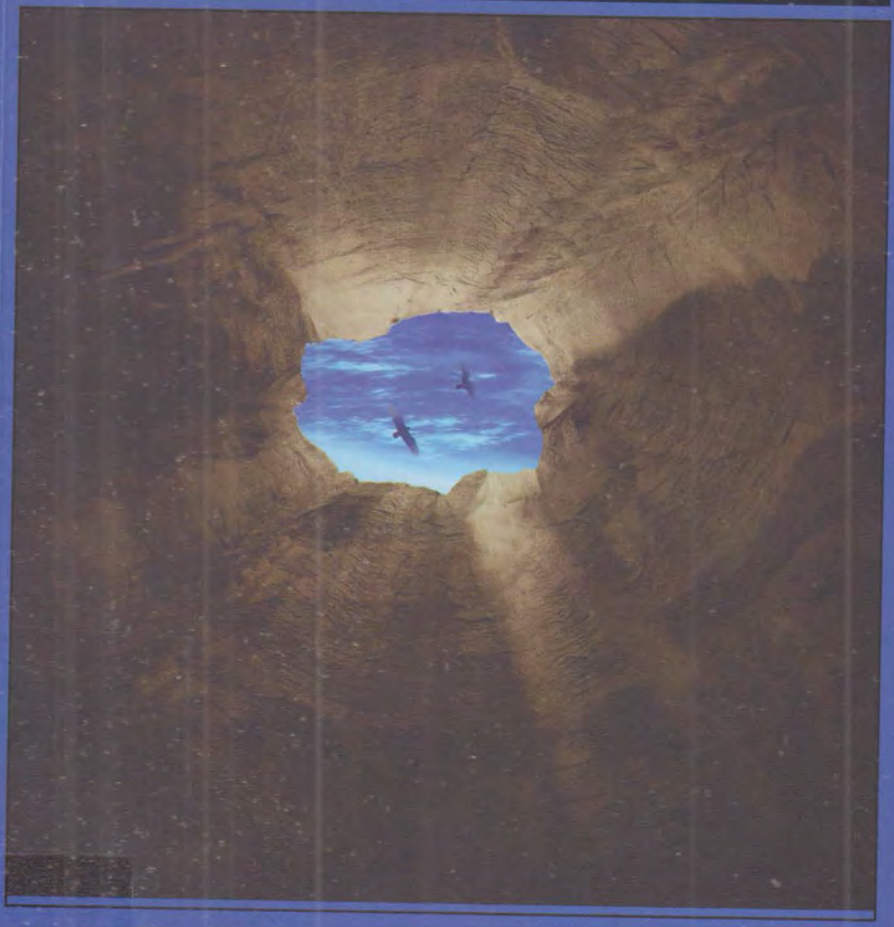
İLLE DE MAVİ

Adnan Keskin

AYRINTI
Yakın Tarih

2. BASIM

ADNAN KESKİN

1957 Mayıs ayında Artvin'in Yusufeli ilçesinde doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Şavşat ilçesinde yaptı.

Konya Eğitim Enstitüsü ve Ankara Gazi Eğitim Enstitülerine kayıt yaptırdı ancak faşist işgaller nedeniyle bu okulları bitiremedi.

Memleketi Şavşat'a döndü. 1978 yılında Şavşat'ta tutuklandı. 1979 yılında Artvin Cezaevi'nden firar etti. 1980 yılında yakalandıktan sonra hayatının büyük bir bölümü Türkiye'nin muhtelif cezaevlerini dolaşarak geçti.

1987 yılında Erzincan Cezaevi'nden firar ederek Almanya'ya kaçtı. 2014 yılının ocak ayına kadar da Almanya'nın Köln şehrinde yaşadı. Evli ve bir çocuk babasıdır.

Ocak 2014 yılında Köln şehrinde geçirdiği kalp krizi sonrası aramızdan ayrıldı.

Ayrıntı: *823*
Yakın Tarih Dizisi: *11*

İlle de Mavi
Anı-Roman
Adnan Keskin

Yayıma Hazırlayanlar
İlbay Kahraman
Doğan Akhanlı

© 2014, Neşe Keskin

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak Fotoğrafı
Yücel Altun

Kapak Tasarımı
Gökçe Alper

Kapak Düzeni
Yücel Altun

Dizgi
Hediye Gümen

Baskı ve Cilt
Kayhan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Merkez Efendi Mah. Fazılpaşa Cad. No: 8/2 Topkapı/İstanbul
Tel.: (0212) 612 31 85 - 576 00 66
Sertifika No.: 12156

Birinci Basım: İstanbul, 2014
İkinci Basım: İstanbul, 2015

Baskı Adedi 1000

ISBN 978-975-539-957-7
Sertifika No.: 10704

AYRINTI YAYINLARI
Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. No: 3 Cağaloğlu – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

İlle de Mavi

Anı-Roman

Adnan Keskin

Bir tünel daha kaz Adnan, çocukluğumuza çıksın

Nedret Ural

İçindekiler

Teşekkür/*Neşe Keskin* 9
Babamın İlle de Mavi'si/*Çağla Keskin* 11
Adnan'ın Anısına 17
Kelkit Yolundan Sonra/*Neşe Keskin'in Anlatımıyla* 434
Sürgündeki Kızıl Güller/*Alexandra Ringendahl* 439
Albüm ve Haberler 443

Teşekkür

Adnan'dan geriye anılar, Köln'e miras bıraktığı ve bu yıl onsuz gerçekleşen "İnsan Hakları Festivali" ve anı-roman türünde yazdığı *İlle de Mavi* kaldı.

İlle de Mavi, 90'lı yılların başında yazıldı. Türkiye'de yayınevlerinden gelen eleştiriler olumluydu. Yine de dosyanın tür olarak, roman ve siyasi bir deneme arasında kalan bir özelliği vardı. Elinizdeki bu kitabı kızım Çağla ve Doğan Akhanlı'yla beraber hazırlarken, Adnan'ın üzerinde çalışmak isteyip de bitirmeyi sürekli ertelediği 2009 yılındaki son versiyonunu esas aldık.

Kitapta, hayatta olan insanların bir kısmı farklı adlarla anılıyor. Vefat etmiş ya da öldürülmüş arkadaşlarının hepsi, Erzincan Cezaevi'nden birlikte kaçtığı arkadaşlarının bazıları gerçek adlarıyla kitapta yer alıyor. Kimse hakkında olumsuz tek bir yargı ya da değerlendirme olmamasına rağmen, kendi tercihi böyle olduğu için kişi adlarında değişiklik yapmak istemedik.

Bir anı-roman özelliği taşıyan ve yakın döneme tanıklık eden *İlle de Mavi*, aynı zamanda bir anıt kitap olarak da düşünüldü. Hazırlanmasında pek çok arkadaşımızın katkısı oldu. Resimler, gazete kupürleri, anı defteri ve kayıp bölümlerin dijital taraması için, başta Mehmet Celal olmak üzere, Ceren Karagöz-Demir ve Metin Uzun'a, düzeltmeleri yapan Cem Duman'a, ayrıca kitap yayıma hazırlanırken desteğini esirgemeyen Av. Fuat Ekin'e ve kapaktaki çizgisiyle Cansın Çağlar Özdemir'e çabaları, katkıları ve dostlukları için çok teşekkür ederim.

Ayrıca Şavşat'ta, gençlik yıllarında birlikte gelecek hayalleri kurduğu arkadaşlarına, Aybastı ve Fatsa'daki bütün yoldaşlarına, hapishanedeki kaderdaş ve firardaşlarına, firar sonrası ona yardımcı olan, yurtdışına çıkması için gereken olanakları sağlayan tadınığım ve tanıma fırsatı bulamadığım herkese, Almanya'da yeni bir hayat kurmamıza olanak sağlayan yeryüzünün her köşesinden dostlarımıza, Köln'e hediye ettiği İnsan Hakları Festivali'ni onun vefatından sonra da sürdüren, Allerweltshaus'tan iş arkadaşları ve stajyerlerine, insan hakları etkinliklerini birlikte sürdürdüğü arkadaşlarına, vefatında bizi yalnız bırakmayan köylülerine, akrabalara ve arkadaşlara, Almanya ve Türkiye'den dostlarımıza, taziye toplantılarıyla onu yad eden herkese, kitabın yayımlanması için bizi cesaretlendiren ailemize, Adnan için kitaba katkıda bulunan arkadaş ve dostlara, en çok da yaşadıklarını bizlere aktaran sevgili Adnan'a teşekkür ediyorum.

Neşe Keskin

Babamın İlle de Mavi'si

Çağla Keskin

Cenneti de merak etmiyorum, cehennemi de...
Çünkü ben annemi gülerken de gördüm ağlarken de
Özdemir Asaf

Dünyanın en güzel, en sıcak yeriymiş baba. En güvenilir, en büyük.

Baba canmış, arkadaşmış, dostmuş, en büyük aşkmış.

Maceralar, masallar doluymuş baba.

En üzgün anında o sıcak, yumuşak eliyle okşayan, derdinin dermanıymış baba.

Baba dünyanın en güzel insanıymış.

Her şeyi en iyi baba bilirmiş, kahramanmış o. En güzel o anlatırmış, en güzel onun sesi anlatırmış.

Baba, gittiğinde yarım kalmakmış, boğazına düğümlenen, içinde cayır cayır yanan ateşmiş.

Bana hiçbir zaman nasihat vermedin, kısıtlamadın. Bana sadece İnsan olmayı öğrettin. Özgürlüğü, çıplak ayakla toprağa basmayı, elmayı çarşıdan değil de bir ağaçtan koparıp yemenin zevkini, karanlık odada "hapis" gibi oturmak yerine, dışarı çıkmayı, eğlenmeyi, havayı, suyu, ateşi, toprağı, insanı beyazından siyahına, sarı saçlısından kara gözlüsüne sevmeyi, kitap okumayı hem de bol bol, sayfa sayfa, geceleri telefonu elinden bırakıp kitap okumayı, nefret kelimesini unutmayı, eti baharatlı, hamsiyi kılçığını ayırmadan yemeyi, rakıyı susuz içmeyi ve rakıyı herkesin içemediğini bilmeyi, mangaldan sonra mutlaka odun toplayıp ateş yakmayı, o ateşi izleyip, şarkılar dinlemeyi, felsefe yapmayı, şiirler okumayı, ne istersem onu giymeyi, her duyduğum müzikle

dans etmeyi, "hep sinemaya değil de, bir de tiyatroya" gitmeyi, sakin olmayı da bilmeyi, ama ondan çok gözlerimizden yaş gelene kadar kahkahalar atarak gülmeyi, para pul düşünmemeyi, parayı insanlardan çok önemsememeyi, başkalarını sevindirmenin mutluluğunu, insanın insana yaptığı zulmün karşısında durmayı, "şiddet kullanmazlarsa eğer, faşistlere de özgürlük" demeyi, "herkesin bir düşünce özgürlüğü" olduğunu da öğrettin.

Umarım az da olsa senin gibi, Adnan Keskin'in kızı gibi olmayı başarmışımdır.

Seni mutlu etmek, gururlandırmak benim en büyük arzumdu her zaman.

Sana benzediğimi duymak en büyük iltifat.

Senin nasıl bir insan olduğunu, neler yaptığını, nasıl sevildiğini, Türkiye'de anlardım her zaman.

Adnan Keskin'in kızı olduğumu duyunca sarılışlarından, sevinçlerinden belliydi herkesin...

Daha sıkı, daha içten, daha bir hasretle.

Söz vermiştin bana. Bensiz gitmeyecektin Türkiye'ye, her anını paylaşacaktım, hiç yanından ayrılmayacaktım. Sanırım sana onca şeyi yapan ülkeye güvenmiyordum, seni yalnız bırakmak istemiyordum onlara. Hatta bir seferinde "Boş ver be baba, bundan sonra da gitme" demiştim. "Neden?" diye sordun. "Bilmem, şimdiye kadar seni bırakmadılar, şimdi de sen gitme" dedim. Beni hiçbir zaman kıramadığın gibi, içimdeki burukluğu, kızgınlığı anladığın için, "tamam kızım gitmem o zaman" dedin. Tabii söylediğimin ne kadar saçma olduğunu anlayıp "yok yok, gideceğiz tabii ama beraber!" dedim. Kıyamazdım ki ben sana. Sana bir gün bir şey olacağını düşündüğümde, boğulacak gibi olurdum hep. Birinin sana bir şey deyip seni kıracağını düşünmem bile gözlerimin dolmasına sebep olurdu. Kimseye laf söyletmezdim benim canımdan kıymetli babama. Benim kahramanım babama. Bir tanem babama...

Şimdi nasıl kabul edeyim baba gittiğini, nasıl unutayım nefes almaya çalıştığın o anı, nasıl alışayım yokluğuna. Bir "elveda" diyemeden, son bir kez içten sarılamadan, nasıl vazgeçeyim senden.

Son akşam benimle tiyatroya gitmek istedin ama ben işten geç çıktığım için gelemedim seninle.

Bunun için kendimi hiç affetmeyeceğim. Ama insan bilemiyor, her şeyi sonsuza dek varsayıyor.

Seni öpüp koklamaya doyamadım babam, hikâyelerini dinlemeye doyamadım.

Senin yanın benim huzurumdu.

Zaman geçtikce "alışırsın" diyorlar ama zaman geçtikçe daha çok batıyor içime yokluğun.

Çünkü asla alışamayacağım buna, asla kabul edemeyeceğim. Her aklıma geldiğinde, yeniden sensiz kalıyorum.

Her "Baba" kelimesini duyduğumda, içimdeki boşluğu hissediyorum.

Ne yazılır ki babaya, baba gitmişse. Ben babama yazamam, ben onunla ancak oturup gülerim, eğlenirim, sarılırım ona, ellerini severim.

Beni olduğun yerde bekle baba. Kavuştuğumuz gün, yarım kalanlarımızı tamamlayacağız.

Bana çok şey bıraktın baba.

Küçüklüğümde, özgürlüğün ne olduğunu, seninle dışarı çıktığımızda anlardım. Bütün yasakları delerdik beraber. Bütün çocuklardan daha şanslı hissederdim kendimi. Beni "büyük bir insan gibi" cafelere götürüp kakaomu içirmeden dönmezdik eve. Tramvayda, yürüyen merdivende, oturulması yasak olan yere bindirip, dünyanın en mutlu çocuğu yapardın beni. İlk dudak boyamı sen aldın bana hem de en pahalısından, o yaşta hiç gerekmeyecek bir fiyatta. Ama sen kıramazdın, "hayır" diyemezdin ki bana. "Kızım diyorsa, elbet lazımdır, haklıdır" derdin. Ne zaman Annemin bir şeye izin vermeyeceğini bilsem, ilk sana gelirdim. Bilirdim çünkü, gözlerine derin derin baktığımda, ciddi olmakla başlayıp, sonunda gülerek "iyi, hadi tamam" derdin.

Dersim olduğunda hemen babama koşardım. Çünkü benim ansiklopedim babamdı.

Her şeyi bilirdi babam. Başlardı anlatmaya, sıkılsam da dinlerdim saatlerce, hayran kalırdım bilgisine, düşüncelerine, bakış açısına.

Politik sorularda hep onu dinlerdim, çünkü onun düşüncesi hep en doğru gelirdi bana. Dünyada bir tek benim babam mı böyle güzel düşünebilir, diye şaşırırdım.

Nefreti hiç öğretmedin bana. En ağır lafın "kitapsız"dı. Bu bile ne kadar çok anlatıyor seni.

Hep yardım etmeyi, gerekirse düşmanına bile, insanları hep anlamayı öğrettin.

Beni en iyi sen anlardın, kimse anlamadığında da sen anlardın. Gözümün içine bakardın çünkü mutlu olup olmadığımı görmek isterdin. Aramızda bir tartışma geçtiğinde, suçlu ben olsam da odama gelip özür diler, barışırdın. Buna kahrolurdum. Benim seni üzmek neyime, asıl ben özür dilerim, seni üzdüğüm olduysa. Sarılıp koklaşırdık, omuzlarımızdan büyük bir dert kalkardı. Dünyaları verseler, seninle geçirdiğim bir saniyeyi değişmem baba.

Sınavımda iyi not aldığımda artık hemen sana yazamıyorum. Geceleri annemden gizli mutfakta buluşup çikolata yememiz vardı ya, onu hâlâ yapıyorum ama sensiz tadı tuzu yok.

Maçları sensiz izliyorum ama eskisi kadar heyecan vermiyor. Beşiktaş'ı daha çok seviyorum, ikimizin yerine seviyorum.

Onca kişi arasında, sadece ikimizin anladığı, birbirimize gülmekten ağlamaya başladığımız anlarda kayboldu. Ama gülmeyi unutmadım, biliyorum ben gülünce gökyüzünde güneş açıyor, babam bana bakıp gülümsüyor.

Senin "Gülüm nasılsın? Mutlu musun? İyi o zaman sevindim" demen, benim dünyamın barışıydı baba.

Umarım sen de mutlusundur, iyisindir. Bütün kötülüklerden uzak, hayallerindeki gibi bir yerdesindir. Canın ne istiyorsa yap baba, sigaranı da iç, kızmayacağım artık. Enver babam aldı seni yanına. Büyükbabam da iyi bakıyordur size, eminim. Kurtuldun bu sıkıcı, kurallar dolu hayattan, zaten sana göre değildi. "Dünya vatandaşı" idin sen. Özgürlüğe âşık. Kızına, eşine âşık. Biz iyiyiz, seni hiç unutmayacağız. Anneme çocuğummuş gibi bakıyorum. O benim dünyam, her şeyim, onun bir saç telinin kırılmasına izin vermem, merak etme babacığım.

Torunlarına ne kadar büyük kalpli, ne kadar neşeli bir dedeleri olduğunu anlatacağım, seni çok sevecekler. Dünyanın en tatlı gülüşüdür benim babam. Çayını demli içer, tütünü filtresiz, bir o kadar da yumuşaktır benim babam. Onun eli, hastalığı geçirir.

Senin hayallere daldığında, o ciddi bakışını özlüyorum baba. Acaba şu an nerede diye düşünüyordum, izliyordum seni. Konuşmadan, iki kelime etmeden anlardım seni. O kadar kötülük yaşayıp, sadece iyi şeyleri anlatmana, kendini hiçbir zaman mağdur görmemene hayrandım babam. Yaptığın, yaşadığın her şey ile gurur duyuyorum. "Ne büyük adam, senin baban" dediklerinde, "biliyorum" diye geçiyordu içimden.

Sana, anneme, bütün insan hakları için kavga veren insanlara yapılanları asla affetmeyeceğim, onları savunmaktan asla vazgeçmeyeceğim. Yapılan kötülükleri asla tolere etmeyip, hep insanların eşitliğini savunacağım. Tıpkı babamdan öğrendiğim gibi.

Seni her saniye yanımda taşıyacağım, bir sürü anı biriktireceğim. Bir gün buluştuğumuzda anlatmak için.

En çok özlediğim yer, akşam eve yorgun argın geldiğimde, küçük bir çocuk gibi, bütün vücudumla üstüne yatıp başımı soktuğum, senin koca yürekli göğsün babacığım. Seni sonsuz seviyorum.

Bir gün kavuşmak umuduyla...

Bir gün *İlle de Mavi*'yi senin sesinden dinlemek ümidiyle...

Adnan'ın Anısına

Erzincan Cezaevi, Şubat 1987

Firar Düşleri

Soğuk şubat gecelerinden biri daha yarılanmış, ova sessiz bir karanlığa gömülmüştü. Askeri birliklerin nöbetçileri dışında el ayak çekilmiş, dağlardan kopup gelen rüzgârın, köylerden yükselen köpek ulumalarının, cezaevi nöbetçilerinin bağırtıları dışında ortalık suspus olmuştu. İki katlı ranzanın köşe demirine dayadığı yastığa yarı oturur bir şekilde yaslanan Şahin, dışarıdaki alışkanlığını cezaevi yaşamında da sürdürüyor, geç saatlere kadar kitap okuyordu. Bir eli boğazına kadar çektiği yorganın altında, kitap tutan diğer eli dışarıdaydı. Herkesin uyumakta olduğu bu sessiz saatlerde, okumak ve arada bir de gözlerini tavana dikip düşünmekten müthiş zevk alır, okuduğu şeyler üzerine düşler kurar, uzak dünyalara doğru uçar giderdi. Dağ yamaçlarında yeşillenir, okyanuslarda mavileşirdi. Çırılçıplak. Özgür. Ne dört duvar gelirdi böyle zamanlarda aklına ne de demir parmaklıklar. Kelimeler evreninde kayboldukça, "Artvin-Şavşat-Taşköprü köyü nüfusuna kayıtlı, 1957 doğumlu, 1.63 boyunda, normal kilolu, sarışın, oval yüzlü, normal burunlu, kahverengi gözlü, tehlikeli" olarak fişlendiğini bile unutur, sabahlara dek, işgal ordusunun saflarından gelen serseri kurşunlara aldırmadan Moskova önlerindeki karargâhlarda dolaşan General Panfilov'a dönüşür, Kızıl Ordu askerlerin hazırladığı sıcak, taze çaydan içer, onlarla sohbet ederdi. Mado ile birlikte, Nazilere karşı yeraltı direnişlerine katılırdı, Paris'de. Flaubert'in Bovary'sinin koynunda geçirirken geceyi, aklına Gönül'le fısıldaştığı o uzaklarda kalmış ılık bahar akşamını hatırlar, göz çukurunda bir damla yaş birikirdi. Ve sonra, Marquez'in satırlarına biner, büyülenmişçesine, karış karış dolaşırdı Latin Amerika'yı. Nazım, "Hapiste Yatacak Olana Bazı Öğütler" adlı şiirinde, "gözünü tavana dikip düşünmek/güzeldir

ama tehlikelidir" diyordu ya, Şahin bu işin güzelliğini tehlikesine tercih ediyordu.

Ta eskilerde kalmış, kimi silik, kimi yaşandığı an gibi taze anıları gözünün önünde canlandırır, yeniden yaşardı onları. Köylerde, şehirlerde, evlerde, okullarda, dağlarda, sokaklarda geçmiş, şimdi kimi hapislerde kimi mezarlarda yatan dostlarıyla yaşadığı acı tatlı nice anı... Çocukluğu, öğrenciliği, aşkları, kavgaları, mahpuslukları, kaçak günleri...

Bin yıllık düşleri bir seferde gerçekleştirmek istemişlerdi!

Dışarıdan gelen seslere kulak verdi. Tanyeri ağarırken parmaklarıyla hücresinin demirlerine yapışır, dışarıdan gelen horoz seslerini bazen de yakından gelen eşek anırmasını dinlerdi. Yavaş yavaş uyanıp sokakları doldurmaya hazırlanan insanları düşlerdi. Göçebeleri düşlerdi; canının istediği yere giden, istediği yerde konaklayan, bunca tutsaklığa rağmen özgür olan insanları... Herkesin uyuduğu bu saatlerde bağırmak gelirdi içinden! Koğuş arkadaşlarıyla beraber bağırdıkları zaman bazılarının ruhu duymamış, bazıları ise eşek gibi anırdıklarını söylemişti. Hoş bülbül olup şakısalar da fark etmez, yine aynısını söylerlerdi!.. Şimdi ise onu peşinden hava alayının bitişiğindeki demiryolundan geçen trenlerin sesi sürüklüyordu. Ve Şahin uzakları, uzaklardaki kavuşmaları düşlüyordu. Biten hasretlikleri. Mavi'yi.

Okuyup düşlerken, şafak iyice açılır, kitabını kapatan Şahin açık pencereden dolan kuş cıvıltılarını dinleyerek uykusuna çekilirdi. Böylesi anlar, açılan mavi gökyüzü gibi yumuşaktı. Sızan loş ışıklar gibi hafif, yüksek bir tepeden kar üzerinde kayar gibi keyifliydi de, Şahin'i en çok mutlandıran, en çok heyecanlandıran firarı düşünmekti. Her gün, her gece, aklının bir yanı firara kayardı. Bazen verimli bir damar yakalar, bütün gece düşünür, koca koca kayaların ta karnına kadar gömülü olan bu damarı sürmeye çalışırdı. Planlar yapar bozar, yeniden yapar yeniden bozardı. Bir dalgayı aşar, başka bir dalga onu düş denizinin derinliklerine sürüklerdi. Yüzeye çıktığında nefes nefese kalırdı. Firar, onu sürekli derinlik sarhoşluğuna çağıran masallardaki, bir görünüp bir kaybolan o güzelim denizkızıydı.

Yüreğimin çılgın saati/ölüm bile bozamaz büyüsünü/daya kulağını dinle/atıyor kelimeleri/tık... tık...

Boynuna asılı idam kararı mıydı onu böylesine firarı düşünmeye iten şey?

İlk yıllarda, o idam furyası döneminde, bütün arkadaşları kesin gözüyle bakmışlardı onun da idam edileceğine. Kendisi de inanmıştı buna. Ama nedense ürkmemişti. Sıkı sıkı tembihlemişti yüreğini, ipe gidecek olursa, korkmak, ürpermek, tüy dikmek yok diye. Şimdi de öyleydi. Gurur duyuyordu üstelik aldığı cezadan ötürü. Savunmasının en sonunda şöyle demişti askeri yargıçlara:

"Ne kadar büyük ceza verirseniz benim için o kadar daha iyi. Bu demek olur ki faşizme karşı o kadar iyi mücadele etmişim!"

Mahpusluk mu? Dört duvar arasında, gece gibi karanlık müşadiyelerde, dapdaracık hücrelerde geçip gitmişti nice yılları. Kolay değildi elbette! Özlemişti, dolmuştu, gitmek istiyordu... Ne rengarenk çiçeklerle bezeli yemyeşil çayırlara uzanabilmişti yıllardır ne de masmavi denizlerin dalga dalga yayıldığı kumsallara. Ne hafifçe çiseleyen bir yağmurun altında bir şehrin ıslak kaldırımlarını adımlayabilmiş ne de ay ışığının doluştuğu, sarmaşıklarla örtük bir balkonda duman duman tüten bir çaydan yudumlayabilmişti. Ne başı dumanlı dağlara tırmanıp sırtını rüzgârlara yaslayabilmiş ne de uğul uğul uğuldayan ormanlarda gezinip türküler çağırabilmişti. Bir kez olsun kiraz kırmızısı, dut beyazı, ayva sarısı bir dala uzanamamış, bir pınara ağzını dayayıp su içememişti kana kana... Öyle çoktu ki özlemleri! Dışarıda ne varsa dolu dolu özlemişti. Sıcak közler üzerinde sütlü mısır pişirmeyi, çağıl çağıl çağlayan derelerde balık avlamayı, kış gecelerinde kızak kaymayı, düğünlerde horon tepmeyi... Her şeyi her şeyi! Köy yollarının diz boyu çamurlarında bata çıka yürümesini bile! Arkadaşları vardı dışarıda; kimiyle kovboyculuk oynamış, kimiyle kız peşinde dolaşmış, kimiyle devrim bayrağını taşımışlardı fabrikalara, tarlalara, meydanlara. Yıllardır görmemişti hiçbirini. Ve sevdiği vardı; kınasıyla, yarasıyla, ağrısıyla, dokuz yıldır yolunu gözleyen... Yılların özlemiydi bunlar, yüreğini kanata kanata bitiren. Ama dayanmasını, katlanmasını biliyor, mahpusluğu ömrü boyunca da sürse, dayanacağına inanıyordu.

Ona firarı böylesine yoğun düşündüren, daha güçlü bir duygu, daha derin bir tutkuydu. Aklını başından alan, yüreğini hoplatan, tutkulu bir aşkla başlandığı müthiş bir güzelliğin adıydı özgürlük. Kışla talimnamesine göre, süngü zoruyla yönetiliyordu ülke. Hukuk ayaklar altında çiğneniyor, dalga geçiliyordu hatta. "Ayağı kayıp başını duvara çarptı" deniyordu, karakollarda işkence ile öldürülen insanların ardından. Zorbalığın ömrü uzadıkça, daha bir

serpilip gelişmişti özgürlüğün güzelliği de. Kalem kaş, sürme göz, sırma saç olmuştu. Karanlığın bağrında asılı dolunay, kış kıyısındaki bahar, mavilikte beyaz bir güvercin olmuştu. Firar özgürlük aşkının türküsü, uzun havasıydı. Ateşten yan bakışı, inceden göz süzüşüydü. Çığı, boranı, tozkoparan tipisi, kaçağı, kaçamağıydı. Zorbalığın elinden sökülüp alınmalıydı. İmkânsız değildi.

Gözlerini kitaptan ayıran Şahin ranzalara baktı. Kendi yattığı da dahil yedi ranza vardı koğuşta, toplam on dört kişiydiler. Kendi dışındakiler iyiden iyiye dalmışlardı uykularına. Kitabı bırakıp, yataktan çıktı. Akşam sayımından sonra, ranzanın altına, dip tarafa koyduğu küçük tutkal kutusuyla, içi su dolu plastik tası aldı. Kantin alışverişinden kalma boş bir yumurta kutusunun kartonunu bu suyun içine doğramış, erimeye bırakmıştı ilk akşamdan. Kimseye göstermeden.

Aysız bir geceydi. Birbiri üstüne yükselen çevredeki dağların karaltıları seçilemiyor, ovayı tam ortasından yarıp geçen demiryolu, asfalt yol, Karasu ırmağı, yanlarına varılmadıkça fark edilemiyordu. Kuzeyde, Esence dağlarının dibindeki kent, bu zifiri karanlıkta bir ışık tarlası gibi yanıyordu. Ova sessiz bir şubat karanlığına gömülmüştü. Askeri birliklerin nöbetçileri dışında el ayak çekilmiş, dağlardan kopup gelen rüzgârın, köylerden yükselen köpek ulumalarının, cezaevi nöbetçilerinin bağırtıları dışında ortalık suspus olmuştu. Issızdı. Sokak lambaları altında kimse görünmüyordu. Köylerde olduğu gibi kent merkezinde de kalın perdeler inmiş, evlerin ışıkları sönmüş olmalıydı. Bu yörenin insanlarının kulakları toprağa dikili, gözleri yarı açık, tetikte uyuduklarını duymuştu Şahin. Haksız değillerdi. İkide bir bir beşik gibi sallanan, yıllar önce, yüz otuz bin insanı bir anda cansız yere seren ovanın ne zaman ne yapacağı belli olmazdı.

Kentin beş kilometre güneyinde, ovanın ortalarına yakın bir mıntıkada, 1 No'lu Özel Askeri Cezaevi'nin 10 numaralı koğuşunda mukim Şahin, elindeki tutkal kutusuyla, tuvalete doğru yürüdü. Koğuşların önünde "iç nöbet"te bulunan askerler bazen sandalyelerine oturuyor, bazen de botlarını gıcırdatarak uzun, dar koridorlarda volta atıyorlardı. Duvar diplerinde ikişer kişilik "dış nöbetçiler" köşeden köşeye gidip geliyor, gecenin soğuğunda don tutmuş olan kar, G-3'leri, kütüklükleri, kalın kışlık giysileriyle iki kat daha ağırlaşmış olan askerlerin ayakları altında çıtır çıtır ufalanıyordu. Ansızın ulumaya başlayan kurt köpekleriyle, uyuma-

dıklarını kanıtlamak için yarım saatte bir yırtınırcasına bağıran kule nöbetçileri gecenin sessizliğini bozuyor, yalnız cezaevini değil bütün ovayı gürültüye boğuyorlardı.

"Duur! Kimdir o? Ellerini başının üstüne koy! Yavaş yavaş yaklaş!"

Yıllardır alışkın oldukları bu sesler uykularını bölmüyordu tutukluların, soluk alışlarının düzeni arada bir tutuldukları öksürük nöbetleriyle bozuluyordu sadece. Birkaç aydır rahattılar. Cop darbeleri altında balon gibi şişen ayaktabanları, dilim dilim moraran sırtlarıyla yatmak zorunda kalmıyor, tek pencereli küçücük koğuşlardan günlerce çıkmayan gaz bombalarının boğucu dumanı sinmiyordu yataklarına. Bir aydır cezaevinin iki önemli kuralına daha tavır almış, ne günlük sayımlardaki "rahat-hazır ol" komutlarına uyuyor ne de cuma günleri askeri kıta disiplini altında yapılan İstiklal Marşı törenlerine katılıyorlardı. Yüz kişi kadar varlardı. Yaşları en fazla otuz, birkaçının dışında hepsi bekardı. Çoğu 12 Eylül 1980 günü içeri alınmış, yedi yıldır gün yüzü görmemişlerdi. Bazıları ise darbeden önce de oradaydılar ve aralarında halen mahkemeye çıkarılmamış, neden yargılandıklarını bilmeyenler de vardı. Bazılarının davası sonuçlanmış, idam, müebbet gibi ağır cezalara çarptırılmışlardı.

"Üçüncü Koridor"daki koğuşlarda yatanların cezaevi kuralları ile sorunları yoktu. Sayımlarda esas duruşa geçmekle yetinmeyip bir de tekmil veriyor, yemeğe asker duasıyla başlıyor, İstiklal Marşı'nın on kıtasını da söylüyor, orduya olan bağlılıklarını her fırsatta gösteriyorlardı. "Kendileri içeride, düşünceleri iktidarda" olanlardı bunlar. Devletin tarafsız görünümü uğruna içerideydiyler. Ve niçin içeride olduklarını anlayamıyorlardı. "İkinci Koridor"daki koğuşların birinde cezaevinin gardiyanlığını yapan askerler, diğerinde itirafçılar yatıyordu. Yakında bırakılacak olmanın düşleri içinde, tatlı uykudaydılar. İki de hücre vardı bu koridorda; duvarlarında çığlıkların, kurumuş kan lekelerinin yapış yapış olduğu, tabanı yarım metre soğuk su ile kaplı, karanlık iki hücre.

Karınca gibi kaynayan nöbetçilerin, adım başı dolaşan devriyelerin, sıra sıra uzanan tel örgülerin koruduğu askeri tesislerle dolu 3. Ordu'ya bağlı hava alayının tam ortasındaydı cezaevi. Bir kare biçimindeki koridorların cezaevi idaresine ait olan "birinci"sinde, nöbetçi subayı da, bir alay asker, bir o kadar da

kurt köpeğinin nöbette oluşuna güvenerek kendisine ayrılı odada derin uykuya dalmıştı. En dışta, bir buçuk metre derinliği iki metre genişliği olan, iç ve dış tarafından tel örgülerle çevrili, kare biçiminde bir hendek vardı. Hendekten birkaç metre sonra, dört köşesinde nöbetçi kulelerinin dikili olduğu, üzeri boydan boya tel örgülerle kaplı, yüksekliği üç metreyi bulan çevre duvarının karesi geliyordu. Silahlı iki asker, hendekle duvar arasında durmadan dolaşıyor, devriye görevi yapıyordu. İşte bu şekilde çepeçevre kuşatılmış olan alana, yirmi dört saat nöbet tutan silahlı kule nöbetçilerinin, yanında yöresinde dolaşan üzerinde uçuşan her bir şeyi görebilecekleri üzeri sacla örtülü yine kare biçimindeki tek katlı cezaevi binası oturtulmuştu. Binanın çevre duvarına uzaklığı iki tarafta kırk, diğer iki tarafta yirmi beş metre kadardı. Geceleri her bir duvarı boyunca silahlı ikişer askerin "dış nöbet"te olduğu binanın sac çatısı kenarlarından tel örgüyle çevriliydi. Koğuşların çevre duvarına bakan pencereleri demir parmaklıklı ve tel örgülü, askerlerin yirmi dört saat "iç nöbet"te olduğu koridorlara açılan kapıları devamlı kilitliydi. Biri demirden diğeri tahtadan, birbiri üzerine kapanan ikişer kapısı vardı koğuşların. İdareye ait olan "Birinci Koridor"dan "İkinci ve Dördüncü Koridorlar"a açılan kapıların başında "iç kapı nöbetçileri", çevre duvarı üzerindeki ana giriş kapısının başında silahlı "dış kapı nöbetçileri", ayrıca yirmi dört saat görev başındaydılar. Çevre duvarı ile cezaevi binası arasında kurt köpekleri dolaşırdı. Dev projektörler ortalığı ışığa boğar, koğuşlar her hafta didik didik aranırdı. Nöbetçi subayı uykusunda bile "kuş bile uçamaz bu cezaevinden, la la la..." türküsünü söyler, kule nöbetçilerinin sesleri en karanlık hücrelere bile ulaşırdı: "Duur! Kimdir o? Ellerini başının üstüne koy! Yavaş yavaş yaklaş!"

Elindekilerle birlikte tuvalete girdi Şahin. Kapıyı sürgüledikten sonra lavabonun başına geçti. Karton parçaları yeteri kadar erimişti, tastaki suyu süzdü, üzerlerine bir miktar tutkal döküp yoğurmaya başladı. Az sonra, bir avuç kadar hamur oluşmuştu tasın içinde.

Elinde tuttuğu, yuvarlak, cep aynası büyüklüğündeki hamurla birlikte yeniden koğuşa döndü. Tası ve lavaboyu temizlemiş, geriye iz bırakmamıştı. Yatağına gidip kitabını aldı, sonra koğuşun ortasındaki sobanın arkasına, küçük taburelerden birine oturdu. Hamuru, hâlâ yanmakta olan sobanın üzerine bıraktı. Borunun

arkasına koymuştu; koğuş kapısının mazgalından bakacak olursa nöbetçi göremezdi. Koğuşun hemen önündeki sandalyede oturuyordu bu koridorun nöbetçisi. Kıpırdadığını belli eden gıcırtılar duyuluyordu arada bir. Şahin, güya kitap okuyordu. Oysa bütün aklı fikri sobanın üzerindeki kütlede idi. Arada bir, suyu gittikçe buharlaşan ve bir pasta gibi kabaran kütleye bakıyor, hedeflediği şey ile oluşan şey arasında bir benzerlik olup olmadığını düşünüyordu. Amacı mask yapmaktı. Çok somut bir planı yoktu gerçi ama mükemmel bir mask yapabilirse bir kaçış yöntemi kurabilirdi belki. Dışarıdan, sandalyesinden kalkıp volta atmaya başlayan nöbetçinin bot sesleri gelmeye başlayınca, gözlerini iyice kitaba dikti.

On dakika sonra kütlenin bütün suyu buharlaşmıştı. Kitabın arasına koyup yeniden yatağa girdi. Pijamasının cebinden, bir permatik sapının ucuna takılı kalem açacağı ağzından yapılan bıçağı çıkarıp kütlenin üzerini işlemeye başladı. Mazgaldan bakacak olan nöbetçinin elindekini göremeyeceği bir şekilde, sırtı kapıya dönük yatıyordu... Kolay olmuyordu. Kütle gereğinden çok sertleşmiş, soğudukça da sertleşiyordu. Demek, daha hamur halinde iken şekil verip öyle ısıtmalıydı.

Aklı başka şeylere kaydı. Elindeki kütleye bakarken, "Ne kadar da betona benziyor" diye geçti içinden. Sonra, beyninin tüm kıvrımları bu düşünceyle doldu. "Karton yerine kum kullansam..." "Belki beton gibi bir şey..." "Yok canım, sanmam!" "Yine de denesem..." Öylesine yoğun dalmıştı ki karşı karşıya yatan iki arkadaşının her geceki gibi birbirlerini yanıtlayarak sayıklamalarına bile aldırmadı. Kah gözlerini karşı duvara dikip düşünerek, kah elindeki bıçakla kütlenin üzerine bir çizik daha atarak geçti zaman. Kafası sorularla, yarım yamalak yanıtlarla doluydu, kendi kendine tartışıp durmaktan yorulmuştu. Kitabı, bıçağı, kütleyi yastığın altına koyup, yatağa iyice girdi. Yorganı ta kulaklarına kadar çekip gözlerini kapadı. Dünyanın en zor işiydi firar! Bütün önlemleri aşacak bir yol bulmak gerekirdi; her bir noktası betonlar, hendekler, tel örgüler ve nöbetçi gözlerce çevrilmiş küçük bir alanda tüm gözlerden saklı kör bir nokta yakalamak!.. İmkânsız mıydı yoksa? Boşuna mı kafa patlatıyordu? Kaç kişi kaçabilmişti ki bunca yıldır? Hiç! Kaçmak isteyen birkaç kişi de vurulmuş, öldürülmüştü. "Bizim elimizden kurtulmak asla mümkün değildir!" anlamında mesajlar vermişlerdi arkalarından, ilgili sıkıyönetim komutanla-

rı. Hele bu cezaevinden kaçmak!.. Müdür Yardımcısı Üsteğmen, koğuş temsilcileriyle yaptığı haftalık görüşmelerde sözü bazen firara getirir, "Bu cezaevinden kuş bile uçamaz, değil askerler ben yardım etsem bile!" diye konuşurdu. "Varamasam da yolunda ölürüm ya!" diyen, Bağdat yolundaki kaplumbağa öyküsüne mi benziyordu yoksa, Şahin'in firar düşleri? Mahpuslukta geçen kim bilir kaç bininci gecenin uykusuna dalarken, "Yine de devam!" diyordu içinden, o hiç bitmeyen sabrı ve umuduyla. Karar vermişti, ertesi gün kumla devam edecekti deneyine. Olur da betona benzer bir şey üretirse, bu, özgürlüğe uzanacağı bir tünelin pekâlâ başlangıcı olabilirdi. İnsan aynı derede iki kez yıkanamasa da ikinci defa hapishaneden kaçmanın önünde teorik bir engel yok gibi görünüyordu.

Artvin Cezaevi, 1978

Bir Zamanlar Artvin

Ağustos ortalarıydı... Hasretin sıcağı, ağustos sıcağından daha beter yakıyordu Artvin Kapalı Cezaevi'nde yatanları. Her birinde onar koğuş bulunan birbirine bitişik iki kısımda, iki yüz kadar insandılar içeride. Daha bir gününü henüz doldurmuş "kekliği"nden on beş yılını doldurmak üzere olan "demirbaş"ına, iki günlüğüne gelmiş "hafif"inden ancak iki afla kurtulabilecek kadar "ağır" olanına, daha volta atmasını beceremeyen "acemi"sinden dünyanın öbür ucuna uzanacak kadar voltalamış olanına, "ah bi çıksam bir daha mahpushanenin kapısından bile geçmem" diyeninden "üç günlüğüne bıraksınlar yeter, üç güne hepsinin hesabını görürüm" diyenine, idareye "muhbirlik" gardiyana "yardakçılık" yapanından sürgünlerden gelip sürgünlere gidecek olanına, bıyığı yeni terlemişinden göğsü jilet yaralarıyla dolu olanına, her hafta görüşçüsü geleninden hiçbir zaman görüşçüsü gelmeyenine, "fedai"sinden "ağa"sına, "adi"sinden "siyasi"sine, "af istiyom hükümet" diye nara atanından kaçmak için fırsat gözleyenine, beton ve demir yığınları içine gömülmüş, umutlarının ve umutsuzluklarının koynunda yatan iki yüz canlı beden.

Ramazan bayramı nedeniyle yaptıkları açık görüşün ertesi günüydü. Şahin, birkaç arkadaşıyla birlikte, öbür havalandırma bahçesini ayıran ara duvarın dibindeki üç küçük şeftali ağacından başka yeşili olmayan her yeri beton bahçede volta atarken, Necmi, her zamanki ağır, yavaş adımlarla yaklaştı:

"Biraz konuşabilir miyiz?"

"Tabii!"

Necmi, en eskileriydi içlerinde. İki buçuk yıla yaklaşıyordu mahpusluğu. Yirmi yaşında, orta boylu, zayıf, yakışıklı bir gençti. Kumral tenliydi, yüzü hafif uzun, burnu küçük, siyah kirpikleri

uzundu. Düzenli, disiplinli bir yaşamı vardı. Spor yapar, bol okur, temizliğine özen gösterirdi. Her şeyi ince eleyip sıkı dokur, hata yapmamaya çalışırdı. Daha on yıl, yirmi yıl, hatta ömrü boyunca yatacak kadar sağlam bir iradesi vardı. Yapmacık tavırlardan, sahte devrimcilerden nefret eder, onları ciddiye almazdı.

Birlikte üst kata çıktılar. Üst katta, birbirine bitişik iki koğuşta yatan ve komün halinde yaşayan yirmi kişilik bir gruptular. En belalı kabadayılar bile bu yirmi kişilik güç karşısında suspus oluyor, adları "kemik kıran"a çıkmış gardiyanlar bile onların karşısında süt dökmüş kediye dönüyorlardı; dışarıda bütün sokakları tutmuş olan devrimci bir gücün parçasıydılar ve her gardiyan işinden sonra evine gitmek zorundaydı. Koğuşlarından iki küçük tabure alıp, boş pinpon odasına gittiler. Oturur oturmaz tecrittekilerin önerisini dile getirdi Necmi:

"Kendi tuvaletlerinin duvarını delip hücreler kısmına geçeceklerini, orada, bizim de volta bahçesine bakan penceresinden içini gördüğümüz boş odanın betonunu delerek toprağa ineceklerini, tünelden çıkacak toprağı yine bu odaya boşaltacaklarını söylüyorlar. Kazması bizden, kaçtıktan sonra bizleri Artvin dışına çıkarmak sizden diyorlar. Ne yapalım, ne dersin?"

İkisi gasptan, ikisi cinayetten yatan dört mahkûm vardı tecritte. Hiçbiri Artvinli değildi, buraya sürgün gelmişlerdi. Hapishane yaşamları daha çok devrimcilerin olduğu kısımlarda ve koğuşlarda geçmişti. Devrimcilere saygı duyar, sıkıntılarını, sorunlarını iletirlerdi.

"Onlarla böyle bir işbirliği yapabiliriz, dedi Şahin. Bunda sorun yok. Asıl sorun, ayrıntılar üzerinde düşünmemiş olmaları. Enine boyuna düşünelim önce, sonra bir yanıt veririz."

Biraz daha konuşup kalktılar. Ondan ayrılınca, yeniden bahçeye çıktı Şahin. Tek başına volta atmaya, tünel üzerine düşünmeye başladı.

Tutukluluğunun daha ilk gecesinden düşlemişti firarı, sekiz ay önce, 15 Aralık 1978 gecesi. O gün tutuklanmış, akşam saatlerinde küçük Şavşat Cezaevi'nin boş koğuşlarından birine kapatılmıştı. Erkenden çekilmişti yatağına. Yorgun ve bitkindi, bir önceki geceyi karakolda geçirmiş, dayak yemişti. Uyuyamamıştı yine de. Gözleri açık, Gönül'ü düşünmüştü uzun uzun. Her gece yastığında ışıyan ay parçası yüz, her gece yaprak yaprak avuçlarına dolan çiçek ağacı yoktu artık. Evlendikten sonraki ilk yalnız yatışı değildi bu. Ama

bu kez durum başkaydı, biraz uzun süreceğe benziyordu. Gönül... Gönül... Hayır, fısıltılı yanıtlar gelmiyordu. Ne yaz rüzgârları gibi uçuşan o ılık fısıltılar ne de dudaklarına uzanan o ateş dilimleri vardı artık. Ah, gül tadında bir şeydi onunla öpüşmek...

"Beni seviyor musun?"

"Seviyorum gülüm."

"Ne kadar?"

"En çok!"

Şiir tadında bir şeydi öpüşler arasında onunla konuşmak. Ne kadar kısa sürmüştü ama! Ve çok geçmeden acı bulaşmıştı geceye. Gün ışıklarının yıldızlara, kuş cıvıltılarının insan sohbetleriyle gece yarısı sevişmelerinin tatlı iniltilerine devrettiği her zamanki gecelerden biri değildi bu. Evler vardı ki, insanlar konuşmuyor, uyumuyordu. Kömür karasında bir yas çökmüştü yüreklere. Herkes, her şey sessizdi. Yalnızca Şavşat Jandarma Karakolu'nda ses vardı! Birbirine karışan cop, küfür ve çığlık sesleri...

"Nezarethane"nin demir kapısı nihayet açıldı. Saat gece yarısını geçiyordu. Nöbetçi jandarma sert bir sesle bağırdı içeri:

"Şahin!"

Üç metre boyu, bir metre eni olan hücrede birbirine yığılı on beş kişiydiler. Arkadaşlarının kol ve bacakları altından kendi kol ve bacaklarını çekip çıkararak ayağa kalktı Şahin. Çıktı. Hücre kapısını tekrar kilitleyen jandarma, koridoru göstererek:

"Yürü! dedi, yine aynı ses tonuyla."

Beş adım ötede, koridorun sağ tarafındaki Komutan Odası'nın önünde durdurdu. Bu akşamdan beri, bu odadan gelen işkence seslerini dinlemişlerdi. Çığlık seslerinden bazısını tanıdıkları insanlara "adamı kimin dövdüğü" soruluyor, tanıklık yapmaları isteniyordu; "Bilmiyoruz, görmedik" dedikçe de cop, falaka ve dipçiklerle dövülüyorlardı... Şahin'le birlikte kendisi de içeri giren jandarma, masada oturan uzun boylu, esmer, siyah dik saçlı, sert yüzlü, otuz beş yaşlarında, yüzbaşı rütbesindeki adama selam verdikten sonra, kapıyı kapayarak çıktı.

Masadaki yüzbaşıyı ilk kez görüyordu Şahin. Akşamüzeri Artvin'den gelip derneklere, kahvelere, evlere baskınlar yapan, bu arada kendilerini de gözaltına alan mavi bereli komando birliğinin komutanıydı bu. Masada oturmuş, bir derginin sayfalarını karıştırıyordu.

Bir süre sonra, gözlerini dergiden ayırıp Şahin'in yüzüne dik dik bakmaya başladı. Ardından kızgın, tok, kin dolu bir sesle sordu:

"Hangi fraksiyondansın?"

"Devrimci Yolcuyum."

"Dev-Genç'li yani?"

"Evet, aynı zamanda Dev-Genç'li."

"Bu ne?"

Yüzbaşı, az önce karıştırdığı *Devrimci Yol Dergisi*'nin kapağındaki yumruklu yıldızı gösteriyordu.

"Dergimizin amblemi."

"Ne anlama geliyor?"

"Yumruk mücadeleyi, yıldız da zaferi simgeliyor.

Sinirli bir hareketle yerinden fırlayan yüzbaşı, hızlı adımlarla gelip, Şahin'in karşısına dikildi.

"Bu boyunla mı devrim yapacaksın?"

Sesinde küçümseme vardı.

"Devrimi ben değil halk yapacak."

"Devrimine de, halkına da başlarım ulan senin!"

İyice sinirlenen yüzbaşı, yumruklarıyla çılgınca vurmaya başladı Şahin'in yüzüne. Bir yandan vuruyor, bir yandan da haykırırcasına bağırıyordu:

"Biz ne güne duruyoruz ulan? Türk ordusunu uyuyor mu sanıyorsunuz siz?"

Bir süre sonra durdu. Başka bir soruya geçti bu kez:

"Halil Dede'yi niçin dövdün?"

"Ben dövmedim."

"Kim dövdü peki?"

"Bilmiyorum!"

Bu kez yalnız yüzüne değil, botlarının uçlarıyla da kaval kemiklerine vuruyordu.

"Kimi kandırıyorsun ulan sen? Her şeyin senin elinin altından çıktığını bilmediğimizi mi sanıyorsun? Söyle! Kaç kişiydiniz? Senden başka kimler vardı?"

Bir süre sonra sendelemeye başladı Şahin. Başı zonkluyor, kaval kemikleri şiddetle sancıyordu. Yüzbaşı, yarım saat daha devam etti yumruk atıp, tekmelemeye. Sonra, nöbetçi jandarmayı çağırıp Şahin'i götürmesini söyledi.

Sabaha kadar sürdü dayaklı sorgulama. Her giden, yer yer morarmış yüzü, kanayan kaval kemikleri ile döndü geriye. Yine de neşe içindeydiler; başlarından geçeni anlatıyor, kendilerinde ya da yüzbaşında birtakım komik şeyler bulup katıla katıla gülüyor-

lardı. Böyle şeylere yabancı değillerdi zaten çoğu, daha önce kaç kez konuğu olmuşlardı bu hücrenin.

Ertesi gün öğleden sonra, hep beraber çıkmaları istendi. Koridora doluşmuş silahlı başçavuşların ve jandarmaların önünde tek sıra halinde dizildiler. Yüzbaşıların ikisi de oradaydı. Şavşat jandarma birlik komutanı, Yüzbaşı Burhan Alpı, başına miğfer geçirmiş, eline de hafif makineli bir tüfek almıştı. Başçavuşlar tarafından ikişer ikişer kelepçelendiler.

"Benim adım Sezai Şirin. Herkes adımı ve beni iyi bellesin! Devrim diye bir şeyi bugünden itibaren unutacaksınız! Unutmayan, karşısında beni bulur. Adamı doğduğuna pişman ederim!"

Bütün gece boyunca dayak atan adam, şimdi de gelecekteki dayakları ile tehdit ediyordu.

"Çıkın!"

Kapı ağzından karakolun önündeki yola kadar çift şerit halinde dizilmiş, parmakları, omuzlarından asılı G-3'lerin tetikleri üzerinde ateşe hazır bir durumda bekleyen jandarmaların ve mavi bereli komandoların arasından ilerlediler. Yola indikten sonra, yine aynı asker kordonu altında şehir merkezine doğru yürümeye başladılar.

Her zaman cıvıl cıvıl olan şehir bomboştu. Ortalıkta kimseler yoktu. Ne olmuştu? Nereye gitmişti bunca insan? Dikkatle bakınca, pencerelerdeki tül perdelerin oynadığını, perdelerin arkasındaki meraklı bakışlarca izlendiklerini fark etti Şahin. Sokağa çıkma yasağı ilan edilmişti anlaşılan.

Reşat'ın öyküsünü anımsadı yine. Mahkemeye gidiş gelişlerinde tüm halk tarafından izlenirmiş Reşat ama böyle perde arkalarından değil. Reşat'ın mahkemeye çıkarılacağını duyanlar, sabahın erken saatlerinden itibaren yol kenarlarına dizilir, beklemeye başlarlarmış. Öğrenciler bile derslerinden kaçar, onu seyretmeye gelirlermiş. Ve herkesin yakışıklılığına hayran hayran iç geçirdiği Reşat, sevgi dolu bakışlar arasında, mağrur bir edayla yürür gidermiş.

Daha bir dik yürümeye çalıştı Şahin. Perde arkalarından izleyen insanlarca dolu dolu sevildiklerini biliyordu. Nasıl dökülsünlerdi ki sokaklara? Silahların namluları kendilerine çevriliyse, dipçikleri de onlara doğruydu. Ve açıkça ortadaydı ki arabayla değil de böylesine kelepçeli ve böylesine büyük bir silahlı güçle sokaklarda gezdire gezdire kendilerini mahkemeye götüren askerler, "İşte görün! Sevdiğiniz, umut bağladığınız devrimcileri

işte böyle yaka paça ederiz. İçinizden her kim ki bunların peşine düşmüştür ya da düşecektir, onun da sonu böyle olur!" demek istiyorlardı Şavşat halkına.

Hükümet binasının alt katındaki geniş adliye salonunun boş bankları üzerine oturtuldular. Başçavuşlarla jandarmalar, silahları üzerlerine doğrulu bir şekilde, sıra sıra dizildiler önlerine, yüzbaşılar ise doğruca savcının odasına girdiler. Böylece ifadelerinin alınmasını beklerken, üstten merdivenleri koşa koşa inen bir jandarma, yüzbaşıya telefon geldiği haberini verdi. Savcının odasından çıkarak, üst kattaki makam odasına doğru uzaklaştı Burhan Alpı. Bir on dakika sonra yeniden aşağı indi, salona girer girmez sert bir sesle bağırdı:

"Adamı öldürdünüz işte!"

Başını çevirmeden bağırmış, hızlı adımlarla yeniden savcının odasına girmişti. Bir an, bir suskunluk hüküm sürdü salonda. Bir gün önce çarşı içinde dövülen ve akşamki dayaklar sırasında kimin dövdüğü sorulan Halil Dede, kaldırıldığı hastanede ölmüştü demek!

Meydancık Nahiye Merkezi'nde oturan Halil Dede, Adalet Partisi'nin Şavşat İlçe Yönetim Kurulu üyesiydi. Aynı Nahiye'ye bağlı bir köyden olduğu için, Şahin iyi tanıyordu onu. Herkesi kendisine kul köle yapmak isteyen otoriter eğilimleri vardı. Devrimci, demokrat, ilerici insanlardan nefret eder, partisinin iktidarda olduğu dönemlerde elinden gelen her türlü kötülüğü yapardı onlara.

Yüzbaşılar, yaklaşık yarım saat sonra savcının odasından çıktılar. İfadelerin alınması başlayacaktı artık... Kelepçeleri çözülerek, savcının odasına alındı Şahin. Girer girmez azarlamaya başladı savcı:

"Sana kaç kere dedim, bu işlerden vazgeç diye."

"Neden söz ediyorsunuz?"

"Adamı dövenlerin içinde olduğuna dair tanık ifadesi var hakkında."

"Ama doğru değil! Öğleden önce evdeydim, öğleden sonra ise, eşimle birlikte onun bir kız arkadaşının evinde. Kendisini çağırıp hemen sorabilirsiniz."

"Bunu sonra yaparız. Hem, eşinin kız arkadaşında senin ne işin var?"

Kargaları bile güldürecek kadar saçma bir soruydu bu. Üzerinde durmadı Şahin.

"Hakkımda ifade veren tanık kim?"

"Bunu sonra öğrenirsin."

Olayla ilişkisinin olmadığına dair ifade tutanağını imzalayıp çıktı. Jandarmaların bileklerini yeniden kelepçelemelerinden sonra, gidip eski yerine oturdu. Epeydir başını ağrıtmak istediklerini ve şimdi ellerine iyi bir fırsat geçmiş olduğunu düşündü; Halil Dede ile aynı bölgeden olması, bulunmaz bir fırsattı diğerleri için.

Bir buçuk saat sonra ifadelerin alınması tamamlandı. Bu kez yargıç karşısına çıkarıldılar hep birlikte. Olayla ilişkilerinin olmadığını bir defa da ona söylediler. Yargıç, kısaca yazdırdı kararını katibine: Şahin ve üç arkadaşı tutuklanmış, diğerleri serbest bırakılmıştı.

Olayla bir ilişkisi olmadığı halde, şaşırmadı Şahin karara. Dışarı çıkarıldıklarında, "Beş kişi olacaktı, niye dört oldu?" diye tepki gösterdi Sezai Şirin. Tutuklanmalarına, yargıçtan önce bu adamın karar verdiğini düşündü.

Serbest bırakılan arkadaşlarıyla kucaklaşıp ayrıldılar; kendileri, "tevkif müzekkereleri" yazılıncaya kadar, bir süre daha adliye salonunda bekleyeceklerdi. Sonra o iş de bitti. Aynı asker kordonu altında dışarı çıkarıldılar. Dışarıda hava kararmış, sokak lambaları ve evlerin ışıkları yanmaya başlamıştı. Karanlık, puslu bir akşamdı. Şehir, aynı ölgün sessizliğini sürdürüyordu daha. Ortalıkta iç dağlayıcı bir hüzün kol geziyordu. Hükümet binasının önünde bekleyen askeri arabalar, gecenin bu hüzünlü sessizliğini bozan çirkin homurtular çıkararak çalıştılar. Arabalara binerken, yol kenarında bir yerde çıkışlarını bekleyen arkadaşlarıyla gülümseyip el salladılar birbirlerine. Ve arabalar hareket etti... Gidiyorlardı... Jandarma pikabının arkasından, gittikçe geride kalan binalara, köşebaşlarına, sokaklara bakıyordu Şahin. Binlerce, on binlerce ayak izi vardı bu sokaklarda. Şurada onunla karşılaşmış, yakan bakışlarla göz göze gelmişlerdi. Şu evin arka tarafındaki balkonda, yıldızlı yaz gecelerinde içtikleri çayların tadı hâlâ damağındaydı. Şu duvardaki yazı yazılırken o, şu köşe başında gözcülük yapmıştı. Şurada faşistlerle karşılaşıp kavgaya tutuşmuş, onları aşağıdaki dereye doğru kovalamışlardı. Acı tatlı nice anının izleriyle dolu bütün bu yerleri hızla geride bırakarak, eni boyu yirmi adımda biten o küçücük, karanlık dünyaya doğru gidiyorlardı...

Şavşat Cezaevi'nin dört küçük koğuşundan boş olan birine kapatıldılar sonra. Ranzalar, yerler, toz ve kir içindeydi. Duvarlarda ve kimi ranzaların üzerinde, daha önce kalanlarca yazılmış yazılar

vardı. İsimleri, cezaları... Kimisi, "Kader Kurbanı" diye de bir not düşmüştü isimlerinin altına. Karakolu olduğu gibi, bu cezaevini de iyi tanıyordu Şahin. Kısa sürelerle birkaç kez yatmış, bazen de arkadaşlarının görüşüne gelmişti.

Aileleriyle arkadaşları, yiyecek, yatak gibi ihtiyaçlarını hemen ulaştırdılar arkalarından. Bir yandan gelen eşyaları koğuşun çıplak ranzalarına yerleştiriyor, bir yandan da sohbet ediyorlardı.

"Aleyhimizde ifade veren tanıklar kimdir acaba yahu?"

"O kadar insana o kadar çok dayak attılar ki bir iki uyduruk tanık bulmuşlardır herhalde."

Arada bir de diğer koğuşlardaki mahkûmların çağırmaları üzerine dış kapının yanına çıkıyor, "Hoş geldiniz, geçmiş olsun!" deyip başlarından geçenleri soran mahkûmlarla bağıra bağıra konuşuyorlardı.

Bir gün önce, dışarıda nasılsalar, yine aynı neşe, aynı coşku içindeydiler. Cezaevinin çıplak duvarları, kahkahalarıyla ve bir ağızdan tutturdukları devrimci marşlarla çınlıyordu. Özgürlüklerin kendilerine çok az tanındığı bir ülkede yaşıyorlardı, şimdi o azı da alınmıştı ellerinden. Ama onlar, özgürlüklerin dolu dolu yaşandığı ama yine de tüketilemediği bir ülke için yola çıkmışlardı ve bu yolda başlarına gelecek her türlü belaya katlanmaya ta başından karar vermişlerdi.

Geç saatte yataklarına çekildiler. Şahin'in firarı düşlediği andı işte bu! Gönül'ü, arkadaşlarını ve onlarla birlikte büyük haz içinde sürdürdüğü mücadelesini anıp, "Kaçarım ulan, kaçarım!" dediği an... Ertesi gün, koğuşun temizliğine giriştiler önce, sonra bahçeye çıkıp kartopu oynadılar. Bütün gece kar yağmış, diz boyu taze bir kar her tarafı kaplamıştı. Şavşat'a gelen gideni sıcak bir avuç içi gibi selamlayan ve insanın içinde dört mevsim aşk duyguları uyandıran Efkar Tepesi'nin yamacına kuruluydu cezaevi. Tepeye doğru uzanan patika yolda gidip gelenleri izliyor, tanıdık olsun ya da olmasın, ıslık çalıp el sallıyorlardı. Gardiyanlar, ailelerinin ve dostlarının getirip bıraktıkları meyve ve yiyecekleri taşıyorlardı sürekli. O kadar çok yiyecek geliyordu ki böyle giderse adım atılmaz olacaktı koğuşta bir iki gün içinde. Çoğunu diğer koğuşlardaki mahkûmlara gönderiyorlardı. Orman suçlarından, tarla davalarından, kız kaçırmadan, trafik suçlarından yatan insanlardı bunlar. Bu suçlardan yatan sekiz on mahkûmu devamlı olurdu bu cezaevinin.

Akşam yemeğinden yeni kalkmış, koğuşun girişindeki lavaboda ellerini yıkıyordu Şahin. Anahtar şangırtıları üzerine arkasına dönünce, karanlıkta gelmekte olan gardiyanı gördü. Bir saat önce üzerlerine kapatılmış olan demir parmaklıklı kapının kilidini açmaya çalışırken, merakla sordu:

"Hayrola gardiyan?"

"Çık! demekle yetindi gardiyan sadece, kapıyı açıp."

"Niçin, nereye?"

Arkadaşları sesleri duymuş, koğuştan çıkarak yanlarına gelmişlerdi. Tutuklanmış bir kişinin cezaevinden alınıp sorgu için yeniden karakola götürülmesi, yasalara göre yasaktı. Ne var ki polis ve jandarmanın yasaları çekinmeden çiğneyebildikleri bir ülkede yaşıyorlardı. İşkence de yasaktı yasalara bakılırsa; oysa kaval kemiklerindeki şişler hâlâ inmemiş, yüzlerindeki morluklar taptaze duruyordu.

Gardiyanın arkasından idare odasına girdiğinde, beraberinde iki başçavuşu ve iki jandarmasıyla Yüzbaşı Sezai Şirin'i buldu karşısında. Yüzbaşı, odadakilerin dışarı çıkmalarını istedi. Oturduğu koltuğu değiştirip bir sigara yaktı ve sesine kattığı sahte bir sevecenlikle konuşmaya başladı:

"Bir baba yaramazlık yapan çocuğunu nasıl döverse, Devlet baba da suç işleyen vatandaşını yola getirmek için öyle döver delikanlı. Yabancı ideolojilere kapılıp devlete karşı geliyorsunuz. Keşke çok daha önce yeseydin devlet babanın yumruğunu. Şimdi böyle hapse düşmezdin belki de."

Bu adama iyice sinirlenmeye başlamıştı Şahin artık. Söylediklerini ağzına tıkamak istiyordu.

"Devlet dediğiniz şey nedir ki? Halkı sömüren ve ülkeyi emperyalizme peşkeş çekenlerin yönettiği, baskı yasalarıyla donatılmış bir aygıt! Ve siz bu aygıtın bekçiliğini yapıyorsunuz. Ülkenin bağımsızlığını korumanız için halkın vergilerinden büyük paylar alıyorsunuz ama ülkenin değil NATO'nun hizmetindesiniz, apoletleriniz ve rütbelerinizle Amerikan emperyalizmine bağlısınız. Halkın değil, onu sömüren, ezen bir rejimin güvenliğini sağlıyorsunuz. O halde, asıl yabancılaşmış olanlar sizlersiniz. Bizse bu ülkenin bağımsızlığı için mücadele ediyoruz. Halkın sömürüden kurtulmasını, özgür olmasını istiyoruz. Devlet Baba'nın yumruğunu yeme pahasına da olsa, bu yolda her zaman mücadele edeceğim."

"İstediğin kadar mücadele et artık. En az yirmi dört yıl içeridesin. En az, yirmi dört yıl!"

"Hayır yüzbaşı, kurtulacağım!"

"Mümkün değil!"

"Görürsünüz!"

En az yirmi dört yıl... "Yirmi dört yıl ayırmak istiyorlar beni senden güneş yüzlüm. Yirmi dört yıl karanlığa gömmek istiyorlar, ışığından uzak, sesinden uzak, yaz ortası öpüşünden, gündoğumu gülüşünden uzak senin. Demirden ve betondan yapılı bir kabuğun içinde, taa bitimine kadar yüzyılımızın..." Koğuşa döndükten sonra yatağına uzanmış, Gönül ile konuşuyordu Şahin içinden.

Sabahleyin ilk işi tıraş olmak ve temiz elbiselerini giyinmek oldu. Görüş günüydü o gün. Gönül gelecekti. Daha şimdiden dolu dolu özlemişti onu.

Görüş saati başlar başlamaz akın etti görüşçüleri. Bir grup çıkıyor başka bir grup giriyordu. Aileleri, arkadaşları, çeşitli okullardan öğretmenler, Şavşat halkından tanıdıkları, hatta hiç tanımadıkları bile... İnsanlar, sigara paketleri ve meyve torbalarıyla dolu dolu geliyor, sevgilerini, üzüntülerini bırakıp gidiyorlardı.

Annesi, hemen ağlamaya başladı her zamanki gibi. İki yıldır gözleri yaş doluydu zaten. Bu belalı işlerden vazgeçip, okumaya devam etmesi için yalvarıp durmuştu Şahin'e iki yıldır. Aynı şeyi büyükbabası da isterdi hep. Ama Şahin, "Okumakla adam olunmaz ki" der, takılarak cevap verirdi ona her seferinde. Kızardı büyükbabası! Şimdi de kucaklaşır kucaklaşmaz, "Sen ifade vermeyi beceremiyorsun galiba" diye çıkışmış, kendi eski karakolluk anılarına geçerek, kendisinin ifade vermede ne kadar usta olduğunu, nasıl hemen serbest bırakıldığını anlatmaya başlamıştı. Bir babadan çok candan bir arkadaş olan babası, oldukça üzüntülüydü bu kez.

Arkadaşlarının anlatımlarına göre, komandolarıyla birlikte operasyonlarına devam ediyordu hâlâ Yüzbaşı Sezai Şirin. Kahveleri, köyleri basıyor, etrafa baskı yapıyordu. Halkın gözünü korkutmaktı amacı. Ne var ki ilk anın şokunu atmış olan halk, pek takmıyordu artık komandoları.

Öğleye doğru, içlerinde Gönül'ün de bulunduğu kız arkadaşları geldiler. Bir süre, hep birlikte sohbet ettiler. Sonra, diğerlerinin laf atıp takılmaları arasında Gönül'ü alıp ayrı bir köşeye çekildi Şahin.

"Nasılsın?"

Hüzünlü bir gülümseme ile baktı Gönül.

"Özledim."

"Ben de."

"Ne zaman çıkarsın?"

"Bilemiyorum... Biraz uzun sürecek galiba..."

Taze bir çiçek parıltısındaki yüzünde acı bir gölge belirip kayboldu bir an Gönül'ün. Sonra, acısını bastırıp bütün güzelliği ile gülümsedi. Gözlerinden kıvılcımlar savurarak, uzun uzun bakışıyorlardı. Konuşmak için pek bir şey bulamıyorlardı. Seviyorlardı, özlemişlerdi, kavuşmak istiyorlardı, hepsi bu... Ve ayrılmak istemiyorlardı elbette... Ama görüş bitti ve Gönül'ün güneş yüzü ile Şahin'in masmavi sevinci arasına kara bir bulut gibi girdi gardiyan. Her tarafa hasretin tohumlarını saçarak, çıkıp gitti Gönül.

Öğle saatlerinde, öğle paydosuna çıkan liseliler akın ettiler bu kez. İçeri ilk girenlerin söylediklerine göre, upuzun bir kuyruk oluşmuştu dışarıda. Ne var ki ilk birkaç grubun beşer dakikalık görüşünden sonra, başka bir grup alınmadı daha içeriye. Böylesine kalabalık bir sevgi akınından rahatsız olan karakol, görüşü yasaklamıştı.

24 Aralık günü, akşama yakın bir saatte, karşı koğuştan Yusuf'un bağırması üzerine dışarı çıktı Şahin.

"Radyo dinlediniz mi? diye soruyordu bağırarak."

"Yok. Önemli bir haber mi var?"

"Maraş'ta büyük olaylar olmuş, hâlâ devam ediyormuş. Ölü sayısı tam olarak tespit edilememiş ama ellinin üzerindeymiş. Sıkıyönetim ilan edilmiş. Şahin'in içinde hayal kırıklığının yarattığı bir öfke kabardı. Yaptıklarına bak, diye mırıldandı, faşistlerin üzerine gideceklerine, zaten onların istekleri sıkıyönetimi ilan ediyorlar. Öfkesi, ona kaçmayı ve kanlı dişlerini açıktan açığa göstermeye başlayan faşizme karşı savaşması gerektiğini fısıldıyordu."

Birkaç gün sonra, ikindi vakti, henüz yeni gelmiş gazetelerin üzerine eğilmiş, önemli buldukları yerleri birbirlerine sesli bir şekilde okurlarken, birden, cezaevinin içi bot sesleriyle doldu. Koğuş kapısına çıktıklarında, önde Sezai Şirin, arkada Burhan Alpı, yüzbaşıların ikisiyle birden burun buruna geldiler.

"Beş dakika içinde eşyalarınızı hazırlayın! Gidiyorsunuz."

Acele ile hazırlanmaya başladılar. Oldukça ani bir şey olmuştu bu. Şavşat'ta Ağır Ceza Mahkemesi olmadığı için Artvin'de yargılanacaklarını biliyorlardı. Ama en azından bir süre daha burada kalacaklarını, hatta Artvin'e gitmeden tahliye bile olacaklarını ummuşlardı.

Cezaevinin orta salonunda kelepçelenip zincirlendikten sonra, dış kapıdan çıkmaya başladılar. Dışarıda lapa lapa kar yağıyordu. Bütün takımlarını kuşanmış kalabalık bir asker kitlesi geniş bir çevreyi kordon altına almış, ayakta, kardan daha da soğuk bakışlarıyla ateşe hazır bir şekilde bekliyorlardı. Gözleri, iki yüz metre ötede, yolun üzerinde bekleyen kırk elli kişilik kalabalığa takıldı Şahin'in. Önce büyükbabasını, sonra da Gönül'ü fark etti. Sıcacık bir şeyler kıpırdadı içinde. Damla damla akan sıcacık şeyler... Asker kordonu altında ilerlerken, zincirlenmiş ellerini kaldırıp salladı. Seslenip durdu içinden, hüzünle: Hoşça kal gülüm! Hoşça kal benim kardelen çiçeğim, kar taneleri gibi apak yürekli can yoldaşım, hoşça kal! Hoşça kalın halkım, güzel insanlarım! Hoşça kal Şavşat'ım, dağ beşiğim, orman yatağım... Hepiniz hoşça kalın! Size söz veriyorum ki yine geleceğim! Sıkıyönetime değil cehenneme de gönderseler, bir gün mutlaka geleceğim!..

Götürüldükleri Artvin Cezaevi'inde geç başladı duruşmalar. Olayla bir ilgisi yoktu ya, yine de bir görgü tanığı çıkmıştı aleyhinde. Sürpriz bir tanıktı bu, bir asker. Siyasal yaşamıyla da özel yaşamıyla da ilgisi olabilecek bir tanık! Acaba hangisiyle? Bilemiyordu Şahin. Mahkemeye gelse, ifadesi alınsa bir şeyler açığa çıkardı belki ya, bulunamıyordu ki ifadesi alınsın! Bir şubeden başka bir şubeye, bir bölükten başka bir bölüğe, her duruşma öncesi yeni bir il ya da ilçeye gönderiliyor, mahkemenin yazmış olduğu talimatlara yerinin değişmiş olduğu, bu yüzden gereğinin yapılamadığı şeklinde olumsuz yanıtlar geliyordu. Görüş yerinden kaçmayı düşündü bir süre. Sonra, gardiyanları teslim alıp kaçmayı, daha sonra adliyeden kaçmayı. Hiçbirini tutarlı bir plana dönüştürüp uygulayamadı. Tünel... Bir umut dalgasının daha gelip ayaklarını okşamaya başladığını hissediyordu. Karışsa mıydı bu dalganın sularına? Yeteri kadar güçlü müydü; yüklenip sırtına, uzaklaştırabilir miydi onu bu adadan? Ve öteki kıyıya, özgürlüğün kıyısına atabilir miydi acaba? Bu cezaevinin tarihinde, değil tünelin kendisi, girişimi bile olmamış, olamamıştı. Bu cezaevinden kaçmak yıllar önce, bir tek Reşat'a, nasip olmuştu. Duvarı aşarak, geçip gitmişti Reşat. Aynı şeyi birkaç yıl önce üç kişi daha denemişti ya, ikisi duvarı aşamadan vurulmuş, diğeri uçurumda kalakalmış, yakalanmıştı.

Ormanlarla, yalçın kayalıklarla kaplı birbirine dikine bakan yüksek dağlardan birinin tepeye yakın yamacına kurulu şehir

merkezi ile, aşağıda, dağların dibinde, sularını köpürte köpürte akan Çoruh nehri arasında, yer yer uçurumlara dönüşen bayırlık arazinin ortalarında bir yerdeydi cezaevi. Elmadan armuta, kirazdan duta, cevizden kızılcığa çeşitli meyve ağacının, sebze bahçelerinin ve uzun, ince kavak ağaçlarının yeşilin bin bir tonuna boyadığı bir bayırlıktı bu. Cezaevinin etrafı kıraç, çıplaktı. Hemen önünden, aşağıdan gelip sağlı sollu keskin virajlarla şehir merkezine doğru yükselen dar, asfalt yol geçiyordu. Üst tarafında İl Jandarma Alayı binası, alt tarafında yüzlerce askerin doldurduğu Piyade Alayı'na ait tesisler kuruluydu. Arka tarafı, Çoruh Nehri'ne kadar uzanan yüksek, sarp bir uçurumdu.

Dört noktasında silahlı jandarmaların nöbet tuttuğu, üzeri tel örgüyle ve aydınlatma lambalarıyla kaplı, kimi yerleri köşeli kimi yerleri elips şeklinde yuvarlak, yüksek bir çevre duvarının içindeydi cezaevi. Duvarın içindeki alan, ara bir duvarla ikiye bölünmüştü. Birinci ve yola taraf olan ön bölümde iki katlı idare binası, ikinci ve uçuruma taraf olan arka bölümde, birinci ve ikinci katlarında mahkûm koğuşların, zemin katında yemekhanelerin, hücrelerin ve tecrit bölümünün bulunduğu üç katlı uzun bina vardı. İdare binası ara duvara bitişikken, koğuşlar binası ile duvar arasında dar, uzun, üstü açık bir avlu vardı. İdareden binaya gidiş gelişler, duvarın üzerindeki, avluya açılan, başında bir gardiyanın devamlı nöbet tuttuğu büyük demir kapıdan olurdu. Bahçe, cezaevinin en arka kısmındaydı, çevre duvarından sonra uçurum başlıyordu.

Tünelde çalışabilmeleri için yemekhane duvarını delip hücreler kısmına geçmeleri gerekirdi. Bu ise ancak kaçış günü yapılabilecek bir şeydi. Hayır, tünel onlarsız kazılacaktı! Her önünden geçişte, kulede nöbet tutmakta olan jandarmayla bahçede dolaşan mahkûmlara çaktırmadan, tünel için düşünülen odanın göğüs hizasındaki demir parmaklıklı camsız penceresinden içeriye kısa göz atıyor, odaya boşaltılacak toprağın dışarıdan görülüp görülemeyeceğini anlamaya çalışıyordu. Şahin, başka alternatif bulmaya çalıştıysa da bulamadı. Tünel için en uygunu bu odaydı; çevre duvarına en yakın yer olduğundan, hücreler kısmından kazılabilecek en kısa tünel ancak bu odadan mümkün olabilirdi. Pencerenin dibinden başlayacak bir tünel, temellerde dikkate alındığında, en çok on on iki metre sonra hem bahçeyi hem çevre duvarını geçip dışarı çıkabilirdi. Oysa hücreler kısmının diğer bölümlerinin hizasında bahçenin geniş-

liği gittikçe artıyor, yirmi metreye yarıyordu. Kuraldı. Bir firar planında, yüzde birlik olasılıklar bile çok önemliydi. Bir tünel, ne kadar kısa olursa, o kadar erken biter, firar şansı o oranda fazla olurdu. Hücreler kısmını kontrol altında tutmaları hiçbir şekilde mümkün değildi. Şu veya bu nedenle hücreler kısmına girecek olan gardiyanların başlarını bu boş odaya doğru çevirmeden çıkıp gidebilmeleri ihtimal dahilinde olsa bile, hücreler kısmına girmelerini, girseler bile tüneli görmelerini engelleyebilecek bir çare bulmak mümkün görünmüyordu. Hücreye adam atabilirler, herhangi bir şey almak ya da koymak isteyebilirlerdi. Odalarında oturmaktan sıkılıp sırf dolaşmak için bile girebilirlerdi. İşin bu yanı, zorunlu olarak şansa kalacaktı. Kalabilirdi de. Gösterdikleri tepkiler sonucunda kimseyi hücreye atmıyorlardı epeydir, hatta sürgün gelenleri bile direkt koğuşlara veriyorlardı. Başka nedenlerle girip çıktıkları ise pek yoktu. Peki, ya jandarma arama yaparsa? Yapmazdı. En son arama on gün kadar önce olmuştu, bu zamana kadarki periyotlara bakılacak olursa daha bir ay, en azından yirmi gün arama olmazdı. Zaten on on iki metrelik bir tünel kazılacaktı ki bu da on-on beş günde biterdi. Hem ne kadar mükemmel bir şekilde düşünülmüş olursa olsun, birtakım riskler her firarda olurdu. Firar etmek isteyen, kaybetmeyi de göze almalıydı.

İki gün sonra Necmi'yle yine pinpon odasında karşı karşıya oturdular. İkisi de enine boyuna düşünmüşlerdi. Bir plan oluşturdular sonra. Arkadaşlarından birkaçıyla konuştular. Onlar da tamam deyince, firar kararı verilmiş oldu.

Ertesi günü, akşam sayımına iki saat kala, gardiyanlara kapıyı açtırıp adli mahkûmlarla görüşmek için tecritin yolunu tuttular.

"Hoş geldiniz Hoca."

"Hoş bulduk."

Mahpushane geleneğince hepsi ile teker teker el sıkışıp, gösterilen yerlere oturdular. Yan yana dizili ikişer katlı dört ranzadan oluşan, tek pencereli, küçücük bir koğuştu tecrit. Hücreler kısmına bitişikti. Arka taraftaki tuvaletin duvarı delinirse, doğruca çalışmanın yapılacağı odaya girilirdi. Kısa boylu, tıknaz, yassı burunlu, yuvarlak yüzünde bir yara izi taşıyan ve konuşurken gözleri fıldır fıldır dönen ve koğuşta hâkimiyeti elinde tutan Burhan sigara tuttu hemen. Vefa ise küçük gaz ocağının üzerine çay suyu koydu. Hal hatırdan sonra, konuya geçtiler.

"Bu işe giriyoruz. Ancak şart koştuğumuz bazı şeyler var, dedikten sonra Şahin koşullarını sıraladı. Sakin, ama tavizsiz bir ses tonu ile konuşuyordu:"

Bazıları başlarını sallayıp onay verirken, bazıları da "tabi tabi" diye söylendiler. Yüzlerinde bu işbirliğinden mutlu olduklarını gösteren bir ifade okunuyordu.

Akşam sayımına doğru kalktılar. Bütün ayrıntıları konuşmuş, her şeyi tek tek planlamışlardı. Tuvalet duvarında açılacak delik, alçıdan yapılacak bir kapakla her iş bitiminde kamufle edilecekti. Alçıyı tecrittekiler değil Şahin'ler ısmarlayacak, ertesi günü tecrite ulaştıracaklardı. Odanın zemin betonu ancak gündüzleri, arama olasılığının bulunmadığı öğleden sonraları, yoğun gürültü ortamında delinebilirdi. Tabi Şahin'ler, bahçede önlem almış, pencere dibini tutmuş olmalıydılar. Beton delindikten sonra geceleri çalışılacak, çalışma başlamadan önce odanın penceresi ışık geçirmeyen kalın bir örtüyle kapatılacaktı. Tünelden çıkan toprak, volta bahçesinden görülemeyecek şekilde odanın en dip köşesine yığılacaktı. Seslerin dışarı taşmamasına dikkat edilecek, arama olasılığından ötürü saat beşte iş bırakılacaktı. Haberleşmeleri gelişigüzel olmamalıydı. Şahin'ler her gün kapı altına inecek, avluda gezinirken tecrit dış kapısının yanına gidecek, kapının mazgalından gerekenleri konuşacaklardı. Zaman zaman da ellerinde kitap ve dergilerle tecrittekileri ziyaret edeceklerdi; gardiyanlar, mahkûmlara yönelik yaptıkları her zamanki eğitim ve propaganda çalışmalarına yorar, kuşkulanmazlardı. Tecrittekiler onlara gitmemeliydiler ama ille de gerekli olursa, kitap isteyeceklerini söylemeliydiler gardiyanlara.

İçeriye, kısımlarına girmeden önce, kapı altındaki gardiyanlarla sohbet ettiler bir süre. Necmi, sözü farelere ve tahtakurularına getirdi, ne kadar rahatsız ettiklerini anlatıp sövdü, saydı. Ardından, az sonra görevi bitecek olan gündüz vardiyasından bir gardiyana para vererek:

"Yarın sabah bize alçı getir. Bütün delikleri kapatmamız gerek, dedi."

Normal bir şeydi bu. Tahtakurularının ve farelerin yuvalandığı delikler nedeniyle, istedikleri zaman alçı aldırabiliyorlardı gardiyanlara.

İçeriye girdiklerinde ikisinin de yüzü gülüyordu. Her biri mahpushanelerin kurdu olmuş bu adamların hiçbir açık vermeyecek-

lerine inanıyorlardı. Olacaktı bu iş! Başaracaklardı! Şahin, Şavşat Cezaevi'ndeki ilk gecesini, kurduğu düşü, son günü, uzaktan el sallayarak veda eden insanlara ve Şavşat'ın dağlarına bakarak verdiği sözü anımsıyor, düşünün ve sözünün böyle erkenden gerçeğe dönüşmesine seviniyordu.

Görüş günü sabahı kapı altına indiler. Necmi, gardiyanın getirdiği alçı paketini alıp tekrar koğuşa dönerken, Şahin, dışarıya haber göndermek için görüş yerine girdi. Her görüş günü, bazen tek tek, bazen guruplar halinde, Artvin'deki devrimci arkadaşları ziyaretlerine gelirdi. Çok geçmeden birini buldu.

"Çarşıya döner dönmez Haydar'ı bul ve öğleden önce kendisini beklediğimi söyle."

İki saat sonra, gardiyanın ismini bağırması üzerine yeniden kapı altına indi. Doğruca görüş yerine gitti. Haydar, bir kabinde onu bekliyordu.

"En son kabine gel Haydar. Orada konuşalım."

Demir parmaklıklı, tel örgülü pencereleri olan dört kabinden oluşuyordu görüş yeri. Biraz karanlık olduğundan, başka yer olduğu sürece kimse en son kabinde görüş yapmazdı. Şahin yüzünü tellere yapıştırdı. Gizli bir şeyler konuşacaklarını anlayan Haydar da aynı şeyi yaptı.

"Tünel kazacağız Haydar. Bazı mahkûmlarla beraber."

Bütün gelişmeleri kısaca anlattı sonra.

"Tamam, elimizden geleni yapmaya çalışırız, dedi Haydar."

"Şimdilik kazma ve kürek istiyoruz. Hemen bugün! Büyük bir kasaya sebze, meyve, fasülye, pirinç gibi şeyler koyup dediklerimi bunların altına yerleştirin. En üste bolca yumurta dizin. Sen bunları kiminle göndereceğini söyle, biz yukarıdan takip eder onun geldiğini görünce aşağı inip gardiyanları lafa tutar, pek fazla aratmadan alırız. Getirecek kişi kalabalık bir grupla gelir, diğerleri de başka birtakım şeyler getirirlerse, çok daha iyi olur tabi."

Tanıdık bir arkadaşın ismini vererek ayrıldı Haydar.

Öğle yemeği için verilen aradan sonra yeniden başladı görüş. Necmi ile Şahin, kütüphane salonuna gidip dışarıyı seyretmeye koyuldular. İçinde tek kitap bile bulunmayan bir kütüphaneydi bu. Üst katta, kapı altının tam üstünde, pinpon odasının karşısında, iki kısmın arasındaydı. Daha geniş olduğu için pinpon masası buraya alınmış, bir hafta birinin, diğer hafta diğerinin kullanımı-

na veriliyordu. Pencereden bakınca, idare binası, cezaevinin dış kapısı, dış kapının hemen önünde keskin bir viraj yaparak yukarıya, çarşıya doğru giden asfalt yol görülebiliyordu.

Yol kenarında duran minibüsten, kucaklamış olduğu kasayla birlikte Haydar'ın söylediği kişinin de aralarında bulunduğu yedi sekiz kişilik bir topluluğun indiğini görünce, kendilerine el sallayıp kütüphaneden ayrıldılar. Kapı altına, oradan da avluya çıktılar. İçeriye yasak bir şey sokulacağını, bu nedenle aşağıda beklemelerini söyledikleri kimi arkadaşları daha önceden kapı altına inmiş, avluda geziniyorlardı. Ara duvarın üzerindeki kapıya yanaşan Necmi, kapının üstündeki küçük mazgaldan, dış kapıdan içeri girmekte olanlara hoş geldiniz demeye, bağırarak bir şeyler sormaya, konuşmaya başladı. Şahin ve diğerleri Necmi'nin arkasına toplanmış, kimlerin geldiğini soruyor, ortalığı gürültüye boğuyorlardı. Dıştaki gardiyanın isteği üzerine kapıyı açan içerideki gardiyan, yere koyulmuş kasayı ve diğer eşyaları sürüye sürüye içeri aldı. Kapıyı yeniden kilitledikten sonra aramaya başladı. Gelenler, bir sürü daha eşya getirmişlerdi kasadan başka. Bir tepsi baklava, bir sini börek, birkaç tencere yemek, yoğurt, başka şeyler.

Korkulan olmadı. Üzerine dizilmiş yumurtalar nedeniyle aranması hayli zor olan kasayı, üstünkörü bir iki el attıktan sonra bırakan gardiyan, bu arada Şahin, Özgüç ve Necmi'nin bir yığın sorusuna muhatap olmuştu. Her görüşte böyle kasa halinde sebze, kıyma, yumurta, kuru yiyecek ve tencereler, tepsiler dolusu yemekler gelirdi zaten onlara. Haftalık ihtiyaç listelerini yapar, parasını vererek, görüş için gelen arkadaşlarına dışarıdan aldırırlardı. Artvinli olmayan ya da görüşçüsü gelmeyen başka mahkûmların ihtiyaçlarını da aldırır, yardım ederlerdi onlara. Ayrıca görüşçüleri kalabalık olur, her gelen, az ya da çok, bir şeyler getirirdi mutlaka. Dolayısıyla bütün gardiyanlar açısından alışılagelmiş, tamamen normal bir şeydi böyle bol miktarda yiyecek gelmesi. Zaten işleri de başlarından aşkın olan gardiyanlar, görüş günleri, pek öyle sıkı sıkı aramadan gelen eşyaları verirlerdi.

"Ben kasayı koğuşa çıkarıp geliyorum Necmi. Arkadaşlara söyle, ben gelmeden gitmesinler."

Görüş nedeniyle herkes kapı altında olduğundan koğuş bomboştu. Üstteki yumurtaları bir kaba aldıktan sonra, sebzelerin altındaki kazma ve küreği çıkardı. Bir torbaya koydu ve görülmeyecek şekilde yatağının içine yerleştirdi. Necmi'nin tuvalete bırak-

mış olduğu alçı paketini aldı sonra. Bir miktar sebze ve meyve ile birlikte naylon bir çantanın içine koyup, yeniden kapı altına indi.

Görüş yerine girmeden önce tecrit dış kapısının mazgalına yanaştı. Ara duvarın üzerindeki kapı önünde nöbet tutan gardiyan sandalyesinde oturuyor, yorgun ve bıkkın gözlerle etrafı süzüyordu. Birkaç mahkûm avlunun şurasında burasında volta atıyor, görüş yerine girip çıkanlara "Gözün aydın!" deyip hal hatır soruyorlardı.

"Hey tecrittekiler! Gelin de ısmarladığınız malzemeleri alın, diye bağırdı Şahin içeriye."

Üzerinde eşofmanlarıyla tecritten çıkan Remzi, kapıya doğru yaklaşmaya başladı. O yaklaşırken etraftakilerin duyacağı bir şekilde yeniden seslendi Şahin:

"Görüşçüleriniz yine gelmediler değil mi? Ulan şu sizin aileleri hapse tıkıp zincire vurmak lazım be!"

"Haklısın Hoca. Ama uzak bir cezaevine gidersen, sanma ki görüşçülerin bu kadar sık sık gelirler."

Mazgal deliğinden uzatarak çantayı verdi Şahin. Sigarasını çıkardı, Remzi'ye tuttuktan sonra bir tane de kendisi yaktı. Etraftakilerin normal bir sohbete tutuştuklarını sanacakları bir şekilde gülümseyerek, alçak sesle konuşmaya başladı:

"Çantada alçı var. Kazma kürek işi de tamam. Sizde ne var ne yok? Konuşurken sen de benim gibi gülümse. Hatta bazen kahkaha atalım."

"Tuvalet duvarının işi tamam Hoca. Bitmesine çok az kaldı, bu akşamüzeri mutlaka biter."

"Kamuflaj kapağını da bitirin bu akşam. Sabaha doğru delik kesinlikle kapanmış olmalı! Bakarsın arama olur."

"Tamam Hoca."

"O halde, yarın zemin betonu delmeye başlayabilirsiniz. Sabahleyin saat dokuzdan sonra buralarda dolaşın. Biz bahçede önlem aldıktan sonra, size haber vermesi için bir kişiyi buraya göndeririz. Konuşmanıza gerek yok. Gözüyle işaret etse yeter. Bunun üzerine faaliyete geçersiniz."

Kahkahalar arasında bir süre daha sohbet ettikten sonra, ayrılıp görüş yerine girdi. Akşam Necmi'yle, kapılar kapanmadan önce, kazma küreğin bulunduğu torbayı alarak, maltanın sol başındaki, içinde çelik dolapların yığılı bulunduğu, kapısı kilitsiz

koğuşa girdiler. Ortalıkta kimselerin dolaşmadığı, uygun bir andı. Mahkûmların kimi televizyon başına geçmiş, kimi ise yemekteydiler. Özgüç, güvenlik için maltada voltadaydı.

Gardiyanların hemen hemen hiç uğramadığı bu koğuşa, "Emil'in Koğuşu" denirdi. Üç ay kadar yatıp iki ay önce tahliye olan Emil, Romanyalıydı. Hopa limanına mal getiren bir Romen gemisinde ihbar üzerine arama yapılmış, kaçak mal bulunmuştu. Bunun üzerine, geminin kaptanı Emil tutuklanıp bu cezaevine getirilmişti. Sosyalist bir ülkeden olduğu için "sol kısma" verilmiş, Şahin'ler komünlerine almışlardı. Pek uyum sağlayamamıştı cezaevine. Komüne de. Temizliğine önem vermiyor, pis elbiselerle dolaşıyor, bencillik edip her şeyin kendisinin olmasını istiyor, yemek, bulaşık, temizlik gibi ortak işlerden kaytarıyordu. Komündekiler "Bu mu sosyalizmin yeni tip insanı?" diyorlardı, kimi kızıp, kimi dalga geçerek Emil'in revizyonist sosyalizmin bir ürünü olduğunu söylüyorlardı.

Emil sıkılmış, bunalmıştı. Bir gün, tek başına kalmak istediğini söylemiş, gardiyanlar da köşesinde yatacak bir yer ayarlayarak bu koğuşu vermişlerdi. Birkaç gün sonra, bir gece, çamaşır suyu içen Emil'in çığlıklarıyla yataklarından fırlamıştı herkes. Apar topar hastaneye kaldırılmış, iki gün sonra kafasında sargılarla geriye dönmüştü. Yumruğu havada, "Jandarma faşist!" "Gardiyan faşist!" "Tek Tek Tek!" diye bağırıyordu içeri girerken. Tek Tek'den kastettiği şey, "Tek Yol Devrim!"di. Hastanenin revirinde yatarken, başında nöbet tutan jandarmaya on lira uzatıp "ben finiş" demiş, der demez de kafasına dipçiği yemişti. Şimdi Emil'in Koğuşu, firar malzemelerini gizledikleri bir yerdi artık.

Emil'in Koğuşu'nda çıkan Necmi ve Şahin maltada, Özgüç'le birlikte, hafif sesle neşeli türküler söyleyerek volta atmaya koyuldular. Tepeden tırnağa sevinç içindeydiler.

Ertesi sabah erkenden başlayan çalışma, betonun delinmesiyle akşam saatlerinde noktalandı. Tecrittekilerin dediği doğru çıkmış, bir günde bitirilmişti bu iş gerçekten. Ama temeli geçip volta bahçesinin altına girinceye kadar, yine gündüzleri çalışmak gerekiyordu. Pencerenin hemen dibinde yapılacak olan bu kazı çalışması, ne kadar titiz davranılsa da kuledeki nöbetçinin duyamayacağı kadar sessiz yapılamazdı geceleri.

Pencereden dışarı yayılan seslerin duyulmasını önlemek için hayli uğraşmak zorunda kaldılar. Sabah erkenden bahçeye çıkmala-

rı, herkesten önce duvar dibini tutmaları, aynı yerde saatlerce volta atmaları gerekiyordu. Duvar dibi tutulunca tecrittekilere haber veriliyor, çalışma başlıyordu. Aynı kişilerin uzun süre hep aynı yerde volta atmaları dikkat çekebileceği için, nöbetleşmeleri gerekiyordu. En az iki kişi olmalıydılar. Birlikte volta atmak isteyenler çıkacak olursa, uygun bir bahane ile koğuşlara ya da başka yerlere uzaklaştırılıyorlardı. Volta bahçesini şakalaşıp gülüşerek, kavga edercesine tartışarak, sık sık şamata koparark devamlı gürültüye boğdular. Kusura bakma ama bu söylediklerinin adına oportünizmden başka bir şey demek mümkün değil! diye çıkışırken biri, diğeri, doğru konuş arkadaş! diye kükrüyordu, hakaret ettiğinin farkında mısın? Bazen dördü beşi birden volta atıyor, hayli yaygara koparıyorlardı. Sık sık pencerenin önünde duruyor, bir süre de tartışma ve sohbetlerini orada sürdürüyorlardı. Kulakları hep odaya dikiliydi. Sesler bazen yüksek çıkıyor, duyan olacak diye ödleri kopuyordu. Hemen, içeridekilerin anlayacağı şekilde çıkışıyorlardı birbirlerine:

"Yahu biraz alçak sesle konuş arkadaş. Ne bağırıyorsun? Sağır değiliz herhalde!"

Ya da pencere önünde devamlı açık tuttukları radyoya el atıp başka yayınları arıyor, ortalığı parazit seslerine boğuyorlardı.

İşleri gerçekten zordu. Nöbetçi kulübesinin yakınlığı bir yana, en küçük bir aykırı davranıştan hemen kuşkulanacak kadar deneyimli, pişkin mahkûmlarla doluydu cezaevi. Bir gün, böyle mahkûmlardan biri:

"Bu ara amma çok caz müziği dinliyorsunuz Hoca, diye laf atmış, anlamlı anlamlı gülümsemişti."

Sürekli halk türküleri bulamıyorlardı tabi radyoda, üstelik caz müziği daha gürültülü oluyordu. Oysa müzik dünyaları devrimci marşlardan ve halk türkülerinden oluşuyordu daha çok. Bu nedenle durum adamın dikkatini çekmişti.

"Sen cazın ezilenlerin müziği olduğunu bilmiyorsun galiba deyip geçiştirmişlerdi gerçi ama, tedirgin de olmuşlardı."

Sonuç olarak, hem konuşmaları hem de hareketleriyle, yılların mahkûmlarını bile atlatacak kadar usta birer cambaz olmaları gerekiyordu.

Çok uzun sürmedi sıkıntıları. Üçüncü günün öğle saatlerinde, sessiz bir rüzgâr gibi kulaklarına dolan bir haber, içlerindeki bütün sıkıntı bulutlarını dağıttı: Temel geçilmiş, volta bahçesinin altına girilmişti. Bütün gözler, bahçenin öbür kenarındaki dış du-

vara çevriliydi şimdi. Onun temelinin geçildiğini de duyabilecekler miydi acaba?

"Elbette elbette diyorlardı, ilk engelleri aşmış olmanın verdiği güvenle."

Aynı gün akşama doğru, Necmi ile Şahin, Emil'in Koğuşu'ndan çıkardıkları torbayla birlikte bir kez daha tecritin yolunu tuttular.

"Selam Atmaca Çetesi'nin Reisi. Sen daha burada mısın yahu?"

"Birkaç gün kadar daha Hoca."

"Biter mi dersin birkaç güne gerçekten?"

"Evelallah Hoca!"

Gasp suçundan uzun süredir içeride olan Burhan Karslıydı. Kendisi ile ilgili, "Atmaca Çetesi'nin Reisi Yakalandı" başlıklı gazete kupürünü her fırsatta gösterir, bundan gurur duyardı. Orta boylu, kalın yapılı, karayağız biriydi. İlk geldiğinde, birkaç gün hiç çıkmamıştı bahçeye. Başka koğuşlardan "ziyaretçi" gelenleri ağırlamış, "iadei ziyaretlerde" bulunmuştu. Sonra etrafına meydan okuyan bir boğa gibi dolaşmaya başlamıştı volta bahçesinde. "Bela adam" lafı yayılmıştı ortalığa. Çok geçmeden birkaç mahkûmla kavga etmiş, tecrite atılmıştı bunun üzerine.

"Kablo ve ampul lazım Hoca. Mumlarla pek çalışamayacağız galiba, havasızlıktan ötürü sönüyorlar. Halbuki tünele elektrik döşersek..."

"Peki mümkün mü bu? diye sorarak sözünü kesti Şahin Remzi'nin."

"Ben yaparım. İçeri düşmeden önce elektrikçide çalışmıştım."

"Tamam, oldu o halde."

"Gel de tünelimize bir bakıver Hoca be!"

Remzi ile birlikte tuvalete girdi Şahin. Tuvalet karanlıktı, duvardaki delikten hafif bir ışık ancak sızabiliyordu içeri. Delikten geçip bir çırpıda odaya kaydı Remzi, eğili vaziyette pencerenin dibine kadar gitti. İnce, dal gibi biriydi, esmer yüzü odanın karanlığında çoktan görünmez olmuştu. Geri döndüğünde, kazı sırasında kullanılmış altlı üstlü bir eşofman takımı vardı elinde. Onları Şahin'e uzatırken fısıldadı:

"Bunları giy Hoca, yoksa üstün başın berbat olur."

Elbiselerini çıkarıp eşofmanları giyindi Şahin, sonra odaya doğru süzüldü delikten. Işıkla birlikte, bahçede volta atanların sesleri de geliyordu pencereden. Görünmemek için iyice eğildi, öylece tünelin başında bekleyen Remzi'nin yanına gitti. Pencere-

nin tam altındaydı tünel. Dibinde yaŵan bir mumun aydınlattığı derin bir kuyu kazılmıştı önce, Şahin içine sarkıttı kendini. Dibe inince bükülüp ileri doğru uzandı; temel duvarından yarım metre ötede biten, onları günün birinde özgürlüğe çıkaracak olan tünelin içindeydi artık.

Nemli, keskin bir toprak kokusu doldu burnuna. Toprak!.. Beton ve demir yığınları içinde, kokusunu, rengini, yumuşaklığını dolu dolu özledikleri şey. Ağaçlara, çiçeklere, yapraklara, binbir türlü yemişe can veren madde. Şimdi, özgürlüğe gebeydi aynı toprak. Güvercin yuvası, ışık tarlasıydı. Müdürü ve gardiyanları düşündü Şahin, jandarmaları ve komutanlarını. Karış karış, köşe bucak bildikleri bu karanlık dünyada her şeyin yerli yerinde olduğunu sanıyorlardı, altlarında aydınlık bir dünya inşa edildiğinin farkında değillerdi.

Her şeyi yeniden konuştular tecrittekilerle. Birinci aşama bitmiş, ikinci ve son aşamaya gelinmişti. Bundan sonra geceleri çalışılacaktı. Gardiyanlar akşam sayımından sonra her tarafı kilitleyip odalarına çekilince, delikler açılacak, faaliyet başlayacaktı. Biri kazan, diğeri toprağı taşıyan olmak üzere ikişerli çalışılacaktı. Çalışanların yatakları koğuştakiler tarafından şişirilecek, yatıyorlarmış süsü verilecekti. Koğuşa iş elbiseleriyle girilip çıkılmayacaktı. İş elbiseleri tünel odasında çıkarılacak, daha önceden tuvalete bırakılmış olan pijamalar giyilip koğuşa öyle girilecekti. O anda herhangi bir gardiyan içeri bakıyor olsa bile, adamı tuvalete girmiş sanırdı böylece. Tünel odasının volta bahçesine bakan penceresi battaniyelerle sıkı bir şekilde örtülecek, dışarıya her türlü ses ve ışık sızması önlenecekti. Çalışma sabah beşe doğru bitirilecek, sonra tuvalet duvarındaki delik kapatılarak kamufle edilecekti. Ellerin yıpranmamasına dikkat edilmeli, aşırı yorgun görünmekten sakınılmalıydı. Gündüzleri bahçelerinde gezinmeli, göze görünür olmalıydılar tecrittekiler. Hayattan umutlarını kesmiş, miskin halleriyle ömür çürüten, açık ve yarıaçık cezaevlerine gidecekleri günleri düşleyen bir görüntü sunmalıydılar gardiyanlara karşı. Eğer gündüz çalışmak gerekli olursa, görüş günlerinde olmalıydı bu. Nasıl olsa hiçbirinin görüşçüsü gelmiyor, gardiyanların görüşün dışındaki şeylerle uğraşmaya zamanları olmuyordu.

Başarılar dileyerek kalktılar. Kendi kısımlarında bahçe kapısı çoktan kapanmış, maltalarda akşam voltaları başlamıştı. Kimi sessizce atıyordu voltasını, kimi hüzünlü bir uzun hava mırılda-

nıyor, kimi ise kim bilir kaç yıl öncesine ait dışarıdaki bir anısını, yine kim bilir kaçıncı kez anlatıyordu yanındakine. Sonra akşam sayımı başladı. Koğuş kapıları birer birer kapatılırken, Necmi, gardiyanlardan birine para vererek ertesi akşam kablo ve birkaç tane gece lambası sipariş etti.

"Kabloyu uzun al, dedi, on-on beş metre olsun. Çok isteyen var."

Bu da cezaevinin normal şeylerinden biriydi. Her koğuşta birçok mahkûm, koğuşun elektriğinden cereyan alıp, ranzasının başında gece lambası yakıyordu. Ranzanın etrafına bezden bir perde de çekince, kendine ait, yalnız bir dünyası olabiliyordu insanın koğuşun içinde.

Günler geçtikçe firar, tatlı bir düş, tılsımlı bir laf olmaktan çıkmış, umutlu bir çabaya, elle tutulur bir eyleme dönüşmüştü. Bilemedin bir hafta, on gün sonra özgür olacağını düşündü Şahin. Bu demir ve beton yığınını arkada bırakarak, sınırsız, duvarsız hayatta yerini alacak, ormanlarda gezinecek, dağlara, tepelere tırmanacaktı. Cehennem suratlı gardiyanlardan kurtulup, dostlarına, gönlünün Gönül'üne kavuşacaktı. Kavgaya da karışacaktı. Tanıdık, tanımadık bütün mahpusların hıncıyla, mahpusta geçirilmiş dakikaların sayısınca, parmaklıkların arkasından sayılmış kuşların ve yıldızların sayısınca faşizme ve zorbalığa da vuracaktı.

Şahin ve arkadaşları kaygı ve ümit duygularının ikisini birden taşıyorlardı yüreklerinde. Ama gardiyanlara, mahkûmlara, hatta olayı bilmeyen kendi arkadaşlarına zerre fark ettirmiyorlardı. Yeryüzünde olup bitenleri kılı kıpırdamadan seyreden bir ay kadar sakin, içinde balıkların uyukladığı göl suları kadar durgundular onların karşısında. Özellikle mahpusluklarının kalıcılığını yansıtan sohbetlere giriyorlardı onlarla:

"Evdekilerden yün döşek isteyeceğim, yoksa bu sünger yatak mahvedecek beni."

"Hey gardiyan, şu müdüre bir sorsana, seneye üniversite sınavlarına katılabilir miyiz buradan?"

"Avukatımdan hiç memnun değilim, kendime yeni bir avukat tutmam gerekiyor."

En az onlar kadar özlemle yanıp tutuşan ailelerinden de gizliyorlardı sevinçlerini. Şavşat'tan, bir minibüs dolusu arkadaşla birlikte görüşe gelmiş olan Gönül'le sadece bir düşten söz ediyormuş gibi konuştu Şahin.

"Geçen akşam rüyamda, kaçıp senin yanına gelmiştim. Uyuyordun. Öpüp uyandırdım seni. Birbirimize sarılıp dışarı çıktık. Öylece, Efkar Tepesi'ne doğru yürüdük."

Sıcacık bir sevinç yayıldı yüzüne Gönül'ün. Üzerlerine kiraz suyu damlamış gibi al al oldu yanakları.

Ne var ki beklenen günün gelişi uzamış, tahminlerinin çok üstünde bir zaman sonra bile tünelin sonu gelmemişti. Umutları eriyor, kaygıları büyüyordu. Sinirlenmeye, tecrittekilere veryansın etmeye başlamışlardı:

"Çalışmıyor kitapsızlar! Bunca zamandır şu kadarcık tüneli bitiremediler."

"Güven olmaz ki bunlara! Delikten çıkışta vuruluruz korkusuyla işi yavaşlattılar muhakkak. Arama olsun da yakalansın istiyorlardır."

Günler geçip iş uzadıkça suçlamaların dozu artıyordu.

"Yahu çalışmıyor musunuz arkadaşlar? Neden bir türlü bitmiyor bu iş?"

Azarlarcasına sordu Şahin oturur oturmaz. Tecrite gitmişti.

Onların arasında da huzursuzluk vardı. Sinirleri gerilmiş, yorgun, bitkin görünüyorlardı. Sert tartışmalar geçiyordu aralarında; birbirlerini az çalışmakla suçluyorlardı. Özellikle, Burhan'ı eleştiriyorlardı bu konuda.

"Girmenle çıkman bir oluyor. İçeride yarım saat ancak kalıyorsun, diye söyleniyorlardı ona."

"Sizin iki saatte yaptığınızı ben yarım saatte yapıyorum, diye karşılık veriyordu o da."

Aralarındaki tartışmayı bırakıp Şahin'e döndü Burhan:

"Çalışıyoruz Hoca. Çalışmamak diye bir şey yok. Ama iş zor. Toprak sert. Sizin kazma bir işe yaramıyor. Çünkü kazma sallayacak kadar yer yok içeride. Bu durumda yine demirlerle eşiyoruz. Öte yandan, taşlarla, kayalarla uğraşıyoruz. Koca koca taşları sökmek zorunda kalıyoruz. Sökmeyi bir yana bırak, o taşları dışarı taşımak var bir de... Gel, istersen biraz çalışalım. Ne kadar zor olduğunu bir de kendin gör."

"Olur, deyip kalktı Şahin."

Tuvalette, duvardaki deliğin kapağını açtıktan sonra soyundular. Üzerinde kalan tek külotla odaya geçti Şahin. Hemen geçtiği yerde duran kablonun ucunu, Burhan'a uzattı. Kabloyu tuvaletin elektrik prizine takan Burhan yanına geldi. Tünel deliğinin hemen

başından köşeye doğru yığılmış ve neredeyse pencere hizasına çıkmış olan toprak öbeğin üzerindeki iş elbiselerinden, en az çamurlu, en az ıslak olanlarını seçip, eğilmiş bir vaziyette giyindiler. Bu arada, tünelden çıkarılmış taşların kocaman karaltılarına ilişti Şahin'in gözü. Taş değil, kaya demek daha doğru olurdu bunlara.

Burhan önde Şahin arkada, çukurdan kayıp tünele girdiler. Girer girmez içindeki tüm sıkıntısı kayboldu Şahin'in, yıldızlar yandı, ay çıktı, güneş doğdu sanki içinde. Gözlerinin önünde, ışıklar içinde bir cadde uzanıyordu ileriye doğru. Sürüne sürüne ilerledi bu caddeden. Önce sola, sonra sağa doğru iki dönemeci, daha sonra yukarı yükselen bir rampayı geçti. Bu rampa ile, volta bahçesinin betonuna kadar çıkılmıştı. Bundan sonraki düz kısmı bu beton devamlı takip ediyordu üstten. Yukarıda volta atanların ayak sesleri olduğu gibi duyuluyordu aşağıda. Elektrik kablosu nemli toprak öbekleriyle tavan boyunca yapıştırılmış, kabloya asılı gece lambaları türlü renklere boyamıştı tüneli. Tünelin ucuna vardıklarında, Burhan, ranzalardan koparılmış bir demir parçasıyla hemen çalışmaya başladı. İriyarı gövdesini kat kat kıvırıp bükmek zorunda kalmıştı. Yüksekliği kırk elli, genişliği otuz kırk santim olan tünelde, rahatça, oturarak çalışmak mümkün değildi.

"Bak Hoca, toprak ne kadar sert!"

Burhan'ın güçlü elleri bile ancak küçük küçük dilimler döktürebiliyordu topraktan.

"Çok şiddetli vurmuyor musun? Yukarı ses gitmez mi?"

"Gitmez. Gitseydi, geceleyin kule nöbetçisi çoktan duyardı."

Burhan'ın arkasında iyice yumak olmuş bir şekilde duran Şahin, onun biriktirip elleri ve ayaklarıyla arkaya doğru ittiği toprağı torbaya dolduruyordu. Dolan toprağı sürüye sürüye tünelin ağzına taşıyor, odaya boşaltıyordu sonra. Sürünürken başı sık sık tavana çarpıyor, kimi yerlerinden kabuğu sıyrılmış olan kablodan gelen elektrik akımı başını ısırıyordu. Daha üçüncü seferini yaparken, ter içinde, nefes nefese kalmıştı. Burhan'ın nefes alış verişi ise ta tünelin ağzından duyuluyordu, bir körük gibi ses çıkarıyordu. İçeri girdikleri yirmi dakika ancak olmuş ama hava diye bir şey kalmamıştı. Önüne çıkan kocaman bir taşla uğraşmaya başladı Burhan. Bir süre sonra sökmeyi başardı. Şimdi sıra Şahin'de idi, taşı dışarı çıkarması gerekiyordu. Birkaç kez bayılacak gibi oldu bunu yaparken. Tünel girişindeki çukura gelince, yukarı çıkmadan önce epey bir süre dinlenmek zorunda kaldı. Soluk alışı

normalleşince yeniden kavradı taşı, şimdi onu bu dik çukurdan odaya çıkarmalıydı. Artık sürümek de mümkün değildi. Kucakta, üstelik gayet sessiz taşımalıydı... Başardığında taşla birlikte cansız yığılıverdi toprak öbeğin üzerine. Bütün kanı çekilmiş, bedeninde can diye bir şey kalmamıştı sanki.

Burhan, hemen peşinden geldi. Pencereden sızan ışıkta yüzünün kıpkırmızı, şakaklarındaki damarların balon gibi şişkin olduğu görülüyordu. Ağzından ateşler saçarak fısıldadı:

"Nasılsın Hoca?"

Şahin ne diyeceğini bilemiyordu.

"Zor değil mi?"

"Evet, çok zor. Ama, çok da güzel. Bilsen nasıl mutlu oldum, hayran kaldım."

Burhan gülümsemekle yetindi.

Toprak ve çamura belenmiş eşofmanlarla başlıkları çıkarıp, tecrite döndüler.

Artık gündüzleri de çalışılmasını kararlaştırdılar. Uzunluğuna bakılırsa pek fazla işi kalmamıştı tünelin. Ne var ki aramanın eli kulağındaydı, bir an önce bitirmekte fayda vardı.

Güneşin karşıdaki yüksek kayalıkların üzerinden batmaya hazırlandığı, hüzünlü bir akşamüstü, tünelin bittiği haberi geldi.

Akşam yemeğinden sonra, Necmi, Özgüç, Şahin ve daha üç arkadaşları, koğuştaki küçük masanın etrafına oturdular. Masadaki bardaklarda çayların en güzeli, mahpushane çayı tütüyordu. Dışarıdakiler, dün geceden beri kaçışlarını bekliyorlardı. Bir gün önceki görüşte Şahin, her an kaçabileceklerini söylemiş, Haydar'dan geceleri beklenmelerini istemişti. Şehrin arkasındaki dağın tepesini kararlaştırmışlardı buluşma yeri olarak. Şehre girmeden gidilebilirdi.

Toplantı uzun sürdü. Hazırlıkları ve bütün detayları tek tek konuştuktan sonra ayrıldılar.

"Güle güle çavuş, diye bağırdı Özgüç arkalarından."

Çavuş, Özgüç'ün sık kullandığı bir sözdü. Onu, geçen yıl, bir kavgadan kaçak düşüp de birkaç gün kalmak için Şavşat'a geldiğinde tanımıştı Şahin. On sekiz yaşında, Artvin Ticaret Lisesi'nin son sınıf öğrencisiydi. Mücadeleye olan bağlılığı, kararlılığı, cesareti ve kavgacılığı ile adını bütün Artvin iline duyurmuştu. Yalnız öğrenci lideri olmakla kalmayıp, devrimci hareketin önde gelen kadrolarından biri durumuna gelmişti. Nerede bir kavga, dire-

niş ya da eylem varsa, Özgüç, en önde, mutlaka oradaydı. Ünü öylesine büyümüştü ki ister katılmış ister katılmamış olsun her kavgadan sonra polisçe aranır duruma düşüyor, sık sık gözaltına alınıp tutuklanıyordu. Küçüklükten beri olmayan bir gözü nedeniyle, nereye gitse tanınıyordu. Sağlam gözü yeşil, buğday rengindeki yüzü, bir gözü olmadığı halde güzeldi. Uzun boylu, atletik yapılıydı. Kolları, kalın iki demir çubuktu sanki. En çok Che'nin kitaplarını okur, dilinden kavga türkülerini eksik etmezdi. Çoruh Nehri'nin kıyısındaki bir köyde doğup büyümüştü ve denebilirdi ki, bu nehrin olanca coşkunluğu işlemişti damarlarına. Kızdığı zaman yaman kızardı ama çoğunlukla neşeli, sevinçli olurdu. Üç ay önce getirilmişti cezaevine. Boş olan gözüne takma bir göz taktırmak için, Ankara'ya, ablasının yanına gitmiş, on beş gün sonra, kör olduğu belli olmayacak bir şekilde dönmüştü. Otobüsten iner inmez polisler atılmıştı üzerine. O Ankara'da iken Erzurum'dan gelen MHP'lilerle çıkan bir kavgadan ötürü arandığından haberi yoktu. O zamandan beri içerideydi ve daha önceki tecil kararları nedeniyle kolay bırakılacağa benzemiyordu.

Kalan zamanı geride bırakacakları arkadaşlarıyla geçirdiler. Son sohbetlerini yapıp, son voltalarını attılar. Yemeği her zamankinden biraz erken yediler. Ve "akşam erken inerken mahpushaneye", hep birlikte Necmi'ye misafir oldular. Çay hazırdı. Hasretin buram buram tüten dumanıyla demlendiğinden olacak, mahpushane çayının tadı bir başkaydı. "Dışarıda, muhakkak özleyeceğiz bu çayı" diye düşündü Şahin.

Özgürlük için geri sayım başladı. Yüzlerine, sevinçle karışık bir heyecanın pembesi yayılmıştı.

Konuşulmuş, belirlenmiş durumdaydı her şey; herkes sırasını ve ne yapacağını biliyordu. İlk çıkan Özgüç'ün ardından birer ikişer dakika arayla çıkmaya başladılar. Necmi de çıkınca koğuşta yapayalnız kaldı Şahin. Gözlerini pencereye, karşıdaki dağların belli belirsiz karaltılarına, gökyüzünün gittikçe tutuşan yıldızlarına çevirdi. El eden birilerini gördü sanki. Çağrıcı bir gülüş! "Geliyorum" diye fısıldadı. Fısıltısı, sahipleri firar ranzaları yalayarak uçup gitti. Maltada volta atan iki arkadaşını yanlarından geçerken gözleriyle selamladı. "Yemekhanedeki zula çalışması için" güvenliğe çıkmış arkadaşlarıydı bunlar. Geride kalacak olan arkadaşları mahkûmları oyalama uğraşındaydılar şimdi. Hıçkırıklar düğümlendi boğazında. Acıydı onları bırakıp gitmek. Aynı yola

baş koymuş, birlikte göğüs germişlerdi mahpushanenin cefasına. Nasıl da anlamlı bakmışlardı. Asıl durumu biliyorlarmış da vedalaşıyorlarmış gibi. Bizi unutmayın der gibi. Selam ısmarlar gibi. Alt katın maltasında voltalayanlara bakamadı artık, doğruca indi yemekhanenin merdivenlerini.

Yiyecek malzemeleri ile uğraşır gibi görünen Özgüç, kendisine iki adım kala dolabın üst kapısını açıverdi. İçi tamamen boşaltılmış olan dolabın bu üst bölmesinden, arkadaki deliğe doğru kollarını ve başını iyice uzatarak, içeriye var gücüyle çekti Şahin kendini. Özgüç dolabın kapısını arkasından kapatırken kapkaranlık hücredeydi artık. Keskin bir rutubet kokusuyla doldu içi. Duvarları bir iki kez yokladıktan sonra, kapıyı bulup çıktı. Karanlık maltada ilerlerken, arkasındaki çıtırtılardan bir kişinin daha hücreye ayak bastığını düşündü. Az sonra tünel odasının kapısındaydı. İçeri girdi ve toprak öbeğin üzerinde yan yana çömelmiş arkadaş gölgelerinin arasına sokuldu. Tecrittekilerden yalnızca Burhan ve Vefa vardı, diğerleri henüz gelmemişlerdi.

Burhan:

"Benimle bir kişi gelsin de deliğin altını hazırlayalım. Yarım metre kalınlığında bir toprak olmalı. Biraz kazdıktan sonra sizi çağırır, kalan gerisini deler, çıkar gideriz."

Necmi ile Burhan, çukurdan süzülüp kayboldular. Beş dakika içinde Bahattin, Ahmet, Tahir ve Özgüç de geldiler. Tuvalet duvarındaki delikten kafasını uzatarak "Gelelim mi?" diye soran Remzi'ye, aşağıdan haber gelinceye kadar koğuşta kalmalarını fısıldadılar. Çıt çıkarmadan bekliyorlardı artık. Kule nöbetçilerinin on dakikada bir öttürdükleri düdük sesleri doldu içeriye, birbirlerinin uyuyup uyumadıklarını kontrol ediyorlardı. "Uyumadıklarını sansınlar bakalım, kendilerinden daha uyanıkların olduğunu anlayacaklar bu akşam" diye geçirdi Şahin içinden. Aşağıdan sürünme sesleri yaklaşmaya başlayınca, hafif kıpırtılarla hareketlendiler. Remzi'ye, gelmelerini bildirdiler. Gözleri çukura dikili, gidiş düzeni alıyorlardı yavaş yavaş.

Neymiş? Ne bitmemiş? Hay Allah! "Tünel bitmemiş" mi? Soğuk bir rüzgâr gibi esti Necmi'nin fısıltısı... Donakalmışlardı... Nefes bile almıyor, alamıyordu kimse... Şahin, şakasına son vermesini boşuna bekledi Necmi'den! Burhan'ın fısıltısı daha önce geldi:

"Bitmemiş Hoca! Yukarı doğru azıcık kazınca beton göründü tekrar. Hâlâ bahçenin altındayız. Ne yapacağız şimdi?"

Elinin körünü! Sesi çıkan, konuşabilen Necmi oldu tek:

"Biz hemen geri dönüyoruz. Siz de içeri girip sayıma hazırlanın, sonra gelip çalışırsınız. Bu arada her yanı iyice kontrol edin, hiçbir yerde çamur ya da başka bir iz kalmasın. Tuvalet deliğinin kamuflajını güzel yapın. İki üç gün içinde kesinlikle arama olur artık."

"Aramada iş patlarsa ne yapacağız?"

"İsyan edeceğiz! Daha önce konuştuğumuz gibi. Pazarlık yapmalıyız, yoksa acımasızca ezerler."

Çabukça ayrıldılar koğuştan gelenler. Hücreye gelince, başını dolabın bölmesine sokup yemekhaneyi dinledi Özgüç. Kimsenin olmadığından emin olunca, dolabın kapısını itip açtı ve süratle öbür tarafa geçti.

On dakika sonra hepsi geri dönmüş durumdaydı. Kimi başı eğik maltada voltaya koyulurken, kimi de cansız kadavralar gibi ranzalara attı kendini. Şahin ranzasındaydı. Gözlerini kapatmış, hiçbir şey görmek istemiyordu. Hele hele gökteki yıldızları hiç. Yanıyordu! İçinde bir şeyler acı acı yanıyordu. Öyle inanmıştı ki özgürlüğü yakaladıklarına, sınırı aşacaklarına, özgürlüğün arka bahçesine çıkacaklarına. Dışarıdan düdük sesleri geldi yine; kule nöbetçileri, alay edercesine öttürüyorlardı düdüklerini. Ve sayım... Bir gardiyanın ranzasının perdesini araladığını, kendisine baktığını hissetti. Belindeki tabancayı çekip, fırlamak geldi içinden. Hepsini teslim almak ve bir türlü tüymek sonra. Yeniden koğuşa kapatılmaya hiç mi hiç razı olamıyordu gönlü... Demir kapı, kol demirinin şangırtısıyla kapandı ama!

Bir saat sonra koğuş yeniden hareketlenmeye başladı. Tek tük mırıldanmalar oldu önce. Birisi, terliklerini sürüye sürüye tuvalete girip çıktı. Derken, Özgüç'ün gür ve şen sesi yayıldı:

"Hey millet! Öldünüz mü yahu?"

Yatakları dolaşıp "Kalk Çavuş!" diye ısrar etmeye başladı herkese.

"Çay demliyorum, kalkın."

"Sen çayı boş ver, rakın var mı rakın? dedi birisi yattığı yerden."

Bu söz, üzerlerindeki yoğun stresi öylesine ateşledi ki, birdenbire herkes patladı. Kesik kesik başlayan gülüşmeler, çılgınca bir kahkaha tufanına dönüştü sonra. Herkes doğrulmuş, katıla katıla gülüyordu.

"Nereye kursak acaba rakı sofrasını? Yanındaki kavak ağacının dibi nasıl?"

"Şu yukarıdaki çınar dibi daha güzel."

"Şu derenin yanındaki bostandan da meze için domates, biber toplayalım biraz ha, ne dersiniz?"

"Evelallah birkaç güne biter Hoca. Atmaca Çetesi'nin Reisi diye boşuna çıkmadı adımız!"

Burhan'ın taklidi yeni bir kahkaha nöbetine neden oldu... Çok sürmedi ama gülüşleri. Bir an için dağılan hüzün bulutu yeniden akın etti yüzlerine. Kimi Necmi'nin yatağına kimi onun karşısındakine bağdaş kurmuş, kimi parmaklarını kırıyor kimi bıyıklarını çiğniyordu. Küçük masayı iki ranzanın arasına çeken Özgüç, çay bardaklarını dizmeye başladı.

"Aramada iş patlar mı?"

Herkes kocaman bir kasap çengeli gibi kafasına takılı olan bu soruya kesin ve olumlu bir yanıt arıyor ama hiç kimse bu yanıtı veremiyordu. Bir değil iki yerde delik vardı şimdi. Birisi apaçık duruyordu üstelik. Arkasına bir şey gizlenmiş midir diye dolabı azıcık ileriye çekecek olurlarsa, kocaman delik olduğu gibi açığa çıkacaktı.

"Yemekhane araması nasıl oluyor Özgüç?"

Her koğuştan birer kişi yemekhane aramasında hazır bulunuyordu. Komünün dolapları için Özgüç gidiyordu.

"Bize dolapları açtırıp aramaya başlıyorlar."

"Titizce mi arıyorlar?"

"Evet, bütün malzemelere bakıyorlar. Jandarmaya göre değişiyor aslında. Kimisi titiz davranıyor, kimisi ise kabaca elden geçiriyor."

"Dolabın arkasındaki kontraplağı yeniden taktın değil mi?"

"Taktım evet."

"Peki dolabı çekip arkasına bakıyorlar mı?"

"Bu da jandarmaya göre değişiyor, dedi Özgüç. Bazıları böyle şeyler yapıyor maalesef."

Herkes bir şeyler soruyordu. Bir çıkış yolu arıyorlardı ama, yoktu işte.

"Bari tuvaletin deliğini güzelce kapatsalar."

"Ya demirlerle vurarak kontrol ederlerse duvarları? Kapak düşer mi acaba?"

"Düşmese neye yarar ki? Çıkaracağı tok ses, arkasının delinmiş olduğunu zaten ele verir."

"Tünel odasının penceresi ayrı bir bela. Volta bahçesi aranırken, jandarmanın biri yüzünü iyice dayayıp içeri bakacak olursa toprağı görebilir."

"Yok, toprak o kadar yükselmedi daha. Ama toprağın kokusunu alabilir belki."

"Kahretsin! Öyle bir bela yumağı ki neresinden çekersen çek hemen kördüğüm oluyor."

"Hücreler kısmına da giriyorlarsa bu iş zaten bitmiş demektir."

Daha önceki aramalarda girip girmediklerini bilemiyordu hiçbiri. Yapabilecekleri tek şey, Özgüç'ün, dolabı arayan jandarmayı kuşku çekmeyecek yöntemlerle titizce bir aramadan uzak tutmasıydı. "Bu da ancak bir yere kadar mümkün!" dedi Özgüç, ellerini çaresizce iki yana açarak.

"Durun bakalım! Belki hemen arama olmaz, tünel de bir iki güne biter."

"Bu adamlar mı bitirecek bir iki güne, bir karışlık yeri bir aydır bitiremediler yahu!.. Biraz daha hızlı çalışsalardı ölürlerdi sanki!"

Geç saatte yataklarına çekilirken, hâlâ verip veriştiriyorlardı tecrittekilere.

Tilki uykusuna yatmış olacaktı ki aşağıdaki kısım kapısı açılır açılmaz uyandı Şahin. Pat, pat, pat... Koğuşun açık pencerelerinden içeri dolan kuş cıvıltılarına asker postallarının çirkin patapatları karıştı. Geliyorlardı. Kapılar açılıyordu birbiri ardı sıra. "Kapkara bir zift gibi akacaklar içeri" diye düşündü Şahin, baştan aşağı tan ışığına boyanmış koğuşa bakarak. "Şafağımızı karartmaya, sevincimizi kusturmaya, umut güllerimizi yolmaya. Gizlerimizi yakalamaya sabırsız gözleri, düşlerimizi hançerlemeye alışık elleriyle geliyorlar" diye düşündü.

Merdivenleri koşa koşa tırmanan ve tüm malta boyunca yayılan ayak seslerinin bir bölüğü onların koğuşunun önünde durdu. Şangırtıyla açıldı kapı. Başçavuşun kapının şangırtısına benzeyen sesi, kendinden önce girdi içeri:

"Arama var, herkes kalksın!"

Şavşat Cezaevi'ndeki ilk gecesiyle son gününü anımsadı. Kurduğu düşü, verdiği sözü... Boştu, hayaldi demek ki! İçinde derin bir boşluk duydu.

Bir Zamanlar Şavşat

İnsanı doğasına benzer Şavşat'ın. Dağları gibi engin, suları gibi coşkun, ormanları gibi kardeş yüreklidir. Çiçekleri gibi bal damlatır ağzından... Doğadan alır, yüreğine, bedenine katar Şavşat insanı.

Doğadan alır sesine katar. Kır çiçeklerinin rengini, kokusunu, yaylaların sisini, yelini yürek yaralarına sarar, türküler yapar. Sonra bu türküler, alası, karası, karlısı, dumanlısı uca dağlara yayılır, kayalarda yankır, suların köpüğüne, ormanların uğultusuna karışır, uzun uzun ezgilerle gökyüzüne ağar. Kuş sürüleri, kelebekler, yıldız kümeleri bu seslere üşüşür, gündüz ve geceler boyunca Şavşat üzerinden eksik olmazlar.

Yeryüzü ve gökyüzü en güzel parçalarını vermiştir ona. Pınarların en soğuğu yaylalarındadır, çamların en gürü ormanlarında; çiçeklerin en sarısı, en moru, en burcu kokanıyla kaplıdır dağları; çayırların en yeşili vadilerinde, suların en berrağı, en ak köpüklüsü derelerindedir. Göğün en mavisi, yıldızların en parlağı örter üstünü. Mevsimler bir aradadır; Rabat'ta, Carat'ta, Satlel'de kirazlar allaşır dutlar dökülürken, Samcel'de ayvalar sararır, Cin Dağı'nda, Kocabey Kışlası'nda, Keda Düzü'nde yeni yeni çiçekler açar. Papart Ormanı'nda çam dalları güneşten kızarırken, Sahara'da, Kaçkar Dağı'nda, Saçarhiya Tepesi'nde kar vardır...

Kendini bildi bileli ezik yaşamıştır Şavşat insanı! İskarpinli birini görmesin bey der şapka çıkarır. Resmi kılıklı birini görmesin katip bile olsa karşısında boyun büker. Kaymakam Beyin, Nahiye Müdürünün, Jandarma Komutanının, Tahsildarın ve Orman Bakım Memurunun, Müftünün ve Hoca Efendinin bir dediğini ikiletmez, anında yerine getirir, bir tebrik kartına, bir paket köylü sigarasına, bir kalıp Hacı Şakir sabununa, bir teneke gazyağına oyu alınmış, milletvekili, senatör, bakan olunmuştur...

Gencecikken ölmüştür! Keçi yoluna benzer yollardan uçmuş, ölmüştür; tomruk altında kalmış, ölmüştür; çığlara, sellere kapılmış, ölmüştür; hastalanmış, öküz arabaları üzerinde doktora yetişemeden ölmüştür; hamile kalmış, doğuramadan ölmüştür...

Verenin duacısı olmuştur hep, yeryüzüne gökyüzüne minnettardır, karşılığını verir. Çiçekli entarilerini, şaldan gömleklerini, sarı, kırmızı yemenilerini kuşanır, beyaz mendillerini eline alır, bir ucu Cengelek'te diğer ucu Nislata'da Gadacril'de uzanan barlar tutarak, yağını peynirini veren bu yaylalara şükranını sunar; en ücra ormanı bile ıssız bırakmaz, bir genç kızın yanık zılgıtı, bir delikanlının toy narası mutlaka orada da yankır; sabahın köründen gecenin yarısına kadar çalışır, kayalıklardaki bir tutam otu bile kurutmaz biçer, en uzaklardaki toprağa bile derelerin köpüğünü ulaştırır, bir ateşlik kuru odunu bile çürütmez evine taşır. Yazları yeşil soğan yer üst üste dürerek, kışları taş gibi sert tuzlu peynirini yuvarlar, tozlarına mısır ekmeğini banar... Yeryüzünün gökyüzünün verdiği göze güzeldir, karın doyurmaz. Tek serveti ormandır ya, devlet kesip durmuştur yıllarca, kesmektedir. Kamyonlara doldurup doldurup götürmüştür, götürmektedir. Yine de duacısı olmuştur devletin, aklından kötü bir şey geçirmemiştir...

Ta ki yetmişli yılların ortalarına kadar!

Yetmişli yılların ikinci yarısı başladığında, bütün uyananlar gibi kızgın ve doludur Şavşat insanı. Toprak, süt, çam kokulu ellerini uzatmış, iş, ekmek, sigorta, hastane, okul, yol, elektrik istemekte, "Eşitlik!" "Özgürlük!" "Adalet!" diye bağırmaktadır.

Kalbi hızla çarpmaya başladı. Bir buçuk saatten beri yol almakta olduğu minibüs Carat Köprüsü'nü geçmiş, Kaleboyu'ndaki rampayı tırmanıyordu. En çok on beş dakika sonra ilçeye varmış olacaktı. Şubat başlarıydı. Şavşat, kalın kardan yorganını çoktan örtünüvermişti. Minibüsün penceresinden karla kaplı tepelere, ormanlara, kayalara gülümseyen gözleriyle bakıyor, içinden, "bütün bu uçsuz bucaksız kar yığınının tümünü bastırsalar yine de yüreğimdeki ateşi söndüremezler" diye geçiriyordu. Öylesine müthiş özlemişti Şavşat'ı, dayısının evini, arkadaşlarını...

İki yıldır görmemişti Şavşat'ı, 1974'de liseyi bitirip ayrıldığından beri. O yılın üniversite giriş sınavında düşük puan almış, yüzbinlerce lise mezunu gibi açıkta kalmıştı. Ertesi yılı İstanbul'da, hazırlık dersanelerinden birine katılarak geçirmişti. Bu kez daha yüksek bir puan almıştı ama merkezi yerleştirme sistemine göre

herhangi bir üniversiteye girememişti yine de. Hiç yoktan iyidir demiş, kabul edilme şansının yüksek olduğu Konya Selçuk Eğitim Enstitüsü'ne ön kayıt yaptırmıştı bunun üzerine. Ekim ayında kaydı kesinleşip öğretim başlayınca, gidip yerleşmişti Konya'ya... Bir hafta önce ise valizini toplamış, arkadaşlarıyla vedalaşmış, birkaç gün Ankara'da kaldıktan sonra Şavşat'ın yolunu tutmuştu.

Altı yıl süren ortaokul ve lise yıllarını Şavşat'ta, dayısının evinde kalarak geçirmişti. O kendini bildi bileli, iki karısı ve çocuklarıyla birlikte Şavşat'ta oturuyordu dayısı. İlçenin tek dişçisi ve ileri gelenlerinden biriydi. Bir odasını muayenehane olarak kullandığı, bahçeli, büyük bir evde oturuyordu.

Az sonra bir kez daha göreceği bu eve ilk gelişini anımsadı. Bir sonbahar gününün alaca karanlığında, büyükbabası küçücük elinden tutup köy kamyonlarından birine bindirdiğinde daha on üç yaşındaydı. Ortaokulda okumak için Şavşat'a, dayısının evine gidiyordu. Bir gün olsun baba evinden ayrı kalmamış, bir kez olsun şehir yüzü görmemişti o zamana kadar. Babasının öğretmenlik yaptığı köylerin birinde doğmuş, çocukluk yıllarını yine bu köylerde geçirmişti.

Yol boyunca öğüt verip durmuştu büyükbabası:

"İyi oku! Okuyup büyük adam ol! Yoksa bu derelerde tepelerde çürür gider, gün yüzü göremezsin. Bir bizim köylülere bak bir de babana! Babanı okutmasaydım biz de onlar gibi sefalet içinde yaşayacaktık. Ama şunu da bil ki adam olmak için okumak yetmez."

Sözün burasında durmuş, kendi kendine birkaç kez gülümsedikten sonra, bir hikâye anlatacağını söyleyip iyi dinlemesini istemişti:

"Adamın birinin yaramaz bir çocuğu varmış. Ama öyle yaramaz deyip geçme. Haylaz mı haylaz, huysuz mu huysuz, pintinin biri. Taşa söz geçer de, bu çocuğa geçmezmiş... Gün gelmiş adamın sabrı tükenmiş, 'Sen adam olmazsın!' deyip, tekmeyi bastığı gibi kapı dışarı etmiş çocuğu. Gel gör ki bu çocuk okumuş okumuş ve günün birinde memleketine vali olmuş. İlk işi jandarmaya emir verip babasını kelepçeli olarak huzuruna getirtmek olmuş. 'Görüyor musun baba, vali oldum, oysa sen bana adam olamayacağımı söylemiştin' deyip babasını aşağılamış. Adam oğluna şöyle bir bakmış, bakmış, 'Ben sana vali olamayacağını değil, adam olamayacağını söylemiştim' diyerek bir güzel cevap vermiş."

Büyükbaba hikâyeyi bitirdikten sonra:

"Oku ama bu hikâyeyi de hiçbir zaman unutma! diye eklemişti."

Görmüş geçirmiş bir adamdı büyükbabası. Bölgenin yaşayan tarihiydi adeta. Birkaç roman yazılabilecek kadar bol macerası vardı ve o, bazen fısıltıya dönüşen bazen kulak zarını patlatacak kadar yükselen sesiyle, hemen hemen her gece evlerini dolduran misafirlere saatlerce anlatırdı bu maceralarını. Yüzünü küçücük avuçlarının arasına alır, herkes gibi dikkatle dinlerdi Şahin de. Çoğunu kavrayamazdı anlattıklarının, bir anlam veremezdi. Gerçek öyküler değil, birer masaldılar sanki!

Osmanlı-Rus savaşlarına katılmıştı:

"Bizim elimizde mavzerler Rusların elinde makineliler vardı, bırakın ateş etmeyi başımızı kaldırmaya bile fırsat bulamıyorduk. Bir gün yanımdakinin sabrı taştı, hiç olmazsa bir kez olsun ateş etmek istiyordu karşı tarafa! Ne kadar uyardımsa da dinlemedi. Doğrulur doğrulmaz şap diye bir ses patladı alnında ve kanlar içinde yere yığıldı zavallı."

Anlatırken sık sık ayağa kalkar, yaşından beklenmeyecek çevik hareketlerle çarpışma sahnelerini canlandırırdı. Kurşun seslerini öylesine mükemmel taklit ederdi ki sokaktan geçenler evde silah atıldığını sanırlardı.

Bölgenin baş pehlivanıymış bir zamanlar:

"O gün karşıma çıkan pehlivana sıkı sıkı tembih etmişler, "Sen sen ol sakın sağ bileğini kaptırma!" diye. Kol sarmasına aldım mı sırtının güneş görmeyeceğini biliyorlar çünkü. Bu tembih üzerine olacak, sağ bileği arkasında gizli, kaçıp duruyordu etrafımda. Nihayet bir fırsatını buldum ve sağ bileğinden yakaladım. "Oy anam!" diye inleyip başladı geri geri asılmaya, bileğini kurtarmak için var gücüyle asılıyor. Bir yandan da yalvarıyor, "Ne olur bileğimi bırak!" diye. Nasıl bıraktıysam o hızla geri geri gidip, etraftakilerin kahkahaları arasında sırtüstü yere uzandı."

Coşkuyla anlatır, anlattıklarına kendisi de gülerdi. Bazen köyün ta aşağılarından bile duyulurdu kahkahaları. Dinleyenlerin kahkahaları karşısında ise daha bir coşar, başka maceralarına geçerdi.

Kaçakçılık yapmıştı Şavşat-Batum arasında. Sovyetler Birliği sınırında, Meydancık bölgesindeki Gürcü köylerindendi Taşköprü Köyü.

"O zamanlar böyle sıkı değildi, kolayca gidilip geliniyordu. Yine de bir gün, bir Rus askerine yakalandım. Önüne kattı ve baş-

ladık yürümeye. Baktım, niyeti kötü! Gürcüce bilmediğinden bir şey de anlatamıyorum."

Böyle yerlerde durur, uzun uzun nefes alır, dinleyenlerin iyice meraklanmalarını beklerdi.

"Yolda bir punduna getirip üzerine atıldım. Bir yumruk, bir, bir daha... Asker yere serildi. Tüfeğinin mekanizmasını söküp kaçtım. Bir zaman sonra bir gün, bizim bekçi kapımıza dikildi; Nahiye Müdürü, huzuruna istiyormuş. Meğer Ruslar telgraf çekip olanı biteni anlatmışlar ve adamı illa isteriz diye tutturmuşlar. Ne kadar inkâr edersem edeyim, "Bunu senden başka kimse yapamaz" deyip duruyordu müdür; üç tane de dişi kırılmış çünkü askerin. Sonunda sorgudan vazgeçti, bir Rus askerini dövdüğüm için "Aferin!" deyip bıraktı."

Bu hikâyesine bayılırdı Şahin, biterdi bu hikâyesine... Olayın kendisine akıl sır erdiremezdi gerçi ama dinleyenler öylesine büyük bir hayranlıkla alkışlar, öylesine ardı arkası gelmez bir şekilde "Yaşa!" "Var ol!" nidaları çekerlerdi ve büyükbabası kulaklarına dek yayılan gülümseyişi ile birlikte öylesine eşsiz bir gururla kabarırdı ki, onun çok yaman bir iş becermiş olduğunu anlar, için için gururlanırdı.

Üç evlilik yaşamıştı. Sonuncu karısı birkaç yıl önce ölmüştü. Yeniden evlenmek istiyordu ya, kimseyi de kolay kolay beğenmiyordu. Yaşamı aşk maceralarıyla dolu bir adamdı:

"Gece birden o kadın düştü aklıma. Çaresi yok, gideceğim! Karıma çayırda yatacağımı söyleyip evden çıktım. Uzakta, otunu o gün biçtiğimiz bir çayırımız vardı. Birileri otumuzu çalmasın diye gidip nöbet tutacaktım güya! Evden çıkar çıkmaz yaylanın yolunu tuttum tabi. Üç saatlik yolu bir saatte aldım, sabahleyin çayırda olmalıydım çünkü... Zifiri karanlıkta gizlice yanaştım eve. Baktım işaret yok. Hemen tıklattım kapıyı. Kapı açıldı ama kadını değil de kocasını buldum karşımda. Akılsız kadın dışarıya işaret koymayı unutmuş meğer!"

Korkuları boşa çıkmış, kısa zamanda alışmıştı Şavşat'a. Her şeyden önce gerek dayısı gerek yengeleri, bir an olsun kendi öz çocuklarından farklı davranmıyorlardı ona. Dayısı için Gönül neyse, Şahin de oydu. Daha çok kendisinden bir yaş büyük Sema ve yaşıtı olan Murat'la beraber oluyordu... Sonraki yıllarda öyle bir an gelmişti ki bu evi kendi evi, bu evdeki insanları kendi ailesi olarak görmeye başlamış, Şavşat ise arkadaşlıklar ve aşklar içinde

nice güzel anlar yaşadığı, bir yere gidecek olsa hemen özlediği bir yer olup çıkmıştı.

Başarılı bir öğrenci olmuştu. Arkadaşlıkları, gezmesi, tozması, misketten futbola oyunları olsa da ödevlerini, derslerini aksatmazdı. Otuz bir çekenlerden, ortalığın erkek spermleriyle ıpıslak kalmasından iğrense de sinemaya da giderdi sık sık. Her yıl ya teşekkür ya takdirname alırdı. Başka bakımlardan da örnek bir öğrenciydi. Şehir kütüphanesindeki bütün romanları okumuştu. *Karapençe* ve *Battal Gazi* serilerini, *Kızıl Tuğ*'u, *Barbaros Hayrettin ve Leventleri*'ni... Öğretmenlerine, büyüklerine saygılıydı. Yaz tatillerinde köyün yaşlı imamına gider, Kuran okurdu. Kuran'ı iki kez hatmetmiş, Yasin-i Şerif'i ezberlemişti. 12 Mart 1971 askeri darbesinin ardından sola karşı "balyoz harekâtları" başlayınca, bütün öğrenciler gibi öğretmenlerine, büyüklerine inandı, belediye meydanına, hükümet konağına, terminale resimleri asılan anarşistlerin yakalanması için Tanrı'ya dualar etti. Ülkenin başına solculuk denilen bir illet bulaşmıştı ve ordu ülkeyi bu illetten kurtarmak için darbe yapmıştı. Solculuk demek, anarşistlik, komünistlik demekti. Komünistlik ise, moskof uşaklığı, vatan hainliğiydi. Devlet, millet, din düşmanlığıydı. Türklüğün şan ve şerefinin, gurur ve haysiyetinin çiğnenmesi demekti... Radyolar, gazeteler, hep böyle söz etmişlerdi anarşistlerden. Banka soyan, işadamlarını kaçıran, Amerikan üslerini bombalayan, askere polise kurşun sıkan anarşistlerden... Devlet herkesi onlara karşı seferberliğe çağırıyordu. Kimse merak etmemiş, sormamıştı o zaman bu anarşistlerin amaçlarını. Radyolardan duyduklarına, gazetelerden okuduklarına, sıkıyönetim komutanlarının bildirilerine inanmıştı herkes, sorgusuz. Valilerin, kaymakamların, savcı ve hâkimlerin, emniyet amirlerinin, komiserlerin, jandarma komutanlarının, nahiye müdürlerinin, iki pırpırlı uzatmalı başefendilerin ağzıyla konuşur olmuştu herkes: Devlet, bayrak ve din düşmanları! Anarşistler! O güne kadar duyulmamış, yepyeni bir sözcüktü anarşist. Herkes başka başka telaffuz ediyordu. Kimi anarşinist diyordu, kimi anarşilist. Kimi de anarşit diyordu kolayca. Ve dağdaki çobanından, lisedeki öğrencisine kadar herkes, askerle polisle bir olup, sayıları kırk elliyi ancak bulan bu anarşistlerin yakalanması için dua eder olmuş, belediye meydanındaki resimleri geceleri yırtıp indiren, sınıf duvarlarına gizli gizli anarşist örgütlerin adını ya-

zanları yakalamaya koyulmuştu. Bir anarşist yakalanmaya ya da vurulmaya görsün, düğün dernek kuruyor, bayram ediyorlardı. Hele bu anarşistlerin en ünlüleri olan Mahir Çayan ve arkadaşları vurulup, Deniz Gezmiş ve arkadaşları idam edilince, derin bir oh çekmişti herkes. Vatan ve devlet kurtulmuş, din elden gitmemişti! Şahin, sevinenlerden biriydi.

Aykırı duranlar da vardı. Belediye meydanındaki resimler geceleri yırtılıyor, sınıf duvarlarına gizli gizli anarşist örgütlerin isimleri yazılıyordu. Ortalıkta yeni gelmiş, yeni mezun bazı öğretmenlerin isimleri dolaşıyor, komünist oldukları, birkaç genci, birkaç öğrenciyi yoldan çıkardıkları söyleniyordu. Sokaklarda kıstırılıp kıstırılıp dövüldüler. Şahin hak veriyordu dövenlere. Diğerlerinin sayısı azar azar da olsa artıyordu ama. Şahin'in sevdiği arkadaşlarından bir ikisi de onlardan olmuştu. Bir gün bunlardan biri Tanrı'nın olmadığını söylemesin mi, Şahin öyle bir tokat atmıştı ki beş parmağının beşinin de izi çıkmıştı. Bir başka gün, bir teneffüs saatinde birisi ona sosyalist oluşundan söz etmiş, okuması için bir kitap vermeye kalkmıştı. Şahin, kitabı alıp yere fırlatmış, bağırmaya başlamıştı. Neredeyse vuracaktı arkadaşına. Biraz ötede, her teneffüste yaptığı gibi bahçe çitlerine yaslanmış güneşlenen kadın öğretmen, okulun eski öğretmenlerinden olup Şahin'in belki en çok sevdiği öğretmen, yanlarına yaklaşmış, kitabı yerden alıp arkadaşına vermiş, Şahin'e dönüp, "Artvinli olup da sosyalist olmayana acırım" demişti. Şahin, donup kalmıştı. O da mı onlardandı? Başkası söylese asla inanmazdı! Neydi şu sosyalistlik ki olunmayınca bu güzel öğretmen acıyordu. Şavşatlı olmakla ne ilgisi vardı? Şahin, "Ver şu kitabı" demişti arkadaşına. Maksim Gorki'nin *Ana* adlı romanıydı bu.

Kitaba hemen o gece başlamış, bitirmeden bırakmamıştı. Bitirdiğinde allak bullaktı. Çarpılmıştı. Hay Allah, ne başka bir kitaptı bu? Değil böylesini, benzerini bile okumamıştı o güne kadar. Demek çalışanların sömürülmesi, demek devlet bir baskı aleti, demek sosyalistlik bir büyük haksızlığa karşı enternasyonalizm, bir büyük insanlık sevgisi demek... Hay Allah, demek şu kendi köylüleri, Şavşat'ın sefaleti bir sömürü işi... Pavel, emekçilerin mutluluğu için kendini... Demek Mahir'ler ve Deniz'ler de Pavel gibi... Biz sosyalistler diyordu Pavel, emeğin karşılığının verildiği, sömürüsüz bir dünya için... Şahin, "Ben de sosyalistim!" diyerek arkadaşına koşmuştu.

Yalnız Şahin değil, öbürü, diğeri, bir öteki... Derken neredeyse bütün okul Mahir'lerin, Deniz'lerin kuşağından gelen, bazıları onlarla aynı üniversitelerde okumuş, aynı yurtlarda yatmış olan yeni öğretmenlere kulak vermeye başlamış, sosyalistim diyenlerin sayısı hızla artar olmuştu. O güne kadar hiç duymadıkları şeyler anlatan bu öğretmenleri, büyük bir merak ve haz içinde dinliyorlardı. Bütün öğretim yılını Osmanlı padişahlarıyla akıncılarının kahramanlıklarını ballandıra ballandıra anlatmakla geçiren, sene sonunu "Moskof Mezalimi"yle "Yunanlıların nasıl piç bir millet" olduğunu anlatarak bitiren eski tarih öğretmenlerine pek azı kulak asıyordu artık. Pek çoğu ise, tarihin, "ezenlerle ezilenler, sömürenlerle sömürülenler arasındaki sınıf mücadeleleri" tarihi olduğunu söyleyen yeni tarih öğretmenlerine kulak veriyordu. "Hasan iki, salak Osman dört (H_2SO_4)" gibi mucitlerle bütün kimya bilimini çözen öğretmenler gözden düşerken, "maddenin vardan yok olmaz, yoktan var olmaz"lığını öğreten yeni kimya öğretmenleri değer kazanıyordu. Felsefe derslerinde sıralar boşalmıyordu eskisi gibi. Eskiden, okuldan kaytarmanın bir bahanesi olurdu felsefe dersleri; hatta okuldan kaytarmayı adet haline getirmiş olan öğrenciler, eğer başka bir bahane uyduramazlarsa, dersin felsefe dersi olduğunu söylerlerdi velilerine. Ne de olsa, felsefe demek, pek çok öğrencinin "ibne"ye çevirerek dalga geçtiği, bir sürü "İbn'i"nin vaazları, fazla kafayı takınca adamı deliye çeviren bir şey demekti. Oysa şimdi materyalist felsefeden, içinde bulunulan yaşamdan söz eden bambaşka öğretmenler çıkmış, felsefe ciddiyet kazanmıştı. Asıl fırtına edebiyat derslerinde kopuyordu. Medrese öğrencilerine "elif ba" ezberleten imamlar gibi, "failatun failatun, failün" şeklinde korolar söyleten eski edebiyat öğretmenlerini kimse takmıyordu artık. Nazım Hikmet'ten, Enver Gökçe'den, Ahmet Arif'ten, Hasan Hüseyin'den şiirler okuyan yeni edebiyat öğretmenlerine çevrilmişti bütün gözler. Teneffüslere bile çıkmadan can kulağıyla dinliyordu herkes, bu yasak şairlerin yasak şiirlerini. Harıl harıl şiir ezberliyordu öğrenciler, Tevfik Fikret'in Han-ı Yağma'sını, Nazım Hikmet'in Bu Memleket Bizim'ini, Ahmet Arif'in Anadolu'sunu, Hasan Hüseyin'in Kızılırmak'ını ve daha başkalarını...

Kitap okumak moda olmuştu. Okumayanlar bile okur geçiniyordu. O güne kadar ders kitaplarının kapağını bile açmayan öğrenciler, ders sıralarında başlarını eğip, harıl harıl okuyorlardı.

Ama ne ders kitaplarıydı bunlar ne de Tommiks Teksas dizileri ile Battal Gazi ve Kara Pençe serileri. Ders kitaplarının arasına başka kitaplar yerleştiriliyordu şimdi: *Felsefenin Temel İlkeleri*, *Ekonomi Politik*, *Komünist Manifesto*, *Devlet ve İhtilal*, *Ana*, *Tütün*, *Ve Çeliğe Su Verildi*, *İnce Memed* gibi, çoğu yasak olan kitaplar. Bir "yasak kitap" taşıma modası çıkmıştı ki herkes beline soktuğu kitabın ucunu ona buna gösteriyor, gururla göğüs kabartıyordu. Yepyeni sözler, yepyeni kavramlar öğreniliyordu: "Emek en yüce değerdir" gibi, "Sömürücü azınlık ve sömürülen milyonlar" gibi, "Devlet, egemen sömürücü sınıfların baskı aletidir" gibi... Emperyalizm ve Bağımsızlık, Devrim ve Sosyalizm gibi... Ve iki yıl içinde, sayıları yüzleri bulan büyük bir gençlik kitlesi, bu sözlerle yatıp bu sözlerle kalkmaya başlamıştı. Gençlik değişmiş, bambaşka olmuştu. Kışları okullara, yazları camilere talim eden, okullarda formülleri, camilerde Yasin-i Şerif'leri ezberleyen, etleri öğretmen ve hocalarına, kemikleri ana babalarına ait olan; dinine, örf ve adetlerine bağlı birer doktor, mühendis, diplomat, vali, kaymakam, savcı ya da hâkim olup, beyaz badanalı, pembe panjurlu evlerde sevgilileri, sarı saçlı mavi gözlü çocuklarıyla mutlu hayatlar düşleyen eski gençlik gitmiş, bütün kişisel mutlulukları elinin tersiyle iten, yasak kitaplar okuyan, aşk şarkılarıyla değil devrim şarkılarıyla coşan, büyükbabalarının savaş, kaçakçılık, pehlivanlık, zamparalık öykülerini bir yana bırakıp, Mahir Çayan'ların, Deniz Gezmiş'lerin öykülerini dinleyen, halkın mutluluğu, özgürlüğü ve ülkenin bağımsızlığı idealleriyle yanıp tutuşan, bu idealler uğruna birer Mahir, birer Deniz gibi seve seve ölmeye hazır olan yeni bir gençlik ortaya çıkmıştı. Şahin, bunlardan biriydi.

Edebiyat öğretmeni açığa alınıp altı öğretmen sürgün edilince, bir avuç kalan milliyetçi ülkücülerin dışında, bütün ortaokul ve lise bir günlük boykota gitmişti. Şahin aralarındaydı. Eski tarih öğretmenleriyle din dersi öğretmenlerine kulak vermeye devam eden, dinine, milletine, devletine ve atalarının bin yıllık şanlı geçmişine bağlılık antları içen, amblem olarak Osmanlının üç hilalli bayrağını kullanan, mehter marşları dinleyen, bütün dünya Türklerini bir araya getirerek "Başbuğ"larının önderliğinde yeni bir Türk imparatorluğu kurma ülküsünü taşıyan diğerleri, adlarına gerillaya nispet bir de komando lafı eklemiş, azınlıkta kalmanın hırçınlığıyla saldırılarına devam ediyorlardı. Bir matematik öğretmeni evi basılarak, bir ortaokul öğretmeni köyüne giderken

dövüldüler, bir edebiyat öğretmeni bıçakla yaralandı. Diğerleri kavgadan değil tartışmadan yanaydılar, düşünceler topla tüfekle kaba kuvvetle bastırılamazdı. Saldırılar kesilmeyince sabırları taştı. Kavgaya kavgayla karşılık verdiler, bir dizi meydan kavgasından sonra ülkücüleri püskürttüler. Şahin, bir ikisine katıldı kavgaların.

Halkevi kurulmuş, şiir geceleri, saz akşamları, tiyatro çalışmaları başlamıştı. Devrimci şiirler okunuyor, devrimci ozanların türküleri söyleniyor, devrimci tiyatro eserleri oynanıyordu. Derslerini aksatmadan bunlara da katıldı Şahin. Sosyalist bir hava esiyordu Şavşat'ta, sıcak, coşkun, tılsımlı... Şahin içten, coşarak soluyordu bu havayı...

İki yılın dağ gibi özlemiyle yüklü olduğu halde, onu nasıl taşıyabildiğine hayret ettiği minibüs, ilçenin girişindeki jandarma karakolunun önünden geçmeye başladı. Bir jandarma karakoluna, bir de yanındaki cezaevine baktı. Buradan ne zaman geçse Reşat gelirdi aklına. Onun kuşağı, Reşat'ın öyküsünü dinleye dinleye büyümüştü Şavşat'ta. Onlar yeni doğmuş bebeler imişler daha, o efsaneleşirken. Aşkla başlamış Reşat'ın öyküsü de. Babasının, ağırlığınca altın istediği bir kıza takılmış gönlü. Ama Reşat yoksul! Zengin babanın deyimiyle, "Çulsuzun biri!" "Vermeyiz!" demişler kızı. Gönül ferman dinler mi? Hele bu gönül Reşat gibi bir yiğide aitse... Tutmuş, kaçırmış kızı. Jandarmalar salınmış üzerine. Çavuşlar, uzatmalılar, başçavuşlar, gedikliler... Kız babasına, Reşat da gardiyanlara teslim edilmiş. Durmamış, kaçmış Reşat. Sonra yine yakalanmış, yine kaçmış. Defalarca yakalanmış, defalarca kaçmış. Yalnız Şavşat'taki küçük cezaevinden değil, Artvin'de, uçurumun tepesindeki büyük mahpushaneden de kaçmış. Yolda yürür gibi yürürmüş cezaevinin dimdik duvarları üzerinde. Uçurumlar vız gelirmiş ona, bir metrelik tümseklerden atlar gibi atlarmış onları. İstese hiçbir zaman yakalanmazmış aslında ama ya jandarmalara acıdığından ya da canı dinlenmek istediğinden, kaçmaz, bilerek yakalanırmış bazen... Gün gelmiş, o dört duvar arasına sığmayan, ele avuca gelmeyen rüzgâr parçası, arkasında efsane bir isim bırakarak yoklara karışmış. Amerika'da yaşadığını söyleyenler bile var. Dediklerine göre, onunla uğraşmaktan usanan devlet, yüklü bir para vererek Amerika'ya göndermiş onu!.. Kavranması, büyükbabasının öykülerinden çok daha imkânsız gelirdi Reşat'ın maceraları. Mahpusta yatmak olsun, oradan kaçmak olsun, hayal bile edemediği, olağanüstü şeylerdi.

Minibüs, ilçe merkezinde, üç katlı hükümet konağının önündeki belediye parkının yanında durdu nihayet. İki yıl önce yanan merkez yeniden inşa edilmiş, birbirine paralel uzanan ve parka çıkan caddelerin kenarlarına, iki katlı, beyaz badanalı binalar kurulmuştu... İçini dolduran sıcak, tatlı bir heyecanın hafifliğiyle indi arabadan. Kışa rağmen, ılık, güzel bir gündü. Masmavi elbiselerini gökyüzü boyunca soyunuvermiş olan güneş, etrafı tepelerle çevrili şehrin üzerinde ışıklar içinde, çırılçıplaktı. Kardan yansıyan ışıkların kamaştırdığı gözleriyle, binalara, sokaklara, gelen geçenlere özlemle baktı bir süre. Sonra parkasını giyindi, valizini eline alarak karları gıcırdata gıcırdata yürümeye başladı. Birkaç tanıdığa rastladıysa da fazla oyalanmadı. Bir an önce eve varmak istiyordu.

Kapının önündeydi işte... Birkaç kez vurdu hızlı hızlı. Valizini yere koymuş, kim çıkarsa çıksın kucaklayıp havalandıracağım deyip bekliyordu. Çok geçmeden açıldı kapı.

"Buyrun, ne istediniz?"

Ağzındaki gülüşüyle birlikte donup kalmış, durduğu yere çakılıvermişti adeta. Omuzlarına dökülü hafif kahverengiye çalan gür saçları, pürüzsüz yüzü, karanfil yanığı gözleriyle Gönül karşısındaydı. Gönül, diye fısıldadı Şahin soran gözlerle. Gönül hafifçe gözlerini kısarak gülümsedi ve Şahin'in ömrü boyunca sürecek bir aşkın esiri yaptı.

"Şey, ben, geri döndüm de, diye kekeledi."

"İkmale mi kaldın, diye kinayeli güldü Gönül."

Daha kötüsü, dedi Şahin, okulu bıraktım.

"Babanı ikna edecek bir nedenin vardır inşallah. Neyse hadi gel içeri, bütün aile salonda."

Saçlarını, elbisesinin eteklerini uçuştura uçuştura önünden ilerledi Gönül. Salonun kapısını açıp Şahin'in geçmesini bekledi.

"Şahin yavrum!"

Dayı, yengeler, teyzeler, sevinçle ayağa fırladılar. Salonu, yavrumcan, oğulcan, Şahincan sesleri doldurdu. Okulu bıraktığını söylememeye karar verdi Şahin. Neşelerini kaçırmak istemedi. Şahin'i bu topraklara bağlayan bu sınırsız, koşulsuz sevgiydi ve Şahin ne zaman uzaklara yolculuk yapsa, kulağında, sevgi kelimeleri çınlardı. Okula devam edemediği gerçeğini bir an hatırlayıp canı sıkıldı ve aynı anda gözü Gönül'e takıldı. Gövdesine yayılan sıcaklığın, yüzüne de yayıldığını hissetti ve Gönül'ü daha önce, hiç mi hiç karşı cinsten biri gibi algılamadığına şaşırdı.

Çaylar içildi. Hükümete atıp tutuldu. Şahin, akşam yemeğinden sonra dışarı çıkmak için izin istedi:

"Arkadaşları çok özledim, dedi, belki geç gelirim."

Giderken Gönül'e farklı yorumlanması mümkün olmayan bir bakış fırlattı. Kasabanın tek anacaddesinden meydana doğru yürüdü. Kendini tanıyan esnaflarla kucaklaştı. Her biriyle hal hatır fasılası, Halkevi'ne varışını bir hayli geciktirdi. Oraya ulaştığında elindeki tepside dolu çay bardakları, büyük salona girmeye hazırlanan Ensar'la karşılaştı.

"Şahin, sen ha!"

Sevincinden bütün bardakları düşürecekti neredeyse. Tepsiyi yere koyup, kollarını açtı, kucaklaştılar. Uzun boylu, iri gövdeliydi, Şahin kaybolmuştu.

"Dur yahu, neredeyse boğulacağım. Söylesene nasılsın, ne var ne yok?"

"Ne olsun, çay ocağını çalıştırıyorum."

"Bir okula giremedin mi?"

"Yok, giremedim. Hem girenlerin halini de görüyoruz, hepsi geri dönüyor. Yoksa sen de mi bıraktın?"

"Evet öyle. Başkaları da mı var?"

"Oho, gel salona girelim, bütün kadro orada."

Salona girdiler. Bütün masalar doluydu. Hemen hepsini tanıyordu Şahin. Teker teker kucaklaştı oturmadan önce.

"Yemin ederim okulun faşistlerce işgal edildi, işgali kıramadınız, bırakıp geldin değil mi? dedi biri."

"Evet, nereden biliyorsun?"

"Nereden bileceğim, hepimizin başına gelen şey aynı."

Anlattılar... Bulundukları illerin valiliklerine, emniyet müdürlüklerine, kaymakamlıklarına, okul idarelerine Fatih Sultan Mehmet rozetli kadrolar atayan hükümet, sonra da kıyım işine girişmişti. Adları komüniste çıkmış öğretmen ve öğrenciler, "görülen lüzum üzerine" şeklindeki bir cümlelik yazılarla ya sürgün edilmiş ya açığa alınmışlardı. Hükümetin bu baskıları kaba kuvvetle perçinlenmiş, okulları işgal edilmiş, partilerinin ülke yönetiminde olmasından güç alan ülkücülerin "Komonistler Moskovaya" naraları eşliğinde sopalı, muştalı, zincirli, bıçaklı saldırılarına uğramışlardı. İdare, polis, jandarma ülkücüleri korumuş, işgali kıramayınca ailelerinin gönderdiği parayı boşu boşuna harcayamadıklarından geri dönmüşlerdi. Herkes ailesinin tepkisini

anlatıyor, tepkilerin tamamen aynı olduğu görülüyordu. Binbir umutlar içinde okumaya gönderdikleri çocuklarının, dövülmüş, yaralanmış, üstelik okuldan kovulmuş olarak geri dönmesi karşısında, aileler, ilk anda hükümete verip veriştirseler de, asıl verip veriştirdikleri kendi çocukları oluyordu daha sonra. "Karışmasan olmaz mı?" Bir sorudan çok, azar niteliğinde söylenen bu sözler, hemen hemen bütün ailelerin dilindeydi.

"Ne sağa karışırım ne sola."

"Ne etliye ne sütlüye."

"Sağcıya sağcıyım derim, solcuya solcu."

"Başımı eğer dersime bakarım ben."

"Memleketi sen mi düzelteceksin?"

En ileri görüşlü aileler bile bir yere kadar hoşgörülüydüler:

"Ne ileri geçerim ne geride kalırım. Ortada yürüsen olmaz mı?"

Şahin'e dönüp:

"Sen de bu sözlere hazır ol, seninkiler de mutlaka böyle şeyler söyleyeceklerdir dediler. Ne yapmayı düşünüyorsun?"

"Bilmiyorum! Önce köye gideceğim, sonra bir dersaneye mi giderim yoksa burada kalıp kendi kendime mi sınava hazırlanırım bilmiyorum."

Geç saatlere kadar sürdü sohbet. Örgütler, dergiler üzerine konuştular biraz da. Ülke genelinde hem sağ ile sol arasındaki saflaşma süreci hem de sol içindeki ayrışma süreci yaşanıyordu. Aynılar aynı yerde, ayrılar ayrı yerde toplanıyor, birbiri peşi sıra yeni yeni dergiler yayınlanıp, yeni yeni örgütler kuruluyordu. Hepsi de kendilerinin ne kadar marksist, diğerlerininse ne kadar oportünist, revizyonist olduklarını kanıtlamaya çalışarak, henüz seçimini yapmamış büyük devrimci kitleyi kendi saflarına kazanmaya çalışıyorlardı.

"Sen hangisindensin, cepheci mi orducu mu? diye sordular Şahin'e."

Birincisinden Mahir Çayan'ın kurucusu olduğu Halk Kurtuluş Parti Cephesi'ni, ikincisinden Deniz Gezmiş'in üyesi olduğu Halk Kurtuluş Ordusu'nu kastediyorlardı. Belirsizlik içinde, örgütlerden hangisinin doğru olduğunu bilemiyor, bir seçimde bulunamıyor olsalar da, daha çok bu iki çizgiye önem veriyorlardı. Mahir Çayan ve Deniz Gezmiş'lere goşist, küçük burjuva maceracıları diyen bazı örgütlere bir ara sempati duymuşlarsa da bu sözlerinden ötürü artık kulak asmıyorlardı.

"Henüz hiçbirinden değilim dedi Şahin. Karar vermem için daha okumam, araştırmam gerekiyor."

Sonra saz çalmaya, türküler, marşlar okumaya başladılar. Hep birlikte, coşku içinde. Dağılmak için kalktıklarında saat gece yarısını geçiyordu. Gönül'ün halen uyumadığını boşuna umut ederek dayısının evine döndü. Kapı her zamanki gibi kilitli değildi. Sessizce içeri süzüldü. Yıllardan beri kendine ayrılmış olan odanın kapısını açarken, bir an Gönül'ün yatağında onu beklediğini hayal etti. Hayallerine ket vuramamanın utançla karışık öfkesi eşliğinde soyundu. Yastığa başını koyar koymaz uyudu.

Ertesi gün köye doğru yola çıkmadan önce, Ender Hoca'nın kitap dükkânına uğradı. Hem Hoca'yı görmek hem de birkaç kitap almak istiyordu. Lisedeki edebiyat öğretmeniydi Ender Hoca. İlk o dövülmüştü. Sıkıyönetimin açığa aldığı öğretmen oydu. Sonra CHP hükümeti kurulunca görevi iade edilmiş ama cephe hükümeti tarafından yeniden açığa alınmıştı. Babadan kalma bir iki tarlayı satmış, kitap dükkânı açmış, küçük bir matbaa kurmuştu bir de. Bu arada iki kitap yazmış, ülke çapında ünlenmişti. İki sayfalık, haftalık bir gazete çıkarıyordu. Neredeyse bütün ilçe aboneydi. *Şavşat Postası, Gerçeğin ve Düşlerin Gazetesi.*

"Sen de mi dedi Ender Hoca. Şu Şavşat gençliğinin de kaderi. Zaten sınav kazanmak zor, bir de kazandığın halde okuyamamak çıktı."

"Rahat durmuyorsunuz ki!"

"İyi yapıyoruz, sayenizde Hocam."

"Ben okuyamayasınız istemedim hiç."

"Sizin suçunuz değil ki. Siz de açığa alınmadınız mı?"

"Öldürmeye de başladılar, dedi üzgün. Eskiden öldürmüyorlardı hiç olmazsa. Çıldırdılar adeta. Bu gidişle ne çok kan dökecekler kim bilir. Hiç olmasa siz onlara uymasanız, silaha başvurmasanız.

"Neyse Hocam, bakalım. Birkaç kitap almak istemiştim."

"Marx mı, Engels mi, Lenin yoksa Stalin mi? Başka kitap okumaz oldunuz."

"Bu dönem en çok onların kitaplarına ihtiyaç var Hocam."

"Hiç de değil. Onca başka değerli kitap varken."

"O halde siz seçin. İstediğinizi verin."

Hoca bu istekten memnun kaldı. Raflara uzanıp bir arada bulunan birkaç ince kitabı indirdi hemen.

"Shakespeare, dedi. Shakespeare okumalısın. İnsan erdemlerinin önemini bilmelisin. Doğuruluk, dürüstlük, sevgi, aşk, onur... Erdemli olunca bir kralın bile sevilebileceğini, erdemleri olmayınca bir marksistin bile çirkef kalacağını anlamalısın."

Şahin, içinden pek onaylamadıysa da kitapları aldı. Vedalaşıp ayrıldı. Köy minibüsünün hareket saati yaklaşıyordu. Meydana doğru yürüdü. Minibüste, kendi köyünden birkaç köylünün de bulunduğu köylülerin arasına oturdu.

Okulda iken, Şavşat'a ne kadar bağlanmış olsa da tatil dönemlerini iple çeker, coşkuyla düşerdi köyün yoluna. Kışın en büyük zevki geceleri kızak kaymaktı. Bütün gençler toplanır, toplu halde köyün arka tepelerine çıkar, altları hızar kaplı kızaklarıyla köyün aşağılarına kadar yarışırlardı. Köyün içinden geçerlerken kahveye ya da oturmaya gidip gelenlerle karşılaşır, alkışlar tutulur, ıslıklar çalınırdı arkalarından. Ya bir de kız sahibi ailelerse karşılaştıkları kızın vay haline... Hızlarını alamamış gibi kızın ayakları dibine devrilir, kız üstlerine kapaklanır, annesinin, babasının bir şey yapmasına fırsat kalmadan kayarak uzaklaşırlardı sonra... Yazın zevki derelerdi, göllerde yüzmek, alabalık avlamak, bir de akşamları ansızın karar verip kafadarlarla yayla yoluna düşmek, gece yarısı yaylaya çıkmak, tepelerden birine kurulup, yaylaya doğru türkü söylemekti:

Ayın şavkı vurdu dağlara balam
Karşıki konaklara
Yar beni davet etmiş balam
Elmalı yanaklara

Yaşlı kadınlarla genç kızlar olurdu yaylada daha çok. Erkekler eşleriyle birlikte köyde, tarla çayır işinde. Evlerde ışıklar yanar, kızlar türkülerle karşılık verir, zılgıtlar çekilir, naralar atılır, yukarıdaki tepeler, aşağıdaki ormanlar, yamaçlar, dereler, yer gök çın çın öterdi sabaha kadar.

Şahin eve vardığında hava kararmıştı... Büyükbaba odun yaracak kadar dinçti hâlâ ama su yüzüne yükseldikçe ağırlaşan taş gibi ağırlaşıyordu yaşı ilerledikçe. Her şeye karşı ilgisi vardı yine. Radyo haberlerini kaçırmaz, eve gelen gazeteleri okutturur, sorar iyice anlamaya çalışırdı.

"Bu yaşa geldim kavgadan, çatışmadan yana olmayan bir hükümet görmedim. Ya kendileri kendi adamlarını öldürür ya da insanlara birbirlerini kırdırırlar, dedi Şahin'e. Sonra, bir şeye, biri-

lerine kafası kızıpta bir şey yapamadığı zamanlarda söylediği gibi, Amma kötü zamanda yaşlandım, deyip iç geçirdi."

Babası bir arkadaş gibiydi Şahin'le, anlayışla karşıladı, bir şey demedi. Annesi, arkadaşlarını haklı çıkardı:

"Karışmasan olmaz mıydı?"

Şahin köyde kalmaya başladı. Geceleri arkadaşlarıyla kızak kaymaya çıkıyor, gece yarıları porselen demliğindeki çayıyla odasına çekilip sabahlara kadar okuyordu. Şekspir'i sonra okurum diye bir yana koymuş, Lenin'in *Ne Yapmalı*'sı ile Mahir Çayan'ın *Kesintisiz Devrim*'ini okumaya başlamıştı. Öğleye doğru kalkıyor, öğleden sonra köy kahvesine gidip köylülerle sohbet ediyordu. Köylüler olayları izliyor, olup biteni anlamaya çalışıyorlardı. Herkes aynı şeyi soruyordu:

"Nereden çıktı bu sağcılık, solculuk?"

Eskiden ya aynı kızı seven gençler ya da şehirde oturanlarla köyden gelen gençler arasında kavga olurdu. Şimdi ise gençler sağcılık, solculuk için kavga ediyorlardı. Her şeyi bilen, her konuda yol gösteren ve bir oturuşta binbir türlü macera, hikâye anlatan büyükbabalar düşünüp taşınıyor, "böyle bir şey görmedik, duymadık" diyorlardı. Sağcıların söyledikleri, kendilerinin de yıllardan beri söyleyip durdukları şeylerdi aslında: vatan, millet, din, ırz, namus... Asıl içinden çıkamadıkları solcuların söyledikleriydi. Kahvelerde, sokaklarda, evlerde, cami kapılarında, medreselerde, tezgâh önlerinde insanlar bir araya geliyor; düğün, dernek, bayram, tören, geçim sıkıntısı, iş bulma derdi, falancanın karısı, filancanın kocası, kesikbaş hikâyesi, mezarlıktaki hortlaklar, cinler, periler, cennet, cehennem derken laf dönüp dolaşıp solculara geliyor, Allahını inkâr ettiği söylenen falanca dersin öğretmeniyle, okulundan kovulup gelen filancanın oğlu üzerine söyleşiliyordu. Herkes bir şey söylüyor, oradan buradan duyduğunu başkasına satıyordu.

Aslında dünyanın döndüğünü bile yeni yeni duyuyorlardı. Aya çıkıldığını kabul etmiyorlardı. İnsanoğlunun çamurdan yaratıldığına inanıyorlardı hâlâ. Atom bombası diye bir şey duymuşlardı ama, ne atomun ne olduğundan haberleri vardı ne de onun bile parçalandığından. Gazete demek, rüzgâra karşı evin deliklerini kapamaya yarayan kâğıt parçası demekti. Kitabın adı Kuran'dı. Ne Dostoyevski'yi duymuşlardı, ne Zola'yı ne de Sartre'ı. Tiyatronun adı tiyatoraydı ve bu da kimine göre çıplak karıların göbek atması,

kimine göre de birtakım heriflerin şaklabanlık yapması demekti. Darwin'in, Galile'nin, Kant'ın, Hegel'in, Marx'ın, Engels'in adlarını bile duymamışlardı, değil onlardan bir söz. Tarih demek, üç kıtada at koşturan ve yedi düvele meydan okuyan Osmanlı padişahları, Katerina'yı beceren Baltacı, Yunanlıları denize döken Atatürk ve Lozan'da masayı yumruklayan İsmet Paşa demekti. Ve biraz da Makarios. Napolyon'un adını da duymuşlardı ama ne Fransız Devrimi'ni bilir ne de Robespierre'i, Diderot'u tanırlardı. İkinci Cihan Harbi'ni yalnızca bu ismiyle biliyorlardı. Hitler faşizmi diye bir söz duymamışlardı. Stalingrad savaşı, Normandiya çıkarması, Yalta antlaşması bilmedikleri şeylerdi. Dachau, Auschwitz kampları ve krematoryumlardan hiç mi hiç haberleri yoktu. "Demir Perde Ülkeleri" diye bir söz duymuşlardı ama ne 1917 Ekim Devrimi'nin tarihini biliyorlardı ne de komünizmin devletsiz, sınıfsız, partisiz, bir toplum biçimini öngören bir öğreti olduğunu. Yaşamak demek alınyazısı demekti ve herkes rızkına şükretmeliydi. Zenginler, kafası çalışan insanlardı. Okumak demek memur olmak, memur olmak ise devlet hazinesine parmak atmak demekti. İşte bütün bildikleri buydu. Bilmediklerine ise bir de solculuk eklenmişti şimdi. Dünyanın döndüğüne, aya çıkıldığına bile "Kitap"ta yer bulmuşlardı da bu solculuğa bir türlü yer bulamıyorlardı.

"Gavur icadı bu solculuk!"

"Gavur işi!"

"Sağ elin Kitap'ta yeri var. Ya solun?"

"Solun yok!"

"Yemeği hangi elle yeriz?"

"Sağ elle."

"Hangi elle iş tutarız?"

"Sağ elle."

"Hangi elle tokalaşırız?"

"Sağ elle."

"Peki sol el ne işe yarar?"

"Ne işe yarayacak? Sadece götümüzü yıkamaya!"

"İşte o kadar!"

Nerede pis ve kötü şeyler varsa solculuğa yakıştırılıyordu. Bir namus ve ırz yaygarası koparılıyordu ki sözü edildiğinde akan sular bile duruyordu. Solculardan başka herkes namusluydu! Genelevlerini mesken edinenler, mal almak için her İstanbul'a gidiş-

lerinde Beyoğlu'nun randevuevlerinden çıkmayan ilçe esnafları, geçtikleri her köy ve kasabada "dost" edinmiş kamyon ve minibüs şoförleri, hatta kendi karılarını satılığa çıkaranlar bile, solculuğun lafı edilince birer namus ve ahlak timsali kesiliyorlardı.

"Kadınlarımız bile ortak olacakmış!"

"Vay namussuzlar!"

"Hem de ana bacı tanımadan!"

"Haşa!"

"Eğer bacım güzelse, niye tadına ben bakmayayım da elin oğlu baksın diyorlarmış!"

"Vay arsızlar, edepsizler, dinsiz imansız ahlaksızlar..."

"Her şey devletin olacakmış" sözüne ise, devletten üç kuruşluk fayda görmeyenler karşı çıkıyordu en çok. On beş yirmi tarlaya sahip ağalardan çok, oğulları arasında bölüne bölüne ancak bir el büyüklüğünde tarlası kalmış olan köylüler; birkaç fabrika sahibi işadamlarından çok, bütün iş güvencesi patronun iki dudağı arasında olan işçiler tepki gösteriyorlardı bu söze. Neye sahipseler alınacak şeylerin listesine ekliyor, hiçbir anlam veremiyorlardı."

"Her şeyi alacaklarmış elimizden!"

"Tarlalarımızı da mı?"

"Hem de bostanlarımıza varıncaya kadar!"

"Öküzlerimizi de mi?"

"Hem de çubuğumuza varıncaya kadar!"

"Evlerimizi de mi?"

"Hem de mereklerimizi bile!"

"Ne olacakmış peki?"

"Herkes eşit olacakmış!"

"Hiç beş parmağın beşi de bir olur mu?"

"Hiç olur mu?"

"Gavur işi canım bu solculuk!"

"Gavur işi!"

Şahin bir haftadır köydeydi. Kapı vurulduğunda, babasına postayla gelen *Cumhuriyet* gazetesindeki bir makaleyi okuyordu büyükbabasına. Salondaki uzun divanda oturuyorlardı. Öğle saatleriydi, kahvaltısını az önce yemişti. Dışarıda açık, güneşli bir gün vardı. Annesi bir komşuya gitmiş, babası okuldaydı. Köylüler kapıyı vurmadan girerlerdi içeri, kimdi acaba dışarıdaki.

"Merhaba..."

Bu kızın gülüşü... Gözlerini insanın·ta yüreğine kadar sokuşu... Hay Allah, nereden çıkıp böyle...

"Bu kez kapıyı açan sen oldun ama soğuktan mı bilmem yine donup kalan da sen oldun!"

Şahin, gözleri kocaman, cevap kelimeleri arayıp dururken, Gönül, bir şey demesini beklemeden içeri daldı.

Bir Zamanlar Artvin

Başçavuş arkasında iki gardiyan ve bir manga askerle koğuşun ortasına kadar gelmiş, beklemeye başlamıştı. Acele etmeden, kayıtsızca çıkıyorlardı yataklarından. Jandarmaların bazısı merak, bazısı nefret, bazısı acıyarak izliyordu kalkışlarını.

"Şöyle sıraya geçin de önce bir sayım yapalım!"

Kendi önlerini işaret ediyordu Başçavuş, eliyle. Gösterdiği yerde dizildiler. Rahattılar... Sakin... İçlerindeki yangından tek bir eser yoktu yüzlerinde. Her zamanki gibi gururlu, kavgaya hazır gözleriyle bakıyorlardı jandarmalara. Tuvaletteki zulalara gizlemiş oldukları tabancalarıyla isyana hazırdılar.

Gözlerini bir süre üzerlerinde gezdiren Başçavuş:

"Arayın! dedi daha sonra jandarmalara, başıyla onları işaret ederek"

Birer jandarma öne çıktı. Omuzlardan başlayıp topuklara kadar sıkı sıkı yokladılar elleriyle... Sonra, ranzalara ve elbise dolaplarına üşüştüler, birerli ikişerli.

"Eşyalarınızın başında durun, bir şeyiniz kaybolursa sorumluluk kabul etmem yoksa, dedi Başçavuş."

Yarım saat sonra arama bitti. Jandarmalar, çıkıp gitti; Özgüç'ü dışarı alan gardiyanlar, yeniden kilitlediler koğuş kapısını. Onlarsa yüreklerinin kapılarını açtılar. Bir süre için içlerine hapsetmiş oldukları hüzün ve heyecanlarını yüzlerine, gözlerine saçtılar yeniden. Tehlike, asıl şimdi başlıyordu.

On dakika sonra, bütün ayak sesleri aşağı doğru çekilmeye, bahçeye dolmaya başladı. Bir ikisi pencereye yanaşıp, kısa bir göz attılar. Jandarmalar, etrafa yayılmış, yerlere bakarak dolaşıyorlardı volta bahçesinde.

"Yemekhane de aranıyor mudur acaba şu anda?"

"Bazıları da oradadır şimdi, dedi Necmi, Şahin'in sorusuna karşılık."

Heyecanlı bir bağrışma ya da koşuşmayı anında duyabilmek için, kulaklarının bütün duyargalarıyla tetikteydiler. İkide bir pencereye yanaşıyor, bahçeye hızla göz atıp geri çekiliyorlardı. Esenliklerinin henüz bozulmamış olmasının sevinci ile felaketin her an gelebilecek olmasının düşüncesi arasında, bir allaşıp bir beyazlaşıyordu yüzleri. Öylece sonucu bekliyorlardı. Dakikalar geçmek bilmiyordu bir türlü... Ah, çekip gitselerdi bir!.. Tüneli göremeden!.. Yürekleri, bu arzuyla sıkıştıkça sıkışıyordu.

Ayak seslerinin yavaş yavaş bir araya toplandıklarını ve arkalarında gittikçe büyüyen bir sessizlik bırakarak, gürültüyle kapanan kısım kapısının ardından kaybolduklarını fark etmeye başladılar. Şaşkın ve kuşkulu gözlerle bakıyordu herkes birbirine. Asla inanamıyorlardı. İki dakika sonra bir kapı sesi geldi aşağıdan. Ardından bir daha, bir daha... Kapı sesleri duyuldukça bal rengi bir sevinç, petek petek yayıldı yüzlerine.

"Arama bitti. Koğuşları açıyorlar. Yaşasın!"

Yaşasın... Yaşasın... Kimi neredeyse tavana değecek kadar havaya zıplıyor, kimi birbirinin kucağına atılıyor, kimi ise güreşe tutuşup, askerlerce allak bullak edilmiş yatakların üzerine yuvarlıyordu birbirini. Delikler bulunmuş olsa, koğuşlar açılmazdı; yeni aramalar, operasyonlar başlardı tersine. Yandaki koğuş kapısının da açıldığını duyunca, şamatalarına hemen son verdiler. Bir aramanın ardından böylesine sevinmek, en enayi gardiyanı bile en azından kuşkuya düşürürdü çünkü.

Özgüç, gözlerini kırpa kırpa içeri girdi açılan kapıdan. Yüzünde güller açmıştı.

"Çay hazır mı Çavuş? deyip kocaman, ağır elini, ilk önüne çıkanın omuzuna balyoz gibi indirdi, gülerek. Neredeyse yere kapaklanan arkadaşlarına kahkahayı basıverdi herkes."

"Gel de şunların çıkışını keyifle seyredelim Necmi."

Pencereleri ön tarafa bakan, karşı koğuşa geçtiler Necmi ile Şahin. Kalabalık koğuşta, daha eşyalarını toplamakla uğraşıyordu bazıları.

"Selamünaleyküm Başkan. Zulaların yine patlamamışa benziyor."

"Bizde zula ne gezer kardaş be."

"Yahu, bize de mi numara Başkan! Bırak bu kokmuş ayakları Allahını seversen."

Girişin hemen sol tarafındaki ranzada yatan, herkesin kendisine "Başkan" dediği mahkûmla laflamaya başladı Necmi. Girer girmez pencereye gidip askerleri izlemek, bazı mahkûmları kuşkulandırabilirdi. Şahin de birkaç mahkûmla benzer bir şekilde laflıktan sonra, sanki biraz temiz hava almak istiyormuş gibi pencereye yanaştı. Dışarı bakmasıyla yüzünü buruşturması bir oldu. Bir başçavuş, arkasında bir manga askerle birlikte, gardiyanın açtığı kapıdan tecrit bahçesine giriyordu. Tecrit daha aranmamıştı demek.

"Tecrittekilerin misafirleri var."

Yüzünü koğuştakilere çevirmişti bunu söylerken ama asıl derdi, Necmi'yi durumdan haberdar etmekti.

"Yeni mahkûm mu gelmiş yoksa?" diye sordu biri merakla.

"Yok canım. Jandarmalar tecrite daha yeni giriyorlar."

Zoraki bir sakinlikle yanıt verip, yine dışarı çevirdi yüzünü. Ya kapağı ihmal etmişlerse tecrittekiler? Ya bir iz bırakmışlarsa bir tarafta? Sorular yağmur gibi yağıyor, içinde soğuk ürpertiler dolaşıyordu.

Başçavuşla birlikte tecritten çıkan Burhan'ı, pijamaları içinde sakin görünce derin bir oh çekti. Belli ki her şey yolundaydı. Jandarmalarla gardiyanlar da, onların arkasından normal adımlarla çıkıyorlardı işte. Ya şimdi hücreler kısmına girmeye kalkarlarsa? Bu korkusu da bir saniye sürdü. Ellerini iki yana açarak ve kaşlarını bir yukarı bir aşağı oynatarak hararetle bir şeyler anlatmakta olan Burhan'ı dinleyen başçavuş, hücreler kısmının kapısına bakmadı bile. Orayı aramak diye bir düşünceleri zaten yoktu demek ki. Ama Burhan, ne olur ne olmaz diye, yine de başçavuşu oyalamak, hücreler kısmını unutturmak peşindeydi belli ki. "Kim bilir ne enteresen şeyler anlatıyordur şimdi!" diye düşündü Şahin.

Geldikleri gibi çıkıp gitti jandarmalar, tünelden habersiz. Sevincinden deli olacaktı Şahin neredeyse. Bağırmak istiyordu. "Pencerenin demirlerine yapışıp", "hürriyetin süt beyaz maviliğine doğru" keyifle, avaz avaz bağırmak. Gönül'ün adını... Sevdiği çiçeklerin, dağların, renklerin adını... Kavga sloganlarını... Yeşilliklerle kaplı Genya Dağı'nın ardından yavaş yavaş uç vermeye başlayan sabah güneşine çevirdi gözlerini. "Özgürlüğümüz de, tünelin ucunda işte böyle ışıyacak" dedi içinden. Buna daha çok

inanası geliyordu şimdi. Rüzgâr önüne düşmüş bir yaprağın hafifliği içinde döndü koğuşa.

"Bugünden itibaren çalışmaya katılmamızı öneriyorum" dedi kahvaltıda. Kaçacak olanlar ayrı bir masada kahvaltı yapıyorlardı... Mademki artık tünele gidip gelebiliyoruz, o halde çalışmaya katılmamız da mümkün. Akşamları, kapılar kapanmadan önce içimizden birini gönderir, sanki yatıyormuş ve başını da yorganın altına çekmiş gibi kabartırız yatağını. Nasıl olsa, yorganı çekip içine bakmıyor gardiyanlar sayım sırasında. Ranzanın perdesini aralayıp bir göz atıyorlar, o kadar.

"Ya açıp bakmak isterlerse?"

"Daha yorgana elleri değmeden, arkadaşı rahatsız etmemelerini söyler, kızıp bağırırız biraz. Hangisi karşı gelebilir ki? Hepsi korkuyor bizden. Ufak tefek riskleri var tabi bu işin ama göze almalıyız. Yoksa, yalnız tecrittekilerle bu iş yürümeyecek."

Tecrittekilerin çok ağır çalıştıklarına inanıyorlardı. Yorulmuş olmalıydılar tabi ama yorgunluk böyle bir işte gerekçe olamazdı onlara göre.

"Sabah, kapılar açılır açılmaz bir kişi yemekhaneye iner, içeridekini sayımdan önce geri çıkarır. Nasıl olsa yemekhanede kimse olmuyor o saatte."

Sabah sayımları, kapılar açıldıktan iki saat sonra, saat sekiz sıralarında yapılıyordu.

Kimse uzun düşünmeye gerek duymadı. Beceremeyecekleri bir şey değildi bu. Böylece tünelin geleceğini garanti altına almış olacaklardı. Nasıl olsa bir iki ay yeni bir arama olmazdı daha. O zamana kadar ise bir değil iki tünel bitirirlerdi. Tecrittekiler gibi ağırdan alacak değillerdi ya!

"Bahattin'lerden birini de sürekli kalmak üzere tecrite gönderebiliriz" diye bir öneride daha bulundu Şahin. "Tecrittekilerle ilişkisine bakılırsa Ahmet olabilir bu. Böylece o da tecrittekileri disiplin altına alır. Ancak oraya taşınmadan önce Bahattin ve Tahir'le takışmasında yarar var. Böylelikle gerek mahkûmlar, gerekse gardiyanlar tecrite geçişinden başka bir anlam çıkarmazlar."

Bu öneri de kabul edildi... Artık, zaferin yakın ve kesin olduğundan emin olabilirlerdi. Hem yorgun düşmüş tecrittekiler takviye edilmiş hem de daha çok kişi çalışmaya geçmiş olacaktı. Tünelin sonuna ulaşmak uzun sürmezdi bu durumda. Beklenen gün yakındı!

O akşam sayıma gelen gardiyanlar, Cemal'in yerine, yatağının içindeki yastık ve battaniyeyi saydılar. Her şey düşündükleri gibi oldu. Ranzanın perdesini hafifçe aralayan gardiyanlara, yatağın şişkin olması yeterli geldi. O geceyi diğer geceler izledi. Artık her gece biri eksik oluyordu koğuşta. Ahmet de konuştukları şekilde tecrite yerleşmiş, oradakileri daha sıkı bir çalışmaya yöneltmişti.

Daha hafta dolmadan tecrittekilere hak vermeye başladılar. Gerçekten, oldukça ağır ve yorucuydu iş. Uzadıkça iyice havasızlaşan daracık tünelde, sekiz büklüm bir şekilde, sert toprak ve kayalarla uğraşmak ancak dile kolaydı. Bedenlerine kramplar giriyor, kafaları, dizleri ikide bir taşlara değiyor, ağızlarına, burunlarına toz, toprak doluyor, boğulacak gibi oluyorlardı. Hele hele her gece tüneli yarı yüksekliğine kadar doldurmaya başlayan su, ayrı bir bela olmuştu başlarına. Çalışmaya geçebilmek için önce suyu boşaltmaları gerekiyordu. Üç dört kişi birden çalıştıkları halde, iki üç saate ancak bitirebiliyorlardı bu işi. Soğuk, çamurlu sulara gömülü bir şekilde tünel boyunca diziliyor, yemek tabaklarıyla ileriden geriye doğru ittiriyorlardı suları. Plastik bir kovaya doldurup çukurun başındakine uzatıyorlardı. Daha sonra kova tuvalette bekliyenin eline geçiyordu. Cıvık bir çamur içindeydi tünel. Her gece iki üç saatin boşa gitmesi bir yana, bu gidişle zatürree olacaklardı. Islak, çamurlu elbiseleri giyinip ne zaman tünele girse, hep o şiirin dizeleri dolaşıyordu Şahin'in kafasında:

"Yapıcıların yüreği bayram yeri gibi cıvıl cıvıl/ama yapı yeri bayram yeri değil/yapı yeri toz toprak, çamur, kar/yapı yerinde ayağın burkulur ellerin kanar/türkü söyler gibi yapılmıyor yapı, bu iş biraz zor/zor ama yükseliyor yükseliyor yapı kan ter içinde."

Hayır! Yükselmiyor yükselmiyor; kan ter içinde de kalsalar yükselmiyordu. Bu iş böyle gitmezdi!

"Banyonun anahtarlarını alıp, kimseye vermeyelim anasını satayım."

Suyun nasıl olup da tünele boşaldığını çözememişlerdi ama kesin olarak belliydi ki tünel odasının tam üzerinde olan ve hemen hemen her gece kullanılan banyodan geliyordu.

Ertesi gün Necmi, "Banyo yapacağız" diyerek, en son banyo yapmış olan koğuştan anahtarları aldı. Ve bir daha da kimseye verilmedi bu anahtarlar. İsteyenlere:

"Banyonun termosifonu bozuldu, su ısınmıyor. İdareye söyledik, yapacaklar" diye yanıt veriyordu Necmi.

Nasıl olsa bir haftaya kalmaz biterdi tünel. O zamana kadar mahkûmları oyalayabilirlerdi... Ama aradan on beş gün daha geçtiği halde tünelin üzerindeki betonun sonu gelmemiş, volta bahçesinin altından bir türlü kurtulamamışlardı.

"Ne biçim iştir bu yahu? Neredeyse yirmi metreye yaklaştık. En çok on metre sonra dışarıda olmamız gerekirdi oysa."

"Belli ki yana saptık."

"Hadi yana saptık diyelim. Yine de çoktan bitmiş olması gerekirdi."

Bir yandan kahvaltı yapıyor, bir yandan da morallerini bozan bu anlamsız durumu çözmeye çalışıyorlardı. Yana sapmış oldukları kesindi; çıkarılması mümkün olmayan bazı taşlar yüzünden, sık sık meyil vermek zorunda kalmışlardı. Ama neredeydiler? Bütün meyiller üzerine bir bir hesap yaptılar. Hesaplarına göre, dış duvarın ortalarına yakın bir noktadan çıkmaları gerekiyordu. O halde, bugün yarın biterdi tünel. Çünkü duvarın bu orta kısımlarının tünel odasına uzaklığı yirmi metre ya var ya yoktu. Morallerini bozmaları yersizdi. Bir iki gün daha sabretmeleri gerekiyordu o kadar. Sadece bir iki gün, daha fazla değil.

Burhan ise farklı düşünüyordu... Necmi ile Şahin, aynı konuyu değerlendirmek için tecrite gitmişlerdi kendi tartışmalarının ardından. Burhan'ın dışında tecrittekilerin hepsi onlara katılıyordu. Ama o, ısrarla:

"Hoca, anam avradım olsun, şeftali ağacının altından çıkacağız" diyordu.

Hep birlikte terslediler onu:

"Şeftali ağacı nerede biz neredeyiz yahu! Moral bozmak mı istiyorsun, nedir?"

Dediği ağaç, yemekhanenin iki metre önündeydi. Tünelin onunla ne ilişkisi olabilirdi? Tünel odası bahçenin bir başında ise, yemekhane öbür başındaydı; karşı karşıya değil, aynı çizgi üzerinde.

Burhan'ın sözlerini koğuştakilere iletince:

"Güvenilmez o adama. Kim bilir ne hesapları vardır" diye tepki gösterdi herkes... Tünelin bitmeyişinden korkuya kapılıp ihbar bile edebilir artık.

Ama o, yine de:

"Vallahi billahi oraya gidiyoh hoca" diyordu her fırsat bulduğunda, kendi Kürt aksanıyla.

Kimse dinlemiyordu bu sözleri tabi. Onu yatıştırmaya, kuşkulanılan art niyetlerinden alıkoymaya çalışıyordu herkes.

Sinirlerin iyice gevşediği, çalışma sonlarının "Yine bitmedi!" sözleriyle noktalandığı, ortalıkta, "Bugün yarın arama olur ve bu defa kesinlikle bulurlar!" gibi iç karartıcı sözlerin dolaştığı sıkıntılı günler yaşamaya başlamışlardı. Diken üstündeydiler. Günler geçiyor ama biten kendi sinirleri ve sabırları oluyordu sadece. Sonbaharla birlikte sararıp dallarından dökülen dışarıdaki yapraklara dönmüştü umutları. Geceleri, bir yerine iki kişi gönderiyorlardı artık çalışmaya, yine de sonuca varamıyorlardı.

Bir akşam, arkadaşlarından birinin ranzasına uzanmış, televizyon izliyordu Şahin öbür koğuşta. Sayıma yarım saat kalmıştı. Gece televizyon izlemek isteyen mahkûmlar da birer ikişer gelip, yerlerini alıyorlardı. Başka hiçbir koğuşta televizyon olmadığından, program bitinceye kadar bu koğuşta kalmalarına izin veriliyordu gardiyanlarca. Program bitince, kendi koğuşlarına götürülüyorlardı yeniden... Özgüç'ün içeri girmesi Şahin'i şaşırttı. Onun ne işi vardı burada? Cemal'le birlikte tünele gönderildikleri bir saat olmamıştı daha. Sabaha kadar çalışacaklardı oysa. Niçin bırakmıştı çalışmayı? Yemekhanede önlem alınmadan nasıl dönebilmişti geriye? Televizyona bakmaya başlayan Özgüç'ün durgun, donuk yüzünden bir şey anlaması mümkün değildi. İçinden kötü kötü şeyler geçmeye başladı. Neyse ki Özgüç, birkaç dakika sonra yüzünü ona dönerek:

"Şu filmin neyini izliyorsun Allah aşkına? Bunu izleyeceğine bana misafir ol da, sana güzel bir çay demliyeyim" dedi herkesin duyacağı bir sesle.

"Olur" deyip kalktı Şahin.

Birlikte kendi koğuşlarına girdiklerinde, Cemal'in de geri dönmüş olduğunu gördü. Onlardan başka kimse yoktu koğuşta.

"Yahu, niye geldiniz?"

İkisinin de yüzü asıktı. Cemal, ranzaya dayanmış, üzgün üzgün bakıyordu:

"Önümüze öyle büyük bir kaya çıktı ki ne sökebildik ne de yanından geçebildik."

"Hay lanet olsun! Amma da şanssız insanlarız yahu. Yine de devam etseydiniz. Bir taraftan sonu gelirdi nihayet."

"Tecrittekiler bıraktılar, bu iş burada biter" dediler. "Biz biraz daha çalıştık ama çok yorulduğumuz için geri döndük."

"Yemekhaneye nasıl geçtiniz peki? Bir gören olmadı ya?"

"Yo, kimse görmedi."

"Yani şimdi, bir kaya yüzünden her şey bitecek mi? Tecrittekiler böyle mi diyorlar?"

Dişlerini sıkıp duruyordu. Hırsından kuduracak gibiydi. Olacak şey değildi doğrusu. Ama oluyordu işte!

"İş bitti Çavuş" diye gülümseyerek fısıldadı, o ana kadar sessiz duran Özgüç. Cemal de gülümsüyordu şimdi.

"Nasıl yani?"

"Tünel bitti."

Önce anlamadı Şahin. Sonra, büyük bir sevinçle kollarını açarak ikisinin birden boyunlarına sarıldı.

"Allahsız herifler. Bu güzel haber hemen söylenmez mi yahu. Şakanın sırası mı şimdi?"

Birbirlerini ranzalara yuvarlayıp sevinçle boğuşmaya başladılar. Hafif çığlıklar karışıyordu kahkahalarına. Birden sustu Şahin. Daha önceki yanılgıyı anımsamıştı. Kuşku dolu gözlerle bakarak sordu:

"Nasıl anladınız tünelin bittiğini peki?"

"Üzerimizdeki betonun bitmesinden. Yanılmış olmayalım diye yukarı doğru biraz kazdık sonra. Elimize bitki kökleri geldi. İyice emin olmak için parmak kalınlığında bir de delik deldik dışarı. Gökteki yıldızları görünce, bırakıp geri döndük."

Onlar anlatırken Şahin'in içinde güller açıyordu. Bu kez gerçekten bitmişti tünel.

"Toprağı çok inceltmediniz ya? Üzerinden devriye geçince çökmesin?"

"Yok canım. İnce bir delik deldik o kadar, sonra da toprakla tıkadık yeniden."

"Betonun bittiği yerde temel duvarı çıkmadı mı peki önünüze?"

"Biz temeli çoktan geçtik de haberimiz olmadı herhalde. Tünelin uzunluğu neredeyse otuz metre var!"

O anda Necmi girdi içeri. Merakından çok daha fazla duramamıştı televizyon karşısında. Kimse kuşkulanmasın diye hemen gelememişti.

"Yarın, akşam çayını nerede içmek istersin arkadaş? Ormanda mı, dere kıyısında mı, yoksa çiçekli bir balkonda mı?"

"Bitti mi yoksa?"

Parmaklarıyla zafer işareti yaparak yanıtladılar onu. Havayı yumrukladı Necmi birkaç kez. Coşmuş, kabından taşmıştı...

Sayımdan sonra, ince ince tüten çayların başına geçtiler yine. Kaçışı ertelemeye, iki gün daha çalışmaya karar verdiler. İki gün daha çalışırlarsa tam uçuruma çıkarlar, nöbetçiye görünme olasılığı da tamamen kalkardı. Ama iki gün sonra, uçuruma varamamış olsalar bile kaçacaklardı. Son aramadan sonra epey zaman geçmiş, arama zamanı yaklaşmıştı. İki günden fazlası kumar olurdu ki bu kumarda tamamen kaybedebilirlerdi.

Ne var ki ertesi gün, hemen vazgeçtiler kararlarından. Sabah kahvaltısından sonra bahçeye çıkan Necmi'ye, o an kulede nöbette olan bir jandarma, "Yarın sabah arama yapılacak, haberiniz olsun" diye çıtlatmıştı. Jandarmaların arasında birkaç tane ilerici, solcu vardı ki bazen, böylesi haberleri ulaştırıyorlardı onlara. Yasak kitapları, falçataları varsa gizlesinler diye. Derhal karar değiştirip, tecrite de bildirdiler:

"Bu gece kaçıyoruz!"

Sayımdan önce değil de gece yarısından sonra kaçacaklardı bu kez. Eğer çıkış deliğini devriyenin fark edemiyeceği bir şekilde kapatabilirlerse, sabaha kadar zamanları olacaktı böylece. Oysa diğer türlü, en geç sayımda, yani bir buçuk saat sonra fark edilmiş olacaktı kaçtıkları.

Ahmet'i tecrite gönderdikleri gün Bahattin ve Tahir'i de kendi koğuşlarına almış, böylece, kaçacak olanlar aynı koğuşta bir araya gelmişlerdi. Koğuş kapısını nasıl açacakları üzerine de daha önce kafa yormuş, yöntemini belirlemişlerdi. Başgardiyanın çekmecesinde bulunan yedek anahtarlar içinden kendi koğuşlarına ait olanını çalmak, oldukça kolaydı onlar için... Öğleden sonra, hep birlikte Kapıaltı'na çıktılar. Şahin'le Özgüç, başgardiyan odasına girip içerdeki iki gardiyanla sohbete tutuştular. Diğerleri ise dışarıda, avludaki gardiyanları lafa tutmuşlardı; az sonra, bir iddia ortamı oluşturup, görüşlerini alma bahanesi ile içerdeki gardiyanları da dışarı çağırdılar. Onlarla birlikte dışarı çıkan Özgüç, oda kapısına yakın bir yerde oyalanmaya başladı. Odaya doğru gelen olursa, onu lafa tutacaktı. Şahin'in fazla bir zamana ihtiyacı yoktu zaten. Masanın çekmecesini çektiği gibi, üzerinde kendi koğuşlarının numarası etiketlenmiş olan anahtarı bir çırpıda cebine attı.

Aynı anahtar, gece saat 00:30'a doğru, koğuş kapısının mazgalından dışarı doğru uzanan Özgüç'ün elinde, kilide giriyordu.

Açtığı kilidi sessizce çıkardı Özgüç. Sonra, kol demirini ağır ağır çekmeye başladı. Ses çıkarmasın diye, gündüz, gizlice yağlamışlardı demiri. İki dakika sonra kapı açıktı artık.

Dışarıdaki nöbetçilerin düdük sesleri ile gardiyanlar odasından gelen cılız radyo sesi dışında, çıt çıkmıyordu cezaevinde. Bütün koğuşlar uykuya çekilmiş, maltalar ölü sessizliğine gömülmüştü... Pamuk yumuşaklığında ayakları olan birer gölge gibiydiler. Maltaları, merdivenleri ve üzerlerinde binlerce mahkûmun ahı bulunan duvarları geride bıraka bıraka, on beş dakika sonra tünel odasına vardılar. Tecrittekiler, gece kuşları gibi tünemiş oldukları toprak yığını üzerinde onları bekliyorlardı.

Çıkış deliğini birkaç dakika içinde açılabilecek bir duruma getirmek için, Özgüç ve Cemal girdiler bu kez tünele. Diğerleri, az sonra başlayacak büyük eylemin heyecanıyla beklemeye başladılar. Fısıldayarak, son uyarılarını yapıyorlardı birbirlerine: Deliği delecekleri an çok önemliydi; devriyenin geçiş dakikalarını şaşırmamalı, devriye geçtikten üç dört dakika sonra başlamalıydılar deliği delmeye. Delikten çıktıktan sonra, uçuruma kayıncaya kadar toprağa yapışık bir şekilde sürünmeliydiler, aksi halde, kuledeki nöbetçi tarafından görülebilirlerdi.

"Herkes koyu renk elbise ve ayakkabılar giydi değil mi?"

Olumsuz bir yanıt yoktu. Her şey yolundaydı. Belindeki tabancanın kabzasını okşadı Şahin. Keşke daha fazla mermileri olsaydı! Tepeye çıktıklarında birer şarjör boşaltır, zaferlerini kutlarlardı. Sürünme ve soluma seslerinin yaklaşması üzerine, düşlerini bırakıp hazırlandı. Gidiyorlardı işte, gidiyorlardı... Ne gerek vardı ki kurşunlara? Kaçmakla, topa tutmuş olacaklardı zaten bu karanlık rejimi.

"İnmeyin arkadaşlar! Şeftali ağacının altına çıktık!"

Önce anlamadı Şahin... Bir şeye yoramadı... Ne demek istiyordu Özgüç? Ne demek oluyordu bu? Yanlış duymuştu mutlaka. Olamazdı böyle bir şey.

"Tünel bitmemiş. Şeftali ağacının altına çıktık" diye yineledi Özgüç.

Keskin, ince bir sızı delip geçti yüreğini... Acı bir yazıklanma ile yandı içi... Üzüldü, kahroldu, perişan oldu... Hepsi öyle ... Mahpushane başlarına yıkılmıştı sanki! Oldukları yerde, cansız, öylece kalakalmışlardı...

"Ben demiştim hoca. En az yüz defa dedim ama dinlemediniz beni."

Ucuna susturucu takılmış makineli bir tabanca gibi kurşun yağdırıyordu Burhan, fısıldayarak.

Yavaş yavaş kendilerine geldiler. Acı gerçeğe katlanmaktan başka yapabilecekleri bir şey yoktu. Kaçışı unutup, aramayı düşünmeliydiler şimdi. Birkaç kez gidip gelerek, dağlaşmış toprak yığınının bir kısmını hücrelere taşıdılar. Geri kalanını ise ayaklarıyla iyice ezdiler. Sonra, elbiselerinin çamurlarını hemen yıkamalarını, tuvalet deliğini güzelce kapamalarını tembihleyip, tecrittekilerden ayrıldılar yukarıdan gelenler. İkinci kez sevinçleri kursaklarında, gerisin geri dönüyorlardı.

Önce Özgüç'le Şahin geçtiler yemekhaneye. Özgüç, yemekhane merdiveninin başına, Şahin de beş adım ötede, üst kata çıkan merdivenin hemen yanındaki kısım kapısının dibine çömeldi. Kapının alt kısmı demir levhayla kapalı, üst kısmı ise parmaklıklıydı. Parmaklıklardan, gardiyanlar odasından gelen sesler sızıyordu içeri. Eğer gardiyanlar odasının kapısı açılır da birisi koridora çıkacak olursa hemen Özgüç'e işaret edecekti Şahin. Özgüç de yemekhanedekilere; çıkış işi durucak, kimse kıpırdamayacaktı bunun üzerine. Ta ki gardiyan yeniden odasına dönünceye kadar. Kısım kapısının parmaklıkları arasından, üst kata çıkan merdiven rahatlıkla görülebiliyordu çünkü kapıaltındaki koridordan.

Elinde silahı, bir yandan koridoru dinliyor bir yandan da önünden teker teker geçip merdivenden çıkan arkadaşlarını izliyordu Şahin. Üçüncü kişi de merdiveni çıkmış ve gözden kaybolmuştu ki cezaevinin ölü sessizliğinde adeta bomba gibi patlayan güm diye bir ses yayıldı ortalığa. Koğuş kapısının sesiydi bu; yayı gevşemiş olan kapı, eğer elle tutulup ağır ağır kapatılmazsa, işte böyle güm diye çarpıyordu.

Şahin, içinden lanetler yağdırarak kapının dibine iyice büzülürken, Özgüç, yukarıdakileri uyarmak amacıyla hızla yukarı koştu. O anda gardiyanlar odasının kapısı da açıldı. Bir gardiyan, Şahin'in dibine büzülmüş olduğu kısım kapısına kadar gelerek, parmaklıklardan içeriye bakmaya başladı. Dinliyor, sesin nereden geldiğini anlamaya çalışıyordu. Neredeyse nefes bile almıyordu Şahin. Ama boşuna! Özgüç yerinden ayrılmış olduğu için, yemekhane ile bağlantısı kopmuştu; gardiyanın içeriyi dinlediğini bildiremiyordu onlara. Özgüç olmadığından yukarı

gelen olmuyordu gerçi ama çıkardıkları çatur çutur sesler ta kapıya kadar ulaşıyordu. Gardiyan, hızlı adımlarla uzaklaştı. Belli ki kuşkulanmış, anahtarlarını almaya gidiyordu. Yerinden fırlayıp, hızla yemekhaneye indi Şahin. Bahattin, Tahir ve Necmi dolabı duvara dayamak üzereydiler. Şahin, parmağı dudaklarında, ses çıkarmamalarını işaret ediyordu ki anahtar şangırtıları duyuldu. Kısım kapısı açılırken dolabı duvara dayamış, dördü birden yemekhane merdiveninin altına dizilmişlerdi. Ayak seslerine bakılırsa içeri sadece tek bir gardiyan girmiş, yemekhane merdivenine doğru geliyordu. Elindeki silahı iyice kavramış, saniyelerin hızlı akışı içinde, ne yapması gerektiğini belirlemeye çalışıyordu Şahin. Gardiyan mutlaka görecekti onları. O halde, sessizce yakalamalıydılar onu. Gerisini sonra düşünürlerdi...

Bir Zamanlar Şavşat

Gönül'le Şahin, odunluktan iki kızak alıp yola düştüler. Köyü çıkıncaya kadar akla karayı seçti Şahin. Karşılaştığı köylülere hemen, "Dayımın kızı, köye geldiler de..." gibi bir yığın laf ediyor, garip, anlamlı bakışlardan kurtulmaya çalışıyordu. Şaçmaydı yaptığı, altında kaldığı duyguların yükünden, köylülerde bir kabahat arayarak kurtulmaya çalışıyordu. Gönül kırk yıldır köydeymiş gibi rahat, doğaldı. Köyü çıkınca, karşıdaki ormana daldılar, köylülerin ot taşımada kullandıkları bir patika yol üzerinden Vahat tepesine doğru tırmanmaya başladılar. Gönül'ün rahat davranışları sürüyordu. Kendisinin hala oğlu olduğunu unutarak, korkmaz mıydı bu kız, diye soruyordu kendi kendine, bir erkekle ormanda, yalnız başına, arada bir eliyle dokunması da cabası, diye fikir yürütürken, ne düşündüğünü sordu Gönül. Suçüstü yakalanmışçasına irkildi Şahin.

"Hiç" dedi aceleyle.

"Nasıl hiç? Bir şey sormasam tek kelime ettiğin yok. Böyle somurtuk biri olduğunu hiç sanmıyorum, mutlaka kafana takılan şeyler var. Hadi söyle!"

Bu kız ne dobra, açıksözlü böyle. Bir de inatçı. İstediğini yapan, düşündüğünü dışa vuran... Nasıl söylerdi az önce kafasından geçenleri... Kaçamak cevap verdi Şahin:

"Bu dağlarda ayılar kurtlar olur diye korkmuyor musun acaba diye düşünüyordum."

Gönül bir kahkaha attı, yankısı ormana yayıldı.

"Sen varsın ya, canımız sana emanet, ayıyı kurdu sen düşün" dedikten sonra, Şahin'in koluna vurup koşmaya başladı. Sonra patika yoldan çıkıp bir ağacın dallarına asıldı, sallandı birkaç kez. Tepeden tırnağa ağaçtan düşen karlara belendi. Şahin'in yanına

geldi yine. Ne kadar güzeldi, karlar içinde sarı güneş parçası... Gönül'deki rahatlık Şahin'e de geçti. İçinde büyük bir haz duyuyordu. Böyle ceylan gibi bir kızla, karla kaplı çam ağaçları arasında... Hay Allah, şu kızın karları eriten bakışı...

Tepeye çıkmışlardı. Kızağın iyisi Gönül'deydi, rüzgâr gibi uçuyordu Şahin'in önünde, bağırıyor, kahkahalar, neşeli çığlıklar atıyor... Şahin ustaydı kızak kaymada, hız almak için özel yöntemler kullanıyor, sık sık Gönül'e yetişiyor, sırtına tekme atıyor Gönül'ü ilerilere fırlatıyordu. Çok hızlı vurmuştu galiba, Gönül devrilip karlara gömüldü. Şahin heyecanlandı, korktu, hemen durayım derken beceremedi, Gönül'ün üzerine kapaklandı, hay Allah, tüh, yazık, ne der şimdi... Gönül gülüyordu, Şahin korkarak yüzüne bakıyor, Gönül gülüyordu. Yüzleri değdi değecek yakın, kolları bacakları birbirine dolanmış, Şahin'in orasında burasında sıcak bir yumuşaklık... Hay Allah bayılacağım... Gönül birden gülmeyi kesti. Kollarını bacaklarını topladı, sanki yeni farkına varmıştı durumun. Sessizdi, düşünceli. Biraz utanmış mıydı o da ne, yüzü hafif pembe gibi...

"Kalk gidelim" dedi Şahin'e.

İkindi üzeri eve döndüler. Geceyi ocak başında çam ve meşe odunlarının aydınlatıp ısıttığı oturma odasında tükettiler. Vedalaşırken, Gönül, içinde büyüyen duygunun adından, kendi adı kadar emindi artık.

Şahin bir hafta daha kaldı köyde. Sonra Şavşat'a gitti ve bir daha oradan ayrılmadı. Dayılarında gecelemeye cesaret edemez oldu. Bir süredir kasabada yaşayan ablası ve eniştesinde kalmayı tercih etti. Arada bir birkaç günlüğüne köye gidiyor, anne babasını ziyaret ediyor, bunun dışında ilçede kalıyordu. Günleri kitap okumakla, arkadaşlarıyla sürdürdüğü ideolojik tartışmalarla geçiyordu daha çok. Öğrenimini sürdürmekten vazgeçmiş, bütün varlığıyla devrimci mücadeleye katılmaya, profesyonel bir devrimci olmaya karar vermişti. Eğitim ve seminer çalışmaları yapıyor, yazılama ve afişlemelere çıkıyor, köyleri gezip propaganda ve ajitasyon çalışmalarını sürdürüyor, bazı köylerde üslenmiş olup arada bir ilçeye gelen ülkücülere karşı kavgalara katılıyordu... Ne ailelerinin azarlarına aldırıyor ne toplumun yargılarından ürküyorlardı. Toplumun yargılarına rağmen toplumun üzerine gidiyor, babalarını, annelerini, kardeşlerini, köylülerini, işçilerini, memurlarını dürtüyor, "Haydi uyanın" diyorlardı. Bu arada Şahin

karakolu, gözaltını tanıdı. Ocak ortalarında kurdukları Orman Köylüleri Derneği, hiçbir gerekçe gösterilmeden kapatılmış, kuruculardan biri olduğu için Şahin gözaltına alınarak sorgulanmış, işkence görmüştü. Ender Hoca hararetle karşıladı Şahin'i dükkânında. *Şavşat Postası*'nın o gün çıkmış baskısını gösterdi. Aslında politikaya çok fazla yer ayırmazdı gazetede ama bu kez neredeyse bütün gazeteyi olaya ayırmıştı.

"Üç beş gencin, öğretmenin bir araya gelmesine bile tahammül edemiyorlar, halkı uyandırmaya dönük bir çalışmaya ise asla gelemezler? Bu konuda anayasa babayasa dinlemez bizim yöneticiler" dedi... "En büyük görev de bu işte Şahin, halkı uyandırmak. Ama salt politikadan söz etmiyorum ben, daha derin daha kapsamlı bir şeyden, aydınlanmadan söz ediyorum. Yaptıklarınızı küçümsüyorum sanma ama eksik buluyorum, yetersiz, hatta kaba... Sizinkisi halkı politize etmek daha çok, sloganlara, ajitasyona dayalı bir politizasyon... Yetmez bu! Halka tarih öğretmek gerek, hukuk, edebiyat, sanat, felsefe... Esas değişim böyle olur, yoksa bir gün gelir bütün o sloganları unutabilir. Anlıyorsun değil mi?"

İçinden biraz kızıyordu Şahin dinlerken. Koşturup duruyorlardı işte, daha ne konuşup duruyordu bu adam. Madem öyle onlar gibi gezip dolaşsaydı ya kendisi de köyleri... Üstelik biraz da boştu dedikleri. Hafif alaycı güldü:

"Köylülere hukuk, felsefe, edebiyat öğretmek... Nasıl olacak? Yıkarız bu düzeni, her yanı okullarla kütüphanelerle donatır, eğitimsiz tek kişi bırakmayız... Esas sorun iktidarı ele geçirmektir, bunun için de propaganda, ajitasyon, siyasi gerçekleri açıklama çalışmaları, halkın politik bilincini, örgütlülüğünü yükseltmek gerek. Gerisini devrimden sonra yaparız Hocam!"

Son cümlesi biraz da havalı çıkmıştı ağzından. Diğeri kükredi:

"Yanlış yanlış yanlış... Mümkün değilmiş. Sokrates'i düşün, matematik bilmeyenlere bile problem çözdürüyordu. Aristoteles'i düşün, mağaralara insanları diziyor, arkalarına mumlar yakıyor felsefe öğretiyordu... Mümkün bunlar, yeter ki dilini, yöntemlerini kullan. Üstelik çok önemli bunlar çok. Gezip duruyorsunuz köyleri, hep zamlardan, işkencelerden, saldırılardan söz edeceğinize, tarih anlatın biraz da, Fransız Devrimi'ni mesela... Diğerleri Arapça olduğu halde ilahiyat felsefesini öğretiyor, siz Türkçe, materyalist felsefeyi neden öğretemeyecek misiniz... Hadi hadi..."

Hoca kızmaya başlayınca Şahin alttan aldı, hoşuna da gitmişti Hoca'nın halkın aydınlanmasına duyduğu bu içten coşku. Aynı içtenlikle cevap verdi:

"Yaparız Hocam, yaparız. Halk için gerekli olsun yeter ki her şeyi yaparız."

Eylül ortalarında orman işçilerinin haklarını savunma amacıyla bir miting düzenlediler. Orman kesim mevsimi bitmiş, Orman İşletmesi işçilerin parasını ödemede zorluklar çıkarıyordu. Bu durumu kınamak, üstelik daha yüksek bir ücret ödenmesi gerektiğini savunmak istiyorlardı. Gençliğin önderliğinde gerçekleşen ilk mitingti bu. Sonuç başarılıydı. Şavşatlı Orman Bakanı'nın özel muhafız birliği gibi çalışan, yeşil elbiseli, çizmeli, geniş kemerli bakım memurları köyleri gezip tehditler yağdırmış olsalar da kalabalık bir işçi köylü katılımı olmuş, yüzlerce insan Dev-Genç sloganlarını haykırmış, "Orman Köylüleri Köle Değildir" diye bağırmıştı. Mitingin en güzel sesi Gülpaşa'nın okuduğu şiirdi. Ulan orman mühendisi ... başlayan şiir herkesi güldürmüş, coşturmuştu.

Miting kürsüsü dayısının evinin balkonunun tam altına kuruluydu Şahin'in. Kürsüde konuşmasını yaptıktan sonra kalabalığın ortalarına kadar gidip, diğer konuşmaları dinledi. Kalabalığın coşkusuna kendini kaptırmış, durmadan slogan atıyordu. Yine yumruğu havada, var gücüyle slogan atıyordu ki eli havada, ağzı açık kalakaldı. Gönül, doğrudan kendisine bakıyordu. Bir an önce mitingin bitmesini dilemesiyle, kendini lanetlemesi bir oldu. Bu kız için devrim yolundan da dönebileceğini düşüncesi altüst etti onu. Asla, diye gürledi içinden bir ses, asla!

Miting, her zamanki gibi planlandığından daha uzun sürdü. Çevre illerden gelenler, başka sol gruplar da katılmışlardı. Her kasaba, her köy, her gurubun ya konuşma ya da mesaj talebi vardı ve mümkün olduğunca istekler geri çevrilmemeye çalışılıyordu. Son konuşmacı olan Ender Hoca ayrım yapmadan herkese birden seslendi. Sakin, emin... Saygıdan, dostluktan, yoldaşlıktan söz etti. Suskun dinlediler.

Gece geç saatte ancak gidebildi eve. Kapıyı çaldı. Tam istediği, düşlediği oldu. Kapıyı Gönül açtı. Gülüyordu.

"Hoş geldin."

"Hoş bulduk."

Kesinlikle deniz bu kız deniz. Gözlere bak, yakamozlar içinde.

Bütün kışı aşk ateşleri içinde geçiren Şahin, bir kez olsun Gönül'e imalı da olsa duygularından söz etmeyi başaramadı. En baygın bakışlı anlarında bile, kitaplardan, tarihten, Çin'de, Rusya'da, Almanya ve Fransa'da olup bitenlerden uzun uzadıya söz ediyor, lafı sonra, edebi kahramanlarının aşk hayatlarına kadar uzatıyordu da bir kez olsun, bugüne, o yaşadıkları ana getiremiyordu. Bu hallerinden hoşlansa da Gönül Şahin'in ağzından kendilerine dair tek bir kelime çıkmamış olmasının sorumluluğunu kendinde arıyor, bütün o bakışları yanlış yorumladığı düşüncesine kapılmaktan kendini alamıyordu.

Yıllar sonra Şahin, Erzincan Cezaevi'nde kâğıt, tutkal ve havalandırma zemininden, cezaevi usulü elde ettikleri kumdan betonu icat ettiği günlerde, Gönül'le geçirdiği bu kışı hatırlayacak, bütün bir kışı piç ettik, anasını satayım, diye söylenecekti.

Bahara doğru, birkaç kişinin dışında bütün Şavşat'ın gençleri Dev-Genç'li olmuşlardı. Lise ve ortaokul öğrencilerinin tamamına yakınını kazanmış, esnafın, memurun, ev kadınlarının sempatisini toplamaya başlamışlardı. Bazı köyleri kazanmış, ciddi bir güç olmuşlardı. Sağcı çevrelerin yaydıkları bütün o suçlama ve korkular, birer birer etkilerini yitiriyordu. Bir kere artık, bir yığın ailenin oğlu, kızı, gelini, damadı devrimci olmuştu. Kimse kendi oğlu, kızı, gelini, damadı için namus ve ırz düşmanı diyecek durumda değildi. Şimdi köylüler dalga bile geçiyorlardı kendi aralarında:

"Güzel güzel artist kadınlar varken, bizim donu boklu karılarımızı mı alacaklar?"

"El kadar tarlam var. Asıl dünya kadar toprağı olanlar korksun!"

Halkevi başkanı seçilen Şahin, çok geçmeden Ender Hoca'yı karşısında buldu.

"Halkevi'ni Dev-Genç şubesine çevirdiniz. Duvarlardaki afişleriniz, sloganlarınız... Olmaz böyle. Burası her görüşe açık olmalıdır. Bir tek görüşün egemenliğine sokamazsınız."

"Ama yönetim bizim elimizde. Bütün yönetim kurulu bizden Hocam. Homojen yönetim."

"Hiç fark etmez. Bu ülkenin iktidarları da hep aynı mantıkla yönetmiyorlar mı? Madem iktidar biziz, o halde herkes bize uymalı. Bütün kamu kurumları bizim adamlarımızla dolmalı, başkaları kapı dışarı. Diktatörlüktür bu. Oysa ikitidarların üstünde

anayasa var, her kesimden, her görüşten insana ait. Bu Halkevi'nin de tüzüğü var, yönetimin üstünde. Sadece kendinizin değil, herkesin yönetimi olmalısınız, yoksa iktidarlardan farkınız kalmaz. Amaçlarınız, hedefleriniz farklı ama yöntem aynı."

Şahin bu benzetmeye kızdı.

"Lütfen konuşmanıza dikkat ediniz Hocam. Böyle bir benzetmede bulunamazsınız. Hem sizi bilemem ama taban da biziz, herkes bizden artık. Görmüyor musunuz, yoksa görmek mi istemiyorsunuz?"

"Herkes herkes herkes... Herkes demek bir bütündür ama farklılardan oluşan bir bütün."

"Küçük, nicel farklar bunlar. Kayda değmez."

"Farklılıkları kabul etmemektir bu. İyi düşünün ve inanın bana sizi diktatörlüğe götürür, mücadelenizi daraltır, kısırlaştırır. Yanlış anlamayın beni, dostça uyarmaktır amacım, çok ama çok önemli bir konu bu."

Şahin kestirip attı.

"Kimseyi zorla yönetmiyoruz, herkese kapımız açık, herkes de geliyor zaten."

Evet, herkes geliyordu. Öğretmen Vural Ural'ın cenaze töreni kadınından erkeğine, yaşlısından gencine sayılamayacak kadar kalabalık oldu. Hopa ilçesinde ülkücüler, Şavşatlı bu devrimci öğretmeni pusuya düşürmüş, kurşunlarla delik deşik etmişlerdi. Minibüsler, kamyonlar dolu dolu uçmuştu Hopa'ya. Cenaze alınıp Şavşat'a getirilmiş, caddelere sokaklara sığmayan bir kalabalığın sloganları arasında gömülmüştü. Borçka ilçesinde Osman öldürülünce, uzun bir konvoyla oraya aktılar bu kez.

Nisanda çantası bir sürü broşür, bildiri dolu, Ankara'dan gelen biri, Şavşat'taki hızlı gelişmenin bütün ülkede yaşandığını anlattı. "Bu bildirge yeni bir dergiyi müjdeliyor, ülke genelinde çığ gibi büyüdük, hareketimizin sınırları gençliği ve üniversite duvarlarını aşmış, fabrikaları, gecekondu mahallelerini, küçük kentleri, kasabaları, köyleri, bütün buralarda yaşayan onbinlerce insanı kavramaya başlamıştır. Gençlik dergimiz gençliğin temsilcisi olarak yayınına yine devam edecek, Devrimci Yol ise halkın genel devrimci mücadelesinin yayın organı olacaktır" dedi.

Derginin ilk sayısını 1 Mayıs sonrasında Ensar getirdi. Uzun boyu, iri bedeni, bedeni gibi dikkat çeken sarışınlığı, insanı coşkuya boğan gülüşü ile ansızın Halkevi'nde bitmişti. Ne Şahin ne

başkaları tanıyordu onu. Yanındakini tanıyorlardı sadece, aynı köydenler. İstanbul'dan geliyordu Ensar. Okuldan atılmış, ne işi ne parası olunca, köye gideyim demiş. 1 Mayıs yürüyüşüne katılmıştı, katliamın canlı tanığıydı. Şahin:

"Bir toplantı düzenleyelim, herkese anlat olanı biteni."

"Yapma etme! Bana bir ordu faşist göster, dal şunlara de sonunu düşünmeden dalayım. Ama konuşma yapmak, o kadar insanın önünde, bunu isteme ne olur."

"Nereden bulalım şimdi sana bir ordu faşisti... Bir ordu halk var burada, işin aslını öğrenmek isteyen. Sen de bunu esirgiyorsun."

Baktı kurtuluş yok, peki dedi Ensar isteksiz. Şahin'in öyle hoşuna gitti sadeliği, hemen o an kanı kaynadı.

Sinema salonunu kiralayıp bütün ilçeyi toplantıya çağırdılar. Salon dolduğunda, Ensar'la birlikte Halkevi'nden çıkan Şahin, direkt sahneye çıkan yandaki kapıdan içeri girdi. Sahnede mikrofon hazırdı. Salon hıncahınç doluydu. Yaşlı insanlar varsa da asıl kitleyi liseliler oluşturuyordu: önlüklü kızlar, parkalı erkekler. Bahar da olsa parka. Asker parkası, kimi haki yeşil, kimi siyaha boyalı, Şahin'inki siyaha boyalı... Şahin mikrofona geçti. Herkesi devrim şehitleri adına bir dakikalık saygı duruşuna davet etti. Herkes ayaktaydı, sol yumruklar havada... *Onlar ki güneşe gömüldüler* diye bir ses yükseldi arkalarda bir yerden. *Akın var güneşe akın*, diye devam etti biri önden, *güneşi zaptedeceğiz güneşin zaptı yakın* dedi bir başkası ortalardan. Anıları mücadelemize önder olsun, diyerek saygı duruşunu bitirdi Şahin. Coşkulu bir slogandan sonra herkes oturdu.

"Bugün burada 1 Mayıs katliamını..."

Orta sıralardan birine gözleri takıldı. Kem küm etmeye başladı... Heyecanı gittikçe artıyor, kelimeleri yan yana getirmekte zorlanıyordu. O bakışlar altında... Nasıl konuşurum ben şimdi... Baktı olmayacak sözü uzatmadan mikrofonu Ensar'a verdi.

Sahnenin bir köşesine gidip duvara dayandı. Konuşmayı dinlemeye çaba gösterse de bir türlü orta sıralardaki bir çift gözün efsunundan kendini kurtaramıyordu. Bu arada Ensar çoktan dünyanın gidişatına dair ayrıntıların sonuna gelmiş, katliamdan söz ediyordu. "Yağmur dindiğinde" dedi Ensar sonra, "yerlere uzanmış otuz dört can kanlar içinde ıpıslaktılar. Bayram yeri otuz dört cana mezar oldu... Açık bir savaş ilanıdır bu arkadaşlar! Milliyetçi

Cephe hükümetinin komutasında resmi, sivil, gizli, açık tüm karşıdevrimci güçler savaş ilan etmişlerdır"

Bu toplantıdan iki gün sonra bir başçavuş, bir manga jandarma derneğin kapısına dayandı. Hükümetin manevi şahsiyetine hakaretten ve komünizm propagandası yapmaktan Şahin ve Ensar hakkında savcılık tutuklama kararı vermiş, Halkevi bir ay süreyle kapatılmıştı. Şahin ve Ensar peşlerinde jandarmalar, slogan ata ata kaçtılar. Jandarmalara teslim olup hemen karakolun yolunu tutmak onlara göre değildi. Bir hafta kaçak dolaştılar.

Kaçaklık Şahin'in canına minnetti. Sonraki günleri dayısının evinde saklanarak tüketmeye başladı.

Yıllar sonra, Erzincan Cezaevi'nde tünel kazmaya başladıkları günlerde, ne iyi ki o toplantıyı yaptık da kaçağa düştüm diye mırıldanacaktı Şahin. Gündüzleri ve geceleri Gönül'le beraber, o ufuklarda uç veren, o eşit, o adaletli, o efendisiz, o kölesiz, açlığın, yoksulluğun, zorbalık ve şiddetin imha edildiği, o güzel ülkenin hayallerini kurmakla tüketiyor ve öyle bir mutluluk sarıyordu ki içini, ömür boyu kaçaklığı sürse de hep Gönül'le beraber kalsa diye dua ettiği geceler de oluyordu. Dayısının evine gittiği ilk gece, Gönül açmıştı kapıyı, heyecan ve hafif bir korkuyla, gel demişti, hadi çabuk gir içeri, kimse görmesin seni.

Heyecanın da Gönül'e çok yakıştığını düşünmüştü Şahin. Sadece heyacanı değil, bluzu, eteği de çok yakışmıştı. Saçları, kaşları da güzeldi ve ciddi ciddi başı dönmeye başlamıştı. "Başım dönüyor" diye mırıldanınca Şahin, dolapları boşaltmaya başlayan Gönül, "açlıktandır" demişti, "Kim bilir ne zamandır yemek yemedin".

"Doğru ama esas derdim başka."

"Söyle derdini, dermanın olayım!" deyince Gönül, Şahin'in kekeleyeceği tuttu. Bir iki yutkundu, kâr etmedi. "Yani ben" dedi, "ben seni, inşallah ben seni" diyerek kelimeleri üçledi, "yani demek istiyorum ki" diye bağlaçlı cümleler kurmaya yeltendiyse de cümlenin sonunu bir türlü getiremedi, Gönül de kıkırdamaya başlayınca, durum hepten içinden çıkılmaz bir hal aldı. Durumu kurtaran yine Gönül oldu.

"Hep kaçak mı olacaksın bundan sonra? Ömrünü böyle kaçaklıkla mı tüketeceksin?" diye sorarken Gönül, saftı ve gerçekten de sonsuza kadar sürecekmiş gibi görünen bir kaçak hayatın eşiğinde olduklarının farkında değildi.

"Yok yok" diye sakinleştirmeye çalıştı Şahin, bir iki gün içinde savcıya gidip ifade vereceğiz.

"Ne diyeceksin?"

"Biraz yalan o kadar."

"Olamaz! Nasıl böyle düşünürsün? Bence aynen tekrar etmelisin konuştuklarını. Doğruydu tüm söylediklerin."

Bu kez gerçekten şaşırdı Şahin. Bu kızın diye düşündü, yalanı dolanı hiç yok. Hani devrimci olursa, ilk gözaltında birkaç yıl ceza alır mutlaka. Hay Allah, nasıl anlatmalı şuna... Karakolda, adliyede yalan...

"Hem sen bir şey demedin ki! Bir iki kem küm, o kadar... Gerisini getiremedi, gülmeye başladı yine..."

"Kem kümü de savcıya komünizm demişler."

Hay Allah, şu kızın konser gibi kahkahası... Şahin dayanamadı, gevşedi, bir kahkaha koptu içinden bıraktı. Gözleri Gönül'ün gözlerinde, ağızlarında kem küm, kahkaha:

"Savcı da komüniste kem küm..."

"Komünist de savcıya kem küm..."

Bir kahkaha bir kem küm, dakikalarca sürdü gülmeleri... Sonra iyi geceler dedi Şahin, kapıya yöneldi.

"Kem kümlerine takılıp yakalanmak istemem."

"Dikkat et kendine, kaçak gezmek kem küm etmeye gelmez."

Şahin kahkaha içinde attı kendini sokağa.

Sıcak yaz günleri sökün etti sonra. Köylere yaptığı bir geziyi daha tamamlayan Şahin, kasabaya sabahın ilk saatlerinde dönmüştü. Esnaflar dükkânlarını açıyor, birbiri peşi sıra gelen minibüs ve kamyonlardan inen köylüler öteye beriye dağılıyorlardı. Arabadan iner inmez dayısının evinin yolunu tuttu hemen. Gönül burnunda tütüyordu, için için özlemişti.

Eve girer girmez fark etti herkesteki tuhaflığı. Kimse kendisiyle doğru dürüst konuşmuyor, yanında durmuyordu. Mutfakta tek başına kahvaltı yaptıktan sonra balkona çıktı.

"Neyin var Murat?"

Balkonda oturmuş, dalgın bir şekilde dışarıyı seyrediyordu Murat.

"Yok bir şey!"

"Niye herkes kaçıyor benden?"

Doğru dürüst bir yanıt alamadı. Canı sıkılmıştı; gerçi Gönül'ü görememişti daha ama çıkıp gitmek istedi. Koridorda kapıya doğru yürürken yan odadan gelen Sema'nın sesini duydu:

"Hiç nişana yakışır mı bu anne?"

Birinin nişanı için hediye aldıklarını düşündü, kapıdan çıkarken. Doğruca ablasının evine gitti sonra. Elektrik süpürgesiyle ortalığı temizlemekte olan ablası da iyi görünmüyordu. İlk bakışta anladı onun da moralinin bozuk olduğunu.

"Nerelerdesin kaç gündür?"

Hafif kızgın, çıkışırcasına sormuştu.

"Köylerdeydim."

"Gez bakalım, ne bulacaksın bu köylerde? Sen gezerken..."

Sözünü tamamlamadan susmuştu.

"Ne oluyor ben gezerken?"

Herkesteki tuhaflığın nedenini bir an önce anlamak istiyordu artık.

"Daha ne olacak, Gönül'ü nişanlıyorlar!.."

Nasıl yani, ne gibi... Bin yerinden bin bıçağın ucuyla kanadı sanki! Acı, beter bir haberdi bu. Kıyamet gibi, ölüm gibi, dünyanın sonu gibi, beter bir haber. Hiç de beklemiyordu üstelik. Ta o günden beri aşıktı ona. O gün yürek bahçesine düşen aşk tohumu, gün demeden çatlamış, gece demeden gövermiş, bin dallı, bin çiçekli bir ağaç olmuştu çoktan. Ve şimdi, tam da meyve çağındayken, baltalar üşüşmüştü dallarına...

Yine de hemen toparladı kendini:

"Ee, ne var bunda?"

"Ne demek ne var? Onu sevdiğini bilmiyor muyum sanıyorsun?"

"Bunu da nereden çıkardın?"

"Biliyorum!"

Heceleyerek ve her hecenin üzerine bastırarak söylemişti ablası bu sözünü. Daha fazla inkâr etmedi Şahin.

"Kiminle nişanlıyorlar?"

Müthiş merak ediyordu bu sorunun yanıtını. Kimdi acaba ışığına düşen bu bölge? Düşlerine hançer düşüren, yüreğine zehir sular salan bu adam kimdi?

"Kimin olduğunun ne önemi var. Sen bu hallerini devam ettirdiğin sürece, sana kız verilir mi? Hani ablanım, yanlış anlama, ben olsam sana dünyayı veririm ama yabancı olsam da senin bu pırlanta yüreğinden habersiz olsam, ben de sana kız vermem, anlıyor musun ne demek istediğimi?"

Şahin akşama doğru dayısının evinin yolunu tuttu. Sanki inanmıyor gibiydi. Gönül'den duymak istiyordu. Ya o da evet derse? Peki o bakışları neydi? Hay Allah, sanıyordum ki o da beni... Neyini sevsin senin? Hiç ilgilendin mi, etrafında döndün mü, aşk diye bir derdin oldu mu... Tüh be!

"Kutlarım, nişanlanıyormuşsun."

Bir şey demedi Gönül, dudaklarında hafif gülümseme, gözlerini Şahin'e dikmiş bakıyordu. Balkonda tek başına radyo dinliyordu. "Nasıl yakışıklı mı?" diye kışkırtıcı bir soru sorunca Şahin, "İyi bir insandır o" diye hafif sert çıkıştı Gönül.

Dudakları ağlamaya hazırlanan bir çocuk gibi büzüldü Şahin'in. "Kimsin de kızın nişanlısına laf ediyorsun?" diye kendine çıkıştı içinden, içi yanarak. Seviyor da demek ki. İyi insanmış... Sen de kim bilir, kem küm... Sana gitmek düşer gitmek, toz ol bakalım şimdi. Hoşça kal demeden koridora geçti. Gönül arkasından seslendi. Ayağa kalkmıştı. Dönüp baktı Şahin. Ta gözlerinin içine. Ah bu gözler. Ne demek istiyor bu kız. Bir şey demesini mi. Sevdiğini söylemesini mi? Başka kız bulamadın mı sevecek? Ne vaat edebilirim ben bu kıza? Mutlu bir evlilik? Benim işim, gecem gündüzüm devrim... Bir iki yıla kalmaz vurulup... Bana göre iş mi evlilik, gün kırk sekiz saat olsa hepsi devrime. Benim yaşamım bu, o kadar. Hem inanılmaz zaten bu kızın gözlerine. Herkese böyle bakıyor belki de. Sen de sanıyorsun kendine özel...

Dönüp yürüdü. O günden sonra bir daha uğramamaya karar verdi dayısının evine. Acısını bastırmaya, Gönül'ü unutmaya çalışıyordu. Yürek bahçesinin kapısını kilitlemiş, ne suyunu veriyor ne gün ışıklarını bırakıyordu. Bütün dalları kurusun, bütün çiçekleri çürüsün istiyordu..

Bir Zamanlar Artvin

Ayak sesleri tam merdiven başına gelmişti ki Bahattin, tıpkı bir kedi gibi miyavladı iki kez. Bir sürü kedi gelip gidiyordu geceleri cezaevine. Merdiven başında bir an duralayan gardiyan, "anasını s...in kedisi" diye söylene söylene gerisin geri çekip gitti.

"Ben de senin ananı, tövbe tövbe" diye tısladı Bahattin birkaç kez.

Gardiyanın küfrüne öfkelenmiş, yüzü kıpkırmızı kesilmişti. Ortada son derece komik bir durum vardı ya, hiçbirinde gülecek hal yoktu. Az kalsın yakalanmışlardı. Kurtulduklarına inanamıyor, kutlayan gözlerle Bahattin'e bakıp, derin derin oh çekiyorlardı. Gerçek, büyük bir belayı atlatmışlardı.

Az sonra hepsi koğuştaydı. Necmi ile Özgüç, silahları gizlemek için Emil'in Koğuşu'na gidip geldiler. Sonra, koğuşun kapısını kilitledi Özgüç, mazgaldan kolunu uzatarak. Bir daha dönmemecesine terk ettiklerini sandıkları koğuşa kapanmışlardı işte yine. Üstelik kapısını da kendi elleriyle kilitleyerek!

Çamurlu elbiselerini tuvaletteki lavaboda yıkamış, pijamalarını giyip yataklarına uzanmışlardı. Herkes suskundu. Başlarına gelen bunca terslik ve az sonra bastıracak olan arama nedeniyle, moral diye bir şey kalmamıştı hiçbirinde. Şahin, berbat bir durumdaydı, kendi kendine kızıyor, öfkeden boğulacak gibi oluyordu. Bir iki metrelik bir tünelle yakalansalardı neyse; o zaman gam yemezlerdi belki! Oysa, özgürlüğü üç defa kucaklayabilecekleri, otuz metre uzunluğunda bir tünelle yakalanacaklardı. Kaç gün kaç gece geçmişti aradan? Bir de arama atlatmışlardı üstelik. Başka hangi cezaevinde, kime nasip olabilirdi böyle bir şans? Başkası olsa on defa kaçmıştı şimdiye kadar. Ya onlar? Sanki üstünde volta atmaktan bıkmış da altında volta atmaya çıkmışlardı bahçenin!

Karşıya doğru kazacaklarına yana doğru kazmış, sayıp durmuşlardı oldukları yerde. Aptallıklarına ve beceriksizliklerine mi kızsa, yoksa az sonra her şeye son verecek olan aramaya mı kaygılansaydı? Öfke ve kaygı içinde akıp gitti zaman apaçık gözlerinde.

Ve kapılar şangırdadı. Bot sesleri uğul uğul uğuldadı. Maltalara, koğuşlara, yemekhaneye, bahçeye, manga manga dağıldı jandarmalar. İlk aramaya göre iki kat daha büyüktü heyecan, hüzün iki kat daha koyu, gerilim iki kat daha yoğun, umut sıfır, sıfırın da altında hatta... Dünya durmuş, zaman durmuş, kıyamet anı gelip çatmıştı!..

Öncekinden iki kat daha büyük oldu sevinçleri... Zaman yeni dönmeye başlamış, gün yeni doğmuş, renkler yeni konmuştu sanki dalların, ağaçların, toprağın üzerine. Hiçbir şey bulamadan çekip gitmişti yine jandarmalar. Yaşasın! Azdı! Bin yaşasın, binlerce yaşasın!

"Peki ne yapacağız şimdi?"

Öncelikle, hangi şeftali ağacının altında olduklarını anlamaları gerekiyordu. Üç kişi hemen bahçeye indi bunun için. Kısa bir süre voltaladıktan sonra, azıtmaya başladılar. Biri kaçıyor, diğerleri onu yakalamaya çalışıyordu. Kaçan kişi, şeftali ağaçlarının etrafında dolanıyor, ağaç gövdelerini kendisine siper alıyordu. Bahçede volta atmakta olan birkaç mahkûmun hiçbir şekilde dikkatini çekmiyordu yaptıkları. Yemekhane ile karşıdaki dış duvar arasında dizili ağaçlardan, dış duvara en yakın olanını kontrol ettiler önce. Burhan yine de yanılıyor olmalıydı. Olsa olsa bu ağacın altında olabilirlerdi. Ama hayır! Ağaç sallanmıyordu. O halde ortadakinin altındaydılar mutlaka. Ne var ki o da sallanmadı. Yoksa yanılmışlar mıydı? Dışarıdaki bir ağacın altına çıkmışlardı da, içerideki şeftali ağacı mı sanmışlardı yoksa? Ne yazık ki hayır! En baştaki, yani Burhan'ın dediği, yemekhanenin iki metre kadar önündeki şeftali ağacını sallayınca, hayretten fal taşı gibi açıldı gözleri. Ağaç belirsiz bir hafiflikle kökünden sallanmış, Burhan gerçekten haklı çıkmıştı... Rotadan sapmış olduklarını biliyorlardı ama bu kadarını beklemiyorlardı doğrusu. Dışarı doğru kazdıklarını sandıkları tünel, geri dönmüş, yeniden cezaevinin altına doğru yönelmişti.

Moralleri bozulmuş olmasına karşın, arada bir kahkaha atmadan duramıyorlardı, bu acayip komik durum karşısında.

"Helal olsun şu Burhan'a. İçimizde bir tek o anladı."

"Anasının gözü, cin gibi bir adam yahu."

"Herifi neredeyse dövecektik, şeftali ağacının altından çıkacağız" dedikçe.

Herkes, Burhan'ın hakkını teslim ediyordu.

"İyi ki dediği gibi şeftali ağacının altından çıktık. Ya ağaca rastlamasaydık?"

Bunu düşünmek bile ürperticiydi. Her tarafı betonla kaplı volta bahçesinde, yalnız şeftali ağaçlarının dibinde, o da çapları ancak otuz santim olan üç toprak daire vardı. Eğer bunlardan birine rastlamamış olsalardı üzerlerindeki beton hiç bitmeyecek ve onlar, cezaevinin altına girdiklerinden habersiz bir şekilde kazıp duracaklardı.

Şimdi yapılması gereken, tünelin dışarıya olan en yakın noktasını bulmak ve yeniden rotayı beyirleyerek çalışmaya devam etmekti.

Öğleden sonra, Necmi ile Şahin, bir tecrit ziyareti için daha yola koyuldular. Oradakilerin durumu da farksızdı. Şaşkınlık, üzüntü ve umutsuzluk okunuyordu yorgun gözlerinde. Yalnızca Burhan, herkesin güvenini ve saygısını kazanmış olmanın gururu ile gülümsüyordu... Onlar çoktan incelemişlerdi tüneli. Yine de Necmi ile Şahin tünele girip çıktı.

Her şey yeniden ölçülüp biçildi. İlk iki metreden sonra sürekli sağa doğru kazılmıştı tünel. Bunun nedeni, yalnızca, viraj almak zorunda kaldıkları kayalar değildi. Kulenin biraz daha uzağından çıkmak isteyişlerinin de payı vardı bunda. Böylece bahçenin ortalarına kadar gelmiş, daha sonra da gerisin geriye, cezaevinin altına doğru yönelmişlerdi. Tam bir yay biçimini almıştı tünel. Yapılması gereken şey, bu yayın geriye doğru bükülmeye başladığı noktadan, direkt dış duvara doğru kazmaktı. Bu noktaya bakılırsa, dış duvarın kuleye en kapalı noktasından çıkmış olacaklardı. Bu anlamda, yanılgılarının yararlı olduğu da söylenebilirdi. Üstelik, toprağı dışarı taşımayacak, yanlış kazılmış kısma dolduracaklardı artık... Sonuçta, beş metre daha kazmaları gerekiyordu. Günde yarım metre kazacak olsalar, on gün sonra biter demekti tünel. Daha yeni arama olmuş, jandarma ve gardiyanlar, her şeyin yerli yerinde olduğuna dair güven tazelemişlerdi. Bir dahaki arama en az bir ay sonra olurdu. O halde her şey yolunda demekti. Önünde sonunda, kazanan onlar olacaktı yine de.

Bir kez daha kolları sıvadılar...

İlk görüşte dışarıya da iletti Şahin durumu. Bu işin heyecanını onlar da yaşıyorlardı artık...

Üç gün sonra, akşam, yatağında Necmi ile sohbet ediyordu Şahin. Ertesi gün duruşması vardı. Gönül'ü göreceği için sevinçliydi. Bunca yoğun stresten sonra onu görmesi çok iyi olacaktı kendisi için.

"Yarın belki tahliye olursun" dedi Necmi gülerek.

Doğrusu müthiş komik bir şey olurdu bu. Arka kapıdan sıvışmaya uğraşırken, ön kapıdan dışarıya buyur edilmek! Gülmekten kendini alamadı Şahin.

"Yok canım. Olmaz öyle bir şey. Bırakacak olsalardı şimdiye kadar çoktan bırakırlardı."

"Tut ki bıraktılar. Ne hissedersin?"

Hiç düşünmemişti bunu Şahin. Ne hissederdi? Sevinir miydi? Hayır... Sevinmezdi... Bu işi bitirmek boyunlarının borcu olmuştu artık. Ve o, bu işin bitiminde bulunmak istiyordu. Mümkün olsa, tahliye kararlarını geri almalarını isterdi yargıçlardan.

"Böyle kötü şeyler söylemeyi bırak da, arka kapıdan ne zaman çıkacağız onu söyle."

"Ne zaman olacağını bilemem ama bu defa kesin çıkacağız."

"Sahi, banyo anahtarını soran olmuyor mu artık hiç?"

"Kimse sormuyor. Bazıları hâlâ tamir bekliyor, bazıları da asıl nedeni biliyorlar galiba. Geçenki mahkûmu düşünsene."

Birkaç gün önce Cemil, kaçacak olan arkadaşlarından biri, önemsiz bir şey yüzünden bir mahkûmla atışmış, üstelik birkaç kez de vurmuştu. Eleştirmişlerdi Cemil'i. Davranışını aşırı bulmuşlardı. Kaldı ki hücre cezasına neden olabilecek her türlü davranıştan özellikle kaçınmaları gerekiyordu.

Hem adamdan özür dilemek hem de idareye şikâyette bulunmamasını tembih etmek istemişlerdi, Necmi ile Şahin. Daha sözlerini bitirmemişlerdi ki siteme başlamıştı adam:

"Benim böyle bir şey yapacağımı nasıl düşünebilirsiniz Hoca? Muhbir olsaydım, başka şeylerinizi ihbar ederdim çoktan."

"Neyi mesela? İhbar edilecek neyimiz var ki bizim?"

"Her şeyi biliyorum Hoca!"

Yüzünün ifadesinden, her şeyi bildiği ortadaydı. Güvenilir biriydi demek ki. Yine de işi sağlama almalıydılar:

"Sakın herhangi bir yerde ağzından kaçırmayasın! Sonra hesabını ödeyemezsin!"

Bazı mahkûmlar durumu gerçekten anlamışlardı. Ama bir şey belli etmiyor, bilmezden geliyorlardı. Mahkûm gururu, mertliği ve dayanışması söz konusuydu davranışlarında.

Ertesi gün duruşma kısa sürdü. Yargıç, Arapça, Farsça, Osmanlıca ve çok az Türkçe karışımı anlaşılmaz bir yığın laf ettikten sonra, "tutukluluklarının devamına" dedi yine her zamanki gibi. Gülümsedi Şahin. "Bir dahaki duruşmada zor bulursunuz beni" diye geçirdi içinden... Bir saat sonra, karanlığa düşmüş bir ışık demeti gibi karşısında duruyordu Gönül, görüş yerinde. Her duruşmadan sonra, Gönül ve Şavşat'tan gelen arkadaşları, savcıdan izin alarak görüşlerine gelirlerdi.

"En iyisi, bu cezaevinin kadın gardiyanı olmak için başvuruda bulunayım" dedi Gönül gülümseyerek... Mademki seni bırakmıyorlar.

"Ya da ben Reşat gibi yapayım."

"Ooo! Benim işim daha kolay herhalde."

"Belli olmaz. İstersen deneyelim. Bakalım hangimizinki daha kolay gerçekleşir."

Gönül'ün yüzü ciddileşti:

"Yoksa düşündüğün bir şey mi var?"

"Yok canım. Şaka yaptım. Ama sahi kaçmamı ister misin?"

Pürüzsüz alnını yukarı doğru kırıştırıp düşündü Gönül bir an. "O zaman seni hiç göremem ki" diye mırıldandı, hüzünlü. Sonra, düşünmekten vazgeçti:

"Sen bilirsin! Nasıl istersen" dedi gülümseyerek. Tel örgülerden sızan kokusu can katıyordu Şahin'in yorgun bedenine... Gitti sonra, geri geri bakarak... Söylenip durdu Şahin ardından; içinden, kendi kendine, umutla. "Ah sen, deli gönül gülü! Açar açmaz suyunu kesiverdiler, solasın diye. Ama sen, yeni yapraklar açıyorsun onlara inat. Ne çok susamışsındır kim bilir? Biraz daha bekle gülüm! Sağanak yağmurları gibi üzerine yağacağım geceyi bekle..."

Günler ve geceler sakin geçmeye başladı. Dingin bir mutluluk içindeydiler. "Gittikçe yaklaşıyordu toprağın sonu." "En cömert, en seven toprak neredeyse doğuracak doğuracaktı." Aradan bir dört gün daha geçti böyle... Derken, sanki bir yıldırım düştü maltaya. Ansızın! Paçaları tutuşmuşçasına yanmaya başladılar. Orta yaşlı, orta boylu, ensesi ve göbeği şişkin, kravatlı, takım elbiseli bir adam ansızın maltada belirmiş, koğuşlara girip çıkmaya, öteyi beriyi incelemeye başlamıştı. Ellerini göbeği üzerinde kavuşturmuş bir başgardiyanla arkasından onu takip eden iki gardiyan daha.

"Yeni infaz savcısı" dedi kenara çekip sordukları bir gardiyan... Aslı izne ayrıldığından, onun yokluğunda bu vekalet edecek. Devir teslim için inceleme yapıyor.

Bir bu eksikti! Paçalarındaki ateş saçlarına dek yayıldı bu yanıt üzerine.

"Yahu Necmi, nasıl oluyor bu devir teslim işi?"

"Teslim alan kişi, nerede ne varsa her şeyi gözden geçiriyor."

"Yani?"

"Yani, maalesef hücrelere de bakar."

Tuvaletteki zulayı patlatıp falçataları çıkardılar hemen. Emil'in Koğuşu'ndaki tabancaları da. Tüneli bulduğu anda ensesine bineceklerdi savcının. Bir güzel döveceklerdi önce. Ona mı kalmıştı, bunca gardiyanla jandarmanın bulamadığı tüneli bulmak? Telaşın yanı sıra büyük bir öfke de okunuyordu yüzlerinden. Şanssızlıklarına duydukları büyük bir öfke. Sonra, isyan edeceklerdi. Ya sonra? Elveda özgürlük! O kadar!..

İkişer ikişer, cezaevinin her tarafına yayıldılar. Üst ve alt maltada, yemekhanede, volta bahçesinde, her yerde vardılar. Savcı, nereye giderse gitsin, mutlaka birilerinin yan bakışları ile gözaltına alınıyordu... Girdiği koğuşlarda mahkûmlarla pek konuşmayan savcı, koğuşları bitirdikten sonra yemekhaneye indi. Heyecanlanmadılar; arama değildi bu; dolapların arkasına bakılmazdı. Ama daha sonra savcı volta bahçesine çıkıp pencerenin önünde durunca ve eğilip içeriye bakmaya başlayınca, felaket kuşları gibi acı acı öttü yürekleri... Bütün sırları oradaydı. Toprağa kavuştukları yerdi orası. Tohumun ilk düştüğü yer. Başgardiyan da savcıyla birlikte eğilmiş, bilgi veriyordu... İyi ki toprağın bir kısmını hücrelere taşımış, son çıkan toprakları da yanlış yönde kazmış oldukları kısma doldurmuşlardı.

Yüzünde herhangi bir değişiklik olmadan başını kaldırdı savcı. Bahçeye bir iki kez daha göz atıp, arkasındaki gardiyanlarla birlikte kısımdan çıkıp gitti sonra. Öbür kısma girdiler. Asıl tehlike oradan çıktıklarında başlayacaktı. Necmi ile Şahin, gardiyana kapıyı açtırıp Kapıaltı'na çıktılar. Avluya inen merdivenle tecrit dış kapısının arasında volta atmaya başladılar. Tecrittekilerden biriyle kısaca konuştular bu arada kapıdaki mazgaldan. Eğer savcı hücrelere girecek olursa, arkasından kendilerinin de girmelerini ve falçataları çekerek isyana geçmelerini söylediler. Aynı anda, kısımda hazır bekleyen arkadaşlarından ikisi yemekhane deliğin-

den geçerek onlara yardıma gidecek, Şahin ve Necmi ise, bellerindeki silahları çekip gardiyanlar odasına dalacaklardı.

Yirmi dakika kadar sonra, bir gardiyan yanlarına geldi:

"Gelin de sizi içeri alayım. Savcı neredeyse çıkar. Sizi burada görürse bize fırça atar sonra."

"Ne diye fırça atacakmış? Burada gezmek yasak değil ki! Hem, savcıyla konuşmak istediğimiz şeyler var" diye tepki gösterdi Necmi.

Çekip gitti gardiyan. Üsteleyemedi.

Çok geçmeden kısım kapısı açıldı. İçinden, yalvarırcasına konuşuyordu Şahin: Git be savcı, hadi artık çıkıp git! Cezaevinin çoğunu gördün işte. Diğer yerleri görmesen de olur. Git, dışarıda bir kahve iç ya da lokantada bir yemek ye. Ne diye burada zaman öldürüyorsun?

Boşuna! Avluya iner inmez, tecrite doğru döndü savcı. Necmi, kendisine yanaştı hemen. Cezaevinin sorunları üzerine bir şeyler anlatmaya başladı, bir an için duralayan savcıya. Öyle ya, belki dışarıda bir randevusu vardı; biraz oyalayacak olurlarsa zamanı kalmaz, tecrite uğramadan çeker giderdi belki. Ne var ki bir mahkûmla konuşmaktan mikroptan kaçar gibi kaçıyordu savcı. Pek fazla dinlemedi Necmi'yi. Konuşmadı da. Tecrit dış kapısına doğuru yürümeye başladı. Kapının önünde eses duruşta bekleyen gardiyan, kapıyı çarçabuk açıp yeniden esas duruşa geçti. Önde savcı, arkasında gardiyanlar, bahçeye girip ilerlemeye başladılar. Tecrit kapısına doğru volta atarken, mazgaldan görebiliyorlardı onları Necmi ile Şahin. Hiç durmamış, bahçenin en sonundaki tecrit kapısından içeri girmişlerdi.

"Şimdi Burhan onu öyle bir lafa tutar ki kolay kolay ayrılamaz oradan" diye fısıldadı Necmi.

Gerçekten hayli uzun bir zaman sonra çıktı savcı tecritten. Birkaç adım attıktan sonra durdu. Yüzünü yana, hücreler kısmının kapısına doğru çevirdi. Elleri hâlâ göbeğinin üzerinde olan başgardiyan hemen arkasındaydı. Tecrittekiler de çıkmış, gardiyanların arkasında, onlar gibi esas duruşta bekliyor, güya savcıya saygı gösterisinde bulunuyorlardı. Şahin'le Necmi, gözlerini bile kırpmıyor, her hareketini izliyorlardı savcının. En tehlikeli an gelip çatmıştı işte! Saniyeler, saliselerin hızıyla dönmeye başlamıştı. Büyük bir depreme hazırlanırcasına, hafifçe titriyordu dünya. Gökte uçan kuşlar bile durmuş, aşağıya pür dikkat kesilmişlerdi...

Bir Zamanlar Şavşat

Sayıları arttıkça coşkuları büyüyor, daha aktif daha etkili bir örgütlülük için, gece gündüz demeden koşturuyorlardı... Sıkı sıkı kenetlenmişlerdi. İlişkileri basit bir siyasal beraberliği aşmış, gönül birliğine dönüşmüştü. Birlikte gülüp birlikte coşuyor, birlikte üzülüp birlikte öfkeleniyorlardı. Arkadaşlığın, dostluğun en hakikisini yaşıyorlardı. Hepsi her biri, her biri hepsi içindi. Can cana vermiş, özgür bir dünya kurmak için kavgaya tutuşmuşlardı. Engel tanımıyor, belanın her türlüsüne gülerek meydan okuyorlardı. Doludizginlerdi. Coşkulu bir hay huy içinde geçiyordu günleri. Şiirleri, türküleri, marşlarıyla cıvıltısıydılar sokakların; sloganları ve kavgalarıyla öfkesi. İkide bir boyladıkları karakol nezarethaneleri, adliye koridorları ve Şavşat Cezaevi'nin küçük koğuşları arkadaşlıklarını daha bir perçinliyor, dostluklarına kader birliği katıyordu. Ensar da Şavşat'ta kalmıştı. Şahin bizimle kal demiş, kabul etmişti. Ne hoş çocuktu. Uzun iriyarıydı ya çocuktu. En önemli yanı, dürüstlüğü, arkadaş canlısı ve iyi kavga etmesiydi. Herkese sevdirmişti kendini. Öğretmenler Derneği lokalini çalıştırıyor, geçimini kendi kazanıyordu.

Herkes her geçen gün daha devrimci oluyordu işte ama Ender Hoca geriye mi gidiyordu ne? Şahin sık sık dükkânına, matbaasına uğruyordu ama anlaşamıyorlardı. Dükkânında çeşitleri gün geçtikçe çoğalan ama Şavşat'ta hiç satmayan sosyalist dergileri gösteriyor:

"Belli ki en aktif en kalabalık olanı sizsiniz. Bir halk hareketi olmaya yakınsınız. Ama umarım halk hareketi olalım derken halka fazla taviz vermezsiniz."

Şahin kabul edemiyordu bu sözleri:

"Ne demek halka taviz Hocam? Ne kötülüğü var bunun, halk için canımızı bile veriyoruz biz."

"Anlamıyorsun! Halkın kaba yanları var. Halka benzerseniz hiçbir ileri yanınız kalmaz."

"Biz halkı devrimci yapıyoruz, yani halk değişiyor. Siz kendi yazılarınıza bakın. Gazetenizin bugünün gerçekleriyle bir ilgisi kaldı mı? Halka yabancı bir yığın fantezi! Yok köylüler tenis, satranç oynamalılarmış, yok eşleriyle vals yapmalılarmış, yok köylü kadınları makyajı öğrenmeliymiş... Ne yararı olacak bu düşüncelerin köylülere?"

"Bana bak, bazılarının devrim diye yücelttikleri şeyler bana göre geriye doğru kötü birer evrimdir, bazılarının evrim diye küçümsedikleri şeylerse, bana göre gerçek birer devrim."

"Bırakın bu tumturaklı lafları, edebiyattan başka uğraşınız var mı? Bir de her gece içmekten, bir aydın olarak ne yapıyorsunuz bunca baskı, katliam karşısında."

"Her rüzgâra kapılan hızlı militanın güçlü olduğunu sanma! Rüzgâr zayıf, güçsüz şeyleri sürükleyebilir ancak. Aynı şekilde her ateşli militanı da! Ateş çok güçlü sert şeylere işleyemez."

Ayrılıkları giderek artıyor, tartışmaları büyüyordu. Bir revizyonist, bir oportünist biri olmuştu ki bu Hoca. Öyle de olsa herkes onu en büyük devrimci olarak biliyor, her davranışı devrimcilere mal ediliyordu. Liseli bir öğrenci kızla aralarında aşk dedikoduları çıkınca, Şahin dayanamadı:

"Başkasını bulamadınız mı Hocam. Halk diyor ki çocuğu yaşında bir kızla..."

Ender Hoca sert, sözünü kesti:

"Halk halk halk. Halkın konuşacak başka şeyi yok mu, ne ilgilendiriyormuş onları benim yaşamım? Kendileri çok dürüstler de. Köylerde gizli kapaklı az mı fuhuş var. Hem sizi ne ilgilendiriyor. Ne sanıyorsunuz kendinizi? Herkesi devrimci yapıyoruz diye herkesin yaşamına mı karışacaksınız?"

"Sizin her yaptığınızın faturası bize çıkıyor ama!"

"Ben anlamam. Ben doğru bildiğimi yaparım. Siz kendinize bakın, halkı kazanalım derken halka benzemeye başladınız. Saçlar üç numara, içki yasak, aşk yasak... Burjuvanın şarap içişini köylünün ayran içmesine, burjuvanın kadın erkek dans etmesini köylünün kadın erkek ayrı ayrı halay çekmesine, burjuvanın serbest aşkını köylünün beşik kertmesine kurban ediyorsunuz.

Aklınızı başınıza toplayın, ayrıca sakın özel yaşamıma bir daha karışmaya kalkmayın."

Şahin kızgın ayrıldı dükkândan. Bir daha buraya gelirsem dedi...

Yılın sonlarına doğruydu. Dağların doruklarından derelerin çukurlarına kadar her tarafın karla kaplı olduğu bir kış günü, büyük dayısının kızının düğününe katılmak için köye gitti. Hapisten yeni çıkmıştı. Lise ve ortaokul öğrencilerinin üç gün süren bir boykotları nedeniyle, birkaç arkadaşıyla birlikte "öğrencileri kışkırtmaktan" ötürü tutuklanmış, yirmi gün kadar yatmıştı içerde... Akşamın ilerleyen bir saatinde, çocukluk arkadaşlarıyla beraber düğün evinin salonuna girer girmez, içini allar bastı. Gönül, oradaydı. Renk renk düğün elbiseleri giyinmiş köylü kadınları arasında oturuyordu. Bir çiçek tarlasının ortasına düşüvermiş güneş gibiydi sanki yüzü... Yangın sıcağında bir özlemle bakmaya başladı Şahin. Aylar var ki ilk kez görüyordu onu. Gerçi birkaç kez sokakta karşılaşmıştılar ama ya yolunu değiştirmiş ya da hiç bakmadan geçmişti. Şimdi doya doya seyretmek istiyordu... Her zamanki gibi coşkulu bir düğün gecesi yaşanıyordu. Akordeonun ta karşıki ormanlara doğru uzayıp giden tatlı sesi doldurmuştu ortalığı. Gürcülere özgü coşkun çığlıklar göğe yükseliyor, tahtaları kırarcasına yeri döven ayakların çıkardığı ritmik seslerle, "Deli Horon"un en hızlı, en delice figürlerinde ansızın çekilen silahlardan çıkan kurşun sesleri sanki ikinci, üçüncü enstrümanlarmış gibi akordeonun sesine eşlik ediyorlardı... Çok geçmeden Gönül de bakmaya başladı. Gözden göze uzanan ateşten bir köprü kuruldu aralarında. Ve üç gün üç gece süren düğün boyunca, milyonlarca kıvılcım gidip geldi bu köprü üzerinden...

Düğünden sonra tekrar Şavşat'a dönünce, dayısının evine gitmemezlik edemedi Şahin daha fazla. Sık sık gidiyor, bazen geceleri bile onlarda kalıyor, her gidişinde Gönül'ü orada buluyordu. Kurumaya bırakmış olduğu yürek bahçesini, yeniden gün ışıklarına, bahar yağmurlarına açıvermişti. Gönül ile her fırsatta göz göze geliyor, uzun uzun sohbet ediyorlardı. Şiirlerden bahsediyorlardı, kitaplardan, faşizme karşı verilen savaşlardan, yasaklardan, devrimden, devrimci yaşamdan... Karakış başlamış kar yağıyordu günbegün, gökler kararmış, kaybolmuştu. Şahin, farkında bile değildi ama! Baş döndürücü dizelerle, sözlerle dolu bu sohbetlerde bir de aşkı soluyor, havalara yükseliyor, uçtukça uçası geliyordu.

Öyle bir an geldi ki artık Gönül'den başka bir şey düşünemez oldu Şahin. Yatıp kalkıp onu düşünüyor, dönüp dolaşıp ona takılıyordu aklı. Nereye, ne yana baksa onu görüyordu; sarı, pembe, al ışıklar ekili yüzünü, içinde yıldızlar yanıp sönen gözlerini... Zaten yarım yamalak olan uykusu büsbütün kayboldu ve... İçki içmeye başladı. Kendi devrimci çevreleri için içki içmeyi yasaklamışlardı oysa. İçki içmeyi lümpenlik, yozluk, düşkünlük olarak değerlendiriyor, "devrimci ahlak"a aykırı buluyorlardı. Bunun en koyu savunucularından birisiydi Şahin, ama şimdi... Bir gece, iki gece, üç gece... Gizli içiyordu gerçi, halkın içinde değil ama arkadaşları tarafından eleştiriliyor, içmeye derhal son vermesi isteniyordu. Siyasal çalışmaları gevşemiş, pek çoğu yapılamaz hale gelmişti. Oysa, çok işleri vardı yapmaları gereken. Sosyal demokrat hükümetin kitlelerdeki devrimci enerjiyi söndürmesine fırsat vermemeliydiler her şeyden önce. Sonra, ortalıkta türeyen "Maraşlı Bohçacılara!" dikkat etmeliydiler. Sivil polislerdi bunlar. Bir grup gidiyor, başka bir grup geliyor, ellerindeki incik boncuklarla sokakları, evleri dolaşıyorlardı. Bir akşam, Öğretmenler Derneği'nin pencerelerine kurşun sıkıldı... Şahin'e ve birkaç kişiye isimsiz tehdit mektupları geldi... Borçka ilçesinde ansızın sokaktan kaçırılan Erkan, karakola götürülüp gözleri bağlı bir şekilde saatlerce dövüldü... Artvin'de, aktif çalışmalarıyla tanınmış arkadaşı, evine giderken sivil polisler tarafından kurşun yağmuruna tutuldu. İşler böylesine çetrefil bir durum almışken, Şahin'in eli hiçbir şeye varmıyordu işte. Köy gezilerini erteliyor, eğitim calışmalarını, grup toplantılarını aksatıyor, üstlendiği görevleri ihmal ediyordu... Aşkın en dar dönemecindeydi. İçin için kanıyor, eriyor, bitiyordu.

Bir akşam, nasıl oldu anlamadı kendini akşamcıların takıldığı lokantanın masasında buldu. Kimseye bakmadan masaları geçmiş, bir masaya tek başına kurulmuştu.

"Rakı" dedi garsona. "Bir duble."

Garsonun gözlerindeki hayret dolu ifadeyi anlamazlıktan geldi. Köşedeki bir masadan Ender Hoca'nın sesi geliyordu. Her akşam buraya takılırdı Hoca. Şahin kısa bir göz attı. Bir yanında ut çalan biri, diğer yanında şu sakallı aşık, karşısında bir başka aşık... Aşıkları şair yapmaya eskiden beri bayılırdı bu adam.

Bir duble yetmedi... Gözleri dalmış üçüncü dublesini içiyordu ki Ender Hoca elinde rakı kadehi yanında belirdi.

"Büyük devrimci bu gece içki içme eyleminde demek!"

Böyle dalga geçerler işte adamla. Ne dese ki? Bir şey demesini beklemeden Hoca karşısına oturdu. Garsonu çağırdı, tabaklarını bu masaya almasını istedi. Bir de yarımlık.

"Söyleyeyim mi, seni buraya olsa olsa aşk getirmiştir."

Nasıl da anladı hemen. Eski tüfek işte anlar. Aşk ya! Ne olmuş, sana serbest bize yasak mı yahu! Sensin bizi devrimci yapan. Sen liseli kızla aşna fişne, oh, biz akşamlara kadar evleri köyleri dolaş, sabahlara kadar afişleme, yazılama... Öyle yağma yok.

"Aşk en güzel duygudur" dedi Ender Hoca, yine Şahin'in içini okumuş gibiydi.

Sonra şişeyi açıp, boşalan kadehleri doldurdu.

"Nim sun peymane saki, tamam ettin beni."

Hay Allah, ulan hangi dilden konuşur bu adam. Lisede az mı öz Türkçecilik nutku atmıştı bize. Unuttu be, unuttu bütün geçmişini.

"Yani kadehimi yarım koy, bitirdin tükettin beni demek. Bir de şunu dinle. Tam senin için. Şarab-ı lalinde ne keyfiyet var, söyletir mestane mestane beni."

Ulan oku şuna Bu Memleket Bizim'i, Anadolu'yu... Oku da utansın. Unutmuştur bile bunları, nasıl kendinden geçip okuduğunu. Revizyonist hem de iflah olmaz. Su katılmış bir rakı gibi olmuş, değişmiş...

"Yani dudaklarının şarabında ne özellik var ki beni böyle deli divane konuşturur."

Ne de güzelmiş. En güzel şiirleri kendine saklamış, bize sadece öbürlerini öğretmiş demek... Gönül'ün dudakları da mutlaka şarap gibi... Bu hoca da ne tatlı adam... Hay Allah başım dönüyor, her tarafta Gönül...

"Gönül, değil mi?"

"Nereden biliyorsun Hocam?"

"Şavşat'ın gazetecisiyiz herhalde... Yemin ederim aşkını ilan etmemişsindir kıza."

"Gazetenden ilan edeyim istersen! Konuşmaktan çekindiğim yok ama ne vaat edebilirim ki ben ona?"

"Herhalde hanlar, hamamlar, saraylar değil. Kalbini, kafanı vermen lazım sadece, başka şeye gerek yok."

"Bir iki yıla kalmadan vurulup.."

"Bir gün sürüp bir ömre bedel aşklar da vardır. Bırak saçmalamayı da git hemen konuş kızla. Bir kıza sevdiğini söylemek bazen binlerce insana saatlerce nutuk atmaktan daha güzel bir iştir. Hem cuntanın kızı bu, daha büyük eylem mi olur... Şaka bir yana, hemen ama hemen konuş anladın mı!"

Ertesi akşam geç saatlerde dayısının evine gitti Şahin. Dayısı albayla birlikte iki gün önce köye gitmişti. Gönül yengesiyle kalıyordu. Kapıyı yengesi açtı. Şahin oturma odasına girdiğinde, divanın üzerine uzanmış, gözleri kapalı bir durumda buldu Gönül'ü. Sessizce yanaşıp, başucunda durdu. Üzerinde bulutlar seyreden bir ay gibiydi yüzü. Seyretti bir süre. O güzel başı okşamamak için kendini zor tutuyordu. Sonra, parmağıyla burnunun ucuna dokunuverdi, usulca. Bulutlardan sıyrılmış yıldız ışıltılarıyla açtı Gönül gözlerini.

"Uyuyor muydun?"

"Yo hayır. Dinleniyordum sadece. Geldiğini hiç fark etmedim" dedi divanın üzerinde doğrulurken.

Mutfakta Şahin için yiyecek bir şeyler hazırlamış olan yengesi elindeki küçük tepsiyle geldi. Tepsiyi Şahin'in önüne koyup halini hatırını sorduktan sonra, gidip, köşede yığılı duran ipliklerinin başına oturdu. Sırtı onlara dönüktü. Gönül'e doğru uzanıp fısıldadı Şahin:

"Bu gece odana geleceğim. Seninle konuşmak istiyorum."

Neyi kastettiğini hemen anladı Gönül. Bir an düşündü, sonra, "Olmaz!" anlamında başını salladı, hüzünlü bir gülümseyişle birlikte. Kararlıydı Şahin. Mimikleriyle "Lütfen!" dedi. "Olmaz!" "Lütfen!" "Olmaz!" Telefonun çalması üzerine mimikler durdu. Arkadaşlarından biri içki içmeye çağırıyordu Şahin'i. Eski yıllarda her akşam içen ama "devrimci hareket"e katıldıktan sonra bu alışkanlığına hemen son vermiş olan bir arkadaşıydı bu. Şimdi yeniden başlamıştı demek ve buna o yol açmıştı.

"Neredesin?"

"Tekel'de. İçkinin merkezinde."

"Peki geliyorum."

Gönül'e hiç bakmadan çıktı. On beş dakika sonra, Tekel İdaresi'nin odasındakilerle kadeh kaldırıyordu. Yüreğinin aşka gömülü olmasından olacak, hemen sarhoş oluyordu. İşte şimdi de daha yarım saat geçmeden bütün dünya fır dönmeye başlamıştı gözlerinin önünde. Nim peymane... Olmadı, nasıldı yahu. Olmaz-

dı demek. Ne demekti olmaz? Hiç demekti, sadece hiç! Ama nasıl olurdu bu? Dudaklarının da şarabı... Ulan biz de revizyonist... İyi ki tam ezberleyememişim şu şiirleri, yoksa tam revizyonist... Telefonu eline alıp, zar zor denetleyebildiği parmağıyla numarayı çevirdi.

"Merhaba Gönül."

"Sarhoşsun sen. Ne yapıyorsun orada Allah aşkına?"

"İçiyorum."

"İyi yapıyorsun!"

"Senin yüzünden."

"Nasıl yakıştırabiliyorsun kendine?"

"Biraz yakışmasa da olur!"

"İçme artık!"

"İçeceğim!"

"İçme! Eve gel lütfen!"

"Konuşacağına söz ver geleyim."

Biraz düşündükten sonra, "Peki" dedi Gönül, hafif, durgun bir sesle.

Sabah, kahvaltı masasında baş başaydılar. Tekel odasından ne zaman çıktı, eve nasıl geldi, kapıyı kim açtı, yatağa ne zaman girdi? Hiç anımsamıyordu Şahin. Başı zonkluyor, bedeninde ağır bir bitkinlik hissediyordu. Kahvaltısını erken bitiren yengesi masadan kalkmış, salonda çamaşır yıkamaya gitmişti.

"Peki Şahin, başla. Ama ne konuşacağını biliyorum aslında."

"Evet, biliyorsun... Unutamadım seni... Unutmak bir yana, artık çılgına döndürdü bu aşk beni."

Masanın iki tarafında karşı karşıya oturuyorlardı. Şahin'in arkasındaki pencereye gözlerini dikmiş, dalgın bir şekilde dışarı bakıyordu Gönül. Kuru bir sesle yanıt verdi:

"Unutmalıydın!"

"Elimde değil."

"Niçin?"

"Ateşin düştüğü yer yanar."

"Sonra söner, geriye kül kalır ama!"

"Bu ateş başka! Hiç sönmüyor!"

Gözlerini pencereden ayırıp, doğruca Şahin'e baktı Gönül.

"Mümkün değil! Artık çok geç."

"Anlamadım. Nasıl çok geç olabilir ki?"

"Neredeydin zamanında? Beni nişanlarlarken neredeydin? Yeni mi aklın başına geldi?"

Kalkıp, bulaşık yıkamaya başladı Gönül. Delirecek gibi oldu Şahin. "Olmaz!" demişti yine, kısaca. Oysa olmalıydı! Gönül onun olmalıydı! Birdenbire fırlayıp elini yakaladı.

"Çıkar şu yüzüğü ne olur! Çıkar, at gitsin!"

"Yapamam Şahin. Yapamam..."

Yarı ağlamaklı, yarı yalvarır bir sesle konuşuyor, elini kurtarmak için geri geri asılıyordu. Kesin bir kararlılık vardı sesinde. Bıraktı Şahin. Sandalyesine oturdu yeniden. Gönül ise dışarı, kapı önündeki balkona çıktı koşarak. Bir sigara yaktı Şahin, kederle... Ardından bir tane daha... Birazcık kendine gelince, kalkıp içeri çağırdı Gönül'ü. Geldi Gönül. Gidip bulaşığın başına geçti yine, sessizce, bir şey demeden. Yüzünü göstermemeye, ağladığını belli etmemeye çalışıyordu. Hayır! Konuşacak bir şey kalmamış, sonuç belli olmuştu.

"Hoşça kal Gönül!"

Gökyüzüne veda etmiş kanadı kırık kuşlar gibi düştü sokağa. Omuzlarına binmiş dağ gibi bir üzüntüyle, yıkık bir şekilde yürüyordu. Nereye gitsin şimdi? Ne yapsın? Kime, nereye sığınsın? Bir damla sevinci, bir tutamlık umudu bile kalmamıştı. Umutlu günler bitmişti artık. Umutla sıcacık yüreği donmuş, buzul sarkıtlar bağlamıştı.

TÖB-DER salonunda kendisini beklemekte olan arkadaşının yanındaki boş sandalyeye, adeta yığılırcasına oturdu.

"Olmadı mı?"

"Hayır, olmadı... Olmayacak da... Bitti..."

"Dokunsalar ağlayacaksın ha!"

"Haklısın. Çok kötüyüm. En iyisi kalkıp eve gideyim. Kendimi toparlamalıyım. Yarın görüşürüz."

Bir Zamanlar Artvin

Bir kez daha kurtuldular... Hücreler kısmının kapısına bakmaktan vazgeçen savcı, başını çevirip yürümeye başladı. Başgardiyanın verdiği bilgileri yeterli bulmuş, ayrıca görmeye gerek duymamış olmalıydı oraları. Tecrit bahçesinden çıktı ve idare binasına açılan orta kapıdan geçip gitti. Gardiyanlar olmasa göbek atıp oynarlardı Şahin'le Necmi, öyle seviniyorlardı; ölüp ölüp dirilmişlerdi az önce. Göz göze bakıp, derin bir oh çektiler.

"Bir belayı daha atlattık."

"Evet. Bir belayı daha."

Neredeyse iki ay olmuştu artık. Günler, aylar geçmiş, mevsim değişmişti ama hâlâ görünmemişti tünelin ucu... Umutla kaygının en keskin noktada çarpıştığı günlerle geçmeye başladı ekim ayının ikinci yarısı. Bir yandan bitti bitiyordu tünel, "Mahpustaki son günümüz" diyorlardı her yeni güne. Epeyce yaklaşmışlardı; iki gece önce tünelin ucundaki kazıcı, önüne çıkan bir taşı söktüğünde bir kucak dolusu çakıl boşalmıştı yukarıdan. Dikine bir boru açığa çıkmıştı bir de. Volta bahçesindeki, yağmur sularının aktığı mazgalın altında olmalıydılar. Ya başka yerdelerse? Tahminleri, aşağıda düşündükleri tutmuyordu işte pek. En iyisi kesin olarak anlamaktı bulunulan yeri.

O sabah tüm koğuşları gezip haber verdiler. Öğle yemeğinden sonra kömünden birer kişi aynı anda tüm koğuşları ziyaret edecek, kendilerine ülkedeki son siyasi gelişmeler üzerine düşüncelerini aktaracaklardı. Herkesin sığabileceği büyüklükte bir salon olmadığı için bu yönteme başvuruyorlardı. Anlatımları uzun sürmeyecek, kendilerini fazla rahatsız etmiyeceklerdi ama tüm mahkûmlardan dinlemelerini rica ediyorlardı.

Komünden birer kişi ilan edilen saatte koğuşlara girince, Şahin bahçeye çıktı. Kuledeki jandarma duvara dayanmış, dalgın önüne bakıyordu. Mazgalın yanında duvar dibine taburesini koyup oturdu. Elinde bir dergi vardı, okumaya başladı. Ortalıkta kimse yoktu. Tüm mahkûmlar ricalarını kabul etmiş, koğuşlarında komünden gelen misafirlerini ağırlamışlardı. Komünün seminer çalışmalarını herkes tanıyor, seminer saatlerinde komündekilerin bir iki kişiyi güvenlik için bahçeye, maltalara bıraktıklarını biliyorlardı. Bu yüzden Şahin'le Özgüç'ün dışarıda oluşlarını herkes buna yorardı.

Özgüç bahçe kapısında belirdi:

"Akşam yemeğine başlasam mı çavuş ne dersin, yoksa daha erken mi?"

"Başla dedi Şahin normal bir sesle. Ancak yetiştirirsin."

Özgüç uzaklaştı. Az sonra kapıaltının açılıp kapandığını belli eden sesler geldi. Özgüç haber vermeye gitmişti işte. Şahin kuleye doğru baktı. Jandarma kafasını pencereden uzatmış, dışarı bakıyordu. Göz göze gelince jandarma başka yana baktı, Şahin dergisine eğildi.

Beş dakika sonra Özgüç yine kapıdaydı. Geri dönmüştü.

"Yemeği koydum çavuş."

"İyi, inşallah unutup yakmazsın."

Karşılıklı güldüler. Jandarma hâlâ dışarı bakıyordu. Hafiften ıslık çalmaya başlamıştı kendi kendine. Şahin'le Özgüç laflamaya devam ediyorlardı. Derken mazgalın bulunduğu yerde, iki metre önünde, betonun altından gelen tıkırtıya benzer sesler duydu Şahin. Yanı başındaki topu alıp, oturduğu yerde basket oynar gibi yere vurmaya başladı. Tıkırtılar duracağına daha şiddetlendi. Topun sesi aşağı gitmemişti belli ki. Şahin ayağa kalktı, ayakta basket oynamaya başladı, daha hızlı vuruyordu topu. Jandarma, ağzında ıslık dışarı bakıyordu. Güm diye bir ses geldi aşağıdan. Hay Allah... Şahin topa bir vurdu, top karşı duvarda gümleyip geri geldi. Aşağıdan bir ses daha... Şahin topu yere gümletti bu kez. Jandarma dışarı bakmaya devam ediyordu. Hay Allah, duyacak. Şahin'in içi güm güm ötüyordu. Topla bir basket, bir futbol devam ederken Özgüç'e döndü.

"Gel de top oynayalım biraz ama önce git yemeğin altını kıs, yoksa yanar vallahi, yanar."

Özgüç, yüzünde endişe uzaklaştı...

Topun sesi aşağı gitmiyordu belli ki. En iyisi jandarmaya yaklaşmak. Şahin basket oynaya oynaya bahçede dolanmaya başladı. Jandarma duyacak diye içinde kıyametler kopuyor, başka ne yapabileceğini bilemiyor, Özgüç'ün bir an önce haber vermesini diliyordu.

"Canın sıkılıyorsa atayım topu buradan oraya paslaşalım hemşerim."

"Yasak! dedi jandarma kısa, kesin."

Şahin kulenin önünde durmuş topu yere vurmaya devam ediyordu. Öbür taraftan kulağına hafif uğultular geliyordu.

"Size de her şey yasak yahu."

"Görev sırasında yasak. Sen askerlik yaptın mı?"

"Yapmadım."

"Yapsan bilirdin."

"Ben bu kadar yasağa dayanamam."

"Dayanırsın, mecbur. Yoksa askerliğin yanar."

"Yanar yanar, benimki yanar."

Tünel odasının penceresi yanı başındaydı. O tarafa döndü. Topla oynamaya devam ediyordu.

"Yalnız size mi bize de yasaklar var. Uymadın mı yattıkların da güm diye yanar, güm diye. Şu top gibi gümlersin."

Lafına uydurup gümleri sıralıyordu Şahin. Nihayet sesler kesildi. Tuvaletteki Özgüç'ün haberi üzerine mi yoksa Şahin'i anlayıp fişi çekerek aşağıya işaret mi vermişti, bilemiyordu. İçinden derin bir oh çekti. Az daha, hay Allah az kalsın...

"Aman yanarsa yansın be hemşerim. Her yasak da çekilmez ki. Ama sen yine de uymaya bak, askerliğin yanmasın."

Şahin uzaklaştı. Az sonra topu bırakıp içeriye girdi.

Evet, tahminleri doğru çıkmıştı. Mazgalın altındaydılar. Mazgal ise ancak iki metre uzaklıktaydı dış duvara. Bu kadar yakındılar işte, umutla göz diktikleri yere. Ama ansızın soğuklar başlamış, yüreklerine ürpertiler dolmuştu. Kaygılıydılar! Sobaları kurdurmaktan söz ediyordu çünkü mahkûmlar ki sobalar hücreler kısmında, eskiden halı atölyesi olarak kullanılan bir odadaydı.

Necmi, koğuşları ziyaret etmeye çıktı çaresiz. Mahkûmlarla yaptığı sohbetlerde sözü soğuklara getiriyor:

"Şimdiden sobaları kurdurursak kışın ortasında odunsuz kalırız" diyordu. "İdarenin verdiği odunun ne kadar az olduğunu

hepiniz biliyorsunuz. Bunlar geçici soğuklardır. Dişimizi sıkıp dayanalım, hemen sobaları kurdurmakla kendimize zarar veririz."

Ne var ki soğuklar arttıkça arttı. Herkes paltoyla dolaşıyor, sobaları kurdurma isteği gittikçe daha yüksek sesle dile geliyordu. Öyle ki korkmaya başlamış, bazı mahkûmlarla açık açık konuşmayı bile düşünür olmuşlardı. Olacak şey değildi tabi. Özgüç başka bir öneride bulundu:

"Gelin gündüzleri de çalışalım. Sabah sayımından sonra bir kişi göndeririz, akşam sayımından önce yeniden içeri alırız. Görüş günleri dışında idareden çağrıldığımız pek yok zaten. Bir kişinin olmadığını kim fark edecek? Mahkûmlardan herhangi birinin arayacağı tutarsa, koğuştakiler hasta olduğunu söylerler ya da başka bir şey. İki üç güne tünel biter zaten."

Olurdu olmazdı diye epey tartıştılar. Pek mantıksız değildi Özgüç'ün söyledikleri. Öte yandan bir an önce bitirmeliydiler tüneli. Yoksa işin sonu kötüye varacaktı. Şahin de Necmi de olur dediler sonunda.

İlk gün Özgüç gitti çalışmaya. Yemekhanenin boş olduğu bir an dolabın kapağını açıp göndermiş, beş saat sonra, kararlaştırdıkları saatte, geri almışlardı. Bu arada mahkûmlardan biri Özgüç'ü aramış, Necmi üşüttüğünü, yatmakta olduğunu söylemişti. Mahkûm dostluğu değil mi?

"Öyleyse bir geçmiş olsun diyeyim" demişti adam.

Necmi'nin her sözü yasa gibiydi ama:

"Yok yok, şimdi rahatsız etme, bırak dinlensin, akşam yemekte kalkar, o zaman gelir görürsün."

İşe yaramıştı, yarım metreye yakın kazdığını söylüyordu Özgüç. Sevindiler. Ertesi günü Cemal'i gönderdiler çalışmaya.

Niçin bu kadar şanssızdılar? Hay Allah, biraz da şansları açık olsaydı ne olurdu? Bir saat geçmemişti ki kapıaltından bir gardiyanın bağırtısı duyuldu:

"Cemal ... görüş."

Ne görüşü, bugün görüş günü değil ki... Görüş günleri bile Cemal'in görüşçüsü pek ender gelirdi, köydeki annesi yaşlıydı, ağabeyleri ise uzak şehirlerde çalışıyorlardı. Şansın da böylesine... Endişe içinde birbirlerinin yüzlerine bakıyor, ne yapacaklarını bilemiyorlardı.

Aşağıdan gardiyanın sesi bir kez daha duyuldu:

"Cemal ... görüş."

Bir şey yapmalı, bir çözüm bulmalıydılar.

"Ben gidip oyalamaya bakayım, bu arada siz bir çözüm bulmaya çalışın" dedi Necmi.

Ardından Özgüç de çıktı. Gidip yemekhaneye bakacaktı. Getirdiği haber kötüydü:

"Üç ayrı kişi ocaklarında yemek pişiriyor. Birini uzaklaştırsan bile diğerleri var. Üstelik pek samimi olmadığımız tipler. En az bir saat sürer işleri."

Necmi canı sıkkın, gecikmeden geldi:

"Ağabeyi gelmiş, savcıdan görüş için izin almış, çabuk gelsin diyor gardiyanlar."

Hay Allah, yok ki adam, nasıl gitsin... Görüşe çıkmak istemiyor deseler olur muydu acaba? Kaç zamandır gelmeyen ağabeyini protesto ediyor falan... Kuşku uyandırabilir... İnsan görmez mi bunca zaman görmediği ağabeyini... Hem devrimciler görüşçülerine saygılılar... Saygısına da... Biz de bu memleketin ahlak timsali kesildik be... Herkes her boku yer, biz küçük bir hata yapsak çok görürler.

"Ben gideyim" dedi Şahin. "Banyoda olduğunu, biraz beklemeleri gerektiğini söylerim. Bu arada siz ne yapıp edip Cemal'i dışarı almaya bakın."

Koğuştan çıkıp kapıaltına indi. Gardiyana Cemal'in banyoda olduğunu biraz sonra geleceğini söyledi.

"Cemal'le köylerimiz yakın. Ağabeyiyle ben de görüşmek istiyorum. Cemal gelinceye kadar canı sıkılmaz hem adamın."

Olmaz demedi gardiyan. Kapıyı açtı. Şahin avluyu geçip görüş yerine girdi.

"Merhaba, hoş geldiniz."

"Hoş bulduk."

"Cemal'in ağabeyisiniz galiba."

"Evet. İstanbul'dan geliyorum. Uzak şehir, hem işyerinden izin de alamıyorum. Şimdi yıllık izindeyim, kardeşimi bir göreyim dedim. Savcı bey de sağ olsun anlayış gösterdi..."

Göstermez olaydı...

"Cemal az önce banyoya girdi. Biraz beklemeniz gerekecek. Ben Şahin, Taşköprü'den, Cemal gelinceye kadar sohbet edebiliriz."

"Şahin öyle mi, çok memnun oldum. Sizi gıyaben tanıyorum, zaten görüşmeyi de istiyordum. Geçmiş olsun, nasılsınız?"

"Teşekkür ederim, iyiyim, siz nasılsınız?"

Başladılar laflamaya. İstanbul, köy, dışarısı, içerisi, iş hayatı, politika, mahpusluk, olaylar... Şahin durmadan soru soruyor, bir şey anlatacak oldu mu uzun uzun anlatıyordu. Ne olur gelseydi Cemal bir an önce. Gelmiyordu ama. Yarım saat geçtiği halde Cemal görünmemişti.

"Bizim birader banyoda boğuldu mu ne dedi ağabeyi gülerek."

"Bilmem ki belki de görüş için süslenip püsleniyordur."

Tam o an Necmi yanında bir gardiyanla görüş yerine girdi.

"Cemal geciktiği için özür diliyor. Sıcak suyu bitmiş ve sabunlu kalmış, termosifonu yakmış su ısıtıyormuş. Biraz daha sürer diyor. Bu arada çarşıya kadar gidip bizim için biraz alışveriş yapabilir misiniz acaba? Acil ihtiyaçlarımız var. Gardiyanlarla konuştuk, gelince sizi yine görüşe alacaklar."

"Tabii memnuniyetle, yeter ki siz isteyin."

Necmi alışveriş için para uzattı gardiyana. Gardiyan parayı alıp görüşçüye iletmek için uzaklaştı.

"Paraya gerek yoktu, ben öderdim."

"Sağ ol ama olmaz dedi Necmi. Hem isteklerimiz de az değil. Bir teneke vita yağı, üç kiloluk pirinç..."

Yeniden görüşmek üzere deyip ayrıldılar. O kadar çok şey ısmarlamıştı ki Necmi, adamın gelmesi iki saati bulurdu.

Yemekhanedekilerden birinin işi bitmiş, diğer ikisinin de bitmek üzereydi. Bu arada Özgüç ocağı yakmış, yemek pişirmeye başlamıştı. Şahin ve Necmi ona yardımcı olmak adına doğruca yemekhaneye indiler. Diğerleri işlerini bitirip de ayrılınca hemen dolabın üst bölmesini boşalttılar, Necmi bir çırpıda hücreye kaydı. On beş dakika sonra yanında Cemal'la birlikte geri döndü. Hepsi birden oh çektiler sevinçle.

Gündüz çalışmasını bıraktılar. Çok geçmeden, bir sabah, henüz daha yataklarında iken, dışarının soğundan bin kat daha dondurucu bir haberle uyandılar. Kapılar açılmış ama sayım daha olmamıştı. Şahin, bir elin dürtmesi ile gözlerini açınca, başucuna dikili Vefa'yı gördü. Beti, benzi atıktı:

"Gardiyanlar içeri girdiler Hoca, dedi nefes nefese."

"Hangi içeri?"

"Hücreler kısmına."

"Nee!"

Ertesi gün, öğleye doğru evden çıkıp öğretmenler sendikasına doğru yürümeye başladığında kendinden emin görünüyordu. Bütün gece kendisiyle hesaplaşmış, onu derhal unutmaya karar vermişti. Kördüğüm etmişti yüreğine giden bütün damarları. Kanındaki bütün demirleri süzmüş, serpivermişti yüreğinin üzerine. Bir daha aşkla, sevdayla gevşemeyecekti yüreği; demire vurmuştu işte onu böyle. Tam bir disiplinle siyasal çalışmalarının başına geçecek, çalışacak, çalışacaktı...

Ocaktan bir çay alıp, büyük masanın etrafında sohbet etmekte olan arkadaşlarının yanındaki boş sandalyelerden birine oturdu. Onlarla konuşmaya, onlarla birlikte gülmeye çalışıyor, yüreğine hapsettiği acının dışarı çıkıp yüzüne vurmasını engellemek için olanca gücünü harcıyordu. Buna rağmen Muhammet'in, "Niye üzüntülüsün?" diye sormasından kurtulamadı.

"Yo, üzüntülü değilim. Yanılıyorsun" dedi ona.

Hınzır hınzır gülümsedi Muhammet, sonra iyice yanına sokularak fısıldadı:

"Müjdeme ne veriyorsun?"

"Ne müjdesi?"

"Gönül dün bize geldi. Müge ile bana ağlaya ağlaya içini döktü.

Bin umut, bin sevinçle parladı Şahin'in gözleri. Muhammet'in kız kardeşiydi Müge; Gönül'ün çocukluktan beri arkadaşı."

"Aranızda geçen konuşmayı anlattı. Sonra seni sevdiğini, nişanlısıyla evlenmektense ölmeyi tercih edeceğini söyledi. Biz de, seninle yeniden konuşmasını istedik."

"Ne cevap verdi peki?"

"Olur" dedi.

Kanat takıp uçacaktı neredeyse. Yüreğindeki bütün buzullar hemencecik eridi. Dalları budanmış, kurumaya yüz tutmuş yürek ağacı bir anda yeniden yeşerdi, dallandı, çiçeklendi. Bir hey koptu içinden, büyüdü, kocaman oldu, gelip ağzına kadar dayandı. Bırakmadı Şahin. İyice emin olmak istiyordu.

"Yemin et?"

"Şerefsizim!"

Bıraktı Şahin. "Heey!" dedi; sevinçli, keyifli, dolu...

"Heey, sen ne güzel çocuksun yahu! Sen dünyanın en tatlı adamısın be! Söyle, ne içersin?"

Bira ısmarladı Şahin Muhammet'e.

"Bak, ben yarın sabah Artvin'e gidiyorum. Büyük olasılıkla akşama döneceğim. Müge'ye söyle, hemen Gönül'ü görsün ve döner dönmez kendisiyle konuşmak istediğimi söylesin ona."

"Tamam!"

Ertesi günü Artvin'de buluştuğu arkadaşlarıyla, on beş gün sürecek bir teorik çalışma üzerine karar aldılar. Ayrılırken, Hadi gel seni Şavşat'a götüreyim, diye teklif etti Şahin, Erkan'a. Bir hafta sonra birlikte geliriz oradan.

"Kabul" dedi Erkan, düşünmeden.

Kısa boylu, sarışın, yuvarlak yüzlü biriydi. Küçük yuvarlak burnu, kısa kalın kaşları, uzun kirpikleri vardı. Bütün hareketleri gibi konuşması da çabuktu.

Ardından ekledi:

"Aile evi isterim bir, hiçbir iş yapmam iki. Ölsen kılımı kıpırdatmam, dinlenmeye geliyorum."

Her zamanki gibi, espri yapmadan duramamıştı yine.

"Söz" dedi Şahin.

Ama anlamlı anlamlı da gülümsedi...

Gönül'ü sevdiğini önceden beri biliyordu Erkan. Yolda en son durumu da anlattı ona. Erkan'ın yanıtı hazırdı:

"Hemen konuşalım."

"Hani hiçbir iş yapmayacaktın?"

"Bu başka! Böylece evlenmelerin yolu açılır ve o zaman belki bana da sıra gelir."

Birlikte uzun uzun güldüler... Erkan'la tanışır tanışmaz kanı kaynamış, kısa zaman içinde çok yakın iki dost olmuşlardı. Erkan demek dostluk demekti zaten. Dostluğu hesapsız, çıkarsız, yürektendi. Onunla tanışan biri, hayattaki en iyi dostunu buldu-

ğuna inanırdı hemen o anda. Hayrandı ona, sarsılmaz bir inançla bağlıydı devrime. Bu uğurda her an canını vermeye hazırdı. Cesurdu, ne işkenceden ne de ölümden korkardı. Kısacık boyuna rağmen yaman kavgacıydı da. Borçka'nın en belalı sağcılarını bile dize getirmişti. Polisler, "Altıotuzbeş" lakabını takmışlardı ona. Kibirlenmez, kendini hiç kimseden üstün görmezdi. Mütevazılığı yapmacık değil, doğaldı; dolayısıyla da herkesle rahat ve doğal bir şekilde hemencecik kaynaşıverirdi. Ertesi gün, arkadaşlarından birinin evinde buluştular Gönül'le.

"Seni arkadaşıma kaçırmaya geldim Gönül."

Daha önceki gelişlerinden tanışıyordu Erkan onunla.

"Ama ben annemden ayrılamam ki" dedi Gönül, herkesle birlikte kendi de gülerek.

"O halde anneni de kaçırırız da!"

Şakalaşmak, en çok sevdiği şeylerden biriydi Erkan'ın. En kötü anlarda bile espriler yapar, etrafına neşe saçardı.

Gönül ile Şahin ayrı bir odaya geçtiler daha sonra.

"Birlikte kaçalım mı?" diye sordu Şahin.

"Olur!" diye yanıtladı kararlı bir sesle Gönül. Birkaç saniye sustuktan sonra, "anne ve babamın gönlünü de sonra alırız" diye ekledi.

Bir kıyamet haberiydi Vefa'nın sözleri, Şahin'in yüzü acılar içinde buruştu.

"Niçin, ne oldu?" diye sordu telaşla.

"Bilmiyorum. Dış kapının sesini duyunca bahçeye çıktık. Üç gardiyan, gelip, hücreler kısmının kapısını açmaya başladılar. Arkadaşlar onlarla birlikte içeri girerken, ben de size haber vermek için buraya koştum. Sizden çay alacağım diye numara çektim kapı gardiyanına."

"Numaralık iş mi kaldı yahu? Hemen geri git, biz de geliyoruz."

Herkes uyanmıştı koğuşta. Bazıları, giyinmeye başlamıştı bile. Düşünmeye, konuşmaya zaman yoktu. Gardiyanlar teslim alınmış, isyan çoktan başlamıştı belki de aşağıda. Falçataları alarak koştular. Kimi alt maltada voltaya koyulurken, üçü, kapıyı açtırıp dışarı çıktı. Gardiyanlar odası sakindi. Koridoru geçip, tam merdiven önündeki avluya inmişlerdi ki, ellerinde soba ve borular, tecrit dış kapısından çıkmakta olan gardiyanlarla karşılaştılar. Arkalarından Remzi geliyordu. Şaşılacak bir şeydi, hiçbirinin yüzünde anormal bir ifade yoktu.

"Ne o? Soba isteyenler mi oldu yoksa?"

"Evet, birinci koğuştakiler, diye yanıt verdi bir gardiyan Necmi'ye."

"Gece, donmuşlar neredeyse" dedi bir diğeri.

Sesleri de normaldi. Belli ki hiçbir aksilik olmamıştı... Ellerindeki sobalar cayır cayır yanıyormuş gibi, içi ısınmaya başladı Şahin'in.

"Niçin, böyle her isteyene soba veriyorsunuz? Sobalar kurulacaksa bütün koğuşlara birden kurulur" dedi Necmi, sert ses-

le, azarlayarak... "Kışın ortasında odun verebilecek misiniz bize peki? Başka isteyen olursa kesinlikle vermeyin!"

"Bize niye kızıyorsun ki Necmi? Kendi aranızda konuşun, hiçbir koğuş tek başına soba istemesin" dedi bir gardiyan.

"Tamam tamam, konuşuruz. Ama siz de bize sormadan kimseye vermeyin."

"Olur" deyip uzaklaştı gardiyanlar.

Başka kimse yoktu avluda. Yalnız onlar kalmıştı. Hâlâ kendilerine gelememiş, şaşkın şaşkın bakınıyorlardı. İnanamıyorlardı bir türlü. Yoksa gardiyanlar her şeyi görmüştü de, tecrittekiler bir şey yapmamış, bırakmışlar mıydı onları?

"Ne oldu yahu" diye sordular hemen Remzi'ye, merakla.

"Hiç" dedi Remzi, gülümseyerek. "Bir şey olmadı. Baktık gardiyanlar hücreler kısmına giriyor, biz de arkalarına takıldık. Hücrelerle tünel odasını kordon altına aldık ve herifleri öyle bir lafa tuttuk ki ne herhangi bir şey görebildiler ne de soba ve boruları almaktan başka bir şey geldi akıllarına."

"Davranışınızdan kuşkulanmadılar ya?"

"Hayır. Kesinlikle!"

Az kalsın her şey mahvoluyordu. İçeri girince, başka mahkûmların gözleri önünde kıyasıya haşladılar birinci koğuştakileri; öyle ki hiç kimse onlara sormadan kolay kolay soba isteyemezdi artık. Zaten, iki gün sonra havalar yeniden ısınmaya başladı ve tehlike kalmadı.

Başları beladan kurtulmuyordu ki ama!.. Bir belayı savuşturdukları yerde bin belanın hücumuna uğruyorlardı. Soğukların ardından, bu kez siyasal ortamın ısınması kaygı verici olmaya başlamış, cezaevinin etrafı sivil polislerce adeta ablukaya alınmıştı. Gözlerini bir yanardağ ağzı gibi dikmiş, neredeyse taştı taşacaklardı cezaevinin üzerine.

Tünelin geleceği hiç de parlak görünmüyordu. Karanlıkta başlamıştı, koyu karanlıkta bitecek gibiydi... Görüşe gelen Haydar'ın morali oldukça bozuktu:

"Yeni polisler, yeni komando birlikleri geldi. Her tarafta operasyon yapıyor, önlerine kim gelirse gözaltına alıyorlar. Beden terbiyesi salonu gözetimevi olarak kullanılıyor. Şu anda yetmişin üzerinde insan gözaltında. Farklı yöntemler kullanıyorlar bu kez. Bölgeyi terk etmiş olan ne kadar faşist varsa, getirip, sokaklarda gezdiriyorlar. Birkaç metre arkalarından gezen polislerin koruduğu

faşistler, sokakları, kahveleri dolaşıyor, 'Komünistler Moskova'ya' gibi sloganlarla halkı tahrik ediyorlar. Dayanamayıp karşı çıkanlar, polislerce yaka paça götürülüyorlar. İşkence ise çok şiddetli. Kısacası, durum oldukça hassas. Ben belki bir süre görüşünüze gelemem."

"Görüşümüze sürekli olarak gelebilecek birisinin adını ver, onun aracılığıyla haberleşelim" dedi Şahin... "Zaten en çok bir hafta, bilemedin on gün sonra işimiz biter. Tabi bu anlattıkların bizim başımıza da bir iş açmazsa."

"Bu durumda kaçmanız çok daha güzel olacak. Bitirin artık şu işi yahu!"

"Zaten, bu kez ya bitiririz ya da biteriz dedi Şahin, gülümseyerek."

İçerideki devrimcileri ezebilmek için, önce gardiyanlar hedef alındı. Her gün biraz daha kötüleşiyordu gardiyanların durumu. Yüzlerini buruştura buruştura of çekip duruyorlardı. Gardiyanlar odası yakınmalardan geçilmiyordu:

"Sokağa çıkamaz olduk. Polisler, neredeyse anamıza avradımıza küfredecekler açık açık. Neymiş? Cezaevinde komünistler çok rahat yaşıyorlarmış!"

İdare binasıyla dış kapıda sivil polisler görülmeye başladı; görüş günleri, ta görüş yerine kadar giriyorlardı. Olay çıkarmak tünelin aleyhine olacağı için, kimse bir şey demiyor, diyemiyordu. Gardiyanlarınsa yüzleri beyaza kesiyordu korkudan, onları her gördüklerinde... Bir akşamüstü, gardiyanlar odasında oturmuş, akşam vardiyası için evinden yeni gelmiş olan başgardiyanın neredeyse ağlayarak sürdürdüğü yakınmalarını dinliyordu Şahin. Son zamanlarda, özellikle akşamüstleri, gardiyanların vardiya değiştirdikleri saatlerde düzenli bir şekilde Kapıaltı'na çıkıyor, bir yandan onları konuşturup ağızlarından yeni bilgiler edinirken, bir yandan da, eğer bir işleri çıkar da hücreler kısmına girmeye kalkarlarsa herhangi bir şekilde engellemeyi düşünüyorlardı... Başgardiyan, sıkıntıdan yerinde duramıyor, derin derin iç çekerek, konuşup duruyordu:

"Savcının, polisin hakaretlerinden bıktım. Aşağılıyorlar! Babaları yaşında olduğuma bakmadan, öyle kaba laflar ediyorlar ki utancımdan ölesim geliyor. Güya görev yapmıyormuşuz! Oysa bu cezaevindeki huzur başka hangi cezaevinde var? Cinayet işlenmez, esrar içilmez, kumar dönmez, isyan çıkmaz... Değil mi yeğenim? Düzen, intizam içinde her şey."

Durum iç açıcı değildi. Gardiyanlar öyle sıkışmış, ürkmüşlerdi ki her dakika cezaevini dolaşmaya ve ellerinden gelse herkesi ezmeye başlayacaklardı, daha iyi görev adına. Hücrelere adam atmaya kalkarlarsa şaşmamak gerekirdi... Tünelciler kaygılara gömülmüşlerdi yine. Gardiyanların bir "Of!" çektikleri yerde onlar iki "Of!" çekiyor, "Aman!" dedikleri yerde "El Aman!" diyorlardı...

Böylece bir haftayı daha geride bırakmış, yeni yeni "of"lara, "elaman"lara gebe bir sabaha daha gözlerini açmışlardı ki çalışmadan dönenlerin "temel göründü" sözleriyle, yaşamlarının belki de en sevinçli çığlıklarını attılar.

"Emin olmak için, önümüze çıkan duvarın sağını solunu iyice kazdık. Beton duvarın iki yana da uzayıp gittiğini görünce, temelle karşı karşıya olduğumuza yüzde yüz inandık" diyordu gelenler.

İki aydır aradıkları dış duvar temelini nihayet bulmuşlardı işte... Demirin, taşın, tel örgünün, gardiyanın kara soluğunun sonuydu burası. Hasretin, sabrın, yürek ağrılarının sonu. Reşat, kelebekler gibi uçarak aşmıştı bu sınırı, onlar ise köstebekler gibi altını delerek geçeceklerdi.

"Bu gece temel geçilir, yarın gece de kaçılır."

Hemen o anda uydurdukları bir beste ile, tekrar tekrar söylenen bir şarkı nakaratı gibi yineleyip durdular bu sözleri...

O gece temel geçilemedi ama. Yarısına kadar ancak kazıldı altı. Ertesi günü, koğuş yedek anahtarını almak için bir kez daha seferber oldular; son başarısız firar girişiminden sonra yeniden yerine bırakmışlardı onu. Önceki gibi kolay oldu yine bu... Akşamleyin, Emil'in Koğuşu'na gidip, silahları bellerine taktılar. Cemal, belindeki silahıyla gitti o gece tünelde çalışmaya. Belinde silah taşıyarak volta atmanın, çay içmenin tadı müthişti doğrusu! Her an Cemal'in gelişini ve "Haydin!" demesini bekledilerse de, o gelmedi. Saat ikiye yaklaşırken soyunup yataklara girdiler, o saatten sonra gidilmezdi artık. Kaçış, ister istemez ertesi akşama kalmıştı.

Bir kişinin nöbet tutması gerekti. Ne olur ne olmazdı! Hele böyle silahları zulalarından çıkarmışlarken...

"Ben uyumam" dedi Şahin.

Mahpusta izleyeceği son şafak vakti olacağı için, severek üstlenmişti nöbeti. Şafağın açılışını izlemek güzeldi mahpuslukta. Yaralayıcı, adama altmış okka koyan bir güzelikti bu gerçi ama yine de hoştu... Çok geçmeden gün doğmaya başladı, ince ince

ışıklar aktı içeri pencerenin parmaklıkları arasından. Aşağıda son santimler kazılıyor olmalıydı. Ya daha ötesi bu santimlerin? Daha ötesinde sesler vardı, ışıklar, renkler, hazlar... Gözlerinde yedi rengin yedisini birden taşıyan sevgilileri, ellerinde beyaz güvercinler uçuran dostları vardı. Gecelere şafakları yetiştiren dostları... Adlarına vur emirleri çıkarılacak, yollarına pusular kurulacak, her dağın ardında, her taşın altında izleri aranacaktı. Ama olsundu! Firari güvercinler gibi de olsa uçuşacaklardı ya bağ başlarında. Yirmi adımda bir duvar gelmeyecekti ya önlerine... Gönül'ü düşündü Şahin. Kimi şafaklar, gizli gizli onun koynunda ağacaktı üzerine. Ne güzel!.. Şafağı seyretmenin güzelliği hiç yaralayıcı değildi bugün. Bugün şafak, hançer gibi savurmuyordu ışıklarını. Peki ama kulakları niye uğuldamaya başlamıştı böyle? Kuş cıvıltıları böyle çirkin miydi? Yoksa, yoksa...

Yastığının altındaki tabancayı kaptığı gibi, şimşek hızıyla fırladı yataktan. Cemal'in ranzasının perdesini çekti, yatağın içindeki battaniye ve yastıkları bir çırpıda çıkardı. Özgüç'ün ranzasına koştu sonra.

"Kalk, arama..."

Ardından tuvalete daldı. Duvara asılı sabun kutusunu yana çekip, arkasındaki deliğe tabancayı koydu. Bıraktığı kutu, yeniden kapattı deliği. Kaçacaklar diye, hiçbir özel önlem almamışlardı; oysa, hiç de güvenilir değildi bu zula, bu haliyle. Her jandarma, her gardiyan bilirdi duvara asılı kutuların arkalarında zula olabileceğini. Deliğin ağzına alçıyla kapak yapıp, onu da duvarın rengiyle badanalamadıktan sonra, pek bir şeye yaramazdı böyle zulalar. Hem, yarasa ne olacaktı ki? O kadar açıkları vardı ve hepsi de öylesine gözler önündeydiler ki!

"Bitti bu iş, bitti!"

Yüreği feryatlar içinde çıktı tuvaletten. Aynı anda koğuş kapısı da açıldı. Tuvaletten çıktığını gören bir jandarma, koşar adımlarla tuvalete daldı hemen. Karşı ranzada yarı doğrulmuş bir şekilde oturan Özgüç'le göz göze geldiler. Kahrolmuş gibiydi Özgüç; silahı yastığının altında öylece kalakalmıştı. Herkes uyanmış, şaşkın, ağrılı gözlerle birbirine bakıyordu. Açıkta iki silah, içi boş bir yatak ve koğuş ağzına kadar jandarmalarla gardiyanlarla doluydu. Yüreği hissetmiyordu artık Şahin'in, kavrulmuş, kül olmuş, yok olmuştu sanki... Özgürlüğe tam dokunmuşlarken, parmak uçlarının üzerinden uçup gidecekti şimdi.

"Sıraya geçin beyler! Önce sayım yapalım, dedi başçavuş, her aramada olduğu gibi."

İçi boş patates çuvalları gibi sallana sallana dizildiler.

"Koğuşun mevcudu kaç gardiyan?"

"Sekiz, komutanım."

Gözlerini karşısındakilerin üzerlerinde dolaştırarak, içinden saymaya başladı başçavuş. Kıyamet koptu kopacaktı! Önce inanmayıp, bir daha soracaktı gardiyana. O, "sekiz" diyecekti yine. Tekrar sayacaktı başçavuş ve "Firar var!" diye çığlığı basacak, ortalık karışacaktı...

"Tamam arkadaşlar, dağılabilirsiniz. Yatak ve dolaplarınıza nezaret ederseniz iyi olur. Aksi takdirde, bir şeyiniz kaybolursa sorumluluk kabul etmem."

Kulaklarına inanamıyorlardı. Şaşkınlıktan donakalmış, hâlâ sırada dizili, inanmaz gözlerle bakıp duruyorlardı başçavuşa. Dalga mı geçiyordu yoksa bu adam onlarla? Ama hayır, hiç de öyle görünmüyordu. Yediyi sekiz saymıştı, o kadar. Birden kendilerine gelip, adeta koşarcasına ayrıldılar birbirlerinden. Olmayacak bir şey olmuştu doğrusu ya, yine de sevinemiyorlardı. Neye sevinip neye üzüleceklerini şaşırmışlardı artık. Önlerinde o kadar çok tehlike vardı ki daha; hepsi birbirinden büyük. İşte, jandarmalar ranzalara dağılmış, her biri bir yatağa el atarak altını üstüne getirmeye başlamışlardı bile. Ve Özgüç'ün yastığının altında, bir tabanca, "kan ter içinde asi" yatıyordu! Bütün gözler Özgüç'ün yatağını aramaya koyulmuş jandarmayı izliyordu çaktırmadan. Ondan önce tuvalette patlak verdi açıkları. Girer girmez tuvalete dalmış olan jandarma, çok geçmeden kapıyı açıp:

"Gelir misiniz komutanım" diye seslendi.

Başçavuş, hemen tuvalete girdi. Biri gitmişti işte, sıra diğerindeydi şimdi. Kulağı tuvalette, yan gözü Özgüç'ün yatağını arayan jandarmada, kopacak kıyameti bekliyordu Şahin... Birden hayretler içinde kaldı. Gözlerine inanamıyordu. Yastığı kaldıran jandarma, onu hızla yeniden yerine bırakmış, başka kısımlarını arıyordu yatağın. Yastığa da dokunuyordu ama altındaki silahı göstermeyecek bir şekilde. Gözlerini dikip dikkatle yüzüne baktı Şahin. Evet oydu. Onu tanıyordu; kuledeki nöbeti sırasında, Necmi ile sohbet ederken görmüştü birkaç kez. "Solcu bir jandarma" demişti Necmi onun için. Cezaevinin en eski siyasisi olduğu için, hemen hemen bütün jandarmalar tanıyorlardı Necmi'yi. Solcu jandarmalar ran-

zasını bile biliyorlardı üstelik ve aramalarda onun yatağının aranmasına hemen kendileri el koyuyorlardı. Fazla aranmasını önlemek, eğer yasak bir şey varsa korumak istiyorlardı böylece. İşte şimdi de alt katında Necmi'nin yatağı olan ranzayı bu jandarma kapmıştı ve önce üst kattaki Özgüç'ün yatağından başlamıştı aramaya. Şimdi yalnız onlar değil, jandarma da tedirgindi. El değiştirmeden korkuyor olmalılardı. Bir jandarmanın aradığını ikinci kez de bir başkası arardı aramalarda genel olarak. Birinin göremediği ya da görüp de göz yumduğu şey, diğeri tarafından bulunmuş olurdu böylelikle. Ama jandarma her şeyi göze almış, silahı korumaya iyice karar vermişti belli ki yerini bırakmıyor, el değiştirmek için yanına gelen jandarmaları ustalıkla uzaklaştırıyordu.

Bu arada başçavuş, arkasındaki askerle birlikte tuvaletten çıktı.

"Bitirdiniz mi çocuklar? İyice aradınız mı?"

Sakin görünüyordu. Sesinde ve davranışlarında bir anormallik yoktu. Tabancayı bulamamış mıydı yoksa? Meraktan çıldıracaktı Şahin.

"İyice aradık. Bir şey yok komutanım" dedi jandarmalar.

"Peki, çıkalım öyleyse."

Koğuş kapısı kapanır kapanmaz tuvalete daldı Şahin. Sabun kutusunu hızla yana çekti. Hayır! Silah yerinde yoktu, delik bomboştu.

"Silahı bulmuşlar. Niye hiçbir şey belli etmedi ama?"

"Öyle olur" dedi Necmi. "İsyan çıkar ve rehin alınabilirler diye, o anda hiçbir şey demezler. Sonradan idareye çağırır, yapmak istediklerini orada yaparlar."

"Ne yaparlar?"

"İfade alıp mahkemeye verirler. Mahkeme de ya hücre cezası ya da başka bir disiplin cezası verir. Bu arada epey zaman geçer tabii!"

"İlk fırtınayı atlattık öyleyse desene."

Şimdi, bütün kulaklar aşağıya dikilmişti. Ya aramanın farkına varamaz da unutulduğunu sanarak kendi kendine çıkmaya kalkarsa Cemal, yemekhane dolabını iterek? Ya tecritteki tuvalet deliği kapatılmamışsa? Dakikalar felaketlere gebeydi daha!

"Lanet olsun!"

"Bütün engelleri aş, bütün dönemeçlerden geç, tam menzile varmışken tepetakla ol."

"Bin kere lanet olsun böyle şanssızlığa!"

Yüzleri somurtuk, umarsız, çaresiz, sövüp sayıyorlardı kendi kendilerine...

Bir saat kadar sonra koğuş kapıları açılmaya başladı; yemekhane ve volta bahçesinin aranmaları da normal geçmişti. Herkesin aklı fikri tecritteydi şimdi. Felaketin hâlâ kopmamış olmasıyla şaşkın ama ortalığın hâlâ felaket bulutlarıyla kapkaranlık olmasından ötürü umutsuz, bekliyorlardı...

Yemekhane araması için aşağı çağrılmış olan Özgüç, yanında Cemal olduğu halde, biraz önce açılmış olan koğuş kapısından içeri girdi ansızın. Gözlerine inanamıyorlardı! Cemal gelmişti! O ise, kendi yokluğuna rağmen koğuştaki aramanın nasıl böyle ucuz atlatıldığının şaşkınlığı içindeydi. Onun sormasına fırsat bırakmadan kendileri sordular:

"Aşağıdan ne haber Cemal?"

"Kötü haber! Tuvaletteki delik açık duruyor. Remzi ile birlikte çalışıyorduk. Sabaha doğru ki artık çalışamayacak kadar yorulmuştuk, tecrite girdik. İkimiz de uyuyup kalmışız. Dış kapının açılması ile uyandık. Ben, daha jandarmalar içeri girmeden, delikten kaçtım. Hücreye geldiğimde Özgüç'ü beni bekler buldum. Peşimden tecritte neler oldu bilmiyorum."

Özgüç, Necmi ve Şahin, karşı koğuşun pencerelerine gittiler. Ağızlarına dek büyümüş yüreklerini dişleriyle eze eze, tecrit bahçesine bakmaya başladılar. Hiçbir kurtuluş umudu yoktu... Zula yatağı olduğu için, her aramada didik didik aranırdı zaten tuvaletler. Ya şimdi? Aramalarına bile gerek yoktu; tuvalete girdikleri an duvardaki kocaman gedikle burun buruna geleceklerdi.

Hayretler içinde iri iri açıldı gözleri üçünün de. Tecritten çıkan jandarmalarla gardiyanlar hücreler kısmının kapısına bir kere bile olsun bakmadan, sakin bir şekilde dışarı doğru yürümeye başlamışlardı... Cezaevini terk ediyorlardı... Düş görüp görmediğinden emin olmak için, birkaç kez kendini çimdikledi Şahin. İnanılmaz bir şeydi bu! Bir mucize! Ama gerçekti. Yüzleri sevinçle köpürmüş Özgüç ve Necmi gibi gerçekti. Bu jandarmalara mandarma, gardiyanlara da mardiyan demek daha doğru olurdu yahu! Ayakta uyuyordu bunlar ayakta! Sevincinden neredeyse aklını oynatacak, çıldıracaktı Şahin...

Öyle merak ediyorlardı ki tecritte neler olup bittiğini, daha fazla dayanamadan Kapıaltı'na çıktılar. Az sonra tecrittekilerden

de çıkanlar oldu. Burhan'ın yüzünde ve davranışlarındaki gurur bir bakışta fark ediliyordu; tuvaletin kapısı önünde durup jandarmalarla başçavuşu öylesine lafa tutmuş ve oyalamıştı ki tuvalet aramasını unutturmuştu meğer onlara. Tam anlamıyla hipnotize etmişti adamları. Dünyada kimsenin başaramayacağı bir iş başarmış, yüzde yüz yakalanacak olan tüneli kurtarmıştı.

"Helal olsun sana yahu!"

"Helal olsun!"

Tecrittekiler de koğuştakiler de bunu diyor, başka bir şey demiyorlardı.

Gardiyanların morali berbattı. Kimi, görevli oldukları kapıların önünde başı eğik, dalgın bir şekilde dikilmiş, kimi de koridorda volta atıyordu sıkıntılı sıkıntılı. Birine yanaştı Şahin:

"Ne asmışsın suratını yahu! Karadeniz'de gemilerin mi battı, ne oldu?"

"Daha ne olsun? Silah yüzünden polislerin öyle bir hışmına uğradık ki! Kimi tekmeledi, kimi bıyıklarımızı yoldu..."

Neredeyse çocuk gibi ağlayacaktı gardiyan.

"Aramada polisler de var mıydı?"

"Hem de beş altı tane. Savcıyla birlikte burada, başgardiyan odasında bekliyorlardı."

"Demek öyle. Başgardiyan ne yapıyor peki?"

"Ne yapacak, içeride ağlıyor. Savcı silahı gösterip gösterip, ana avrat küfretti kendisine."

Koğuşa döner dönmez, tünelin durumu üzerine konuştular.

Cemal:

"Yine bitmedi anasını satayım! Ama bu gece bitebilir" diyordu.

"Tabi yeni bir arama daha olmazsa bu gece!"

Durum oldukça nazikti. Silah bulunduğu için, yeni bir aramanın daha yapılması mümkündü. Gündüzleri çalışmak ve tuvalet deliğini gece erkenden kapamak, daha doğru olacaktı bu durumda.

Öğle saatlerinde koğuştaki herkesi teker teker idareye çağırdılar. Silah nedeniyle ifadeleri alındı. Hiç kimse üstlenmedi silahı. Hepsine dava açılacaktı... İfade için idareye gidiş gelişleri sırasında tecrittekilerle kontağa geçtiler. Tünele girip çalışmalarını söylediler onlara. Akşam saatlerinde Kapıaltı'na indiklerinde, aldıkları haber sevindiriciydi:

"Temel bitiyor. Sonu göründü. Bu gece tamamen biter."

"Erken bitirin ve deliği erkenden kapatın!"

O gece, Özgüç'le Şahin, kapılar kapanmadan önce, kütüphane odasının pencerelerinden dışarıyı izlemeye koyuldular. Devriyelerin cezaevi etrafındaki dönüşlerini bir kez daha kontrol etmek istiyorlardı. Cezaevinin giriş kapısı önünde nöbet tutan jandarmanın yanında on dakika kaldıktan sonra ayrılan devriyeler için saat tutmuş, aynı kuleye bir daha ne zaman geleceklerini beklemeye başlamışlardı. Birden, alt taraftaki piyade alayından gelen bir yolda, ellerinde meşaleleriyle marş söyleyerek yürüyen kalabalık bir asker gurubu belirdi. Grup, asfalt yola çıktıktan sonra, cezaevi önünden geçerek şehir merkezine doğru ilerlemeye başladı.

"Bugün cumhuriyet bayramı" dedi Özgüç. "Onu kutluyorlar."

O gün bayram olduğunu unutmuştu Şahin.

"Öyle ya! Bugün 29 Ekim. Sabahki arama bu yüzden yapıldı desene. Eğer büyükbaşlar kutlamaya gelirlerse, güvenlik içinde olsunlar diye. Silah bulunduğu için de hiç kimse gelmedi... Kutlasınlar bakalım cumhuriyetlerinin bayramını. Yarın akşam da biz bayram yapacağız. Özgürlük bayramı olacak adı."

"Ve demokratik bir halk cumhuriyeti için savaşacağız. Sosyalizm için" dedi Özgüç, pencerenin parmaklarını ısıtan sıcak bir gülüşle.

Ne sözleri ne de gülüşleri boşa çıktı; ertesi sabah, tecrit dış kapısının mazgalındaki kısa konuşma üzerine, bayram hazırlıkları gerçekten başladı:

"Tünel bitti Hoca."

"Emin misiniz?"

"Tamamen!"

"Akşam saat altıbuçuk sıralarında tünelde buluşuruz. Geç saatte kaçmaktan vazgeçtik. Bakarsın yeni bir arama olur çünkü. Kapılar kapanmadan önce kaçacağız."

Bir kez daha son voltalar atıldı. Bir kez daha son çaylar... Bir kez daha son sohbetler...

Akşam, karanlık bastırır bastırmaz, sevinçli bir türkü gibi aktılar tünel odasına. Tecrittekilerin tümü orada, hazır bekliyorlardı.

"Hep beraber girelim Hoca. Çıkacağımız yerin altını siz gelene kadar biraz oyduk zaten. Deliğin açılması fazla uzun sürmez" diye fısıldadı Burhan.

Dediği gibi yaptılar. Sırayla, birer birer kaydılar tünelin ağzından. İçeride yanan gece lambalarının ışığında, virajları, iniş ve çı-

kışları sürüne sürüne geçip, uca kadar vardılar. Burhan, Özgüç ve Cemal, temel duvarının altındaki geniş çukurun içinde, duvarın dış tarafına yerleştiler, diğerleri ise, onların arkasında, bir insan zinciri gibi uzanmışlardı. Temel duvarının tam altındaydı Şahin. Gözleri bileğindeki saate dikili, devriyelerin geçiş anını bekliyordu. İkisi de Gönül'ün kendi elleriyle örülmüş bir kazakla boyun atkısı vardı üzerinde... Devriyelerin yavaş yürümüş olabileceklerini düşünerek, saptamış oldukları dakikaları üç dakika daha uzattı. Sonra, başlamasını söyledi Burhan'a. Yukarıdan çukurun dibine doğru akmaya başlayan toprağın sesi tünel boyunca yayıldı.

Hemen arkasındaki Necmi'ye döndü:

"Heyecanlı mısın?"

"Evet! Sen?"

"Ben de!"

Gülümseyerek, başarılar dilediler birbirlerine.

Ön taraftan gelen, "Tamam, çıkıyoruz" fısıltısı, ağızdan ağıza en arkaya kadar ulaştı...

Özgüç'le Cemal'in ardından, iki metre yükseklikteki, bir avuç yıldızın içine ışıklarını akıttığı çukuru hızla tırmanmaya başladı Şahin. Burhan, saptadıkları gidiş düzeni doğrultusunda, yan yatıp yol vermişti ona. Delikten başını çıkardığında, Özgüç ve Cemal, eğile eğile, sol taraftaki nöbetçi kulesine doğru ilerlemekteydiler duvar dibinde. Tahmin ettiklerinden oldukça farklıydı çıktıkları yer. Devriyelerin üzerinden geçtiği dar bir patikadan sonra hemen uçurumun başladığını tahmin etmişlerdi. Oysa, uçurumla duvar arasında, neredeyse üç metre genişliğinde olan ve duvar üzerindeki lambaların az çok aydınlattığı geniş bir yol vardı. Duvar dibi kuleden görünmüyordu ama bu geniş yolu kuleye görünmeden geçmek hayli kuşkuluydu. Ok yaydan çıkmıştı ama artık. Bundan öte hiçbir şey düşünmemek gerekirdi. İş olacağına varırdı. Ya özgürlük ya da ölüm! O kadar!

Bir yılan gibi sessiz ve hızla sürünmeye başladı... Yolun kenarındaki eski, gevşek, yan yatmış tel örgünün altından uçuruma kayarken, gecenin sessizliğinin bozulmamış olmasının büyük sevinciyle doluydu.

Elleriyle otlara tutunarak, cezaevinin çatısı görünmez oluncaya kadar indi uçurumda. Sonra, yana dönüp, sol tarafa doğru ilerlemeye başladı. Arkasından, yanından, yöresinden, diğerlerine ait hışırtılar geliyordu. Koğuşu terk etmeden önce pencere kenarına

kurup, sonuna kadar açmış oldukları teypten gelen devrimci ozan Ali Asker'in sesi, bütün uçurumu kaplamıştı:

Devrim için savaşmayana bizler
Sosyalist demeyiz bunu bilsinler...

Epeyce uzaklaşmışlardı cezaevinden; kule nöbetçileri, karaltılarını bile fark edemezlerdi artık. Yukarı doğru tırmanarak, cezaevinin arkasından gelen ve bayırlık arazi boyunca uzanan patika yola çıktı Şahin. Cezaevinin tam karşısında, ondan üç yüz metre kadar uzaktaydılar şimdi. Başını çevirip son bir kez baktı cezaevine. Sonra, var gücüyle koşmaya başladı. Önünde karanlıklar boyunca uzanan özgürlük, arkasında özgürlüğü soluya soluya koşanların ayak sesleri... Toprak üzerinde koşabildiğince koşmak ne kadar güzeldi! Ah bir de beklendikleri tepeye ulaşabilselerdi!

Yanı başında Özgüç'ün belirdiğini fark etti birden. Deliği iyi tıkayamadıklarını söyledi Özgüç, kesik kesik solurken.

"Yok yahu! Niye?"

"Battaniye küçük geldi. Tam kapatmadı deliği. Devriyeler hemen fark ederler."

"O halde şehire gireceğiz!"

"Az ileriden!" dedi Özgüç.

Kötü, can sıkıcı bir durumla karşı karşıyaydılar. Kendilerini tepede beklemekte olan arkadaşlarına gidememeleri o kadar önemli değildi. Ama devriyeler deliği fark edinceye kadar yukarıdaki araba yolunu geçemezlerse, sonuç felaketle biter demekti. Bunca emekle ele geçirdikleri özgürlüğü yeniden kaybetmenin korkusuyla, daha bir hızla koşmaya başladılar.

Az sonra, Özgüç:

"Buradan!" deyip durdu.

Arkadaki gölgelere, "Yukarı dönüyoruz" diye seslendikten sonra, patikadan çıkıp dimdik bayırı tırmanmaya başladılar. Öylesine dik bir yokuştu ki az sonra bacakları tutmamaya, nefesi tıkanmaya başladı Şahin'in. Bir tek Özgüç dayanabiliyordu bu yorucu işe. Onun dışındaki herkes, ikide bir durup dinlenmek zorunda kalıyordu.

Bayırlığın başındaki yola çıktıklarında kan ter içindeydiler...

Özgüç'ün kılavuzluğunda, şehrin kenar mahallelerine daldılar hemen. Yer yer evlerin arasındaki dar sokaklardan, yer yer de önlerindeki meyve ve sebze bahçelerinden geçiyorlardı. Şehri bir

baştan öbür başa yarıp, karşıdaki Genyạ Dağı'nın ormanlarla kaplı yamaçlarına ulaşmaktı hedefleri.

Makineli tüfeklerin tarrakası başladığında hemen saatine baktı Şahin. Tahminleri tutmuş, kırk beş dakika dolayında bir zaman geçmişti. Silah seslerinin ardından, hızla sürülen arabaların gürültüsü yayıldı ortalığa. Polis ve jandarma harekete geçmişti...

İki üç kez tehlikeli anlar yaşadılarsa da sonuçta şehri geçmeyi başarıp, Genya Dağı'nın eteklerine ulaştılar. Tehlike kalmamıştı, koşmuyorlardı artık. Çam ve meşe ağaçları arasındaki bir patikadan, ayların yorgunluğunu, kaygısını, heyecanını üzerlerinden ata ata, ağır adımlarla yürüyorlardı.

Biraz ilerledikten sonra, dağın alt eteklerindeki bir tepenin üzerine ince çam dalları gibi uzandılar... Gökyüzü yıldızdan geçilmiyor, aşağıda, karşı dağın yamacındaki şehir merkezi ışıklar içinde parlıyordu. Ve namlulardan çıkan alevler karışıyordu ışıklara. Böyleydi bu ülkede özgürlük! Kurşunlarla delik deşik ediliyor, kurşunlar önünde kazanılıyordu.

Birbirine karışmış çam, meşe ve yel kokularını solurken, tekrar tekrar bakıyordu Şahin, bir gökyüzünün, bir de şehrin ışıklı nakışlarına. Sözler yuvarlanıyordu dilinin ucunda:

"Meğer ne kadar güzelmişsin sen, ey özgürlük!"

Erzincan, Şubat 1987

Firar Düşleri

Ertesi gece, aynı saatlerde, tuvalete kapanıp deneyine devam etti Şahin yine.

Sabırsızlıkla beklemişti koğuştakilerin uyumalarını. Akşam yemeğinden sonra yatağına uzanmış, kitap okumaya başlamıştı her zamanki gibi ama aklı fikri bir gece önceki deneyindeydi.

30 Aralık 1980 günü, Artvin firarından on dört ay sonra yakalanmış, yakalandığı andan itibaren firarı düşünmeye başlamıştı. Hele o uzun gözaltı döneminden sonra Ordu Cezaevi'nin müşadiyesindeki bir hücreye atılıp da, bileklerindeki kelepçeden, ayaklarındaki zincirden, gözlerindeki bağdan kurtulduğunda, gündeminin baş maddesi olmuştu firar. Sonra Amasya, Çorum, yeniden Amasya, Erzincan, Samsun, yeniden Erzincan askeri cezaevlerinde geçen, şimdi yedinci yıla yaklaşmakta olan mahpusluğu hep firar düşleriyle doluydu.

Düşlerinden bir kısmını somut planlara da dönüştürmüştü aslında birkaç kez. Ama arkadaşlarının bazıları ile anlaşamamış, bu yüzden hiçbirini hayata geçirememişti. Çabalarının böylesine sonuçsuz kalmasına üzülüyor, öfkeleniyor ama umudunu yitirmiyordu: Bir gün mutlaka kaçacağım ve yalnız askerlere değil, aynı zamanda bu arkadaşlara da göstereceğim kaçılabileceğini, diyordu yakın arkadaşlarına... Götürüldüğü bir cezaevi kaçmak için ne kadar elverişsiz olursa olsun, yine de ilk işi o cezaevinin kör noktalarını araştırmak oluyordu. Şimdi de öyle olmuştu. Üç ay önce, Samsun Askeri Cezaevi'nde, gardiyan askerlerin maltasını paspaslamadığı için peş peşe hücreye atıldığı günlerden birinin sabahında, yatağından uyandırılıp buraya doğru yola çıkarıldığında canı müthiş sıkılmıştı. Daha önce, 1984 yılında, iki buçuk ay kadar kalmış olduğu bu cezaevinden kaçmanın neredeyse imkânsız

olduğunu biliyordu çünkü. Ama yine de daha yolda iken başlamıştı buradan nasıl kaçılabileceğini düşünmeye.

Bu kez, karton parçaları yerine kum kullanıyordu. Firar konusunda çok iyi anlaştığı bir arkadaşından rica etmiş, o da ona bir avuç kadar kum toplamıştı havalandırma saatinde, beton bahçenin tozları içinden; dikkat çekmesin diye kendisi toplamak istememişti... Tutkal ile karıştırıp harç yaptı önce. Eğer tutkal çimentonun yerini tutarsa beton imal edebilirdi. Tuvaletten çıkıp sobanın başına geçti yine, küçük harç parçasını borunun arkasına bıraktı. Bir önceki akşamın hamuru gibi ısındıkça suyu buharlaşıyor, hafifçe kabarıyordu harç. Gözleri önünde oluşan şeye baktıkça yüreği tutuşuyor, sabırsızlanıyordu... On on beş dakika sonra, sertleşmiş sıcak kütle ile birlikte yeniden tuvalete girdi, hafifçe suya tuttuktan sonra elinde evirip çevirmeye başladı kütleyi. Heyecanla karışık, şaşkın bir sevinçle atıyordu yüreği: Hay Allah, şuna bak! Ne yaptım ben? Ne güzel şey yaptım böyle! Rengi, görünümü ve sertliği ile tuvalet zeminindeki betonun küçük bir parçası vardı sanki elinde. Dışarı fırlamak ve kapının mazgalına yanaşıp, Arşimet gibi, "Buldum buldum" diye bağırarak bütün koğuşları ayağa kaldırmak geliyordu içinden.

Tuvaletten çıkıp doğruca ranzasına gitti. Yatağına girdi ve pijamasının cebindeki kütleyi çıkarıp, okur gibi açtığı kitabın arasına koydu. Gözleri ona dikmiş düşünüyordu: "Olur mu acaba? Mantıken, bunun daha da büyüğünü yapmak mümkün. O halde? Tuvaletin zemininde açılacak bir deliği bununla kamufle edebiliriz..." Düşündükçe, gözlerindeki sevinç pırıltıları çoğalıyor, vücudunu saran ateş büyüyordu. "Deliği, tıpatıp eskisi gibi kapatabilir miyiz peki?" Sık sık kafasına takılan bu soruyla gözlerini kapıyor, görünümü gözünün önüne getirmeye çalışıyordu. Deliğin tam kalıbına göre imal edilecek bir beton parçası, rengi de aynı olacağı için, hiç de yama gibi görünmeyebilirdi. Eğer yine de kenar çizgiler belli olursa, onlar da bir türlü kamufle edilebilirdi; normal zamanlarda olduğu gibi çeşitli şeylerle kirletilebilirdi örneğin zemin. Etrafı kaplayacak bir kir tabakası, çizgileri ve hatta, eğer olursa renk ayrımını kamufle ederdi. Evet evet! Askerlerin gözünü yanıltmak kesinlikle mümkündü. Ama aramalarda kullandıkları demir balyozlara da bir çözüm bulmak gerekirdi! Aramalarda askerler, zemin betonu ve yan duvarları demir balyozlarla dövüyor, kamufle edilmiş bir delik bulunup bulunmadığını

kontrol ediyorlardı. Öylesine sert vuruyorlardı ki bazen duvarlarda izleri kalıyordu balyozların. Buna çare olarak da harç sırasında demir teller kullanmak (çeşitli yerlerden sökülebilirdi böyle teller, ortalık telden geçilmiyordu) ve böylece daha sert bir beton üretmek geldi aklına. Ayrıca deliğin altından destek de verilebilirdi. Zehir gibi çalışıyordu kafası artık; bütün sorulara yanıt bulabiliyordu. Yeniden soruyor, yeniden yanıtlıyor, yanıtlarından emin olunca, sevinci mutluluğa, ateşi yangına dönüşüyordu... "Peki, betonu neyle ve nasıl delebiliriz? Ses çıkmaz mı? Hadi diyelim bunu başardık, çıkan toprağı nereye gizleyeceğiz? En az elli altmış metrelik bir tünel gerekli buraya. Dünyanın toprağı çıkar." Tuvaletten su ile göndermek geldi aklına. 12 Eylül darbesinden önce, Samsun Cezaevi'nde kalan bir grup devrimci, çıkışa bir iki metre kala yakalanan tünellerinin toprağını bu yöntemle kaybetmişlerdi. Mümkün oluyordu demek ki. Ama ya oranın lağım boruları genişti de buranınkiler darsa? "Azar azar göndeririz toprağı. Bir avuç toprağın ardından bidonlarca su dökeriz. Beton kamuflajı fark edilemedikten sonra, çalışma uzun sürse de olur; toprak da kaybedileceğine göre nasıl olsa anlayamazlar. Günde yarım metre kazarız yalnızca. Yarım metrenin toprağı ne kadar olur ki? Birazcık toprağın peşinden beş on bidon su dökeriz. Peki ya topraktan çıkacak taşlar?" Buna da çözüm buldu hemen. Tüneli gerekenden biraz daha genişçe kazar, çıkacak taşları yine tünelin içine gömebilirlerdi.

Her bir soruda birazcık duraksayan sevinci, yanıtlarını bulduktan sonra yeniden tırmanışa geçiyor, Gönül geliyordu aklına, her bir sevinç dalgası arasında. Gözlerini kapatıp, karısının o güneş yüzünü avuçları arasına alıyor, ateş yüklü dudaklarına beyaz kar taneleri gibi damlıyor, eriyor eriyordu. "Mahpusluk bir şey değil, ayrılık var bir yandan!" Dokuz yıldır evli idiler ama dokuz yıla yakın bir zamandır da ayrı; dokuz saniye gibi kısa sürmüştü beraberlikleri... Artvin firarından sonra da görememiş, görüşememişti onunla. Kaçaklıkta ve mahpuslarda geçen, her yanından ateş sağılan bir hasretle dolu dokuz uzun yıl! Oysa, bir günlük, bir gecelik ayrılıklar bile zor gelirdi evlendiklerinde. Ya şimdi? Dokuz çarpı üç yüz altmış beş, eşittir, üç bin iki yüz seksen beş gündür ayrıydılar...

Gün gün teninde sızılanıp
üçbiniki yüzseksenbeş kere doğdu güneş

Yıl yıl
üçbiniki yüzseksenbeş gecenin yıldızı sardı göğü
yaralı aşklar gibi
yuvasız kuşlar gibi
köksüz ağaçlar gibi
balına kavuşamadın,
senin adın ayrılık,
bir buna alışamadın.

Yine de bir tek pişmanlık damlası akmadı gözlerinden, bir pişmanlık çizgisi bile kırışmadı alınlarında. Sonsuza dek dayanmaya yeminli, bir tutkuydu sevdaları. "Ve bir de biley taşı ve bir de biley taşı, bile canım yüreğini, yarın bizim ve güzel olacak mutlak!" Böyle şeyler yazmışlardı hep, birbirlerine... Şahin, avucundaki kütleye baktı yeniden: Belki de o güzel yarın avucumda, diye düşündü.

Ertesi gece, aynı malzemelerle birkaç deney daha yaptı. Bu kez çok daha güzel ürünler elde etti; sobadan aldığı kütleyi suya tutmuyordu artık, suyun etkisi ile sonradan yumuşuyor, çözülüyordu çünkü kütle... Ürettiklerinin en güzelini ayırıp, gizledi. Diğerlerini parçaladı ve çöpteki kömür artıklarına karıştırıp, yok etti. Beton kamuflajı konusunda kafasında hiçbir kuşku kalmamıştı artık. Bütün gün tünel çalışmasının diğer sorunları üzerinde de düşünmüş, bu noktalarda da belli sonuçlara varmıştı: Havalandırma sorununu basit bir körük yaparak çözebilirlerdi; deri ceketleri ve üzerlerinde mektup yazdıkları kontraplaklar yeterli olurdu bu iş için. Işıklandırma sorununu ise, kantinden alınabilen mumlarla çözebilirlerdi ya da yine kantinden alınabilen radyo pilleriyle üretilecek bir el feneri ile. Bu temel sorunlar çözülebildiğine göre, diğer ayrıntılar haydi haydi çözülebilirdi. Çözülmeliydiler!..

Yine de bir önceki gece kadar sevinemiyordu. İnsanların böyle bir çalışmaya katılıp katılmayacaklarını düşünmeye başlayınca içi sıkıntı ile doluyordu. Bu noktada son derece kaygılıydı. En önemli noktaydı üstelik bu. Pek çok insanda, "Bu cezaevinden kaçılamaz!" düşüncesi egemendi. Bir süre önce yapmış olduğu bir başka firar önerisine, böyle yanıtlar almıştı daha çok. Hele hele tünel düşüncesini, kimse aklından bile geçirmiyordu.

Bir kere, bulunduğu koğuşta bu iş olmazdı. Daha önceki deneyimlerine dayanarak, koğuşun çoğunluğu ile bu konuda anlaşabileceğini hiç ummuyordu. Bundan o kadar emindi ki onlarla

konuşmayı bile gereksiz buluyordu. Aynı durum 7. Koğuş için de geçerliydi. Birtakım nedenlerden ötürü 9. Koğuş da uygun değildi. Geriye, yalnızca 8. Koğuş kalıyordu. Şahin'in tek umudu bu koğuştu. Daha önce yaptığı firar görüşmesi olumlu geçmişti çünkü onlarla. Her şeyden önce böylesi önerileri ciddiye alıyor, kafa yoruyorlardı; Şahin'in öncelikle istediği şey de buydu zaten. Ayrıca, koğuşun çoğunluğunu oluşturan "Kurtuluşçularla" dostça ilişkileri vardı.

Ertesi gün, öğleden sonraki havalandırmaya "Kurtuluşçular"la konuşmak amacıyla çıktı Şahin. Dört koğuşun dördü de aynı anda çıkıyorlardı havalandırmaya. MHP'liler ve itirafçılar ise, onlardan önce ya da sonra, ayrı saatlerde.

Bahçeye çıkar çıkmaz, Sebahattin'in yanına yaklaştı:

"Biraz konuşabilir miyiz?"

"Tabi" dedi Sebahattin.

Samsun Kurtuluş davasında yargılanıyordu Sebahattin. Birlikte, bahçenin tenha bir yerinde volta atmaya başladılar. Orada voltalayanların sayısı azdı o anda. Karşılıklı hal hatır sorduktan sonra, kimsenin duyamayacağı alçak bir sesle konuyu açtı Şahin:

"Seninle firar üzerine konuşmak istiyorum Sebahattin. Bu konuyu her zaman düşündüğümü biliyorsun!"

Cezaevlerinde en az ve en gizli konuşulan konuydu firar. Bu nedenle:

"Bir düşüncen mi var" diye sorarken yüzünde özel bir ilgi belirmişti Sebahattin'in.

"Evet! Tünel düşünüyorum."

"Tünel mi?"

Böyle bir yönteme olanak tanımadığını söylemişti Sebahattin, daha önceki bir sohbetlerinde.

"Evet tünel! Bunun bu cezaevinde en son akla gelecek bir şey olduğunu ben de biliyorum. Zaten önceden ben de bunu mümkün görmez, hep başka yöntemler üzerine kafa yorardım. Ama şimdi, bunu olanaklı buluyorum."

"Nasıl?"

"Beton kamuflajı için kullanılabilecek bir şey ürettim. Zaten tünel çalışmasının en önemli iki şeyinden biri de budur. Diğeri ise, toprağı gizlemek ki onu da lağımdan göndermeyi düşünüyorum. Tek tereddüt ettiğim şey bu aslında ama bunu da başarırız sanıyorum. Eğer günde yalnızca yarım metre kazarsak ve her bir

iki avuç toprağın ardından bol miktarda su dökersek bu sorunu da çözebiliriz. Gerçi bu şekilde işimiz çok uzun sürer ama beton kamuflajımız güvenilir olacağı için, bir sakınca görmüyorum."

"Nasıl bir şey, bu senin elde ettiğin madde" diye merakla sordu Sebahattin.

"Cebimde küçük bir minyatürü var. İstersen gizlice vereyim. Koğuşa gidince bakarsın!"

Sebahattin'in "Olur!" demesi üzerine, bir kolunu onun omuzuna atan Şahin, iyice yanaştı ona. Havalandırma nöbetçisi, kesinlikle bir şey fark etmemeliydi bu gizli alışverişten; hatta tutuklu arkadaşları bile. Bütün bahçeye hâkim bir kulede nöbet tutuyordu havalandırma nöbetçisi. Görevi, tutukluların hareketlerini ve konuşmalarını izlemek, idareye bilgi vermekti. Kuleye sırtlarını dönüp, karşı duvara doğru yürümeye başladıklarında, serbest olan elini cebine attı Şahin ve küçük kütleyi çıkarıp, bir çırpıda Sebahattin'in avucuna tutuşturdu. Sebahattin, cebine sokmadan önce hızla, çaktırmadan bir göz attı kütleye:

"Nasıl yaptın bunu?"

Hayretle karışık belli bir hoşnutluk vardı sesinde. Şahin, kısa bir kahkaha attı:

"Bir düşün ardından!"

"Peki Şahin. Arkadaşlarımla konuşuruz. Kafamıza yatarsa bu işe gireriz!"

Havalandırmadan koğuşa girerken, sevinçten içi içine sığmıyordu Şahin'in. Yanıt hoşuna gitmişti; yeter ki üzerinde düşünülsün, önerisinin mantıklı bulunacağından umutluydu. Geceki karamsarlığı bir parça dağılmış, olumlu bir yanıt geleceğini ummaya başlamıştı. Böyle bir yanıt ise, dağ gibi büyümüş özlemlerinin sonu olacaktı...

Üç gün sonra Şahin, yine öğle havalandırmasına çıkmıştı ki yüreği küt küt çarpmaya başladı. Sebahattin yanına yaklaşmış, "Biraz konuşabilir miyiz?" demişti. Üç günden beri büyük bir merak ve heyecanla beklediği yanıt, nihayet verilecekti işte. Yan yana volta atmaya başladılar. Birkaç kez hiç konuşmadan gidip geldikten ve yakınlarında volta atanların kendilerini duyamayacakları bir şekilde adımlarını ayarladıktan sonra, alçak bir sesle konuşmaya başladı Sebahattin:

"Arkadaşlarla uzun uzun tartıştık ve bu işi denemeye karar verdik."

Şahin'in içindeki heyecan kocaman bir sevince dönüştü. Kendini tutmasa neredeyse boynuna sarılacaktı Sebahattin'in.

"Çok sevindim Sebahattin!"

"Yalnızca dört kişiyiz biz."

"Yeter!"

"Bundan sonra yapılacak tüm girişimleri, birlikte düşünüp yapmalıyız diye düşünüyoruz."

"Başka türlü olmaz zaten."

"Ayrıca başkalarıyla da konuşmayı düşünüyor musun bu konuda?"

"Hayır! Şimdilik hayır."

"Biz de şimdilik gerekmediğini düşündük."

İşe başlamadan önce lağım borularını denemeye karar verdiler. Sobalarından çıkan küllerin ve kömür artıklarının bir kısmını tuvalete dökeceklerdi Sebahattin'ler. Eğer tuvalet tıkanmazsa, sorun yok demekti. Ondan sonra Şahin, 8. Koğuş'a geçecek ve faaliyet başlayacaktı.

Volta atmıyor, uçuyordu sanki Şahin. Bir kuş kadar hafiflemiş, iki yanından iki kanat takınmıştı sanki...Zemin betona, yan duvarlara, demir kapılara, kuledeki nöbetçiye, her bir yana gururla bakıyordu: Seni delik deşik edeceğiz mahpushane; altını üstüne getireceğiz senin; karanlığını başına geçirip masmavi bir özgürlük çıkaracağız dibinden...Şahlanmış bir mutlulukla döndü koğuşa, havalandırma saati bittiğinde.

Doğruca, koğuş kapısının karşısında, pencere dibindeki, bir arkadaşına ait ranzaya çıktı. Bir metre genişliğinde, otuz santim yüksekliğindeki pencere, demir parmaklıklar ve tel örgülerle örülüydü. Kırk metre kadar ötedeki üzeri dikenli tellerle çitlenmiş dış duvara, duvar diplerinde zincirlenmiş kurt köpeklerine ve duvarın bir başındaki kulenin balkonunda gezinen silahlı askere baktı bir süre. Küçümseyen gözlerle bakıyordu... Sonra, kilometrelerce uzaktaki, başı bulutlu dağlara çevirdi gözlerini; her zamanki gibi sevecen bir hayranlıkla dalıp gitti öylece.

Kış mevsiminde öyle müthiş, öyle mağrur görünümleri vardı ki bu dağların! Karlarla, boz bulanık bulutlarla sarmaş dolaştılar ve sanki, her şeye meydan okurcasına dimdikti başları...Haftada bir gün, silahlı asker kordonu altında, bilekleri kelepçeli bir şekilde, on dakika uzaklıktaki askeri hamama götürülürlerdi tutuklular. Sürekli dağlara bakar, gözlerini onlardan bir türlü ayıramazdı

Şahin bu gidiş gelişlerde. İçinde ulu bir isyan kabarır, zaptedilmez bir özgürlük coşkusuyla kaynardı bütün kanı. Kendi bileğine kelepçeli arkadaşlarına fısıldardı bazen:

"Dağlara bakıyor musun? Ne kadar mağrur bir görünüşleri var! Şu anda onların tepesinde olmak istemez misin?"

Aradan üç gün daha geçti. Her havalandırmaya çıktığında hemen Sebahattin'le göz göze geliyor, onun gülen gözlerinden, denemelerin başarılı geçtiğini anlayıp seviniyordu Şahin. Ama dördüncü gün, tüm sevinci bir anda yok oldu. Bir buçuk saatlik havalandırma süresi dolduğu halde, bahçe kapısı bir türlü açılmıyor, tutuklular koğuşlarına alınmıyorlardı. Durum, on on beş dakikadan da daha fazla uzayınca, herkes tarafından merak konusu olmaya başladı. İçeriden koğuşların demir kapılarının açıldığına dair sesler geliyor, çok sayıda askerin var olduğunu belli eden kalabalık postal sesleri duyuluyordu.

"Ne var?"

"Ne oluyor?"

"Bir operasyon mu yapacaklar yoksa?"

Herkes böylesi sorular sormaya başlamıştı. Kimi de şakaya vurup takılıyordu birbirine:

"Okşanmaya hazır ol ha!"

Zaman uzadıkça Şahin'in içindeki sıkıntı büyüyordu. Seslere bakılırsa, bir aramanın olduğu belliydi. Üstelik her zamankinden farklı bir aramaydı bu. Bir şey mi sezdiler yoksa? Birlikte volta attığı arkadaşlarıyla sohbete devam etse de kafası bu soru ile meşguldü hep!

Birkaç kişi, bahçe kapısına vurdular gidip. Önce kapıyı açmadı nöbetçi. Biraz daha vurulunca açtı. Çok sayıda askerin ve ayrıca pek çok subayın olduğu görüldü koridorda.

"İçeri girmiyor muyuz nöbetçi?"

"Sonra" deyip kapıyı yeniden kapadı nöbetçi.

Biraz ötede volta atan Sebahattin'in yüzüne baktı Şahin. Göz göze geldiler. Şahin'in, "Ne oluyor?" anlamındaki işaretine, dudaklarını büküp omuzlarını kaldırarak, "Bilemiyorum" anlamında yanıt verdi Sebahattin. O da yanındakiler de (ki bunlar çalışmaya katılacak olan arkadaşlarıydı) sıkıntılıydılar. Dayanamayıp yanlarına gitti Şahin. Birlikte volta atmaya başladı.

"Sence nedir bu durum Sebahattin?"

"Bilemiyorum ki! Ama hiç hoşuma gitmiyor. Sanki düşündüklerimizle bir ilgisi varmış gibi geliyor bana. Baksana, her zamankinden farklı bir arama bu!"

Gerçekten de böyle dördü birden aranmıyordu koğuşların. Bütün koğuşlar, haftada bir kez mutlaka aranıyorlardı. Ama bir gün biri, ertesi gün diğeri. Teker teker... Hafta içi günlerde, tutukluların havalandırma saatlerinde yapılırdı aramalar. Tutukluların bahçeye çıkmasıyla birlikte başlar, havalandırma süresi dolmadan biterdi. Fazladan bir dakika bile tutulmazlardı tutuklular bahçede. Ayrıca, başka zamanlardaki aramalar, yalnızca çavuş ya da başçavuş komutasındaki askerlerce yapılırdı. Oysa şimdi subaylar da katılmıştı aramaya.

"Yoksa, yaramız olduğu için mi gocunuyoruz? Yani başka bir şey de olabilir pekâlâ dedi Sebahattin, küçük bir kahkaha atarak."

"Hem, bir açık vermiş olabilir miyiz ki" diye onayladı Şahin de.

"Tuvaletten gönderdiğimiz küllerden kuşkulanıyorum" dedi Sebahattin.

Yeniden kaygılanmıştı.

Şahin'in korktuğu şey de buydu. İlk konuşmalarında, lağım boruları üzerinde dururlarken, lağım kuyularından birinin kapaksız olduğuna dikkat çekmişti Sebahattin. Cezaevi binası ile dış duvar arasındaki geniş kısımda, koğuşların iki üç metre önlerinde, üstleri beton kapaklı lağım kuyuları vardı. Koğuş pencerelerinden bakınca görülüyorlardı. Kapaklar, kalın ve büyüktüler; üç kişi ancak kaldırabilirdi birini.

"Nasıl olsa özel olarak kapakları açıp lağım kuyularını kontrol etmiyorlar. Lağım borularında bir tıkanma olmadıktan sonra, toprağı oradan gönderdiğimizi hiçbir şekilde fark edemezler" demişti Şahin, o zaman Sebahattin'e.

O ise:

"Kapaksız bir kuyu daha var ama! Banyoya gidip gelirken dikkat et, görürsün" demişti.

Dediğine göre, dış kapının yakınında, koğuşlara uzak bir yerdeydi bu kuyu. Tüm lağımlar oraya boşalıyor olmalıydı. O zamana kadar hiç fark etmemişti Şahin onu. Bütün kuyular kapaklı olduğu halde, onun neden kapaksız olduğu üzerine kafa yormuşlar, ama sonuçta, "tünel tehlikesi için öyle bırakılmış olsa bile, bizim toprak oraya gidene kadar toprak olmaktan çıkar, toprak olduğu hiç mi hiç belli olmaz artık" diyerek güven duymuşlardı.

Ama şimdi, kafalarını yeniden kurcalamaya başlamıştı bu kuyu. Acaba nöbetçiler, tuvaletten gönderilen külleri görmüşlerdi de, onları toprağa benzetip, bir tünel çalışmasından mı kuşkulanmışlardı?

"Nasıl döküyordunuz külleri?"

"Kömür artıklarının çoğunu boşaltıyorduk tuvalete. Arkasından da bolca su döküyorduk. Geçip gidiyordu küller; üstelik içlerinde kocaman kocaman yanmamış kömür artıkları da olduğu halde."

"Demek ki lağım boruları tıkanmıyor. Bu iyi! Ama o kuyu her şeyi ele veriyor belliki."

"Tüh be. Öyle de havasına girmiştim ki! Kendimi tamamen dışarıda hissetmeye başlamıştım" diye yazıklandı Sebahattin.

"Gel bir de bana sor" dedi Şahin hüzünle.

"Bu da iyi! Başladıktan sonra yarım kalsaydı, daha çok üzülürdük."

Çaresiz gülümsediler...

Koskoca bir hayalin ardından, işte böyle basit bir avuntu kalmıştı ellerinde. Bir çare bulunamaz mıydı acaba bu kuyuya? Belki. Ama neye yarardı ki bu? Eğer içlerine bir kurt düşmüşse, binbir türlü önlem alırlardı şimdi askerler. Hayıflanıp duruyordu Şahin içinden. Sonuca razı gelemiyor ama bir çözüm de bulamıyordu. Tek dileği, kuşkularının boşa çıkmasıydı ya, ondan da umutlu değildi.

Bir Zamanlar Aybastı

1980 Şubat'ının son günleriydi. Fatsa'nın Mandıra semtindeki dernek salonuna giren uzun boylu, zayıf, orta yaşlarda bir adam, masaların birinde elindeki gazeteye bakmakta olan kısa boylu, genç adama doğru ilerledi.

"Benimle gelir misiniz? dedi alçak, hafif bir sesle."

Genç adam, gazeteyi masaya bırakarak kalktı. Dışarıda bir otomobil çalışır vaziyette bekliyordu. Birlikte arka koltuklara oturdular.

"Nereye gidiyoruz?"

"Aybastı'ya."

"Neresi oluyor Aybastı?"

"Hiç duymadınız mı" diye sordu diğeri hayretle.

Sonra kesik kesik kahkahalar atarak:

"İstanbul'da Galata Köprüsü'nde bile, 'Kızıl Güneş Aybastı'dan Doğacak!' diye yazıyor, koskocaman" dedi.

Pek çok insan, eğer kendi bölgelerindeki mücadele biraz yükselmişse, işte böyle abartılı sözlerle ifade ederdi gururunu.

Genç adam hafifçe gülümsedi.

"Özür dilerim ama gerçekten hiç duymadım bu zamana kadar."

"Fatsa'nın yukarısında, Ordu'nun bir başka ilçesidir."

"Peki kalıcı mı, yoksa geçici olarak mı gidiyorum oraya?"

Sesinin tonundan, sorunun yanıtını önemsediği belli oluyordu.

"Bana orada kalacağınızı söylediler" dedi öteki.

İçin için sevindi genç adam. On gün önce gelmişti Fatsa'ya ve ilk iki günden sonra bu aktif ve hareketli insanların arasında hiçbir şey yapmadan durmak sıkıcı gelmeye başlamıştı. Ne her

gün yeni şeyler okuduğu duvar gazeteleri ne de kahve toplantıları oyalayabiliyordu onu artık. Her akşam başka bir evde yediği taze hamsi tavaları bile hoşuna gitmemeye başlamıştı. Gerçi ne zamandır merak ediyordu Fatsalıları. Onları her gün biraz daha tanımaktan hoşnuttu ama bu sürekli bir yerlerden bir yerlere koşturan insanları gördükçe, onlar arasında böyle hiçbir şey yapmadan zaman geçirmek, boğucu gelmeye başlamıştı. Bir an önce mücadeleye katılabileceği bir bölgeye gönderilmeyi bekliyordu, gittikçe azalan bir sabırla. İşte, o an gelmişti.

Fatsa şehir merkezinde otomobilden indiler. Aybastı'ya taksi dolmuşlarla gideceklerdi. Hareket saatine daha vardı. Zaman doldurmak için sahilde dolaştılar biraz. Genç adam konuşmaktan çok etrafı seyrediyor, kah Karadeniz'e kah dalga dalga gidip gelen insanlara dikiyordu gözlerini.

"Adınız ne Hoca? Bana adınızı söylemediler."

"Sinan" diye cevap verdi Şahin.

"Kim olduğunuzu sormak istemiyorum ama soranlara bir şey söylemem gerekiyor Aybastı'da."

"Mersinliyim. Yeni mezun bir öğretmenim ve göreve başlar başlamaz açığa alındım. Boş durmaktan sıkılıp Karadeniz gezisine çıktım bunun üzerine. Tabi devrimci olduğum için, gezdiğim yerlerde devrimcilerle de tanışıyor, hatta faaliyetlerine katılıyorum."

Bir buçuk saat sürdü yolculuk. Deniz seviyesinden hayli yüksekte, dağlık bir bölgeydi Aybastı. Göz alabildiğince karlara gömülüydü.

İlçe merkezine varmadan, Alankent kasabasında indiler. Hava kararmak üzereydi. Kar yağıyordu... Halkevine gittiler doğruca. On on beş kadar genç, bir o kadar da yaşlı, halktan insan vardı içeride. Duvarlar afiş ve resimlerle süslenmişti. Yabancı olduğunu görünce, herkes, "Hoş geldin!" dedi Şahin'e, elini sıkarak.

Gürül gürül yanan sobanın etrafındaki sandalyelerden birine oturmuş, daha çok, yaşlı, halktan insanlarla sohbet etmeye koyulmuştu. Sıcak, candan insanlardı hepsi. İlk beş on dakikadan sonra senli benli olmuşlardı bile.

"Buranın kışı yaman olur Hoca. Soğuğa dayanıklı değilsindir sen. İstersen, Alankent'in harmancılarıyla tanıştıralım seni."

"Niçin? Ne yapar ki harmancılar?"

"Çok üşüdüler mi harman yakarlar."

"Kendi hanmanlarını mı?"

"Olur mu Hoca? Elbette başkalarınınkini. Gizlice..."

"Yok yok! Kalsın, istemem."

Birlikte uzun uzun güldüler... Çok geçmeden konuşmalar politikaya kaydı. Niçin devrimciler bu kadar çok gruplara bölünmüştü? Bölünmeler faşizmin işine yaramıyor muydu? Dev-Yol, Dev-Sol, Kurtuluş gibi örgütler arasında ne fark vardı? Amaç aynı olduğuna göre, niçin birlikte olunmuyordu? Seçimleri boykot etmekle, AP'nin kazanmasına ve yönetime gelmesine hizmet edilmemiş miydi? Birbiri peşi sıra sorulan pek çok soruya yanıt vermek için uzun uzun konuştu Şahin. Halkın politikayla böyle yakından ilgilenmesine sevinmişti.

İkinci gün öğleden sonra, bir gençle birlikte Aybastı'ya geçti. Şehir merkezindeki bir eve girdiler. Feridun, bu evde olacaktı. Kapıyı açan genç bir kadın, gülerek içeri aldı onları.

Kısa boylu, sarışın, çocuk yüzlü bir gençti Feridun. Daha çok bir çocuğunkine benzeyen tatlı bir gülümseyişle karşıladı Şahin'i:

"Hoş geldin Hoca."

"Hoş bulduk."

"Nasılsın?"

"Sağ ol iyiyim."

"Nasıl, beğendin mi Aybastı'yı?"

"Kışı fazla sert gibi! Ama umarım baharı güzeldir. Baharları çok severim de! İnsanlarını ise çok beğendim."

"Baharı da insanları gibi hoştur. Her taraf yemyeşil olur. Beğeneceğinden eminim."

"Buna sevindim. Peki sen nasılsın? Yaran ne durumda?"

Alankent'te epeyce anlatmışlardı ona Feridun hakkında. Bu arada yaralı olduğunu da öğrenmişti. Jandarma Birlik Komutanı Yüzbaşı Musa Karatan'ın kendi elleriyle açtığı ateşle vurulmuştu karakol önündeki bir gösteri sırasında. Ondan beri de kaçaktı. Gösteri karakol baskını olarak yorumlanmış, hakkında tutuklama kararı çıkmıştı.

"Bazen fenalaşıyorum ama iyileştim sayılır. Kaçaklık değil mi? Koşullar kendime bakmama her zaman uygun olmuyor."

"Senden başka bir de Öner varmış galiba kaçak olan."

"Evet, bir de o var... Bu yazın bir gün, zengin bir tüccarın oldukça fahiş bir fiyatla halka yağ sattığını duymuş arkadaşlar. Karaborsa! Gidip, normal fiyatla satmasını istemişler. 'Siz kim olu-

yorsunuz?' diye terslemiş adam bizimkileri. Bunun üzerine, mallara el koyup normal fiyat üzerinden satmak istemiş arkadaşlar. Tüccar silahını çekip ateş etmeye kalkışınca, bizimkiler daha önce davranıyorlar ve adam yaralanıyor. Ölmedi, iyileşti daha sonra. Öner o günden sonra kaçak düştü."

"Peki, kaçak olarak rahatça dolaşabiliyor musunuz etrafta? Yakalanma tehlikesi ne ölçüde var?"

"Böyle bir tehlike pek yok. Halkın çoğu demokrat, ilerici burada. Bizi seviyor, benimsiyorlar. İlçe merkezinde olsun, köylerde olsun kalabileceğimiz pek çok ev var. İhbar edecek insan azdır. Biz de herkesin gözü önünde dolaşmıyoruz tabii."

"Bu, yalnız çocuk yüzlü, çocuk gülüşlü değil, aynı zamanda çocuklar gibi de saf, tertemiz biri" diye düşünüyordu Şahin onu dinlerken. Hemencecik kanı ısınmıştı.

Çocuklar gibi gözlerini kırpıştıra kırpıştıra, onlar gibi tatlı bir heyecanla anlatmasını sürdürüyordu Feridun:

"İlk yıllarda faşistlerle çok kavga ettik. Sonra, gençliğin ve halkın büyük çoğunluğu bizden yana tavır aldı ve üstünlük bizde kaldı. Şimdi faşistler tamamen pusmuş durumdalar ama her an bir kalleşlik yapabilirler. Sayıları az olsa da, tehlikelidirler. Faizcilikten, tefecilikten, karaborsadan köşeyi dönmüş ne kadar zengin varsa hepsi onları destekliyor. Kabataş kasabasında ise öteden beri etkin sayılırlar. Biz, devrimci güçlerin durumuna gelince... Dev-Sol ayrılığı ne yazık ki buraya da yansıdı. İstanbul'daki bölünmeden sonra bazı arkadaşlarımız bizden ayrılıp Dev-Solcu oldular. Fatsa'dan farklı olarak, burada Dev-Solcuların da belli bir gücü var yani. İlçe Halkevi şu anda onların elinde. Biz ise dernek olarak kullandığımız bir kahvede faaliyet sürdürüyoruz. Ayrıca 'Kurtuluşçular' var, pek güçlü olmasalar da. Gruplar arasındaki ilişkiye gelince, hiç iyi değil!"

"Peki, bizim şu andaki durumumuz nedir? Düzenli toplantılar yapan, eğitim çalışmalarıyla seminerler de dahil, her türlü devrimci faaliyeti kapsayan bir örgütlülüğümüz var mı?"

"Maalesef var denemez! Potansiyel olarak hayli güçlü olmamıza rağmen, örgütsüz sayılırız."

Daha sonra, ilçenin ekonomik, sosyal, kültürel yapısı üzerine konuştular. Alankent'teki sohbetlerde bir şeyler öğrenmişti Şahin ama bilmediği çok şey vardı daha. İşe girişmeden önce, mümkün olduğunca iyi tanımak istiyordu bölgeyi.

Feridun'un anlattığına göre, ilçe merkezinde oturanların büyük bölümünü dar gelirli esnaf ve memurlar oluşturuyordu. Zenginlerin sayısı azdı ama oldukça zenginlerdi. Faizcilerden, fındık tüccarlarından ve birkaç karaborsacı esnaftan oluşuyordu bunlar. Çoğu, üçünü birden yapıyordu bu işlerin. Hemen hemen tamamı sağcı, bir kısmı ise ateşli faşistlerdi... Köylülerin büyük bölümü mısır ve patates üretiyordu. Arazileri az, toprakları verimsizdi. Ürettikleri ancak kendilerine yetiyordu. Yaz dönemlerinde büyük şehirlere gider, inşaatlarda çalışırlardı... Fındık üretimi Fatsa'daki kadar yaygın değilse de giderek gelişiyordu. Bu kesimdeki köylüler, faizcilerle fındık tüccarlarının sömürüsü altındaydılar. Hükümetin tayin ettiği taban fiyatları üretim giderlerini bile karşılamıyordu. Bu durumda köylüler faizcilere ve fındık tüccarlarına yöneliyor ama sonra borçlarını ödeyemez duruma düşerek, ürünlerini ve fındık bahçelerini tamamen kaptırıyorlardı onlara...

Daha sonra, halkın geleneklerini, bölgesel fıkraları, yaşanmış hikâyeleri, düğünleri, bayramları anlattı Feridun uzun uzun.

İlk bir haftası, sabahlara dek süren toplantılarla geçti Şahin'in. Her defasında başka insanlarla tanışıyor, onlarla, ülkenin ve bölgenin siyasal durumu, yapılacak devrimci çalışmaların ilke ve biçimleri üzerine uzun uzun tartışıyordu. Şehir merkezini, kasabaları ve bunlara bağlı mahalle ve köyleri kapsayacak bir komiteleşme çalışması üzerinde duruyorlardı daha çok. Komiteler halkın bütün kesimlerini içermeli, antifaşist devrimci muhalefetin yükselmesine, giderek de kurumsallaşmasına hizmet etmeliydiler... Bu arada, 15 Mart'ta, "Faşizmi ve Hayat Pahalılığını Protesto" adıyla, bir miting ve yürüyüş yapılmasını da kararlaştırdılar.

Hemen başladı miting çalışması, olanca hızıyla. Faşizmin ve MC hükümetinin teşhiri, çalışmaların ekseniydi. "Zam, zulüm, işkence" düzeniydi hüküm süren ve bu düzeni yıkacak tek güç halktı. Her tarafa bu içerikte bildiriler dağıtıldı, afişler asıldı. Halk, bütün bunları aldı ve mitingi bile beklemeden eylemlere dönüştürdü. Şehir merkezinde oturan kadınlar, ellerinde boş tencereler taşıyarak, kalabalık bir kitle halinde belediyeyi işgal ettiler. Belediye hoparlöründen yaptıkları konuşmalarla, bütün halkı mitingi desteklemeye çağırdılar. Aybastı, ilk kez böyle bir kadın hareketine tanık oluyordu... Toplantıdan toplantıya koşturan Şahin, bu arada köylere de gitmeye, oraları da tanımaya başlamıştı. Köylüler, ekinden ya da harmandan konuşuyorlarmış gibi yakın

bir ilgi ile miting üzerine tartışıyor, kendi aralarında miting hazırlık komiteleri oluşturuyorlardı.

Ve 15 Mart günü, şehrin sokaklarına coşkun bir sel gibi akıverdi halk. Köylülerin, esnafın, memur ve öğretmenlerin, kadınların, gençlerin katılımı büyüktü. İlçe merkezi, üç saat boyunca, "Zam-Zulüm-İşkence, İşte Faşizm!" "Tek Yol Devrim!" "Kurtuluşa Kadar Savaş!" sloganlarıyla inledi. Toprak yanığı yüzlerinde yılların ezilmişliğinin derin izlerini taşıyan köylüler, nasırlı elleri havada sıkılı, gözlerinden ateşler saçarak ve çökmüş avurtlarını öfkeyle açarak saatlerce bağırdılar. Coşkudan diken diken olmuş bir tüy yumağı, dönüp durdu Şahin kalabalığın içinde. Nicedir böyle bir eylem içinde yer almamıştı. Emekçi kitlelerin böylesine kalabalık bir şekilde mücadeleye katılmış olmaları sarhoş edercesine mutlandırmıştı onu. Konuşup durdu içinden, kendi kendine, kürsüdeki konuşmacılardan daha çok...

Firar Düşleri

Bahçe kapısı nihayet açıldı. Nöbetçi askerlerin bazıları, her zamanki gibi bahçe kapısının yanında duruyor, diğerleri ise koğuş kapılarını açıyorlardı. Duruşları sakin, davranışları normaldi. Demir kapıların yeniden kilitlenmesinin ardından diğer tüm askerler ayrılmış, koridorda yine tek bir nöbetçi kalmıştı. Göze çarpan özel bir önlem ya da herhangi bir değişiklik yoktu. Ortalığa savrulan eşyalarını toplarken; boşuna kaygılandıklarını düşünmeye başlamıştı Şahin. Ama tamamen emin olamıyordu henüz.

Durum, bir saat sonra anlaşıldı. Öğle yemeği yeni dağıtılmıştı ki az sonra, ilk kez gördükleri bir albay, arkasında subaylarla birlikte koğuşa girdi. Ortalığa biraz göz attıktan sonra, cezaevinin yeni müdürü olduğunu belirtti ve kısa bir konuşma yaptıktan sonra çıkıp gitti.

Şahin de Sebahattin de sevinçle gülümsüyordu öğleden sonra havalandırmasında.

"Adam bir haber verir yahu! Yeni müdür olarak cezaevini teftiş etmek istiyorum. Tünel kazacak olanlar yanlış anlayıp sakın telaşlanmasınlar diye değil mi" dedi Şahin.

"Herifte kavrayış diye bir şey yok ki canım!"

Fısıltıları, ağız dolusu kahkahalarıyla kesildi.

"Bu iş böyledir işte" dedi sonra Şahin. "Heyecanı boldur! Sevinçten kaygıya, kaygıdan sevince yuvarlanır durursun."

Artvin firarındaki anıları gelmişti aklına.

Üç gün sonra, bir öğle havalandırmasında daha birlikte volta atmaya başladılar.

"Kül dökmeyi hiç aksatmadan sürdürdük. Tuvalette hiçbir tıkanma olmadı. Bu kadar deney yeter diye düşünüyoruz" dedi Sebahattin.

"Evet! Bence de yeter" dedi Şahin.

"O halde koğuşa gel ve başlayalım."

Durup dururken 8. Koğuş'a geçmesi, dikkat çekebilir, kuşku yaratabilirdi. En uygunu, Sebahattin'lerin koğuşunda yatan, Ünye Dev-Yol davasından hükümlü olup üç ay sora tahliye olacak bir arkadaşıyla takas yapmasıydı. Elbette, başka bir gerekçe uyduruldu ona!.. Bir süre sonra, 8. Koğuş'ta olup tünelden haberleri olmayan kişiler de gönderildiler başka koğuşlara. Onlara da uyduruk gerekçeler belirtildi, koğuştan ayrılmaları için!..

Sebahattin, Fehmi, Aydın ve Hüseyin, Şahin'in yatağında toplandılar bir akşam. Koğuş kapısının tam karşısında, tuvalet kapısının hemen yanındaki ranzanın alt katına sermişti Şahin yatağını. Aynı zamanda pencerenin önünde olan bu ranzanın üst katında Sebahattin yatıyordu. Erzincan 1 No'lu Özel Askeri Cezaevi'nde, ilk kez firar gündemli bir toplantı yapılıyordu. İdarenin baskı ve işkencelerine karşı girişilecek direnişler ya da tutukluların kendi aralarındaki sorunlar üzerine yapılan her zamanki toplantılardan biri değildi bu! İdareye karşı yapılabilecek en etkin bir eylemin; aynı zamanda tüm ülkede büyük bir yankı uyandırıp, dost düşman herkese parmak ısırtacak bir eylemin toplantısı idi bu. Gündemin maddesi Özgürlük'tü. Toplantının bu büyük anlamı, herkesin yüzünden okunabiliyordu. Herkes tüm konuşmaları pür dikkat izliyor, konuşurken ise düşüne düşüne, sözlerini tarta tarta konuşuyordu.

Akşam yemeğinden hemen sonra oturmuşlardı toplantıya. Az sonra çay gelecekti. İsteyen her koğuş, akşam yemeğinden sonra kantinden çay alabiliyordu. O gün nöbetçi olan koğuştan bir kişi çıkıyor, kantinden aldığı demlik ve bardakları koğuşlara dağıtıyor, daha sonra da toplayıp geri götürüyordu. Bütün bunlar, tahta kapının, parmaklıklı demir kapının üzerine kapatılmasından biraz önce bitiyordu. Toplantıya, tahta kapının kapanmasından sonra değil de, daha önce, yani koridorda dolaşan nöbetçi askerin, kendi gözü önünde olduğu için toplantı yapıldığından kuşkulanmayacağı bir saatte başlamayı uygun görmüşlerdi. Daha çok, bir çay sohbetine yoracaktı asker bu durumu. Toplantı, kapı kapandıktan sonra da sürse bile, çay sırasında başlamış olan sohbetin hâlâ bitmediğini düşünecekti nöbetçi, eğer mazgaldan bakıp görecek olursa. Gerçi artık eskisi gibi değildi durum. Toplantı yaptıkları belirlenen koğuşlar, eskisi gibi baskı altına alınmıyorlardı. Ama

yine de nöbetçinin anlamamasında yarar vardı. Konuşulan şeyleri duyamasalar da, bir toplantı, önemli bir şey demekti çünkü idare açısından; dikkatlerini iyice artırabilirlerdi.

Gündemin ilk maddesi, çalışma anlayışı ve ilişkileri olarak belirlenmişti. Konuşanlar, bu konudaki düşüncelerini, ilkelerini ortaya koyuyorlardı. Yalnızca kendilerinin duyabileceği, alçak bir sesle konuşuyorlardı. Ama sık sık, özellikle nöbetçinin kendi koğuşlarının önünden geçtiği anlarda, kahkahalar atıyor, koridora taşacak kadar yüksek bir sesle, normal, gündelik konuşmalara geçiyorlardı...

Şahin söz aldı:

"Bence bu konu, en az diğer teknik konular kadar önemlidir. Çünkü teknik olarak mümkün olabilecek herhangi bir firar, eğer doğru bir çalışma anlayışı ve ilişkileri üzerine oturtulmamışsa başarılamayabilir. Adından da belli olduğu gibi, bu bir özgürlük eylemidir; bu yolla kendi kişisel özgürlüğümüzü geri almaya çalışacağız. Ama olayın, kişiselliği aşan çok önemli boyutları da vardır. Cezaevleri, hâlâ toplumun en dinamik, en canlı, en kararlı muhalefet odaklarıdırlar. Bütün toplumun gözü cezaevlerindedir. Tutuklu ailelerinden başlayıp, geniş bir sol kesimin tüm üyeleri, her an için bizleri düşünmektedirler. Eğer gerçekten kaçabilirsek yalnız biz sevinmeyeceğiz; aynı zamanda yüz binlerce insanı da sevindireceğiz. Ama eğer başaramazsak, bir yandan bu büyük kitleyi üzmüş olacağız, bir yandan da bugünkü baskı rejiminin yöneticilerine, 'Kimse bizim elimizden kurtulamaz!' şeklindeki propagandalarına malzeme vermiş olacağız. Bu zamana kadar yapılan ve hepsi de başarısız kalan birkaç girişim gibi!.. Öte yandan, başarabilirsek başka cezaevlerindeki binlerce devrimci tutukluya cesaret ve umut verecek, onları da böylesi çabalara itmiş olacağız. Başarısız olduğumuzda ise, firarı düşünenler üzerinde caydırıcı bir etkimiz söz konusu olacak. Konu böylesine önemli ve ciddi. Bu nedenle, konuya, devrimci bir sorumluluk duygusuyla yaklaşılmalı ve başarmak için elden gelen her şey yerine getirilmelidir."

Kaçılması son derece zor olan ve yalnız askerlerin değil, aynı zamanda tutuklu arkadaşlarımızın yüzde 99'unun da imkânsız gördüğü bir cezaevinden kaçmaya çalışacağız. Bu işin başarısı: Son derece yaratıcı ve kıvrak bir zekâdan; her an dikkatli ve uyanık olmaktan; ve bunların yanı sıra, hiç yorulmadan ve moral bozmadan, sabırla çalışmaktan geçer. İşte bu noktada, çalış-

ma ilişkilerinin önemini görmek gerekiyor. Sık sık moral ve sinir bozucu aksiliklerle karşılaşacağımız kesin. Böylesi durumlarda birbirimize moral vermeye özen göstermeli, sinirlerimize hâkim olup birbirimizi kıracak davranışlardan sakınmalıyız!

Diğer koğuşlardaki tutuklu arkadaşlara gelince... Bu çalışmayı, idareye karşı yaptığımız diğer direnişlerden ayrı görmek gerekiyor. Başarının bir başka yolu da disiplin ve gizliliktir ki bunlar da ne kadar az kişi bilecek olursa o kadar iyi sağlanır. Zaten nöbetçi askerlerle burun buruna yaşıyoruz. İki kişinin yapacağı bir konuşma, farkında olmadan nöbetçilerin kulağına kadar gidebilir. Hem kaldı ki bu koğuşta olmadığı sürece, kimsenin çalışmaya herhangi bir katkısı da olamaz. Kendi sayımız ise bu işe yeter. O halde böyle bir çalışmadan başkalarını bilgilendirmenin şimdilik bir gereği yoktur. Ama eğer başarıya ulaşırsak, o zaman, eylemin esenliğini tehlikeye atmamak kaydıyla mümkün olan en çok sayıda tutukluyu kaçırmak da yine bizim görevimizdir. Ve böyle bir şeyde ise, siyasi grup, kişi ayırımı, ideolojik farklılıklar kesinlikle gözetilmemelidir.

Şahin, biraz daha konuştuktan sonra, "Eylemimizin politik mahiyeti bu şekilde kavranmalıdır!" deyip bitirdi.

Söyledikleri, diğerleri tarafından da tartışmasız bir şekilde savunulan şeylerdi. Aralarında, en küçük bir görüş ayrılığı söz konusu değildi.

Daha sonra teknik konulara geçtiler. En küçük ayrıntılara varana dek tartışıyorlardı:

Tünelin ağzı tuvaletten açılacaktı kuşkusuz; koridordaki nöbetçilerin göremediği tek yer tuvaletlerin içiydi çünkü. Ama bir başka önemli neden de askerlerin aramalardaki küçük bir ihmalleriydi. Bütün koğuşlarda tutuklular, su kesilmelerine karşı, dolu su bidonları bulunduruyorlardı tuvaletlerinde. Ayrıca, tuvalet taşının hemen yanı başındaki köşelerde, basit duş tertibatları vardı. Tutuklular, bu duş tertibatlarının altında da plastik leğenler bulundurur, sürekli olarak su ile dolu tutarlardı onları. Büyük tuvaletlerinden sonraki temizlikleri ya da çorap, külot gibi acil çamaşırları için bu leğenlerdeki suyu kullanırlardı. Askerlerin aramalardaki tek ihmalleri, bu leğenlerin altlarına bakmamalarıydı işte. Su bidonlarının altlarına, yanlarına bakıyorlardı ama bu leğenleri kenara çekip de altlarına bakmıyorlardı. Oysa leğenler yeteri kadar genişti; zemin betonda açılacak, bir insanın geçebile-

ceği genişlikteki bir deliği rahatlıkla kapatabilirlerdi. Öyle de olsa, tüm yatak ve giysileri didik didik arayan, zemin betonu ve yan duvarları demir küskülerle vurarak, inceden inceye kontrol eden askerler, bu leğenlerin altından hiçbir şekilde kuşkulanmıyorlardı. Sebahattin, kesin olarak denemişti bu durumu; leğene bıraktığı belirsiz bir işareti, bozulmamış olarak bulmuştu aramalardan sonra. Tünelin giriş ağzı olarak, bu leğenin altını belirlediler. Eğer kendi beton kamuflajlarında aksamalar olursa, bu leğen sayesinde atlatabilirlerdi aramaları.

En uzun zamanı tünelin yönü üzerindeki tartışma aldı. En uygun olan yönün tespiti için, çok değişik hesaplamaların yapılması gerekiyordu. Kendi bulundukları kuzey yönüne doğru kazacak olsalar, elli metre uzunluğundaki bir tünel yeterli gelirdi; çünkü tünelin ağzı kenar duvarın hemen dibinde olacağı için, kırk metre sonra dış çevre duvarını geçer, on metre daha kazınca hendeğin ötesinden çıkmış olurlardı. Öte yandan 8. Koğuş'un hizası, dış çevre duvarını tamamen ortalıyordu; dolayısıyla çıkacakları nokta, bu çevre duvarının her iki başındaki nöbetçi kulelerinin ikisine de yeteri kadar uzak olacaktı. Ne var ki cezaevinin bu kuzey tarafı, askeri tesislerin de en yoğun olduğu taraftı; delikten çıktıktan sonra, kimseye görünmeden uzaklaşmak ve askeri alanı terk edebilmek mümkün olmazdı. Batı yönüne kazarlarsa, helikopter sahası ve ona ait tesislerin ortasına çıkarlardı. Doğu yönünde ise atış poligonu vardı; poligondaki nöbetçi kulübelerinde geceleri de nöbet tutulup tutulmadığını bilmiyorlardı. Banyoya gidiş gelişleri sırasında görmüşlerdi, hangi tarafta nelerin olduğunu. Tünelden çıktıktan sonra çekilebilmek için en uygun olan yön, güney yönüydü; görebildikleri kadarıyla, askeri alan en çok bu tarafta boştu. Gerçi güney yönüne kazılacak bir tünelin çok uzun olması gerekecekti; kuzey yönüne kazacak olsalar cezaevi binasını hemen çıkmaları mümkünken, güney yönüne kazdıklarında tünel uzunluğunun yarısı, cezaevi binasının altından geçecekti; kare biçimindeki cezaevinin kuzey kenarından başlayıp güney kenarından çıkacaklardı çünkü. Ne var ki tünelden çıktıktan sonrası da önemliydi; hava alayı gibi koskocaman bir arazinin tam ortalarında bulunuyorlardı çünkü. Sonuçta, çok daha uzun bir tünel kazmak zorunda kalacak olsalar da güney yönüne karar verdiler.

Ses sorunu çok önemliydi. Akşam saat beşten sonra, dış nöbetçilerin nöbeti başlıyordu. Bunlar, kenar duvarın hemen dibinde

geziyorlardı; tuvaletten gelecek en küçük bir çıt sesini bile rahatlıkla duyabilirlerdi. Koridordaki nöbetçi ise, orta şiddetteki her türlü sesi duyabilirdi. Sonuç olarak, betona vuramazlardı; ancak ucu sivriltilmiş bir demirle hafifçe kazarak delebilirlerdi betonu. Birkaç gün önce banyoya götürülürlerken yolda gördükleri ve gizlice aldıkları bir demir parçası vardı ellerinde şimdilik. Buna ek olarak, koğuşun sağ dip köşesindeki ranzadan da bir demir keseceklerdi. Revire çıktıklarında birkaç tane enjektör testeresi aşırmışlardı bunun için; permatik sapından, sap yapacaklardı testerelere. Demirin kesildiği yeri ise, ranzanın boyasına uygun bir şekilde, ellerindeki resim boyaları ile boyayacaklardı, aramalar sırasında askerlerin dikkatini çekmesin diye.

Koğuş araması, hafta içi günlerde ve haftada bir kez olduğuna göre, aramanın yapıldığı günden pazartesi sabahına kadar az çok rahat olabilirlerdi. Ama pazartesi sabahından aramanın yapılacağı güne kadar, beton kamuflajı her gün muntazam bir şekilde yapılmalıydı. Mahkeme, görüş, revir, banyo, para dağıtımı gibi tüm idari faaliyetler de yine hafta içi gerçekleştirilirdi; dolayısıyla bu günlerde gündüzleri çalışmak tehlikeli olurdu. Akşam saat sekizden, yani tahta kapılar kapatıldaktan sonra çalışmak gerekiyordu. Bu saatten sonra tüm idari işler duruyor, hastalanan birinin revire götürülmesi gerekmedikçe, askerlerin kapıları açıp içeri girmeleri söz konusu olmuyordu. Cumartesi, pazar günleri ise, idarenin tatilde olduğu günlerdi; yalnızca sabah sayımları yapılıyordu o kadar. Bu günlerde gündüzleri çalışılabilirdi. Ama ister gündüz çalışılsın ister gece, sese ve tuvalete giriş çıkışlara her zaman dikkat edilmeliydi. Sabah saat altıdan akşamın sekizine kadar, demir kapının açık parmaklıkları arasından koğuşu olduğu gibi görebilen iç nöbetçiler, akşam sekizden sonra da tahta kapının mazgalından içeriye bakabiliyorlardı istedikleri zaman. Bu nedenle, tuvalete girip çıkarken kapı çok az açılmalı ve hemen kapatılmalıydı; aksi takdirde, o anda koğuşun önünden geçecek ve içeriye bakacak olan bir nöbetçi, tuvaletin içindeki faaliyeti görebilirdi. Ayrıca, çalışmadan sonra tuvaletten çıkanlar, sanki gerçekten tuvalet ihtiyaçlarından geliyorlarmış gibi, tertemiz olmalıydılar!

Günün en son faaliyeti olan akşam çayları çoktan içilmiş, çay bardakları ve demlikler yeniden toplanmıştı. Askerler, en baştaki onuncu koğuştan itibaren koğuşların tahta kapılarını kilitlemeye başlamışlardı. Koğuş kapısının tam karşısındaki ranzanın alt katı-

na oturmuş, komik fıkralar üzerine kahkahalar atan beş kişiye hiç aldırış etmeden, 8. Koğuş'un kapısını da kilitlediler askerler. Kahkahaların yerini fısıltılar, fıkraların yerini firar konuşmaları aldı yeniden. Sonlara gelmişlerdi. Havalandırma, ışıklandırma gibi, daha önceden de konuşulmuş olan birtakım noktaları da gözden geçirdikten sonra toplantıyı bitirdiler. Müthiş güzel bir şeye karar vermiş olduklarını belli eden mutlu gülümsemeler yayılmıştı yüzlerine. Gözleri kıvılcımlarla doluydu. Yıllardır faşizmin askeri mahpushanelerinde yatmakta olanlar kadar, başka kim bilebilirdi ki özgürlüğün ne kadar zor ve ne kadar da güzel olduğunu! Sıkıntılı, yorucu, tehlikeli bir yola çıkacaklardı. Belki yarısında kalacaklardı bu yolun ama belki de ta kıyısına kadar varacaklardı tutsaklıklarının. Kapkara toprağın içinden geçip, yıldızların altına fırlayacakları o güzel ana ilişkin hayaller kuruyorlardı şimdi, toplantının ardından. Öyle güzel, öyle eşsiz, öyle inanılmaz bir an olacaktıki o! Saf, çocuksu bir şaşkınlıkla karışık, içten gelen bir hayranlıkla dinliyordu herkes birbirinin benzetmelerini. Her birinin söylediği, alev alev yanan bir sevinç oluyordu diğerlerinin yüzlerinde. Televizyonda, akşam anahaberleri devam ediyordu.

"Bir gün" dedi biri, "spiker bizim adlarımızı okuyarak başlayacak haberlerine. Kaçtılar diyecek."

Vay anasını! Ne müthiş bir haber olacaktı bu gerçekten. Kendileri bile hayret içinde baktılar bunu söyleyene!..

Koğuşlarının arandığı günün akşamı, tahta kapı kapanır kapanmaz tuvalete girdi Şahin. Arkasından bir başkası daha takip etti onu. Dışarıdan, kenar duvarın hemen dibinde, bir baştan diğer başa gidip gelen dış nöbetçilerin postal sesleri ve konuşmaları geliyordu. Tuvaletin, kenar duvar üzerindeki yarı aralık duran küçük penceresini itip kapadılar. Sonra, duşun altındaki leğeni yana çektiler ve bellerine sokulu, uçları o gün sivriltilmiş demirleri çıkardılar. "Şansımız açık olsun!" diye fısıldayan Şahin, elindeki demirin ucunu, tam duşun altına gelen bir noktada zemin betona dayadı. Kuvvetle bastırarak sağa sola çevirmeye, betonu oymaya başladı. Tepeden tırnağa dolduğu büyük bir mutluluğun heyecanıyla hafifçe titriyordu elleri. Yıllardan beri kurduğu firar düşleri, ilk kez somut bir eyleme dönüşmüştü işte!

İkisi birden iki saat çalıştığı halde, birer misket büyüklüğünde iki küçük yuva açabildiler ancak. Zemin beton, "Beni kazarak delemezsiniz!" diye meydan okuyordu sanki. "Beni delebilmeniz

için vurmanız gerek ama o zaman dạ öyle bir ses çıkarırım ki değil dış nöbetçiler, iç nöbetçi de, nöbetçi subayı da rahatlıkla duyarlar" diyordu adeta. Koğuştakiler, arada bir girip bakıyor, "Bu üç aya delinmez" deyip yüzlerini buruşturuyorlardı.

Şahin içeri girdi. Yiyecek dolabından birkaç tane limon çıkardı. Bir kabın içine hepsinin suyunu sıktı. Üzerine tuz dökerek iyice karıştırdı sonra. Bazı cezaevlerinde idarenin gözetiminde de olsa, tuvalet temizliği için tuzruhu alınabiliyordu içeri. Ama bu cezaevinde yasaktı. Elde ettiği sıvıyı, götürüp betonun üzerine döktü. Boşuna!.. Hiçbir etkisi olmadı. Saat gecenin on ikisini bulduğunda, çalışmayı bıraktılar. Televizyonların kapatıldığı ve tutukluların yataklarına çekildiği bu saatte, sürtüp kazıyarak da olsa çalışılamazdı artık.

Betonun delinmesinin tahminlerinden de zor olacağının anlaşılmasına karşın, sonsuz bir rahatlık içindeydi Şahin yatağında. Kolları sıvamış ve işe başlamışlardı ya; onun için önemli olan buydu o anda. Daha önce başka cezaevlerinde de kaç kere somut planlar yapmış, kaç kere umutlanıp sevinmişti. Ama bazı arkadaşları yüzünden bir kez olsun eyleme dönüştürememişti planlarını!.. Oysa şimdi düş bitmiş, eylem başlamıştı. Varsın zor olsun! Sağlam bir plana ve bitmez bir inanca sahip olduktan sonra gerisi gelirdi. Ranzasının üst katının tahtalarına dikili gözlerinin önüne, betonda açtıkları iki küçük yuvarlağı getirdi Şahin. Yuvarlaklar birleştiler önce; sonra büyüdüler, kocaman bir delik oldular. Delik toprağa yayıldı sonra; ince, uzun bir yol oldu. İkinci bir delik açıldı bu yolun sonunda. Gökyüzündeki yıldızlardan ışık ışık bir özgürlük boşaldı deliğin içine. Şahin'in içi ışıdı... Dışarıdan, kule nöbetçilerinin haykırışları geldi yine: Duur! Kimdir o! Ellerini başının üstüne koy! Yavaş yavaş yaklaş!.. "Bağırın bağırabildiğiniz kadar, dedi içinden. Öyle bir kaçacağız ki gölgemizi bile göremeyeceksiniz."

Bir Zamanlar Aybastı

Miting çalışması, devrimci faaliyete katılabilecek pek çok insanla ilişki kurma çalışması olmuştu aynı zamanda. Mitingten hemen sonra bunlarla bir araya gelinerek, yeni çalışmalar üzerine tartışılmaya başlandı.

Gündemde, mahalle yollarının çakıllanması vardı şimdi. İlçe merkezine bağlı mahallelerin yolları yıllardan beri çakıllanmayı beklemiş ama klasik politikalarla yönetilen belediye, halkın bu ihtiyacını şimdiye kadar gidermemişti. Oysa Aybastı bir Karadeniz ilçesiydi ve bütün Karadeniz bölgeleri gibi bol yağış alıyordu. En küçük bir yağmurda bile yollar diz boyuna kadar çamura boğuluyor, bu durumda arabalardan yararlanamayan köylüler için, yolun varlığı ile yokluğu arasında pek bir fark kalmıyordu. Bütün mahallelerde devrimcilerin öncülüğünde birbiri ardı sıra toplantılar yapan halk, kendi içinden seçtiği "Yol Çakıllama Komiteleri"ni bu sorunun çözümü ile görevlendirdi. Baharla birlikte çakıllama çalışması başlayacaktı.

Seçilen komitelerden birer kişi, Belediye Başkanı Fikri Sönmez'le görüşmek üzere Fatsa'ya gittiler. Kendi belediyesinden umudu kalmayan halk, sorununu Fatsa Belediyesi'ne götürüyordu artık. Fikri Sönmez'in yanıtı olumluydu:

"Belediyemiz yalnız Fatsa halkının değil, olanaklar ölçüsünde çevre ilçelerin halkının da hizmetindedir. En kısa zaman kepçe Aybastı'da olacaktır."

Bu arada, 30 Mart günü yaklaşmış, eylem hazırlıkları başlamıştı. *Devrimci Yol Dergisi*, sekiz yıl önce Kızıldere'de öldürülen Mahir Çayan ve dokuz arkadaşını, bir haftalık bir eylem kampanyasıyla anmaya çağırıyordu kitleleri. Aybastı çağrıyı benimsemiş, Ordu'dan gelen takviye polis ekiplerine rağmen eylemlere

başlamıştı. Halk, sekiz yıl önce lanetlediği bu on devrimciyi, her gün başka başka eylemlerle anıyordu şimdi. Sekiz yıl önce, "vatan haini anarşistler", "din düşmanı, ana bacı tanımaz komünistler" diye aşağıladıkları, ölümlerini kutladıkları bu devrimcilerin isimlerini, evlerinin, dükkânlarının duvarlarına işliyordu şimdi halk: "Kızıldere Unutulmayacak!" "Mahir'ler Mücadelemizde Yaşayacak!" Kahve toplantıları, afişlemeler, korsan gösteriler, şoförlerin klakson çalarak yaptıkları arabalı geçitler... Ve son günün akşamı, caddelerle şehrin etrafındaki tepelerde yakılan dev ateşler... Takviye polis kuvvetleri, hiç kimseye hiçbir şey yapamadan, geldikleri gibi gittiler...

Nisanın ikinci haftasıydı. Ağaçlar tomurcuk çıkarmış, havaya bahar kokuları dolmaya başlamıştı. Fatsa Belediyesi'nin gönderdiği sarı kepçe, yeşile düşen sarı bahar ışığı gibi girdi Aybastı'ya. Kalabalık bir halk topluluğu, kepçeyi şehir girişinde karşıladı ve sloganlar ata ata Küçükyaka mahallesine götürdü... Ertesi sabah, erkenden, Küçükyaka'nın girişinde toplanmaya başladı insanlar. Yatağından kalkan oraya koşuyordu. Aybastı Lisesi'nin öğrencileri, öğretmenler, memurlar, esnaflar, Küçükyaka İlkokulu öğrencileri, başlarında fesleri ve sekiz köşeli kasketleriyle köylüler, güllü çiçekli bayram giysileri içindeki kadınlar... Yol boyunca dizi dizi, tümsekler üzerinde küme küme... Yola hâkim bir tepenin üzerine büyükçe bir pankart asılmıştı: Halkın Güçlü Kollarıyla Aşamayacağı Engel, Çözemeyeceği Sorun Yoktur! Söz, Yetki, Karar Halka! Fikri Sönmez'in bu şiarı Aybastı halkının da dilindeydi artık. Küçük çıtalara çakılı ve yüzer metre arayla mahalle yolu boyunca dizili Devrimci Yol amblemli bayraklar, sabah rüzgârının etkisiyle dalgalanıyorlardı.

Eline bir megafon alan Şahin, büyükçe bir taşın üzerine çıktı.

Faşizmin halkın canına kastettiği kanlı günlerden, her gün biraz daha yoksulluğa itilen ve insafsız bir terörle susturulmak istenen emekçilerden, sayısız cana kıyan resmi ve sivil faşist güçlerden, dolan mezarlıklardan, hapishanelerden bahsettiği konuşması göğe yükselen sloganlarla bitti. Ardından, davul zurnanın hareketli, neşeli müziği yayıldı etrafa ve makinist, coşkun alkışlar arasında, yolun kenarındaki çakıllara sapladı kepçenin iri dişlerini. Sıraya geçmiş damperli kamyonlar birer birer dolmaya, tepelerindeki Devrimci Yol bayraklarını dalgalandırarak, mahalle yolunun rampasını tırmanmaya başladılar.

On gün, sabahın erken saatlerinden akşamın geç saatlerine kadar hummalı bir şekilde sürdü çalışma. Yalnız Küçükyakalılar değildi çalışanlar. Başka mahallelerin halkı da gruplar halinde gelip yardım ettiler onlara. Liseli öğrenciler, paydos saatlerinde evlerine değil oraya koştular çalışmak için. Öğretmen ve memurlar, mesai saatlerinin bitiminden sonra gidip kazma küreğe sarılıyorlardı. İlçede oturan kadınlar, her gün değişik gruplar halinde yiyecek taşıdılar çalışanlara. Aybastı halkı, kurulu düzenin yıllar yılı aşıladığı bireysellik ve bencilliği bırakmış, "Birimizin sorunu hepimizin sorunudur" anlayışına sarılmıştı... Memnun olmayanlar da vardı bütün bu yaşananlardan. Bir gece, ikisi de demokrat olan Öğretmen Samet Evin'in ve Avukat Birtan Akyürek'in evlerine kurşunlar sıkıldı, kısa aralıklarla, peş peşe. Ortalıkta "eski CHP'li yeni MHP'li Salim Yaman'ın" ismi dolaşmaya başladı: Kırk yaşlarında, Aybastı'nın etkili kişilerinden, aktif politikacı biriydi. Birtakım düzenbazlıklarını açığa çıkarıp teşhir eden devrimcilerle ilişkisini kesmiş, diş biliyordu onlara. İstanbul'da yaşayan MHP'li bir kardeşi, bir yıl önce yine İstanbul'da vurulmuş, öldürülmüştü. Açıktan değil gizliden çalışıyor, öç almak için yanıp tutuşuyordu... Kepçenin başında nöbetler tutuldu o geceden sonra. Halk kararlıydı, hiçbir güç engel olamazdı çalışmaya. Böylesi bir kararlılığa ancak on gün dayanabildi yollar. Onuncu gün, mahallenin tüm yolları çakıllanmıştı.

Ardından Kabalı mahallesine kaydı çalışma; aynı anlayış, aynı dayanışma, aynı ruh hali içinde... Kabalı gibi gerici düşüncelerin hayli etkin olduğu bir mahallede bile, devrimci slogan ve ilkeler yaşama geçiyordu. Gerçi gözlerinde "köylü kurnazlığı"nı okumak mümkündü insanların; bir ağızdan "Devrimciyiz!" demeleri ve her komite seçiminde hep beraber parmak kaldırmaları, biraz da çıkarlarından ileri geliyordu. Ama bunu doğal görüyordu devrimciler. Bu zamana kadar aydınlar halka ne ölçüde ışık olabilmişlerdi ki halkın bir kısmı gerici olmasındı bu ülkede? Bu ancak onların içine girilerek giderilebilirdi, yoksa onların okumadığı dergi ve kitaplara uzun uzun yazılar yazarak değil! Bu düşüncede olduğu içindir ki iş bitimindeki şenlikte:

"Devrimciler, bu halka kanmayın! Bunlar şimdi yüzünüze gülüyorlar ama arkanızdan da küfrediyorlar. Bu halk için hiçbir şey yapılmaz" diyen Kabalı İlkokulu öğretmenini, öfkeli bir şekilde azarladı Şahin.

Devrimci hareketin bir çığ gibi büyümesine MHP yanlıları fazla tahammül edemediler. İlçe merkezinin göbeğinde, Dev-Solcularla aralarında çıkan bir tartışmada silahlarına sarıldılar. İlçe pazarının kurulduğu, cumartesi günüydü. Sokaklar tıklım tıklım insan doluydu. Etrafa rastgele ateş etmeye başlayan kişiler, biri ağır olmak üzere beş kişiyi yaraladılar.

Şahin, dernek olarak kullandıkları kahvede, arkadaşlarıyla birlikte bir seminer çalışması içindeydi o anda. Silah sesleri üzerine, hızla olay yerine koştular. "Kahrolsun Faşistler", "Aybastı Faşistlere Mezar Olacak" gibi sloganlar arasında halk, yaralıları arabalara bindirip, hafif olanları ilçe sağlık ocağına, ağır olanları ise Fatsa Devlet Hastanesi'ne göndermekle uğraşıyordu. Başlarında eski İlköğretim müdürü Suavi Kataroğlu'nun bulunduğu saldırganlar kaçmışlardı. Dev-Solcu ve Dev-Yolcu devrimciler silahlarını çekip, köşe bucak aradılarsa da hiçbirini bulamadılar. Yarım saat sonra, sokak hoparlörlerinden duyulan bir ses, kaymakamın sokağa çıkma yasağını duyuruyordu. O ana kadar bir tek polis, bir tek jandarma gelmemişti olay yerine. Oysa, beş adımlık ötedeydi polis karakolu. Anında gelip saldırganları kovalayacakları yerde, saldırıya uğramış halkı kovalıyorlardı şimdi sokaklardan... Faşistlere, polise, jandarmaya veryansın ede ede terk etti sokakları halk. Onların yerine polis ve jandarma devriyeleri tur atmaya başladı sokaklarda. Bir saat sonra, Ordu'dan gelen mavi bereli komandolar da katıldılar onlara. önce namlular, sonra dipçikler konuşmuş, sokaklar ele geçirilmişti...

Olayın olduğu saatlerde Dev-Yolcuların büyük çoğunluğu ilçede değildiler. Yarım saat uzaklıktaki bir yerde, sel sularının götürdüğü köprülerini yeniden yapmakta olan Sarıyerli köylülere yardım ediyorlardı. Aldıkları haber üzerine işi bırakıp şehre geldiklerinde hava çoktan kararmıştı. Aysız, bulutlu bir geceydi. Arada bir yağmur çiseliyordu, soğuk bir rüzgârın eşliğinde. Zifiri karanlıkta zar zor seçilen gölgeler, ilçenin yukarısındaki boş arazide, kanal kenarlarına ve ağaç diplerine çömelmişlerdi. Öfkeli ve kararlı fısıltılar karışıyordu geceye: Yarın, hepimiz çarşıya dolmalı, sokakları kolay kolay terk etmeyeceğimizi göstermeliyiz. Müdahele eden olursa, hemen tavır koyalım!

Sokağa çıkma yasağı sabaha kadardı. Sabah, yeni bir gün başlarken, devrimciler de şehrin sokaklarını doldurmaya başladılar. Uykusuz yüzlerinde öfke ve kararlılık okunuyordu. Elleri tetikte

komandolar, sokaklar boyunca gidip geliyorlardı hâlâ. Kimlikleri belli olduğu halde hiçbir saldırganın evi aranmamış, bir tanesi bile gözaltına alınmamıştı. Saatler ilerledikçe sokaktaki gerginlik de artıyordu... Öğle saatlerinde, birbiri ardına patlayan birkaç el silah sesiyle yankılandı ortalık. Önceki yıllarda, MHP'nin yan örgütlerinden Ülkücü Öğretmenler Birliği'nin yöneticiliğini yapmış olan, Kataroğulları ailesinden bir öğretmen vurulmuştu. Tepkinin büyüyeceğini anlayan güvenlik kuvvetleri, aramalara nihayet başladılar. Bir gün önceki olayda silah kullanmış olan iki kişiyi yakalayıp gözaltına aldılar. Öğretmenin öldürülmesinden ötürü ise, Dev-Yol sempatizanı üç genç hakkında "gıyabi tutuklama kararı" çıkardı savcılık... İki gün sonra, Suavi Kataroğlu ailesi, eşyalarını yükledikleri bir kamyonla polis gözetiminde ilçeyi terk etti. Ardından olaylar duruldu ve ilçede yaşam yeniden normale döndü.

Mayısta iyice çılgınlaştı bahar. Göz alabildiğine yeşildi her yer. her tarafta çiçek kokuları tozutuyordu. Geceleri yıldızlar göz kamaştırıyor, sokaklar, gece gezintilerine çıkan şen şakrak insanlarla dolup taşıyordu. Açık pencerelerden şarkılar, türküler sızıyordu dışarı. Baharın coşkusuna, bahar gibi yeşerdikçe yeşeren devrimci mücadelenin verdiği yaşam dirimi eklenmiş, insanlar kabına sığmaz olmuştu...

Feridun haklı çıkmış, Aybastı'nın baharını beğenmişti Şahin. Kimseye belli etmiyordu ama aşırı bir tutku gösteriyordu bahara karşı. İki bahardır ayrı olduğu memleketi aklına düşüyor, kendini memleketinin dağlarında, yemyeşil tepelerinde hissediyor, kendinden geçiyordu... Artık, epeyce tanımıştı Aybastı'yı. Henüz bütün köyleri görmemişti ama bir çoğunu gezmişti. Şehirde olsun, köylerde olsun, pek çok samimi dost edinmişti; her akşam beş altı evden davet alıyordu. Bir sevgi köprüsü kurulmuştu halkla arasında. Halk, onu da bir Aybastılı olarak görüyordu artık, hatta bazıları kendi evlerinden biri gibi.

"Evli misin yavrum?"

Parmağındaki yüzüğü göstererek soruyorlardı bazen. Buranın kadınlarının öyle bir "yavrum" deyişleri vardı ki "aynı öz anamınki gibi sıcak" diye düşünürdü Şahin.

"Evet, evliyim anacığım."

"Madem öyle onu da getir buraya yavrum."

Ah keşke! Keşke yanına alabilseydi gerçekten karısını! Çok özlemişti. Bazen telefon açası geliyordu, hiç olmasa sesini duymak...

Sonra vazgeçiyor, yapmıyordu bunu.. Bir gün, *Demokrat* gazetesinde, kendi memleketinden kadınların resmini gördü. "Postane önünde uzun kuyruk oluşturan kadınlar, başbakana telgraf çekerek hayat pahalılığını ve baskıları protesto ettiler" diye yazıyordu resmin altında. Uzaktan çekilmişti resim. Hiçbirinin yüzü belli olmuyordu. Ama o, inatla baktı resme. Bunlardan biri odur diye düşünüyor, bulmak istiyordu. Onun olduğuna inanarak, gizlice öpüverdi sonra birini... Başka bir gün ise, yine aynı gazetede, onun da içlerinde olduğu bir grup memurun (bir yıldır Orman İşletmesi'nde çalışıyordu) sürgün edildikleri haberini okudu. Gözlerini ayıramadan, dakikalarca baktı ismine...

Ülke çapında yaşanan iç savaş, günden güne öylesine hızla derinleşiyordu ki özel sorunlarını, dertlerini, düşünmeye bile zaman ayıramıyorlardı. Hükümet güdümlü polis ve MHP'lilerin hunharlıkları artarak devam ediyor, kan ve gözyaşı oluk oluk akıyordu. Polisi MHP'lilerden ayırmak mümkün değildi artık. MHP'liler, polis elbiseleri ve polis otolarıyla mahallelere operasyonlar düzenliyor, halkı dayaktan geçiriyorlardı. Emniyet binaları, polis karakolları, MHP'nin şubelerine dönmüşlerdi adeta. Kars emniyetinde, bir fırın işçisi işkence ile öldürülüyordu... Gözaltına alınan bir kız öğrenci, tam üç ay boyunca işkencede kalıyor, bu süre içinde şehir şehir pek çok karakolda dolaştırılıyor, ırzına geçiliyor, işkence olsun diye bir akıl hastanesinde deliler arasına atılıyordu... Ankara Dev-Genç Başkanı Necdet Erdoğan Bozkurt, İskenderun emniyetinde işkenceyle can veriyordu... Tarsus'ta, bir trafik kazasından hareketle yollarının yapımını isteyen halka polis kurşunları yağdırılıyor, dokuz kişi öldürülüyordu... İzmir'de bir öğrenci yurdunu basan polis birlikleri, açtıkları silahlı ateşle beş öğrenciyi katlediyorlardı... Bu kanlı terör ortamında devrimciler, yirmi dört saat boyunca koşturuyor, halk içindeki siyasal faaliyeti artırmaya ve MHP'lilere, polise, jandarmaya karşı, silahlı eylemleri de içine alan bir savunma ve direniş mücadelesini omuzlamaya çalışıyorlardı.

Şen şakrak süren bahar akşamlarına birbiri peşi sıra patlayan bomba sesleri karıştı Aybastı'da... Önce, ilçe merkezinin hemen karşısındaki Aşağı Kutlular mahallesinde oturan bir devrimcinin evi bombalandı. Ertesi akşam ise, Sarıyer köyünde, kadın öğretmenlerin kaldığı lojmanda patladı bomba. Yine aynı akşam, motosikletle Alacalar köyünden Sarıyer'e gitmekte olan Feridun

kurşunlandı köyün girişinde. Kendini yere atarak silahıyla savunmaya geçen Feridun, zor kurtulabilmişti ölümden.

Hemen Sarıyer köyüne gitti Şahin. Feridun'la ve birkaç kişiyle kafa kafaya verip, sabaha kadar düşündüler. Bombalardan arta kalan bez ve iplik parçalarından başka bir ipucu yoktu ellerinde. Bunlara bakılırsa, her iki bomba da aynı elden çıkmıştı. Peki ama kimin elinden? Bütün sorular burada düğümleniyordu. En iyisi uyanık olmak, saldırabilecekleri yerlerde nöbet tutmak ve saldırganı o anda yakalamaktı! Ertesi gün, Sarıyerli gençlerden birinin yaşadığı bir olay, durumu hem daha da ciddileştirdi hem de esrar perdesini biraz araladı.

Öğleden sonra bir saatti. Şahin, henüz ayrılmamıştı köyden. Köyün başındaki çimenliklere oturmuş, köylülerle sohbet ediyordu. Feridun da oradaydı. Yukarıdan, köyün girişindeki inişli yoldan koşa koşa gelmekte olan bir genç, az sonra yanlarına vardı. Korku ve panik içindeydi. Yüzündeki şiş ve morluklara bakılırsa dövülmüş olmalıydı. Koşmaktan iyice yorulmuş, soluk soluğa kalmıştı. Gelir gelmez anlatmaya başladı:

"Tam Pamukluboğazı virajını dönüyordum ki yolun üzerindeki ormandan, 'Kıpırdama, eller yukarı!' diye bir ses duydum. Başımı çevirip baktığımda, ağaçlar arasında üç maskeli adam gördüm. Ellerindeki hafif makineli silahlar üzerime doğruluydu."

Üzerindeki korkuyu hâlâ atamamış olmalıydı ki konuşurken kekeliyor, sözlerine güçlükle devam ediyordu. Herkes gözlerini gencin üzerine dikmiş, büyük bir ilgiyle dinliyor, olayın sonunu merak ediyordu.

Firar Düşleri

Ne kadar güzel! Ne kadar temiz, saf! Zorla ve haksız bir şekilde elinden alınmış özgürlüğü, yine zorla geri almak! Büyük bir onur değil miydi bu?

Ranzasında, firarın onuru üzerine saatlerdir düşünmekte olan Şahin, "Haksız bir tutsaklığa karşı firar etmek, meşru bir haktır" diye geçiriyordu içinden. Dışarıdan, her zamanki gibi yarım saatte bir, kule nöbetçilerinin haykırışları geliyordu: Dur! Kimdir o? Ellerini başının üstüne koy! Yavaş yavaş yaklaş!.. "Bağırın bağırabildiğiniz kadar. Öyle bir kaçacağız ki gölgemizi bile göremeyeceksiniz. Siz mi yaman, yoksa biz mi göstereceğiz size..." Ah! Ne güzeldi özgürlüğü zulme yâr etmemek; hakkını geri almak söke söke...

Ertesi akşam aynı saatlerde yeniden başladı çalışma. Yine hiç ara verilmeden çalışılıyordu. Ama sert beton aşınmak bilmiyordu bir türlü. Yine çeşitli sıvılar hazırlanıp betona döküldüyse de boşuna; hiçbir etkileri olmuyordu.

"Yahu bir de işeyelim şuna!"

İş düşündüklerinden daha zor çıkmıştı ama şakalaşmaktan da geri durmuyorlardı. Bir süre sonra, çalışma bırakıldı. Bu iş böyle gitmeyecekti.

"Yo hayır! Buna vurmadan olmaz. İğne ile kuyu kazmaya benziyor bu iş."

Şahin'in yatağında toplanmış, başka yöntemler üzerinde kafa yoruyorlardı.

"En iyisi, gündüzleri hafif hafif vurarak çalışmak. Dış nöbetçiler, akşam saat beşten sonra gezmeye başlıyorlar nasıl olsa. O saatten sonra biz de vurmayı bırakır, yine böyle kazarak devam ederiz. İç nöbetçiye gelince, onun duyamayacağı bir şiddette vururuz."

"Ne kadar az vursan da iç nöbetçinin duymaması mümkün değil."

"Nöbetçi, genellikle koridorun başındaki sandalyede oturuyor. Eğer hafif şiddetle vurursak ses oraya kadar gitmez. Ya da gitse bile, çok zayıf gider ki ne olduğunu pek anlayamaz. Koridorda gezmeye başladığında vurmayı durdururuz. Kaldı ki onu yanıltabiliriz de. Bundan sonra odun ve kömürleri parçalama işini, eskisinden daha sık ve daha gürültülü bir şekilde yapalım. Böylece, hem tuvaleteki sesi boğmuş oluruz hem de nöbetçi, duyduğu bütün sesleri odun ve kömürlerin parçalanmasına yorar. Ayrıca bol miktarda bir kitap ciltleme işi başlatabilir ve bunu beton delininceye kadar sürdürebiliriz. Tuvaletteki çalışma başladığı anda, bir kişi de masaya kitapları yığar ve başlar ciltlemeye. Sayfaları çivi ile delerken, normalden biraz daha şiddetle vurur tabi odunu çiviye. Bunu da özelliklle, nöbetçi koridorda gezmeye başladığında, onun gözü önünde yapar; böylece nöbetçiler başka anlarda duydukları seslerden başka anlamlarda kuşkulanmazlar."

Ertesi gün, sabah havalandırmasından sonra koğuşa girer girmez kolları sıvadılar. Koğuşun haftalık araması yapılmıştı. Hafta başına kadar yeni bir arama söz konusu olmadığından, o zamana kadar beton kamuflajı gibi bir sorunları yoktu. Havalandırmaya çıkarılırlarken betonun üzerindeki leğeni su ile doldurmaları yeterliydi.

Tuvalette bir kişi çalışıyordu. Koğuştan götürdüğü bir odunla vuruyordu demire. O, bu şekilde betonu delerken, koğuştakilerden bir kişi de tuvalet kapısının hemen yanındaki ranzanın üst katında, Sebahattin'in yatağına uzanıp gazete ya da kitap okuyor gibi görünüyordu. Üçüncü bir kişi ise, bu ranza ile koğuş kapısı arasındaki ancak bir kişinin sığabileceği kadar dar ve ancak üç dört adım atılabilecek kadar kısa alanda volta atmaya başlıyordu. Koğuşun biricik boş yeriydi burası. Havalandırma saatlerinin dışında, günün yirmi bir saatini koğuşlarına kapatılmış bir şekilde geçiren tutukluların burada volta atmaları eskiden beri alışılagelen bir durumdu; bu nedenle nöbetçinin kuşkulanacağı bir şey değildi burada voltalamak. Ama şimdi, tuvaletteki çalışmanın güvenliği için volta atılıyordu burada. Volta atan kişi, tam kapının önünden dönerken, kapının parmaklıkları arasından koridora doğru göz atıyor, nöbetçinin sandalyesinde oturmaya devam edip etmediğini kontrol ediyordu. Eğer nöbetçi asker sandalyeden kal-

kıp koridorda gezmeye başlayacak olursa, hemen, Sebahattin'in ranzasındaki kişiye (ki bu, genellikle Sebahattin'in kendisi oluyordu) doğal, günlük bir sözden oluşan parolayı söylüyor, o da hemen, yanı başındaki tuvaletin kapısını tıklatıyordu. Tuvaletteki kişi, bunun üzerine çalışmasını durduruyor, nöbetçi gezmeyi bırakıp yeniden sandalyesine oturuncaya ve tuvalet kapısı yeniden tıklatılıncaya kadar ses çıkarmıyordu. Üçüncü koridordan gelip idareye gitmek isteyen askerler olduğunda da yine aynı yöntemi uyguluyorlardı ama üçüncü koridor ile kendi koridorları arasındaki geçiş kapısı koğuşa çok yakın olduğundan, tuvaletteki ile haberleşmede kaygı verici gecikmeler olabiliyordu.

Tok tok tok...

Tuvaletten gelen bu sesler, o günden sonra bir daha eksik olmadı. Başlangıçtaki kadar çok olmasa da sürekli tedirgindi koğuştakiler. Ne kadar hafif vurulursa vurulsun, koridorun ta yarısına kadar taşıyordu sesler. Üstelik üçüncü koridora geçiş kapısı bazen öyle bir ansızın açılıyordu ki tuvalete haber vermek mümkün olmuyor, askerler koğuşun önünden geçerken bile sesler gelmeye devam ediyordu. Bu durumlarda, hemen espriler üretip koğuşu kahkahalara boğmak ya da doğal sayılacak başka birtakım gürültüler çıkararak tuvaletteki sesleri bastırmak gerekiyordu. Bazen ise sesler öylesine yüksek çıkıyordu ki değil koridorun yarısına, koridorun başındaki nöbetçinin kulağına kadar gitmemesi mümkün değildi. En çok işe yarayan şey ciltleme çalışmasıydı. Dış kantinciye ısmarladıkları ciltleme malzemeleri gelmiş, koğuşun masasına yığılı kocaman kitap yığınının ciltleme çalışması başlamıştı. Daha önce ciltlenmiş kitaplar bile sökülmüş, yeniden ciltleniyordu. Kalın kitap sayfalarının masa üzerinde delinmeleri sırasında, çiviye vurulan odun darbelerinin çıkardığı sesler tuvaletten gelen seslerin yerini almıştı. Koridorda gezindikleri sıralarda bu çalışmayı kendi gözleriyle de gören nöbetçiler, sandalyede oturdukları sırada duydukları tüm sesleri bu çalışmaya yoruyor olmalıydılar mutlaka. Elbette her şey ölçülü tutulmalıydı; yoksa, kitap ciltleme gibi izinli bir şey de olsa, eğer aşırı bir gürültü yapılırsa nöbetçilerin kuşkulanmalarına neden olabilirdi... Daha önce konuştukları gibi, odun ve kömürlerin parçalanması sırasında çıkan seslerden yararlanıyorlardı bir de. Cezaevi kalorifersiz olduğu için, her gün odun ve kömür dağıtılıyordu koğuşlara. Ama öyle kocamandılar ki tutuklular, ranzaların demirlerine vurarak parçalamak zorunda

kalıyorlardı bunları. 8. Koğuş'takiler bu işi de şimdi daha sık yapmaya başlamışlardı. Elbette bunun da ölçüsünü kaçırmadan! Ölçüyü kaçırmamaları gerektiği için bütün bu önlemlere her zaman başvuramıyorlar, bu yüzden de tuvaletten çıkan seslerin tedirgin ediciliğinden büsbütün kurtulamıyorlardı.

En rahat ve en verimli çalıştıkları günler, cumartesi ve pazar günleriydi. Bu günlerde idari faaliyetlerin tatile girmesi birçok bakımdan işe yarıyordu; ne arama oluyordu herhangi bir koğuşta ne de tutuklular şu veya bu nedenle idareye çağrılıyorlardı. Öte yandan pazar günleri televizyon programlarının gündüz saat on ikide başlaması ve öğle havalandırmasında dışarıda futbol oynanması 8. Koğuş'takilerin işine son derece yarıyordu. Havalandırmaya yalnızca futbol oynamak isteyen tutuklular çıkıyor, tutukluların büyük bir bölümü ise televizyonun pazar programlarını izlemeyi tercih ettikleri için koğuşlarında kalıyorlardı. Bir yandan koğuşlardan çıkan televizyon sesleri, diğer yandan bahçeden gelen top sesleri koridorları yoğun bir gürültüye boğuyordu. Tabi 8. Koğuş'takiler normalden biraz daha fazla açıyorlardı televizyonun sesini. Futbol oynamaya gönderdikleri kişiyse ayağına gelen topu her fırsatta bahçenin yan duvarlarına gönderiyor, ortalığı gümbürtüye boğuyordu. Bütün bu gürültülü ortamda, 8. Koğuş'un tuvaletindeki kişi, rahat rahat vurabiliyordu demire.

Pazar akşamı, Şahin, kamuflaj için koları sıvadı. Hafta başlıyordu. Sabahleyin betondaki delik mutlaka kapatılmış olmalı, arama yapılıncaya kadar da her gün sürdürülmeliydi bu kamuflaj çalışması. Gerekli malzeme hazırdı; bir leğen dolusu kum toplanmıştı beton tozları içinden. Bir kişi daha yardım ediyordu Şahin'e. Gece yarısından biraz daha geç bir saatte bitirdiler. Bu arada sobayı birkaç kez kızdırmak zorunda kalmışlar, küçücük koğuşta hiç kimse yorganını örtünemez olmuştu. Önceden tasarladıkları kadar mükemmel olmamıştı kamuflaj; ürettikleri beton kalıp demir balyozlara dayanacak kadar sert değildi. Betondaki boşluğun büyüklüğü ve şekilsizliği oldukça zorlamıştı kendilerini. Ama en azından kendisine bakan gözleri yanıltacak bir görünümdeydi yine de yaptıkları kamuflaj.

Aramanın olduğu gün heyecan doruktaydı. O sabah, havalandırma için koğuşlarının kapısı açılırken, "Kimse kalmasın!" demişti askerler. Böyle söylerlerdi arama yapacakları zaman. Koğuştaki herkesin havalandırmaya çıkması zorunlu olurdu bu durum-

da... Kendilerinden ne kadar emin olsalar da demir balyozların bahçeye kadar çıkan gümbürtülerini yüreklerinde hissediyorlardı. Birbirlerine gülümseyip göz kırpıyor, aldırmaz görünüyorlardı ama kafaları, tuvaletin altındaki duşun altındaydı sürekli. Bir süre sonra sesler kesildi. Hiçbir olağanüstü koşuşturma duymamışlardı koridorlardan. Bahçe kulesinden kendilerini gözlemekle görevli nöbetçide de hiçbir değişiklik belirtisi yoktu. Daha bir tatlılaştı gülümseyişleri, göz kırpışları daha bir hafifleşti. Yanaklarına mutluluğun, gözlerine gururun renkleri yayıldı. Havalandırma saati bitip de koğuşa girdiklerinde, her yerin yine tarumar edilmiş ama deliğin bulunamamış, hatta leğenin hiç oynatılmamış olduğunu görünce içlerindeki kahkahaları dışa vurmamak için büyük bir güç harcamaları gerekti. Öte yandan, yatakların, elbiselerin, kitapların ve her türlü diğer eşyanın darmadağın edilip ortalığa saçıldığı aramaya ilk kez küfretmiyorlardı...

Aradan birkaç gün daha geçtiği halde, on santim derinliğinde bir çukur açabilmişlerdi ancak betonda. Hafta içi gündüzleri genellikle çalışamıyorlardı. Arama yapılıncaya kadar betondaki kamuflajın bozulmaması gerekiyordu çünkü. Aramanın yapılması ise, bazen cuma gününü bile buluyordu. Önceden onca kızdıkları aramaların bir an önce yapılmasını ister duruma gelmişlerdi şimdi. Daha fazla yol katetmelerini önleyen bir başka şey de bazı nöbetçilerin bitmek bilmez voltaları oluyordu. Bazıları sandalyede oturmaktan sıkılıyor, uzun zaman boyunca gezip duruyorlardı koridorda.

Bir başka önemli sorunla daha karşı karşıyaydılar:

Kendi tuvaletleri ile 7. Koğuş'un tuvaleti birbirine bitişik olduğundan, çıkan sesler yandakilere olduğu gibi gidiyordu. Seslerin ardı arkası gelmeyince, 7. Koğuş'takilerin dikkatini çekmeye başlamıştı durum.

"Yahu nedir bu gürültü? Ne yapıyorsunuz bu tuvalette?" diye sormaya başlamışlardı bazıları.

Hatta bazı şamatacı tipler:

"Tünel mi kazıyorsunuz nedir? Eğer tünel kazıyorsanız bizi de unutmayın ha!" diye şakalaşıyorlardı.

Gerçekten tünel kazılıyor olabileceği akıllarından geçmediğinden, bazen öyle yersiz ve zamansız yapıyorlardı ki bu şakalarını, askerlerin duymalarına ramak kalıyordu. Doğru dürüst bir yanıt veremiyorlardı her zaman. Başlangıçta pek aldırış etmemişlerse

de, ne soruların ne de beton delme işinin sonu gelmişti. Durum ciddiydi ve hemen çözüm bulunmalıydı.

7. Koğuş'un çoğunluğunu oluşturan Dev-Yol grubunun önde gelen ikisi ile açık açık konuştular havalandırma saatinde. Tünel kazacaklarını, eylemin esenliği açısından hiçbir kişi ve grupla işin sonuna kadar konuşmayı aslında düşünmediklerini ama bazılarının yerli yersiz soruları ve şakaları yüzünden, kendilerine konuyu erkenden açmak zorunda kaldıklarını, onlardan, bu tür soru ve şakaları önlemelerini, ayrıca firara katılıp katılmayacaklarına da şimdiden karar vermelerini söylediler. Olumlu yanıt aldılar onlardan. Sözü edilen soru ve şakaları önleyeceklerdi. Katılma konusunda ise düşünüp bir karara varacaklar ama katılmasalar bile ellerinden gelen her türlü desteği vereceklerdi.

Sorun çözülmüştü. Kimse tuvaletteki seslerin sözünü etmedi bir daha...

Bir süre sonra, beklemedikleri güzel bir sürprizle karşılaştılar. Beton birdenbire yumuşamış, gittikçe de yumuşuyordu. Üç gün daha çalışınca, üç aya delemeyeceklerini sandıkları beton tükeniverdi.

Kara... Kara... Kara...

Fırtınada yolunu şaşıran gemi tayfaları yeniden karaya kavuştuklarında nasıl sevinirlerse öyle seviniyorlardı. Kapkara toprak kollarını açmış, apaydınlık günlere çağırıyordu. Hurra o günlere! Özgürlüğe vira vira! Pupa yelken ileri!..

"Önce bir buçuk iki metre derinliğinde bir çukur kazalım. Tünele girip çıkmak kolay olur."

"Bir kişi kazsın, diğer bir kişi de topraktaki taşları ayıklasın. Üçüncü bir kişi ise, bir leğenin içinde su ile iyice inceltsin toprağı, tuvalete dökmeden önce."

"Taşların irilerini tekrar tünele döşeyelim. Ufak tefekleri ise, küllerdeki kömür artıklarına karıştırıp çöpe göndeririz."

"Seslere dikkat!"

"Ellere de! Toprağı kazanlar ellerini bandajlasın. Yoksa ellerin yıpranmışlığı askerlerin dikkatini çeker."

Bir kum yığını gibi yumuşaktı toprak. Kibrit büyüklüğünde bir taş bile çıkmıyordu. Müthiş bir zevkle çalışıyorlardı. Neşeli fısıltılarla şakalaşıyor, tatlı tatlı gülümsüyorlardı. Fokur fokur kaynayan bir fısıltı kazanıydı sanki tuvalet. Leğendeki toprak su ile yoğrulunca sıpsıvı bir hal alıyor, tuvalete döküldüğünde de geçip

gidiyordu. İki saatlik bir çalışmadan sonra bir metre derine indiler. Şahin, kazdığı, birkaç plastik kutu dolu toprağı da yukarıya verdikten sonra çukurdan çıktı.

"Bugünlük bu kadar yeter. Azar azar çalışmak daha iyi. Az toprak bol su. Tuvalete her giren birkaç bidon su döküp öyle çıksın bundan sonra."

İşin uzun sürmesi önemli değildi. Yeter ki başka bir cezaevine gönderilmesinlerdi bu arada. İşte, iki aramayı atlatmışlardı. İki aramayı atlatan on aramayı da atlatırdı!

Şimdilik herhangi bir sevk durumu söz konusu değildi. Hele Şahin için hiç değildi. Kaçacağından kuşkulandıkları için, özellikle bu cezaevinde tutuyorlardı. "Kendilerinden habersiz kuş bile uçamazdı" ne de olsa buradan. Samsun'dan sürgün geldiğinin haftasında, Şahin'in birlikte yargılandığı Fatsa ve Aybastı davasındaki tutukluların da kaldığı diğer cezaevine on kişi gönderilmiş, ama Şahin ve birkaç kişi özellikle burada alıkonulmuşlardı.

Buraya getirilmeden kısa süre önce, Samsun Cezaevi'nde, görüşüne gelen Gönül'ü sıkıştırmışlardı bu yüzden. Daha sonra yaptıkları bir açık görüşte anlatmıştı Gönül:

"Görüşten ayrıldığımda sivil polisler takıldılar peşime. Epeyce izlediler. Sonra yanıma gelip, 'Kocan kaçmaya çalışıyor. Bir bilgin var mı? Sana mutlaka söylemiştir!' diye sıkıştırdılar. Zor kurtuldum ellerinden."

"Üzüldüm" demişti Şahin. "Ama olur böyle şeyler. Oluyor daha doğrusu. Mutlaka tahminleri üzerine konuşmuşlardır. Yoksa herhangi bir açık vermiş değilim."

Hangi cezaevine gitse, idarelerin bu tür kuşkuları ile karşılaşıyordu...

Şahin Gönül'ü düşünmeye başladı. Tünel kazdığını bilse ne derdi acaba? Sevinir miydi? Bilemiyordu Şahin. Bu yüzden de kahroluyordu.

"Sakın böyle bir şey yapma! diye uyarmıştı Gönül o konuşmalarında. Kaçacağını biliyorlar. Bu kesin! Böyle bir şey istemiyorum. Kesinlikle istemiyorum..."

Ertesi gün akşam sayımından sonra, üç kişi tuvalete girdi yine hemen. Betondaki delik açıldı ve çalışma yeniden başladı.

"Bugün kuyuyu bitirip tünele başlarız" diye düşünüyorlardı.

Bir süre sonra Şahin de girdi içeri. Zemin beton tamamen çamura bulanmıştı.

"Toprak hâlâ taşsız mı?"

"Evet, hiç taş yok. Çok güzel."

Kuyudakine eğildi Şahin:

"Yumuşaklık nasıl Hüseyin?"

"Fena değil. Biraz sertleşti ama yine de iyi. Yalnız şu yukarıdakine söyle ikide bir başıma su damlatmasın."

"Damlatmıyorum arkadaş" diye çıkıştı Fehmi, leğendeki toprağı suya tutmaya devam ederken.

Akşam yemeği için verdikleri moladan sonra yeniden tuvalete giren Hüseyin, çok geçmeden Şahin'i çağırdı.

"Borudan su damlıyor."

"Yok yahu!"

Eğilip boruya bakmaya başladı Şahin. Açtıkları deliğin hemen kenarındaki bir boruydu bu. Yandaki 7 Koğuş'un tuvaletinden geliyor, kendi tuvaletlerinin borusuyla birleşiyordu. Her iki tuvaletin pisliği aynı lağım kanalına akıyorlardı daha sonra.

Borunun iki yerinden, gittikçe büyüyen damlalar halinde su sızıyordu çukura. Yarım saat sonra ise tam bir akıntıya dönüştü damlalar. Tuvalete bolca su döktüklerinde, suyun hemen akıp gitmediğini, deliklerden sızan suyunsa daha da yoğunlaştığını gördüler. Can sıkıcı bir durum söz konusuydu... Koğuş kapısı kapandıktan sonra, iki kişi kuyuya girip boruyu inceledi. Deliklerden biri görünmüyor, su, borunun etrafındaki toprağın içinden geliyordu. Deliği bulmak için tuvalet taşının altına doğru iyice açtılar toprağı. Taşın altındaki dirsek tamamen açığa çıktı. Dirseğin, dışarıya doğru uzanan boruya girdiği yerde, bir elin sığacağı kadar boşluk vardı. Su bu boşluktan akıyordu. Önündeki toprak da açılmış olduğundan artık tamamen hızlanmıştı akıntı. Kuyunun içinde, dizlere kadar çıkan bir göl oluşmuştu. Suların gevşettiği kanardaki toprak da çözülmüş, dış temelin taşları tamamen açığa çıkmıştı...

Hepsi birden Şahin'in yatağına oturdular çaresiz. Kimsenin tuvalete girip kuyuya bakası gelmiyordu. Karanlık kuyudan su şakırtıları geliyor, kibrit çakılıp bakıldığında, içinde küçük küçük insan pisliklerinin yüzdüğü bulanık bir göl görünüyordu. Özgürlük umutları ile açtıkları o güzelim kuyu, pisliğe boğulmuştu.

Kimsenin yüzü gülmüyor, sigara üstüne sigara yakıyordu herkes. Daha önceki ışıltılardan eser kalmamıştı gözlerinde.

"Her şey buraya kadar. Güzel ama kısa bir düş gördük arkadaşlar."

Herkesin içinden geçirdiği ama dışa vurmak istemediği şey, seslice dile gelmişti nihayet.

"Lanet olsun! Toprak öyle sıvı bir hale geliyordu ki lağım borusunun tıkanabileceğini hiç düşünmüyordum artık."

"Maalesef ters oldu. İçeride dibe çöküp tekrar katılaşıyor demek ki."

"Peki tekrar çözülmez mi acaba?"

"Çözülse bile işe yaramaz. Yine tıkanır."

"Bu iş bitti mi yani?"

Herkes isteksizce konuşuyor, kimse gerçeği kabul etmek istemiyordu. Ama her şey ortadaydı. Nitekim bir süre daha düşündülerse de hiçbir çözüm bulamadılar.

"Hiç değilse, tuvaleti temizleyelim bari!.."

Korkunç bir görünüm içindeydi tuvalet. Bir köşesinde karanlık ağızlı büyük bir delik, diğer bir köşesinde ise kocaman bir toprak yığını vardı. Ve zemin, çamurdan geçilmiyordu. Askerlerden biri içeri girecek olsa, korkudan dili tutulurdu herhalde. Toprağı birkaç bez torbaya doldurup gölün içine attılar. Zemini ise yıkayıp iyice temizlediler. Saat on ikiden sonra, yan koğuştakilerin de yataklarına çekilip tuvaletlerini daha fazla kullanmamaları üzerine, borudan sızan suyun akışı azalmış, tekrar damlalara dönüşmüştü. Şahin, kamuflaj için yaptıkları beton kapağı deliğe yerleştirip tuvaletten çıktı.

Sabahleyin ilk işleri, kapağı açıp kuyuya bakmak oldu. Gece su akmayınca göl daha fazla yükselmemiş, toprağın da emmesi sonucu alçalmıştı bile. Ama şimdi yan koğuştakilerin ayakta oluşu ve tuvaleti kullanmaya başlamaları yüzünden, yeniden hızlanmıştı suyun akışı. Şahin gece boyunca düşündüklerini arkadaşlarına da açtı:

"Bu delikleri kapasak sorun çözülür sanıyorum. Bana göre lağım borusu tıkanmamış da olabilir. Belki de borulardaki deliklerin etrafının açılmasıyla su sızmaya başladı."

Başlangıçta ona kimse hak vermese de sonra hepsi olabilir dedi; hatta en çok karşı çıkan Sebahattin bile. Ona göre Şahin'in dediği son derece anlamsızdı.

O gün öğle havalandırmasından sonra Şahin soyunup aşağıya indi. Göl yeniden birikmiş, neredeyse bele kadar yükselmişti. Şahin, iki borunun birleştiği boşluğa çaputlar sokuşturup onu tıkamaya çalıştıysa da gerek boşluğun şekilsiz oluşu gerek iyi bir

şekilde yanaşamamasından dolayı başaramadı. Üstelik bez parçaları da suyu tutmuyordu. Bu kez boşluğun içine plastik eritip, tamamen kapamayı düşündü. Üşümüştü ama; su oldukça soğuktu. Onun yerine bir başkası indi içeri. Birkaç plastik terlik mum ateşine tutulup boşluğun içine eritilmeye çalışıldıysa da, bu da istendiği gibi yapılamadı. Her şeyden önce boşluğun olduğu yere gereği gibi yanaşılamıyor, bu yüzden de iyi çalışılamıyordu. Öte yandan, yoğun su akışı, yapılan çalışmayı anında etkisizleştiriyordu.

"Gece yarısından sonra yapalım bu işi. O zaman suyun akışı epeyce kesiliyor."

Ne gece yarısından sonra ne de ertesi gün delikleri tıkayabildiler. Olmuyordu. Bu arada Sebahattin, yaptıklarını yeniden tartışmaya açtı zaten:

"Bana göre yaptığımızın hiçbir anlamı yok. Lağım borusunun tıkandığı açıkça ortada. Bu durumda delikleri tıkamak daha da zararlı olur. Çünkü su bu deliklerden kuyuya akamayınca ya tuvaletten geri taşacak ya da daha büyük bir olasılıkla dışarıdaki lağım kuyusunda birikip, kuyunun kapağından dışarı sızacaktır. O zaman askerler kapağı kaldıracaklar ve çamurları göreceklerdir."

Söylediklerine karşı çıkmak mümkün değildi. Tamamen haklıydı. İyi ki delikleri tıkamayı becerememişlerdi.

"En iyisi betondaki deliği kapatıp işi bitirelim. Eğer lağımdaki tıkanma çözülür ya da su herhangi başka bir yerden taşmazsa sorun yok. Nasıl olsa askerler betondaki deliğin varlığını fark edemiyorlar. Tünel işi ise maalesef noktalandı."

Herkes umutlarının suya düştüğünü görüyor, büyük umutlarla başladıkları işin böyle aniden bitmesi karşısında acı duyuyordu. Ama gerçeği kabul etmekten başka yolları yoktu. Tuvaleti yeniden temizleyip, betondaki deliği güzelce kapadılar. Kulaklarını betona dayadıklarında, şırıl şırıl su sesleri geliyordu içeriden. Dışarıdan ise, "Dur! Kimdir o?" diye başlayıp, her zamanki sözlerini tekrarlayan nöbetçi askerlerin haykırışları.

Özgürlük, STOP!

Bir Zamanlar Aybastı

Ellerimi kaldırıp durmaktan başka çarem yoktu, diye sürdürdü genç, konuşmasını... Yola inip yanıma geldiler. Sarıyerli olduğumu söyleyince başladılar dövmeye. Şefleri olduğunu düşündüğüm birisi, adının Nevzat Karayün olduğunu ve komünistlere yardımcı olmaya devam edersek, köyümüzü yakıp yıkacağını söylüyordu.

Durum ciddiydi. Hatta kaygı verici. İlk kez, böyle bir şey oluyordu Aybastı'da.

Feridun tanıdığını söyledi Nevzat'ı:

"Aktif bir MHP'lidir. İstanbul'da bir eğitim enstitüsünde okuyor ve faşistlerin faaliyetlerine aktif olarak katılıyor. Bu yüzden uzun zamandır Aybastı'ya gelemiyordu."

Köylülerin bazıları da hatırladılar onu. Sefalık köyünden, yaşlı, felçli bir babanın oğluydu. Pamukluboğazı'ndaki virajdan biraz ötedeydi evleri; yolun yüz metre kadar yukarısında, ormanın kıyısındaki tek ev.

Aybastı'nın tam karşısındaydı Sefalık köyü. Biraz aşağısında, iki gün önce evi bombalanmış olan Dev-Solcu gencin oturduğu Kutlular mahallesi vardı. Aybastı-Gölköy yolu bu köyden geçiyordu ve Sarıyer yolu, köyün çıkışındaki Pamukluboğazı'nda ayrılıyordu bu yoldan... Kutlular, Sefalık, Nevzat'ın evi, Pamukluboğazı, hepsi de ilçe merkezinden görülebiliyordu.

Feridun, düşünceli, neredeyse kendi kendine konuşuyormuş gibi:

"Motosikletle Alacalar'a giderken, Coke Şenel'in evinin önünden geçtim. Evin önündeki avluda, Nadir Karayün'le birlikte çay içiyordu. Durdurup beni de davet etti. Çok işim olduğunu, daha Sarıyer'e geri döneceğimi söyleyip yoluma devam ettim. Yani, gece Sarıyer'e döneceğimi biliyordu onlar."

Nadir Karayün, Nevzat'ın kardeşiydi. Coke Şenel denilen adamsa, silah ve bomba uzmanı, uçan kuşu vurabilecek kadar usta nişancı, aynı zamanda asker kaçağı genç bir köylü. Nevzat... Feridun'un gece Sarıyer'e döneceğini bilen kardeşi... Bomba uzmanı Coke Şenel... Kördüğüm çözülüyor muydu yoksa?

İyi ama Nadir, Dev-Sol sempatizanı değil miydi? Arada bir Dev-Solcularla görülüyor, Halkevi'ne gidip geliyordu. Coke Şenel'inse ne alıp veremediği olabilirdi ki devrimcilerle? Yoksa, sahte bir sempatizan mıydı Nadir? Ve ağabeyi gelince onun safına mı geçmişti? Hemen gidip, Dev-Solculara söyleseler miydi ondan kuşkulandıklarını? Yoksa, emin oluncaya kadar takip mi etselerdi bir süre? Elinizde doğru dürüst kanıt olmadan sempatizanımızdan nasıl böyle kuşkulanabilirsiniz, demesinlerdi sonra Dev-Solcular? Zaten aralarındaki ilişkiler de iyi değilken!

Demeye, düşünmeye fırsat olmadı. Ertesi gün öğleye yakın bir saatte Sefalık'ta patlayan otomatik silah sesleri, her tarafta uzun uzun yankıdı. İlçede herkes sokağa dökülmüş, kaygı dolu gözlerini Sefalık taraflarına dikip, ne olup bittiğini anlamaya çalışıyordu. O sabah Aybastı'ya dönmüş olan Şahin de oradaydı. Hemen, birkaç araba yola çıkarıldı.

Yarım saat sonra olay aydınlandı. Gölköy tarafından yürüyerek gelmekte olan bir Dev-Sol grubu, Pamukluboğazı virajını dönüp Sefalık köyüne girdikten az sonra, yolun üzerine pusu kurmuş bulunan yedi sekiz kişilik bir grubun silahlı saldırısına uğramış, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde okuyan ve birkaç günlüğüne memleketi Gölköy'e gelmiş bulunan Ercan Gündoğdu ile Sefalık köyünden bir başka genç ağır yaralanmıştı. İkisi de kanlar içinde yatıyorlardı geri dönen arabaların içinde. Arabalar, Fatsa'ya doğru hızla devam ettiler yollarına... Bir saat sonra, Ercan Gündoğdu'nun öldüğü haberi geldi. Hastaneye yetişememiş, yolda ölmüştü. Aybastı, öfkeli bir yasa gömüldü...

Çetenin kimliği iki gün içinde ortaya çıktı. Herkes bildiğini, duyduğunu, gördüğünü birbirine aktarmış, çeteyi oluşturanlar belirlenmişti. Yaklaşık bir yıldır gasp suçundan hapiste olan Nevzat Karayün, kısa bir süre önce, yatmakta olduğu Edirne Cezaevi'nden kaçmıştı. Salim Yaman ve Sefalık köyü muhtarı tarafından Aybastı'ya gelişi sağlandığı söylenen Nevzat, gelir gelmez silahlı bir çete kurmuştu kendi liderliğinde.

Kardeşi Nadir Karayün, Kutlular mahallesinden Tufan İkiz, Coke Şenel ve Alacalar, Beylerli, Uzundere köylerinden birkaç lümpen genç vardı yanında. Dünyadan haberi olmayan, geri kafalı, serseri tipte gençlerdi bunlar. Büyük paralarla kiralandıklarına dair bilgiler vardı ortada. Bombalar, Coke Şenel'in elinden çıkmıştı. Ercan da onun kurşunlarıyla vurulmuştu. Feridun'u gece olduğu için vuramamıştı. Nevzat, arkasında güçlü destekler bulunduğunu, Aybastı'yı komünistlerden temizleyerek MHP'nin kalesi haline getireceğini söylüyordu...

Hemen hemen her gün Pamukluboğazı virajında yolu kesip, gelen geçenleri dövmeye devam ediyorlardı... Son kez, Aybastı'da pazarın kurulduğu bir cumartesi, ilçeye gelmekte olan Sarıyer köylüleri uğradılar saldırıya; on beşe yakın insanın binmiş olduğu bir traktörün yolu kesilmiş, kadın, erkek, silah dipçikleriyle kıyasıya dövülmüşlerdi.

Gencinden yaşlısına, kadınından erkeğine, bütün Sarıyer halkı ilçe merkezine aktı. "Kahrolsun Faşistler", Hükümet İstifa", "Tek Yol Devrim", "Faşist Karatan İstifa"... Büyük bir öfkeyle sloganlar atan köylüler, şehir merkezinde korsan gösteriye başladılar. Devrimcilerin ve şehir halkının da katıldığı gösteri giderek büyüdü. Hükümet, kaymakam, polis, jandarma göreve çağrılıyor, faşistleri yakalayıp tutuklamaları ya da istifa etmeleri isteniyordu. Bir miting için ta Ordu'dan ek kuvvetler getiren emniyet güçleri, bir haftadır süregelen ve Aybastı'yı çalkalayan bunca olaya karşın kıllarını kıpırdatmamış, Nevzat Karayün'ün evinde bir kez olsun arama yapmamışlardı!

Bir ara postaneye gidip, başbakana protesto telgrafları çeken halk, sonra yeniden meydana toplandı. Eylemin giderek büyümesi üzerine, kaymakam, nihayet geldi. Nevzat'ın evinin aranması için jandarmaya emir verdiğini, gerekenin yapılacağını, eyleme son verilmesini istediğini söyledi. Halk dağılmadı yine de. Az sonra, iki jandarma pikabının karakoldan hareket ettiği görüldü. Halkın tepkisi büyük oldu; kimi pikaplara tekme atıyor, kimi ön pikapta oturan Yüzbaşı Musa Karatan'a tükürükler yağdırıyor, hep bir ağızdan "Faşist Karatan, Katil Karatan" diye bağırıyorlardı.

Pikapların yola çıkması üzerine gösteri sona erdi; akşam da yaklaşıyordu zaten. Köylüler, köylerine gitmek üzere ayrıldılar. Şehirdekiler ise, Sefalık ve Pamukluboğazı'nın en iyi görüldüğü yerlere kümelenerek, pikapları izlemeye başladılar. Nevzat'ın

evinin doğrultusuna varınca duraklayan pikaplar, birkaç dakika sonra yeniden hareket ettiler ve az sonra virajın arkasında gözden kayboldular.

İki saat sonra geri dönen pikaplar, merak içinde hâlâ caddelerde gezinmekte olanların yanından hızla geçerek, karakola çekildiler. Ertesi gün öğrenildi ki Nevzat'ın evi yerine, Sarıyer köyünü basmıştı jandarma. Sahipleri şehirde gösteride olan köyün boş evlerinde aramalar yapmış, güvenlik nedeniyle köyde bırakılan birkaç genci sorguya çekmişlerdi. Karatan, açıktan açığa taraf tutuyordu. Yol kesip insanları döven, öldüren, evlere bombalı saldırılar düzenleyen silahlı çetenin üzerine gideceğine, bir kez de kendisi saldırıyordu saldırıya uğramış insanlara.

İki gün sonra, sabah evlerinden çıkanların ilk duyduğu şey, Coke Şenel'in öldürüldüğüydü! Sokakları doldurmaya başlayan insanlar, Ercan'ın öcünün alınmış olmasının gururuyla gülümsüyorlardı. "Yanan sigaranın külünü bir atımda vurabilen" Ekrem Hoca'dan söz ediyordu herkes. Aynı gün, savcılığın da Zafer köyü ilkokulu öğretmeni Ekrem Ercan hakkında gıyabi tutuklama kararı çıkardığı duyuldu.

Akşam, Feridun'la birlikte Küçükyaka mahallesinin yukarısındaki ormana giden Şahin, tepeye çıkınca durdu. Zaten aysız olan gece, ormanın içini zifiri karanlığa boğmuştu. Serindi. Sessiz... Bir süre etrafını dinledikten sonra, "Kahrolsun Faşizm!" diye seslendi Şahin. On adım ötedeki ağaçlar arasından kalın, tok bir ses yükseldi: Yaşasın Halkımız... Karanlığın içinden doğrulan belli belirsiz, uzun, iri bir gölge, çıtırtılar arasında yaklaştı. Ekrem Ercan'dı bu. Karanlığı ezercesine bir kuvvetle el sıkıştılar.

Onu, miting çalışmaları sırasında tanımıştı Şahin ilk kez. Karısı ve çocuklarıyla birlikte, okulun lojmanında kalıyordu. Aynı zamanda kendi köyü olan Zafer de, halkın büyük sevgisine sahipti. Zeki, esprili, coşku dolu bir adamdı. Yaşı otuza yakındı ama on sekizlik delikanlıların pek çoğundan daha atak, hareketli, dinamik bir yapısı vardı. Çok iyi motosiklet kullanır, bundan büyük zevk duyardı. Silahı ise çocuğuymuş gibi severdi.

"Teslim olmayacağım Hoca! Bu zamana kadar tebeşirimle halka hizmet etmeye çalıştım."

Kendinden emin, duru bir sesle, tane tane konuşuyordu. Etraftan böcüğün çıkardığı ince, hafif çıtırtılar ve yaprak hışırtıları duyuluyordu.

"Bundan sonra da silahımla hizmet edeceğim. Faşizme karşı savaşarak!"

Elinde tuttuğu hafif makineli, Sten marka silahı ona uzattı Şahin.

"Başarılar dilerim Ekrem Hoca!"

Nevzat Karayün'ün ekibi, birkaç gün sonra bir kez daha saldırdı. Hedef, Kutlular mahallesiydi. Ne var ki mahalleyi koruyan devrimcilerin silahlı direnişi ile karşılaşacak ve kimseye bir şey yapamadan gerisin geriye kaçmak zorunda kalacaklardı bu kez. İçlerinden ikisi kıstırılmış, çember altına alınmıştı. İlçe halkının baskısı sonucunda yola çıkan bir polis ekibi, ikisini de silahlarıyla birlikte yakaladı.

Bütün Aybastı, hâlâ can peşinde koşan çeteye karşı, büyük bir öfkeyle ayağa kalktı. Silahlanan halk, devrimcilerle birlikte çetenin üzerine yürüdü. Ancak üç gün tutunabildi diğerleri; arkalarında birkaç ölü bırakarak, Aybastı topraklarını terk ettiler... Tokat'ın Reşadiye ilçesinde, MHP'lilerin etkinliğinde bulunan Aybastı sınırındaki köylerde barındıklarına dair haberler geliyordu zaman zaman.

Geri gelen güvenli ve sevinçli günler uzun sürmedi ama! MHP'lilerin terk ettiği Aybastı, bu kez polislerin işgaline uğradı; yeni Ordu valisi Neşat Akkaya'nın gönderdiği polislerdi bunlar. Göreve başlar başlamaz, "Fatsa, Aybastı ve Gölköy'ü vatan topraklarına katacağım!" diye demeçler vermişti gazetelere. Ardından kısmi operasyonlar başlatmış, polis ve jandarma baskısını artırmıştı. Polislerle birlikte Gürgentepe Belediyesi'ni basmış, belediye başkanını tokatlamış, Gölköy'de bir mahalle halkını dipçikletmişti. En acılı çığlık Çamaş'ta koptu. Fatsa'nın en eski, en sevilen devrimcilerinden Cumali Eliaçık, Yukarı Çamaş'ta, mavi bereli komandolar tarafından öldürüldü. Kısa bir süre sonra ise, halkın büyük sevgi beslediği Şehittin Tırıç adında başka bir devrimci, Aşağı Çamaş'ta, bir miting için bir araya gelen yüzlerce insana konuşma yaptığı bir sırada, yine komandoların açtığı ateşle vurulacaktı. Halk, askerleri kuşatıp teslim alacak, karakol olarak kullandıkları okulu yakacaktı ama Şehittin kurtarılamayacaktı.

Bir akşamüstü iki otobüs halinde Aybastı'ya giren polisler, arabalardan iner inmez sokaklara yayıldılar. Önlerine geleni yaka paça ediyor, sürüye sürüye karakola götürüyorlardı. Bu arada Dev-Yolcuların kahvesi ile Halkevi de basılmış, içeridekiler gö-

zaltına alınmıştı. Tam bir terör estiriyordu polis. Birkaç saat sonra serbest bırakılan bir kişi, içeridekilerin işkence altında olduklarını söyleyecekti... Sokakları terk eden devrimciler, şehrin etrafındaki mahallelere ve fındık bahçelerine çekilmiş, polis terörüne karşı en geniş kitle tepkisinin örgütlenmesi üzerine tartışıyorlardı. Terör, ertesi gün de sürdü. Şehrin giriş ve çıkışlarını tutmuş olan polis, halkı aramadan geçiriyor, arama sırasında şiddete başvuruyordu.

Üçüncü gün, lise, ortaokul ve imam hatip öğrencileri, polis terörü duruncaya dek okullarını boykot ettiklerini ilan ettiler. Bir grup veli, kaymakama çıkarak, polislerin Aybastı'dan çekilmesini istedi. Ertesi gün ise aynı istek, gruplar halinde kaymakamı ziyaret eden mahalle temsilcileri tarafından dile getirildi. Beşinci günün sabahı, başka bir haber belirledi gündemi. Acı bir haber... Aslen Bolu'lu olup bir süredir Aybastılı arkadaşlarının arasında bulunan Aykut Kaynar isimli bir Dev-Solcu, Şeber köyünde pusuya düşürülüp öldürülmüştü. Katil, Salim Yaman'ın kiralık adamı olarak bilinen bir eşkıyaydı. Belediye önüne getirilen cesede, polis terörü nedeniyle kimse sahip çıkamıyordu; kimsesizler mezarlığına gömüleceği konuşuluyordu ortalıkta!

Şehrin altındaki bir fındık bahçesinde aldı Şahin bu haberi. Bir devrimcinin ölüsünün sahipsiz kalmasından daha onursuz bir şey olamazdı. Gerekirse ölünmeli ama böyle bir onursuzluğa düşülmemeliydi. Hemen kararını verdi:

"Bütün arkadaşlara haber verilsin, kaçak olmayan herkes derhal şehre girecek! Ceset alınıp, ne pahasına olursa olsun tören yapılacak! Polis müdahele edecek olursa karşılık verilsin! Kaçak olanlar ise ara sokaklarda mevzilenerek, bir çatışma durumunda yardıma hazır olsunlar!"

Polis ancak uzaktan izledi gösteriyi; giyim ve davranışlarından bazılarının silahlı olduğu belli olan kitleye yaklaşmaktan, hele hele müdahele etmekten çekindi... Aykut'un tabutu başında saygı duruşuyla başlayan gösteri, cinayeti ve polis terörünü kınayan konuşmaların ardından, mücadele andının içilmesi ve tabutun sloganlar eşliğinde Bolu'ya gönderilmesiyle son buldu. Daha sonra kitle, gruplara ayrılarak, polislere meydan okurcasına caddelerde dolaşmaya başladı.

Ertesi gün, bütün ilçe ayağa kalktı... İki günden beri gözaltında olan on beş yaşlarındaki bir çocuk, sırtı cop darbeleriyle kesik bir şekilde serbest bırakılmıştı. Posta memuru Sami, belden

yukarısını soyduğu çocuğu sokak sokak, kahve kahve, dükkân dükkân gezdirince, halk büyük bir öfkeyle sokağa döküldü. Herkes oradaydı: Dükkânını, kahvesini kapatan esnaf, işyerini terk eden memur, boykotta olan öğrenci, mutfaktaki kadın... Polislere veryansın ediyor, hükümeti istifaya çağırıyorlardı. Korkuya kapılan polisler karakola çekilmiş, dışarı adım atamıyorlardı. Çareyi, Ordu'ya doğru çekip gitmekte buldular. MHP'lilere karşı kazanılan zafer, bu kez de polise karşı kazanılmıştı. Birkaç gün sonra, Salim Yaman'ın, Sefalık köyü muhtarının ve birkaç faizci tüccarın daha Aybastı'yı terk ettiği duyuldu.

Mevcut düzene ve yönetime en küçük bir güveni kalmayan halk devrimcilerin arkasında sıkı sıkıya kenetlenmiş, Aybastı'da, devrimci bir başkaldırışın, devrimci örgütlenmenin egemenliği başlamıştı artık. Yönetimden hiçbir beklentisi kalmamıştı insanların. Sömürüldükleri, zamlarla perişan edildikleri yetmiyormuş gibi, şimdi de ezilmek, yok edilmek, baskı altına alınmak isteniyorlardı. Neşat Akkaya'yı bunun için atamıştı hükümet! O Neşat Akkaya ki Ankara sıkıyönetim komutanı bile fazla yanlı bulmuştu da daha önceki görevinden aldırmıştı; *Demokrat* gazetesinde, belgelere dayanılarak uzun uzun yazılmıştı bunlar. O gelinceye kadar sakin ve huzur içindeydi Ordu bölgesi. Ülkede kan gövdeyi götürürken, ciddi sayılacak tek bir olay bile olmuyordu buralarda. Onun gelişiyle birlikte MHP'lilerin, polisin, komandoların terörü türemiş, can güvenliği kalmamıştı. Nasıl bir demokrasiydi ki bu, seçimle işbaşına gelmiş, üstelik bütün partilerin toplamından daha fazla oy almış Fikri Sönmez'e tahammül edemiyordu baştakiler? Demokrasi, asıl Fatsa'da vardı halbuki. Orada halk, söz, karar, yetki sahibiydi ve her şey halkın rahatı, mutluluğu için yapılıyordu. İşte, bazı gazetelerin köşe yazarları, bazı ünlü şairler, bazı ünlü hukukçular, hâlâ Fatsa Kültür Şenliği'ndeki izlenimlerini yazıyor, Fatsa'yı örnek bir demokrasi modeli, sömürüsüz ve özgür bir yaşam için güçlü bir umut olarak gösteriyorlardı. Aybastı halkı Fatsa'dan yanaydı ve kendine Fatsa'yı örnek aldı.

Şehir merkezinde ve köylerde birbiri ardına toplantılar yapılıyor, halk, kendi kendini yönetmeye yönelik bir dizi karar alıyordu. Alınan bütün kararlar için, onları uygulayacak komiteler seçiliyordu ayrıca. Ne kaymakam ne savcı ne hâkim ne polis ne de jandarma... Hepsiyle bağlarını koparmıştı halk. Aşağılanmaktan, hor görülmekten, ezilmekten başka bir şey görmemişlerdi ki

onlardan. Umut devrimcilerdi; çökük omuzları onlarla dikleşmiş, eğik başları onlarla doğrulmuş, kendilerinden yana bir düzeni onlardan öğrenmişlerdi...

Polisler, hiçbir şeye, hiç kimseye karışamıyorlardı artık. Başları önlerinde, aylak aylak geziniyorlardı sokaklarda. Yüzbaşı Karatan karakola kapanmış, bir adım bile atamıyordu dışarı. Haklarında tutuklama kararı bulunan pek çok devrimci sokaklarda serbestçe dolaşıyor, istedikleri yere girip çıkabiliyorlardı. Ekrem Hoca, sırtında tüfeğiyle çarşının bir başından girmiş öbür başından çıkmıştı bir gün, motosikletinin üzerinde... Aybastı sınırları içinde ne MHP'lilerin ne de devletin güvenlik güçlerinin bir etkisi vardı artık.

Ama, ya sınırlarının ötesinde?

Posta memuru Sami, uzun zamandır ev yaptırıyordu. Tuğlası bitmişti yine. Bu yüzden Turhal'a gidecekti. Orada tuğla ucuzdu; doğrudan fabrikadan alınıyordu çünkü. Birkaç gündür her önüne gelene hafta sonunda Turhal'a gideceğini söylüyor, tuğlaya ihtiyaçları olup olmadığını soruyordu. Yardımseverliği ile tanınan bir insandı Sami.

Hafta sonu, şafak ağarırken yola koyuldular. Direksiyonda aynı zamanda arabanın sahibi olan dayısının oğlu vardı Sami'nin, yan yana oturuyorlardı içeride, şoför mahalinde. Yukarıda, kamyonun üstünde ise üç kişi daha vardı, üç yolcu.

En kısa yoldan, Reşadiye üzerinden gideceklerdi. İki saate Reşadiye'yi geçer, öğle vakti Turhal'a varır, akşam da geri dönerlerdi. Öyle düşünüyorlardı...

Firar Düşleri

Güzel bir düşü unutmak kolay değildi ki. Hele bu, firar gibi tüm geceleri süsleyen, gündüzleri, uyanıkken bile görülen bir düş ise... Ertesi gün havalandırmadan sonra, Şahin ile Sebahattin, Şahin'in yatağında karşı karşıya oturmuş, gece yaptıkları birtakım teknik hesaplar üzerine düşünüyorlardı. Hasan, eğilerek, yanlarındaki boş ranzaya geçti:

"Ne düşünüyorsunuz?"

"Bir şeyler düşünüyoruz ya pek olacağa benzemiyor" diye yanıt verdi Şahin.

"Benim bir önerim var. Demin bahçede gezerken gözüm çatı betonuna ilişti. Sac levhalardan biri düşmüş olduğundan betonun kalınlığı görünüyordu. Kalınlığı on beş santimi geçmez. Çatı betonunu delip, toprağı çatı arasına boşaltsak diye düşünüyorum. Tabi betondaki deliği kamufle edebilirsek."

"On beş santim mi dedin?"

"Evet, en fazla."

"Deliği kamufle ederiz sanırım."

"Beyaz bir çarşaf yapıştırırsak..."

"Yalnız deliğin üzerine değil, tuvaletin tüm tavanını kaplayacak şekilde. Sanırım olur. Ne dersin Sebahattin?"

"Düşünülebilir! Bizim düşündüğümüzden daha iyi en azından."

"O halde akşamleyin toplanıp konuşalım. Bu arada biz de kamuflaj denemeleri yapalım. Bakalım oluyor mu?"

Yeniden canlanmışçasına kalktı Şahin. Umutları dirilmiş, içi yeni bir sevinç ateşiyle ısınmaya başlamıştı... Çantaların içinden beyaz bir bez parçası alarak, Hasan'la birlikte tuvalete girdiler. Bez parçasını yan duvarlardan birine yapıştırıp, üstüne tutkalla badana yaptılar.

"Olur bu iş. Biraz kurusun hele."

Bir saat sonra yeniden tuvalete girdiklerinde, kulaklarına dek yayılan gülüşlere tutuldular. Deneme başarılıydı. Üzerindeki tutkalın kuruması ile birlikte, bez parçası duvara tam bir uyum sağlamıştı.

Betonun çıkaracağı ses kafalarını kurcalıyor, askerlerin çatı katını kullanıp kullanmadıklarını ise bilmiyorlardı. Yine de akşamki toplantı uzun sürmedi. Deneyeceklerdi. Kararla birlikte, iki gecedir uykularını kaçıran karamsarlık dağılmış, yerini, herkesin coşarak yaşadığı taşkın bir sevince bırakmıştı.

Ertesi gün sabah havalandırmasından sonra, Şahin ile Hasan hemen işe koyuldular. Nöbetçi, koridorun başında, sandalyesinde oturuyordu. Masanın önündeki ve arkasındaki bankları kapıp bir çırpıda tuvalete soktular. Yan duvarların ikisi üzerinde tahta raflar vardı, altlarına bankları dayayıp raflara çıktılar ve ellerindeki bir iplikle tuvalet tavanının hem enini hem uzunluğunu aldılar.

Yeniden koğuşa girmiş, bankları yerlerine koymuşlardı.

"Yüz ona yüz doksan" dedi Hasan, ipliği cetvele vurduktan sonra.

Çarşafların en beyazını masanın üzerine açtılar. Açıktan açığa çalışıyorlardı. Nöbetçi görse bile, herhangi bir şey diktiklerini düşünürdü. Şahin çarşafın üzerine elindeki kurşunkalemle ölçüleri işaretledi, sonra işaretleri birleştirdi. Hasan, çizgi yerlerinden kesip aldı parçayı.

Öğle havalandırmasından sonra, yine bankları tuvaletteki rafların altına dayadılar. Şahin birine, Hasan diğerine çıktı. Kocaman bezi hiçbir kırışıklık bırakmadan bütün tavana tutkalla yapıştırmak, üzerini yine tutkalla badanalamak zorundaydılar. Akşam sayımından az önce ancak bitirebildiler işlerini. Neredeyse boyunları tutulmuş, yorulmuşlardı. Mutluydular ama!

"Bildiğim halde neredeyse ben bile fark edemiyorum" diyordu, içeri girip bakanlar.

Yeniden başladı takırtılar. Tuvalette beton deliniyor, koğuşta, masanın üzerinde ise kitaplar ciltleniyordu. Nöbetçilerin duyacağı şekilde bağırarak bütün koğuşlara ciltleme çalışması ilan edilmiş, eski kitapların gönderilmesi istenmişti. Zemindekine nazaran daha ince harçtan yapılmıştı çatı betonu. Daha sertti, daha zor deliniyordu ve üstünün boş olması nedeniyle hem daha çok ses çıkarıyor hem de sesler bütün tavanı kaplayacak şekilde yankıla-

nıyordu. Ama nöbetçiler, ciltleme çalışmasına öylesine alışmışlardı ki tavandaki takırtıları ayırt edecek durumda değillerdi. Radyodan bol parazitli kısa dalga yayınlarını dinliyor, televizyondaki cumartesi ve pazar günlerinin gündüz programlarını aralıksız izliyorlardı. Kılıç şakırtıları, naralar ve çığlıklarla dolu Japon filmleriyle, şamatalı çocuk programları son derece yararlı oluyordu. Odun ve kömürlerin parçalanmasını daha da sıklaştırmışlardı. Bunların dışında, gürültü ile azıtıyor, kapı önünde durup yandaki koğuştakilerle bağıra bağıra sohbet ediyorlardı...

Yalnız gündüzleri çalışıyorlardı. Betondaki deliğin kamuflesi çok kolay olduğundan, haftalık arama yapılmış olsun ya da olmasın, her gün sürüyordu çalışma. Bezin sadece deldikleri yerdeki kısmını açıyor, iş bitiminde on dakika içinde yeniden yapıştırıyorlardı deliğin üstüne. Havalandırmadan koğuşa döner dönmez başlıyor, havalandırmaya çıkmadan on beş dakika önce bırakıyorlardı. Yalnız bir kişi çalışıyordu tuvalette. Diğerleri koğuşta gürültü çıkarmakla ya da nöbetçileri gözlemekle meşgul oluyorlardı. Akşam beşte dış nöbetçilerin görevi başlayınca, delme çalışması büsbütün duruyor, koğuş normal sakinliğine dönüyordu.

Başvurdukları yöntemler işe yarasa da hiçbir zaman rahat değillerdi. Tuvaletteki sesler bazen öyle yüksek çıkıyordu ki yürekleri ağızlarına geliyordu. Uyanık bir nöbetçi, her şeyi mahvedebilirdi. Nöbetçiler bazen doğal olarak gözlerini tavana dikiyor, o an onları gözetlemekte olanlar soğuk soğuk ürperiyorlardı. Son zamanlarda ise sandalyede oturmaktan hiç hoşlanmayan, bütün nöbeti boyunca koridorda voltalayan bir asker peydahlanmıştı ki onun yüzünden saatlerce işi bırakmak zorunda kalıyor, içlerinden küfredip duruyorlardı adama.

Lağım borusundaki tıkanmanın yol açmış olduğu sıkıntı sürüyordu. Tuvaletleri daha da çalışmaz hale gelmiş, sık sık, tuvalet taşını tamamen kaplayan göller oluşmaya başlamıştı. Hele bu göller, bazı sabahları, tam da havalandırmaya çıkacakları anlara denk geliyordu ki büsbütün tehlikeli oluyorlardı o zaman. Eğer haftalık arama henüz yapılmamış da o sabah için yapılması planlanmışsa, askerlerin tuvaletteki tıkanmayı görmeleri, bundan hareketle tamire girişmeleri, lağım kuyusunun kapağını açmaları ve sonuç olarak da çamurları görüp tünel kazıldığını anlamaları mümkündü. Bu yüzden böyle sabahları tuvalet taşının içinde biriken pislikleri elle toplamak ve çöp tenekesindeki kömür küllerine karış-

tırarak çöpe göndermek zorunda kalıyorlardı. Pisliklerden geriye kalan suyu ise pompalaya pompalaya güçlükle akıtıyorlardı... Çok sıkışmadıkça, tuvalete bile çıkmıyorlardı bu yüzden.

Yalnız kendi tuvaletleri değildi taşan, yandaki 7. Koğuş'un tuvaleti de aynı durumdaydı. Daha önce, ses sorunu nedeniyle tünel çalışmasından haberdar etmiş oldukları kişilerin çabaları sonucu, kimse durumu idareye bildirip tamir istemiyordu gerçi ama sık sık tuvaletlerini pompalıyorlardı ki bütün pislikler 8. Koğuş'un tuvaletine taşıyordu. Bütün çekilmezliğine karşın, yan koğuştakilerin isimlerini anarak:

"Şu kocaman olan mutlaka filancanındır, şu kara olan da falancanın gibi espirilerle şakalaşmaktan geri kalmıyorlardı yine de."

Fazladan bir heyecan yaşamadılar aramada. Bez kamuflaj öyle mükemmeldi ki askerlerin bir şey fark edemeyeceklerinden eminlerdi. Öyle de oldu... Aramadan sonra koğuşa döndüklerinde, nasıl bırakmışlarsa öyle buldular iki deliği de. Sevinmiş, gururlanmışlardı. Daha işin başındalardı, hedefe varıp varamayacakları daha belli değildi ama üçüncü aramayı da atlatmışlardı işte.

Birden durum değişti. Rüzgâra tutulmuş bir tüy gibi, bir anda uçup gitti sevinçleri. Yüreklerini şişirdikçe şişiren gururlarından zerre kalmadı. Akşam sayımı yaklaşmış, cezaevinin tek tip elbiselerini giymeye başlamışlardı. Sebahattin de öyle, ranzasında ayağa kalkmış giyiniyordu... Sesi bozuk çıktı. Kırılmış, parçalanmış bir cam gibi döküldü sesi:

"Geçmiş olsun arkadaşlar. Bu iş bitti!"

Yüzüne hüzün, dudaklarına acılı bir gülüş konmuştu. Bütün başlar ona çevrildi. Korkarak, çekinerek sordular:

"Ne oldu, ne var?"

Yatağının başucundaki pencereyi işaret etti Sebahattin.

"Dışarısı deniz olmuş!"

Buz gibi bir hava esti koğuşta. Yüzler soldu, bakışlar dondu, yürekler çarpmaz oldu. Tünele elvedaydı bu! Paydostu! Dışarısı deniz olmuştu. Adada kalakalmak demekti bu!

Kapıya varıp nöbetçiye bir göz atan Şahin, bir çırpıda Sebahattin'in yatağına tırmandı. Dışarıda, yer yer gölleşmiş büyük bir su kütlesi vardı.

"Peki ama nereden gelmiş bu su? Lağım kuyusunun etrafı kupkuru duruyor."

"Ama orada da ilk defa böyle bir su birikintisi oluyor."

Doğruydu. Böyle bir şey hiç olmamıştı, yağmurlu günlerde bile. Lağım kuyusunun etrafında da sadece on, on beş santimlik bir kısım kuruydu zaten... Geniş bir alan, öbür koğuşların önlerindeki lağım kuyuları bile, ya su altında ya da ıslaktı. Durumun lağımdaki tıkanmadan kaynaklandığı açıkça ortadaydı. Askerler tıkanmayı çözmeye çalışacak ve her şeyi fark edeceklerdi işte.

Sayım başlamıştı. Havalandırma bahçesinden sayıma dair sesler geliyordu. MHP'lilerle "itirafçılar"a ait koğuşlar bitince, nöbetçi manganın bütün askerleri 4. Koridor'a doluştular. Koğuşun ortasında, ayakta bekliyorlardı 8. Koğuş'takiler, her zamanki gibi. Askerlerin koğuşları dolaşarak tıkalı tuvalet olup olmadığını sormamaları, o an için de olsa rahatlatmıştı onları. 7. Koğuş'un kapısı açıldı. Onlar döndükten sonra, sıra 8. Koğuş'a geldi. Askerlerin önünde, tek sıra halinde çıktılar havalandırma bahçesine. Sayımı yapan nöbetçi subayı da bir şey sormadı. Son olarak 10. Koğuş'un sayımı yapılıp, koridor nöbetçisi dışındaki bütün askerler çekilince, bıraktıkları yerden işe koyuldular yine. Nasıl olsa hemen tünelden kuşkulanmaz, koğuşlara dalmazdı askerler. Normal bir tıkanma zanneder, lağım kuyularına bakarlardı önce. O halde, o zamana kadar çalışmaya devam edebilirlerdi. Hem zaten, yapabilecekleri başka bir şey yoktu ki!

Ertesi sabah kalktıklarında suların çekilmiş olduğunu gördüler. Islak, siyah bir renk kalmıştı toprağın üzerinde yalnızca... Sevinçleri uzun sürmedi ama öğleden sonra yeniden çıkmaya başladı sular. Akşam sayımına doğru ise, önceki günden daha büyük bir göl oluşmuştu.

"Yahu ne biçim iştir bu?"

İki gün daha sürdü suların çekilip yükselmesi. Gece, tuvaletlerin kullanılmadığı saatlerde çekilmeye başlayan sular, ertesi gün öğleden sonra yeniden yükseliyordu. Sularla birlikte yüreklerindeki heyecen da tabi... Çalışmaya ara vermiyorlardı gerçi ama kıyametin kopmasını da her an bekliyorlardı.

Bir kez olsun gelmediler oysa askerler suların yanına. Kapağını açıp tek bir lağım kuyusuna bile bakmadılar. Ya bir anlam veremiyor ya da koğuşlardan tuvaletlerin tıkalı olduğuna dair bir şikâyet gelmediğinden, yorulmaya, zahmete girmeye gerek görmüyorlardı. Tünel diye bir şey ise akıllarının ucundan geçmiyordu tabii. En zayıf yanları da bu değil miydi zaten; bu cezaevinden kaçılabileceğine ihtimal vermemek!

Sonra ansızın kayboldu sular, bir daha görünmemecesine. Lağım borularındaki sıkışıklık kendiliğinden çözülmüştü ama yalnızca bir ölçüde! Tuvaletteki tıkanma hâlâ sürüyordu.

Bu beladan büsbütün kurtulmaları deliği bir an önce bitirmelerine bağlıydı ya, bu kez daha güçlü bir engel çıktı karşılarına. Beton, tahmin ettikleri gibi demir ızgarayla döşeliydi. İşaretparmağı kalınlığındaki demirleri tam dört yerden kesmek zorundalardı. Oysa ellerindeki kesiciler hiç de pratik değildi. Bir demirin kesilmesi saatler alıyordu.

Daracık tahta rafın üzerinde iki büklüm, parmakları kanaya kanaya demirlerle uğraşırken, birden, büyük bir tehlikeyle yüz yüze geldiler. Yanı başlarındaki 9. Koğuş'tan, içlerinde Dev-Solcuların da bulunduğu bazı tutuklular:

"İdare kabul etmese de bundan böyle sivil elbiselerimizi giyeceğiz diyor, bütün koğuşları böyle bir tavra çağırıyorlardı... Bir gün sonra eyleme geçeceklerdi."

Her ne kadar idare tarafından toplanmamış olsalar da, sivil elbiselerin giyilmesi ne zaman ve ne şekilde olursa olsun yasaktı cezaevinde.

Tutuklu ve hükümlülerin tek tip elbise giymesi 1984 yılında gündeme gelmiş, Adalet Bakanlığı'nın bu kararı askeri cezaevlerinde şiddetli bir çatışmaya neden olmuştu. Bazen duruyor, bazen yükseliyor ama sürekli sürüyordu bu çatışma. İdarelere kalsa, yatma saatleri dışında sürekli bu elbiseleri giymek zorundaydı tutuklular, boğaz düğmesi de dahil bütün düğmeleri ilikleyerek. Nelere başvurmadılar ki bunu kabul ettirebilmek için! Fiziki işkenceler, tüm diğer elbiseleri toplayarak sadece bir donla çırılçıplak bırakma, duruşma ve görüş yasakları... Bunlara rağmen tutukluların büyük bir çoğunluğu, kişiliksizleştirme olarak gördükleri uygulamayı kabul etmemiş, sadece sınırlı bir giyim biçimine razı olmuşlardı.

Erzincan 1 Nolu Özel Askeri Cezaevi'ndeki tutuklular da, yalnızca sayımlarda, görüşlerde, mahkemelere ve idareye gidiş gelişlerde giyiyorlardı bu elbiseleri. Havalandırma saatleri ile koğuşta bulundukları saatlerde, eşofmanlarla dolaşıyorlardı... Son birkaç ay içinde, önemli bazı kuralları yıkmış, sivil elbiselerin giyilmesini de gündemlerine almışlardı. Ne var ki tünel çalışması devreye girmişti bu arada. Tünelciler idare ile çatışmaya neden olabilecek herhangi bir tavra yönelmekten özenle kaçınıyor, başka koğuşları

da çeşitli bahanelerle engelliyorlardı. 9. Koğuş'takilere, idareden talepte bulunmayı ama idare kabul etmezse eyleme geçmemeyi önerdiler. Gerekçeleri, tutukluların tümünün böyle bir eylem için yeteri kadar hazır olmadıklarıydı! Ama diğerleri kararlıydı. İdare ile konuşmayı bile düşünmüyor, doğrudan eyleme geçmeyi savunuyorlardı.

8. Koğuş'takiler, bir an onları tünelden haberdar etmeyi düşündülerse de, sonra vazgeçtiler. Cezaevinin tek tip elbise konusunda bir eyleme hazır olmadığı şeklindeki gerekçeleri, 9. Koğuş'un dışında tüm tutuklular tarafından benimsenmişti. Bu koğuşun dışındaki üç koğuşun ortak tavrı, idareden talepte bulunmak ama eyleme geçmemekti. 8. Koğuş'takilerin tavrı netti: Ya eylem ya da tünel! Elbetteki ikincisi! Eylemcilere herhangi bir saldırı olursa, saldırıya karşı çıkacaklar ama yine de eyleme katılmayacaklardı.

Koğuşun temsilciliğini yapan Sebahattin, akşam sayımında nöbetçi subay ile konuşup, sivil elbiselerin giyilmesine izin verilmesini istedi. Aynı istek 7. ve 10. koğuşların temsilcileri tarafından da dile getirildi. Nöbetçi subayı, istekleri cezaevi müdürüne ileteceğini, en kısa zamanda da yanıt verileceğini belirtti.

9. Koğuş'takiler ise ne nöbetçi subayı ile konuştular, ne diğer koğuşlara verilecek yanıtı beklediler ne de tutukluların büyük çoğunluğunun eyleme "hayır" demesine aldırdılar; ertesi günkü sabah havalandırmasına sivil elbiselerle çıktılar. Nöbetçi çavuş hemen idarenin yolunu tutmuş, bahçenin havası bir anda gerilmişti! Eylemcilerle, onların tek başına hareket etmelerine sinirlenen bazı tutuklular arasında neredeyse kavgaya dönüşen tartışma önlenmiş, herkeste gergin bir bekleyiş hüküm sürmeye başlamıştı. 8. Koğuş'takiler tedirginlerdi! Eyleme katılmamış olsalar da, 9. Koğuş ile idare arasında bir çatışma çıkacak olursa, bunun sonunun nereye varacağını, tünel çalışmasının sonuçsuz kalıp kalmayacağını kestirmeleri mümkün değildi. En iyi cezaevinin bile bir anda en kötü cezaevine dönüştüğünü yıllar süren deneyimlerinden biliyor, kaygılar içinde bahçenin bir yanından öbür yanına gidip geliyorlardı...

Bir Zamanlar Aybastı

Turhal yolcuları Aybastı topraklarından çıkıp Reşadiye topraklarına girmişlerdi ki yolun ortasına atılmış iri taşlar yüzünden durmak zorunda kaldılar. Ne olup bittiğini düşünmeye fırsatları olmadı, yolun altından üstünden fırlayan silahlı ve maskeli kişiler etraflarını çevirmişlerdi bile.

Başlarında Nevzat Karayün, Aybastı'dan kaçan MHP'lilerdi bunlar.

Önce elbiselerini soyup çırılçıplak yere yatırdılar kamyondakileri, ardından bıçakları ve yanan sigaralarıyla işkence yapmaya başladılar. "Komünist Aybastılılar!" diye bağırıyorlardı bir yandan da... Sonra, tüfeklerinin tetiklerine asıldılar. Upuzun şarjörleri tıka basa mermi doluydu. Hepsini yağdırdılar çaresiz beş bedenin üzerine... Yine de hınçlarını alamayıp, kamyonu uçuruma yuvarladılar!..

Acı haber tez ulaştı Aybastı'ya, kuşlardan bile hızlı. Bir çırpıda bütün Aybastı'yı dolaştı. Her vardığı yerde tabancaya, tüfeğe uzandı eller. Ayaklanma müthiş oldu. Akın akın, Aybastı-Reşadiye sınırına doğru koşuyordu insanlar. Yalnız devrimciler değil; onlar, kaçağı ve kaçak olmayanı ile çoktan ulaşmışlardı zaten sınıra. Şehirlisi, köylüsüyle her yaştan bütün Aybastı halkıydı koşan. Herkes işini gücünü bırakmış, mavzerini, çiftesini, yapma tabancasını, silaha dair neyi varsa eline alıp yollara düşmüştü... Kamyonlar gitmiyor, uçuyorlardı sanki! İlçe merkezinin ortasındaki dörtyolun dördünde de omuzlarında çifteleri ve mavzerleriyle halk, askerler gibi manga manga sıraya geçmiş; dolan arabalar olay yerine doğru uçuşa geçiyordu.

Gece kör karanlık oluncaya kadar sürdü çatışma. Aybastı- Reşadiye sınırındaki derenin öbür tarafında MHP'liler vardı, bu ta-

rafında ise Aybastı halkı. Olay yerine gelen Reşadiye jandarmaları, MHP'lileri koruma altına almışlardı. Katilleri yakalamaları gerekirken, Aybastılılara doğru ateş ediyor, halkı geri püskürtüyorlardı. Öylesine açıktan açığa taraf tutuyorlardı ki olay üzerine Ordu'dan gelen ve derenin bu tarafında duran komando birliğinin başındaki yüzbaşı bile şaşırıp kalmıştı. Elindeki telsiziyle birkaç kez karşı tarafın komutanına seslenmiş, "halka ateş edeceklerine, yani başlarındaki katilleri yakalamalarını" söylemişti. Ne var ki çağrıları sonuçsuz kalmıştı.

"Namuslu, halkını seven bir asker!"

Gece yarısına doğru çatışmadan dönüp şehrin sokaklarını dolduran insanların tümü böyle konuşuyordu yüzbaşı hakkında. Kendisini görüp silahlarını gizlemek isteyen halka, "Gizlemeyin. Bugün size silah taşımak serbest. Böyle bir durumda olsaydım, ben de aynı şeyi yapardım!" demişti, olay yerinde. Gece, göz gözü görmez olunca, MHP'liler kaybolup gitmiş, onları koruyan jandarmalar da arabalarına atlayıp Reşadiye yolunu tutmuşlardı. "Belki bir ikisine isabet ettirmişizdir" diye kendilerini avutarak, geri dönmüşlerdi Aybastılılar, çaresiz.

Ertesi gün yaslı başladı. Sağlık ocağının önü, başları eğik, omuzları dünyanın acısı ile çökmüş insanlarla doluydu. Kadın, erkek, yaşlı, genç, binlerce insan, çıt çıkarmadan otopsinin bitmesini bekliyordu. Birbirlerinden sigara ya da ateş istemek için açıyorlardı ağızlarını sadece. Sigara içmeyenler bile peş peşe sigara yakıyor, dolu dolu çekiyorlardı dumanı. Yerlere dikili gözler, taş kesilmişti...

Sağlık ocağının kapısı nihayet açıldı. Otopsi bitmişti. Kapıya yakın yerlerde kıpırdanmalar oldu. Kıpırtılar bütün kalabalığa yayıldı sonra. Bütün gözler kapıya dikilmişti. Kara bir tabut, usul usul çıkardı başını. Aynı anda yüzlerce çığlık topu patladı kadınlar arasında. İnce, tiz, acılı, yürekleri delik deşik eden çığlıklar. Hıçkırıklar, ağlama sesleri... Erkeklerin de çoğu ağlıyordu. Ağlamayanlar ise kırarcasına sıkıyordu dişlerini. Taş kesili gözler göllere dönmüştü. Beş kara tabut, omuzlar üzerinde değil, bir gözyaşı seli üzerinde ilerliyordu sanki.

Ardı arkası gelmez bir salvo ateşi gibiydi sloganlar: Kahrolsun Faşistler, Tek Yol Devrim, Kurtuluşa Kadar Savaş, Katil Oligarşi, Katil Hükümet, Katil Karatan... Beş kişi öldürüldüğü halde, karakoldan dışarı adımını atmamış olan "Katil Karatan!" Ta ciğerle-

rinden haykırıyordu insanlar. Nefretle... Hınçla... Saçları, tüyleri ayaklanmış, birer diken ağacına dönmüştü herkes...

Otopsiyi yapan doktor, kalabalığın bir kıyısında perişan bir şekilde duruyor, gözleri yaşlı, söylenip duruyordu yanındakilere:

"Hayatımda böyle bir vahşet görmedim. Cesetlerde öyle iğrenç işkence izleri, öyle çok kurşun vardı ki! Kaç defa kusasım geldi, kaç defa kustum bilmiyorum!.."

Katliam halkın düzene olan kinini bilemiş, devrimci kabarışı yükseltmişti. Sonraki günlerde daha çok insan, daha büyük bir enerji ile sarıldı devrimci mücadeleye. Acılara alışılmıştı... Acılara karşı gülünüyordu! İnsanlar, birbirine kenetli elleriyle, yüzyıllık çınar ağaçlarının kökleri gibi yaşamı derinlerinden kavrıyor, dirençli bir sevincin özsuyunu çekiyorlardı damarlarına.

Temmuz günleri bir yandan sakin miting hazırlıkları, diğer yandan dehşetli operasyon söylentileri ile dolu geçmeye başladı.

Sıcaktı sıcak/Sapı kanlı, demiri kör bir bıçaktı sıcak/Sıcaktı yemyeşil dallar doluydular/fındıklar boşanacak boşanacaktı.

O, Fikri Sönmez, 20. yüzyılın Şeyh Bedrettin'i kımıldamadan baktı/kayalardan iki gözü iki kartal gibi indi kıyıya/Karadeniz kıyışında aşk! Karadeniz kıyışına faşizm! Karadeniz çatladı çatlayacaktı...

11 Temmuz günü Fatsa'da, 12 Temmuz günü ise Aybastı'da, "Fındıkta Sömürüye Son" mitingleri yapılacaktı. Fındık mevsimi başlamak üzereydi. Halk, üretim giderlerini bile karşılamayan bir taban fiyatına razı olmak istemiyordu. Emeğin karşılığı olabilecek bir taban fiyatı tespit etmişti "Halk Komiteleri"; mitinglerde dile getirelecek, savunulacaktı.

Sıcaktı,
yemyeşil dallar doluydu,
neredeyse tatlı bir söz gibi ilk fındık düşecekti yere.

Karadeniz kıyısında aşk! Karadeniz kıyısında faşizm! Karadeniz çatladı çatlayacaktı...

Birkaç ay önce polis desteğiyle Ünye'yi işgal edip ele geçirmiş olan MHP'liler, parti gazetesi *Her gün*'de, "Bugün Ünye'deyiz, yarın Fatsa'da, Aybastı'da, Gölköy'de, Çamaş'ta..." diye yazılar yazıyor, ardından, saydıkları bu bölgelerin devrimci, demokrat ve ilericilerine ait uzun uzun isim listeleri yayınlıyorlardı. Başta *Hürriyet* olmak üzere sağcı gazeteler, "Fatsa-Aybastı-Gölköy, Şeytan Üçgeni"nin haritalarını çiziyor, Vali Neşat Akkaya, "buraları

vatan topraklarına katacağına" dair demeçler vermeye devam ediyordu. Başbakan Demirel'den tank, kariyer ve panzerlerle donanmış ordu ve polis birliklerinin sevk edilmesini istiyor, MHP Genel Başkanı Türkeş'e yazdığı özel mektubunda ise, "daha fazla kuvvet ve daha fazla silah" isteminde bulunuyordu.

Karadeniz kıyısında aşk! Karadeniz kıyısında faşizm! Karadeniz çatladı çatlayacaktı...

Fırtına, Çorum'un sarı denizinde koptu önce. 4 Temmuz cuma günü camilerinde namazlarını kılmakta olan Çorumlular, hutbeye dikili gözlerini ansızın geriye, kapılara çevirdiler. İçeriye MHP'liler dolmuş, "Koşun, komünistler cami bombaladı!" diye bağırıyorlardı. Gerçekte ise böyle bir şey olmamıştı. Amaçları provakasyon yaratmaktı. Başarılı da oldular; halkı arkalarına alarak, yakmaya, yıkmaya, öldürmeye başladılar... Birkaç gün süren saldırılarda otuza yakın insan öldürülmüş, sayısız insan yaralanmış, yüzlerce ev ve işyeri tahrip edilmişti. Önceki yıllarda, gazetecilerin sorularına, "Bana, sağcılar cinayet işliyor dedirtemezsiniz!" diye yanıtlar vermiş olan Başbakan Demirel, bu kez de başka hedef gösterdi:

"Çorum'u bırakın, Fatsa'ya bakın!" dedi gazetecilere.

Vali Akkaya günlerdir kuvvet istemiyor muydu zaten? Hemen, gereken yerlere gereken emirleri verdi.

11 Temmuz mitingi için Fatsa'da tüm hazırlıklar tamamlanmış, "Fındıkta Sömürüye Son", "Üreten Biziz Yöneten de Biz Olacağız" gibi dev pankartlar yazılmıştı.

Sıcaktı,
yemyeşil dallar doluydu,
neredeyse tatlı bir söz gibi ilk fındık düşecekti yere.

Demirel'in emriyle hazırlanan polis ve askeri birlikler, Türkeş'in "kuvvetleri" eşliğinde, Ordu'ya doğru yola çıktılar. Sağcı gazeteler Çorum'u bırakmış, Fatsa'yı almışlardı sayfalarına: Başlarında silahlı militanların beklediği, havan toplarıyla desteklenmiş barikatlarla doluydu şehrin sokakları...

Karadeniz kıyısında aşk! Karadeniz kıyısında faşizm! Karadeniz çatladı çatlayacaktı...

Sıcaktı.
Baktı Çullu tepeden o.
Baktı bu toprağın sonundaki ufka
çatarak kaşlarını:

kırlarda çocuk başlarını
kanlı gelincikler gibi koparıp
çırılçıplak çığlıkları sürükleyip peşinden
ay yıldızlı
on altı tuğlu
bir yangın geliyordu karşıdan ufku sarıp.
Bu gelen Şehzade Murat değil, Vali Neşat'tı
hükmü cumhur sadır olmuştu ki
Vali Neşat'ın ismine,
Fatsa ilçesine varıp,
Fikri Sönmez'in başına ine.
Sıcaktı.
Halkın Başkanı Terzi Fikri baktı,
baktı korkmadan
kızmadan
gülmeden.
Baktı dimdik
dosdoğru.
Baktı o.

Vali Neşat'ın emrinde, Rize'den, Trabzon'dan, Giresun'dan, **Sa**msun'dan, Amasya'dan, Elazığ'dan toplanan polis ekipleri... Ve **ko**mando birlikleri, tabur tabur... Ve tanklar, panzerler, kariyerler, **di**zi dizi. Ve MHP'li "rehberler", maskeli yüzleriyle.

Karadeniz kıyısında aşk! Karadeniz kıyısında faşizm! Karade**niz** çatladı çatlayacaktı...

Terzi Fikri'nin halkı kayalardan ufka baktı.
Gitgide yaklaşıyordu bu toprağın sonu
fermanlı bir ölüm kuşunun kanatlarıyla.
Oysaki onlar bu toprağı, bu kayalardan bakanlar onu,
fındığı, inciri, narı
tüyleri baldan sarı,
sütleri baldan koyu davarları,
ince belli, aslan yeleli atlarıyla
duvarsız ve sınırsız
bir kardeş sofrası gibi açmıştılar.

10 Temmuz günü, şafak vakti, Karadeniz çatladı... "Nokta **O**perasyonu" bir köpekbalığı iştahıyla başladı. "Mübalağa cenk" **olu**nmadı. "Barikatların arkasında toplar" yoktu. "Tankları, pan**zer**leri kül edecek mayınlar" yerleştirilmemişti sokaklara...

O, Terzi Fikri, halkın oylarıyla seçildiği başkanlık koltuğuna oturmuş, masasına başını eğmiş, çalışıyordu. Uzun, kara namlular dikildi üzerine. Başını kaldırıp baktı. Kapkara bulutları yaran bir şimşek yalımı gibi güldü...

Terzi Fikri yiğitleri dağlara çekildiler.
Bolaman'ın kayıkçıları,
Yalıköy'ün esnafları,
Ilıca'nın köylüleri,
onbin mülhid yoldaşı Terzi Fikri'nin
her yerde, her şeyde, hep beraber diyebilmek için
kardeş ormanlara çekildiler.
Ve hep beraber söylenen bir türkü gibi
hep beraber kardeş elleriyle işlenen Fatsa
Amerikan firmalarında tornalanmış tankların
eşildi paletleriyle.

Fatsa sokakları polis ve askerden geçilmiyordu. Süresiz sokağa çıkma yasağı ilan edilmiş, belediye ve dernekler kapatılmış, tüm anayasal haklar askıya alınmıştı. Fikri Sönmez başta olmak üzere gözaltına alınanların sayısı, iki gün içinde iki yüzü aşmıştı. Evler didik didik aranıyor, insanlar arabalara dolduruluyor, götürülüyorlardı. Kamuya ait binaların pek çoğu karakola ve gözetimevine dönüştürülmüştü. İçeridekilere ağır işkencelerin yapıldığına dair haberler dolaşıyordu etrafta...

Ve teker teker,
bir an içinde,
omuzlarında dilim dilim cop izleri
yüzleri kan içinde,
geçiyorlar çıplak ayaklarıyla
Fikri Sönmez'in komitecileri.

12 Temmuz günü, Aybastı'da, üç binin üzerinde insan, tek bir yumruk olup tek bir sesle haykırdı: Faşist Vali Kanlı Ellerini Fatsa'dan Çek! Mitingin amacı değişmişti. Üç binin üzerinde insanın haykırdığı bu sözler, dalga dalga tüm ülkeye yayıldı. Gazeteler, Fikri Sönmez ve Fatsa ile dayanışmak için ülkenin dört bir yanında yapılan korsan gösterilerin haberleriyle dolup taşıyordu. Vali Akkaya'nın derhal görevinden alınması, hükümetin istifa etmesi isteniyordu milyonlarca insan tarafından.

Hükümet ve Vali Akkaya ise bildiklerini okumaya devam ediyorlardı... Hükümet, MHP'lilerin yanı sıra güvenlik güçlerinin de

dizginlerini salıvermişti zaten. Saldırılar çığırından çıkmış, terör en tepe hedefleri vurmaya başlamıştı. 16 Temmuz'da CHP İstanbul Milletvekili Abdurrahman Köksaloğlu, 22 Temmuz'da ise DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) Genel Başkanı Kemal Türkler, birbiri ardına katledildiler. Askeri bir darbeye açık açık davetiye çıkarılıyor, resmi güvenlik güçleri ise darbe öncesi provalarını yapıyorlardı. Böyle bir ortamda Vali Akkaya istediği gibi at oynatıyordu.

"Nokta Operasyonu" için çevre illerden getirilmiş olan ekiplerden Elazığ ekibine bağlı birkaç polis, devriyeleri sırasında kuşkulandıkları bir arabada arama yaptılar. Arabanın içindeki iki kişinin üzerinde silah çıkması üzerine, ikisini de yakalayıp karakola götürdüler. Bunların, operasyonun başından beri kendilerine kılavuzluk yapan "maskeli kişiler"den olduklarını bilmiyorlardı tabii. Yakalananların kimlikleri araştırılınca, Ülkü Ocakları (MHP çizgisinde bir kitle örgütü) Ankara Şubesi üyesi ve haklarında Ankara savcılığının adam öldürmekten tutuklama kararı çıkardığı kişiler oldukları açığa çıktı! Polisler, derhal Elazığ'a geri gönderildiler! Ama böylece, operasyonun başından beri polis ve askerlerle birlikte gazetelerde resimleri çıkan, *Demokrat* gazetesinin "Kim Bunlar?" diye büyük soru başlıkları attığı ve Vali Akkaya'nın "Güvenlik güçlerinin rehberleri" diye yanıtladığı maskeli kişilerin sırrı çözülmüştü. Bunlar MHP militanlarıydı; ve üstelik, adam öldürmek gibi ağır suçlardan aranıyorlardı. Birkaç gün sonra, Elazığ'a geri gönderilen polislerin, Elazığ Emniyet Müdürlüğü'nce görevlerinden alındıkları yazıldı gazetelerde... "Rehberler" maskelerini çıkarıp, operasyonlara açıktan açığa katılmaya başladılar. Ve cinayetlerine de. Fatsa'nın Aybastı çıkışında, minibüsten indirdikleri Alankentli demokrat bir köylüyü, güpegündüz, kurşunlarla delik deşik ettiler.

Aybastı, operasyonlara hazırlanıyordu. Neşat Akkaya, "Nokta Operasyonu'nun Fatsa'dan sonra Aybastı'ya, oradan da Gölköy'e kaydırılacağı" doğrultusunda demeçler veriyordu gazetelere. Bir bölgeye nokta koyduktan sonra öbürüne!.. Salim Yaman'ın, Suavi Kataroğlu'nun ve Aybastı'dan kaçmış zengin tefeci tüccarların, Ordu'da, Vali Akkaya ve emniyet müdürüyle görüşmeler yaptıkları duyuluyordu. İşleri nedeniyle Ordu'ya giden bazı Aybastılılara, "Pek yakında geliyoruz!" demişti Yaman, meydan okurcasına. Öte yandan Reşadiye, Niksar yörelerinde olan Nevzat Karayün çete-

sinden de benzer haberler işitiliyordu. "Yakında Aybastı'ya Rizeli bir savcı atanacak. Onun peşinden Aybastı'dayız" diyordu Nevzat, alınan istihbaratlara göre... Ve Nokta Operasyonu Fatsa'nın köylerine, Çamaş'a kadar ilerlemiş, Aybastı'ya dayanmıştı. Arada bir uzun Reo konvoyları geliyor, dolaşıp gidiyorlardı; köy ve dağ yollarını öğreniyor, hazırlık yapıyorlardı...

Firar Düşleri

Akşam sayımında, nöbetçi subayın Sebahattin'le yaptığı konuşma, rahatlamalarını sağladı: Cezaevi müdürü, sivil elbise talebini kabul etmişti... Büyük bir tehlike atlatmışlardı. Avrupa ülkelerinden gelen baskının, ülkede yavaş yavaş uç veren demokratik kamuoyunun ve cezaevlerinde yıllardır süren kararlı direnişlerin karşısında siyasi iktidarın cezaevleri politikasında sınırlı bir yumuşama başlamış olsa da, hiç belli olmaz, daha önceki yıllarda bir düğmenin iliklenmesi için kaç tutuklunun sırtında kaç sopayı kırmış, kaç koğuşu kaç gaz bombasına boğmuş olan cezaevi yönetimi, tozu dumana katan bir saldırıya geçebilirdi yine de.

Tuvaletteki çalışma ara vermeden sürmüş, demirler kesilmiş, delik, delindi delinecek bir duruma gelmişti. Uzun süredir yalnız Hasan çalışıyordu bu işte; uzmanlaşmış, en delici vuruşun ne şekilde olabileceğini herkesten daha iyi bilir duruma gelmişti... Son bir gayretten sonra büsbütün dize geldi beton. Delik açıldı. Bir iki günlük bir çalışmayla da bir kişinin rahatlıkla geçebileceği bir genişliğe ulaştı.

Teker teker, sırayla çatıya çıkıp incelemelerde bulundular. Hayır, giriş çıkış için herhangi bir kapak yoktu çatıya aşağıdan. Eski püskü birtakım şeylerin dışında, kocaman genişlikteki çatı arası boştu. Eski yıllara ait askeri yazışmalarla dolu iki tahta sandık, kullanılamayacak derecede eski birkaç elbise parçası, üzerlerinde çeşitli askeri talimatların yazılı olduğu birkaç sac levha ve bunlara benzer önemsiz birtakım şeylerden oluşuyordu eşyanın tümü. Sac levhaların birinde, kırmızı renk yağlı boya ile "Buraya girmek yasaktır!" yazılıydı.

"Kaçacağımız gece o levhayı tünelin tam girişine dikelim" diye şakalaşıyordu Şahin.

Betonun sinir bozucu sesinin yol açtığı gerilim kaybolmuş, sonu gelmeyen neşeli kıpırtılar doluşmuştu yüzlerine. Azgın bir sevinçle tutuştular. Yerlerinde duramıyor, türküler, şarkılar mırıldanıyor, her şeye gülüyorlardı. Özgürlüğe giden yolda ikinci bir engeli daha aşmışlardı, yolun sonu mutlaka gelecekti!

Tahta kapının kapanmasından sonra, iki kişi, birkaç battaniye alarak çatı arasına çıktı. Delikten sızan tuvalet lambası ışığının çatı arasına yayılmasını ve çatıyı örten saclara vurmasını engellemeleri gerekiyordu. Saclardaki deliklerden dışarı sızıp, kule nöbetçileri tarafından görülebilirdi çünkü ışık... Yarım saatlik bir çalışmadan sonra, battaniyelerden yapılmış bir kabinin içine hapsedildi delik. Bütün çatı arası, dikine ve yatay bir şekilde çakılı tahta direklerle örülüydü. Battaniyeler bunlara dolandırılmıştı.

Bu arada koğuşu da doldurmuşlardı. Daha önce ses sorunu nedeniyle konuşmuş oldukları Dev-Yolculara, birkaç gün önce, artık bir karar vermelerini söylemişler, onlar da firara katılmaya karar verdiklerini iletmişlerdi ertesi gün. Onların dışında, TKEP (Türkiye Komünist Emek Partisi) davasından tutuklu Salih ile Devrimci Kurtuluş davasından tutuklu Bekir alınmışlardı koğuşa.

Günlerdir kapalı olan zemin betondaki delik, ertesi gün akşam sayımından sonra açıldı. Borudaki akıntı eskisi gibi devam ediyordu. Kuyu, içinde bol miktarda insan pisliğinin yüzdüğü, bulanık sarı renkte bir su ile yarısına kadar doluydu.

"Gece, su çekildikten sonra girelim ve ilk iş, pisliği akıtabileceğimiz bir lağım kuyusu kazalım."

Yataklarını yastık ve battaniyelerle şişiren üç kişi, saat bire doğru, nöbetçinin ayak seslerinin duyulmadığı bir an, birbiri peşi sıra tuvalete girdiler. 7. Koğuş'takiler son iki saattir tuvaletlerini pek kullanmadıklarından, borudaki akıntı durmuş, kuyudaki su ise toprak tarafından tamamen emilmişti. Dipteki, önceden kalma içi toprak dolu torbaların üzerlerine, sulardan arta kalan insan pislikleri yapışmıştı.

Akşamüstü zemin betonun deliğini açanlar tavan betonunun deliğini de açmışlar, bu sırada rafın altına dayamış oldukları bank, ondan beri öylece duruyordu. Rafın üzerinde ise, yine ilk akşamdan bırakılmış birkaç tane bez torba ve daha o gün yapılmış bir halat duruyordu. Akşam sayımından sonra bir kişi, bir çarşafı şeritler halinde kesmiş, sonra da bu şeritlerden, üç metre uzunlu-

ğunda sağlam bir halat örmüştü. Ucuna ise, bir yerlerden bulup kanca şeklinde büktüğü, küçük, dayanıklı bir tel takmıştı.

Tuvalete girenlerden biri, halatın kancasız olan ucunu eline aldıktan sonra, bankın ayakları arasında birbirine çapraz şekilde çakılı, kalın destek çıtalarına basarak rafın üzerine çıktı, daha sonra da ellerinin ve dirseklerinin yardımıyla kendini delikten yukarı çekerek çatı arasına kaydı. Kuyuya inecek olan ise, pijamasını çıkarmış, birkaç saat önce tuvaletteki bidonlar üzerine koymuş olduğu eşofmanlarını giymekteydi. Giyinmesini bitirince, çatıdakinin halata bağlayıp aşağı salladığı demiri (çatı deliği delindikten sonra demirler yukarı bırakılmıştı) beline sokup, kuyunun içine sarktı. Her şey çıt çıkarmadan, sessizce yapılıyordu. Duvar boyunca gidip gelen dış nöbetçilerin tuvaletin dibinden geçerlerken duyacakları anormal bir ses, her şeyin mahvolmasına neden olurdu yoksa. Gerçi tuvaletin pencerisi kapalıydı ama bu yetmiyordu. Nitekim nöbetçilerin ayak sesleri ve konuşmaları, yandaki 7. Koğuş'un önündelerken bile duyulabiliyordu.

Kuyuya inen kişi, önce, dipteki içi toprak dolu bez torbaları tuvalettekine uzattı, birer birer. Tuvaletteki ise, bunları bir köşeye yığdıktan sonra yine birer birer çatıya gönderdi; çatıdakinin aşağı sarkıttığı halatın ucundaki kancaya torbayı takıyor, sonra da halattan hafifçe asılarak, çekmesini işaret ediyordu. Bu işaret gerekliydi. Çünkü yukarıdaki her ne kadar aşağıyı görebiliyor olsa da torbanın, hiç düşmeyecek bir şekilde kancaya takılmasının tamamlanıp tamamlanmadığını fark edemiyordu. Yan duvarlara değdirmeden çekmek zorundaydı torbaları çatıdaki. Çektiği torbayı kancadan çıkarıp yanı başına koyuyor, sonra da ikinci bir torba için yeniden aşağı sarkıtıyordu halatı... On dakika içinde, tüm torbaları yukarıya çekmiş, yanı başına yığmıştı. Halatı deliğin kenarına bıraktıktan sonra, torbalardan birini alarak, içinde durduğu battaniye kabinden çıktı. Sıra, torbaların ötelere taşınmasına gelmişti. Az sonra gelecek yeni torbalar için yer açması gerekiyordu çünkü. Ne var ki çatı arası zifiri karanlıktı, tahta direkleri göremiyordu. Daha birkaç adım ancak atmıştı ki direklerden birine çarptı ve çarpmasıyla birlikte de saclar zangırdadı. Bereket ki böyle bir tehlikeyi hesaba katarak oldukça yavaş atmıştı adımlarını. Bu nedenle çok yüksek çıkmamıştı ses. Gerçi gecenin bu saatinde çatıda çıkacak bir ses, ne kadar küçük olsa da, nöbetçilerin dikkatini çeker ve tehlike yaratabilirdi ama çatının kenar

boşluklarında geceleyen güvercinlerin varlığından dolayı fazla korkmaya gerek yoktu. Güvercinler de arada bir kıpırdayıp saclara çarpıyor, seslere neden oluyorlardı. Ses üzerine heyecanlanan çatıdaki, net bir şekilde duyabildiği nöbetçilerin konuşmalarında ve yürümelerinde herhangi bir değişmenin olmadığını anlayınca rahatladı. Torbayı oradayken yere bıraktı. Islak ve pisliğe batmış torbaların bir daha kullanılmaları mümkün değildi zaten. Geri döndü ve başka bir torbayı aldı. Bu kez, çok daha dikkatlice atıyordu adımlarını; elini uzatıp adım atacağı yeri önceden kontrol ediyordu. Torbaların hepsini bu şekilde taşıdıktan sonra, yeniden battaniye kabinin içine girdi. Tuvaletteki, sabırsızlık içinde beklemişti onun dönüşünü. Çatıdaki sesten dolayı heyecanlanmıştı. Kaygılı bir yüzle bakıyor, elleri ile işaret ederek, ne olduğunu soruyordu. Başını delikten sokup, aşağıya doğru iyice uzandı çatıdaki:

"Çok karanlık. Direkler görünmüyor" diye fısıldadı.

Kısa bir süre bir şey demeden bakıştılar. Sonra, çatıdaki, halatı aşağı sarkıttı. Parmaklarını dudaklarına götürerek sigara istediğini işaret etti. Bidonların üzerine koyduğu sigara paketinden bir sigara çıkarıp yakan aşağıdaki, halatın ucuna bağlayıp yukarı gönderdi onu.

Kuyudakinin önünde ve ayakları dibinde bir yığın toprak birikmişti. Dipte, dizleri üzerine çömelmiş, ön tarafa doğru tünelin ilk santimlerini kazıyordu. Hiç ses çıkarmıyordu. Günlerden beri su emmiş olan toprak, öyle ıslak ve nemliydi ki demirin ucuyla bastırıp kolayca oyabiliyordu. Tuvalettekinden torba istedi az sonra. Doldurduğu torbayı dışarı uzatıyor, sonra yeni bir torba istiyordu. Kazdığı tüm toprağı yukarı gönderdikten sonra, yeniden başladı kazmaya. Çatıdaki ise, halatı aşağı sarkıtıp, bütün torbaları sırayla yukarı çekti. Birer birer götürüp, içlerindeki toprağı boşalttıktan sonra, hepsini birden halata bağladı ve yeniden doldurulmaları için tuvalettekine gönderdi.

Çalışma bu şekilde sürüp gitti. Kuyudaki ile tuvaletteki arada bir yer değiştiriyorlardı sadece; kazmak ne de olsa yorucuydu ve toprağın ıslaklığı içeridekini üşütüyordu...

Dışarıda hava aydınlandığında, içeriye doğru yarım metre çapında yarım metre uzunluğunda bir tünel, onun yan tarafına da, yine yarım metre çapında bir metre derinliğinde bir kuyu kazılmıştı. Dış nöbetçiler, havanın aydınlanmış olması nedeniyle nö-

betlerini bitirmiş, gitmişlerdi. Saat beşe geliyordu. Bir saat sonra, koğuşların tahta kapıları açılacak, sabah çorbası dağıtılacaktı. O zamana kadar lağım sorununu çözmek gerekirdi. Çorbanın gelmesiyle birlikte 7. Koğuş'takiler de kalkacak, tuvaletlerini kullanmaya başlayacaklardı çünkü. Bu durumda ise kuyu, yeniden su ile dolacaktı. Yeni açılan kuyu biraz daha derinleştirildikten sonra, çatıdakinden hortum ve teneke levhalarını aşağı sarkıtması istendi. Çatı arasında bulunmuş olan iki metre uzunluğunda, kalın, siyah bir hortum ile üzerlerinde askeri talimatların yazılı olduğu teneke levhalardan birkaçı, bir gece önce battaniye kabinini yapanlar tarafından toplanıp, deliğin yanına bırakılmışlardı. Çatıdaki, halatın ucuna bağlayıp, hepsini aşağı gönderdi. Kuyunun içinde çalışmakta olan, hortumun bir ucunu, tuvalet taşının altındaki es borusunun, dışarıya, lağım kuyusuna doğru uzanan boruya girdiği yerdeki boşluğu içine soktu. Etrafındaki toprakları kazarak, boşluğun ağzını tamamen açtı hatta. 7. Koğuş'un tuvaletinden gelen boru da tam burada birleşiyordu dışarıya uzanan lağım borusuyla. Sonuç olarak, tıkanma nedeniyle ileriye doğru gidemeyen pislikler bu hortuma akacak, böylece her iki tuvalette de taşma olmayacaktı artık. Hortumun diğer ucu ise, yeni açılan kuyuya sarkıtıldı. 7. ve 8. koğuşların tuvaletlerinin yeni lağım kuyusu burasıydı bundan böyle. Bir kanal şeklinde bükülen teneke levhalar da boşluğun ağzından itibaren lağım kuyusuna kadar döşendi. Hortum, tüm boşluğu doldurmamıştı, yanlardan sızacak su ve pislikler, bu kanal üzerinden kuyuya akacaktı. Bütün bunlardan sonra, bir bidon dolusu su, deneme için tuvalete boşaltıldı. Deneme başarılıydı. Su, en küçük bir tıkanmaya uğramadan ve tek bir damla bile toprağa sızmadan, olduğu gibi, kazmış oldukları lağım kuyusuna boşaldı. Çatıdaki, işi bittiği için tuvalete inmişti. Birbirlerine bakarak, üçü birden gülümsedi.

Koğuşların tahta kapıları açılmış, koridorlara, sabah çorbasının geldiğini belli eden karavana sesleri yayılmıştı. Nöbetçi asker, o gün nöbetçi olan koğuşun demir kapısını açtı. Çorbaları dağıtmak için bir kişi dışarı çıktı. Asker, yeniden kapadı kapıyı. 8. Koğuş'takiler yataklarından kalkmış, üzerlerinde pijamaları olduğu halde, ellerini ve yüzlerini yıkamak için tuvalete girip çıkmaya başlamışlardı. Geceden beri tuvalette olan üç kişi de sanki ellerini ve yüzlerini yıkamak için tuvalete girmişler gibi, pijamalarıyla dışarı çıktılar. Yataklarındaki battaniye ve yastıklar, koğuştakiler

tarafından az önce boşaltılmıştı. Koridorda gezinmekte olan ve önce tabaklarla kaşıkları, ardından da çorbayı dağıtmaya başlayan tutukluyu gözetlemekte olan nöbetçi askerin, 8. Koğuş'ta olup bitenleri fark etmesi mümkün değildi.

Havalandırma saatine yarım saat kala tuvalete giren iki kişi, alt ve üst betonlardaki deliklerin ikisini de kapayıp, kamuflajlarını yaptılar. Gece çalışanların çamurlu eşofmanlarıyla torbaları çatı arasına, iş demirlerini ise tünelin içine bırakmışlardı delikleri kapamadan önce. Sonra, birisi, tuvaletten geliyormuş gibi dışarı çıkarken, diğeri de tuvaleti yıkamaya başladı. Nöbetçi asker, koridorda volta atıyordu o anda. Az sonra, 8. Koğuş'un önünden geçti. 7. Koğuş'un önüne geldiğinde geri döndü. Koridor, burada bitiyordu. Yeniden 8. Koğuş'un önünden geçip, koridorun öbür başına doğru uzaklaşmaya başlayınca, az önce tuvaletten çıkmış olan kişi hemen tuvalete daldı. Geceden beri rafın altına dayatılmış bir şekilde duran bankı alıp bir çırpıda geri döndü ve her zamanki yerine, masanın arkasına yerleştirdi. Yarım dakika ancak sürmüştü bu iş. Nöbetçi asker, koridorun öbür ucuna varıp, yeniden geri dönmemişti bile daha.

Ertesi günü akşam sayımından sonra, çalışma yeniden başladı. Önce, delikler açıldı yine. Tünele bir damla su bile akmamıştı. Hortum ve teneke kanallar hiçbir sorun yaratmadan işliyor, pislik ve sular, hiçbir yerde tıkanmadan, kazdıkları lağım kuyusuna akıyordu. Tüneli kazmaya başlıyabilirlerdi artık.

Kuyudan yayılan ve insanın içini yakıp kavuran keskin lağım kokusu sorun değildi tabii. Ama ıslaklığını gittikçe kaybeden, kaybettikçe de sertleşen toprağa vurulan demirin çıkardığı sesler önemli bir sorun oldu. Özellikle, üçüncü geceki çalışmada (tuvaletin altı geçilmiş ve koğuşun altına girilmişti) kazmaya sık sık ara vermek ve vuruş şiddeti ile biçiminin ayarlanmasıyla uğraşmak zorunda kaldılar. Aşağıdaki sesler, olduğu gibi koğuşun içinde yankıyordu çünkü. Hatta koridora bile taşıyorlardı. Öyle ki koğuştakilerin yüzlerine allar basıyordu, zemin beton, derinden gelen boğuk seslerle öttüğünde. Koğuştakilerle sürekli haberleşilerek yapılan birçok deneme vuruşundan sonra, sorun çözüldü.

Dördüncü geceki çalışma, gece saat on sıralarında tıkandı. Tünelin uzunluğu dört metreyi bulmuş, önlerine bir duvar çıkmıştı. Koğuşları koridordan ayıran duvarın temeli olmalıydı bu. Ama tünel yönüne göre yan duruyordu. Dikine kesişmesi gere-

kiyordu oysa. Tünelin yönü önemli ölçüde sağa sapmış, yandaki 9. Koğuş'un temeline dayanmıştı. Yapılan ölçümler bunu gösteriyordu. Artvin firarını anımsayan Şahin:

"Bile bile hata yaptık" deyip hayıflanıyordu, gülerek.

Yön yeniden ayarlandı. Son üç metre boşuna kazılmıştı. Ama farklı bir öneri geldi:

"Burayı garaj olarak kullanalım. Torbaları boşaltmak için, karanlıkta çatı arasında dolaşmak tehlikeli oluyor. Hâlâ direklere çarpıyoruz. Ayrıca iki kişinin de fazladan zamanını alıyor bu. Eğer bol sayıda torba yapar ve burayı garaj olarak kullanırsak, hem tehlikeden kurtulur hem de zaman kazanmış oluruz. Gece, çalışma boyunca doldurduğumuz torbaları, getirip bu garaja yığarız. Ertesi gün, akşam sayımından sonra, ilk iş garaja yığılı dolu torbaları çatı arasına çeker, gündüz gözüyle, hiçbir yere çarpmadan rahat rahat boşaltırız. İki kişi, akşam yemeğine kadar rahatlıkla bitirir bu işi. Boşaltılan torbalar yeniden tünele indirilir ve yemekten sonra da tünel çalışmasına başlanır. Böylece, iki kişinin gece boyunca torbaları çatıya boşaltmak için çalışması da gerekmemiş olur."

Öneri çok olumluydu, hemen kabul edildi. Kimse, üç metrelik çalışmanın boşa gittiğine yanmıyordu artık. Tersine:

"İyi ki yana sapmışız. Yoksa, bunu düşünemezdik diyordu herkes."

Üçer kişilik gruplara bölündüler. İş saatleri, akşam yemeğinden sonra, 18:00-22:00, 22:00-02:00 ve 02:00-06:00 arasıydı. Çalışma vardiyalı sürdürülecekti, bir gün 18:00-22:00 arasında çalışan grup, ikinci gün 22:00-02:00 arasında, üçüncü gün ise 02:00-06:00 arasında çalışacaktı. Bir kişi kazacak, ikinci kişi kazılan toprağı torbalara dolduracak, üçüncü kişi de bu torbaları garaja taşıyacaktı. On kişi olduklarından, her gece bir kişi dinlenebilecekti. Ama sadece şimdilik. Çünkü bir süre sonra havalandırma körüğü devreye girecek ve bir kişinin de bu körüğü çalıştırması gerekecekti. Akşam sayımının bitiminden, akşam yemeğine kadarki bir buçuk saatlik zamanda, garaja yığılmış dolu torbalar çatı arasına boşaltılacaktı. Bunu, o gün 18:00-22:00 arasında çalışacak olan grup yapacaktı. Biri tünele inecek, diğeri tuvalette duracak, üçüncüsü de çatı arasına çıkacaktı. Aşağı inen, garajdaki dolu torbaları tuvalettekine uzatacak, o da onları bir köşeye yığacaktı önce. Garaj boşalınca, tüneldeki de çatı arasına çıkacaktı bu kez.

Birisi, torbaları yukarı çekerken, diğeri onları ötelere götürüp boşaltmaya başlayacaktı. Bütün torbalar yukarı çekilince, tuvaletteki de çatı arasına çıkacak, üçü birden torbaları boşaltacaktı. Sonra, boşalan torbaları tünele bırakıp, yemek için koğuşa döneceklerdi. Aynı grup, yemekten sonra, tünel kazmak için işbaşı yapacaktı yeniden.

Koğuşta üç kişinin eksik oluşunu hiç fark edemiyordu nöbetçiler. Koğuşta kalanlar, oturdukları ya da uzandıkları yerleri öyle ayarlıyorlardı ki yeteri kadar göz dolduruyorlardı. Tahta kapının kapatılması sırasında özellikle önem veriyorlardı buna. Saat on, on birden sonra ise, içeride olanların yatakları, yastık ve battaniyelerle şişirilerek, uyuyorlarmış görüntüsü veriliyordu.

Herkes iş sırasında giydiği eşofman, çorap ve ayakkabılarını bir torbaya koymuş, üzerine de ismini yazmıştı. Gündüzleri, tünelin içinde oluyordu torbalar. Akşamları faaliyet başlayıp da delikler açılınca, bütün torbalar tuvalete çıkarılıyor, bir köşeye yığılıyordu. Çalışmak için tünele girenler, üzerlerindekini çıkarıp tuvaletin raflarına koyuyor, torbalardaki iş elbiselerini giyiyorlardı. Çalışmadan döndükten sonra ise, temiz elbiselerini giyip, iş elbiselerini torbalarına yerleştiriyorlardı. Sabahleyin, tünelden en son çıkan kişi, bütün torbaları tünele indiriyordu yine.

Tünel kazmak için kullandıkları demirler de tünelin içinde gizleniyordu gündüzleri. Uçlarına bezler sarılıp sap yapılmış, daha kullanışlı hale getirilmişlerdi. Ellerin nasır tutması da önlenmiş olunuyordu böylece.

Betonlardaki deliklerin kapatılıp kamuflajlarının yapılmasında bir kişi giderek uzmanlaşmıştı. Bu işi sürekli o yapıyordu artık. Her sabah, havalandırma saatinden biraz önce, iki deliği de kapatıyordu. Tavandaki bezin, yalnızca deliğin üzerindeki kısmı açılıyordu zaten. Onu yeniden tavana yapıştırmak fazla zaman almıyordu. Zemin betondaki deliğe ise, her zamanki beton kalıp yerleştiriliyor, kenar çizgileri makyajlanıyordu. Deliğin kenarları oyulmuştu; oyukların içine odunlar geçiriliyor, beton kalıp, bu odunların üzerine oturtuluyordu. Bütün odunlar, permatik saplarına takılı kalem açacaklarının ağzı ile, aynı incelikte soyulmuştu.

Yanlış yöne kazdıkları yeri garaj olarak kullanmaya karar verdikleri günün ertesinde, birkaç tane çarşafı keserek, yüze yakın torba diktiler. Koğuşta, yataklarında otururken yaptılar bunu. Hepsi birden çalışıyordu ama oturuşlarını öyle ayarlamışlardı ki

koridorda dolaşmakta olan nöbetçi, herkesin dikiş yaptığını fark edemiyordu. Fark etse, böyle bir şeye anlam veremez, idareye bildirirdi belki. Ama o, yalnızca bir iki kişiyi görebiliyordu dikiş işinde. Diğerlerini ise, ya dizleri üzerine dayadığı bir gazeteye kapanmış ya da karşılıklı bağdaş kurup sohbet ediyorlarmış sanıyordu. Bağdaş kuran ikililerden biri, sırtı koğuş kapısına dönük bir şekilde oturuyordu tabi; böylece hem kendi ellerini gizlemiş hem de karşısındakini marke etmiş oluyordu.

Nöbetçi askerlerin kulakları dibinde tünel üzerine konuşmakta da uzmanlaşıyorlardı giderek. Örneğin, sabah kahvaltılarındaki ekmek tartışmaları, tamamen tünel üzerine yapılan konuşmalardı aslında:

"Çorba için hiç ekmek kalmamış vallahi. Akşam kaç ekmek yedin Fethi?"

Ekmekler öğleden öğleye, kişi başı birer tane dağıtılıyordu.

"Üç çeyrek."

"Sen Hasan?"

"Bir ekmek."

"Çorba için sana ekmek yok öyleyse."

Rakamlar, grupların o gece kazdığı uzunluğu yansıtıyordu. Sabahları, herkes bunun merakı içinde oluyordu tabii. Üç çeyrek, 75 santim demekti. Bir ekmek ise 1 metre!

Altıncı gecenin ilk saatlerinde çalışma yeniden tıkandı. Bir kez daha buruştu herkesin yüzü. Lağım kuyusu dolmuş, neredeyse tünelin içine taşacaktı.

Tünelin sağ tarafına, yeni bir lağım kuyusu daha kazmaya karar verdiler.

"Öyle derin olsun ki işin sonuna kadar dolmasın!"

Tünel kazmayı bırakmış, lağım işi ile uğraşıyorlardı. Özgürlüğe hasret mahpuslar değil de, cezaevinin kanalizasyon sorunuyla görevli birer ameleydiler sanki! Birincisinin ciddiyeti karşısında, ikincisi gibi pis bir işle zaman kaybetmek, müthiş sinirlendiriyordu hepsini. Üst üste iki gece, küfür ede ede çalıştılar. Geniş, derin bir kuyu oldu yenisi. 8. Koğuş'un altı, olduğu gibi kazılmıştı artık: Girişteki çukur, iki lağım kuyusu, bir garaj ve bir de tünelin kendisi...

Hortumun ve teneke kanalın uçları, yeni açılan kuyuya sarkıtıldı bu kez. Her iki kuyunun ağzı, toprak dolu torbalarla kapatıldı. Böylece, midelerini bulandıran o iğrenç kokudan da kurtul-

muş oldular. Tüneldeki ilerleme yeniden başladı. Yüzlere, sevinçli bir güzellik saçıldı yeniden. Demiri inançla kavrayan eller, özgürlüğe gebe toprağı kıymık kıymık eşelemeye başladılar yine.

Koğuşla koridor arasındaki duvarın temeline dayandıklarında, iyice derine inmek zorunda kaldılar. Öylesine sağlamdı ki temel duvarı, taşlarını söküp geçit açmak mümkün değildi. Ancak altından geçebilirlerdi. Tam üç metre seksen santim derine indiler; bu kadar yüksekti temel duvarı. Binanın sağlamlığı bu yüzden olmalıydı. Depreme en dayanıklı binalarındandı bu cezaevi, Erzincan'ın. Deprem zamanlarında, hava alayının subayları ailelerini getirip, cezaevine yerleştiriyorlardı. İşte, bu nice depremin yıkamadığı binanın altı, özgürlüğe tutkun ellerce delik deşik oluyordu şimdi.

Bu büyük ve dik derinliği, geriye doğru kazarak bir miktar düzlediler. Birkaç tane de basamak yaptılar üzerine. Yoksa, toprak dolu torbaları buradan çıkarmak hem güç olacak hem de oldukça zaman kaybettirecekti. Sonra, temel duvarının altını geçip, koridorun altına girdiler. Şimdi nöbetçi askerin ayakları altında kazıyorlardı. Ama o kadar derindeydiler ki ne nöbetçinin ayak sesleri aşağıya geliyordu ne de demir darbelerinin yukarıdan duyulması mümkündü. Bir buçuk metre genişliğindeki koridorun altını da geçince, bu kez koridorun dış kenar duvarının yani havalandırma bahçesi duvarının temeline dayandılar. Sola doğru doksan derecelik bir dönüşten sonra, bir buçuk metre daha kazınca, 3. Koridor'un kendi koridorlarıyla kesiştiği köşeye geldiler. Sağa doğru doksan derecelik yeni bir virajdan sonra, 3. Koridor'un altına girdiler. Temel duvarını takip ederek, ilerlemeye başladılar. Havalandırma bahçesi ile 3. Koridor arasındaki duvarın temeliydi bu. Tünelin asıl yönü doğrultulmuştu böylece. Aslında hiç viraj almadan, kendi koridorlarının altından direkt havalandırma bahçesinin altına girebilir ve ileriye doğru devam edebilirlerdi. Ama o zaman yön sorunları olacak, sağa ya da sola sapıp yönlerini şaşırma tehlikesi içinde kalacaklardı. Oysa şimdi, temel duvarı sayesinde, cezaevi binasının güney kenarına kadar yön sorunları olmayacaktı. İşte bu yüzden özellikle virajlar almış, bu temel duvarını özellikle bulmuşlardı.

İlk temelin altını geçtikten sonra sık sık sönerek sorun yaratan mumlar, birden hiç yanmaz oldu. İniş ve virajlar, tünelin ağzından gelen havanın ileriye doğru akımını engelliyordu. Tuvalet pence-

resi de kapatıldığından, içeri yeteri kadar hava girmiyordu zaten. Bunlara bir de toprağın nemliliği eklenince, mumların yanması için bir neden kalmıyordu geriye. Zifiri, ürkütücü bir karanlığa gömülmüştü tünel!.. Yine de durmadı çalışma. Temel duvarını elleriyle yoklaya yoklaya, azar azar da olsa kazıyorlardı. Ne var ki verim, yüzde ona kadar düşmüştü.

"Bu iş bu karanlıkta yürümez. Işık sorununa mutlaka bir çözüm bulmalıyız."

"Kablomuz olsa, tuvaletten aşağıya cereyan indiririz."

"O kadar uzun bir kablo bulamayız ki."

"Sigara jelatinleri de akım geçiriyor."

"Bu kadar uzun tünele jelatin mi yeter?"

"En iyisi idareden ampul isteyelim. Kibrit çöplerinden bir gemi yapmak istediğimizi, geminin kaptan köşkü ile güvertesini aydınlatmak için ampule ihtiyacımızın olduğunu söyleyelim. Eğer ampul aldırabilirsek, o zaman, bir el feneri yapabiliriz."

"Çok güzel! İşte bu olabilir. Hem, açık görüş de yaklaştı zaten. Gemiyi görüşçülerimize hediye olarak vereceğimizi söyleyelim. O zaman daha da inanırlar."

Askeri cezaevlerindeki politik tutuklular, cezaevlerinde eskiden beri var olan el sanatları üretiminde şaheserler yarattılar. İdareleri zorlaya zorlaya sağladıkları küçücük olanakları (idareler, tutukluların beyin üretimlerinin iyice dumura uğraması için böyle şeyleri engellemeye çalışıyorlardı) son derece güzel sanat ürünlerine dönüştürdüler: aynalar, cüzdanlar, çantalar, makromeler, gemiler, biblolar, satranç takımları, tablolar... Artık çoktan meşrulaşmış olan bu tür uğraşılarını, şimdi de tünel için kullanacaklardı işte.

Sebahattin hemen harekete geçti. Başçavuştan olumlu yanıt alınca, dış kantin sorumlusu askere ampul siparişini verdi. Cezaevinin kantininde bulunmayan şeyler, idarenin izni altında dışarıdan aldırılıyordu.

Ampul ısmarladıklarının ertesi günü, sabahleyin, nöbetçi asker gelip:

"Hazırlan! Mahkemen var" dedi Şahin'e.

İdam cezasına çarptırıldığı asıl davanın dışında, hakkında açılmış ufak tefek pek çok davadan ötürü de, sık sık askeri ya da sivil mahkemelere çıkarılıyordu Şahin. Artvin Cezaevi'nden firar, 12 Eylül darbesinin yöneticilerine hakaret etmek (bir davada-

ki savunması üzerine; ne söylense hakaret sayılıyordu), Amasya Askeri Cezaevi'nde komünizm propagandası yapmak (aramaların birinde Lenin'in bir kitabına ait elyazısı ile yazılmış nüshalar yakalatmıştı; komünistlere komünizm propagandası yapmak gibi gülünç bir davaydı) gibi davalardı bunlar.

"Bu da kim bilir ne davasıdır" diye geçirdi içinden

Ama sonra, içine kurt düştü. Sakın başka bir cezaevine gönderilmesindi bu dava yüzünden? Eğer başka bir bölgede duruşması süren bir dava ise bu, yargılanmak üzere o bölgeye götürülebilirdi

Nöbetçiye hazır olduğunu bildirdiğinde, içi kaygıyla dolu, canı sıkkındı...

Bir Zamanlar Aybastı

Aybastı'nın her tarafına barikatlar kuruldu. İlçe merkezinin, kasabaların, mahallelerin, köylerin giriş çıkışları olduğu gibi barikatlarla tutuldu. Gündüzleri açılan barikatlar, akşam karanlık basar basmaz yeniden kuruluyordu. Barikatların başında üçer dörder kişilik silahlı nöbetler tutuluyordu. On beş yaşındaki gençlerden altmışlık ihtiyarlara kadar herkes, halk komitelerinin düzenlediği sıraya göre nöbet tutuyordu. Yine bu komitelerin inisiyatifinde, halk, bütün birimlerde para toplayarak kendini savunmak amacıyla silah ve mermi satın alıyordu.

Şahin, sabahlara kadar koşturuyordu. Bir toplantıdan çıkıp başkasına katılıyor, barikatları dolaşıp inceliyordu. Gözleri uykusuzluktan kan çanağına dönmüş, içine batmıştı. Feridun Sarıyer taraflarında, Ekrem Hoca ise Zafer taraflarında harıl harıl çalışıyorlardı. Alankent tarafları da sağlamdı. Ama aşağıdaki Kabataş kasabasıyla yukarıdaki Pelitözü ve Alacalar köylerinde fazla güçlenememişlerdi. Daha önce MHP'lilerin etkili olduğu bu bölgelerde, halkla kaynaşabilmek ve onları devrimci saflara çekebilmek için zaman yeterli olmamıştı.

Ağustosun ikinci yarısının yeni başladığı günlerdi. Bir gün Şahin, öğleden sonra bir saatte Ekrem Hoca ile olan randevusuna gitti. Pelitözü köyünde buluşacaklardı. Ön tarafına Dev-Yol'un emblemi yumruklu yıldızın örülü olduğu kalpağı başında, bir çatışmada MHP'lilerden ele geçirdiği on birli yarı otomatik tüfeği elinde, iki arkadaşıyla birlikte geldi Ekrem Hoca. Neredeyse bir karış uzamış olan sakalı, yanık yüzüne yakışıyordu. Yanındakilerden Mehmet İşçimen, Ekrem Hoca ile aynı köydendi. Kırk beş yaşlarında, sekiz çocuk babası bir köylüydü bu. İşine, gücüne, evine, tarlasına bağlı, çalışkan bir emekçiydi. Yoksuldu. Ekrem

Hoca ne zaman çağırsa, mavzerini sırtına alır, onunla birlikte yola koyulurdu. Yirmi iki yaşlarında bir genç olan Kaya ise Tokatlıydı. Orada MHP'lilere karşı tek başına bir şey yapamayınca, gelip Aybastı'daki devrimci mücadeleye katılmıştı.

Otları yeni biçilmiş bir bahçenin çimenleri üzerine oturdular. Birbirlerini görmenin sevinci okunuyordu gözlerinde. Güneş batmış, ortalığı tatlı bir serinlik kaplamıştı.

"Yorgun görünüyorsun Ekrem Hoca."

"Daha yeni geldik de ondan. Bir haftadır Reşadiye'nin köylerinde geziyoruz. Faşistlerin etkinliğindeki pek çok köye girdik. Yazılamalar, halka konuşmalar yaptık. Ama ne yazık ki faşistleri bulamadık. Hiçbir yerde karşımıza çıkmadılar."

Şahin güldü.

"Senin karşına çıkması için adamın aklından zoru olmalı" dedi.

Biraz durduktan sonra, bakışlarını karşıdaki Zafer köyüne dikerek devam etti.

"Bak Hoca! Operasyonlar Çamaş'a, hatta Çatak'a kadar geldi. Aybastı'ya bir adımlık yolları kaldı. Bugün yarın gelirler artık. Faşistlerin de bunu bekledikleri kesin. Salim Yaman ve yanındakiler polislerle birlikte gelirler. Nevzat'ın ekibi ise, mutlaka buralardan bir yerden girmek isteyecektir Aybastı'ya."

Sözünün burasında başını arkaya çevirip, Pelitözü'nün üzerinden Zafer'e doğru uzanan ormanlık tepeleri işaret etti. Pelitözü ve Zafer, bir dere ile birbirinden ayrılan, karşı karşıya duran ve her ikisi de Reşadiye'ye sınır olan köylerdi.

"Bütün bu sınır köylerin nöbetlerini yeniden gözden geçirirsen iyi olur Ekrem Hoca."

"Yarın, yine Reşadiye taraflarına gideceğiz. Uğramak istediğimiz birkaç köy daha var orada. Üç dört gün içinde döneriz. Elimden geleni yapıyorum Hoca. Merak etme sen!"

Bir süre daha sohbet ettiler. Son zamanlarda yaşadıkları ya da duydukları komik şeyler üzerine güldüler bol bol. Hava kararırken kalktılar.

"Hoşça kal Ekrem Hoca. Aman dikkat! Namlunun ucundaki adamsın. Postu deldirme sakın!"

Ağız dolusu bir kahkaha attı Ekrem Hoca:

"Bizim delinmiş postumuz bile işe yarar Hoca. Sen başka bölgeleri sağlam tut. Buralardan yana endişen olmasın."

Gerçekten de namlunun ucundaydı. Yiğitliği ile efsaneleşmeye başlamış, bütün karşıdevrimcilerin korkulu rüyası olmuştu. Halkla çok iyi anlaşabilmesi ve halk tarafından büyük bir güvenle beraber sevilmesi ise, devletin hoşuna gitmeyen şeylerdi.

Birkaç gün sonra yeniden görüşmek üzere ayrıldılar. Onlar Reşadiye taraflarından, Şahin de iki günlüğüne gideceği Fatsa taraflarından döndükten sonra...

Ertesi akşam Şahin, Sarıyer köyüne, Feridun'un yanına geçti. Çok koşturmaktan dolayı solmuş, zayıflamış, sağlığı bozulmuştu Feridun'un. Buna karşın, canlılığını ve o çocuksu gülüşünü hiç yitirmemişti. Geceyi onunla geçirdi. Ertesi gün ise, Fatsa'ya doğru yola çıktı. Köylerden, dağlar üzerinden gidiyordu. Buluşacakları köy iki günlük bir yoldaydı. Geçtiği her köyde pek çok devrimciye, silahlı gruplara rastlıyordu. O gece köylerden birinde mola verdikten sonra, ertesi akşam gideceği köye ulaştı.

Bir köy evinde, geç saatlere kadar tartıştılar. Birkaç kişiydiler... Fatsa'daki operasyonun değerlendirmesini yaptılar önce. Durum iç açıcı değildi. Hâlâ etkili bir karşı koyuşa geçememişlerdi. Kayıp vermişlerdi üstelik. Bazı köylerde azımsanamayacak sayıda arkadaşları yakalanmıştı. Sonra, Aybastı'da her an başlaması mümkün olan operasyonlar üzerinde durdular.

Ertesi sabah, kahvaltı yaparken, radyodan aldılar haberi:

"Nokta Operasyonu bu sabah Aybastı'ya da kaydırıldı. Sabah erkenden şehre giren güvenlik kuvvetleri, sokağa çıkma yasağı ilan ederek arama faaliyetlerine başladılar..."

Zaman kaybetmeden, hemen yola çıktı Şahin. İkinci gün öğleden sonra Sarıyer'e vardı. Feridun'u orada bulamayınca, hiç dinlenmeden yola devam edip, Küçükyaka tarafına geçti. Feridun ve ilçe merkezinden pek çok arkadaşı oradaydı. İlçe merkezinin tam karşısındaki bir fındık bahçesinde oturuyorlardı. Başından itibaren anlatmaya başladı Feridun gelişmeleri:

"Sabaha doğru, nöbetçi arkadaşların yoğun uyarı atışları ile uyandık. O gece ben de şehirde kalıyordum. Asker ve polisler şehre girene kadar devam etti silah sesleri. Yalnız şehirdeki değil, mahalle ve köylerdeki nöbetçiler de uyarı ateşinde bulunuyorlardı. Böylelikle bütün halk haberdar edilmiş oldu. İki koldan geliyordu asker ve polis. Bir kısmı Fatsa yolundan, bir kısmı ise Gölköy yolundan. Onlar daha şehre girmeden, kaçması gereken herkes araziye çekildi."

O anda, karşı tarafları gözlemekte olan biri, elindeki dürbünü Şahin'e uzattı:

"Ortaköy çıkışındaki viraja bak Hoca. Aşağı doğru beyaz bir minibüs gidiyor. Gece gündüz dolaşıyor böyle. İçinde siviller oluyor; polis mi, MHP'liler mi belli değil."

Şahin, gözden kaybolunca kadar takip etti minibüsü. Sonra, hemen karşılarındaki jandarma karakoluna baktı bir süre.

"Kaç asker ve polis geldi tahminen?"

"Otuzun üzerinde cemse saydık. İki otobüs ve iki minibüs de polis. Bir de polis panzeri geldi."

Gün, hızla akşama dönüyordu. Feridun, sakin ama çocuk yüzüne hiç de uymayan bir ciddiyetle anlatmayı sürdürüyordu:

"Şehre girer girmez evlere baskın yapmaya başladılar. O gün için sokağa çıkma yasağı ilan ettiler zaten. Panzer ve diğer arabalar akşama kadar vızır vızır dolaştılar şehirde. Buralardan seyrediyorduk biz. Tahminen, yüzün üzerinde insan şu anda gözaltında. Lise binasını gözetimevi olarak kullanıyorlarmış. Geceleri, işkence çığlıkları yayılıyormuş sokaklara. Polisler bir erkeğin ırzına geçmişler. Karısının gözü önünde. Gözlerini Aybastı'nın yanmaya başlamış gece lambalarına dikmiş olan Şahin'in kaşları çatıldı. Yüzü, öfkeyle karışık bir acıyla gerildi. Kısa bir an sessizlik hüküm sürdü. Ağır, ezici bir sessizlik..."

"Peki ya faşistler? Onlar da geldi mi?"

Feridun'dan önce başkaları yanıtladı. Birkaç kişi, "Hemen hemen hepsi" dedi.

Feridun:

"Evet hepsi" diye devam etti. "Salim Yaman, Suavi Kataroğlu, Sefalık Muhtarı, Züftü Alacalar ve diğerleri, aynı sabah askeri konvoyun önündeki bir minibüsle gelmişler zaten. Salim ne derse polis ve asker onu yapıyormuş. Halkevi'ni, mühürlü TÖB-DER salonunu ve bizim kahveyi yağmalamış faşistler. Duvalarına MHP diye yazmışlar. Operasyonun başladığı sabah, Tufan İkiz, belediye hoparlöründen bir konuşma yapmış; 'Bu, Milliyetçi Hareketimizin komünistlere karşı operasyonudur' demiş."

"Bozcalı katliamından ötürü hakkında tutuklama kararı olan faşist değil mi bu?"

"Evet o! Hatta Ercan Gündoğdu cinayetinden de aranıyor. Ama yine de polis ve jandarma karakollarında yatıp kalkıyormuş. Yalnız o değil, öbür faşistler de."

"Açık bir resmi-sivil faşist işbirliği desene! Hey güzelim Aybastı, nasıl da işgal etmiş faşistler seni... Peki, Nevzat'ın ekibi? Onlardan bir haber var mı?"

"Birkaç gün içinde geleceklerini söylüyormuş şehirdeki faşistler... Ekrem Hoca ile grubu hâlâ dönmediler Reşadiye taraflarından. Dün Zafer'deydim. Döner dönmez buraya gelmesi için haber bıraktım oradakilere. Yarın, gelir sanıyorum. Arkadaşların bir kısmı Alankent taraflarına geçtiler, bir kısmı da yakın mahallelerde."

"Halk ne diyor peki bütün bunlara?"

"Halkta büyük bir tepki var ama kimse bir şey yapamıyor. Az da olsa korkuyorlar."

"Hemen toparlanmamız gerek! Faşistlere de polise de bindirmeliyiz. Böylece, halktaki korkuyu yıkmış oluruz."

Geç saatlere kadar konuştuktan sonra, ellerindeki battaniyelerle birlikte, mahallenin yukarısındaki ormana çekildiler.

Ertesi akşam Şahin, Feridun'la birlikte şehrin kenar semtlerindeki tanıdık evleri dolaştı. İstihbarat toplamak, aynı zamanda da insanların morallerinin nasıl olduğunu görmek istiyordu.

"Çok kötü Hoca! Çok kötü! Salim Yaman'ın astığı astık, kestiği kestik. Arkasında asker ve polislerle, sanki bir generalmiş gibi dolaşıyor şehirde. Faşistler, demokrat bilinen herkesi sıkıştırıyorlar sokaklarda; ya polislere gösterip tutuklattırıyorlar ya da kendileri dövüyorlar. Bu arada, devrimcilere destek oldular diye bütün esnafa para cezası verdiler. Hepsinden ellişer yüzer bin lira para alıyorlar zorla... Lise binası tıklım tıklım dolu. İşkencenin sınırı yok. *Demokrat* gazetesinden gelen bir muhabiri de içeri alıp bir fasıl geçmişler, sonra da derhal Aybastı'yı terk etmesini istemişler. Senin anlayacağın Hoca, herkes ya polislerce işkenceye götürülmeyi ya da faşistlerin saldırısına uğramayı bekliyor. Bazen yabancı faşistler de geliyor kalabalık gruplar halinde, herkese meydan okurcasına dolaşıyorlar."

Kimi gördülerse hepsi aşağı yukarı benzer şeyler anlatıyordu, bozuk bir moralle.

"Devriye durumu nasıl?" diye soruyordu Şahin, konuştuğu insanlara.

"Caddelerin hepsinde devriyeler var. Geceleri iki katına çıkarılıyor sayıları."

"Faşistler, gece de dolaşıyorlar mı sokaklarda?"

"Kesinlikle hayır! Akşam olur olmaz kayboluyorlar. Kimi karakollarda yatıyor. Evlerinde yatanları da polis koruyor. Özellikle Salim'in evi asker çemberi altına alınıyor. Geceleri şehire baskın yapmanızdan korkuyorlar."

"Polisler nerelerde yatıp kalkıyorlar?"

"Kimisi yine eskiden kaldıkları otelde. Otelin sahibi Foto Yalman, faşist yüzünü iyice açığa çıkardı. Bir kısım polis eski karakolda, diğerleri de yeni karakolda kalıyor. Filiz Çayevi'ni karakol yaptılar. Kirasını Salim Yaman ödüyor."

Geç saatte, yine Küçükyaka'daki ormana, arkadaşlarının yanlarına döndüler. Gözüne hiç uyku girmedi o gece Şahin'in. Kıvrılmış olduğu ağacın dibinde, sabaha kadar bir o yana bir bu yana dönüp durdu. Bazen doğrulup oturuyor, avucunun içinde tutarak sigara içiyor, düşünüp duruyordu. Böyle giderse çok acı çekecekti halk. Gözaltındakiler aklına geliyor, o an işkence altında olduklarını düşünerek kahroluyordu. Esaslı bir mücadeleye geçilmeliydi. Silaha başvurmaktan başka çare yoktu! Her türlü toplantının, protestonun, hak aramanın yasaklanmış olduğu ve karşı tarafın silaha, teröre başvurduğu bu koşullarda en temel mücadele aracı, silah olabilirdi ancak. Ama nasıl?

Şafakla birlikte, karşı tarafta yoğun bir askeri trafik yaşanmaya başladı. Jandarma karakolundan çıkan askeri araçlar, beraberlerinde polis panzeri ve minibüsleri olmak üzere, Pelitözü ve Zafer taraflarına gittiler. "Kim bilir yine nice köylüyü tutup işkenceye götürecekler" diye söylenenler oldu ağaç diplerinden. 26 Ağustos'tu, "Nokta Operasyonu"nun altıncı günü. Ve işte bir kez daha, insanların sabah sevinçlerine kelepçeler vurulacak, dipçikler indirilecekti. Ta öğleden sonraya kadar sürdü karşı taraftaki hareketlilik. Kara bulut parçalarına benzeyen cemseler, çirkin homurtularıyla gürleyerek, yemyeşil, hayat fışkıran bahçelerin ve tarlaların arasından uzanan yolda, geri dönüp yeniden yeniden gittiler. Bir ara silah seslerine andıran sesler de duydular. Yoksa, Zaferliler, direnişe geçip askerleri sokmuyorlar mıydı köylerine? Onlardan umulabilecek bir şeydi bu. Yiğit, mert, onurlarına düşkün, kavgacı bir halktı Zaferliler. Ekrem Hoca, isyan bayraklarıydı onların. Ondan çok şey öğrenmişler, onun liderliğinde, demirden bir yumruk gibi dikilmişlerdi rejimin, yönetimin karşısına. Bir ay önce, yollarının yapımı daha yarıda iken geri götürülmek istenen dozere el koymuşlar, onu almaya gelen iki araba dolusu

askeri taşlarla kovalamışlardı. Ekrem Hoca, elinde tüfeğiyle, her zamanki gibi en önlerinde olmuştu yine. Basına bile yansımıştı bu direnişleri. Ancak "Nokta Operasyonu" başladıktan sonra alınabilmişti dozer; operasyonun ilk günü, büyük bir askeri güçle. Kim bilir şimdi Ekrem Hoca yine önlerine geçmiş, "Ya onurlu bir direniş ya da onursuz bir kölelik" deyip, ayaklandırmıştı köylüleri. "Aradaki mesafe elli metreye indikten sonra, silahlarla değil taşlarla savaşacaksınız!" diye, her zamanki talimatını da vermiş olurdu mutlaka. MHP'lilere karşı mücadele günlerinde hep böyle söylemişti yanındakilere. "Yoksa, kurşunlara yazık olur" derdi.

İkindi satlerinde, bir kamyon, anayoldan ayrılıp, Küçükyaka'ya doğru çevirdi burnunu. "Gidip biraz bilgi alalım" diyen Şahin, bir arkadaşıyla birlikte, bulundukları ormandan aşağı doğru inmeye başladı. Yukarı mahallede, rampanın başındaki düzlükte karşıladılar kamyonu. Şahin, şoför tarafındaki çamurluğa sıçradı bir çırpıda.

"Selam usta. Çarşıdan geliyorsun herhalde. Neler oluyor orada?"

Arabasını durduran şoförün yüzü allak bullak oldu. Kaçamak bakışlarıyla Şahin'e bakıyor, geveleyerek bir şeyler söylüyor ama ne dediği anlaşılmıyordu. Şahin heyecanlandı:

"Yoksa, kötü haber mi usta? Çabuk söyle Allah aşkına!"

"Başımız sağ olsun Hoca! Ekrem Hoca'yı vurdular."

Damarlarındaki bütün kan kurudu sanki Şahin'in. Şoförün ağzına dikilmiş gözleri donup kaldı öylece.

"Ölüsünü az önce damperli bir kamyonla getirip, şehrin ortasına yuvarladılar. Yanında iki kişinin ölüsü daha var. Yüzbaşı Karatan, "Komünistlerin en çok güvendikleri adamı geberttik. Öbürlerinin sonu da böyle olacak!" diye nutuk çekti halka, ölülerin başında. Salim Yaman'lar ise sokaklarda göbek atıp oynuyorlar."

Yuvarlanırcasına indi arabadan Şahin. Bakacak yer bulamadı. Bir aşağı, bir yukarı baktı. Sonra, yumdu gözlerini. Başı dönüyordu... Beyni çığlık çığlıktı... Yüreği, kan oluğu... Kalleş ölüm! Adı batası, beter şey! Ey, güzelim toprak! Halkın ellerinde bire bin veren... Utanmaz mısın hiç halkın şahanına mezar olmaya! Kara yüzün kızarmaz mı? Sızım sızım sızlamaz mı bağrındaki köklerin? Ağıl ağıl ağlamaz mı ormanların? Küsmez mi sana sürülerin? Ah benim can dostum! Dağ yürekli dalyanım! Kaç kurşun, kaç bıçak sapladılar ki o çınar bedenin yıkıldı yere? Son dersini ver-

mişsindir eminim. Kana boyalı sakallarının arasına gülüşlerin en güzelini kondurmuşsundur. İyi ama yakışır mıydı sana bizi böyle yalnız bırakmak? Hem de kavga daha yeni başlamışken?

Tekrar ormana döndüklerinde, yaşamından bir on yıl vermişti sanki. Ağaç diplerinden kendisine çevrili bakışları zar zor fark etti. Ne dese, nasıl deseydi şimdi?

"Ekrem Hoca vurulmuş arkadaşlar. Yanındakiler de... Hiçbiri yaşamıyor artık."

Gözler büyüdü önce. Sonra küçüldü. Gazel yaprakları gibi yerlere düştü bakışlar. Kar yüklü dallar gibi eğildi başlar. Öylece kalakaldılar bir süre... Sonra ağır ağır dikildiler. Öfkeli kıvılcımlar saçılıyordu gözlerden. Hayır yaşayacaklar, yaşatılacaklardı!.. Kararlı, sert adımlarla aşağı doğru yürüdüler. Mahallenin ortasına geldiklerinde, akşam olmak üzereydi. On beş, yirmi kişilik bir halk topluluğu oluştu etraflarında. Alçak bir sesle, ağır ağır konuşmaya başladı Şahin:

"Dostlar. Ekrem, Mehmet ve Kaya arkadaşları kaybettik. Onurlu öldüler, faşizme teslim olmadan. Halkın özgürlüğü uğruna canlarını feda ettiler. Ant içiyoruz ki kavgaları yarım kalmayacaktır! Hepinizi, anıları önünde üç dakikalık saygı duruşuna davet ediyorum."

Sıkılı sol yumruklar, gittikçe bastırmakta olan karanlığı dövercesine yukarı kalktı. Kadınların hıçkırıkları arasında dolan üç dakikanın ardından, Şahin ve arkadaşları hızlı adımlarla karanlığa karıştılar.

Firar Düşleri

Koridora çıktığında, 9. Koğuş'tan Dev-Solcu bir arkadaşının daha hazırlanmış olduğunu gördü. 1983'te İstanbul'da yakalanmış, çeşitli emniyet şubelerinde ve askeri gözetimevlerinde gördüğü uzun işkencelerden sonra, kolları tutmaz bir şekilde mahkemeye çıkarılmıştı. Amasya, Çorum ve son olarak Samsun Askeri Cezaevi'nde, aynı koğuş ve müşahedelerde kalmıştı Şahin onunla.

Yarım saat süren bir "ring" yolculuğundan sonra –ta eskilerden beri, cezaevi arabaları ring diye adlandırılır–, Erzincan Devlet Güvenlik Mahkemesi'nin alt katındaki hücrelerden birine atıldılar. Ne kadar tartıştılar ve zorladılırsa da askerler kelepçelerini çözmediler. Birbirlerine kelepçeli bir şekilde volta atmaya ve duruşmaya çıkarılacakları anı beklemeye başladılar. Hücrenin demir parmaklıkları arasından, ellerindeki kâğıtlarla odalardan odalara koşturan sekreter kızlar, cüppeli avukatlar, polisler ve duruşmaları için geldikleri belli olan kimi tutuklu kimi tutuksuz kalabalık insanlar görülüyordu. Bazı odalardan arada bir dışarı çıkan mübaşirler, cırtlak sesleri ile avaz avaz bağırıyor, sanıkları, davacıları, sanık ve müdahil avukatlarını duruşmalara çağırıyorlardı. Yandaki hücrelerin birinden çıkarılan biri genç, ikisi orta yaşlarda üç adam alındılar son olarak duruşma salonuna. Ortadaki bekleme salonunun bir köşesinde beklemekte olan kadınlı erkekli sekiz on kişilik bir grup da onların arkasından salona girdi. Adamların yakın akrabaları oldukları, duruşmayı izlemek için geldikleri belliydi. On dakika sonra yeniden dışarı çıktıklarında, dünyanın kederi çökmüştü yüzlerine. Yirmi yaşlarında, genç bir kadına takıldı Şahin'in gözleri; iki erkeğin kolları arasında çığlıklar atarak ağlıyordu. "Kocası ceza aldı mutlaka" diye düşündü Şahin. İçi cız etti. Yüreğinde, savcı ve hâkimlere karşı yıllardır bi-

rikmiş olan kini kabardı. Bu dava ne davası olursa olsun, savcı ve yargıçlara yüklenmeye karar verdi.

Nihayet çağrıldılar. 1985 yılında, Samsun Askeri Cezaevi'nde meydana gelen olaylar sırasında, atıldıkları hücrelerin duvarlarına "ideolojik maksatlı sloganlar yazarak komünizm propagandası yapmak ve duvarları kirletmek"ten haklarında dava açıldığını söyledi yargıçlardan ortada oturanı. Dava burada, bu mahkemede görülecekti. Şahin rahatladı.

Sorgu sırası geldiğinde verdi veriştirdi:

"Biz devrimciler söz konusu olunca, ülkemizin savcı ve yargıçları kanun kitaplarının en unutulmuş maddelerini bile hatırlamakta oldukça maharetliler doğrusu. Ama devlet yetkilileri söz konusu olunca, insanlığın en yüzkarası suçlar da işlense o ölçüde unutkan ya da vurdumduymazlar. Bu mudur adaletin kutsallığı, tarafsızlığı? Hangi savcı, hangi yargıç generaller darbe yapınca onların yakasına yapıştı? Hiçbiri! Cumhurbaşkanı Evren yaptığı yurt gezilerinde, sonuçlanmamış davalar üzerine konuşuyor, sanıkların aleyhinde görüş bildiriyor; televizyonlardan bütün ülke izliyor bunu. Sonuçlanmamış davalar üzerine yorumda bulunmak, yasalara göre suçtur. Hangi savcı, hangi yargıç bu suçun hesabını soruyor? Yine hiçbiri! Ülkemizin polis ve ordu birlikleri işkence suçu işlemiş olanlarla dolu. Kaç polisi, kaç subayı işledikleri işkence suçundan dolayı cezalandırdınız? Hiçbirini! Bu davada söz konusu edilen olaylar sırasında, askerlerin coplu, kalaslı saldırılarına uğradık. Saldırganları değil de, dövülenleri, yaralananları yargılıyorsunuz. Bu mudur adalet? Atıldığımız hücrelerin duvarları insan kanlarıyla doluydu. Bu durum duvarları kirletmek olmuyor da, bu duvarlara "İnsanlık Onuru İşkenceyi Yenecektir!" yazmak mı oluyor? Evet yazdım! İstediğiniz kadar ceza veriniz bu yüzden, umurumda bile değil! Ancak bilmelisiniz ki bu karanlık düzen bir gün yıkılacak ve ülkemizin özgür, aydınlık günlerini kuranlar, yalnız diktatörlerden değil, onlara ses çıkarmayan savcı ve yargıçlardan da hesap soracaklardır."

Bazen ne kadar da saf oluyordu? Beklemişti ki yüzlerine vurulan bu suçları karşısında, hiç olmazsa biri cüppesini çıkarıp atsın!.. Soruşturmayı genişletme kararı bile almamış, duruşmayı ileri bir tarihe ertelemişlerdi halbuki.

Cezaevinde sabah havalandırması bitmiş, tutuklular koğuşlarına kapatılmıştı. Fethi, tünele girmiş, çalışıyordu. O haftaki

arama yapılmış ve ne banyo ne görüş ne de para çekme günü olduğundan, gündüz çalışmak mümkündü o gün. Şahin, tuvalete girip soyundu. Canı çalışmak istiyordu. İçindeki sıkıntıyı ancak tünel dağıtabilirdi. Tünelin ağız kısmındaki torbaların içinden kendi torbasını seçip aldı ve içindeki çamurlu iş elbiselerini çıkardı. Giyindikten sonra, karanlıkta sürünmeye başladı. Kulaklarına, Fethi'nin nefes alıp verirken çıkardığı sesler geliyordu.

"Yorulduysan sen çık. Ben devam ederim."

"Olur, biraz bekle."

Birbirlerini göremiyorlardı. Birkaç dakika daha çalışan Fethi, yol vermesini istedi sonra Şahin'den.

"Ne taraftan geliyorsun?"

"Sağ taraftan."

Şahin, karnını içeri çekerek, tünelin sol tarafına iyice yapıştı. Yine de çiğnenmekten kurtulamadı. Fethi gittikten sonra, tünelin ucuna varıp, önce demiri sonra da temel duvarının alt kenarını buldu, elleriyle yoklayarak. Duvarı kaybetmemeliydiler! Çalışmaya başladı. Karanlıkta kürek sallar gibiydi gerçi ama hiçbir şey boşuna değildi. Her vuruşta, bir milim de olsa yaklaşıyorlardı ya özgürlüğe... "Özgürlüğe özgürlüğe. Asla yorulmadan, bir daha, bir daha." Bir yandan çalışıyor, bir yandan da kendi kendini ajite ediyordu. "Ah bir kurtulabilsek şu tutsaklıktan. Var güçle savaşmalı şu iğrenç düzene karşı." Yaşlı gözleriyle o genç kadın geldi yine aklına. Karısını düşündü Şahin; yıllardır kendisini bekleyen. O da ağlamış mıydı acaba hiç? Başkalarının yanında ağlamamış olurdu. Ama ya gizli gizli? İdam cezası aldığı gün, kararlar okunduktan sonra cezaevine götürülmek için kelepçelenirken, göz göze gelmişlerdi. Arkadaki kalabalık dinleyiciler arasında oturuyordu. El sallamışlardı birbirlerine, gülümseyerek. Ama kim bilir nasıl da zorlamıştı kendini gözyaşlarına engel olmak için. Birden içi acıyla burkuldu Şahin'in, kuduracak gibi oldu yine aklına gelenle. "Neden neden karşı çıkıyor kaçmama? Sevgisi tükenmiş olsa beklemezdi bunca zamandır. O halde niçin istemiyor kaçmamı?"

"Şahin!"

"Ne var?"

"Yemek dağıtılıyor."

Çalışmayı bıraktı. Ter içinde ve nefes nefese kalmıştı. Tünelin ağzına geldiğinde soyunup, iş elbiselerini torbasına koydu. Üzerindeki atlet ve külotla, mümkün olduğunca etrafa değmeden, tu-

valete çıktı. Elini yüzünü yıkadıktan sonra, rafın üzerine bırakmış olduğu elbiselerini giyinip koğuşa girdi.

Birkaç gün sonraydı. Dış kantin sorumlusu olan asker, koridorda belirip tutuklulara ısmarladıkları şeyleri dağıtmaya başlayınca bir sevinç rüzgârı esti koğuşta. Esmesiyle tükenmesi bir oldu ama! Yanlışlıkla gece lambaları almıştı asker. Sebahattin, hemen geri verdi onları. Yeniden siparişte bulundu, nasıl bir ampul istediğini de açıklayarak. Karanlık, birkaç gün daha hükmünü sürdürecekti.

Şakalaşmaktan geri durmuyorlardı; işin başından beri böyleydi bu. Sürekli espriler üretiliyor, kısa anlar dışında koğuştaki neşeli ortam kaybolmuyordu. Karanlıkta çalışmaktan çekinenlerle dalga geçiliyordu şimdi de. Tünelde çalışmakta olana gizlice yanaşıp aniden üzerine atılıyorlar, sonra da onun nasıl korktuğunu doluyorlardı dillerine. Sebahattin'in "Takma kafana!" lafı da tuttu. Bir gün, ranzasına uzanmış, gözlerini yukarı dikip dalmıştı Şahin. Tuvalete girmekte olan Sebahattin, eğilip baktı:

"Takma kafana yahu, hallederiz" dedi gülümseyerek.

"Başka şey düşünüyorum" diye yanıt verdi Şahin hemen.

Sebahattin gülümsemesini bırakmış, ince, tiz kahkahalarına başlamıştı.

"Düştün tongaya" dedi Şahin'e kahkahaları arasında.

"Nasıl yani?"

"Eskiden yaptığımız bir espri bu. Diyelim ki korsan gösteri kararı almışız ve gösteriye beş on dakika kalmış. Eğer bir an için düşünceye dalmış olan birini görürsek, hemen ona yanaşır, 'Takma kafana' derdik. Hemen hemen herkes, aynı senin gibi yanıt verirdi, çarçabuk."

Şahin de kahkaha atıyordu şimdi. Espriden hoşlanmıştı. O günden sonra, herkesin ağzına düştü bu söz. Birazcık düşünen birini gördüler mi, "Takma kafana" diye başında bitiyorlardı hemen.

Bir akşamüzeri, ampuller ellerinde oldu nihayet. Piller ise çoktan hazırdı. Her koğuşta birer radyo bulunduğundan, cezaevinin kantininde pil bulunuyordu. Elleri yatkın olanlardan üç kişilik bir teknik komite seçmişlerdi daha önce, bu tür işler için. Komite hemen işe girişti. Ertesi gün el feneri tamamlanmıştı. Üç pilli bir elektrikti bu. Pillerin koyulduğu yuva, kitap ciltlemede kullanılan mukavvadan yapılmıştı. Temas için gerekli olan küçük metal

teli bulmak ise hiç de zor değildi. İşin çoğu ranzalarda, açıktan açığa yapılmıştı yine. Nöbetçinin görebildiği şey, bir kalemliğe ya da onun gibi bir şeye benziyordu en çok. El feneri düşüncesini verecek özgün kısımlar ise, ya tuvalette yapılmış ya da yine ranza üzerinde sohbete tutuşup, yapan kişiyi markaja alarak.

Tünelle birlikte yüzler de ışıdı. Yeni bir canlılık sardı herkesi. Hızla uzuyordu tünel. En büyük şansları, toprağın hâlâ taşsız oluşuydu. Kibrit büyüklüğünde bir taşa bile rastlanmamıştı şimdiye kadar. Toprak ise orta sertlikteydi. Tek sorun, pillerin çok fazla dayanmamasıydı şimdilik. Kantinden sık sık pil almak sakıncalıydı. Kantinde satış yapan askeri şüphelendirebilirdi bu. En uygun yol, diğer koğuşlardaki tutukluların alışverişini yapanlara aldırmaktı pilleri. Öyle de yaptılar. Havalandırma saatinde, bahçede yapılıyordu kantin alışverişi. 8. Koğuş'un kantincisi Ayhan, kantin penceresine doğru giden birisini gördü mü, kendisi için de pil almasını rica ediyordu ondan, parasını vererek.

Bir süre sonra, hava sorunu baş gösterdi. Tünelde nefes almak mümkün olmaktan çıkmak üzereydi. Körük yapma zamanının geldiğini düşünüyordu artık herkes.

Deri ceketlerden biri, teknik komitenin elinde parçalandı ve üzerlerinde mektup yazdıkları, satranç oynadıkları kalın mukavva levhalara geçirildi. En umulmadık bir eşya bile firar için işe yarayabiliyordu... Körük, iki gün sonra bitirildi. Aynı anda bir kişi de, kitap ciltlemede kullanılan naylonlardan (ki yeteri kadar naylon alınmıştı) üç santim çapında borular yapmıştı, uhu ile yapıştırarak. Sonra, yaptığı boruları birbirine ekledi, yine yapıştırarak. Her şey, bacaklarına örtülü battaniyenin altındaydı tabi. Nöbetçilerin burnunun dibinde, tünelle ilgili işler yapmada ustalaşmışlardı artık. Ranzalarda karşılıklı bağdaş kurarak, sohbet ediyor ya da birlikte gazete, kitap okuyor gibi görünmek ama bu arada iş yapanın ellerini marke etmek en etkili yöntemdi. Öte yandan, duyuları öyle hassaslaşmıştı ki nöbetçinin ayak seslerinden, onun koridorun neresinde olduğunu rahatlıkla kestirebiliyorlardı. O, koğuşun önünden geçerken, iş yapan kişilerin gözleri de ellerinden ayrılıyor, karşılarında kitap okuyan ya da sohbet etmekte olanlara çevriliyordu.

Körükle, naylon boru tuvalete sokuldu. Borunun bir ucu, körükte özel olarak açılı deliğe, diğer ucu ise tünelin içine sokuldu. Bütün tünel boyunca, birer metre arayla kibrit çöpleri çakıldı top-

rağa, yan tarafa. Sonra bu çöplere iplik halkalar asıldı ve naylon boru, bu halkalardan geçirilerek tünelin ucuna kadar uzatıldı. Tuvalette körük çalıştırılınca, ıslık çalan bir rüzgâr esmeye başladı tünelin ucunda.

Artık bir kişi de körükte çalışıyordu devamlı; tuvalette, giriş deliğinin hemen yanında, bir taburede oturarak.

Körükle birlikte yeni espriler de türemişti hemen:

"Körükçü! Bazen de cigara dumanı göndersene içeri."

"Osurup duruyorsun yahu. Tünelde kokundan geçilmiyor."

Tünelin uzunluğu yirmi metreyi geçince, toprağı garaja taşımak sorun olmaya başladı. Torbaları uzaktan iple çekmeye kimsenin gücü yetmiyordu artık. Tünelin ucundan teker teker alıp garaja kadar sürümek ise hem çok zaman alıyor hem de çok yorucu oluyordu.

"Tekerlekli bir araba yapalım. Yoksa bir süre sonra taşıma işi tümden duracak. Araba olursa dört beş torba birden taşınabilir."

Öneri, epeyce uzun tartışmalara neden oldu. Kimi, tünelde arabanın işlemeyeceğini söyleyip karşı çıkıyor, kimi ise araba yerine kızak öneriyordu. Sonuçta araba yapmaya karar verdiler.

Çatı arasındaki direklerin kısa olanlarından birkaç tanesi, sökülüp tuvalete indirildi. İki tane de sac levha alındı çatı arasından. Kalem açacağının ucu ile sac levhaların ağzına dişler açılarak, iki testere yapıldı. Gündüz, dış nöbetçiler gezmeye başlamadan önce, koridordaki iç nöbetçi de takip edilerek, direkler bu testerelerle tuvalette kesildi. Kalem açacağı ağzından yaptıkları bıçaklar, soyma işine de yarıyordu. Yeteri kadar çivi de sökmüşlerdi çatı arasındaki direklerden. Teknik komiteden iki kişi çalışıyordu araba yapımında. Pek çok işi ranzalarında, bacakları üzerine örttükleri battaniyelerin altında yapıyorlardı. Koridordaki iç nöbetçi devamlı takip ediliyordu. Tekerlekleri, sobada kızdırdıkları demirlerle, tuvalette deldiler. Üç gün sonra, bir metre uzunluğunda, yarım metre genişliğinde, dört tekerlekli araba tamam oldu. Çarşaftan örülmüş, iki metre uzunluğunda bir halat bağlandı arabanın önüne. Ve tersanede bitirilen bir geminin denize indirilmesi gibi, törenle indirildi tünele.

Arabanın faydası müthiş oldu. Öndeki halatın halkasını boynuna geçiren taşıyıcı, elleri ve dizleri üzerinde emekleyerek dört beş torbayı birden taşıyabiliyordu artık.

"Ben beş torba taşıyorum."

"Ben altı."

Yarış başlamıştı. Kimse altı torbadan fazlasını çekemiyordu ama. Tünelin yüksekliği izin vermiyordu buna zaten. Geri dönüşte taşıyıcı, boş arabanın üzerine uzanıyor, ayakları ile ittire ittire, süratle tünelin ucuna geliyordu.

"Son durak kara toprak!"

"Hızlı yaşa, genç öl, cenazen yakışıklı olsun!"

"Sev beni, severim seni!"

"Asfaltın olayım anam, ez de geç!"

Şimdi de şoför edebiyatı ve esprileri başlamıştı. Ayrıca korna çalanlar, araba sesi çıkaranlar... Tam bir cümbüş yerine dönmüştü tünelin içi.

Nem yüzünden yapıştırıcıları yer yer açılan naylon borular tamir ediliyor, tünel uzadıkça yeni borular yapılıp, eski borulara takılıyordu. Çürüyen ve kopmaya başlayan torbaların yerine de, yeni torbalar dikiliyordu sürekli. Neredeyse çarşafsız, nevresimsiz kalacaklardı. Bir gün, hep birlikte oturup, epeyce torba diktiler. O kadar ki, tünel bitinceye kadar torba sorunları olmazdı bir daha.

Neşelilerdi. Esprilerinin ardı arkası kesilmiyor, tünel, kahkaha ve şamatalarından geçilmiyordu. Ama gün geçtikçe de bitkin düşüyorlardı. Oldukça büyük güç harcıyorlardı çalışma sırasında. Tünel dar ve alçaktı. Böyle olması gerekiyordu. Daha geniş ve daha yüksek kazacak olsalar, hızla ilerlemeleri mümkün olmazdı. Ama bu kez de, kıvrıla büküle çalışmak zorunda kalıyorlardı. Doğru dürüst oturamıyorlardı bile tünelin içinde; boyunlarına, bellerine keskin kramplar giriyor, dizleri acıyla sızlıyordu... Burunları, ağızları toz ve toprakla doluyordu. Yine de en büyük mutluluğu tünelin içinde tadıyorlardı. Özgürlüğe doğru durmadan ilerliyorlardı orada, bunu görmek, yaşamak, bütün yorgunluklarını alıp götürüyordu.

Günler sonra bir gece, saat 18:00-22:00 nöbetinde, kazıcının arkasında torbaları doldurmakta olan Şahin, önündeki kazıcının sözleri ile sevinçle titredi:

"Cezaevini çıkıyoruz galiba. Önüme bir temel duvarı çıktı."

"Ciddi misin?"

"Evet."

İleri doğru sürünüp, kazıcının yanına sıkıştı Şahin. El fenerinin ışığında, izlemekte oldukları temel duvarıyla dikine kesişen beton bir duvar görünüyordu.

"Kurcala hele şunun yanını yöresini."

Kazıcı, elindeki demirle, betonun sağını solunu eşeledi. Duvar, her iki tarafa doğru da uzayıp gidiyordu. Bir temel duvarı olduğu kesindi.

"Acaba dış temel mi, yoksa hücreler koridorunun temeli mi?" diye sordu Şahin, düşünceli düşünceli.

"Uzunluğa bakılırsa dış temel olması gerekiyor."

"O zaman, dört beş metre geride, hücreler koridorunun altından geçmiş olmalıyız."

Şahin geri geri süründü. Dört beş metre kadar gerileyince, tünelin tavanını yoklamaya başladı eliyle. Nihayet buldu.

"İşte burada. Gel bak, burada bir betonun altından geçmişiz farkında olmadan."

Sevinçle, kahkaha atıyorlardı. Toza, toprağa, tere batmış yüzlerinde, duru, berrak bir gökyüzü gibiydi gülüşleri. Önlerine çıkan duvarın, cezaevi binasının güney kenarının temeli olduğu açıktı. Cezaevinin altından kurtulacaklardı artık. Geriye, dış çevre duvarını geçmek kalıyordu.

"Asıl firar heyecanı şimdi başlayacak işte" dedi Şahin. "Günlerdir kazıyoruz ama hep cezaevinin altında olduğumuz için, çok fazla zevk vermiyordu doğrusu."

Tünelin başına kadar giden Şahin, körükçüden ölçü ipini istedi. Körükçü, raflardan birinin üzerinde hazır duran ve bir odun parçasına sarılı olan iplik bobinini hemen uzattı. Şahin, geri döndü. İpliğin bir ucunu Hasan'a verdi. Ağaç bobini açа açа, kendi koridorlarının altına kadar geri gitti yeniden. Elini tam köşeye, temel duvarının dibine dayayıp iyice gerdirdi ipliği. Düğümledi sonra. Önemli olan, buradan öteye olan uzunluğu ölçmekti. Buraya kadar olan kısmın uzunluğunu biliyorlardı zaten; koğuşlarının boyuydu bu. Koğuşa döndüklerinde, ipliği cetvele vurdular hemen. Kendilerinden sonra çalışacak grup tünele inmemiş, ölçünün sonucunu bekliyordu. İpliğin uzunluğuna koğuşun boyu eklenince, dış temele dayandıkları tamamen kesinleşti. Tünelin uzunluğu kırk metre çıkmıştı ki bu da cezaevi binasının kuzey ve güney kenarları arasındaki uzaklıktı. Daha önce, çatı arasında yaptıkları ölçümlerinden biliyorlardı bunu.

Yepyeni bir heyecan dalgasına tutulmuşlardı. Yüzlerinden, gözlerinden, seslerindeki titremelerden belliydi bu. Onca çalışmaya karşın o ana kadar yine de uzak bir olasılık olarak görünen firar, gerçekten başarılacak gibiydi artık.

"Bundan sonra nasıl devam edelim?"

"Yine aynı yönde ilerleyelim. Hiç sapmadan."

"Ama biraz daha derine inerek. Artık çökme tehlikesini dikkate almamız gerekiyor. Üzerimizde beton olmayacak çünkü bundan sonra."

Geçecekleri kısımda idareye ve subaylara ait arabalar park ediliyordu. Daha da önemlisi, her gün cezaevinin çöpünü almaya gelen çift dingilli askeri kamyonun da bu alanın üzerinden geçmesiydi. Tünel, her gün üzerinden iki kez geçecek olan bu dingilli kamyona dayanmak zorundaydı her şeyden önce. Ona dayandıktan sonra, diğer arabalara ve üzerinden gelip geçecek askerlere rahatlıkla dayanırdı.

"Bir metre kadar daha derinleştirelim tüneli. Ayrıca balıksırtı biçiminde kazalım bundan sonra."

"Bence destek de vermemiz gerek. Sadece derinlik yetmez. Çatı arasındaki direklerden destek yapabiliriz."

Her iki öneri de kabul edildi. Tartışma bitmişti. İkinci ekip çalışmaya indi...

Ulusal bayramlardan biri nedeniyle yapılacak olan açık görüşe bir hafta kalmış, tüm cezaevinde açık görüş sohbetleri başlamıştı: Kimler kimleri bekliyordu, neler ısmarlamışlardı, görüş süresi ne kadar olacaktı?.. Bir öğle havalandırmasında, ellerinde kova ve fırçalarla iki asker belirdi bahçede birden. Tutuklulardan bahçe duvarlarını badanalamalarını istiyorlardı. Açık görüş bahçede yapılacaktı ve idare, gelecek olan görüşçülere cezaevini temiz göstermek istiyordu. Hasan, hemen yanaştı askerlere. Kovayı ve fırçaları aldı. Ertesi gün duvarların badanası bittiğinde, bir kovaya yakın kireç de askerlerden habersiz 8. Koğuş'un çatısına çıkarılmıştı. Bundan sonra her sabah, tuvaletin tavanındaki delik kapatılırken, bezin üzerine kireçle badana yapılabilecekti. Böylece daha bir mükemmel olacaktı kamuflajları.

Temel duvarının altı kazılmış, iki metre daha derine inilmişti. Başlangıçta bir metrelik bir derinliği yeterli görmüşlerdi ama daha sağlam olsun diye iki metreye çıkarmışlardı sonra bunu. Temel duvarının dibinde dimdik ayakta durabilmek ve dinlenebilmek de mümkündü böylelikle. Dikliğin eğimini düşürmek için, duvarın sekiz dokuz metre gerisine kadar yeniden kazdılar tüneli. Yine de toprak yüklü arabayı bu rampadan çıkarmak epey zor geldi taşıyıcılara. Ama geri dönüşte, boş arabanın üzerine uzanıp, hızla

aşağı yuvarlanmak da ayrı bir zevk katmıştı işlerine. Öte yandan, dar olduğu için gerçek uzunluğundan iki kat daha uzun görünen tünele, böylesine derin bir rampanın görünümü de eklenince, tünelcilerin kendileri bile, kendilerinden geçercesine hayran kalmaya, büyük bir gurur duymaya başlamışlardı eserlerinden. Müthiş bir haz alıyorlardı şimdi çalışmaktan. Yorgun düşmüş olsalar da, yine en az başlangıçtaki kadar bir enerji bulabiliyorlardı kendilerinde.

Yönlerini, el feneriyle kontrol ediyorlardı artık. Tünelin ucundaki kazıcı, el fenerini tünelin yan duvarlarından birine dayayıp geriye doğru yakıyor, ışığın durumuna göre sapıp sapmadıklarını anlıyorlardı. Eğer ışık gerideki tarafından görülemiyorsa, sapma var demekti. Işığı yeniden görünür duruma getirerek rotalarını düzeltiyorlardı.

Temeli geçip, dış bahçenin altına iki metre kadar girmişlerdi ki açık görüş günü de geldi. Diğer koğuşlardan çok daha farklıydı 8. Koğuş'taki konuşmalar:

"Ailelerimize söyleyelim de düğün hazırlıklarına başlasınlar."

"Söyleyelim de kurbanlık koyun alsınlar şimdiden."

"Odalarımızı hazırlasınlar."

"Ağlamasınlar artık."

"Yeni yeni avukatlar tutup borca girmesinler daha fazla."

"Gözaltına alınıp sorgulara çekilmeye de hazırlasınlar kendilerini."

Esprileri bir yana bırakıp karar aldılar:

"Kimse ailesine tünelden söz etmesin. Bizleri ne kadar sevseler de öleceğimizden korkup, çılgınca şeyler yapabilirler. Ancak çok güvenilir olanlara, eğer kaçacağımız gece uzaklaşmamızı sağlayacak olanaklara sahiplerse söylenebilir."

Görüş günü sabahı, Şahin de herkes gibi tıraşını olmuş, görüşün başlamasını bekliyordu. Annesi, ablası ve karısı gelecekti bildiği kadarıyla. Onları görecek olmanın mutluluğu ile doluydu içi. Karısına dokunabilecek, yanaklarından olsun öpebilecek, kolunu omzuna atıp saçlarını okşayabilecek, kokusunu içine çekebilecekti. Karısıyla yaptığı açık görüşlerdeki en büyük zevki, bir elini eline almak, bir kolunu da omuzuna dolayıp bazen omzunu bazen de saçlarını okşamaktı. Öpüşmenin geleneksel bir şekilde ayıp sayıldığı bir ülkede yaşıyorlardı yazık ki! Devrimci ilerici çevreler olarak, kendileri bile bu gelenekten kopabilmiş sayılmazlardı.

Kimi tamamen savunurken böylesi gelenekleri, kimi de savunmasa bile uymak zorunda olduğunu düşünüyordu.

Öteden beri küfürler yağdırıp duruyordu Şahin içinden, bu geleneksel ayıba. Karısı ile karşı karşıya gelir gelmez, en son dokuz yıl önce öptüğü dudakları dudaklarına almak isteğiyle doluyor ama yapamıyordu. Her seferinde yarı ciddi, yarı şaka takılırdı karısına:

"Kim ne derse desin öpeceğim."

"Olmaz! Sakın ha!"

Gülerdi Şahin. "Buse günah değildir yıldızların altında" diye bir şarkı dizesi vardı ya, onun son iki sözcüğünü "mahpushane içinde" diye değiştirip bestesiyle birlikte okurdu karısına. Karısı da gülerdi sonra...

"Şimdi bari öpebilsem!" diye düşünüyordu uzanmış olduğu ranzasında. Ne de olsa ölüm tehlikesi vardı önlerinde... Asıl derdi daha başkaydı ama. Ona kaçacağını söylese mi, söylemese mi bir türlü karar veremiyordu. Bu konuda tereddüt etmek bile acı veriyordu. Öylesine anlamsız ama öylesine de inatla karşı çıkıyordu ki karısı kaçmasına!

Gönül'ün "Kesinlikle istemiyorum" diye kestirip attığı görüşten sonra, bir açık görüş daha yapmışlardı Samsun'da. Fırsat bulup sormuştu yine Şahin:

"Geçen görüşte kaçmamı istemediğini söyledin. Nedenini açıklar mısın?"

Hemen çıkışmıştı Gönül:

"İstemiyorum anlıyor musun, istemiyorum... Ömrünün sonuna kadar da hapiste kalsan, seve seve bekleyeceğim seni. Ama böyle bir şey yapmaya kalkışırsan, her şey biter!"

"Nasıl yani?"

"Senden ayrılırım!"

Donup kalmıştı Şahin. Gönül'ün böyle bir şey söyleyebileceğini aklının ucundan bile geçirmemişti o zamana kadar. Allak bullak bir şekilde dönmüştü görüşten.

Düşünüp durmuştu o andan sonra. Ne olmuştu da böyle değişmişti karısı? Polislerin sıkıştırmasından mı ürkmüştü acaba? Eğer kaçarsa, polislerin kendisine işkence yapacağından mı korkuyordu? Böyle bir şey söz konusu olamazdı. Dışarıda olsun, hapiste olsun, her zaman iyi bir mücadeleci olmuştu Gönül. Kaldı ki kendisine gelecek bir zarardan dolayı, başkalarına olumsuz mü-

dahalelerde bulunacak biri hiç değildi. Dürüstlüğü ve dostlarına bağlılığı ile herkesin sevgisini kazanmış biriydi. Peki ama o halde neydi onu bu noktaya getiren? Yoksa sevgisi bitmişti de...

Sonunda buna takılmıştı kafası. "Öyle ya. Sevgisi bitti demek ki. Yoksa seven insan, sevdiğinin özgürlüğe kavuşmasını istemez mi? Elinden gelse yardım bile eder hatta!" Bu kuşku yakasını bırakmıyor, beynini, yüreğini kemirip duruyordu.

Sonra, kendisi düşünmeye başladı ayrılığı. Üstelik, kuşkusunun da dışında. "Tut ki hâlâ eskisi gibi seviyor beni. Böyle de olsa, evliliği sürdürmenin ne gereği var? İdam edilmesem bile, ömür boyu hapiste kalacağım. Kaçmaya gelince, ne zaman başarabilirim kim bilir? Ömrü boyunca tek başına yaşamasını istemeye ne hakkım var? Yıllar var ki bensiz! Kimi zaman haberimi bile alamadı, yaşıyor muyum, ölü müyüm diye. Kocaları ile kol kola yürüyen kadınları görünce kim bilir nasıl imreniyordur. Ben ki onu ölesiye seviyorum, nasıl olur da seyirci kalabilirim böyle acı çekmesine? Nasıl olur da, hep beni bekleyerek yaşamasını isteyecek kadar bencil olabilirim?"

Bu cezaevine getirildiğinde, oturup bir mektup yazdı. Uzun, upuzun bir mektup. Her mektubunda olduğu gibi, "Canım Sevgili" diye başlamış, aşkını, hasretini dile getirmişti uzun uzun. Sonra asıl söylemek istediğine geçmişti: "Böylesine çok sevdiğim birinin, bir gün bile kocası ile berabar olamadan ömür sürdürmesine razı olamam. Bu durumun suçluları bizler değiliz elbette. Ayrılığı biz istemedik. Sevgiye kimlerin düşman olduğunu biliyoruz. Ama onlar da bunu istiyorlar. İstiyorlar ki hep acı çekelim. Onların isteğine katkıda bulunmak istemiyorum. Ben de onlar gibi seni, tek başına yaşamaya, yaşamını hiçbir erkekle paylaşmamaya mahkûm edemem." Kafasındaki kuşkuya değinmeden de edememişti ama. "Sonra, senin bana olan sevginin bitmiş olabileceği de geliyor aklıma. Son açık görüşlerdeki tartışmalarımızı başka bir şeye yoramadım. Düşünüyorum ki hapisteki bir insana acı çektirmemek için ayrılmıyorsun. Sevgini yitirmiş olmaktan sonsuz acı duyarım kuşkusuz. Ama böylesi bir iyiliğin altında da kalamam."

Mektubu alır almaz hemen görüşüne gelmişti Gönül. Üzgün bir şekilde duruyordu tel örgülerin öbür yanında. Sesinde sitem vardı:

"Nasıl olur da böyle bir mektup yazabilirsin? Nasıl böyle şeyler düşünebilirsin? Yoksa benden kurtulmak mı istiyorsun?"

"Seni ne çok sevdiğimi bilirsin."

"Benim sevgimden nasıl kuşkulanabiliyorsun peki? Çocuk muyum ben? Sevgim bitmiş olsa, seni bırakamayacak kadar iradesiz miyim?"

Özür dilemekten başka bir şey diyememişti Şahin. Ne sevgisi bitmişti karısının ne de o hapiste diye ayrılmayı gerekli görüyordu. Kendi kendine verip veriştirdi görüşten sonra. Kuşkulanmakla ayıp etmişti. Hakkı yoktu buna!..

Aralarındaki firar tartışmasını kesmeye karar verdi. "Kim bilir, belki de bir bunalım geçiriyor. En iyisi şimdilik rahat bırakayım onu. Bu cezaevinde kaldığım sürece firar şansım da pek olamayacak zaten. Boşu boşuna tartışmaya ne gerek var?" Böyle düşünmüştü ama kısa bir süre sonra, pat diye başlamıştı firar çalışması da...

Annesi, ablası ve karısı gelmişti. Sıkı sıkı kucaklaştı, yanaklarından öptü üçünü de. Sonra, bir kolunu annesinin, bir kolunu da karısının omuzlarına atarak aralarına oturdu. Annesinin gözyaşları hemen akmaya başladı yine: Her gelişte söz verirmiş ağlamamaya ama dayanamıyormuş işte. Sağlığını, rahatını sordu Şahin'e, işkencenin devam edip etmediğini, askerlerin nasıl davrandıklarını. İçi gidiyordu kadıncağızın ona bakarken. Şahin, teselli etti onu, gülerek, yanaklarından yeniden yeniden öptü. Babasını, kardeşlerini, Gönül'ün ailesini sordu o da.

Nihayet annesinin ve ablasının duyamayacağı bir şekilde kulağına fısıldadı Gönül'ün:

"Kaçmama karşı mısın hâlâ?"

Bir Zamanlar Aybastı

Reşadiye taraflarından gece yarısına doğru dönen Ekrem Hoca ve arkadaşları, önce Pelitözü köyüne uğradılar. Bu köye pek güvenmiyordu Ekrem Hoca, son durumunu görmek istiyordu. Kahvede, tanıdığı bazı kişilerden bilgi aldı. Ekrem Hoca'nın köye her gelişinde hemen yanına koşan Ceylan lakaplı Muhtar Vekili de vardı konuştukları arasında. Geç bir saatte yeniden yola koyuldular; Zafer yaylasına geçeceklerini, bir şey olursa kendilerine haber ulaştırmalarını söyledi Ekrem Hoca ayrılırken. Oysa Ceylan, köyün telefonuna koştu hemen. Salim Yaman'ı ve Yüzbaşı Karatan'ı aradı, alacağı ödüllerle ağzı sulanarak.

Günlerce gezmekten bitkin düşmüşlerdi. Yayla evlerinin birinde, sunulan sıcak sütleri içtikten sonra derin bir uykuya çekildiler. Güven içindelerdi; yayladaki gençlerden birini, dışarıya nöbetçi koymuşlardı. Oysa sızıp uyuyacaktı nöbetçi de bir süre sonra...

Serin yayla şafaklarından biri daha, süt köpüğü gibi kabarırken, namluların dürtüklemesi ile uyandılar. Parmakları tetikte üç komando askeri, azrail gibi dikilmişlerdi başlarına. Alınlarına değdi değecekti neredeyse namlular. Ekrem Hoca, başucundaki tüfeğin alınmış olduğunu içi yanarak fark etti. Ağzında bir yayla çiçeği gibi açan o güzel gülüşüyle baktı askerlere:

"Siz gidin askerler. Komutanlarınız gelsin. Sizler halk çocuğusunuz. Devrimcileri yakalamak size yakışmaz."

"Ellerinizi başınıza koyup kalkın! diye emrederek sözünü kesti askerler."

Tetiklere asılmaya sabırsız elleriyle tüfeklerini sallıyorlardı.

Ekrem Hoca, bir Mehmet'e bir de Kaya'ya baktı göz ucuyla. Birden, bir eliyle başına doğrulmuş tüfeğe vurarak, hızla fırladı yatağından. Asker birkaç yumrukta yere serilmiş, tüfek Ekrem

Hoca'nın eline geçmişti. Aynı anda, yorganının altına gizlemiş olduğu tüfeğini ateşleyen Mehmet İşçimen de askerlerin birini elinden vurmuştu. Askerlerin üçü de bağıra çağıra kaçtılar. Ekrem Hoca, dışarıya doğru gür sesiyle haykırdı:

"Bizim kitabımızda teslim olmak yazmaz. Ölünceye kadar savaşacağız!"

Askerler, polisler ve asker elbisesi giydirilmiş MHP'liler, kum yığını gibiydi dışarıda. Tahtadan yapılı ahşap yayla evine, yağmur yağar gibi yağmaya başladı kurşunlar dört bir yandan. Ekrem Hoca, Mehmet ve Kaya, devrimci marşlar okuyor, çatışıyorlardı. Saatlerce sürdü çatışma... Güneş, gökyüzünün öbür yarısına doğru devrilirken, bitimsiz bir ateş altında saatlerdir direnen üç devrimci, delik deşik olmuş bedenleriyle yere serilmişlerdi artık, cansız. Yayla evi kocaman bir eleğe dönmüş, ocakta tüten geceden kalma ateşin dumanı, deliklerden çıkıp ince kıvrımlarla göğe yükseliyordu. Hiçbir şey yapamamış olmanın ezikliği içinde olan kadınlarla çocuklar etrafa kümelenmiş, kıpırdamadan, ıslak gözleriyle bakıyorlardı şehitlerinin kanlı bedenlerini sürüyen askerlere...

Beklenen oldu! Ertesi gün, başlarında Nevzat Karayün'ün bulunduğu, tepeden tırnağa silahlı kalabalık bir grup, Reşadiye sınırından Aybastı topraklarına girdi. Ekrem Hoca ve arkadaşlarının öldürülmesiyle kendilerine yollar açılmıştı. Korkmadan ilerliyorlardı. "Rizeli savcı" da "Nokta Operasyonu"ndan birkaç gün sonra görevine başlamıştı zaten.

Yollarına devam ederlerken, Alacalar köyüne ait arazide hayvan otlatmakta olan bir gence rastladılar. CHP'li, demokrat bir babanın çocuğuydu. Ormanlarda büyümüş vahşi kurtlar gibi çullandılar üzerine. Elbiselerini soyup, bir ağaca kıskıvrak bağladılar. Bıçaklarını çektiler sonra. İsterik çığlıklar atarak, taptaze gençlik fışkıran çıplak vücut üzerine kanlı resimler çizdiler bir süre. Sonra tetiklere asıldılar. Hayatı henüz tatmaya başlamış bir can, bir saniye içinde delik deşik olmuş, çekip gitmişti dünyadan.

Öylesine kana susamışlardı ki yeniyetme bir gencin kanıyla doyacak gibi değillerdi. Bir saat sonra, Kayabaşı köyünün ıssız yamacındaki Ahmet Yakışan'ın yoksul evini kuşattılar. Aybastı'dan kovalandıkları günlerde devrimcilere katılmış pek çok köylüden biriydi Ahmet Yakışan. İçeride, aynı köyden, yine Ahmet adındaki bir misafiriyle birlikte, karısının sunduğu çayları yudum-

luyorlardı. Halk tarafından sevilen, tıtarlı bir demokrat adamdı misafiri. Çaylarından bir yudum daha almışlardı ki parçalanan cam kırıklarıyla birlikte kurşunlar saplandı karşı duvara. Silahlarını çekip, kendilerini savunmaya başladılar. Mermileri azdı, fazla dayanamadılar. Yarım saat sonra, ikisi de cansız yere serilmişti. Ahmet Yakışan'ın kanlı bedenine sarılmış karısıyla çocuklarının feryatlarını arkalarında bırakarak, çekip gitti dışarıdakiler.

Eski merkezlerine, Nevzat'ın evine indiler. Şehirdeki arkadaşları da gelmiş, kendilerini bekliyorlardı. Birlikte gidip, az ötede, Pamukluboğazı virajının üzerinde, bir ağacın dibine gömülü sandığı çıkardılar. Ağzına kadar mermi dolu olan sandık, "Nokta Operasyonu"nun başladığı sabah, Gölköy üzerinden gelen polis konvoyundaki bir arabadan indirilip gömülmüştü buraya. Artık her şey yoluna girmiş, tamamdı. Karakollarda üstlenen ve resmi elbiselerle operasyonlara çıkan grubun yanı sıra, Nevzat'ın evinde üstlenip köylere ölüm kusacak olan bir çete de işbaşı yapmış, teçhizatlanmıştı.

Çetenin silahları, devrimci öğretmen Mustafa Bülbül'ün üzerine patladı ertesi gün, öğleden sonra. Jandarma karakolunun hemen karşısındaydı Mustafa Bülbül'ün evi. İkisinin arasından, yaz nedeniyle iyice küçülmüş olan bir dere geçiyordu sadece. "Nokta Operasyonu" başladığından beri kaç kez evine baskın yapmış olan jandarma, yoğun silah seslerine karşın bir adım bile atmadı o tarafa doğru! Annesinin, karısının ve çocuklarının gözleri önünde Mustafa Bülbül'ü öldürenler, ilçe merkezinde olanların da seyredebildiği bir doğrultuda, Geriş mahallesinin yolunu tuttular sonra. Küçükyaka'nın bu tepe mahallesinin karşısından Aybastı kuşbakışı görülebiliyordu. Evlere ateş ede ede mahalleye giren grup, o anda tesadüfen orada olan Feridun'un silahla karşılık vermesi üzerine, kimseyi öldüremeden kaçıp gitmek zorunda kaldı. O sabah, Ekrem Hoca'nın karısına başsağlığı dilemek için Zafer'e gitmişti Feridun. Dönüşte, Mustafa Bülbül'ü öldüren silah sesleri üzerine yolunu değiştirmiş, hem ne olup bittiğini anlamak hem de olası bir pusuya düşmemek için Geriş'e gelmişti az önce. Büyük bir katliam böylece önlenmişti. Bütün Aybastı silah sesleriyle çalkalanmış ama ne jandarmanın ne de polisin umurunda olmuştu.

Küçükyakalılar, olaydan sonra, olduğu gibi ilçe yoluna döküldüler. Geride tavuklarla inekleri kalmıştı sadece, mahallenin köpekleri bile kendileriyle yürüyüşe geçmişti. Halk, katliamları ve

MHP'lilere böylesine kol kanat geren güvenlik güçlerini kınayan sloganlar atarak ilerliyordu. İlçe girişindeki viraja geldiklerinde, üzerlerine çevrili makineli tüfeklerle burun buruna geldiler. Polisler, çoktan çıkmışlardı karşılamaya. Ama şikâyet dinlemeye değil tabii:

"Bir adım daha atarsanız, ateş ederiz. Yürüyüş yasaktır!"

Dev-Yol, Dev-Sol görüşmesi kısa sürdü. On dakika içinde kararlaştırıldı eylem birliği. Dev-Solcuların çağrısı üzerine buluşmaya giden Şahin, eylem birliği teklifine, tek kelimeyle "Evet!" dedi düşünmeden; onlar çağırmamış olsaydı, bir iki gün içinde kendisi onları çağıracaktı zaten. Dev-Yolcu, Dev-Solcu, Kurtuluşçu diye ayırmıyordu karşı taraf kimseyi. CHP'lileri ve tarafsızları bile hatta... Karakollar, en sıradan köylüden en keskin devrimcisine kadar, her türlü düşünceden insanla doluydu. MHP'liler ise tüm Aybastılıları düşman bellemişlerdi.

Eylem birliği içinde de olsa, kaç bölgeyi, kaç kişiyi koruyabilirlerdi ki resmi ve sivil güçler böylesine açık ve böylesine sıkı bir işbirliği içindeyken? Geriş'ten ders çıkaran karşı taraf, yeni bir taktik geliştirmişti. Çetenin basacağı yerler, polis ve askerin operasyonundan geçiriliyordu önce. Hem oralarda barınıyor olmaları olası devrimciler uzaklaştırılmış hem de köylüler içinde direnebilecek olan unsurlar gözaltına alınıp götürülmüş olunuyordu böylece. Ayrıca, bıçaklara varana dek, her türlü savunma aracı da toplanıyordu. Askerlerin çekilmesinin hemen ardından ise, artık tamamen savunmasız kalmış olan köye MHP'liler rahat rahat giriyor, istediklerini yapıyorlardı.

Her gün yeni yeni saldırı haberleri... Her gün, her gece, şurada burada patlayan ve tüm Aybastı'yı çalkalayan otomatik tüfeklerin uzun takırtıları... Ya köyleri kurşunluyor ya köylüleri sıra dayağından geçirip evlerini bombalıyor ya da yeni yeni cinayet ve katliamlarda bulunuyorlardı MHP'liler. Kabataş girişinde durdurulan bir taksinin yolcuları arasındaki Kadir Doğan, alınıp götürülüyor, ertesi gün, yine aynı yol üzerine atılmış cesedi bulunuyordu... Kabataş'ın gözde demokratlarından biri olan elli yaşındaki Mehmet Tecim, otuz yaşlarındaki oğlu ve kızıyla birlikte katlediliyordu. Her biri çoluk, çocuk, torun sahibi üç insan, çayır biçerken biçilmişti kurşunlarla... Kutlular mahallesini basan çete, orada da yirmi beş yaşlarındaki bir gencin yaşamına son veriyordu...

Devletin "teröristlere karşı düzenlediği Nokta Operasyonu" buydu işte!.. Hiçbir cinayet ve katliamın soruşturmasını yapmayan, hatta bazı ölülerin otopsisini bile yaptırmayan güvenlik güçleri, terörist diye, mitinglere katılmış, bildiri dağıtmış ya da MHP'lilere karşı nöbet tutmuş Aybastı halkını ve onları "devlete karşı kışkırtan" devrimcileri hedef almıştı. Nevzat'ın evi olsun, MHP'lilerin üssü olduğu herkesçe bilinen Kabataş ve Pelitözü köyündeki kahveler olsun, bir kez bile aranmazken, upuzun Reo konvoylarıyla köylere düzenlenen operasyonların ve devrimcilerin evlerine yapılan baskınların ardı arkası gelmiyordu. Operasyon, ya sıra dayağı ya da alınıp işkenceye götürülmek demekti köylüler için. Birkaç günlüğüne alınıp bırakılanlar, dehşet içinde anlatıyorlardı içerideki işkenceleri. Özellikle, öğretmenlere korkunç işkenceler yapılıyordu, bazıları komadaydı. İşkenceli sorgulamaların bazılarına Salim Yaman'ın da katıldığını görmüşlerdi... Cinayet ve katliam gibi suçlardan aranan MHP'liler, serbestçe dolaşmaları yetmiyormuş gibi, karakollarda sorgulamalara da katılıyorlardı ve bunun adı, "Fatsa'yı, Aybastı'yı vatan topraklarına katmaktı!"

Hâkim Hüsnü Gülen'in vicdanı daha fazla dayanamadı. Kendisinin de yargı organını temsil ettiği devletin, hukuku böylesine ayaklar altına almasına daha fazla göz yummak istemiyordu. Yanı başındaki odada çalışan savcı bile hukuk kurallarını hiçe sayıyordu. Sabrı tükenmişti. Yüzbaşı Karatan'ın ve Vali Akkaya'nın görevden alınması için, bakanlıklara yazdığı dilekçeler de sonuçsuz kalmıştı. Bir gün, öğle yemeğini yediği lokantadan çıkıp adliyeye doğru giderken, haklarında tutuklama kararının olduğunu çok iyi bildiği o adamlarla karşılaştı yine. O anda oradan geçmekte olan jandarma devriyelerine seslendi hemen. Adamları işaret edip yakalamalarını istedi onlardan. Jandarmalar, kıllarını bile kıpırdatmadılar. Komutanlarıyla oturup kalkan, kendileriyle birlikte operasyonlara çıkan, sık sık kendi koğuşlarında yatan bu adamları nasıl olur da yakalarlardı. Askerliklerini yakardı Karatan. Hâkim de kim oluyordu; bu adamlar ondan bile üstündü Aybastı'da... Adamlar, Hâkim Hüsnü Gülen'i ortalarına alıp, kıyasıya dövmeye başladıklarında bile karışmadılar onlara... Sağlık ocağında pansumanı yapılıp yüzüne iki dikiş atılan Hâkim Gülen, oradan çıkar çıkmaz, eski Filiz Çayevi'ne, şimdiki polis karakoluna gitti doğruca. Uğradığı saldırıdan ötürü şikâyette bulunduysa da boşuna ol-

duğunu biliyordu. Boşunaydı! O an içinde bulunduğu karakolun kirasını bile Salim Yaman ödüyordu ve kendisine saldıranlardan biri de onun kardeşiydi, diğerleri ise yine onun adamları.

Zulüm nihayet etkisini gösterdi. Halk içinde panik ve korku gelişmeye başladı. Öte yandan, kolay dönemlerin kolay devrimcileri, bu her yanından alevler saçılan mücadeleye daha fazla ayak uyduramadılar. Ya gidip teslim oldular ya da bölgeyi terk edip büyük şehirlere kaçtılar.

Devrimciliklerinde samimi ve tutarlı olanlar ise hâlâ mücadelelerine devam ediyorlardı ama bir kısmı yakalanmış, sayıları azalmıştı. Yine de azımsanmayacak kadar vardılar ve silahlı bir şekilde varlıklarını sürdürüyorlardı.

11 Eylül günü, Aybastı halkı sevinçli bir haberi kulaktan kulağa uçurdu. Gece, Kabataş'taki kahveye baskın yapılmış, buradaki katliamlara katılan iki MHP'li öldürülmüştü. İnsanlar, epeydir unuttukları gururlu gülümseyişlerini gizlice ağızlarına yaymış, küçümseyerek bakıyorlardı acele içinde öteye beriye koşturan MHP'lilere. MHP'liler tedirgin olmuşlardı: Bu defa da mı bozgun olacaktı yoksa sonları?

Saatler gece yarısını geçip, gün 12 Eylül'e devrilince, bir grup devrimci, bulundukları köy evinin odasında, her zamanki gibi elbiseleri ve silahlarıyla birlikte battaniyelerin altına çekildiler. Dışarıda nöbet tutuluyor olmasının verdiği güvenle, yorgun gözleri çok geçmeden kapanıverdi. "Askerler gelmese de öğleye kadar uyuyabilsek" diye dilemişlerdi yatmaya çekilmeden önce. Ne var ki birkaç saat sonra, henüz daha hava ışımamışken, nöbetçi arkadaşlarının çağrısıyla uyandılar.

"Hey, kalkın! Asker geldi" diye sesleniyorlardı.

"Neredeler?"

Gözlerini açar açmaz, diğerleri gibi Şahin'in ilk sorusu da bu oldu. Yanıt verecek yerde gülüyordu nöbetçiler. Şaka yapmışlardı anlaşılan. İçinden kızan Şahin, başını yastığa koyup yeniden uykuya çekilecekti ki nöbetçilerin ellerindeki küçük radyodan yayılan spikerin tok sesini duydu:

"Bu sabah, saat dörtte, emir ve komuta zinciri içinde yönetime el koyan Türk Silahlı Kuvvetleri..."

Firar Düşleri

Bütün gülümsemesi kayboldu Gönül'ün, yüzünde acılı çizgiler belirdi.

"Bu konuyu daha fazla konuşmak istemiyorum. Kesinlikle tek kelime bile söyleme! Ben tavrımı açıkladım. Böyle bir şey istiyorsan, ayrılalım. Daha fazla tartışacak bir şey yok. Aşkolsun! Seni göreceğim diye sevinçten uçarcasına geliyorum. Sen ise kaç görüştür ağzımdan burnumdan getiriyorsun."

O gece, sırası gelince tünele indiğinde, kazıcı olmak istedi Şahin. İçindeki hüznü ancak böyle atabilirdi. "Bu özgürlüğüm, bu da mutsuzluğum için" dedi, toprağa indirdiği ilk demir darbesinde. Sevinse mi, üzülse mi şaşırmıştı: bir yandan özgürlüğüne, bir yandan mutsuzluğuna doğru yol alıyordu. Ne olurdu yine eskisi gibi olsaydı Gönül! Üç yıl önceki, ilk yaptıkları açık görüşü anımsadı. Yıllar süren bir ayrılıktan sonra, ilk kez dokunabilmişlerdi birbirlerine. Üzerlerine askerlerin gölgesi vursa da, ilk kez bakabilmişlerdi birbirlerinin yüzlerine.

Görüş bitimine doğru sormuştu Şahin:

"Yakalandığımdan beri kaçmayı düşünüyorum. Elime fırsat geçtiği anda deneyeceğim. Ne dersin?"

Gülmüştü Gönül. Böyle bir şeye hiç şaşırmamıştı.

"Tahmin ediyordum zaten. Senin bileceğin bir şey. Nasıl istersen" demişti sonra, düşünmeden.

"Hiç değişmemiş bu kız, ne güzel. Tıpkı yıllar öncesi gibi. Yanıtları bile aynı diye düşünmüştü. Ama ya şimdi? Simdi de, askerler gibi, kaçmak yasak diyor. Neredeyse kuduracaktı öfkesinden. Öfkesini topraktan çıkarıyor, kopardığı toprak parçaları arttıkça, daha çok öfkeleniyordu. Düşünceleri Gönül'den tünele kaydı Şahin'in. Artık destek vermeye başlamaları gerektiğini düşündü.

Dış bahçenin altına gireli iki metreyi bulmuştu. Her elli, altmış santimde destek verilmeliydi. Her iki yandan dikine iki direk, onların üstünden de yatay bir direk. Direklerin sökülmesi zor değildi. Demirlerin uçlarını takınca, ses çıkarmadan, kolayca sökülüyorlardı. Asıl zor olan, üç dört metre uzunluğundaki bu direkleri, öylece tünele indirmekti. Çatı arasında kesemezlerdi. Çıkacak senin dışarı taşmasını önlemeleri mümkün değildi. Yine de iki saat içinde, çok sayıda direği tünele indirmeyi başardılar.

Cezaevi, cezaevi olmaktan çıkmış, şantiyeye dönmüştü. İleride toprak kazılıyor, ortalarda bir yerde direkler kesiliyor, dört tekerlekli bir araba bir baştan bir başa gidip geliyordu. Araba yapımından kalma testerelerle kesiliyordu direkler, yeni yaptıkları ikinci bir el fenerinin ışığında. Giriş deliğinden epey uzakta, tünelin en derin yerinde yapılıyordu kesim işi. Çıkan sesi hiçbir asker duyamazdı. Araba kullanmakta olan Şahin mutluydu. Ne neredeyse çürümüş dizlerine aldırıyor ne de boynuna geçirdiği halatın arabanın ağırlığı ile neredeyse bütün nefesini kesmesine. İçerideki seslere kaptırmıştı kendini tamamen. Kazma, hızar sesleri ve naylon borunun patlak yerlerinden çıkan ıslık sesleri. Dünyanın en güzel melodisini dinliyordu sanki! Sevdiği bir şiiri biraz değiştirerek "Toprak tünel ve ben, bahtiyarım" diye mırıldanırken, ne karısının boşanma uyarıları geliyordu aklına ne de başka bir şey.

Müdür yardımcısı üsteğmen orada olmasını ve çalışmayı görmesini arzuladı. Aklını oynatırdı mutlaka. Yıllarca bir elinde gaz bombası, bir elinde cop, ağzında küfür ve hakaretlerle gezip durmuş olan bu adama, güzel bir ders vereceklerdi doğrusu!

Her altmış santimde bir destek veriyorlardı artık. Direklerin dayandığı yerleri güzelce hazırlıyor, sağlam destekler yapıyorlardı. Viraj, rampaları ve uzunluğuyla heybetli bir görünümü olan tünele, bir de estetik eklenmişti şimdi. Ne var ki fazla zaman alıyordu bu iş. Üstelik kazma işi tamamen duruyordu bu sırada. Kazıcının, destekçinin, torbaları dolduranın ve taşıyıcının aynı yerde iş yapmalarına yetecek kadar geniş değildi tünel. Olsa bile, yeni kazılan kısmın desteklerinin yetiştirilememesi, dolayısıyla da bu kısmın ertesi gün desteksiz kalması tehlikesi vardı ki böyle bir tehlikeyi göze almak istemiyorlardı. Başka yolu yoktu.

Duvarın arkasındaki hendeği geçene kadar sürdürmek zorundaydılar destek vermeyi. Vermezlerse, sık sık yağan yağmur nedeniyle içinde göller oluşan hendek çökebilirdi.

Epey bitkin düşmüşlerdi. Yüzleri solmuş, zayıflamışlardı. Görüşlerine gelenler, hasta olup olmadıklarını sormaya başlamışlardı sık sık. Yıllardır çok şey kaybetmişlerdi zaten fiziklerinden. Bunun üzerine, bu uzun ve ağır çalışma da eklenince iyiden iyiye zayıf düşmüşlerdi. "Duruma bakılırsa tüneli bitireceğiz ama tünelden çıkıp kaçmaya halimiz kalmayacak" diye şakalaşıyorlardı. Toprağın sertleştiği yerlerde en zor iş kazıcılara düşüyordu. Tünelin iyice daraldığı yerlerde ise, torbaları dolduranlara. Ama şimdi taşıyıcıların işiydi en zor olan. Toprağın emdiği yağmur suları yüzünden, tünelin zemininde kalan bir çamur tabakası oluşmuştu. Öyle ki arabanın tekerlekleri tamamen gömülüyor, altı yere oturuyordu. Araba, araba olmaktan çıkmış, bir kızağa dönmüştü. Koğuştaki fazla battaniyeleri indirip çamurlu kısımların üzerine serdilerse de, yine de tamamen önleyemediler tekerleklerin batışını. Öte yandan, mesafe de hayli uzamıştı ve çamurlu bölgede enerjileri büyük ölçüde tükenen taşıyıcıların, bu uzun mesafeyi gidip gelmeleri bir işkenceye dönüşmüştü. Yine de nereden geldiğine inanamadıkları bir güçle çalışıyor çalışıyor çalışıyorlardı.

Destek için çatı arasından direklerin neredeyse üçte birini söktüler. O kadar ki zaman zaman bel veren ve çatıdaki sacları zangır zangır titreten Erzincan'ın sert rüzgârı estiğinde, çatının uçmasından kaygılanmaya başlamışlardı.

Bir akşam, çay içerken, tünelden getirilmiş ölçü ipini cetvele tuttular. Yetmiş beş metre olmuştu. Dış duvarı yaklaşık on beş metre kadar geçmişlerdi. Yeterli bulmadılar. Çıkacak olsalar, kuledeki nöbetçiler tarafından görülebilirlerdi. On metre daha kazmaya karar verdiler.

Bu arada son hazırlıklar yapılacaktı: Çatı arasındaki deliklerden dışarının iyi bir şekilde incelenmesi ve sağlam bir çekilme planının oluşturulması gerekiyordu. Dış çevre duvarının yüksekliği yüzünden, deliğin çıkacağı yakın yerleri görmek pek mümkün değildi ama bu deliklerden hava alayının uzak kısımları büyük ölçüde görülebiliyordu. Sabahları bahçede spor yapanlara katılmalı, form tutmalıydılar. Herkes kendisine birer sırt çantası hazırlamalı, yiyecek ve para stoku gözden geçirilmeli, eksikler tamamlanmalıydı. Bisküvi, tüp bal ve çikolatalı kremler gibi taşınması kolay, kalorisi yüksek yiyeceklere önem veriyorlardı. Bunların çok miktarda alınması idarenin dikkatini çekeceği için, azar azar alıyor, çatı arasına stok ediliyordu. Son zamanlarda fazladan para istemişlerdi ailelerinden ve her para çekme gününde, mümkün olan en

yüksek miktarlarda çekiyorlardı. Çekilen paralar ayrı ayrı ellerde biriktiriliyordu. Kaçış gününe kadar, tüm paralarını çekmeleri gerekiyordu. Bir açık görüş günü daha yaklaşmıştı. Duruma baklırsa, tünelin görüşten önce bitmesi mümkün değildi. Kaçış, görüş gününden birkaç gün sonraya kalacak gibiydi. Bir iki kişi, herkesin ailesini görüşe çağımasını ve para getirtmesini önerdiyse de, bu kimse tarafından kabul edilmedi. Gelecek olanlar açısından tehlikeli olurdu bu. Hele eğer kendileri de polisçe bilinen kişilerse, kaçışın hemen arifesinde görüşe gelmeleri, polis tarafından, kaçışla bağları varmış ve kaçanların uzaklaşmalarına yardımcı olmuşlar gibi yorumlanabilirdi. Bu da başlarının hiç yoktan belaya girmesine neden olurdu. Bu nedenle, kimse, açık görüşe görüşçülerini çağırmayı düşünmüyordu. Hatta görüşün olduğunu haber bile vermeyeceklerdi. Türkiye tarihinin bilebildikleri kadarıyla en büyük tüneli kazılıyordu. 12 Eylül darbesinden sonra bütün ülkeyi askeri bir cezaevine dönüştüren rejime, büyük bir darbe atılacaktı. Üstelik kaçacakların tümü ya idam ya ömür boyu hapis cezasına çarptırılmış kişilerdi. Bu durumda, güvenlik güçlerinin geniş çaplı operasyonlar yapmalarını ve çok sayıda insanı sorguya çekmelerini beklemek gerekiyordu, topun ağzındakiler arasında, görüşlerine gelip gidenler ilk sırayı oluşturacaklardı mutlaka.

Açık görüşe dört gün kaldığında, kaçışın görüşten birkaç gün sonraya kalacağı kesinleşti. Bu arada son hazırlıklar bütün hızıyla sürüyordu. Sırt çantaları hazırlanmış, yiyecek stoku neredeyse tamamlanmış, idaredeki paraların hemen hemen tümü çekilmişti. Sabahları spor yapılıyor, bol bol güneşleniliyordu. Çatı arasındaki deliklerden dışarıyı gözetlemeye devam ediyorlardı. Çıkacakları alanın özellikleri tam olarak belirlenmişti bile. Neredeyse bütün alan ağaçsızdı. Dış çevre duvarının sağ köşesinin doğrultusunda ve duvarın yirmi metre kadar ötesinde, aşağıya doğru yalnızca çatısını görebildikleri uzun bir baraka uzanıyordu. Banyoya gidiş gelişleri sırasında da bir ölçüde görebildikleri bu yerin, hava alayına ait bir benzinlik olduğunu tahmin ediyorlardı. Ne yazık ki nöbetçisinin olup olmadığını göremiyorlardı. Ama tahmin ettikleri gibi bir yerse, en azında bir nöbetçi tarafından korunduğu kesindi. Çıkış planında bunu mutlaka dikkate almak zorundaydılar. Dış çevre duvarının yüz metre kadar ilerisinde bir tel örgü, bu tel örgünün iki yüz metre kadar ilerisinde de ikinci bir tel örgü uzanıyordu. Sac çatının deliklerinden izleyebildikleri kadarıyla, birinci tel örgüde nöbet tutulmuyordu ama ikinci tel örgüde iki as-

ker hava kararmadan biraz önce nöbete başlıyor, tel örgü boyunca gidip geliyorlardı. Nerede başlayıp nerede bittiğini göremedikleri, upuzun bir tel örgüydü bu ve nöbetçilerin geriye dönüşleri yirmi dakikayı buluyordu. Tel örgünün yüz metre kadar ilerisinde ise, yapımı sürmekte olan askeri havaalanına ait iki büyük pist görülüyordu. Şimdi, daha çok bu pistlerde ve pistlerin kenarlarındaki birkaç barakada nöbet tutulup tutulmadığını anlamaya çalışıyorlardı. Daha ilerisini göremiyorlardı artık.

Şahin karar değiştirdi. Gönül için tehlikeli olacaktı ama yine de onu açık görüşe çağırmaya karar verdi. Belki bu kez olumlu sonuca ulaşabilirdi. Önce ağzını yoklayacaktı. Yine eskisi gibi, sen bilirsin, diye bir yanıt alırsa hemen açıklayacaktı birkaç gün içinde kaçacağını. Görüşten çıkar çıkmaz büyük şehirlerden birine gitmesini isteyecekti. Memlekete giderse polis tarafından sorguya çekilebilir, kim bilir nelere maruz kalırdı. Hem, büyük şehirlerde onu daha kolay bulurdu.

Hemen bir telgraf çekti.

Karmaşık duygularla çıktı görüşe, "Belki de son görüşmemiz olacak bu" diye bir düşünce yerleşmişti kafasına. Burkulup duruyordu bu yüzden yüreği... Son günlerdeki gibi güneşli açık bir gündü. Masmavi gökyüzünde tek bir bulut lekesi bile yoktu. Haziran başlamıştı ama Erzincan'da taze bir bahar havası hüküm sürüyordu hâlâ. Hafifçe esen rüzgârla birlikte çiçek kokuları doluyordu beton bahçeye. Açık mavi renkte bol bir elbise giymiş olan Gönül'ün, yeni yaptırdığı permalı saçlarının arasından ışıldayan yüzüne baka baka yanaştı Şahin. Yüzünü olduğu gibi beynine resmetmek istiyordu. Ablası, kız kardeşi, iki yeğeni ve küçük kaynı da gelmişti. Bahçeye yerleştirilmiş tahta sandalyelere oturdular hep birlikte.

Görüş süresi bitince ayağa kalktıklarında, öğleden sonraki görüşe yalnız gel, dedi Şahin Gönül'e. Ablasıyla kız kardeşinden, anlayışla karşılamalarını rica etti.

Öğleden sonraki görüşte, yanına değil de karşısına oturdu. Yüzüne, gözlerine, saçlarına doya doya bakmak istiyordu. Sandalyesini iyice yaklaştırdı. Dizleri dizlerine değdi. Sonra ellerini avuçlarına alıp, parmakları ile usulca okşamaya başladı. Bitişikteki sandalyeler başka tutuklular ve başka görüşçülerle doluydu. Ellerinde coplarıyla bahçe çevresi boyunca dizili olan askerler, gözlerini dikmiş, kıpırdamadan izliyorlardı. Yüzündeki normal ifadeyi bozmadan fısıldadı Şahin.

"Aramızdaki soruna bir kez daha dönmek istiyorum. Çünkü yaklaşımın sürekli rahatsız ediyor beni. Yoksa herhangi bir kaçış faaliyeti içinde değilim. Ama anlamak, bilmek istiyorum. Niçin karşısın kaçmama? Bunu bilmeliyim. Olur da bir gün elime fırsat geçerse, bilmeliyim ki ona göre davranayım."

Yüzündeki gülümseme kayboldu yine Gönül'ün, gözleri gölgelendi. Sorgulayan bakışlarla bakıyordu Şahin'e. Sorgularcasına bir sesle konuşmaya başladı.

"Vurulursun yahu! Anlamıyor musun? Vurulursun! Şuraya bak, bu cezaevinden kaçılır mı? Aklını mı kaybettin nedir? Her yan asker dolu. Kolay olsa kim durur cezaevinde? Bunca yıldır niye tek kişi bile kaçamadı? Deneyenlerse vurulup ölmediler mi? Bir tek sen misin bu işi becerebilen? Sen her şeyi eskisi gibi sanıyorsun galiba! Yetmedi mi bunca acı? Bunca arkadaşımız vuruldu. Onların acıları yetmiyormuş gibi, yeni ölüm acıları... Mümkün değil ya, tut ki kaçmayı başardın. Dağda kaç gün kalabileceğini sanıyorsun? Kimden yardım alabilirsin? Sen dışarıyı düşünemiyorsun galiba. Ordu hâlâ her şeye hâkim. En çok iki gün kalabilirsin dağda, üçüncü gün vurulursun."

Nefes nefese kalmış, sesi kısılmıştı. Durgun yüzünde tek bir çizgi bile oynamadan dinliyordu Şahin. Kafasındaki düğüm çözülmüş, karısını anlamaya başlamıştı. Ne var ki tüm umudu da yok olmuştu. Gönül'ü ikna etmesi mümkün değildi.

"Kaçacaksın değil mi?"

Acı dolu gözlerini Şahin'in gözlerine dikmiş, kesin bir yanıt istercesine bakıyordu.

"Yo yo. Şu anda böyle bir durum yok."

"Biliyorum, kaçacaksın."

Bakışlarında her şeyi anlamış birinin ifadesi vardı. Bir şey demedi, diyemedi Şahin. Yalnızca bir kez hayır anlamında kafasını salladı.

İnceden, soğuk gülümsedi Gönül. Sonra başını eğdi. Tüm dünyası yıkılmış gibiydi sanki. Ellerinin soğumasından, yüzünün kırışmasından büyük bir acı çektiği belliydi. Cansız bir fısıltı çıktı ağzından:

"Öyle bir şey yaparsan, kendimi öldürürüm!"

"Ne?"

"Kendimi öldürürüm!"

Bir Zamanlar Aybastı

Askeri marşlar çalınıyor, spiker beş dakikada bir duyurusunu yineliyordu. Gecenin bitmeyeceğini, güneşin hiç doğmayacağını, bundan böyle günlerin hep kapkara geçeceğini duyuruyordu sanki bütün ülkeye. Sonra duyurular uzadı. Genelkurmay başkanı, kuvvet komutanları ve jandarma genel komutanından oluşan beş kişilik Milli Güvenlik Konseyi'nin (MGK) upuzun bildirilerini okumaya geçti spiker. Anayasa askıya alınmış, parlamento feshedilmiş, siyasi partilerin faaliyetleri durdurulmuştu. AP Genel Başkanı ve Başbakan Demirel, CHP Genel Başkanı Ecevit, MSP Genel Başkanı Erbakan askeri kışlalarda "güvence altına" alınmışlardı. MHP Genel Başkanı Türkeş, evinde bulunamamıştı. Belli ki ordu içindeki adamları Türkeş'i önceden haberdar etmişlerdi. Bütün ülkede sıkıyönetim ilan edilmiş, ikinci bir emre kadar süresiz sokağa çıkma yasağı konmuştu.

Uzun uzun yasaklarla dolu fermanları başladı sonra. Tüm parti binaları, tüm dernek, sendika türü kitle örgütleri kapatılmış, her türlü gösteri, yürüyüş, toplantı, grev yasaklanmış, asker ve polislere silah kullanma yetkisi verilmişti. Karşı gelenler tutuklanacak, dur emrine uymayanlar vurulacaktı.

Sigara paketlerini çoktan yarılamıştı odadakiler. Acı, kalın bir sigara dumanı kaplamıştı tavanı. Spikerin her yasak deyişinde yeni duman kümeleri kıvrılıyordu tavana doğru. Günlerdir beklenen darbe nihayet yapılmış, bütün ülke askeri bir kışlaya çevrilmişti işte.

Sabah, anahaber bültenini okuyan spiker, bütün federasyon ve şubeleri kapatılmış bulunan DİSK'in, Türkiye İşçi Partisi'nin, Sosyalist Emek Partisi'nin, Halkevleri genel başkanı ve yöneticilerinin gözaltı haberlerini vermeye başladığında, kulağı radyoda olan

Şahin, gözlerini tavandaki kalın sigara tabakasına dikmiş, derin derin düşünüyordu. Hayır, diyordu. Bu kez öyle kolay değildi halkı esir almak. 12 Mart dönemindeki gibi kolay olmayacaktı cuntanın işi. Bu kez bir değil, yüzlerce Mahir, yüzlerce Deniz, yüzlerce Kaypakkaya vardı savaşacak. Ve bu kez, öyle birkaç bin kişi değil, milyonlarca halk vardı antifaşist saflarda. Hayır, faşizm, bu kez kazanamayacaktı. Gerçi uzun sürecekti savaş ama sonunda muhakkak ki halkın olacaktı zafer. İşte Fatsa, Aybastı, Gölköy. Şimdi bütün Türkiye'de yürürlükte olan faşist diktatörlük, buralarda çoktan beri yürürlükteydi. Ama devrimci mücadele ezilememiş, halkın devrimcilere olan desteği yok edilememişti. Simdi yapılması gereken, cuntaya karşı esaslı bir savaşa geçmek, halka güven vermekti. Şahin, stratejik savunma, denge ve saldırı aşamalarından geçecek, taktik saldırı ve geri çekilmelerle dolu, nice direnişler, savaşlar hayal ederek öğleye kadar düşünüp durdu.

Saat 12:00'de, Genelkurmay ve MGK Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in televizyonda konuşacağını duyurmuştu radyo. Arkadaşlarıya birlikte, televizyonu olan başka bir eve geçtiler. Üç generalle bir amiralin ortasında oturan, Konsey ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, bütün yasama ve yürütme yetkilerini Konsey olarak ellerine aldıklarını açıklayarak başladı konuşmasına. Bir saat kadar süren konuşmayı dinledikten sonra, dışarı çıktı Şahin. Boynuna asılı dürbünüyle ilçe merkezine baktı uzun uzun. Sağa sola gidip gelen birkaç askeri aracın dışında sokaklar bomboştu. Kenan Evren, herkesin sokağa çıkma yasağına uymasını, yeni yönetime karşı yapılacak her türlü direniş ve gösterinin amansızca kırılıp cezalandırılacağını söylemişti.

Seyyar dipçikli G3 tüfeğini omzuna asarak, yaprakları sararmış ağaçlar arasındaki dar, patika yoldan yürüdü. Eylülde yaşamın karartılmış yüzü, doğanın sapsarı örtüsüne hiç mi hiç yakışmıyordu. Evren'in konuşmalarını ve yaşayacakları zorlu günlerin kaygısını bir yana atarak, yakındaki başka bir mahalleye doğru yürüdü. Yedi sekiz kadar köylü, bir evin önünde oturmuş, Evren'in konuşmasını dinliyor, darbe üzerine sohbet ediyorlardı. Yasağa uymamış olmalarına sevinerek yanaştı yanlarına.

"Selamünaleyküm."

"Aleykümselam Hoca."

Hemen hemen hepsiyle tanışıyordu. Birçoğuna hâlâ konuk oluyordu, bazı akşam yemeklerinde. Kurtulduk Hoca! Artık Akkaya'nın da Karacan'ın da Salim Yaman'ın da sonu geldi.

İçinde beliren yarı acıma, yarı öfke dolu duygularını bastırarak, etrafındakilerin de baş hareketiyle hak verdiği orta yaşın biraz üzerindeki adama ifadesiz gözlerle bir süre baktı.

"Nasıl?" diye sordu kısaca, kuru bir sesle.

"Evren'i dinlemedin mi Hoca? Sağa da sola da karşıyız, halkın can güvenliğini koruyacağız" diyor.

Daha pek çok inancını sıralamaya başladı adam, Evren'in konuşmasından da zaman zaman alıntılar yaparak. Bir kere, asker siyasete karışmazdı. Tarafsız davranıp adaleti sağlayacaktı ordu. En çok iki gün içinde görevden alınıp, ordudan atılırdı Karacan!

Şahin, emperyalizm, faşizm, NATO, cunta gibi bir şeyler söylemek istediyse de, birkaç cümle sonra vazgeçti. Evren'in konuşmasından öylesine umutlanmışlardı ki başka bir şeye kulak verecek gibi değillerdi. "Hoşça kalın" diyerek kalktı. Daha fazla konuşmak boşunaydı. Ancak kendi tecrübeleriyle, bizzat yaşamın içinde görerek anlayabilirlerdi yanıldıklarını.

Faşistler, gerçekten başarılı olmuşlardı: Ülkeyi bir kan gölüne çevirerek hem orduya darbe ortamı hazırlamışlar hem de halkı canından bezdirerek darbeyi destekleyecek bir duruma getirmişlerdi. Morali bozulmuştu! Bunca zamandır devrimcilerle haşır neşir yaşamış bu insanlar, nasıl olur da böyle şeyler söyleyebilirlerdi?

Ordu bölgesindeki sokağa çıkma yasağı ertesi gün kalktı. Böylesi şeylerin çok daha önceleri uygulandığı bu bölgede, daha uzun bir yasağa gerek görülmemişti. Sabahla birlikte ilçeye giden köylüler, akşama yakın saatlerde dönmeye başladılar. Yolun kıyısındaki bir duvarın üzerinde oturan Şahin, haber almak için merakla beklemişti köylülerin dönüşünü. İçlerinde bir gün önce konuştuğu insanlardan bazılarının da bulunduğu bir grup yanından geçerken, en öndekine, ne var ne yok dayı şehirde, diye sordu.

"Her şey aynı Hoca! Hiçbir şey değişmemiş. Salim Yaman ve adamları yine polislerle kol kola. Salim daha da neşelenmiş, neredeyse sokakta göbek atacak. Karacan ise yine işbaşında."

Diğerleri de katıldılar onun sözlerine. Gördüklerine inanamayan, umduklarını bulamayanların öfkesiyle konuşuyorlardı. Bir gün öncesinden farklı olarak, verip veriştiriyorlardı orduya: Hiç askere güven olur muymuş?

Şahin gülüyordu ama yine de eksikti sevinci: Demek askerler, faşistleri tutuklayacak olsa, köylüler için sorun kalmayacak, ordu-

yu alkışlayacaklardı. O halde, niçin yapmasındı ki bunu askerler? Faşizmin sivil kanadının görevleri bitmişti. Bir darbe ortamının hazırlanması ve darbe yapılıncaya kadar da halkın devrimci mücadelesinin engellenmesi için maşa olarak kullanılmışlardı. Artık bu maşaya ihtiyaç kalmamıştı. Önemli olan, devrimci örgütlerin yok edilmeleri değil miydi? Bunun için ise, halkın orduya desteğini kazanmak gerekliydi. O halde, zaten görevleri bitmiş olan faşistlere de bindirip, tarafsız bir görünüme bürünmeyi elbette deneyecekti cunta. Nitekim, cuntanın taktiği de bu oldu; yönetici durumundaki bazı ünlü MHP'lileri tutuklayarak, tarafsız bir görünüm sunmaya çalıştı. Ne var ki tabandaki örgütlenmelerine dokunmuyordu. Aybastı'da MHP'liler yine eskisi gibi askerlerle, polisle tam bir işbirliği içindeydiler. Saldırılarına eskisi gibi devam ediyor, yine adam öldürüyorlardı.

Çok geçmeden, bir kadının "vurdulaaar!" çığlığı, kara renkli, ince bir urgan gibi yeri göğü doladı, boğazları düğüm düğüm oldu. Saatlerdir koşmaktan başı göğsü açılmış, çorapları ayak bileklerine kadar düşmüş, birbirine karışan saçları alnında biriken ter sularına yapışmış olan kadın, geçtiği bütün köy ve mahallelerde insanları sokaklara dökercesine çılgınca bağırıyordu.

"Yiğitlerimizi vurdulaaar! Kancık Saliim! Katil Saliim!"

"Kim vuruldu? Nerede, ne zaman?"

Evlerinden dışarı fırlayan insanlar, hiç durmadan koşan kadının arkasından sorularını yetiştirmeye çalışıyor, bir an için bile arkasına bakmayan kadının karşı dağlara çarpıp geri gelen sesinden alıyorlardı yanıtlarını.

"Hepsi öldü, hepsi! Koçalan ocağı söndüüü!"

Geçtiği her yerde, hıçkırıklara boğulan kadın ve erkek yığınlarını, şaşkın şaşkın bakan çocuk kümelerini arkasında bırakan Koçalan ailesinin gelini, nihayet ilçeye giden yola indi, gittikçe kısılan sesi ile, "Katil Saliim, Katil Karacaan" diye bağıra bağıra yoluna devam etti öyle.

Kulaktan kulağa uçurulan haberler, iki saat sonra, tüm vahşetiyle herkesin gözü önüne sermişti olayı.

Öğleden sonra, polis Telat'ın liderliğinde Pelitözü'nden gelen yüzleri maskeli, kalabalık bir grup MHP'li, önce, Zafer köyünü basmışlardı. Bir evin inşaatında çalışmakta olan birkaç köylüyü kıyasıya dayaktan geçirdikten sonra, inşaatın ustasını önlerine alıp, "Bizi Koçalanların evine götüreceksin" demişlerdi silahla

tehdit ederek. Koçalan ailesinin evi çok uzak değildi Zafer köyüne. Aybastı'nın en tanınmış, en saygın, en eski ailelerindendi. Konuksever, alçakgönüllü ve yardımsever insanlar olarak tanınıyor, bütün Aybastı'da sevilip sayılıyorlardı. Ailecek ta eski yıllardan beri sürüp gelen sosyal demokrat bir gelenekleri vardı. Babaları ölmüş olan kardeşlerin en büyükleri kırka yakın, en küçükleri ise yirmi yaşlarındaydı. Toplam altı erkek kardeşlerdi. Beşi, uzun zamandan beri büyük şehirlerde yaşıyordu. Simdi ise hepsi, yıllık izinlerine aynı anda ayrılarak, eşleri ve çocukları ile birlikte köylerine gelmiş, mutlu bir şekilde özlem gideriyorlardı. Maskeli ve silahlı bir grubun evlerine doğru geldiklerini gören kardeşlerin en küçüğü (ki bu, annesiyle birlikte köyde yaşıyordu) babadan kalma mavzerine davrandı. Ağabeyleri azarlayarak müdahele ettiler ona:

"Dur oğlum! Eve gelen insana silah çekilir mi hiç?"

Ailenin geleneğine aykırı bir şeydi bu. Eşleri ve çocuklarıyla birlikte, beş erkek kardeş dışarı çıktılar. En küçükleri, yine de tedbiri elden bırakmayıp kapının arkasına mevzilenmiş, kapı deliğinden dışarı bakıyordu. Kardeşleri de ne olur ne olmaz diye düşünmüş olacaklardı ki eşleri ve çocuklarından biraz ötede duruyorlardı.

Gelenler, Koçalan kardeşlerin karşısına dizildiler. Birkaç yıl polislikten sonra mesleğinden men edilmiş olup grubun şefliğini yapan Nevzat'ın sağ kolu durumundaki polis Telat, hemen söze girdi, suçlayan, kin dolu bir sesle, "Siz burada yaralı bir komünisti beslemiş, onu tedavi etmişsiniz" deyince, köyüne daha yeni gelmiş kardeşlerin en büyüğü, "böyle bir şeyin doğru olup olmadığını bilmiyorum ama bizim kapımız herkese açıktır. Sağcı ya da solcu oluşuna bakmadan evimize gelen herkese yemek verir, kendisiyle ilgileniriz. Aynı şeyi size de yaparız" dedikten sonra içeri, çaya davet etti onları.

Çay davetine otomatik tüfeklerinin tarrakalarıyla karşılık verdiler. Beş kardeşin beşi de, eşlerinin ve çocuklarının gözleri önünde, kanlar içinde yere serildiler. Gelenlerin yanındaki inşaat ustası da cansız yığıldı. Bir an için şaşkına dönen küçük Koçalan, nihayet kendine gelip kapı deliğinden ateş etmeye başlayınca saldırganlar kaçıştılar. Kaçarlarken, kapıya salvo ateşi açtılar. Küçük Koçalan, gözünden aldığı bir kurşunla kendinden geçti. Arkalarında altı ölü, bir yaralı ve kocalarının, babalarının kanlı bedenlerine sarılmış feryat eden dul kadınlarla öksüz çocukları bırakarak, çekip gittiler.

"Komünist Koçalan ocağı" söndürülmüş, bir büyük zafer daha elde etmişlerdi! Katliam, bütün Aybastı'yı yasa ve öfkeye boğdu. Köylüler yeniden nöbetlere çıkmaya başladılar. Ne var ki çok fazla sürmedi bu öfke ateşi, gittikçe büyüyen bir korku ve yılgınlık dalgasıyla sönüp gitti bir süre sonra; operasyonlar aralıksız sürüyor, MHP'lilerin saldırıları dur durak bilmiyordu. İşkenceler, insan canına kıymaya kadar dayanmış, Fatsa Belediyesi işçisi Sadi İkiz, gözaltında iken öldürülmüştü.

Her yer aynıydı, baskı ve şiddet ülkenin her yanına korku tohumları saçıyordu. Gerçi herkes, 12 Eylül darbesinin gerçek niteliğini anlamış, askeri cuntanın tarafsızlık, adalet, can ve mal güvenliği gibi söylemlerinin yalan ve demagojiden başka bir şey olmadığını kavramıştı. Ama bildiklerini, gördüklerini, evlerinde büyük bir öfkeyle söylediklerini dışa vuramıyor, eskisi gibi sokaklara dökülüp, bağıra çağıra direnişlere geçemiyordu hiç kimse. En küçük bir kıpırtının bile kanla bastırıldığı günler yaşanıyordu. Harcı insan kanıyla karılmış, duvarları insan kemiğiyle çatılmış büyük bir kışlaya dönmüştü ülke! Radyo ve gazeteler, yakalanan ve öldürülenlere ait haberlerle dolup taşıyordu: Filanca yerde güvenlik kuvvetleriyle çatışmaya giren falanca örgüte mensup teröristler öldürülmüştür... İki yüz, üç yüz, beş yüz insan gözaltına alınıyordu her gün: Güvenlik kuvvetlerinin yaptığı operasyonlarda, yasadışı örgütlere üye oldukları belirlenen ... Ardından illerin isimleri ve koca koca rakamlar; işçiler, köylüler, öğrenciler, yazarlar, avukatlar, parlamenterler Mitinglere katılmış olanlar, greve gitmiş olanlar, boykot yapmış olanlar, nöbet tutmuş olanlar, MHP'lilerle kavga etmiş olanlar... Erkekler, kadınlar, yaşlılar, çocuklar ... Hiçbir siyasal faaliyete katılmamış olanlar bile gözaltına alınıyordu ki halk iyice korkup sinsin.

Kışlalar ve okullar, cezaevlerine, askeri gözetimevlerine çevrilmiş, daha şimdiden on binlerce insanla dolup taşmıştı. Akıl almaz işkenceler yapılıyordu içeridekilere, ölümcül işkenceler, "Kaçmaya çalışırken vuruldu" ya da "kendini atıp intihar etti" şeklinde yansıtılıyordu. İdam çarkları da dönmeye başlamış, iki devrimci, bir askeri mahkemedeki alelacele yargılamadan sonra idam edilmişlerdi. Şahin, genel bir durum değerlendirmesi için köyler ve dağlar üzerinden Fatsa'ya doğru yola çıktı.

Gün geçtikçe daha da kötüye gidiyordu durum. Aylar var ki direniyor, mevzilerini terk etmemeye çalışıyorlardı ama, kayıpları

artmış, sayıları azalmıştı. Halk desteği gittikçe zayıflıyordu. Ötede beride bir yığın muhbir türemişti. Son olarak Gölköy'de bir darbe yenmiş, yaylaların birinde saklanmakta olan üç devrimci, askerlerce öldürülmüştü. Pek çoğu daha önceden yakalanmış olan Gölköylü devrimcilerin geriye kalanları da, bölgeyi terk etmek zorunda kalmışlardı. Çatak, Çamaş, Gürgentepe gibi yerlerde güvenlik güçleriyle işbirliği iyindeki bazı MHP'liler halkın başına bela olmuş, saldırılara, cinayet işlemeye başlamışlardı.

İkinci gün, akşamüzeri ancak varabildi Fatsa'nın dağ köyüne. Dışarıda, köyün bir bahçesinde buldu arkadaşlarını. Eylülün bitimine az kalmış, havalar yavaş yavaş soğumaya yüz tutmuştu. Geceyi geçirecekleri eve doğru yola koyulduklarında, karanlık bastırmıştı. Biraz uzaktaydı ev. Daha erken varabilmek için, Fatsa'dan gelmekte olan bir yolcu cipine el kaldırdılar. Eski güçlerini henüz koruyorlardı buralarda. Düzenli nöbetler tutuluyor, bu sayede güven içinde dolaşabiliyordu. Cipin arkasındaki minderlere daha yeni oturmuşlardı ki yolcular arasında bulunan yaşlı bir köylü, Radyoyu dinlediniz mi? diye sordu onlara bakarak. Yok, dinlemedik, diye sakince yanıt verince Şahin'in Fatsalı arkadaşlarından biri, Aybastı'da bugün dört kişi vurulmuş, dedi adam. Kurşun yemişçesine sarsıldı Şahin. Yüreğini deldi geçti adamın sözleri. Öylesine birdenbire, öylesine apansızdı ki kara haber! Adamın ağzına dikilen gözleri, yatık kaşlar arasında gittikçe büzülüyor, büzüldükçe küçülüyorlardı.

"Radyodan isimleri de verildi ama unuttum. İki kişi de sağ yakalanmış."

"Feridun diye bir..."

"Galiba, öyle bir isim vardı" dedi adam, Şahin'in korka korka, titrek sesle yönelttiği, sonunu getiremediği sorusu üzerine.

Dirsekleri dizlerinde, öne düşmüş başı avuçları arasında, öylece kalakaldı. Ilık damlalar süzüldü kirpiklerinin arasından, yanaklarından yuvarlanıp sessizce düştüler yere. Islak gözlerinde, o güzelim çocuksu gülüşüyle Feridun canlanıyor, çığlıklar atarak ağlamak istiyordu. Ölümü hiç yakıştıramıyordu ki ona. Nasıl da al salkımlı bir kiraz dalı gibi, yaşam dolu, cıvıl cıvıl bir çocuktu. Öylesine yürekten severdi ki halkını ve öyle derin, öyle içten bir inanca sahipti ki tatlı bir düşle büyülenmiş gibi gülerdi gözleri; yarınlardan, gelecek bağımsız, özgür günlerden söz edildiği zaman. Nasıl da herkesin gönlünü fethetmişti. Bütün kadınlar "yav-

rum" derlerdi ona, kendi çocukları gibi severlerdi. Bir eve gittiğinde, sevinçten deli olurlardı evin çocukları. Ah Feridun! Ah çılgın çocuk! O pırıl pırıl, sarı papatya yaprağı yüzünde kim bilir kaç kurşun deliği vardır şimdi? O ceylan gözü yüreğinde bin dalın bin çiçeği açmıyordur artık. Ve kim bilir kaç kurşunla, kaç başağı uçmuştur sarı buğday tarlası saçlarının? Son nefesinde sevdiğinin adını anmışsındır mutlaka. Nasıl da sevinçliydin evlenmek isterken. O kız da çılgındı senin gibi. Kaçak olduğuna aldırmadan kabul etmişti evlenme teklifini. Sonra davul, zurna sesi değil, panzerlerin, Reoların sesi çınladı. Düğün yerine savaş oldu. Sevdiğinin dudaklarını bir kez olsun öpemeden, kara toprağı öptün. Can dostum, sevgili arkadaşım.

Cipten inmiş, eve gelmişlerdi. Hiçbirinin ağzını bıçak açmıyordu. Şahin durulmuş, ağzında tüten sigarası, gözleri tavandaki bir noktaya dikili, kıpırdamadan yatıyordu. Bekledikleri radyo haber bülteni başladı. Sıkıyönetim komutanlarının yeni yeni talimatlarının ardından, ölüm dolu, kan akan bildiriler okunmaya başlandı: 3. Ordu ve Erzincan, Sivas, Gümüşhane, Tokat, Amasya, Samsun, Ordu, Sinop, Çorum, Giresun, Trabzon, Rize illeri Sıkıyönetim Komutanlığı'ndan bildirildiğine göre, Ordu'nun Aybastı ilçesinde bir ihbarı değerlendiren güvenlik kuvvetleri, Zafer köyünün Mağaralar mevkiinde yasadışı Dev-Yol ve Dev-Sol örgütlerine mensup teröristleri kuşatmış, teröristlerin teslim olmamaları üzerine çıkan catışmada Feridun Aydınlı, Vedat Özdemir, Aydın Yalçınkaya ve Mehmet Kuru isimli teröristler ölü olarak, biri yaralı olmak üzere iki teröristi de sağ olarak ele geçirmişlerdir. Güvenlik yetkilileri, sağ yakalanan teröristlerin sorgularının devam ettiğini ve operasyonların aralıksız süreceğini bildirmişlerdir

Birbirinden yiğit, birbirinden saf, dört toy can! Aybastı'nın dört yıldızı sönmüştü... Uzandığı yerde, kıpırdamadan, dikkatle dinledi Şahin haberi. Ne kadar da rahat okumuştu spiker! Bu her gece upuzun ölüm listeleri okuyan spikerin, nasıl oluyordu da hiç ağlayası gelmiyor, sesi titremiyordu? Okuduğu isimlerin insan isimleri olduğnu bilmiyor muydu? İnsan olan insan, böylesi haber bültenlerini okuyacak yerde, generallere basardı küfürü, halkı ayaklanmaya çağırırdı. Ah, hepsi kuklaydı bunların! ...

Bir süre sonra, doğrulup, odanın orta yerinde duran boş bir sandalyeye oturdu. Yüzünde, kararını vermiş olan insanlara özgü bir ifade vardı. Alçak bir sesle sessizliği bozdu:

"Yarın erkenden yola çıkacağım."
"Ne yapmayı düşünüyorsun?"
"Karakol basmayı! ..."

Firar Düşleri

Donup kaldı Şahin. Damarındaki bütün kanı, ağzındaki bütün tükürüğü kurumuş, Gönül'ün yere eğik yüzüne dikili gözlerinde en küçük bir kıpırtı kalmamıştı. İnce, keskin bir acı duyuyordu yüreğinde. Gözleri nemlenmeye başladı. Yukarı, gökyüzüne çevirdi bakışlarını. Sabahki berraklığı kalmamıştı. Gökyüzü mavisi, parça parça bulutlarla gölgelenmişti.

"Peki ama sensiz ne yapar, nasıl yaşarım ben?"

"Ya ben? Ben ne yaparım?"

Başını kaldırmış, kendisine bakıyordu Gönül. Soran, yanıtsız bakışlarına göz göze geldi, öylece kalakaldılar. Az sonra, başcavuşun sesi duyuldu öteden:

"Görüş bitti!"

İki hapishane duvarı gibi cansız, kucaklaştılar.

"Ne olursun vazgeç kaçmaktan! Beni birazcık seviyorsan."

"Seni çok seviyorum gülüm!"

Ayrıldılar

Ertesi sabah ismi yeniden okunduğunda, bütün gece hiç uyumamış, üstelik tünelde de calışmış olduğu halde, dipdiri bir görünümle çıktı bahçeye. Yaşamının bu çok önemli anını olabildiğince canlı, olabildiğince neşeli, olabildiğince mutlu geçirmek istiyordu. O gün de açık görüş öğleye kadar sürecekti.

Kucaklaşıp, teker teker öptü hepsini. Gülüyor, espriler yapıyordu sürekli. Yeğenlerinin başlarını sevgiyle okşuyordu. Gözlerini sık sık yanı başında oturan Gönül'e çeviriyordu. Dünden daha kötü durumdaydı. Gözlerinin kızarıklığından hiç uyumamış olduğu belliydi. Hiç konuşmuyor, daha çok yere bakıyor, yerdeki bir noktaya dalıp gidiyordu. Şahin'in avuçları içindeki eli buz gibiydi.

Birkaç kez kulağına eğilip, konuşması için boşuna yalvardı. Elini uzatıp, saçlarını okşadı.

"Saçından bir tel koparabilir miyim?"

İstemedi Gönül. Yine de üzerine boynuna, omuzlarına dökülmüş birkaç tel topladı Şahin. Cebinden cüzdanını çıkardı. Topladığı saç tellerini Gönül'ün resminin olduğu üstü naylon bölüme soktu. Ablası ve kız kardeşi güldüler. Görüşün bitimine az kala, bir kez daha eğilip Gönül'ün kulağına fısıldadı.

"Dinle gülüm. Şu anda kaçmak için hiçbir çabam yok. Ama bir gün elime fırsat geçerse, kesinlikle kaçarım. Eğer bu yüzden benden boşanırsan, ne kadar üzülsem de bir şey demem. Ama değil kendini öldürmek, kılına en küçük bir zarar ver, kollarımı bacaklarımı kesip, ömrüm boyunca sürüm sürüm sürünürüm. Bunu yapacağımdan hiç kuşkun olmasın."

Geceden kurmuştu bu sözleri kafasında. Gönül'ü iyi tanıyordu, sevgi doluydu yüreği, bir çılgınlık yapabilirdi gerçekten. Ama böyle bir tehdit onu bundan kesinlikle alıkoyardı.

Kaldı ki blöf yapmıyordu. Gönül'süz bir dünyada, kendini kötürüm yaparak cezalandırırdı.

Tepki göstermedi Gönül. Herhangi bir şeye tepki gösterecek bir gücü kalmamıştı sanki. Şimdiden yarı ölü gibiydi. Derken, görüş bitti. Kalktılar. Önce diğerleriyle kucaklaşan Şahin, sonra Gönül'e sarıldı. Gönül'ün kolları, iki, yana asılı, taştan bir heykel gibi duruyordu. Gözleri kanlı bir bedene bakan acı çanağı gibiydi.

"Gül bana. Bir kerecik olsun gül. Lütfen."

Gülümsemedi Gönül. İçinden gelmiyor, gücü yetmiyordu buna. Yürüyen bir ölü gibi uzaklaştı. Uzaklaşan Gönül'ün arkasında canı da uzaklaşıyor gibi geldi Şahin'e. Her görüşün sonunda olduğu gibi, çıkış kapısında geriye dönüp el sallamasını uman Şahin, ölgün, perişan halde gözden yiten Gönül'ün arkasından koşmak, kucaklamak, kaçmaktan vazgeçtiğini söylemek istedi.

Aynı akşam 8. Koğuş'takilerin tümü koğuştaydı. Tünelde çalışılmıyordu. Toplantı yapılacaktı. Televizyonun sesi normalden biraz daha fazla açıldı. Toplantı başlamadan önce oturuşlarını bir kez daha gözden geçirdiler; kimileri televizyonu seyreder, kimileri de sohbet havasına girdiler. Bazıları gazete ve dergileri karıştırmaya başladı. Üst ranzada oturan, ilk bakışta televizyon seyrettiği izlenimi veren, kapının mazgalından koridoru görecek bir şekilde ayarlamıştı yerini. Herkesin bir kulağı koridordaydı.

Durum değerlendirmesi yapıldı. Tünelin uzunluğu seksen beş metre kadardı ve ne zaman kaçılacağına karar verilmeliydi. Seksen beş metrenin yeterli olup olmadığı üzerine yapılan tartışma kısa sürdü. Herkesin görüşü aynıydı. Dış çevre duvarının en az yirmi beş metre ilerisindeydiler ki bu kadar uzaklık yeterliydi. Öte yandan yiyecek ve para stoku, sırt çantalarının yapımı ve dışarının gözetlenmesi de tamamlanmıştı. O halde kaçış gününü ve biçimini saptayabilirlerdi. Ertesi gün ve onun ertesindeki cuma günü yukarı doğru kazarak, dışarıya otuz kırk santim kalacak şekilde çıkış deliğinin altını hazırlamayı, 6 Haziran cumartesi günü ise, kendi tuvaletleri ile yan koğuştakilerden kaçmak isteyenler için aradaki duvarı delmeyi ve aynı gece kaçmayı kararlaştırdılar. Çok fazla zaman almayacaktı bütün bu ön hazırlıklar. Böylece kaçmadan önceki üç gün biraz da dinlenmiş olacaklardı. Bu arada, yiyecek, permatik, tarak ayna, iğne, iplik, kalem açacağı ağızlarından yapılmış bıçaklar, çatı arasına stoklanmış malzemeler, sık sık viziteye çıkıp biriktirdikleri aspirin, ağrı kesici haplar ve vitamin hapları gibi ilaçlar da paylaştırılacak, herkes kendisine düşeni çatı arasındaki torbasına yerleştirecekti. Dışarıyla hiçbir bağlantı kurulamamıştı, kendi başlarına kaçmaktan başka çareleri yoktu.

Kaçış, gece saat on sularında başlayacaktı. Daha önce tünele iki kişi girecek, son otuz kırk santimlik toprağı da kazarak deliği açacaktı. Delik açılınca koğuşa haber verecekler, bunun üzerine herkes önceden tespit edilmiş sıra doğrultusunda birer birer koğuştan çıkacak, tuvalete indirilmiş olan sırt çantaları içinden kendi çantasını alıp tünele girecekti. Koğuştan çıkmadan önce yataklar şişirilecekti. Delikten ilk çıkan iki kişi, nöbetçilerin göremeyeceği karanlık bir nokta bulduktan sonra, içlerinden biri yeniden deliğin yanına dönecek, etrafı kontrol ederek içeridekilerin çıkışına gözcülük yapacak, delikten çıkanları karanlık bekleme noktasına gönderecekti. Herkes orada toplanınca, arka arkaya bir zincir şeklinde sürünmeye başlayacaklardı sonra. Tel örgüleri atlayarak değil, mümkünse altlarından sürünerek geçeceklerdi. İkinci tel örgüye varmadan önce durup, nöbetçilerin o anda oradan geçip geçmediklerini kontrol edeceklerdi. Aynı şey hava alayı pistleri için de geçerliydi. Tüm nöbetçilerin gözlerinden uzak, karanlık bir yere ulaşıncaya kadar ayağa kalkmayacaklar, daima sürünerek ilerleyeceklerdi. Sırt çantaları sırtlarda değil, eller arasında taşı-

nacak, askerlerin "alçak sürünme" tekniği uygulanacaktı. Böylece hem sessiz hem seri hareket edebilecekler hem de olabildiğince küçük bir hedef olacaklardı. Bu tekniği bilmeyenler, bilenlerin öğretiminde kaçış gününe kadar koğuşun dip ranzasında prova yapacaklardı. Tünelden normal sivil elbiseler üzerine cezaevinin tek tip elbiseleri giyilerek çıkılacaktı. Renkleri koyu olduğu için geceye uygundu. Ayrıca, sürünme sırasında sivil elbiseleri kirlenmemiş olacaktı. Ama çıkmadan önce tek tipleri çıkarıp kendi elbiselerini giymeleri gerekiyordu çünkü birilerine görünecek olurlarsa kaçak mahkûm oldukları hemen anlaşılırdı.

Ayakkabı ve çorap gibi giysilerin de geceye uygun koyu renklerden seçilmesi gerekiyordu. Gözleri ve kulakları dışarıda bırakacak şekilde, yüzlerin bile maskelenmesi kararlaştırıldı. Aynı şekilde eller de bileklere kadar bandajlanacaktı. Alayın nöbetçilerinin gözüne çarpabilecek en küçük bir aydınlık nokta kalmamalıydı. Hava alayı çıkılıncaya kadar konuşmaktan kaçınılacak, söylenmek istenen şeyler işaretlerle anlatılmaya çalışılacaktı. Hışırtı çıkarmamaları için pantolon paçaları çorapların içinde olacak, kol yenleri ise birer lastik halka ya da iplikle başlanacaktı. En pratik yol, el bandajlarının bilek kısımlarını lastikli yapmak ve kol yenlerini de bunların içine kapatmaktı. Her şeye karşın herhangi bir nöbetçiye ya da devriye grubuna görünürlerse, sanki kendileri de askermiş ve gece eğitimi yapıyorlarmış gibi yutturmayı deneyeceklerdi. Eğer yutturamazlarsa ve askerler de kalabalıksa, katledilme yerine teslim olacaklardı. Bu karara epeyce uzun bir tartışmadan sonra vardılar. Bazlıları her şeye karşın durmamayı ve kaçmayı savunmuştu. Hep birlikte yola devam etmenin türlü sakıncaları olduğu için hava alayı terk edildikten sonra gruplara ayrılacaklardı. Grupların nasıl oluşturulacağı kaçış gününe kadar belirlenecekti. İsteyen istediği kişiyle gidebilir, arzu ediyorsa, yalnız başına da yoluna devam edebilirdi. Ama hiçbir grup ya da kişi, kendi dışındakilerin yön ve yöntemlerini bilmemeliydi. Koğuştaki kitaplar arasında bir de atlas vardı. Kaçış gününe kadar atlas incelenecek, her grup, çekilceği yönü ve yöntemlerini belirleyecekti. İlk gece mümkün olduğunca uzaklaşmak, Erzincan sınırlarının dışına çıkmakta yarar vardı.

Son tavsiyelerden sonra toplantı bitirildi. Cuma günü, sabah havalandırmasından koğuşa döner dönmez ranzasına uzandı Şahin. Gözlerini kapatmış, kendini dinlenmeye bırakmıştı. Bir

yandan tünel çalışması bir yana, son günlerde kafasını kemirip duran yoğun düşünceler nedeniyle büsbütün uyuyamaz olmuştu. Hem bedensel hem de beyinsel olarak müthiş yorgun hissediyordu kendini. Koğuş kapısının önüne kadar gelen nöbetçi askerin ismini söylemesi üzerine doğruldu. Askere karşı bozuntuya vermedi ama başından aşağı kaynar sular döküldü sanki. Giyinip hazırlanırken içinden de lanet okuyordu bu kötü tesadüfe. Kimin geleceği tuttu bu kötü zamanda? Yarın akşam kaçacağız ve her kimse artık, tutmuş bugün görüşüne geliyordu. Kaçışla ilişkisi var diye adamı mahvederlerdi.

Görüş yerine girdiğinde, tel örgünün öbür tarafında annesi ile ablasını gördü. Selam sabahtan sonra, "Hoş geldin anne" dedi, "ama madem gelecektin iki gün önceki açık görüşe niye gelmedin? Daha güzel görüşürdük".

Gelininin isteği üzerine geldiğini söyledi annesi. Yüzünde yoğun bir heyecan dalgası ve hoşnutsuz bir ifade vardı. Sırtında soğuk bir ürperti dolaştı. Aralarındaki tartışmadan mı söz etmişti yoksa Gönül? Ya ağzından bir şey kaçırırsa şimdi annesi? Görüş yeri iki taraflı askerlerle doluydu. Tüm konuşulanları dinliyorlardı.

"Kızcağız yataklara düştü, yemiyor, içmiyor, ateşler içinde kıvranıyor. Bana dedi ki git ona söyle, beni birazcık seviyorsa.."

Annesi lafını bitiremedi. Şahin hemen sözünü kesti:

"Aman anne kendisini ne çok sevdiğimi bilmiyor mu yoksa? Hepiniz biliyorsunuz bunu. Üzüldüm, çok üzüldüm. Yeni bir avukat tutalım diye ısrar etmişti görüşte. Ben de kabul etmemiştim. Bu yüzden galiba. Ama iyi ki geldiniz! Çünkü o gittikten sonra düşündüm ve yeni bir avukatın daha iyi olacağına karar verdim. Babama söyleyin, iyi bir avukat tutsun Ankara'dan. Ben de yeni bir ifade yazıp yargıtaya göndereceğim. Öyle inanıyorum ki cezam bozulur. Bu sözlerin etkili olacağından ve konuşmanın yönünün değişeceğinden kesinlikle emindi. Nitekim gözleri ışıl ışıl parladı annesinin, tam istediği şeyleri söylemişti."

Annesi yargıtay için avukat tutmak, Şahin'in ifadelerinde hükümete çatmaktan, devrimciliği savunmaktan vazgeçmesi için ne kadar yalvarmıştı da, bir türlü kabul ettirememişti. Demek şimdi kabul ediyor, cezasının bozulacağını da kabul ediyordu.

"Sen hiç merak etme oğul" dedi, "en iyi, en büyük avukat kimse onu tutarız."

Görüş yerinden dönerken karmaşık duygular içindeydi Şahin. Bir yandan görüşü kazasız belasız atlattığı için seviniyor, bir yandan ise annesinin, "kızcağız yemiyor, içmiyor, ateşler içinde" şeklindeki sözleri kulaklarında uğulduyor, yüreği oluk oluk kanıyordu.

Bir Zamanlar Aybastı

"Yeteri kadar gücünüz var mı?" sorusunu "var" diye cevaplandıran Şahin, arkadaşlarıyla beraber Aybastı'ya yola koyuldu. İkinci günün akşamı Sarıyer köyüne vardılar. Feridun'u en son bu köyde görmüştü. Kucaklaşmış, ayrı yönlere doğru ayrılmışlardı. Artık sayıları epey azalmış arkadaşlarının hemen hemen tümünü Sarıyer'de buldu. Okulun yanındaki meydanda, kalabalık sayılabilecek bir halk topluluğu ile birlikteydiler. Gülümseyerek selam verdi hepsine, köylülerle tek tek el sıkıştı.

"Ne yapıyorsunuz burada böyle kalabalık? Güreşmek için mi toplandınız nedir?"

"Dün faşistler köye saldırdılar şuradan Hoca" dedi köylülerden biri, eliyle köyün üstündeki bir tepeyi göstererek. "Feridun'un ölümünden cesaret aldılar tabi! Akşamüzeri tepedeki mahalleye girip, Ahmet Dayı'nın evini sarıyorlar. Onların geliğini daha önceden gören oğlu, onlara görünmeden kaçıyor. Bize haberi o getirdi. Silahlarımızı kapıp dışarı döküldük. Faşistlerin amacı, Ahmet Dayı'nın oğlunu ele geçirmekmiş. Onu bulamayınca Ahmet Dayı'yı dövmeye başlıyorlar. Ahmet Dayı'yı zaten Nokta Operasyonu'ndan önceki saldırı dönemlerinde de, ayağından vurup sakat bırakmışlardı. Daha sonra aşağı, köye doğru iniyorlar. Bizi görünce tekrar tepeye koştular. Arkalarından ateş ettik ama hiçbirini vuramadık galiba. Tepenin arkasına mevzilenip köyü ateşe tuttular sonra. Bir zarar veremediler. Karşılarına çıkmamış olsaydık, mutlaka büyük bir katliam yapacaklardı."

Saldırıyı püskürtmüş ve köylerini savunmuş olmanın gururuyla, coşku içinde anlatıyor, birbirlerinin sözlerini kesiyorlardı. Büyük bir meydan savaşını kazanmış gibiydiler. MHP'lilerin düş-

man olduğu köylerden biriydi Sarıyer. O güne kadar, Feridun'dan korktukları için yeltenememişlerdi böylesi bir saldırıya.

"Tabancayı çektiğim gibi taradım Hoca."

Köyün gençlerinden birinin bu sözü üzerine, toplulukta gülüşmeler oldu.

"Sorsana Hoca, kaç mermiyle taramış?" diye sordu birisi, sadece tek mermisi olduğunu söyleyince, Şahin de katıldı kahkaha atanlara.

Gece boyunca arkadaşlarıyla sohbet eden Şahin, katliamla ilgili bütün ayrıntıları öğrendi. Pelitözü'ndeki faşistlerle ilişkisi olan bir kadın ihbar etmişti Feridun'ları. Operasyona her zamanki gibi faşistler de katılmıştı, tabii yine asker elbiseleri içinde. Feridun çatışma yerinde ölmemiş, ölenlerle birlikte, Aybastı Jandarma Karakolu'nun önüne getirildiğinde de yaşıyormuş daha. Hemen Fatsa'ya, hastaneye götürülmesi gerekirken, asker ve polis işi ağırdan almış. Bu arada Salim Yaman ve Suavi Kataroğlu dahil, bütün kalburüstü faşistler, davul zurna çalarak karakolun önüne inmişler. Ölülerin başında göbek atmış, sürekli kan kaybeden Feridun'a küfürler etmişler. Birkaç da kurban kesmişler bu arada. Epey zaman sonra polisler, faşistlerden birinin taksisine attıkları Feridun'la birlikte Fatsa'ya hareket etmişler. Ne var ki öküz arabasından bile yavaş sürüyormuş arabayı sahibi. Polislerse işkence yapıp sorguya çekiyorlarmış Feridun'u. Daha Kabataş'a varmadan, işkencenin de etkisiyle ölmüş. Zamanında hastaneye kaldırılsa, büyük olasılıkla yaşarmış...

Gözleri buğulandı. Ağlamamak için olağanüstü gayret sarf ederek dinledi.

Ertesi gün Alankent'e geçtiğinde, oradaki arkadaşıyla kısa konuştu ve onlardan karakolla ilgili istihbarat toplamalarını, kapıda kaç nöbetçinin olduğunu, nöbetlerin hangi saatlerde değiştiğini, devriyeye kaç kişi çıktıklarını, hangi saatlerde nerelerde dolaştıklarını öğrenmelerini istedi. İstihbaratın bir hafta içinde bitmesini istemiş, karakola baskın düzenleyeceklerini söylememişti.

Aynı gece tekrar geri döndü.

Eskisi gibi güvenli bir şekilde dolaşılamıyordu artık. Çoğunlukla geceleri ve özellikle kenar, patika yollardan yürümek gerekiyordu. Geniş bir bölgede koordineli bir şekilde nöbet tutacak kadar güçleri kalmamıştı. Ancak bulundukları köylerde, kaldıkları evlerin nöbetini tutmaya yetiyordu sayıları. Pek çok köyde

türeyen muhbirlere görünmeden dolaşmak gerekiyordu. Gerçi halkın desteğinden büsbütün yoksun değillerdi ama gittikçe azalıyordu bu destek. Evlerine bir devrimci gelecek olursa, yemek ya da yatak veriyorlardı ama bizzat mücadele etmeyi bırakmışlardı. Şahin'in birkaç günden beri gördüğü ve duyduğu şeylerin tümü iç karartıcıydı. Katliamdan sonra halktaki korku iki kat daha artmış, yılgınlık ve güvensizlik iyice kök salmıştı. Orduya ve onun tarafından desteklenen faşistlere karşı hiçbir şey yapılamazdı! İşte, onca güvendikleri devrimciler bile bir şey yapamamış, neredeyse büsbütün tükenecek bir duruma gelmişlerdi. Hemen hemen tümü böyle düşünüyordu halkın. MHP'liler zafer şenlikleri düzenliyorlardı art arda. Devrimcilerin son kalelerine de girmek üzereydiler. Yüzbaşı Karatan, devrimcilerin dört ileri kadrosunu daha yok etmiş olmanın sarhoşluğu içinde, yaşamının en mutlu günlerini yaşıyordu. Bu Aybastılılar neler etmişlerdi ona öyle? Yüzüne bile tükürmüşlerdi! Ya şimdi? Hepsi dize gelmişti. Değil dil uzatmak, ne kendisine ne askerlerine kimse yan bile bakamıyordu şimdi. Devrimcilerin belini öyle bir kırmıştı ki doğrulmaları mümkün değildi. Yakın çevresine, tayini çıktığını, bir hafta sonra, 10 Ekim'de tam bir gönül rahatlığı içinde ayrılabileceğini söylüyordu.

Birden durum değişti! Önce Pamukluboğazı'nda, ertesi gün de Ortaköy'de, iki muhbir öldürüldü. Üçüncü gün ise, otelini polislere sunmuş olan, Aybastı'nın en eski MHP'lilerinden Foto Yalman'ın otomobili tarandı, tam Aybastı girişinde. MHP'liler tedirgin olmaya başlamış, devrimciler bitti bitiyor derken, Karatan'ın yüzündeki gurur pırıltıları kaybolmuştu.

13 Ekim gecesi Şahin, Fatsalı arkadaşlarıyla birlikte Alankent'in yolunu tuttu. Çeşitli yerlere dağılmış Aybastılı arkadaşları da yola çıkmış olmalıydı. Ertesi gece, baskını yapacak olan ekip, Alankent'in bir dağ köyünde tahta, ahşap bir evde toplandılar. Bir odaya sığabilecek kadar azalmışlardı. Her şeye karşın, neşeli ve sevinçliydiler. İki aydır, sürekli bir kovalamaca ile geçen günler yüzünden, hiç böylesine toplu ve sakin bir araya gelememişlerdi. Herkes gibi Şahin de neşeli görünüyor, bol bol şakalaşıyordu arkadaşlarıyla. Aklından hiç çıkmayan Feridun yüzünden gözleri sık sık buğulansa da, yaklaşan eylem saati nedeniyle gittikçe artan bir mutluluğu yaşıyor, eylemin meşruluğundan, haklı ve onurlu bir eylem olacağından kuşku duymuyordu.

Çoğunun Alankent Jandarma Karakolu'na baskın yapılacağından haberi yoktu henüz. Gerçi Şahin'in bazılarını kenara çekip ciddi ciddi bir şeyler fısıldamasına, sessiz ama hummalı bir şekilde süren birtakım hazırlıklara bakıp, bir eylem arifesinde olunduğunu hissediyorlardı ama bunun nasıl bir şey olacağını henüz bilmiyorlardı. Sabah olur olmaz beyaz bir yatak çarşaf üzerine, birisinin başından kesilen bir tutam saçla, kırmızı yağlı boya ile bir de pankart yazdırmıştı Şahin: "Bütün Katliamların Hesabı Sorulacak/Faşist Cuntaya Karşı Savaşımız Zafere Kadar Sürecek!"

Pankartın yazımından sonra Şahin, eylemden haberi olan iki arkadaşıyla birlikte, dışarıya, bir ağacın dibine çekildi. Artık, eylem planını oluşturmaları gerekiyordu. Gerekli olan bütün istihbaratlar gelmişti: karakol komutanı, geceleri, karakola beş yüz metre uzaklıktaki kiralık bir evde kalıyordu. Karakolun giriş kapısı önünde sadece bir jandarma nöbet tutuyor, iki saatte bir nöbet değişiyordu. Devriye gezisi akşam saat altıdan itibaren başlıyordu. Devriyeye üç jandarma çıkıyor, üçü de devamlı birlikte oluyorlardı. Genellikle anacaddelerde ve kasabanın giriş çıkışlarında dolaşıyorlar, Şehir Kulübü'ne gidip lokali kapatıyorlardı. Karakolun hemen girişinde, sağdaki odada yatıyorlardı ve silahları da aynı odada, kapının hemen yanındaki duvara asılı oluyordu.

Planın hazırlanması uzun sürmedi. Bir saat kadar sonra, yeniden eve girdiler. Günlerden 14 Ekim'di. "Nokta Operasyonu"nun elli dördüncü, darbenin ise otuz üçüncü günüydü.

Hava kararır kararmaz, Şahin yerinden doğrularak, arkadaşlarına gitme talimatı verdi. Herkes silah ve şarjörlerini kontrol etmeli, bütün eşyalarını yanlarına almalıydı. Geri dönmeyeceklerdi. Sakindi.

Üç dakika sonra herkes dışarı çıkmış, köye ait bir patikadan aşağı doğru, tek sıra halinde, konuşmadan yürümeye başlamışlardı. Kasaba merkezine on beş dakika uzaklıktaki bir mahalleyi de geçince, yolun alt tarafındaki bir fındık bahçesinin ağaçları arasına oturdular. Bulutsuz, bol yıldızlı bir geceydi. Aşağıda uzanan dere boyunca ve karşı tepelerin yamaçlarında, köylere ait cansız ışıklar yanıyordu. Derin, ağır bir sessizlik vardı gölgelerin üzerinde. Neredeyse fısıltıya benzer bir sesle, kelimeleri tane tane ayırarak konuşmaya başladı Şahin:

"Jandarma karakoluna baskın yapacağız arkadaşlar. Mücadelemiz bunu gerektiriyor. Baskı ve katliamlarının cevapsız kalma-

yacağını göstermeliyiz. Ne yazık ki ilçe karakolunu basacak kadar gücümüz yok. Ama gün gelir onu da yaparız."

Sustu. Gözlerini, bir süre arkadaşlarının gölgeleri üzerinde gezdirdi. Sonra, aynı ses tonuyla devam etti:

"Eylemimiz, yalnızca jandarmaların silahlarını almakla sınırlıdır. Asıl suçluların onlar değil, üst düzeydeki komutanları olduğunu unutmayalım. Bu nedenle, zorunlu kalınmadığı sürece ateş edilmeyecektir. Ama direnmeye ve ateş etmeye kalkışırlarsa, gereken yapılmalıdır."

Kısa bir ara daha verdikten sonra, baskın planını açıklamaya geçti: Eylemin başarısı, karakolla devriyeye aynı anda baskın yapılmasını gerektiriyordu. Bu nedenle hareket için en uygun saat, devriyenin Sehir Kulübü'ne girdiği andı. Çünkü lokal, en çok yüz metre uzaklıktaydı karakola; böylece, haberleşmek ve iki grup halinde aynı anda baskına geçmek mümkündü. Üstelik devriyeyi lokalde basmak, lokalde bulunan halka da konuşma yapmak ve eylemin amaçlarını açıklamak olanağını verecekti ki bu son derece yararlı olacaktı. İş bitirildikten sonra ise karakolun önünde bir araya gelinecek, hep birlikte pankart asıp marşlar söyleyecek, sonra da uzaklaşılacaktı. Aybastı bir hafta ya da on gün süreyle terk edilecekti. Büsbütün bir terk ediş asla söz konusu olamazdı zaten. En kötü koşullarda bile, Aybastı'da yaşamaya devam edilecekti. Ne var ki baskından sonra büyük askeri güçlerin gelmesi ve geniş operasyonların yapılması söz konusu olacağından, bir hafta kadar bir süreyle, yani operasyonların şiddeti düşünceye kadar Fatsa topraklarına çekilmek en uygunuydu.

Karakol grubuyla, deyriye grubuna katılacakların isimlerini saydıktan sonra, karakol grubunun kimin yönetiminde olacağını söyledi. Devriye grubunu üstlendi. Halka bizzat kendisi konuşma yapmak istiyordu.

Sonra kalktılar. Herkes silahını yeniden gözden geçirmiş, gerekli gördüğü birtakım öneri ve uyarıları dile getirmiş, son sigaralar içilmişti. O andan itibaren sigara içmek yasaktı.

Kimse ne eyleme ne de kendisine verilen göreve itiraz etmişti. Herkes, daha önce ölenler gibi ölmeye hazırdı.

Çok geçmeden kasabanın girişine vardılar. Yüksek bir binayı siper alıp, etrafı kolaçan ettiler. Evlerin çoğunda ışık yanmıyordu. Işıkları yanan birkaç evin ise perdeleri kapalıydı. Dışarıda kimsecikler görünmüyordu. Sessiz adımlarla sokağa çıktılar. Konuşmak

bir yana, öksürmek bile yasaktı artık. Eğilmiş, iki büklüm vaziyette, zaman zaman koşarak ilerliyorlardı. Geniş yolu geçip, yan yana birkaç binanın önünden dolanarak, yolun üstündeki, çarşı merkezi boyunca uzanan bahçe ve tarlalara atladılar. İki dakika sonra ise karakolun arkasındalardı, beş metre ya var ya yoktu aralarında. Çarşının hemen girişinde bulunuyordu karakol. Bir süre karakolu seyreden Şahin, karakol grubunu yönetecek arkadaşına döndü:

"Biz ayrılıyoruz. Sen grubu mevzilendir. Yeteri kadar zaman var, daha saat on buçuk. Bizden haber gelir gelmez hemen harekete geçin" dedi.

Ayrıldılar. Devriye grubu ekinleri biçilmiş çıplak tarlaların içinden, çarşıya doğru ağır ağır ilerledi. Tam lokalin hizasına gelince durdular; aralarında yirmi metre kadar bir uzaklık vardı. Toprağa uzanıp beklemeye başladılar. Ön tarafındaki caddeden beton bir merdivenle çıkılan lokalin giriş kapısı gözlerinin önündeydi. Kapının üzerinde yanmakta olan bir lamba, olduğu gibi aydınlatıyordu çevresini.

On beş dakikalık bir bekleyişten sonra, beton merdiveni çıkan üç jandarma, tüfekleri omuzlarına asılı bir şekilde lokale girdi. Şahin, yanı başında uzanmış olan kuryeye hemen karakol grubuna haber götürmesini, oraya varır varmaz harekete geçmelerini fısıldadı. Hızla uzaklaşan kurye görünmez oluncaya kadar beklediler. Zaman çok iyi ayarlanmalı, her iki grup aynı anda ateşe geçmeliydi. Devriyeler direnmeye kalkar da çatışma çıkarsa, alarma geçecek olan karakola baskın yapmak olanaksız olurdu yoksa.

"Kıpırdamayın! Eller yukarı! Kıpırdayanı vururuz!"

Girişin hemen sol tarafında ayakta duran ve masalardaki insanların kalkıp dağılmalarını bekleyen jandarmalar, ansızın karşılarına dikilen maskeli kişilerin ve üzerlerine çevrili silahların karşısında, neye uğradıklarını şaşırıp kollarını hemen kaldırdılar. Omuzlarındaki tüfeklerin ve bellerindeki dörder şarjörlük kütüklerin toplanması yarım dakika bile sürmedi. Tamamen silahsız kalan jandarmaları, sağ, ön tarafına aldı Şahin; onlarla birlikte, masalardaki insanları da daha rahat görebilirdi böylece. Otuz kırk kadar insan vardı içeride. Ayakta, elleri başlarının üzerinde bekliyorlardı. Yüzlerinden, korku içinde oldukları belli oluyordu.

"Buyrun oturun dostlar. Korkmayın! Bizler Dev-Yol militanlarıyız" dedi.

Genellikle demokrat, ilerici olan ve bu niteliklerini hâlâ sürdüren Alankentliler, yakındaki Çukurcak köyünde üslenmiş MHP'lilerin kendilerine baskın yapmalarından korkuyorlardı. Bunu bildiği için hemen açıklamıştı kimliklerini. Nitekim, belli belirsiz bir rahatlama sezdi bazılarının yüzünde. Herkes oturduktan sonra konuşmasına başladı:

"Dostlar. Resmi ve sivil faşistler katliamlarına devam ediyorlar. Üstelik, her geçen gün daha da gaddarlaşarak. Son olarak, dört devrimci arkadaşımız daha asker ve polis tarafından katledildi. Ama yalnız onlar tarafından mı? Hayır! Daha önce olduğu gibi, asker elbiseleri giydirilmiş faşistler bu kez de kurşun atanların arasındalardı. Resmi ve sivil faşist güçler böylesine açık bir işbirliği içindedir işte. Herkes biliyor bunu. Çünkü herkesin gözü önünde, kimseden gizlenmeden sürüyor bu işbirliği. Daha önceki cinayet ve katliamları bir yana, 'Nokta Operasyonu' başladıktan sonra otuza yakın insanı öldürdü faşistler. Bir o kadarını da yaralayıp, sakat bıraktılar. On beş yaşındaki ağzı süt kokan çocuklardan tutun da altmışına merdiven dayamış, yaşamının son günlerini yaşayan ihtiyarlara kadar nice insan, faşistlerin kurşununa hedef oldu. Bir evin beş kardeşini birden öldürecek kadar hunharca cinayetler işlendi. Peki soruyorum şimdi. Bütün bu katliamların sorumluları yalnızca onlar mıdır? Onlara kol kanat geren resmi güçler, onlar kadar suçlu değil mi? Devletin desteği olmasa, halkın şiddetle nefret ettiği bu faşistler, Aybastı'da nasıl böyle tutunabilirler?"

Cinayet ve katliam suçlarından dolayı haklarında tutuklama kararı olan faşistler sokaklarda geziyor, karakollarda yatıp kalkıyor, jandarmaların gözü önünde hâkimi bile dövebiliyorlar.

Ne demektir bu? Halkın can güvenliğini korumakla yükümlü olan polis ve askerin, bunu yapmak yerine, halkın canına kastedenleri korumakta oldukları demektir. Bu durumda, Aybastı halkının can güvenliği resmi güçlere karşı direnmekten, onları silahsızlandırmaktan geçmektedir. İşte şu anda bunu yapıyoruz. Faşist canilere arka çıkan resmi güçler, bize gelince kurşunlarını esirgemiyorlar. Yedi arkadaşımızı böylece kaybettik. Ama bilmelilerdir ki halkımızın çıkarları için savaşmaktan asla vazgeçmeyeceğiz.

Başlangıçta sözlerine sakin başlayan Şahin, kelimelerin akışı içinde kendinden geçmiş, adeta gürlüyordu artık. Silahsız eli lokalin kirli havasını dövercesine inip kalkıyor, olanca hıncını

yüklediği kelimeler sessiz lokalde yankılanıyordu. Burnuna kadar çekmiş olduğu boğazlı kazağı çenesine kadar düşmüş, yüzü neredeyse tamamen açığa çıkmıştı. Aldırmadı. Mutluydu. Halka düşman bir rejimin bekçilerinden, halkın gözü önünde hesap soruyorlardı. Epeydir böylesine kalabalık bir halk topluluğuna seslenebilme, olanı biteni anlatma olanağı da kalmamıştı. Arkadaşlarından birisi kapı ağzından dışarıyı gözlüyor, diğerleri yüzleri halka dönük bir şekilde duruyorlardı.

"Ya işkenceler" diye devam etti Şahin, "halkın vergileriyle yapılmış olan karakollar, halkın etlerinin didik didik edildiği, kollarının, bacaklarının sakat bırakıldığı işkence merkezlerine dönmüştür. Falaka, askı, elektrik ... Eminim ki aranızdan bunlara da maruz kalan olmuştur. Çoğunuz, 12 Eylül günü umuda kapıldınız. Faşist MC hükümetini deviren generallerin ülkede can güvenliğini sağlayacağını, ölüm korkusu olmadan yaşanacak günler getireceklerini sandınız. Ama gördünüz ki böyle olmadı, acılar iki kat arttı. Generaller, faşist MC'yi de aratacak bir şekilde yönetiyorlar ülkeyi. Bütün ülke adeta kan denizine çevrildi, mezarlar ve işkence kamplarıyla doldu her taraf. Darbecilerin görevi de buydu zaten. Mevcut sömürü düzeninin sürmesi ve ona karşı yükselmekte olan halkın devrimci mücadelesinin ezilmesi. İşte bunun için başa geldi generaller. Eylemimiz, faşist cuntaya karşı protestodur. Generaller devrilinceye ve tüm ülkeye özgürlük gelinceye kadar mücadeleye devam edeceğiz. Eylemimiz, resmi güçlerin yanlı tutumlarına protestodur. Faşist cinayet çetelerini desteklediklerini, onların katliamlarına izin verdikleri ve bizzat kendileri katliamlara, işkencelere, zorbalığa devam ettikleri sürece, eylemlerimize son vermeyeceğiz."

Konuşmasını bitirdi. Yüzünde, haklı ve meşru bir eylemde bulunmanın gururu ve nihayet dosta da düşmana da seslerini duyurabilmiş olmanın sevinci okunuyordu.

"Simdi izin verirseniz biraz da jandarma kardeşlerimle konuşmak istiyorum" dedikten sonra, sanki kendi komutanlarının karşısındalarmış gibi esas duruşta bekleyen jandarmalara çevirdi gözlerini. Acınacak bir şekilde, korkuyla bakıyordu jandarmalar.

"Evet, size kardeşim diyoruz. Çünkü siz de bizim gibi halk çocuklarısınız. Korkmayın bizden. Bizim sorunumuz sizlerle değil, komutanlarınızla. Ama sizler komutanlarınızın emirlerine uydukça ve bizler de halkımızın yolunda savaştıkça, zorunlu olarak

böyle karşı karşıya geleceğiz işte." Yumuşak sesle, dostça konuşuyordu. Sonra sorular sormaya başladı onlara:

"Nerelisiniz?"

Üçü de değişik il isimleri söyledi.

"Ne kadar var daha tezkerelerinize?"

Yine üçü de değişik zamanlar belirttiler. Arada bir, alışkanlıktan olacak "komutanım" diye bitiriyorlardı yanıtlarını.

"Evli misiniz?"

İkisi bekar, biri evliydi.

"Ya! Bak, ben de evliyim" dedi. Parmağındaki yüzüğü göstererek. "Uzun zamandır ben de karımı görmedim. Seninkinden de daha uzun zamandır."

Birden, karakol tarafından silah sesleri doldurdu içeriyi. Birkaç saniye lokaldekiler paniğe kapılmışlardı.

"Heyecanlanmayın. Arkadaşlarımız yaptı. Korkacak bir şey yok" dedi Şahin.

Aslında kendisi de hoşlanmamıştı durumdan. İşler ters gitmişti. Belli ki kapı ağzındaki arkadaşı, merdiven başına kadar çıkmış, orada nöbet tutmaya başlamıştı. Hemen çıkmak gerekiyordu lokalden. Yine de askerlere birkaç cümle daha söylemek istedi:

"Eminim ki silahlarınızı verdiğiniz için komutanlarınız tarafından cezalandırılacaksınız. Oysa sizin yerinizde onlar olsaydılar, onlar da sizin gibi yaparlardı. Buna rağmen yine de size kötülük yaparlarsa, bizi değil, onları sorumlu tutmalısınız."

Bakışlarını tekrar halka çevirdi. Sonra arkadaşlarına döndü.

"Çıkalım yoldaşlar."

İlk kez, "Yoldaşlar" diyordu arkadaşlarına. Tam kapıdan çıkarken durdu. Başını yeniden geriye çevirdi.

"On dakika kadar kimse dışarı çıkmasın. Ama bizimle gelmek, savaşımıza katılmak isteyen varsa birlikte gidebiliriz."

Bu son sözleri sembolikti. Kimsenin geleceğini beklemediği gibi, gelmek isteyecek birini götürecek durumda değillerdi. Ne sığınakları vardı dağlarda ne de kampları. Yiyecek ve saklanacak yer bulmakta çoktan güçlük çekmeye başlamışlardı. Ama mücadeleleri süreceğine göre, böylesi mesajları şimdiden vermek, gelecek için yararlı olurdu.

Dışarı çıkınca, girişteki merdivenden hızla indiler. Ortalık sessizdi. Şahin, arkadaşlarından orada kalmalarını, kimseyi dışarı bırakmamalarını istedi. Kendileri karakola göz atıp geleceklerdi.

Bir süre sonra karakol göründü. Ellerinde el fenerleriyle birtakım karaltılar vardı önünde. Kim oldukları belli olmuyordu. Arkadaşlarına beklemelerini söyleyen Şahin, tabancası elinde eğilerek koştu ve karakolun yirmi metre kadar yakınındaki caddenin ortasına dökülmüş bir kum yığınının arkasına attı kendisini. Karakolun önü daha iyi görünüyordu şimdi. Pijamalı askerler, el fenerleri ve silahları ellerinde, yerlere bakınarak dolanıyorlardı. Hemen geri döndü.

"Gidelim. Burada işler karışmış."

Koşa koşa lokalin önüne geldiler yeniden. Arkadaşlarını alıp, arkadaki tarlalara daldılar. Gittikçe yükselen tarlaların içinde, durmaksızın koşuyorlardı. Az sonra, karakol tarafından yoğun silah atışları başladı. Bulundukları arazi olduğu gibi ateş altına alınmıştı.

"Karşılık vermeyin, yoksa yerimiz belli olur. Rastgele tarıyorlar" dedi Şahin.

On dakika sonra tehlikeden sıyrıldılar. Eğilmelerine bile gerek yoktu artık. Bir terslik olasılığına karşı, yollarının üzerindeki bir köyün girişini buluşma yeri olarak saptamışlardı. Bir saat sonra vardılar oraya. Diğerleri daha önceden gelmişler, onları bekliyorlardı.

"Ne oldu?"

"Çatışma çıktı."

"Nasıl?"

"Karakolun önünde bir değil iki nöbetçi ile karşılaştık. Bir de gece bekçisi vardı ayrıca. Direnmeye ve ateş etmeye kalktılar. Bunun üzerine biz de ateş etmeye mecbur kaldık. Yine de arkadaşlardan biri içeri girmeyi ve bir tane G3 tüfeği almayı başardı."

"Kimseye bir şey oldu mu?"

"Bize bir şey olmadı ama onlardan vurulanlar oldu."

"Umarım ölmezler" dedi Şahin.

Ayaküstü, aceleyle ve soluk soluğa yapılan bu konuşmadan sonra, önlerindeki patika yolda, tek sıra halinde koşmaya başladılar. Seyrek bir ormanın içindeydiler. Havada gazel kokuları vardı ve gökyüzü içindeki çil çil altınları savrulmuş, dibi düşmüş bir kumbara gibiydi. Dört G3 tüfeğine ve beş yüze yakın mermiye el koymuşlardı.

Firar Gecesi

Cumartesi günü, öğle havalandırmasından sonra hemen kolları sıvadılar. İki tuvaletin arasına tuğlayla örülmüş duvar, birkaç saat içinde delindi. Akşam yemeğini büyük bir heyecan ve neşe içinde yediler. İşkencelerde, hücrelerde, sürgünlerde geçen tutsaklıklarının sonu gelmişti. Birkaç saat sonra taş duvarların ve demir parmaklıkların ötesinde, özgür olacaklardı. Aylardır bunun için ter dökmüşler, hedefe varmışlardı. Kaç beton delmiş, kaç demir kesmiş, kaç temelin altından geçmişlerdi. Nice aramayı atlatmış, nice toprak kazmışlardı. En az on kamyonluk toprak vardı çatı arasında. Ve nihayet, tünelin ucundaki özgürlüğe ulaşmışlardı işte.

Koğuş kapısı kapandıktan hemen sonra iki kişi tünele indi. Çatı arasındaki tüm sırt çantaları tuvalete indirilmişti. Ceplerine yüz maskeleri ve el bandajları konulmuş olan tek tip ceketler de tuvalette hazırdı. Koğuştakiler, sivil pantolonları üzerine tek tip pantolonlarını giymiş, yüzlerinde hafif bir heyecanla aşağıdan gelecek haberi bekliyorlardı. Tabii oturuşlarını yine öyle ayarlamışlardı ki nöbetçi mazgaldan bakacak olsa, çoğunun belden aşağısını göremez, herkesin böyle pantolonlu olduğunu fark edemezdi. Birbirlerine gülümsüyor, içlerinde firarla ilgili gizli anlamlar olan espriler yapıyorlardı. Ne var ki aşağıdan gelen haber can sıkıcıydı. Sert bir tabakayla karşılaşılmıştı; deliğin açlıması daha birkaç saat sürerdi. O gece bir miktar kazmak ve kaçışı ertesi geceye ertelemekten başka çare yoktu. Beklenen haber, ertesi gece aynı saatlerde geldi. Delik açılmıştı.

Herkes tünele inince bir ateş dili bütün yüzleri yaladı. En büyük, en sevinçli, en tehlikeli an başlamıştı. Herkes sırasını biliyordu. Sırası gelen birkaç el hareketiyle yatağını şişiriyor ve tuvalete

giriyordu. Sessizce yapılıyordu her şey. Televizyonun sesinden başka hiçbir ses çıkmıyordu koğuşta. En son çıkacak olan, televizyonu kapatıp öyle çıkacaktı. Tuvalete giren hemen ceketini giyiyor, önceden ceketinin cebine yerleştirmiş olduğu yüz maskesini ve bilekleri lastikli el bandajlarını takıyor, pantolonunun paçalarını çoraplarına soktuktan sonra da, sırt çantasını eline alıp tünele giriyordu. Kapkaranlık tünelde birbirlerinin bacaklarını ezerek, nefes nefese sürünüyorlardı. Körük çalışmayınca, ilerideki delikten gelen azıcık hava bunca insana birden yetmiyordu. Ter içinde kalmışlardı.

Ön taraftan gelen ve herkesin arkasındakine ilettiği bir haber, ağır bir silindir gibi ezip geçti üzerlerinden:

"Geri dönüyoruz. Herkes kendi koğuşuna!"

Ne demekti bu? Ne olmuştu ileride? Nereden çıkmıştı bu uğursuz haber? Yoksa cezaevi idaresi tüm olup bitenden haberdardı da, dışarısı silahlı askerlerle mi kuşatılmıştı? Şahin'in aklına ilk gelen, en önden çıkmakla görevlendirdikleri kişilerin nöbetçiler tarafından görüldüğü ve bunun üzerine kaçmanın mümkün olmaktan çıktığı oldu. Müthiş bir acı hissetti yüreğinde. Bunca emek boşa mı gidecekti? Bu kez birbirlerinin kafalarını tekmeleyerek geri geri sürünüyorlardı. Tuvalete çıkan, sırt çantasını, ceketini, maske ve bandajını oraya bırakıyor, ayakkabılarının çamurlarını sildikten sonra koğuşa giriyordu. Televizyonun sesi yeniden açılmış, yataklardaki şişkinlikler düzeltilmişti. Kimsede moral diye bir şey kalmamıştı. Yüzleri asık, şaşkındı herkes. Kimse ne olduğunu bilmiyordu. Nihayet, önden çıkacak olanlar geldi. Bütün gözler merakla onlara çevrildi. Deliğin çıktığı yer çok kötü, diye açıkladı durumu içlerinden biri. Duvarın üzerindeki projektörler etki alanı içindeydi. Epeyce aydınlıktı. Sol taraftaki kulenin nöbetçisi, kule balkonunda sürekli dolanıyordu ve bu durumda deliğin olduğu tarafa döndüğünde, delikten çıkanı görmemesi mümkün değildi. Sağ taraftaki benzinliğin nöbetçisini görememişlerdi ama varsa ve benzinlikle cezaevi arasındaki araya da çıkıyorsa, onun gözünden kurtulmak da mümkün değildi. Aynı şekilde, cezaevi dış devriyesi çıkış anında o taraftaki köşeyi dönecek olursa, onlar da kesinlikle görürlerdi. Sonuç olarak, yüzde doksan dokuz ölümle sonuçlanırdı bu iş. Acıklı bir sonuçtu bu. Seksen beş metrelik, yani ülke tarihinin o ana kadarki en uzun tünelini kazmışlardı ama bu da yetmiyordu. Herkesin yüzünden düşünden bin parçaydı.

"Deliğin yeniden kapatılması mümkün mü" diye sordu Şahin.

Mümkün olsa delik kapatılır, bir hafta daha çalışılarak, nöbetçilerden iyice uzağa, projektörlerin etki alanının dışına çıkılırdı. İki gündür tünele inmemişti kendisi. Bu yüzden deliğin durumunu bilmiyordu.

"Mümkün değil, delik çok büyük."

Ya o gece kaçılacak ya da sabah olduğunda nöbetçiler deliği görecekler ve her şey bitecekti. İşi gönüllülüğe bırakmaktan başka yapılacak bir şey yoktu. Sekiz gönüllü çıktı. Biri 7. Koğuş'tan, Samsun Kurtuluş davasında ömür boyu hapis cezasına çarptırılmış Necati, diğerleri ise 8. Koğuş'tan, tünele ilk başlayan kadronun tümü ile koğuşa sonradan gelen Salih ve Bekir.

Bir tek yolları vardı: Tünelden çıkarken kuleye bakmak, nöbetçi balkonun öbür tarafına döndüğü anda fırlamak ve tekrar deliğin olduğu tarafa gelinceye kadar, yani en çok birkaç saniye içinde, kendilerini otuz metre ötedeki benzinliğin duvarının dibine atmak. Benzinlik nöbetçisi ile cezaevi çevresinde dolanan devriyelerin engeline takılıp takılmamak ise tamamen şansa kalacaktı.

Ya özgürlük ya ölüm. İkisi arasında yüzde birlik bir şans vardı. Sırt çantalarını bırakacak, kalın giysilerini çıkaracaklardı artık. Yüz maskelerine, el bandajlarına da gerek yoktu. Delikten çıkınca çok seri, çok hızlı olunmalıydı çünkü. Kısa sürede harekete geçtiler. Tünele girmeden önce, tuvaletteki sırt çantasının içinden, beraberinde götürmek için ayırmış olduğu mektuplarını ve resim albümünü çıkardı Şahin.

Bir naylonun içindeki mektupların üçü, çok sevdiği bir arkadaşının cezaevinden yazdığı mektuplardı. Diğerleri ise, Gönül'ün, cezaevinden ve dışarıdan yazdığı mektuplar. Albümde ise Gönül'ün resimleri vardı. Ölürse bari, yanında Gönül olsun, diye düşününce hüzünlü bir sevince kapıldı. Sanki Gönül'ün resimleri onu görünmez hale getirecekti. Umutlandı. Az önce, herkesin tek tek karar vermek zorunda kaldığı o kısa sürede, nasıl da şiddetli bir çarpışma yaşamıştı kafasında. Gönül'ün tek korkusu onun ölümüydü ve şimdiden yarı ölü sayılırdı ama gerçekten ölürse, bu Gönül'ün de ölümü anlamına gelecekti. Bir an Gönül'ün ölü bedeninin görüntüsü belirdi beyninde, ani bir kararsızlığın arkasından kaçmaya karar verdi.

Albümü ön taraftan, mektupların olduğu naylon torbayı da arka taraftan pantolonunun beline soktu. Saatine baktı ve tünele

girdi. On ikiye beş vardı. Beş dakika sonra yeni bir günün ilk dakikaları başlayacak ve onlar ya özgürlüğü ya da ölümü kucaklamış olacaklardı.

Kendiliğinden başladı çıkış. Deliğe gelen çıkıyordu. Sıra Şahin'e geldiğinde, gözlerine kadar kafasını çıkarıp sol taraftaki kuleye baktı. Nöbetçi, balkonun bu tarafında değildi. Yukarı doğru hızla çekti kendini. Bir bacağını dışarı attı. Aynı anda silahlı bir asker sağ taraftaki benzinliğin yanından, benzinlikle cezaevi arasındaki araya çıktı. Hızla yeniden tünelin içine attı kendini. Çıkıp koşmaya başlamış olsaydı askerle karşı karşıya gelmesi kaçınılmaz olacaktı.

Yeniden kafasını gözlerine kadar dışarı çıkardı ve askeri takip etmeye başladı. Benzinliğin bu tarafındaki duvarın dibinde, kendisinden önce çıkmış olan arkadaşlarının yere uzanmış karaltıları belli oluyordu. Ay ışığı da vardı ve bunu hesaba katmadıklarına içerledi. Arayı geçen asker, cezaevinin sağ tarafında kayboldu. Ama tahmin ettiği gibi, birkaç saniye sonra geri dönüp yeniden araya çıktı. Bu kez benzinliğe doğru ilerliyordu. Yarım dakika sonra, yirmi metre kadar uzunluğu olan benzinliğin öbür tarafında görünmez oldu. Acaba başlara kadar gidiyor muydu, yoksa yalnızca bu arada nöbet tutuyordu da hemen geri mi dönecekti? Bunu bilmiyordu. İşin bu yanı şansa kalacaktı.

Sol taraftaki kuleye çevirdi gözlerini. Nöbetçi, balkonun öbür tarafına dönmüştü yine. Hızla fırladı delikten. Koşup, benzinliğin bir tarafına, duvarın dibine sessizce attı kendini. Kulakları benzinliğin öbür tarafındaki nöbetçinin ayak seslerine, gözleri ise sol taraftaki kule nöbetçisindeydi.

Benzinliğin gölgesinde, kaplumbağadan daha da yavaş sürünmeye başladılar. Benzinlik duvarının yüksekliği altmış yetmiş santim ancak vardı. Duvarın çeşitli noktalarından yukarı doğru demir direkler dikilmiş, direklerin üzerine sac bir çatı çekilmişti. Küçücük bir ses bile öbür taraftaki askerin kulağına giderdi. Ve asker bir ses duyacak olursa, bu tarafa bakması için benzinliği dolanması gerekmiyordu; kendi tarafındaki duvardan atlayıp gelir, kafasını uzatıp bakabilirdi.

Daha benzinliği yarılamamışlardı ki zınk diye durdular. Sol taraftaki kulenin olduğu kısımda biri önde diğeri arkada cezaevi devriyesi silahlı iki asker belirmişti. Beş on adım sonra, arkadaki asker durup, onlara doğru bakmaya başladı. Benzinliğin dibinde-

kiler nefes bile almıyorlardı artık. Her an kıyamet kopabilir, üzerlerine kurşunlar yağabilirdi.

Arkadakinin durduğundan habersiz olan öndeki asker, nihayet farkına varmış olacaktı ki durdu ve geriye dönüp bağırdı:

"Yürüsene oğlum! Ne dikilip durmuşsun orada?"

Arkadaki asker, hiç kıpırdamayan karaltıları bir şeye benzetememiş, herhangi bir tehlikeye yoramamış olmalıydı.

Az sonra, ikisi birden, köşeyi dönüp görünmez oldular. Ölmüş de yeniden dirilmiş gibi hisseden kaçaklar yeniden harekete geçtiler. Koğuşun dip ranzasında provasını yaptıkları alçak sürünme tekniği ile ilerliyorlardı. Az sonra, benzinliği geride bıraktılar. Kuleden görülemeyecek kadar uzaklaşmışlardı artık. Ama gittikçe açığa çıkıyor, benzinlik nöbetçisiyle, benzinliğin yirmi metre kadar sağındaki helikopter pistinin nöbetçilerinin hedefi durumuna geliyorlardı.

Arkaya bakmanın hiçbir yararı yoktu, hiç durmadan sürünmek ve uzaklaşmak en iyisiydi. Arkadan kurşunlar yağmaya başlamadıkça her şey yolunda demekti. Umutları giderek arttı. Haksız değillerdi. Birinci tel örgünün altından geçmiştiler bile. İnceden bir sevinç filizlenmeye başladı içlerinde. Altlarındaki toprağın, yeşil çimenin kokusunu, yumuşaklığını, karşı konulamaz güzelliğini gittikçe daha çok fark ediyorlardı.

Bir metre yüksekliğindeki bir tümseğin arkasına dolandıklarında durdular. Cezaevini, benzinliği, helikopter sahasını kapatıyordu tümsek. Diz üstü doğruldular. İlk ve en önemli seansı atlatmışlardı. Her zamanki gibi, cezaevinin kulelerinden gelen boğuk ve zor duyulur sesler gelmeye başlayınca gülümsedi Şahin: Duur! Kimdir o! Ellerini başının üstüne koy! Yavaş yavaş yaklaş!

Başka bir arzunuz var mı efendim? diye bağırası geldiyse de Şahin'in, sevinmek ve dalga geçmek için henüz çok erkendi. Önlerinde başka tel örgüler, başka nöbetçiler, daha başka bir yığın engel vardı.

Fısıldaştılar. Üzerlerindeki tek tip elbiseleri çıkarmaya karar verdiler. Şahin, ceketini çıkarmış ve pantolonuna el atmıştı ki kurşun yemiş gibi sendeledi. Arka tarafından beline soktuğu mektup torbası yerinde yoktu. Delikten çıkıp koşmaya başladığında düşmüştü mutlaka. Yüreğinde derin bir boşluk hissetti. Gelişlerini büyük bir sabırsızlıkla beklediği, geldiklerinde yana yakıla tekrar tekrar okuduğu ve yıllardır özene bezene koruduğu karısının

mektuplarını kaybetmişti. Yeniden geriye dönmek öylesine tehlikeliydi ki. Albümü eline alıp sıkıca tuttu.

İkinci tel örgüye doğru sürünmeye başladılar. Elli metre kala durdular. Gözlerini dikip, tel örgü boyunca gezdiklerini bildikleri nöbetçilerin o anda yakınlarda olup olmadıklarını gözlediler bir süre. Hayır. Görünmüyorlardı. Tam hareket edecekken nizamiyenin olduğu yerden hareket eden bir araba, tel örgünün öbür tarafından, tel örgü boyunca uzanan şose yolda hızla yaklaşmaya başladı. Fark ettiler herhalde, diye fısıldadı biri. Bomba gibi ağır, parçaları beyinlerine saplanan bir fısıltı oldu bu. Aynı anda, arabanın ışıkları da uzaktan kendilerine doğruldu. İyice yere yapıştılar.

Korkulan olmadı. Araba yan döndü ve başka bir yola sapıp, inşaat halindeki havaalanı pistlerini dolandı arkadan. Başlarını kaldırıp izlemeye başladılar. İnşaat malzemesi taşıyan araba kendilerine göre iyice sağ tarafta, inşaat alanının ta öbür başında durdu. Rahatlamışlardı. Zaten fark edilmiş olsalar, alarm verilir, her tarafı aydınlatmaya muktedir dev projektörler yakılırdı.

Nöbetçileri hâlâ görünmeyen tel örgünün altından sürünerek aceleyle geçtikten sonra tel örgünün öte tarafındaki şose yola ulaştılar. Pistlere doğru ilerlemeye başladılar. Bir yandan ilerliyor, bir yandan da pistlerin arkasındaki, önlerinde kapı lambaları yanan kulübeye benzer binaların ne olduğunu ve nöbetçilerce korunup korunmadıklarını anlamaya çalışıyorlardı.

Görebildikleri kadarıyla hiçbirinin önünde nöbetçi yoktu. İnşaatta çalışan işçilerin ya da askerlerin kulübeleri olmalıydı bunlar. Sol tarafta, inşaatların başladığı ışıksız, büyük bir bina vardı. Ne olduğu belli değildi! Pistin kenarına daha yeni gelmişlerdi ki bir kez daha durmak, yere yapışmak zorunda kaldılar. İki köpek, kulübelerin olduğu yerden var gücüyle havlamaya başlamıştı. Hapı yuttuklarını düşündü Şahin. Aklına dışarıda, operasyonlar sırasında köpeklerden çektikleri sıkıntılar geldi. Köpeklerin havlamaları yüzünden nereden gelip ne tarafa gittiklerini, hangi evlere uğradıklarını anlardı muhbirler. Aynı belaya tutulmuşlardı işte yine. Ya şimdi bütün bu kulübelerden askerler dökülürlerse dışarı? Ya da etraftaki tüm nöbetçilerin gözleri bu tarafa dikilirse? Sürüne sürüne sola doğru kaymaya, kulübelerden uzaklaşmaya başladılar. Hiçbir kulübenin ışığı yanmamış, herhangi bir tehlikeli gelişme olmamıştı henüz. Kulübelerden biraz uzaklaşınca, köpek-

ler de havlamayı kesti. Önlerinde koskocaman bir pist belirdi. Ay ışığının ve etraftaki elektrik lambalarının etkisiyle beton pist ayna gibi parlıyordu. Üzerinden geçecek birini, en uzaktaki nöbetçiler bile fark edebilirdi. Burayı, tek sıra halinde, son sürat koşarak geçmek zorundalardı. O anda herhangi bir nöbetçinin gözü oraya bakmıyorsa kurtulurlardı. Sürünerek geçmeye kalkarlarsa, bu en azından beş dakika sürerdi ki nöbetçiye görünme tehlikesi çok artardı.

Karar verir vermez fırladılar. Koşmuyor da sanki bir aynanın üzerinde kayıyorlardı sanki. Her an patlayacak tüfek, ötecek düdük seslerini bekliyorlardı.

Sonunda pisti geçtiler. İki büklüm koşmaya devam ettiler. Her ne kadar henüz hava alayını çıkmamış olsalar da nöbetçilerin yoğun olduğu yerleri epey geride bırakmışlardı.

Az sonra, hava alayının dış tel örgüsü göründü. Elli metre kadar önlerindeydi. Durup izlediler bir süre. Nöbetçi diye bir şey yoktu ortalıkta. Bir çırpıda vardılar tel örgünün yanına. Altından geçilecek gibi değildi. Aşılmaz bir duvardı sanki.

Küçücük kareler halinde örülü üç metre yüksekliğindeki tel örgüden ne elle tutunmak ne de ayak geçirmek mümkün görünüyordu. Kalakaldılar. Sonra biri yana doğru biraz yürümeyi, belki bir çıkış yeri bulabileceklerini fısıldadı.

Sağa doğru yürümeye başladılar. On beş yirmi adım atmışlardı ki kocaman bir gedik çıktı önlerine. Biri, gediğin kerhaneye gidip gelen askerlerin işi olduğunu fısıldayınca ister istemez gülüştüler.

Gedikten teker teker geçtiler tel örgünün öbür tarafında, üzerinden tren yolunun geçtiği tümsek uzanıyordu. Tümseği tırmanıp, bir yanı Erzurum, diğer yanı Sivas'a doğru uzanan demiryoluna çıktılar. Geceleri duyduğu tren düdüklerini anımsadı Şahin.

Demiryolunun kenarından tek sıra halinde koşmaya başladılar. Gökyüzüne bakan Şahin, hilali ve ona sevincini paylaşıyorlarmış gibi gelen yıldızların kıpır kıpır gülümsediklerini gördü. Yıllar önce Genya dağı eteğindeki geceyi anımsadı ve dudaklarından, ne güzel bir şeysin ey özgürlük, sözleri döküldü. Koşarken hafif bir rüzgârın okşadığı göğsünü, özgürlük sevinci ve ikinci kez kaçmanın keyfi doldurmuştu. Havada soludukca insanı sarhoş eden bir şeyler vardı. Ayaklarının yerden kesildiğini ve yıldızlara doğru uçmaya başladığını hissetti.

Saatler sonra, Erzincan garının içinde buldular kendilerini. Sağ ve sol tarafları yüksek duvarlarla çevriliydi. Yeni bir hapishaneye düşmüştüler sanki! Geri dönebilirlerdi ama herhangi bir gar görevlisi tarafından görülmüşlerse, geri dönüşleri kuşku yaratabilir, hiç yoktan ihbar edilebilirlerdi. Kenarda büyük bir bina vardı, gar müdürlüğü binası olmalıydı.

Gece vardiyasından dönen işçiler gibi yürümeye başladılar. İkişer üçer gruplar halinde, ceketleri omuzlarında, kısık sesle sohbet ederek, bir penceresinde ışık yanan binanın önünden geçtiler. Karanlığa girince, demiryolu boyunca yeniden koşmaya başladılar, il merkezini geride bırakmışlardı. On beş dakika sonra bir cezaevini karşılarında buldular. Erzincan'da sivil cezaeviyle birlikte üç tane cezaevi olduğunu biliyorlardı. Erzincan 2 No'lu Askeri Cezaevi'nin şehir dışında, demiryoluna yakın bir yerde olduğundan da haberdarlardı. Birkaç yüz metre ötedeydi işte; yüksek duvarları, upuzun tel örgüleri, duvarlardan duvarlara gezinen silahlı nöbetçileriyle durup bakmadan edemediler. Hepsi arkadaşlarıydı içeridekilerin, başka cezaevlerinde aynı koğuşlarda yatmışlardı. Birlikte firar düşleri kurmuştu Şahin bazılarıyla.

Karasu nehri olduğunu düşündükleri büyük bir dere ile karşılaşınca, demiryolundan ayrıldılar. Bir köprünün üzerinden nehrin öbür yanına geçtiler. Sonra kıyıya indiler. Nehri takip edip, Sivas'a doğru uzaklaşmayı planlamışlardı çıkmadan önce.

Elli metre sonra vazgeçtiler. Kıyıdan yürümek hayli zor gelmişti. Fazla zaman alacaktı. Nehri bırakıp biraz önce geçtikleri köprüden gelen şose yola çıktılar. Ovanın içlerine doğru, dümdüz uzanıyordu yol. Koşmaya başladılar. Uzaklarda, ova köylerine ait tek tük ışıklar yanıyordu. Nereye gidiyorlardı? Önlerine neler çıkacaktı? Sabah olunca nerede gizleneceklerdi? Yanıtsız sorular başlamış, dışarıdan hiçbir desteğin olmayışı kendini hemen belli etmişti.

Umurlarında değildi yine de. Ay ışığının altında, ekin ve çimen kokularını soluya soluya, koşuyorlardı. Ne zincir ne kelepçe ne başlarında bekleyen parmağı tetikte bir asker ne de duvarlarla çevrili renksiz, ışıksız, kokusuz o daracık dünya vardı artık. Dünyanın bu kadar büyük olduğunu unuttuğunu düşündü Şahin. Ortalık ışımaya başladığında, göz alabildiğine uzanan Erzincan ovasının ortasında kalakaldılar. Hangi karaltının üzerine koşmuşlarsa boşa çıkmış, gizlenebilecekleri bir yer bulamamışlardı. Ötede

beride tek tük söğüt ağaçları olsa da, bunca insanı gizleyemezdi. Zaten çoğu kanal kenarlarına dikiliydi, köylülerle karşılaşmaları kaçınılmazdı. Tarlaların içine gizlenmektan başka çareleri yoktu.

Bir kanalın kenarında durmuş, uçsuz bucaksız uzayan buğday tarlalarının kırk elli santim yüksekliğindeki ekinlerine çaresizce baktılar. Şafak sökmek üzereydi. Acele etmek zorundalardı.

Fazla beklemediler. Tarlaların en büyüğüne girdiler. Üçer beşer metre arayla, ortaya doğru ilerlediler. Az sonra herkes kendisine bir yer bulmuş, buğdayları sökmeye başlamıştı.

Şahin, boyu uzunluğundaki bir kısımdan buğdayları köklerinden söküp yana istiflemeye, nemli toprağı elleriyle eşelemeye, sonra da eşelediği toprağı tarla boyunca savurmaya başladı. Derinlik on beş yirmi santimi bulunca eşelemeyi bıraktı. Çukurun içine girip oturdu. İleri doğru uzattığı ayaklarından başlayarak beline kadar toprak ekti. Sonra, yan tarafa bırakmış olduğu buğdayları alıp, üzerindeki toprağa dikmeye başladı. Buğdayların mümkün olduğunca dik durması gerekiyordu. Sökülmüş oldukları askeri helikopterler ya da tarlanın kenarından geçecek köylüler tarafından fark edilmemeliydi. Çukura tamamen uzandı sonra. Gittikçe mavileşen gökyüzünü seyretmeye, kulaklarını dolduran kuş cıvıltılarını dinlemeye bıraktı kendini.

Beş dakika sonra, tüm vücudunun soğumaya başladığını hissetti. Aldırış etmedi önce; hâlâ firar sarhoşluğu içindeydi. Ama yarım saat sonra, "Ah bir güneş çıksa!" diye düşünür olmuştu. İliklerine dek üşüyor, titriyordu. Derken, belli belirsiz bir hoparlör sesi duydu. Yakınlarda bir köy vardı demek ki. Kulaklarını dikip anlamaya çalıştı. "Kaçaklar... Ordu komutanlığı gibi..." kelimeler çalındı kulağına. Muhtemelen durumdan köylüler haberdar ediliyor, gördükleri yabancıları hemen ihbar etmeleri isteniyordu. Çoğunun ihbar edeceğini düşünen Şahin, ne acı, diye geçirdi içinden.

Az sonra, bütün ova helikopter sesleriyle doldu. Ağzını gökyüzü boyunca açmış bir canavar homurdayıp duruyordu sanki! Sağdan, soldan, ileriden, arkadan, dört bir yandan duyuluyordu homurtular. İşte iki tanesi, tam üstlerinden geçiyordu. Heyecanla birlikte büyük bir tiksinti duydu Şahin. Helikopterlerden eskiden de nefret ederdi. O zaman da yine böyle, şafaktan az sonra, taze bir sabah vaktinde doldurmuşlardı gökyüzünü. Karakol baskınından on gün sonraydı. Fatsa köylerinde bir hafta kadar kalmış,

sonra geri dönmüşlerdi. Sevinçli, coşkulu bulmuşlardı köylüleri döndüklerinde. Bekledikleri büyük operasyonlar henüz başlamamıştı. Köylüler korkuya kapılsalar da devrimcilerin nihayet eyleme geçmiş olmalarından dolayı memnunmuş gibi bir izlenim bırakıyorlardı. Hayret ve bir çeşit hayranlıkla bakılıyordu baskında alınmış G3 ve kütüklere. Baskından sonra faşistler tek bir eylem bile yapamamışlardı. Çoğu da içeride zaten. Salim Yaman ve Suavi Kataroğlu başta olmak üzere birçok faşist baskının ertesi günü gözaltına alınmış, Nevzat ekibinin de dağılmaya bağladığına dair söylentiler vardı. Yüzbaşı Karatan Aybastı'dan ayrılmıştı. Baskın gecesi, Alankent'te, kendini yere atıp yerleri yumruklamış, giderayak böyle bir darbe yemeyi içine sindirememişti.

Köylüler haklıydı, yoğun bir hazırlık söz konusuydu askeri kesimde. Şehir çıkışındaki üç katlı imam hatip okulu karakol haline getirilmişti. Okulun önü askeri araçlarla doluydu. Bolu'dan geldikleri söylenen, özel eğitimli komandolar yerleşmişti oraya. Ordu ve Tokat yollarından uzun otobüs konvoylarıyla gelen yeni komando birlikleri şehre girince, evlerde kalmak sakıncalı olmuş, geç saatlerde, köyün yakınındaki bir ormana çekilmiş, ağaç diplerine kıvrılmışlardı. Hepi topu on sekiz kişi kalmışlar, şafaklar, gökyüzünden gelen siren ve taka tuka sesleriyle açılır olmuştu. Şaşkın şaşkın ne olup bittiğini anlamaya çalışırken, üç helikopter, bulundukları ağaçların tam üzerinden geçmişti. Beklenen büyük operasyon başlamış, o günden sonra da helikopterler, Fatsa, Aybastı, Çamaş üzerinden bir gün bile eksik olmamıştı.

Şahin, uyuşmuş bedenini hafifçe kıpırdatmak istediyse de helikopterlerin o an tekrar yaklaşması üzerine yapamadı. Dur durak bilmeden uçuyorlardı. Ovanın üzerinde dolanıyor, çevredeki dağları tarıyorlardı. Seslerine bakılırsa daha çok dağlara hücum ediyorlardı. Böylesine büyük bir firarı başaranların, cezaevinden beş altı kilometre ötede, düz ovada kalacak kadar beceriksiz olamayacaklarını düşünüyorlardı mutlaka. İyi ki böyle düşünüyorlardı da, ovayı alçaktan taramıyorlardı. Şahin, iyi saklanamadıklarını düşünüyor, helikopterlerin üzerlerinden her geçişinde içi sıkıntıyla doluyordu. Önünde sonunda fark edileceklerdi bu gidişle. Ne kadar kıpırdamasalar da üzerlerindeki buğdaylar bozuluyor, görünür duruma düşüyorlardı. Bedenine kramplar girmeye, sırtına iğneler batmaya başlamıştı. Sabah soğunun yerini bu kez güneşin kavurucu sıcaklığı almış, bütün bedeni ter içinde kalmıştı.

Toprak, toz ve buğday yaprakları terli yüzüne, ellerine yapışmıştı. Ne iyi ki, bir arkadaşından aldığı şapkayı başına geçirmeyi ihmal etmemişti kaçarken. Araziye uygun renkte, ince bezden bir şapkaydı bu. Kendi elleriyle dikmişti arkadaşı. Gözlerini, yüzünü az çok koruyabiliyordu güneşten bu şapka sayesinde.

Öğle saatlerinde, ikisi kız biri erkek üç çocuk, bulundukları tarlanın kenarına kadar gelip oynamaya başladılar. Biraz daha ötelerden ise, köylülerin sesleri geliyordu. Sıkıntılı bir durumdu! Ya tarlaya girecek olurlarsa? Diğer yandan, ellerinden kaçacakları korkusuyla gittikçe amansızlaşmıştı helikopter ucuşları. Bir dağdan öbür dağa, ovanın bir yanından öbür yanına gidip geliyor, dönüp duruyorlardı.

Saatler sonra gün döndü, güneşin batma saatleri yaklaştı. "Bugünü atlatacağız galiba!" diye umutlandı Şahin içinden. Elini beline atıp, albümü okşadı. Güneş batmış, o kavurucu sıcaktan da kurtulmuşlardı. Ama bir saat sonra, toprak soğumaya başladı. Sabahki titreme sardı yine bedenini. Saatlerdir güneşten aldığı ısıdan zerre kalmamıştı.

Havanın kararmasıyla birlikte helikopterler son turlarını atıp çekildiklerinde, hareketsizlik ve soğuk yüzünden buzdan kadavralara dönmüşlerdi. Güç bela doğruldular. Isınmak ve taşlaşmış bedenlerini yeniden işler hale getirmek için eğilip kalkıyor, bir yandan da yattıkları yerleri düzeltiyor, bir iz bırakmamak için buğdayları yeniden toprağa dikiyorlardı. Tarlanın kenarındaki kanalda bir araya gelmiş, her şeye rağmen neşeyle şakalaşmaya başlamışlardı. Sigaraları yoktu. O acele içinde, sırt çantalarındaki sigaralardan yanlarına alamamışlardı. Uzakta, Erzincan-Sivas asfaltında, karşılıklı gidip gelen arabaların ışıkları görünüyordu. Yolu takip ederek Suşehri'ne doğru yürümeye karar verdiler. İki güne oraya ulaşabileceklerini düşünüyorlardı. Sivas'ın Suşehri ilçesinden, Salih'in memleketi Tokat'a geçebilirlerse, gerisi önemli değildi. Tam yürümeye başlayacaklarında, bir dakika arkadaşlar, diye fısıldadı Sebahattin titrek bir sesle. Elleriyle karnına bastırıyordu. Yüzünde, acı çeken bir hal vardı. Ne oldu, diye sordular. Midesinin ağrıdığını söyledi. Birkaç dakika sonra da yerde kıvranmaya başladı. Dişlerini acıyla sıkıyor, inliyordu. Herkes başına toplanmıştı.

"Nasıl bir ağrı?"

"Nerende?"

"Geçecek gibi mi?"

Kısa kısa yanıtlar veriyordu Sebahattin, güçlükle, açlıktandır belki de az sonra geçer, diyordu.

Soğuktan da olabilir, diye ekliyordu.

İki kişi, çeşitli yerlerinden ovalamaya, gömleğinden içeri ağızlarıyla sıcak nefes vererek ısıtmaya başladılar onu. Sancısında hiçbir azalma olmadı yine de. Sebahattin, açlıktan olduğunu ileri sürüyordu sürekli. Acıkmışlardı gerçekten. Bütün gün bir şey yememişlerdi.

Sebahattin'inse hayli iri bir bedeni vardı.

"Benimle bir kişi gelsin, şehre gidip kenar semtlerdeki bakkallardan bir şeyler alalım, teklifini yaptı Salih. Gizlice girer çıkarız bakkallara."

"Ben gelirim" dedi Hasan.

"Alsak da alamasak da sabahtan önce döneriz" dedi Salih.

Ayrıldılar.

İki kişi Sebahattin'i ısıtmaya devam ediyordu. Ay çıkmış, ortalığa altın renkli ışıklarını saçmıştı. Az sonra çevrede bir şeyler aranan Bekir geri döndü. Eliyle, yüz metre kadar ilerideki bir ağacın karaltısını göstererek:

"Su ağaç meyve ağacına benziyor. Gidip, bir bakar mısın" dedi Şahin'e. "Ben, şuradaki bir kirpi ile ilgileneceğim de."

Tarlanın kenarından ilerleyip, ağacın yanına vardı Şahin. Gerçekten de bir elma ağacıydı bu. Alt dalları yakaladı ve iyice çekti kendine. Birkaç yoklama sonunda, ellerine fındık büyüklüğünde elmalar gelince için için sevindi. On dakika sonra, ceplerini doldurmuş bir şekilde geri döndü. Sebahattin, hâlâ inliyordu.

"Elma buldum Sebahattin. Yiyebilir misin?"

Avuçlarına doldurduğu elmaları olduğu gibi ağzına attı Sebahattin. Sonra bir avuç daha. Saplarını bile ayırmadan.

Elmalar, herkesi sevindirmişti. Bu kez, dört kişi birden gittiler ağaca. Üzerine çıkıp toplamaya başladılar. Yarım saat sonra ağaçta elma kalmadı. Yedi sekiz avuç elma ancak çıkmıştı kocaman ağaçta. Ne kadar dolaştılarsa da başka bir meyve ağacı bulamadılar çevrede. Sebahattin'in sancısı bir saat kadar sonra dindi. Herkes, gidenleri beklemeye koyuldu artık.

"Kirpiyi ne yaptın Bekir?"

Volta atmak için yan taraftaki bir çayıra doğru uzaklaşırken, Bekir'in yanından geçen kirpi aklına gelmişti.

"Bıraktım gitti. Hem küçük bir şeydi hem de ateş yakamayacağımızı düşündüm."

Şahin çayır boyunca volta atmaya başladı. Yukarıdan, iplik iplik ay ışığı akıyordu. Ayaklarının altında yumuşacık çimenin dolu dolu yeşil kokusu. Firari özgürlüğün düşlerindeki kadar şahane olduğunu düşündü. Az mı düşünü kurmuştu bunun, beton bahçeler üzerinde, iki adımlık hücrelerde volta atarken. Artvin firarından sonra yaşadığı güzel anları anımsar, onların özlemini duyardı hep. Fatsa'ya doğru yola çıkmadan önce, köylerde saklanmışlardı bir süre. Birinde, bir köy öğretmeninin evine götürülmüşlerdi Özgüç'le birlikte, bir gece vakti.

Öğretmen evinde yoktu. Ankara'da olduğunu, on beş gün sonra geleceğini söylemişti karısı. Bir hafta sonra gelmişti oysa. Gazetede olayı okur okumaz, işlerini yarım bırakıp hemen yola çıkmış. Düşünmüş ki kaçanların bazıları mutlaka kendi evindedir. Ayrılmalarından önce yetişip tanımak istemiş onları. Evinde adam olup olmadığını değil de kaç kişi olduğunu sormuştu bu yüzden karısına. Gerçi kimseye görünmeden ve hiç dışarı çıkmadan gizleniyorlardı evde ama öğretmen dayanamaz, geceleri dışarı çıkarırdı onları. Ormanlara götürüp gezdirir, her seferinde de bir çayır bularak spor yapmalarını isterdi. "Gerilla olmaya hazırlanmak gerekir" derken, bir kenara oturur sigara içerdi. "Sen de katılsana idmana Hoca" derlerdi de, "yok" derdi, "beni boş verin çocuklar, benden gerilla olmaz. Yataklık yapıyorum ya, neyinize yetmiyor?" Birlikte gülerlerdi.

Aynı güzel gezintideydi işte yine Şahin. Farklı olan artık ortalıkta evine gidebilecekleri tek kişinin kalmamasıydı. Eskiden tanımadığın bir evin kapısını çalıp devrimci olduğunu ve polis tarafından takip edildiğini söylemen yeterli olurdu. İçeri alınıp korunurdun... Ya şimdi? Görecek olan on kişiden dokuzu ihbara koşar mutlaka! İşte cuntanın başarısı. Ya da bizim başarısızlığımız. Neyse, olan olmuştu, önemli olan bundan sonrasıydı artık, yarındı önemli olan, on kişiden biri de olsa bizden yana ya, buna da sevinmek, değerini bilmek lazım! Yanlarına varabilirsek, kapısını açacak, yardım elini uzatacak yüzlerce dostumuz var yine de, başlarına gelebilecek her türlü belayı göze alarak. Kim bilir nasıl sevinmişlerdir kaçtığımızı duyunca? Akşam haberlerinde mutlaka verilmiştir. Aybastılılar, topraklarından yeni bir Reşat'ın çıktığını duyan Şavşatlılar kaçtıklarına sevinmiştir. Şavşat'ta ne-

redeyse içeri tıkacak kimse kalmadı. Hepsini sorgulardan, gözetimlerden, mahpuslardan geçirdiler. Yalnız Şavşat'tan değiş, her yerden çıkacak Reşatlar! Bir ilde üç cezaevi, çıkar elbet. Kaçışımız örnek olacak, firar dalgası bütün cezaevlerine yayılacak. Mümkün görmeyenler kaçılabilirmiş diyecek, kaçılabilir diyenler, zaten daha çok kafa yoracaklar şimdi. Arkamızdan başka firarlar olacak, eminim... Yakalanmamızı dileyenler çok olsa da binlerce insan da kurtulmamız için dua ediyordur şimdi. En azından tutuklu aileleri. Ne çok çektiler, ne büyük acılar yaşadılar Kiminin gözleri önünde vuruldu cocukları, kiminin yarısı vuruldu diğer yarısı tutuklandı, kimininse cezaevleri oldu evleri, dededen toruna ailece tutuklandılar. Büyükbabam yaşıyor olsaydı keşke. Kaçmamı istemezdi ama sevinirdi. Bende kendinden bir şeyler bulur, herkesten çok severdi. Son nefesinde adımı anmış, gözleri açık gitmiş dedemin! Babam ne durumda acaba? Çoktan içeri alıp sıkıştırmışlardır. Ya annem? Ta iki gün önce, nasıl da büyük bir şanssızlıkla görüşüme geldi! Her görüşte tembih eder dururdu sakın yine kaçmayayım diye. "Bir defa kaçtın da ne oldu, o zaman kaçmasaydın şimdi dışarıda olurdun" derdi hep. Nasıl da inanmış, sevinerek ayrılmıştı görüşten. İfadelerimi değiştireceğime, bir iki yıla kalmadan tahliye olacağıma. Gidip, Gönül'e de müjdelemiştir hemen. Gönül inanmamıştır tabii dediklerine. Gönül'ü kesinlikle işkenceye almışlardır. Üç yıl içeride yatıp yedi yıl ceza almadı mı? Yıllardır benimle evliliğini sürüdürmüyor mu? O bilmeyecek de, başka kim bilecek nerelere gidip gizleneceğimi? Onların eziyetlerine dayanır Gönül. Asıl önemli olan, ölüm haberimi duymaktansa kendine kötü bir şeyler yapması... En son hali, o yarı ölü görünümü belirdi gözlerinin önünde. "Kaçarsan, kendimi öldürürüm!" Yüreği sıkıştı yine, sızladı. Kaçtığı andan beri sık sık oluyordu bu. Başını kaldırıp aya baktı. Elini beline sokup albümü çıkardı. Ay ışığında uzun uzun resimlere baktı, mehtabın Gönül'ün yüzünden yansıyan ışık olduğuna inandı. Gönül olmazsa sadece mehtap değil, güneş ve yıldızlar da sönerdi. Albümü beline soktu. İyi ama, boşuna mı gerçekten korkusu? Yakalanamaz, vurulamaz mıyız ki? Baksana nasıl da düştüler peşimize. Vur emri çıkarmışlardır, kim bilir kaç kuşatma atmışlardır etrafımıza... İstedikleri kadar çırpınsınlar! Kaçırmamak için de çırpınmışlardı da ne olmuştu? Her yerde özel önlem alırlardı kaçamayayım diye. Amasya'da, Kandıralı başçavuş, mahkemeye gidiş gelişlerimizde

bizzat kontrol ederdi kelepçelerimi. Çorum Cezaevi'nde, herkesin kimliğine bir yığın büyük suç yazmışlardı da, benimkine, davanın bir numaralı sanığı olduğum halde, "cezaevinden firar" iberesini eklemişlerdi yalnızca. Samsun Cezaevi'nde, duvarın birinde eskiden kalma bir çizik görmüşlerdi de, firara teşebbüs suçlamasıyla hücreye atmışlardı; müşadiyede ise en üst katta yatırmışlardı özellikle. Burada, Erzincan'da, en sıkı korunan cezaevinde tutmuş, başka cezaevine göndermemişlerdi. Bütün bunlara rağmen kaçabilmiş olmanın gururuyla bir kez daha kabardı yüreği. "Başarmalıyız" diye mırıldandı, "kaçışı nasıl başardıysak, kurtulmayı da başarmalıyız. Kendimiz için, dostlarımız için, içeridekiler için, ailelerimiz, duacılarımız için, ne yapıp edip başarmalıyız". Yoruldu. Bir arkadaşının hediyesi olan fosforlu saatine baktı. İki saatten fazla volta atmıştı. Voltayı bırakıp arkadaşlarının olduğu yere gitti. Kimi uzanmış, kimi oturuyordu.

"Görünmüyorlar değil mi?" diye sordu biri.

"Hayır, görünmüyorlar."

"Saat hayli geç oldu."

"Evet, geç oldu."

"Çok soğuk."

"Evet. Volta bile ısıtmıyor adamı."

Ellerini yeleğinin ön, küçük ceplerine sokup yanlarına çöktü. Saat iki oldu. Hâlâ gidenler geri dönmemişti. Birbirlerine sıkı sıkıya sarılı şekilde uzanmış, bekliyorlardı. Durmadan esen rüzgâr yüzünden tir tir titriyor, birbirlerine sarılarak ısınmaya çalışıyorlardı. Giysileri inceydi. Tünelden çıkmadan önce, seri hareket edebilmek için, kalın giysilerinin tümünü çıkarmışlardı. Yazlık bir gömlek, yazlık bir yelek ve yazlık bir kadife pantolondan başka bir şey yoktu Şahin'in üzerinde.

"Gelmeyecekler galiba. Yoksa başlarına bir şey mi geldi?"

En iyimser yanıt, daha zamanın olduğuydu ... Şafak sökmeye başlayınca, hiçbirinde böyle bir iyimserlik de kalmadı ama.

Doğrulup ayağa kalktılar. Çeşitli hareketlerle soğuktan büzüşmüş bedenlerini ısıtmaya çalışıyor, ne yapacaklarını tartışıyorlardı. Yapılacak bir şey olmadığı için, çok fazla sürmedi tartışmaları: Şafak söküyordu. Yerlerinden kıpırdayamaz, hiçbir yere gidemezlerdi artık. Aynı tarlaya değil de, onun yanındakine girdiler bu kez. Yeniden gömüldüler soğuk, nemli toprağa. Helikopterlerin gelişi çok sürmedi, daha erkenciydiler o gün. Cıvıldayan bir kuş bile

kalmadı, Uçup gittiler uzaklara neye uğradıklarını şaşırıp. Çirkin mi çirkindi, şafak vaktinde helikopter homurtuları. Gidenler yakalanmış, işkenceye dayanamayıp yerlerini söylemiş olabilirler diye, öncekinden daha çok heyecanlıydı Şahin, helikopterlerin ilk akınlarında. Başlarına üşüşeceklermiş gibi geldi bu ilk anlar. Ama hayır! Daha çok dağların üzerine hücum ediyorlardı. Daha bir sıkıntılıydı o gün tarlada yatmak. Açlıkları iyice artmış, susuzlukları büsbütün dayanılmaz olmuştu. Güneşin kavurucu sıcaklığı altında terleyip duran bedenleri hararet içindeydi. Akşam olup da tarladan çıktıklarında, herkes aynı şeyi söylüyordu:

"Hemen su bulalım!"

Sevinçliydiler yine tabii. Akşama doğru kanları donasıya üşümüş, takırdayan dişlerinin dışında tüm organlarının tamamen tutulmuş olması umurlarında değildi. Bir günü daha atlatmışlardı ya! Önemli olan buydu. Hava kararıncaya kadar uçup durmuştu yine helikopterler. İki kişi burada kalsın; eğer yakalanmadılarsa bu gece dönebilirler. Diğerlerimiz ise su aramaya çıksın. Sabaha iki saat kalıncaya kadar beklemeye karar verdiler. O zamana kadar da gelmezlerse, yerlerini terk edeceklerdi artık. Dört kişi ayrılıp uzaklaştı. İz bırakmamak için daha çok tarla ve kanal kenarlarından yürüyorlardı. Kanalda su akmıyordu. Gözlerine çarpan tüm ağaç karaltılarına yiyecek umuduyla yaklaşıyorlardı ya, umutları boşa çıkıyordu her seferinde. Bu ne biçim memleket yahu, diye homurdandı Şahin, meyve diye bir şey yok, bir de Erzincan'a girdim ne güzel bağlar diye, türkü söylerler. Nereydi bu bağlar? Ah, bizim memlekette olacaktı ki şimdi! Erkenci kirazlar al aldır, nereye gitsen rastlarsın. Armutların bile bazıları olmuştur. Ne de güzeldir ağacından kiraz yemek! Ne zaman nasip olacaktı acaba?

İçinde su akan bir kanal çıktı önlerine. Tadına bakılırsa bulanık olmalıydı su. Yine de birkaç yudum içti herkes. Dudaklarının, dillerinin ıslanması bile çok hoştu. Biraz ileride baş başa duran üç küçük dikenlik vardı, kanal kenarında. Bunların içinde saklanıp saklanamayacaklarını tartıştılar bir süre. Gün boyu kıpırdamadan yatmaktan ve susuzluk çekmekten kurtulurlardı bunların içinde. Başlarını uzatmaları yeterdi su içmek için. Ne var ki dikenlikler oldukça küçüktü; kanaldan gelip geçecek olanlar olursa, rahatlıkla görülürlerdi. Aşağıda bir dere akıyordu. Derenin öbür tarafında, biraz uzakta, bir köy olmalıydı. Tek tük ışıklar yanıyordu çünkü. Birden, cip mi yoksa taksi mi olduğunu pek seçemedikleri bir ara-

ba, ışıklarını yakıp hareket etti köy yolunda. Ağır ağır ilerliyordu. Sonra, durup ışıklarını söndürdü. Birkaç dakika sonra yeniden hareket etti. Biraz gidince geri döndü. Az sonra, yine durup söndürdü ışıklarını. Tüm dikkatleri arabanın üzerindeydi artık.

"Devriye arabası mutlaka. Bizi arıyor."

"Evet. Kesinlikle öyle!"

"Ovadaki tüm yolları tuttular demek ki."

"Kuşkusuz!"

Dereye inip kana kana su içtikten, ellerini, ayaklarını, yüzlerini uzun uzun yıkadıktan sonra geri döndüler. Arkadaşları hâlâ yalnızdı. Gelen olmamıştı yine. Biri, onları alıp dereye götürdü su içmeleri için. Bir saat sonra geri döndüler. Bitimsiz, uzun bir ıslık gibi dönüp duruyordu ovada rüzgâr. Keskin bir bıçak etlerini kesiyordu sanki! Titreye titreye bekliyorlardı. Sabaha iki saat kalmıştı.

"Ne yapalım?"

Rüzgâr alıp götürdü soruyu. Ovada dolandırıp geri getirdi.

"Ne yapalım?"

Bir saat daha bekleyelim. Sonra da kanalın kenarında gördüğümüz dikenlere gidelim. Hemen yola çıksak bile nasıl olsa fazla uzaklara gidemeyiz.

"İyi ama gelen geçen olursa muhakkak görülürüz orada."

Görülmeyiz, diyemiyordu kimse. Ama tarlada yatmanın ve susuzluk çekmenin eziyetinden öylesine bıkmışlardı ki bir saat sonra dikenlerin yolunu tuttular. Gidenlerden umut kesmişlerdi artık. Ya yakalanmış ya da yolu şaşırmışlardı belli ki. Üzüntüleri büyüktü. Karşı taraftaki araba, bir durup bir hareket ediyordu hâlâ, sinsi bir yılan gibi. Sessizce izlediler uzun bir süre. Sabahın ilk ışıkları karanlığı delip toprağa düştüğünde, dalları araladılar. İkişer ikişer bölünmüşlerdi. Ellerini, yüzlerini tırmalayıp kanatıyordu dikenler. Güç bela girebildiler içlerine. Ne uzanabiliyor ne de doğrulabiliyorlardı. Ya bacakları ya da kafaları dışarı taşıyordu. Dalların kimi sırtlarını, kimi göğüslerini, kimi de bacaklarını eziyordu. Kıvrıla büküle yarı uzanmış yarı oturur yerleştiler dikenlerin içine. Yine de, buğday tarlasına göre daha rahatlardı.

Helikopterler gelince yine kaçıp gitti kuşlar. İmrenerek baktılar. Burunlarını bile çıkaramazlardı dışarı artık. İkişer ikişer, dört bir yana dağıldı helikopterler. Keşif uçağı diye söz ettikleri uçak vardı bir de, planör tipinde, sesi farklı. Helikopten ayrı, tek başına uçuyordu. Dağların arkalarına gidiyor, uzun süre görünmez

oluyordu. Epeyce yol almış olabileceklerini zannediyorlardı mutlaka. Nereden bileceklerdi ki kaçışlarının üçüncü gününde bile üç adımlık yerde kalakalmış olduklarını. Bir süre sonra aldırmaz oldular. Helikopterler üzerlerinden geçerken bile bakmıyorlardı. Açlıktan ve güneşten mayışmış, kendilerinden geçmişlerdi. Dalıp, uyuyorlardı zaman zaman. Susadıkca kafalarını uzatıyor, su içiyorlardı kanaldan. Daha sonra, güneş iyice bastırdığında, kafalarını da suya sokmaya başladılar.

"Ne yapıyorsunuz burada?"

Bir bomba patladı sanki yanı başlarında. Şahin, gözlerini sesin geldiği yana çevirdi hemen. Yetmiş yaşlarında bir ihtiyar, Sebahattin'le Fethi'nin içinde oldukları dikenliğin başına dikilmiş, bakıyordu. Sakin bir sesle yanıt verdi Fethi: Hiç! Tarlayı suladık da, serinleyelim diye bunun içine girdik.

"Kimsiniz siz?"

"Şu karşı köyden" dedi Fethi.

Bir süre daha baktıktan sonra, ağır adımlarla uzaklaştı ihtiyar. Saat bir sularıydı. Karanlığa yedi saat vardı daha.

"Ne yapacağız şimdi?"

"İhbar eder mi acaba?"

"Kuşkulanmış mıdır ki?"

Oturdukları yerden konuşuyorlardı. Sesleri kaygı ve heyecan doluydu.

"Çıkıp hemen terk edelim burayı!"

Yirmi dakika kadar süren bir tereddütten sonra, hepsi birden bu karara vardı. Helikopterler dağların arkalarındaydı o anda.

Dikenlerin içinden çıktılar. Topluca uzaklaşamayız. İkişer ikişer ayrılalım. Belki o zaman köylülerin ve helikopterlerin dikkatini çekmeyiz. O zamana kadar hiç düşünmemişlerdi ayrılmayı. Ama şimdi, buna mecburlardı. Doyasıya vedalaşmaya bile zamanları yoktu. Sıkı sıkı kucaklaştılar, aceleyle. Yüzlerinde en küçük bir umut ifadesi okunmuyordu hiçbirinin. Yine de gülümsemeye çalışıyor, başarılar diliyorlardı birbirlerine.

Her grup başka tarafa doğru gidecekti. Önce Bekir'le Şahin ayrıldı. Kanal boyunca, aşağıdaki dereye paralel bir şekilde yürüyorlardı. Hızla, yarı koşarcasına. Her an ovanın üstünde bitebilirdi helikopterler. Ne yapabilirlerdi ki o zaman? Köylü sanılmayı beklemekten başka hiçbir şey! Ama ya kuşkulanır da üzerlerine gelirlerse? Nasıl kaçabilirlerdi ki şu kocaman ovada?

Daha iki yüz metre ancak uzaklaşmışlardı ki birden, derenin öbür kıyısında, geceleyin ışıklarını görmüş oldukları köye doğru giden yolda askeri bir minibüs belirdi. Hemen yere çömeldiler. Az önce terk ettikleri dikenliğin karşısına gelince minibüs durdu. İçinden inen askerler inceden akan suya girip derenin bu tarafına geçmeye başlayınca, kanal boyunca dizili küçük dikenleri siper alıp eğilerek koşmaya başladılar. Az ileride, minibüsün dere kıyısındaki yola girdiği asfalt bir yol uzanıyordu. Ya orada da askerler varsa? Tehlike büyüktü. Şahin, sonlarının geldiğini düşünüyor, içinden küfürler yağdırıyordu. "Aşağılık herif! onca yaşına karşın, onur diye bir şey olduğunu öğrenememiş. Nasıl da ihbara koşmuş hemen. Çalılığa düşen güvercinin, yılan bile imdadına koşar halbuki! Simdi helikopterler de gelir. Bitti bu iş, bitti!"

Bir Zamanlar Aybastı

Nasıl da küçümsemişlerdi! Çok daha önceden duymuşlardı geleceklerini. Fatsa bölgesindeki bir toplantıda bunun sözünü etmiş ama fazla durmamışlardı üzerinde, "Bir tanesini düşürdük mü, diğerleri çekip giderler" deyip bırakmışlardı. Hiç de öyle olmamıştı oysa, helikopterler kısa sürede etkilerini göstermeye başlamışlardı. Hele hele kasım ayının ortalarında, ağaçlar yapraklarından soyunup da doğa çırılçıplak kalınca, gündüzleri başlarını sokacak delik arar olmuşlardı. Halkın büyük çoğunluğu eskisi gibi evlerini açmıyordu artık. Öte yandan, tek bir sığınak bile hazırlamamışlardı. Operasyonların en kızgın anında iş işten geçtikten sonra yapmaya başlamışlardı bunu. Karakol baskınından sonra başlayan operasyonun en kızgın günleriydi. Yüzlerce askerin, polisin katıldığı operasyonların sonu gelmiyordu. Devrimcileri ihbar etmeleri için köylüler dipçik ve falakadan geçiriliyor, kaçakların teslim olmaları için anne ve babaları günlerce süren gözetimlere tabi tutuluyor, küçücük kardeşleri evlerde yapayalnız bırakılıyordu. Yeni yakalanmalar olmuş, sayıları iyice azalmıştı. Operasyonların başlamasıyla birlikte yaptıkları sığınaklar da yakalananların çözülmesi sonucu ele geçmiş, büsbütün sığınaksız kalmışlardı. Kabul edildikleri evlerin sayısı ise parmakla sayılacak kadar azalmıştı. Şahin ve birkaç arkadaşı, bir köyün etrafa hâkim bir tepesinde durmuş, ilçe merkezine yakın bir mahallede kalmakta olan iki arkadaşlarının gelmesini bekliyorlardı.

Sabaha doğru gelen arkadaşları, muhtemelen yarın köye baskın yapılacağı haberini de getirmişlerdi.

Nereye gidebilir, kimin evinde gizlenebilirlerdi? Başka köylere gitmek için zamanları yoktu, neredeyse sabah olacaktı. Tepenin hemen arkasında, yarım saat uzaklıkta bir köy vardı ya, kapısını

çalabilecekleri tek bir ev yoktu. Oysa bu köy, daha üç ay önce, 12 Temmuz mitingine, kadını erkeği, yaşlısı genci, tüm nüfusu ile katılmıştı. Çaresiz, bu içinde bulundukları köyde kalacaklardı. İyi ama kimin evinde? Halkın çoğu evlerine almıyordu, korkuyorlardı. Hâlâ gidebildikleri birkaç ev vardı ya, onlar da her operasyonda aranan, deşifre olmuş evlerdi. Bütün Aybastı'da durum buydu işte. O büyük halk desteği kalmamıştı. Ne olmuştu o binlerce kişiye? 12 Eylül gününe arkasında milyonlarla giren sol, askeri bir iktidara geçit vermeyeceğini düşünüyor, ama yanılıyordu. Nitekim o güne kadar her gün sayısı yüzlerce, binlerce artan sol, o günden sonra her gün on binler, yüz binler halinde azalmaya, kurumaya köksüz bir ağaç gibi sallanmaya başladı. Her şeyden önce solun arkasında milyonlar varsa da karşısında da milyonlar vardı. Demokrasi, eşitlik, özgürlük, emeğin karşılığı gibi istemlerle sahneye çıkan sol hızla gelişmeye başlayınca, baskı ve terörle karşılaştı. Solun gelişimi silahlı bir terörle durdurulmak isteniyordu. Sol buna silahla karşılık verdi ve böylelikle kitleselleşebilmiş olduğu yerlerde, kendisine yönelik terörü ezerek kendi kalelerini kurdu. Ne var ki devlet destekli, devletin kimi organlarının da içinde olduğu güçlü bir terördü karşısındaki. MC hükümetleri, MHP'nin binlerce militanı, polis-jandarma teşkilatı, MİT, tümü el eleydiler. Başa çıkmak öyle kolay değildi ve sol, bazı yerlere ya hiç giremedi ya da ezilip saf dışı edildi. Nasıl ki solun, MHP'lilerin giremediği, polisin, jandarmanın etkisiz kaldığı illeri, ilçeleri, köyleri, okulları, işyerleri varsa, karşı tarafın da MHP militanlarının koruyuculuğunda ya da tam egemenliğinde illeri, ilçeleri, köyleri, okulları, işyerleri vardı. Buralarda bir solcunun değil propaganda yapması, sokakta dolaşması, hatta evinde, işyerinde oturması bile mümkün değildi. Buralar bir solcu için ölüm demekti. İşte buralarda yaşayan milyonlarca işçi, köylü, memur, esnaf, genç için sol ta başından beri, "vatan hainliği, ırz, namus, can ve mal düşmanlığı" olarak kaldı. İç savaş ve terör işe yaramış, solun yayılması durdurulmuş, üstelik kolay kolay çıkamayacağı bir açmaza sokulmuştu. Sol her ne kadar bazı kaleler kurmuşsa da, ihtiyaç duyduğu emekçi halk kitlesinin yarısı bu kalelerin dışında kalmış, üstelik bu kalelere karşı savaşır duruma getirilmişti. Ordu, solun elindeki kaleleri yıkmak için iktidarı ele aldığında, milyonlarca insanı arkasında hazır buldu. Kendi kaleleri ve bu kalelerde arkasına almış olduğu milyonlar konusunda da sol yanılıyor, durumu abartıyor-

du! Esasen, şiddete ilk başvuran karşı taraf olmuş, sol kendini savunmak, var olabilmek için aynı yöntemlere mecbur kalmışsa da, deneyimsizliği, aklılara durgunluk verecek ölçüde süren katliamlar karşısında duyduğu öfkenin sonucunda, meşru savunma çizgisini aşan, insani boyutları olmayan eylemlerin de sorumluluğunu taşıyordu. Bu nedenlere bir de örgütler arası rekabet eklenince iş çığırından çıktı. Sıradan AP'liler dövülüyor, sıradan MHP'liler öldürülüyor, gereksiz yere sağ partilerin binaları, bankalar, karakollar bombalanıyordu. Bu tip eylemler en sıradan AP'lilerde bile korku yaratıyor, yılların Demirelcileri, damarını kessen kanından AP akacak kadar partici ya da babadan kalma AP'li olanlar bile, ellerinde "Kahrolsun MC/Tek Yol Devrim" yazan pankartların altında solun mitinglerine katılıyorlardı. Kitleselleşen ve güç sahibi olan sol, daha çok kitleselleşmek, daha büyük güç sahibi olmak istiyor, bundan duyduğu haz, hatalarını görmesine ve bunlardan arınmasına engel oluyordu. Kapı kapı dolaşılıyor, haber salınıyordu: İlçedeki mitinge köycek, ildeki mitinge ilçe olarak katılacağız! Faşist katliamları kınamak için semtteki bütün esnaf kepenk, tüm şoförler kontak kapatacağız, tüm okul olarak boykota gideceğiz. Dergiler haberlerle doluyordu: Filanca ilçedeki yürüyüşe, şu kadar köy ve köycek katılmıştır! Filanca semtte tüm esnaflar kepenk, tüm şoförler kontak kapamıştır. Filanca ildeki tüm okullar bütün öğrencisi ve öğretmenleriyle boykotumuza katılmıştır. Bu "tüm", sola gönüllü katılım, en partici AP'lilerin bile sola kazandırılması sanılıyor, "tüm" içinde sinmiş korkular, sağcılar ve tarafsızlar ya görülemiyor ya da görmezlikten geliniyordu. İşte Şahin'lerin bulunduğu tepenin arkasındaki, 12 Temmuz mitingine "tüm" olarak katılan köyün durumu buydu. Bu köyde Nevzat Karayün ekibine katılan birkaç kişi öyle acımasızca cezalandırılmıştı ki "tüm köy" devrimci kesilmişti! Oysa bu, korku sonucuydu. Karşıdevrimci güçler terör yoluyla başka bir şey daha başarmıştı: Solu şiddete başvurmak zorunda bırakmış, kendi mecrasından çıkarmışlardı. Şiddeti meşru sınırları aşarak kullanmaya başlayan sol, karşı tarafın istediği bir askeri darbe ortamının olgunlaşmasına hizmet etmenin yanı sıra, kendi kendini inkâr eden durumlara düşüyordu. Demokrasi gibi haklı bir istemle yola çıkan sol, sıradan sağ ve tarafsızları baskı altına alarak antidemokratik tutum ve davranışlar, alışkanlıklar edinmiş, küçümsediği "burjuva demokrasisi"nden bir farkı kalmamaya başlamıştı. Öte yandan, büyüyen ve üste-

lik gittikçe kızışan bir mücadele ile karşı karşıya olan solun para ihtiyacı da büyüyor, aidatlar ve kendi sempatizanlarının verdiği bağışlar yetmez oluyordu. Esnaftan, tüccardan, memur ve öğretmenlerden daha çok para istiyordu ki bu da kimi zaman bir vergilendirmeye, haraca dönüşüyor, üstelik küçümsenen "burjuva hukuku"nun bile gerisine düşülüyordu! Burjuva haraç ya da vergilendirme hukuku, insanın kazancının ve giderlerinin hesaplanmasına dayanıyordu, onlar ise görünürdeki durumlarına göre hesaplıyorlardı insanıların ne vermesi gerektiğini. İhtiyaçlarını gidermenin hazzı içinde, bu paraların tümünün gönüllü bağış olduğu sanılıyor, "Allah yedirip içirmesin, ağızlarından, burunlarından getirsin" şeklindeki beddualar, korku sonucu verilen paralar, ya görülemiyor ya da önemsemiyordu. İşte bütün bu korkutulmuş ve sindirilmiş kesimler, askeri darbeyi kendileri için bir can simidi olarak bildiler ve cuntanın gönüllü askerleri oldular. Solun kalelerindeki truva atlarıydı bir bakıma.

Bir de, hangi parti iktidara gelirse ona geçen, kim güçlü ise ondan yana olan dalkavuklar vardı. Solun kalelerindeki bu tip insanlar hızlı devrimci kesilmiş, üstelik bazı burçların, bazı kapıların nöbetçiliklerini üslenmişlerdi. Kırk yıllık politikacıları bile kandırabiliyorlardı da, yirmilik gençleri mi kandıramayacaklardı? Yürüyüşlerin en önünde yer alıp toplantıların en ateşli konuşmalarını yapıyorlardı. Bağış verirken bonkör, misafirperverlerdi. Yalanı dolanı olmayan, herkesi kendisi gibi sanan gençler bu tip davranışlar karşısında kendinden geçiyor, kitleselleştiklerini sanıyorlardı. Oysa 12 Eylül günü kaleyi ilk terk edenler işte bu tip insanlar olmuş, bazı burçlar, bazı kapılar korumasız kalmıştı. Bunlar, şimdi "Evren Paşa, Çok Yaşa" diye bağıranların başında geliyor, eskiden sol için yaptıklarının daha fazlasını askerler, polisler için yapıyorlardı. İşte, Kabalı mahallesi. Hani şu her komite seçiminde hep birlikte parmak kaldıran, hep beraber "Devrimciyiz" diye bağıran, yürüyüşlere, başlarında muhtarları askeri bir kıta disiplini ve tam hiza halinde dizili katılan. Hani yollar çakıllanırken, bir öğretmen, "gençler, bunlara kanmayın, yüzünüze gülüyor ama arkanızdan küfrediyorlar" demişti de, Şahin'den epey bir azar işitmişti. Aslında onlardan ne para istemiş ne de herhangi birine yan bakmışlardı aksine hizmetlerine koşmuş, yollarını cakıllamışlardı. "Nokta Operasyonu" başlar başlamaz sehrin sokaklarına dökülen ve devrimci avına çıkan da işte aynı mahalleydi. Aybastı'nın

demokrat öğretmenlerinden birini hem de okulundan çıkar çıkmaz evine değil onların mahallesine koşmuş ve başından sonuna kadar çakıllama işinde elde kürek çalışmış bir öğretmeni, sokak ortasında yakalayarak, komaya sokuncaya kadar dövmüşlerdi.

Tabii ki solun kalelerindeki milyonların asıl bölümünü yukarıdaki kesimler değil, solu gönülden destekleyenler oluşturuyordu; solu doğru bir yol bilmiş, ona hak vermiş, onun arkasından gitmiş, pek çok düzeyde desteklemişlerdi. Ne var ki 12 Eylül gününe korkuyla girmekten kendilerini alamazlardı! Yüz binlerce askere ve tabancadan topa, helikopterden bombardıman uçaklarına kadar her türlü silaha sahip olan ordu iktidarı almış, sola savaş açmıştı. Yalnız orduyla kalsa iyi! Ülkenin yarısı, kendileri gibi milyonlarca insan da ordunun arkasındaydı. "Askerin şakası olmazdı" ve olmadığını da hemen göstermeye baslamıştı. Yakalıyor, işkenceden geçiriyor, hapse tıkıyor, öldürüyor, asıyordu... Halk her gün biraz daha korkmaya, iliklerine dek titremeye ve cuntaya teslim olmaya başlayınca, sol, şiddetli operasyonlar karşısında arkasız, açıkta kaldı.

Safak söküyordu. Bulundukları tepede apaçık kalacaklardı ki Şahin'in aklına bir çoban geldi. "Nokta Operasyonu"ndan ve 12 Eylül'den önce devrimcilerle hiç ilişkisi olmayan, tek bir toplantıya ya da mitinge katılmamış olan bir adamdı. Dolayısıyla adı çıkmamış, deşifre olmamıştı ve evi bu zamana kadar bir kez olsun aranmamıştı. Bir süre önce, tesadüfen tanışmıştı onu Şahin. Bir gece evinin yanından geçerken köpeklerin saldırısına uğramış, adam gelip köpekleri susturmuş, sonra da yemeğe çağırmıştı içeri. İlkokuldan başka bir okulu, köyünden başka bir dünyası olmamıştı ama ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve politik durumu, cuntanın geliş nedenlerini öylesine güzel açıklamıştı ki hayran kalmıştı Şahin.

Durumunuzu kimse benden daha iyi anlayamaz Şahin Hoca, demişti ayrılırken. Başın sıkışırsa buyur gel, evim her zaman açıktır!

Şahin, arkadaşlarını alıp eve doğru yola koyuldu. Öğleye doğru bir bölük asker bulundukları mahallenin yolunu tutmuş, geliyorlardı. Silahlarının emniyetlerini açıp beklemeye başladılar.

Firar Günleri

Kısa bir göz attıktan sonra asfalt yola çıktılar. Sol tarafta, yüz metre kadar ötede, derenin üzerine kurulu bir köprü vardı. Sivil giyimli iki kişi köprünün başında yere oturmuş, aralarında konuşuyorlardı. Sakince karşıya yürüyüp, yolun öte tarafındaki çayırlara girdiler. Köprünün başındakiler, etrafa bakmadıklarından hiçbir şeyin farkında olamamışlardı.

Az sonra bir köy yolunda buldular kendilerini. Önce, köylerine giden iki insan gibi yoldan yürümeye karar verdilerse de, sonra, askeri arabalarla karşılaşabileceklerini düşünerek vazgeçtiler. Ne var ki tam yoldan çıkacakları sırada, yukarldaki bir virajı dönmekte olan bir taksiye göründüler. Çaresiz, devam ettiler yürümeye. Yanlarından geçerken hafifçe el kaldırıp selamladılar şoförü, yüzüne pek bakmadan. Korna çalıp karşılık verdi şoför. Kuşkulanmamıştı. Derenin karşı tarafında, bol ağaçlıklı bir yer görünüyordu. İzlenebilecekleri en yakın yer orasıydı. Uzaklarda, tarlalarında çalışan birkaç kişiden başka kimse görünmüyordu etrafta. Koşa koşa indiler dereye. Küçük bir dereydi. Paçalarını dizlerine çekip, suya girdiler. Güneşli bir havada, yemyeşil çayırlar içinde koşmak, suya girmek ne kadar güzeldi! Kaçtıktan sonra ilk kez bu denli tadına varıyordu Şahin, doğa güzelliğinin. Şimdi böyle başlarına üşüşecek helikopterler, onları köşe bucak arayan askerler olmayacakdı da, suların önüne bir duvar örüp, soyunup yüzeceklerdi. Neredee! Bir kişiye görünmüşler, o da hemen ihbara koşmuştu işte. Kaçışlarının üçüncü günüydü ama vurulmaları ya da yeniden yakalanmaları an meselesiydi. Oysa Artvin'den kaçtıklarının üçüncü gününde çoktan ulaşmışlardı güvenilir ellere. Nöbetleri tutuluyor, en küçük bir tehlike anında başka bir eve ya da başka bir köye aktarılıyorlardı. Derin bir oh çektiler ağaçlıklı

yere vardıklarında. Kurtulmuşlardı. Bir ağacın dibine uzanıverdiler, mutlu. Helikopterlerden de, gelip geçenlerden de saklanabilirlerdi burada. Hapisten yeni kaçmışçasına sevinçlilerdi.

"Az daha yakalanıyorduk."

"Bir tek helikopter bile gelseydi hapı yutmuştuk."

"Şansımız iyi gitti doğrusu."

"Acaba arkadaşlar da kurtuldu mu?"

"Ne yazık ki bunu bilemeyeceğiz."

Koşunca mideleri büsbütün isyana geçmiş, açlıkları dayanılmaz olmuştu. Etrafı kolaçan etmek için kalktılar. Bir köye ait sebze ve meyve bahçesini andırıyordu burası. Evler görünmüyordu gerçi ama çok yakınlarda bir köy olmalıydı. Ne kadar aradılarsa da bir şey bulamadılar. Ağaçların tümü meyvesizdi. Sebze bahçelerinde de yoktu bir şey. Daha doğrusu soğan ekiliydi çoğunda, o da böylesine açken yenmezdi. Aramaktan vazgeçip, boş midelerle yere uzandılar yine. Derenin karşı tarafında köyler, tarlalarda çalışan köylüler görünüyordu. Şahin onları seyre daldı, onlara gidememenin acısını içinde duyarak.

Saatler öylece geçti. Akşam olunca, gitmek üzere ayağa kalktılar; nereye, ne tarafa gideceklerini bilemiyorlardı ama. Birkaç yerde yanan ışığın dışında, göz alabildiğine bir karanlık uzanıyordu önlerinde. Ay, doğmamıştı daha. İnsanlar evlerine çekilmiş, uzakta görünen Erzincan-Sivas asfaltı üzerindeki arabaların dışında, askerler ve onlar baş başa kalmışlardı. Köy yollarında da vardı arabalar. Işıkları görünüyordu. Çoğunun devriye arabaları olduğu kesindi.

"Şu bol ışıklı yere bakıyor musun Şahin? Ne olabilir dersin orası?"

Erzincan-Sivas asfaltı üzerinde, hayli uzakta bir yerdi. Şahin'in gözleri de oraya dikiliydi zaten.

"Ya bir ilçe ya da..."

"Ya da restoran, motel gibi, yolcu otobüslerinin mola verdikleri yerlerden biri. Gel, oraya gidelim. Belki yiyecek bulabiliriz orada."

Haklısın, gidelim. Önce asfaltın yanına varalım. Sonra da kırk elli metre açıktan asfaltı takip edip yürürüz.

Ovada yürümenin bu kadar zor olduğunu bilmiyorlardı! Yürüdükçe daha da uzaklaşıyordu hedefleri. İki saattir hiç durmadan yürümüşler, yine de asfalta varamamışlardı. Tarla kenarlarından, boş arazilerden yürüyor, iz bırakmamaya çalışıyorlardı.

Bazen köy yollarından geçmek zorunda kalıyorlardı. Yola çıkmadan önce, bir akşam önce fark ettikleri devriye arabasını anımsayıp, sağı solu iyice kontrol ediyorlardı. Çıkar çıkmaz da karşı tarafa geçip, hemen araziye giriyorlardı yeniden. Birkaç kez soğan tarlalarına rastladılar yine. Hiç bakmadılar bile. Görünüşleri bile acıydı, bomboş midelerine nasıl gelirdi kim bilir? Işıklı yerde yiyecek bulacaklarını umarak, ne yorgunluklarına ne de kazınıp duran midelerine aldırıyor, hiç durmadan yürüyüp duruyorlardı. Bir hoş oldu içleri asfaltın yanına vardıklarında. TIR'lar, otobüsler, taksiler, minibüsler ışıklar içinde iki yana doğru gidip geliyorlardı. Renkli bir cümbüş! İnin cinin top oynadığı bir çölden çıkmış da, yaşam dolu bir vahaya girmişlerdi sanki! Yorgunluklarını unutmuş, hayran hayran bakıyorlardı. Ta içlerine vuruyordu arabaların ışıkları.

"Simdi şu arabaların birine bineceksin!"

"Ve uçup gideceksin buradan!"

"Uzaklara!"

"Çok uzaklara!"

En çok iki kilometre sonra bir aramaya çatar, yakalanırlardı mutlaka. içlerindeki arzuyu bir yana bırakıp, yürümeye başladılar çaresiz.

Asfaltın yetmiş seksen metre açığından, ona paralel yürüyorlardı. Ay çıkmıştı artık. Dikkat etmeli, arabalara görünmemeliydiler. Bir süre sonra bir yol ayrımına geldiler. Asfaltın karşı tarafından bir başka asfalt yol ayrılıyor, kuzeydeki dağlara doğru uzanıyordu. Hemen yolun kenarına yanaştılar. Bulundukları tarafta, on metre kadar sağda bir tabela ilişti gözlerine, yola çıkıp, tabelanın yanına kadar koştular. "Erzincan 10 km" yazıyordu üstünde. Demek üç gündür ancak on kilometre uzaklaşmışlardı, kargalar bile gülüyordur halimize! dedi Şahin. Karşı tarafa, yol ayrımının olduğu yere koştular sonra. Kuzeye giden yol Gümüşhane yoluydu, öyle yazıyordu tabelada. Gümüşhane üzerinden Karadeniz kıyısındaki Trabzon'a iniyordu bu yol. Son günlerde atlas üzerinde çalışmış, Doğu ve Karadeniz illerine ait karayollarıyla, iller arasındaki uzaklığı gösteren bir kopya çıkarıp yanına almıştı. Anımsadığı kadarıyla, Gümüşhane'nin Erzincan'a uzaklığı 110 km olmalıydı. Gümüşhane asfaltını bırakıp, Erzincan-Sivas asfaltını izlemeye devam ettiler. Yoldaki trafik azalmıştı. Oldukça ağır hareket eden bazı otomobiller dikkatlerini çekmeye başladı. Bir

öküz arabası kadar yavaştı hızları. Ama ne renklerini ne de biçimlerini seçebiliyorlardı uzaktan. Mutlaka polis arabalarıdır. Yolda devriye geziyorlar demek. Yavaş gitmelerinin nedeni de, araziyi izlemek. Ne de olsa ay ışığı var. Görünür müyüz dersin?

"Sanmam! Öyle olsa çoktan görünürdük şimdiye kadar."

"Ne de uzakmış, şu karın ağrısı yer!"

"En çok bir buçuk saate varırız sanmıştık."

"Terledim yahu. Sen?"

"Ben de."

Saatler ilerledikçe hava soğumuş, rüzgârın da etkisiyle terli bedenleri hafiften titremeye başlamıştı. Yorulmuş, neredeyse derman diye bir şey kalmamıştı bacaklarında.

"Yiyecek bulabilsek bari gideceğimiz yerde!"

Bunca tarlanın, bunca ağacın yanından geçiyorlardı da, bir lokma küçüklüğünde bile yenebilecek bir şeye rastlamıyorlardı.

Yemyeşil bir çöldelerdi sanki! İçlerinden lanet okuyorlardı. Işıklı yere yüz metre kala durdular. Saat bir sularıydı. Tam bir saat sürmüştü yol. Bir yandan lambaların aydınlattığı binalara bakıyor, bir yandan da "Hele şükür" deyip oh çekiyorlardı derin derin. Değişik yapıda üç dört bina görünüyordu, yolun öte tarafında. İçlerinde, önlerinde ışıklar yanıyordu ama bulundukları yerden ne olduklarını seçemiyorlardı yine de.

"Tahmin ettiğimiz gibi galiba. Otobüslerin mola yerine benziyor."

"Lokantalara."

"Hiç belli olmaz. Biz yine de karakolmuş gibi hareket edelim."

Bulundukları tarafta, yolun kenarında, çalılıklara ait karaltılar yardı. Ağır adımlarla, çıt çıkarmadan yaklaştılar. Dört bir yanı gözlüyor, her bir karaltıyı dikkatle süzüyorlardı.

En küçük bir tehlikede kaçmaya hazırlardı. Çalılıkların yanına varınca, onları siper edinip binaları incelemeye başladılar. Geniş bir meydan vardı binaların önünde. Meydanın solunda bir benzinlik görünüyordu. Onun birkaç metre sağında, büfeye benzer, ışıksız küçük bir kulübe, onun birkaç metre sağında da büyük bir bina. Tam da bu binanın ne olduğunu anlamaya çalışıyorlardı ki hızla geri döndüler. Bir mırıltı duymuşlardı. Altı yedi metre kadar arkada, hafif bir çukurluğun içinde, yere uzanmış insan karaltıları görünüyordu. Askerler olmasındı? Küt küt atmaya başladı yürekleri. Şahin tam kaçmaya koyuluyordu ki bir mırıltı daha geldi ka-

raltılardan. Ardından karaltılara doğru, sevinçle bir ok gibi fırladı Şahin. Bekir de arkasından. Arkadaşlarıydı bunlar. İsimleriyle çağırmışlardı. Şahin, Bekir, diye seslenmişlerdi. Kim olabilirdi ki başka onları gölgelerinden tanıyan?

"Şu işe bak! Kimin aklına gelirdi bir daha karşılacağımız?"

Sessiz, sevinçle sarılıyorlardı. Eşine ender rastlanacak bir durumdu!

Peki ne zaman geldiniz? Ne yapıyorsunuz burada? Fethi nerede?

"Fethi lokantada."

"Ne?"

Yirmi dakika oluyor, neredeyse gelir. Lokantayı görür görmez, "Ben hallederim" deyip gitti. Akşam olunca buranın ışıklarını gördük. Orada ekmek yiyip, yola düştük.

"Biz de öyle. Desene aç mideler buluşturdu bizi."

Bu arada Bekir, "Ben de lokantaya gidiyorum" deyip, kimsenin bir şey demesini beklemeden uzaklaştı. Kimse de bir şey demeye kalkmadı zaten. Öylesine bir rahatlık içindelerdi.

"Peki siz nasıl buldunuz birbirinizi?" diye sordu Şahin.

"Ayrılmadık ki" dedi Sebahattin. "Daha doğrusu ayrılmaya fırsat bulamadık. Sizin arkanızdan tam ayrılıp uzaklaşmaya koyuluyorduk ki askeri minibüsü gördük. Bunun üzerine hep beraber kaçmaya başladık. Uzaktan, çalılıklara gizlenip izledik onları. On on beş kadar komando askeri, dikenliği çevirip içlerine baktılar. Kimseyi bulamayınca çekip gittiler sonra. Onlar gidince biz de yolumuza deyam ettik. Gizlenebilecek iyi bir yer bulalım derken, bir mahallenin içine düştük. Üstelik bir evin yanında oturmakta olan, dört beş kişinin de önünden geçmek zorunda kaldık. Selam verip geçmek istedik ama heriflerden biri peşimize düştü. Aklından zoru olan, deli birine benziyordu. Zor kurtulduk elinden. Sonra inşaat halindeki bir bina çıktı önümüze. İçinde kimseler yoktu. Hemen içeri daldık ve akşam oluncaya kadar orada kaldık. Şu üstümüzdeki ganimetler de oranın."

"Sahi! Deminden beri üzerinizde bir değişiklik hissediyorum ya, tam da anlayamıyordum."

İnşaat ustalarına ait ceketler, dedi Ayhan. Hepimiz birer tane uydurduk kendimize. Karşılaşacağımızı bilsek sizin için de alırdık.

"Aman ne iyi olurdu! Neredeyse donacağım soğuktan."

Bir karaltı yaklaşmaya başladı öteden. Fethi'ydi bu.

"Buyurun arkadaşlar, afiyet olsun" dedi neşeli, mutlu bir sesle.

İçlerinden ızgara et kokusu yayılan üç yarım ekmek tutuyordu ellerinde. Üç gündür yemek kokusu almamış burunlarına dolup dolup taştı sıcak et kokusu. Ömründe böylesine güzel bir koku almadığını düşündü Şahin.

"Siz yemenize bakın. Bekir de bana getirir nasıl olsa" dedi diğerlerinin ekmeklerini bölmek istemeleri karşısında.

Cebinden bir sigara paketi çıkardı Fethi:

"Sen de sigara yak öyleyse. Sahi nereden çıktınız yahu siz?"

Bembeyaz dişleri görünüyordu gülerken. Açtığı paketten bir sigara uzattı Şahin'e, bir sigara da kendi ağzına koydu. İnşaat ganimeti ceketini başına cekerek iyice toprağa kapaklandı sonra, diz çökmüş olduğu yerde. Bir çakmak sesi duyuldu, sonra dizleri üstüne doğruldu yeniden. Ağzından çıkan duman, bir dansöz gibi kıvrıldı ay ışığında. Küçücük bir kıvılcım bile görülmemişti sigarasını yakarken. Ağzında tuttuğu sigarayı Fethi'nin avuçları içine soktu Şahin. Tutuşturdu. Sonra, nefesi yettiğince çekti dumanı içine, zevkle.

"Ne bu? Yabancı sigara galiba."

"Marlboro! Garsona aldırdım. Büfe kapalı olduğu için benzinciden almış. Onda da türk sigarası bulunmuyormuş."

Herkesin masasında bundan vardı zaten; herkes bunu içiyor galiba şimdi. Belki Bekir de getirir. İçeride yemek yiyor, bir yandan da etrafı gözlüyordum. Bekir girmez mi içeri, apışıp kaldım neredeyse.

"Kuşlar gelip, Fethi sizi akşam yemeğine davet ediyor" dediler. "Bunun üzerine kalkıp geldik biz de."

Üç teneke kutuyla da bira getirmişti Fethi. Birini Şahin'e uzattı.

"Yahu biz içerdeyken memleket ne kadar değişmiş. Eskiden ne bu kadar Marlboro içen vardı ne de böyle teneke biralar."

"Nasıl açılıyor bu?"

Lokantada öğrenmişti Fethi. Şahin'in elinden alıp açtı.

Mahpustan kaçtıklarının ilk kez farkına varıyorlardı. Lokantayı görmeliydiniz. Millet masalarını donatmış, yiyor içiyor. Video da görmüş oldum böylece, hayatımda ilk kez.

Açık saçık, erotik bir film oynatıyorlardı.

"Gözlerini ayıramadın tabii değil mi?"

"Nerede! Gözüm hep etraftaydı. Lokantanın giriş kapısında. Sekizimizin de resmini yapıştırmışlar. Lokantanın hemen sağında da, trafik polisine ait bir nokta karakolu var. Bunu görünce lokantaya girmekten vazgeçmiştim ama geri de dönemezdim. Bu durumda rahat rahat oturamadım tabii."

"Madem resimlerimiz asılı, benzetip kuşkulanan olmadı mı hiç?"

"Sanmıyorum. Bir TIR şoförü gibi davrandım işte. İçeri giren herkesi TIR şoförü sanıyorlardır mutlakta. Arkada büyük bir TIR parkı var."

Derken Bekir de geldi, içi ızgara şiş dolu bir yarım ekmekle. Ekmeği Şahin'e uzatırken:

"Dört paket de sigara aldım" dedi kıs kıs gülerek.

Artvin'den kaçtıktan sonraki günlerini anımsadı Şahin bir an. Kurban bayramına rastlamıştı kaçışları. Nereye gitseler, koca koca siniler içinde kızartılmış etlerle donatılıyordu sofraları. Çoğu kez artıyordu önlerindeki yemekler. Bundan daha leziz bir yemek olamazdı dünyada, dedi biri.

Herkes katıldı ona.

"Benimkini de yiyebilirsiniz arkadaşlar. Ben yiyemiyorum."

Necati'ydi bunu diyen. Rahatsızdı. Geldiğinde yere uzanmış, arada bir inler görmüştü Şahin onu. "Çok kötüyüm" demişti, durumunu sorduğunda.

"Yemeye çalış. Yemelisin! Yersen alırsın belki."

"Hayır yapamıyorum. Midem bulanıyor. Dişlerimi bile oynatamıyorum. Her yanım tutulmuş sanki."

"Saklayalım, sonra yersin o halde."

Kalktılar. Yere bir şeyler düşürmüş olabiliriz diye, elleriyle iyice yokladılar etrafı. Sigara izmaritlerini toprağın içine gömmüş, yok etmişlerdi.

Yolu takip ederek Sivas'a doğru ilerlemeye karar verdiler.

Bir saat sonra ova bitmiş, hafif yokuşlar başlamıştı. İrili ufaklı tepecikleri inip çıkıyorlardı. Biraz daha yürüyünce, karaltısını uzaktayken gördükleri yüksek bir kayalığın dibine vardılar. Yalnız yüksek değil, dik ve sarptı aynı zamanda. Tırmanmak olanaksızdı. Asfaltın hemen kenarından uzayıp gidiyordu, bitimsiz. Asfaltın altı ise dik bir uçurumdu.

Yakınından yolu takip etmek mümkün olmaktan çıkmıştı artık.

Üzerinden ise zaten yürüyemezlerdi. Tek çare, uçurumun altındaki Karasu nehrine inmek ve nehri takip etmekti. Bulundukları taraf uçurum ve kayalık olduğundan nehrin karşı kıyısına geçmeleri gerekiyordu. Soyunup, iki koldan akan sulara girdiler. Kolların arasında toprak bir şerit uzanıyordu. Suların en geniş alana yayıldığı, dolayısıyla da derinliğin en az olduğu yerlerden geçiyorlardı. Elbiselerini elleriyle havada tutuyor, düşmemeye çalışıyorlardı. Dişleri çarpa çarpa çıktılar kıyıya. Buz gibi su yüzünden üşümüş, titremeye başlamışlardı.

Kıyı boyunca uzanan bir su kanalının kenarından yürümeye başladılar. Fazla sürmedi ama. Bir saat sonra çakılıp kaldılar bulundukları yere. Kanalın sonu gelmiş, karşı taraftaki gibi dik ve yalçın bir kayalığa dayanmışlardı. Kayalıkları yalayarak, delice bir akıntıyla akıyordu sular. Doğa daha fazla geçit vermiyordu artık. Tanyeri sökmek üzereydi. Çok geçmez hava açılırdı. Gizlenip gündüzü geçirebilecekleri bir yer bulmalılardı hemen. Bulundukları yer hiç elverişli değildi buna. Çaresiz, geri döndüler. Az önce dağa doğru yükselen bir köy yolundan geçmişlerdi. Köyün arazisinde gizlenebilecekleri bir yer bulabilirlerdi belki.

Dik şose yolu tırmanmaya başladılar. İlk rampayı çıktıklarında, bir köy evinin yanında buldular kendilerini. Buradan öteye köy başlıyordu. Sessizce geçtiler evi. Geçerken, sıcacık yataklarında uyuyan ya da kim bilir sabah sevişmelerinde olan insanların hayalini kurmaktan ve onlara gıpta etmekten alamadı Şahin kendini. Yoldan çıkıp, ekinleri yeni uç vermiş olan tarlalardan yukarı doğru yükselmeye başladılar. İçine girmeden çıkmak istiyorlardı köyün başına. Şafak ağardı sonunda. Ortalık gittikçe ışıdı. Sağa sola bakınıyor, önlerine çıkan dikenlik ve fundalıkları inceliyor, başlarını sokabilecekleri bir yer arıyorlardı. Bulamadıkça da yükselmeye devam ediyorlardı. Yan taraflarındaki yamaçta, beyaz badanalı küçük bir kulübe ilişti gözlerine. Bir su deposu ya da ona benzer bir şey olmalıydı. İki kişi çarçabuk koşup baktı. Kapısında demir bir kilidin asılı olduğunu söyledi dönenler. Daha yukarılara yükselmenin gereği yoktu artık. Köyün arazisi bitmişti. Gizlenmeye elverişsiz çıplak bir tepe yükseliyordu daha yukarıya doğru.

Soldaki tarlalarda aranmaya başladılar. İçinden su akmayan bir kanalın kenarında, az çok sık sayılabilecek kadar ağaçlıklı, aynı zamanda dikenlik ve çalılıklarla kaplı küçük bir yer çıktı önlerine. Helikopterlere karşı gizlenmek mümkündü burada. Ne var

ki yine aynı sakınca ile karşı karşıyalardı. Gelip geçen köylüler olursa kesinlikle görülürlerdi. Ama ortalık tamamen ışımış, başka bir yer aramaya zaman kalmamıştı. Helikopterler her an ortaya çıkabilirdi artık. Zaten daha elverişli bir yer de görünmüyordu ortalıkta. Çaresiz, burada kalacaklardı.

Dalların en sıkı olduğu yerlere sokuldular. Yarım saat sonra, helikopter takatukaları ötmeye başladığında, iyice sindiler dalların altına. Erzincan ovasına tamamen hâkim bir yerdelerdi. Dalların arasından baktıklarında, ova üzerinde uçan tüm helikopterleri görebiliyorlardı. İlk kez böylesine geniş bir görüş açısına sahip olmuşlardı.

Altı helikopter, bir süre birlikte uçtular önce. Sonra birbirlerinden ayrılıp, birerli ikişerli değişik taraflara yöneldiler. İki helikopter, bulundukları yeri doğrultmuştu. Arkalarındaki dağa doğru üzerlerinden geçtiler. Seslerine bakılırsa, dağın tepesinin oralarda durmuşlardı.

Sırtını tarla duvarına dayamış olan Şahin, duvarın dibindeki bir ağacın dalları altına gizlenmişti. Başını uzatıp dağa baktı. Bakmasıyla beraber hızla atmaya başladı yüreği.

"Helikopterler asker indiriyor."

Altında gizlenilen dallar küçük bir heyecan dalgası ile titredi.

"Nereye?"

"Tepeye. Biraz aşağıya."

Gergin bir sessizlik başladı. Üç yüz metre vardı dağın yüksekliği. Askerler yirmi metre kadar aşağısına iniyorlardı tepenin.

"Helikopterler geri dönüyor."

Yeniden yapıştılar yerlere. Üzerlerinden geçip, ovaya doğru uzaklaştı helikopterler. Şahin başını uzatıp, askerlere bakmaya başladı yine. Birbirlerinden birkaç metre ayrılıp, aşağı doğru inmeye başlamışlardı.

"Askerler geliyor."

Bir Zamanlar Aybastı

İşte böyle ansızın bitivermişti askerler tepelerinde. O köydeki operasyondan bir ay kadar sonraydı. Şahin ve üç arkadaşı, bir ırmağın kıyısında oturmuş, akşamın olmasını bekliyorlardı.

Toplam yedi kişi kalmışlardı zaten. Operasyonların ortasında zar zor yapmış oldukları bir iki yeni sığınak da yakalananların ele vermeleri sonucu kullanılamaz hale gelmiş, yine açıkta kalmışlardı. Gündüzü samanlıklarda geçiriyorlardı daha çok. Akşam olunca kendilerine destek vermeye devam eden köylülere gidip yemeklerini yiyor, sonra, hangi köyün ertesi günkü operasyonların dışında kalacağını tahmin ediyorlarsa o köye gidiyor, içine girebilecekleri, girip de saklanabilecekleri bir samanlık arıyorlardı. İstihbaratlara göre değil tahminlere göre hareket ediyor, tesadüflerle kurtuluyorlardı. Fatsa'dan yeni ölüm ve yakalanma haberleri duyuyorlardı habire. Doğru mu yanlış mı bilemiyorlardı. Bütün bağlantıları kopmuştu Fatsa'yla. O günkü köy operasyonundan evin deşifre olmaması sonucu kurtulmuşlardı. Askerler yandaki evi didik didik aramış, ev sahiplerini falakadan geçirmiş, ama saklandıkları eve girmemişlerdi. Deşifre olmamış kaç ev vardı ki böyle? 12 Eylül'de dilinden eksik etmediği "illegalite" sözcüğüyle giren sol, her şeyin yasaklandığı ve en küçük bir legal olanağın kalmadığı o gün, legal, deşifre olmuş yapısıyla açıkta kaldı. Ne kırlarda helikopterlere karşı yeraltı sığınakları ne şehirlerde kimsenin bilmediği evler ne de bu sığınak ve evlerde yiyecek depoları! Ne yeraltı matbaaları ne sahte evrak şebekeleri ne istihbarat ağları ne kuryeler ne arazi haritaları ne dürbünler ne de... Bunlar ya hiç yoktu ya da yok denecek kadar azdı. İster saldırı kararı ister geri çekilme kararı almış olsun, bu tip illegal araç ve donanıma sahip olmayan örgütler bu kararlarını hayata geçiremezlerdi. Mücadele

bir yana, yaşayabilmek, yakalanmamak için bile bunlara ihtiyaç vardı. Sol, illegalitenin sadece sözünü etmiş, kitlelerine olan güveni içinde illegal araç ve donanım ihtiyacı üzerinde ciddiyetle durmamıştı. Oysa binlerce kişinin binlerce koldan çalıştığı, kaçakların bile elini kolunu sallaya sallaya dolaştığı o günlerde, isteseler kırları, şehirleri bu tip araç ve tekniklerle donatır, bilinmedik ilişkiler, mevziler hazırlayabilirlerdi. Ne yapmışlardı? Kimi kazanmışlarsa mitinglere, yürüyüşlere, toplantılara sürmüş, kim kendilerine evini açmışsa o evi adeta derneğe çevirmişlerdi. Polisin içine adam sokmaya gerek yoktu, yeter ki polis kendi içlerine adam sokmasındı. Arazi haritalarına ne gerek vardı, işte bölgenin bütün çobanları toplantılarına katılıyordu, dağ yollarına, mağaralarına ihtiyaç olduğunda onlar gösterirlerdi. Oysa şimdi, kırlarda bir lokma ekmek için olmadık kapıları çalmak, gündüz helikopterlerden saklanabilmek için başlarını sokacak bir kovuk aramak, şehirlerde ise gece sokağa çıkma yasağı başlayınca sığınabilecekleri bir ev bulmak durumundalardı. Hani şu truva atları vardı ya, korkularından solcu olanlar ve dalkavuklar, 12 Eylül gelir gelmez ellerinde listelerle karakolların yolunu tutmuş, askerlerin önüne düşmüşlerdi. Semtlerinde, mahallelerinde, köylerinde, işyerlerinde kimler devrimcilere katılmıştı, kimler devrimcilere evlerini, arabalarını, paralarını, yayınevlerini sunmuştu? Yüksek bürokratlardan dağdaki çobana kadar her gün yüzlerce kişi gözaltına alınıyor, işkenceden geçirilip sorgulanıyordu. Kimler sorumluydu, kimler hangi görevlerle hangi bölgelerde faaliyetteydi, kimler hangi eylemlere katılmıştı? Gerek örgüt kadroları arasında gerekse örgüte yakın kitleler içerisinde bunlar yaygın şekilde biliniyordu. Çözülmeler polise ve askere yeni bilgiler sunuyor, yeni bilgiler yeni operasyonlara, yeni kayıplara yol açıyordu.

Kitle ilişkilerini, mevzilerini ve az buçuk illegal donanımını böylece ilk günlerden kaptıran sol, operasyonların en kızgın döneminde sığınak kazmak, yeni evler, yeni kuryeler bulmak, kopan bağlantıları yeniden kurmak durumuna düşmüştü.

Öğleye doğru, bulundukları samanlığın kapısı birden açılmış, "kaçın yavrularım kaçın" diye telaşlı bir kadın sesi dolmuştu içeri. Önce kıpırdamamış, gömülü oldukları samanların içinde çıt çıkarmadan beklemişlerdi. Kim olabilirdi bu kadın? Nereden biliyordu içeride olduklarını? Sabaha doğru, hiç kimseye görünmeden girmişlerdi içeri. Sahibini bile bilmiyorlardı samanlığın. Bu

köyden kimseyi tanımıyorlardı zaten. Operasyonlardan önce bazı arkadaşları birkaç kez gelip toplantılar yapmışlardı ama kalıcı bir ilişki kuramamışlardı. Operasyonlardan sonra ise ilk kez uğruyorlardı. Daha doğrusu başka bir köye gidiyorlardı da, geciktikleri, şafağa yakalandıkları için girmişlerdi önlerine çıkan bu samanlığa. Bir tuzak olmasındı bu? Askerler samanlıklarda kaldıklarını biliyor, bazen ateşe bile veriyorlardı rastgele. Simdi de bir kadını gönderip, içeride kimsenin olup olmadığını denemek istiyorlardı belki de. Ama hayır! Kadının sesinde kuşku duyulamayacak bir içtenlik vardı. Üstelik dediği de olabilecek bir şeydi.

"Harmanın sahipleri saman alırken horlamanızı duymuşlar. Muhtar karakola ihbar etmeye gitti. Hemen kaçın."

Tereddüt etmeyi bırakmış, Şahin başını samanların içinden çıkarınca, diğerleri de ortaya çıkmışlardı. Orta yaşlı bir kadındı. Yüzünde sesindeki gibi bir içtenlik vardı. Küçük bir torbayla da yiyecek getirmişti beraberinde. Yardımını hiç unutmayacaklarını söylemiş, fırlamışlardı dışarı. Köyün kıyısındaydı zaten samanlık. Köyden görülmeyecekleri bir yöne doğru koşmaya başlamışlardı. Köyün biraz uzağında, bir ırmağın kıyısında durmuşlardı işte. Helikopterlerden gizlenebilecekleri bir yer bulmaları mümkün değildi zaten. Orada hiç olmazsa gelen geçenlere görünmez, başka ihbarlara hedef olmazlardı. Hem askerler samanlığı basar, sonra da çeker giderlerdi. Hiç de öyle olmamıştı oysa. Akşama doğru, ki artık hiç beklemiyorlardı, birden helikopter sesleriyle dolmuştu kulakları. Su sesi yüzünden çok geç fark edebilmiş, yerlerde duran silahları toplayıp on metre ötedeki iki küçük dikenlik kümesinin içine zor atmışlardı kendilerini. Aynı anda helikopterler üzerlerinde bitmiş, üç el silah sesi patlamıştı art arda. Kaçabileceği, gizlenebileceği bir yer yoktu! Şahin ve diğer ikisi dikenlerin içindeydiler. Yan yana duran, daire şeklinde iki küçük dikenlik kümesiydi bunlar.

Bir buçuk metre ancak vardı çapları. Dikenlerin boyları ise kırk santimi geçmezdi. Üzerlerinden bir tur atan helikopterler henüz görememişlerdi ama ikinci turlarında mutlaka görürlerdi.

Beş dakika sonra, kalabalık bir komando birliği, dikenliklerin bulunduğu düzlüğün arkasındaki dağın eteğini doldurdu. Akşamüzeriydi. Hava bir saate varmaz kararırdı ama karanlığın çökeceği bu altmış dakika içinde altmış defa yakalanırlardı. Askerler, düzlüğün elli metre yukarısındaki iki köy evini sarmışlardı. Ev-

lerin aramasını bitirince aşağı inecek, doğruca dikenlerin içine bakacaklardı. İçine girilebilecek başka bir yer yoktu çünkü çevrede. Dağı aramazlardı, hem çırılçıplaktı hem de helikopterlerce santim santim taranıyordu her gün.

Parmağı tabancasının tetiğinde, ölümü beklediğini düşününce Şahin, içine hüzün çöktü. Böyle erken çekip gitmek için yirmi üç yaş biraz az geldi ona.

Firar Günleri

Askerler biraz aşağı indikten sonra durdular. Birbirlerinden ayrılıp, tepenin altını tamamen sardılar. Tüfekleri ellerinde, gidip geliyorlardı şimdi birbirlerine doğru. Şahin kaygılıydı. İhbar mı edilmişlerdi yoksa? Kuşatılıyorlar mıydı? Aşağı tarafları da sarmış mıydı? Böylece önce çembere alıp, enseleyeceklerdi. Kimseye göründüklerini sanmıyordu. İşin içinde ihbar yoksa biraz olsun umutlu olabilirlerdi. Hem ihbar olsa, tüm helikopterler birden üşüşürdü. Oysa diğerleri öbür dağların üzerine gitmişlerdi. Sanki bölgeye operasyona hazırlanıyorlardı. İhbar edilmemişlerse bile, böyle bir şey yüzde yüz tehlikeli olurdu. Askerler aşağı doğru inecek olsalar, tam üzerlerine gelirlerdi. Aşağı taraflar da sarılmış olacağından, hiçbir yere kaçamazlardı bu çıplak arazide.

Helikopterler ara vermeden, amansızca sürdürüyorlardı uçuşlarını. Ovanın üzerinde dolanıyor, dağların eteklerini tarıyor, dağ tepelerini açıp uzaklara kayboluyorlardı. En çok bulundukları tarafı zorluyorlardı. Üçü dördü birden geliyorlardı bazen o tarafa ve kimi ırmağın kimi de arkadaki tepenin üzerinden Sivas'a doğru uzaklaşıyorlardı. Yirmi metre üstlerinden geçtikleri bile oluyordu. O kadar ki taş atsalar vururlardı. Pervanelerinin rüzgârından, gizlendikleri dallar açılacak gibi oluyordu. Yeniden yeniden uyarıyorlardı birbirlerini:

"Üzerimizden geçerlerken kimse sigara içmesin sakın, dumanını görebilirler."

"Dalları da kıpırdatmamalıyız."

"Gizlenmeye elverişli böylesi çalılık yerlerde numara da çekebilirler: Sizi görüyoruz, teslim olun!" diye.

"Sakın inanmayalım!"

"Hatta rastgele kurşunlayabilirler bile böyle yerleri."

"Bomba da atsalar, yerimizden kıpırdamayalım!"

Helikopterlerden fırsat buldukça başını uzatıp arkadaki askerleri izlemeye devam ediyordu Şahin. Ayrılmıyorlardı yerlerinden. Epey zaman sonra yer değiştirdi. Hem ovayı hem de tepedeki askerleri görebileceği başka bir ağaç dibi buldu kendine. Helikopterler uzaklardaydı, kimi ovanın üzerinde kimi de dağların ötesinde. Bir sigara çıkarıp yaktı. Öğle olmuş, güneş gökyüzünü yarılamıştı. En sıkı dallar arasından bile ışık sızıyordu içeri. Aşağıda, ovada, göz alabildiğine bir yeşillik uzanıyor, güneşin altın sarısı göz kamaştırıyordu.

Güzeldi dışarıda olmak. Böyle doğanın kucağında. Güzeldi ya, sanki büyük bir hapishane içindelerdi. Sağ tarafta Munzur dağları, solda, Karadeniz tarafında Kop dağları, karşıda ismini bilmediği başka dağlar ve arkada kayalıklarla kaplı, birbiri üzerine yükselen tepeler. Kış aylarında karlı zirveleri ile nasıl da bir özgürlük tutkusu doldururdu. Şimdi ise çırılçıplak tepeleri ve etekleriyle, mahpushane duvarları gibi sarmışlardı çevrelerini.

Akşama doğru yeniden yoğunlaştı helikopter uçuşları. Bir gün daha kaybetmiş olmanın hırçınlığı içindeydiler. Helikopterler neredeyse üzerlerine kondu konacak kadar yakından uçuyorlardı.

Tepedeki askerleri de toplayarak çekip gittiler sonra. Karanlık basmıştı.

Ağaç diplerinden, çalılıkların içinden gülümseye gülümseye çıktılar. Ne yapacaklardı? Hangi yöne gideceklerdi şimdi?

Tam bunu tartışmaya başlamışlardı ki Necati, ayrılmak istediğini söyledi. O günkü dinlenme sonucu biraz kendine gelmişse de halsizliği, midesinin bulantısı, vücudundaki ağrıları hâlâ sürüyordu. O haliyle yalnız bırakmaya hiçbiri razı değildi elbette. Ama Necati ayrılmakta ısrar etti.

"Bu halimle size ayak uydurmam mümkün değil. Yalnız olursam benim için çok daha iyi olur, kendi başımın çaresine daha iyi bakabilirim."

Haklıydı belki de. Üstelik gerçekten istiyordu bunu. Engel olmamalıydılar. Sıkı sıkı kucaklaşıp başarılar dilediler.

Baston olarak kullandığı uzun bir değneğe dayana dayana karanlığa karıştı Necati. Yarım saat süren bir tartışmadan sonra geri dönmeye karar verdiler. Arkadaki tepeleri aşıp Suşehri üzerine devam etmeyi önerenler olmuşsa da, tartışmanın sonunda onlar da vazgeçmişlerdi önerilerinden. Yüksek ve çıplak kayalıklardı bu

tepeler. En az üç gün sürerdi onları aşmak ki gündüzleri gizlenecek yer bulamayabilirlerdi. Gümüşhane yol ayrımına gidip gizlice yük kamyonlarına binmeyi ve Karadeniz'e inmeyi deneyeceklerdi. Yol ayrımı dağlara oldukça yakındı. Arabaların yavaşladığı dik rampalar bulabilir, arkadan üzerlerine çıkabilirlerdi. Yükün içine gizlenebilirlerse askerleri atlatırlardı. Her yük kamyonunu arıyor olabileceklerine ihtimal vermiyorlardı.

Bir gece önce geçmiş oldukları yerlerden yürüyorlardı. Restorantın karşısında, "Birer ızgara daha yiyelim mi?" diye şakalaşıp gülüştüler. Mideleri zil çalmaya başlamıştı yine. Ama yanı başlarında polis noktası, kapısında resimleri asılı olan bu restorana bir kere daha girmek çılgınlık olurdu. "Keşif uçağı" geçti üzerlerinden bir yerde. Geceleri de görüyor muydu yoksa bu uçak? Bilemiyorlardı, yine de sakınmadılar.

Gece yarısı yol ayrımına ulaştılar. Sabaha daha çok vardı. Erzincan-Sivas asfaltını bırakıp, Gümüşhane asfaltını takip etmeye başladılar. Beş yüz metre ileride bir köy görünüyordu.

Köye varmadan yükselmeye başlamıştı yolun eğimi. Dağların hemen dibindeydi köy, arkasında, yüksek bir dağın karaltısı görünüyordu. Önlerine çıkan birkaç ağacı yokladıklarında, küçük ceviz büyüklüğünde, yeni çıkmış kayısılar takıldı ellerine. Mutluluklarına diyecek yoktu; hem Karadeniz'e açılan umutlu bir kapının eşiğindelerdi hem de midelerine indirebilecekleri bir şey bulmuşlardı. Ekşi kayısılarla bütün ceplerini doldurdular. Çekirdekleri toprağa gömmeyi tembihlediler birbirlerine.

Köyün girişindeki tabelanın üzerinde, "Yalnız Bağköyü" yazıyordu. Asfaltı karşıya geçip, köyün altında ağaçlı, kuytuluk bir yere oturdular. Gözleri yan taraftaki yolda, ağızlarında ekşi kayısıları şapırdatarak, onları Karadeniz'e atacak bir arabayı beklemeye koyuldular.

Boşuna oldu bekleyişleri. Şafak yavaş yavaş ağarmaya başladığında, hâlâ aynı yerdelerdi. Birbirlerine sarılmış, durmadan esen rüzgâra karşı korunmaya çalışıyorlardı. Zangır zangır titriyorlardı. Neredeyse kanları donacaktı. Sarılmak da yetmiyordu. Rüzgâr, en başta olanın sırtından giriyor, herkesi delip geçerek en arkada olanın sırtından çıkıyordu.

Erzincan-Sivas yoluna göre daha azdı Gümüşhane yolunun trafiği. Üstelik geç bir saatte gelmişlerdi. Ancak saatte bir geçiyordu. Onların da çoğu taksi, cip ya da otobüs gibi uygun olmayan araba-

lardı. Üç yük kamyonu geçmişti bu süre içinde. Onlara da yetişememiş, kaçırmışlardı. Yeteri kadar dik değildi yol, sanki düz yoldalarmış gibi süratle geçmişti kamyonlar. Bir keresinde de, askeri bir cip geçmişti yukarı doğru. Soğuktan öylesine uyuşmuşlardı ki tınmamışlardı bile. Her araba sesinde yaptıkları gibi kafalarını kaldırmış, yük kamyonu değil de cip olduğunu anlayınca, yüzlerini yeniden birbirlerinin sırtına gömmüşlerdi. Tir tir titreyen bedenleriyle doğruldular. Gizlenme zamanı geçmişti. Yarı yarıya ışımıştı bile ortalık. Yeniden asfaltı geçtiler. Biraz ileride, gelirken gördükleri buğdayları bir hayli uzamış Erzincan-Sivas yolunun yakınındaki bir tarlada gizleneceklerdi. Yol ayrımındaki kavşakta, tepesindeki lambanın mavili renklerinin yanıp durduğu bir polis arabası gördüler. Bir de panzer vardı yanında. İzlemeye başladılar. Sivas yönünden gelmekte olan bir yolcu otobüsü, kenara çekilip durduruldu.

İzlemeyi bırakıp, polisten yedi yüz metre kadar uzakta soğuk yataklarına girerken, gün de ışıdı.

Gün boyu kıpırtısız beklediler. Karanlık çökünce hemen doğruldular. Birkaç hareket, uyuşmuş bedenlerini çalıştırmaya yetti. Mutluydular. Bir günü daha atlatmışlardı yakalanmadan. Şimdi upuzun bir gece vardı önlerinde. Arkasındaki yükün içine gizlenip ovadaki kıskacı yarıp geçecekleri bir yük kamyonunu mutlaka bulurlardı bu süre içinde. Sokakların tamamen boşalması için köyün girişinde bir süre beklediler. Sonra, yerine göre ağır yerine göre hızlı adımlarla yürümeye başladılar. Karanlık ve gölgelik yerlerden geçiyor, etrafı sürekli kontrol ediyorlardı. Köyün beş yüz metre kadar yukarısında, yolun üstündeki kuytuluk bir yere çöktüler. Yol yeteri kadar dikti, hızlı geçemezlerdi arabalar ve geçer geçmez hemen düşebilirlerdi peşlerine.

Daha çok taksi ve minibüs gibi arabalar geçiyor, çoğu çok geçmeden tekrar geri dönüyordu. Belli ki yakınlardaki bazı köylere dolmuş seferi yapıyorlardı. Bu arada arkası brandalı askeri bir pikap geçti. İlgisiz gözlerle baktılar peşinden. Nasıl olsa kurtulacaklardı o gece! Birden kuşku düştü içlerine. İki saattir tek bir yük kamyonu bile geçmemişti. Yine mi başaramayacaklardı yoksa? Ne biçim transit yoluydu bu böyle? İhracat ve ithalatımız şu kadar kat arttı diye nutuklar ceken Başbakan Özal'ın tüm söyledikleri palavra olmalıydı! Saat gece yarısını da geçince, kuşkuları umutsuzluğa dönüştü; topu topu iki kamyon geçmiş, onlara da yetişememişlerdi.

"Bu gece de kalakaldık."

"Kaldık!"

"Başka bir kamyon geçmez artık!"

"Geçmez!"

Önceki gecelerden daha sert esiyordu rüzgâr. Yere serilmiş, birbirlerine sarılmışlardı yine. Yolcu otobüslerinin buğulanmış camlarına ve camlara başlarını dayamış, rahat rahat uyumakta olan insanlara gıpta ile bakıyorlardı. Aklına kendi yolculukları geliyordu Şahin'in. Gönül'le de yolculuğu olmuştu birkaç kez. Başını dizlerine koyar, uyurdu Gönül. Şahin uyumaz, Gönül'ün yüzünü seyrederdi. Eliyle de saçlarını okşardı hafiften. Ah Gönül! Simdi orada, yanında olsaydı! Sıcacık kollarıyla sarsaydı, ısınsa, eriseydi Şahin.

Şafağın sökmesine bir saat kala bir yük kamyonu daha geçti. Hızla.

Yeniden tarlalarda saklanmaya karar verdiler. İki kişi önde, diğerleri arkada yürüyorlardı. Köyün üst girişindelerdi daha. Birden, bir arabanın ışıkları bütün yolu sardı. Zaman yoktu, kaçamadılar. Yolun kenarındaki taşlı, çakıllı yamaca boylu boyunca yaslandılar. Çift dingilli, brandalı, yüklü bir kamyonun, ışıkları üzerlerini yalayarak ağır ağır geçerken, öndekiler peşine düşmekte gecikmediler, arkadakiler de onları izleyip koşmaya başladılar.

Yükün üzerine tırmanmışlardı ki şoför mahallinden yukarı çıkan uzun boylu bir adamın karaltısı üzerlerine doğru yürüdü. Geçerken fark etmiş, sonra da dikiz aynasından takip etmiş olmalıydı. Öfkeyle "Defolun! Atlayın arabadan!" diye bağırıyordu. En öndeki Fethi, "Ağabey köyümüze kadar" gibi laflar ettiyse de, tınmadı adam.

"Defolun ulan, inin aşağı!"

İndiler. Gözlerinin önünde geçip gitti kamyon. Yarı üzgün, yarı öfkeli bakakaldılar ardından.

"Tüh be."

"Tüh!"

"Ne olurdu on dakika önce gelseydi."

"Ya, on dakika önce!"

İyice bozulan moralleriyle yeniden yola koyuldular. Köyün ortalarına geldiklerinde, bir traktör, ışıklarını yakıp ansızın bir evin önünden yola çıktı. Kendilerini yandaki bir samanlığın arkasına, avlusuna attılar.

Şahin yeniden gizlendiği yerden çıktığında kimseyi göremedi. Samanlığın arkasını, önünü dolandı, ne bir karaltı görebildi ne de fısıltılı çağrısına bir yanıt geldi. Aşağı doğru yürüdü, ileride de kimse yoktu. Koyu bir hüzün uç verdi içinde. Kederi her attığı adımda daha da koyulaştı. Köyü çıktığı halde kimseyi bulamamış, kimseyi görememişti.

Hiç beklemediği bir anda yapayalnız kalmıştı. Bir ağacın gövdesine yaslanıp, kendisi gibi yapayalnız olan mehtaba dikti gözlerini. Ne yapabilirdi? Düşünemiyordu bile artık! Sadece yüreğini acıtan, beynini, gözlerini yakan bir şeyler vardı.

Derken, uzakta, yolun üzerinde birden kara kara gölgeler belirdi. Gittikçe yaklaşıyorlardı. Heyecandan bayılacak gibi olduğu anda, küçük, ince bir kıvılcım yandı yüreğinde.

Büyüdü, büyüdü, kanını kaynatan kocaman bir ateş olup çıktı. Yanık yanık gülümsedi.

Arkadaşlarıydı.

Şafağın ağarmasına az bir zaman kalmıştı. Erzincan-Sivas asfaltına yaklaştıklarında, Şahin gruplara ayrılmayı önerdi. Hep beraber aynı tarlada gizlenmeyi pek güvenli bulmuyordu. Kolaylıkla fark edilecek duruma düşüyorlardı. Değişik yönlere, değişik tarlalara gizlenenip akşam olunca yeniden buluşmalarında fayda vardı. Kısa bir tartışmanın ardından Şahin'in olumlu bulunan önerisini Sebahattin daha da ileri götürdü. "En iyisi, tamamen ayrılalım" dedi, "toplu olmamızın hiçbir yararı yok, tersine zararlarını çekiyoruz. Kolaylıkla görülebiliyor, hantallaşıyoruz. Oysa az olursak, hem daha kolay gizlenebilir hem de daha seri hareket ederiz".

Öneri biraz tereddütten sonra herkesçe kabul gördü.

İkiye bölündüler. Bir grupta Bekir'le Şahin, diğer grupta Sebahattin, Fethi ve Ayhan olacaktı. Dokunaklı acıklı bir burukluk vardı seslerinde. Bu kez gercekten ayrılıyorlardı.

Yakalanacak, vurulacak, bir daha hiç görüşemeyeceklerdi belki de. Koca bir özgürlük tünelini kazan elleriyle, sıkı sıkı tokalaştılar. Kucaklaşıp öpüştüler.

"Hoşça kalın!"

"Güle güle! Şansınız açık olsun!"

"Sizin de!"

Önce Sebahattin'ler, sonra da diğerleri, yeni sıkıntılara gebe yeni bir günün şafağında, ayrı ayrı yönlere uzaklaştılar.

Öylesine öfke doluydu ki bedenini sızlatan soğuğa aldırmıyordu Şahin. İki kişi oldukları halde gizlenebilecekleri bir ağaç altı bulamamış, yine tarlaya girmek zorunda kalmışlardı. Akıl almaz derecede büyük bir iş başarmışlardı ama şimdi kıvranıp duruyorlardı çaresizlik içinde. Böyle giderse kaybedeceklerdi. Bir çare bulmalıydılar. Hemen! Kafalarını çalıştırmalı, kurnazca düşünmeliydiler. Kaçmayı böyle başarmamış mıydılar?

Benzer bir gün yaşıyorlardı, helikopterlere pek aldırış etmiyordu artık Şahin, yoruldukça sağa sola dönüyordu. Öğle saatlerinde tarlanın kenarında bitiveren seslere de aldırmadı. Büyük bir tarlanın içindeydiler, kolay fark edilemezlerdi; yaşlı bir kadınla küçük bir kız çocuğu, iki saat kadar çalıştılar tarlada. Güneş batmaya yüz tutunca rahatladı. Kafasında bir çıkış yolu da oluşturmuştu üstelik; sabahten beri düşünüp durmuş, bazı riskli yanlarına karşın denemeye değer olduğuna karar vermişti bu yolun. Bütün aramaları atlatabileceklerdi belki de o gece! Tatlı bir huzur yayıldı içine. Göğün güzelliğini seyretmeye başladı. Kıpkırmızı bakır bir tepsi gibiydi batmak üzere olan güneş. Hafif bir rüzgârla uçuşan pembe pembe bulutlar çiçeklemişti gökyüzünü. Ne kötüydü, bir tarlanın içine gömülü kalmak. Bir ağacın dibinde, tahta bir masada çay içmek ne güzel olurdu halbuki şimdi. Gönül'ü bulutların üzerine oturtup, o zevkli oyununa başladı yine. Açık mavi eteğine pembe bulutları doldurdu. Kahverengi saçlarını ufuklara doladı. Bir buluttan ötekine fırlatıp durdu. Sonra kendi de bindi bir buluta. Uçtu, yakaladı Gönül'ü. Gülüşü mavili, hafif. Öpüşü pembe, yumuşak. Ne yerin dibi ne de duvar ötesi. Yükseldikçe açılıyordu gök. Ufuklar ötelere kayıyordu yaklaştıkça... Gönül ne yapıyordu acaba şimdi? Son konuşmaları geldi yine aklına. Bütün bulutların rengi karardı birden. Sipsivri hançerler düştü gökyüzünden, hepsi de yüreğinin üstüne. Belindeki albümü çıkardı. Rastgele açtı. Terlemiş, içleri toprakla dolmuştu naylonlar. İlk fırsatta temizlemeliydi hepsini. Resimlerin birinde bahçelerindeki dut ağaçlarından birinin dibine oturmuş, çay içiyordu Gönül. Müthiş bir sigara içme isteği duydu. Güneş batmış, karanlığa az kalmıştı. Helikopterler de pek görünmüyordu artık. Gelseler bile, önceden seslerini duyar söndürürlerdi sigaralarını. Ya köylüler? Aman! Görürlerse görsünler! Az sonra, karanlık olunca, nasıl olsa terk edeceklerdi buraları.

"Bekir! Bekir!"

Hafif sesle çağırdı birkaç kez. Üç dört metre ötede bir yerde olmalıydı Bekir. Sonunda yanıt geldi:

"Ne var?"

"Sigara içelim mi?"

"İçelim anasını satayım!"

"Gel öyleyse!"

Sürüne sürüne geldi Bekir. Başını dirseğine dayayıp, Şahin'in yanına uzandı. Üzeri toz toprak ve buğday başaklarıyla doluydu. Başaklar yer yer yüzünü tırmalamıştı.

Sigaralarını yaktılar. Geriye üç tane sigaraları kaldı sadece.

"Nasılsın?" dedi Şahin,

"İyiyim! Sen?"

"Ben de ... Bak bir önerim var. Diyorum ki akşam olunca lokantanın olduğu yere gidelim. Tarlalardan dolanıp arkadaki TIR parkına yanaşalım. Mutlaka karanlık ve kimsesizdir park. Sabaha kadar birine binmeyi beceririz herhalde. Nereye gidiyorsa biz de geçer gideriz onunla. Bunca TIR'ın içine bakmıyorlardır ya askerler."

"Ya İran'a gidiyor ya da oradan geliyordur."

"İkisi de fark etmez. Eğer birincisiyse Erzurum taraflarında, yok ikincisiyse Samsun, Ankara ya da İstanbul'da ineriz."

"Deneyelim! Fena bir düşünce değil ama içlerine girmeyi başarabilir miyiz bilemem."

"Bir yerlerinden bir delik buluruz herhalde. Daha doğrusu bulmak zorundayız, yoksa ölümüz uzanacak şu ovaya. Hâlâ heriflerin burunlarının dibindeyiz."

"Onlar yakalamasa bile ya açlıktan ya da soğuktan gebereceğiz zaten. Evet deneyelim, belki başarırız."

Karanlık basınca yola koyuldular. Umutlulardı, bu yüzden ne üşeniyor ne de yoruluyorlardı. Uzaktan asfaltı takip ediyorlardı yine. Neredeyse ezberlemişlerdi artık bu yolu. Ağır ağır giden o taksileri de gördüler, birkaç kez. Aldırmadılar.

TIR'lardan başka bir şey yoktu onları ilgilendiren:

"Ne yapıp edip binmeliyiz!"

"Evet ne yapıp edip."

"Bir de bakmışsın yarın akşam İstanbul'dayız."

"Oooh! Bir sahil lokantasına gideriz hemen."

"Gideriz vallahi."

"Porsiyon porsiyon, çeşit çeşit balıklar."

"Sonra da tatlı yeriz üstüne."

"En az iki porsiyon baklava."

"Ben revani isterim, kaymaklı."

"İster misin bindiğimiz TIR, yiyecek yüklü olsun!"

"Olur mu olur. Bisküvi lokum falan."

"Ya da meyve sebze."

"Sucuk mucuk ya da."

"Gel keyfim gel!"

"Yeme de yanında yat!"

Daha önce birkaç kez söylediği ama Şahin'in her seferinde karşı çıktığı şeyi bir kez daha yineledi Bekir.

"TIR'lara binmeden önce lokantaya girip güzel bir yemek."

"Tam bir çılgınlık olur bu. Son derece tehlikeli. Olmaz."

"Daha önce girdik. Bir şey oldu mu?"

Bu kez ısrar ediyordu Bekir. Ama Şahin de kararlıydı:

"Çekirge bir sıçrar iki sıçrar, üçüncüsünde ne olur bilirsin. Yahu Erzincan'ın dibi, asfaltın tam üzeri, kapısında resimlerimiz asılı, yanında polis noktası var. Bundan daha büyük çılgınlık olamaz. Geceleri bile köşe bucak aranıyoruz."

"Kaç defa görmedik mi askeri araçları? Şu ağır ağır giden arabaların polis arabaları olduğundan da eminiz üstelik. Heriflerin aklının ucundan geçmez oraya gireceğimiz.

Görüp de tanısalar bile inanmazlar.

Şahin kestirip attı:

"Lokantayı unut arkadaş! Ama büfeyi denemeye varım. Eğer açıksa, yanaşır, bisküvi sigara gibi şeyler alıp sonra da hemen karanlığa karışırız. Bu da tehlikeli ya, hadi bunu yapalım. Ne de olsa dışarıda olacağız, bir şey olsa bile kaçma şansı var. Ama lokantada? Sarıldığımızı düşün. Nasıl kaçarız?"

İki saatlik bir yürüyüşten sonra lokantanın karşısına vardılar. Meydan sakin görünüyordu, kimseler yoktu dışarıda. Benzinlik açıktı, ışıkları yanıyordu. Ama büfenin açık olup olmadığını anlayamıyorlardı.

"Gel yanına kadar gidelim" dedi Bekir.

Aslında büfeye uğramayı da istemiyordu Şahin. Bir şey olursa kurtulurlar gerçi ama arkadaki TIR'lara binme şansını da kaybederlerdi. Yine de "Peki!" dedi.

Üstlerini sildikten sonra asfalta çıktılar. Kurumuş çamur lekeleri olan albümü ve başındaki şapkayı koltuğunun altına sıkıştırdı

Şahin karşıya geçip, meydana girdiler. Artık ışıkların içindeydiler. Şahin'in gözleri büfeden önce polis noktasını aradı. Lokantanın sağında, yola yakın, küçük bir kulübeydi bu. Penceresinden bir polisin belden yukarısı görüyordu. Başını masaya eğmiş bir şeyler okuyor ya da yazıyor gibiydi. Elli metre ya var ya yoktu aralarında. Sol baştaki benzinlikle ortadaki lokantanın arasındaydı büfe. Kapalıydı. Ama öyle bir pozisyondalardı ki hemen geri dönemezlerdi. İçerisinde iki üç kişinin olduğu benzinliğin önündeydiler, birdenbire ortaya çıkıp kaybolmaları, içeridekilerin ya da lokantanın pencerelerinden dışarı bakmakta olan herhangi birilerinin kuşkusunu çekebilirdi. Şahin çoktan pişman olmuştu ya, iş işten geçmişti! Şahin'in gözüne lokantanın duvarı üzerindeki büyük harflerle WC yazan bir ok ilişti. Ok duvara bitişik şekilde aşağı doğru inen bir merdiveni gösteriyordu. Bekir'e, "Hadi tuvalete gidelim" diye mırıldandı. Merdivenleri inince, yaşlı bir ihtiyarın oturmakta olduğu küçük bir koridora girdiler. Tahtadan sandalyesi üzerinde kendinden geçmiş gibi bir hali vardı ihtiyarın, selamlarını alırken bakmadı bile yüzlerine. İçeri girip çişlerini yapmak üzere ayrı ayrı yerlere durdular. Dört duvar arasına girmiş olmak da hoşuna gitmedi Şahin'in. Ya kuşkulanan herhangi biri olmuş da polise haber vermişse? Mümkün olduğunca çabuk uzaklaşmalılardı buradan. Çişini yarım kesip lavaboya geçti. Musluğa uzanan eli donup kaldı sanki! Aynada yüzünü görmüştü. İnsandan başka her şeye benziyordu. Sakalları epey uzamış, güneşten yanmış olan yüzü çiziklerle doluydu. Asfalta çıkmadan önce düzeltmişti güya ama saçları darmadağınıktı yine de. Öyle bir görünümdeydi ki alnında "mahpushane kaçkını" yazıyordu sanki! Elbiseleri, ayakkabıları, üstü başı toz toprak içindeydi. Kurumuş çamur lekeleri büsbütün açığa çıkmıştı ışıkta. İçine bir korku düştü. "Hemen toz olmalı buradan" diye düşündü.

Albümle şapkayı bacaklarının arasına sokup, ellerini, yüzünü yıkamaya başladı acele acele. Birden, sol tarafında, iki musluk ötede, uzun boylu genç bir adam belirdi; ellerini yıkıyordu. Yan gözle baktı Şahin. Adamın da aynı şekilde kendisine baktığını ve tepeden tırnağa süzdüğünü fark etti. Canı sıkıldı. Nereden çıkmıştı bu adam böyle birdenbire? Polis miydi yoksa? Nasıl da dikkatli ve gizliden gizliye süzüyordu! Polis olmasa bile, gider haber verirdi polise. İçin için endişelendi. Mümkün olduğunca sakin görünmeye çalışarak, üzerindeki tozu toprağı silmeye, saçlarını

düzeltmeye başladı. Çaktırmadan, tüm dikkati adamın üzerindeydi. Silahına davranacak ya da başka bir harekette bulunacak olursa, hemen atılacaktı üzerine.

Albümle şapkayı, lekeli yerleri gürünmeyecek şekilde koltuğunun altına sıkıştırıp, koridora yöneldi. Koridora çıkarken Bekir de yetişti arkasından. Bin liradan daha az parası yoktu cebinde. Şoför ağzını taklit ederek, "Bozuk param yok, şundan kesiver baba hesabımızı" dedi ihtiyara. Bin lirayı olduğu gibi bırakmaya da razıydı aslında. Ama hemen peşlerinden koridora çıkan uzun boylu adamın kuşkusunu büsbütün artırırdı böyle bir acelecilik. Cebindeki binlikeri çıkarıp bir kere daha karıştırdı. Bol paralı görünmek, şoför zannedilmek için işe yarardı belki. İhtiyar parayı bozmaya çalışırken, genç adam da dikilmiş, tepeden tırnağa süzmeye başlamıştı yine.

Paranın üstünü alıp Bekir'in önünde merdivenlere yönelince, aklı fikri arkadaydı. Adam da peşlerine takılmıştı, polisse silahını çekip rahatlıkla teslim alabilirdi.

Bekir'e bir şeyler sorma bahanesi ile yarı geriye dönüp, basamakları öyle çıkmaya başladı Şahin. çaktırmadan adamı kontrol altında tutuyordu. Öylece merdivenleri çıkarken, Bekir arkasındaki adama döndü bir an:

"Bu büfenin sahibi buralarda mı acaba?"

"Ne yapacaktınız" diye soruyla karşılık verdi adam.

"Sigara alacağız da!"

"Benzinciden alabilirsiniz."

Dışarıda her şey normal görünüyordu. Bekir, hiç beklemeden benzinciye girdi. Adamsa, tuvalet merdiveninin hemen başındaki bir kapıdan lokantaya. Benzinliğin önünde Bekir'in çıkmasını bekleyen Şahin, polis kulübesini ve çevreyi gözetliyordu çaktırmadan. Polisin başı öne eğikti hâlâ. Lokantanın pencerelerinden, az önceki genç adamın masalara servis yaptığını gördü. Garsonmuş demek ki dedi içinden. Servis yaparken dışarı, kendisine doğru baktığını fark etti garsonun. Bu Bekir bir çıksa da hemen toz olsak buradan, diye düşünürken, ceplerine sigaraları yerleştire yerleştire yaklaşan Bekir'i gördü. Şahin'in koluna giren Bekir, "Haydi lokantaya girelim!" deyince, hırsından kuduracak gibi oldu Şahin. Kızmak, bağırmak istedi. Tam ağzını açmıştı ki kendilerine doğru gelmekte olan benzinciyi gördü.

"Boş ver şimdi" demeyi yetiştirebildi ancak.

Bekir'in aldırdığı yoktu ama. Kolundan tutmuş çekiştiriyordu devamlı.

"Gel yahu!"

Benzinci yanlarına gelmiş, tartışmak mümkün olmaktan çıkmıştı. "Peki" deyip öne düştü Şahin, çaresiz. Ön tarafta, meydana bakan, polis kulübesine on metre yakın bir yerdeydi lokantanın giriş kapısı. Kapıya doğru yürüyorlardı. Her adımda pişman oluyor, geri dönmek isteğiyle doluyordu Şahin. "Başımıza bir bela gelecek" diye korkuyordu için için.

Tam kapının önündeki küçük merdivenin son basamağını çıkıyordu ki heyecanlı bir sesle arkasından fısıldadı Bekir:

"Askeri bir cip gelip arkamızda durdu."

İçinde bir şeyler koptu sanki Şahin'in. Bir şeyler acı acı yanmaya başladı. Kurşun değmişçesine sızıladı, kanadı yüreği. Ne çare ki dönülmez bir yoldalardı. Hiç duraksamadan önce hole, sonra da üzerinde resimlerinin asılı olduğu kapıyı iterek salona girdi. Lokantaya değil de hapishaneye girmişti sanki. Askerlerin her an üzerlerine çullanmalarını bekliyordu arkalarından. Patron masasında oturan adama eliyle selam vererek, lokantanın arka pencerelerine yakın bir masaya yaklaştı. Bir şey olursa, bu pencerelerden kaçmaya çalışabileceklerini düşünüyordu. Değişik masalarda oturan, otuz kadar müşteri vardı içeride. Yiyecek ve içeceklerle donanmıştı masaları. Yüzü kapıya ve müşterilere, sırtı arkadaki pencerelere dönük olacak şekilde bir sandalye çekti kendisine. Bekir'e ise karşısındaki sandalyeyi gösterdi. İkisinin birden yüzleri görünsün istemiyordu.

Yeni sandalyeye oturmuştu ki salona giren bir subay hızlı adımlarla patron masasına doğru ilerledi. "Tamam işte" diye geçti içinden, subayı görünce. "Her şey bitti!" Korkudan çok, bir yazıklanma vardı içinde. Yok yere kaybetmenin verdiği bir yazıklanma.

Dirseğini masaya dayayarak yüzünün yarısını avucunun içine aldı hemen. Diğer yarısına ise sahte bir gülücük kondurup, neşeli bir şeyden söz ediyormuşçasına, alçak bir sesle mırıldandı Bekir'e:

"Subay içeride. Patronla konuşuyor. Yakalandık sanıyorum. Ama yine de soğukkanlı olalım!"

Karşıda sağ köşedeki televizyona bakıyormuş gibi görünüyor, oysa, sol taraftaki masada patronla konuşmaya devam eden subayı izliyordu çaktırmadan. Patronun sırtını, subayınsa yüzünü görebiliyordu sadece.

Birkaç dakika sonra çıkıp gitti subay. Ne patronla konuşurken ne de çıkarken etrafa bakmış, salona ve masadakilere bir kez olsun çevirmemişti gözlerini.

"Gitti" diye fısıldadı Bekir'e.

Elinde kâğıt kalemle, az önceki garson geldi yanlarına. Siparişlerini sordu.

"Çorbalardan neler var arkadaş?"

"Mercimek, yayla, ezogelin..."

"Bana bir mercimek."

Bekir de aynısını söyledi. Birer porsiyon da şiş ısmarladılar, içecek olarak ise birer bira. Hepsini not alıp uzaklaştı garson.

Şahin'in kafası subayla meşguldu hâlâ, gitmiş olsa da sevinemiyordu. Neden hiç bakmadı etrafına? Kuşkulanıp, kaçmaya çalışmayalım diye mi? Güçleri az olduğu için hemen harekete geçmemiş, etrafı sarıp, ek güç istemişlerdir telsizle. O zamana kadar bizi oyalamalarını söyledi mutlaka patrona. Güç geldiğinde saldıracaklar. Mutlaka böyledir. Doğru olmasını istemiyordu ama hiç de mantıksız bulmuyordu düşündüklerini. Sıkıntıdan boğulacak gibiydi.

Çorbalar geldiğinde, birazcık olsun zevk almaya zorladı kendini. Günlerdir açlardı ve şimdi sıcak sıcak tüten bir çorbayla yumuşacık ekmekler vardı önlerinde. Hem belki de boşuna kuşkulanıyordu. Belki de bir tesadüftü arabanın aynı anda arkalarından gelmiş olması. Ve tanıyamamış olabilirlerdi arkadan. Subay ise, kuşkulu tiplerin uğrayıp uğramadıklarını sormuş, resimlere iyi bakmalarını, kuşkulu birini görürlerse hemen karakola haber vermelerini tembihlemiş olabilirdi patrona. Olabilirdi ya, yine de rahatlayamıyordu. İlk yorumunu da mümkün görüyordu çünkü. Kafasında çarpışıp duran sorular, yanıtlar ve çeşitli yorumlar yüzünden ne yediğinin bile farkına varamıyordu. Çorba değil de, binbir emekle kazanmış oldukları özgürlüğün üzerine su içiyorlardı sanki! "Mide yüzünden, kendi ayaklarınla adamların kucağına düş. Ne aptallık. Bütün dünya güler vallahi!"

Çorbalar bitince, şişlerden önce gelen biraları yudumlamaya başladılar, sigaralarını yakıp. Şahin masalardaki insanları izliyordu bir yandan. "Nasıl da rahatlar. Nasıl da dolu dolu gülüyorlar!" Yan gözleri sürekli kapıda, askerlerin her an içeri dalmalarını bekliyordu.

"Hiç kuşkuyla bakan var mı?"

"Yok" dedi Şahin. "Herkes kendi aleminde. Sen de bazen televizyona baksana!"

Elinde şişlerle yeniden geldi garson. Servis yaparken sordu:

"Nereden geliyorsunuz ağabey?"

"Ankara'dan. Yük taşıyoruz" dedi Şahin.

"Nereye?"

"İran'a."

Bir şeyden kuşkulanır gibi görünmedi garson. Başka bir arzularının olup olmadığını sordu çekilmeden önce.

"Birer şiş ve bira da paket yapıver bize! Az ileride parça kırdık, Erzincan'a otostop yapıyoruz parça almak için. Ne olur ne olmaz, dışarıda kalırız belki. Bizim meslekte her türlü rezillik olur."

Diğer masalardaki şoförlerden pek farklı değillerdi aslında. Onların da saçları dağınık, tıraşları uzundu. Sefere çıkmış bir şoförün üstü başı elbette biraz rezil olacaktı! Kapıda asılı resimlerden de kolay kolay tanınmazlardı. Mahkûm elbiseleriyle, üç numaraya vurulmuş kafalarla çekili resimlerdi bunlar. Bu arada epey de zaman geçmişti. Belki de hiçbir tehlike yoktu... Şahin, ağzındaki lokmalardan yavaş yavaş zevk almaya başlamıştı ki kapının açılmasıyla birlikte her şey acılandı yine. Boğazı tıkandı, boğulacak gibi oldu. İçeri bir polis girmişti.

Arkasından başka polislerin de içeri dalacaklarını sanıp, pencerelere doğru koşmayı düşündü bir an. Ama polis yalnızdı. Gayet ağır ve sakin hareket ediyordu üstelik. Hiçbir olağanüstü görünüm yoktu üzerinde. Patronla selamlaşmış, sonra da ortalarda bir yerde duran bir garsonla laflamaya başlamıştı. Televizyondaki video filme bakıyordu bir yandan da. "Buradaki trafik polislerinden biri galiba. Canı sıkıldıkça gelip oyalanıyordur. İyi ama ya bize doğru bakarsa? Tanır mutlaka! Polis olduğu için resimleri iyi incelemiştir. Zaten tipimiz de bozuk." Garsonun yanından ayrılan polis, gidip tuvalet merdivenine açılan ikinci kapının anahtarıyla oynayınca, Şahin'in içine iyiden iyiye kurt düştü. Durup dururken anahtarla oynamak da neyin nesiydi?

Az sonra yine normal adımlarla çıkıp gittiyse de, Şahin'in içine düşen kurt kafasını kemirip duruyordu. "Mutlaka görevli girdi içeriye. Kapıyı kontrol etmek ve açık olup olmadığını, oradan kaçıp kaçamayacağımızı anlamak için. Ona göre iş tutacaklar çünkü. Kuşkulanmayalım diye o da bakmadı bize hiç. Tesadüfen bile

olsa gözleri etrafa takılmaz mı adamın? Lanet olsun! Kaçtığımızdan daha beter bir hapishane şimdi bu lokanta. Kaç kaçabilirsen!" Şişler bitmiş, paketler hâlâ gelmemişti. Bunlar da oyalıyor muydular yoksa?

Bir süre sonra paketler geldi.

"Buyrun! Kolay taşıyasınız diye çantaya koydum."

"Bu da dalga geçiyor bizimle mutlaka! Ne taşıması? Dışarı çıkar çıkmaz, karga tulumba doğru bir cipin içine..."

"Sağ ol. Hesap ne kadar?"

Biraz da bahşiş verip kalktılar. Kapıya iki metre kala, dönüp, yan taraftaki patrona ve arkalarından gelmekte olan garsona "Hoşça kalın" dedi Şahin, zoraki bir gülümseme ile. "Bu son gülüşümüz" diye düşündü. Dışarı çıkmayı hiç mi hiç istemiyor, adımlarını zorla atıyordu ileri. "Eller yukarı! Kıpırdamayın! diye bağırırlar mı, yoksa hiçbir şey demeden hemen çullanırlar mı üzerimize? Belki de hemencecik ateş açarlar. Hazır infaz fırsatı yakalamışken..."

Bekir'in önünde, merdivenleri ağır ağır inmeye başladığında, bütün alanı hızla taradı gözleri. Hiç kimse görünmüyordu... Merdiveni inmiş, meydanda ilerliyorlardı. Hâlâ bir saldırı yoktu... Tomurcuklar, sonra çiçekler açmaya başladı içinde. Benzinliğin önüne geldiklerinde kanat takınıp uçacaktı neredeyse sevinçten. "Sevgilim, canım, gülüm, dostlarım... Kurtulduk!" Meydanı çıkmaya başladıklarında Bekir'e baktı. O da aynıydı. Sevinçten bir yumak, mutlu. Karanlığa karışır karışmaz koşmaya başladılar. Hapisten yeni kaçmışlardı sanki.

"Çok yanlış işler yaptın Bekir. Kurtulduk ama bu bir mucize. Az kalsın yakalanıyorduk."

Epeyce uzaklaşmış, lokantanın arka tarafına dolanmak üzere, tarlaların içinde ağır ağır ilerliyorlardı. Bir şey demedi Bekir. Kendi de bilincinde olmalıydı hatasının. Şahin üstelemedi daha fazla ne de olsa atlatmışlardı:

"Gel, bir yere oturup şunların zevkini çıkaralım önce. Karnım tok ama hiçbir şey anlamadım yediklerimden. Parka sonra yanaşırız."

Paketlerden birini ertesi güne saklamalarında ısrar etti Bekir.

Sigaralarını da içince kalktılar. Beş dakika sonra, yarım metre yükseklikteki park duvarının dibindeydiler. Bir sürü TIR vardı duvarın öte tarafında. Ama görünümleri hiç de umut verici değil-

di. Her tarafı kapalı birer kutu gibilerdi sanki. İçlerine girilebilecek bir delik, bir boşluk görünmüyordu.

"Neresinden gireriz bunların."

"Hiçbir yerinden."

Umutlarını duvarın dibine bırakıp ayrıldılar. Geriye, geldikleri yere doğru yürüdüler...

"Başka çare yok, yayan uzaklaşacağız buralardan" dedi Şahin suskunluğu bozarak. Yan yana yürüyorlardı. İki saatten fazla geçmişti aradan... "Yarın, akşam olur olmaz Gümüşhane yoluna düşelim. Mecbur yoldan yürüyeceğiz tabii, arazi dağlık olduğu için uzaktan takip edemeyiz yolu. Yolun bazı yerlerde kesilmiş olduğu ve arama yapıldığı kesin. Ama ay ışığı var, gözümüzü dört açar, önceden görmeye çalışırız arama yapılan yerleri. Nasıl olsa barikat falan atmışlardır yola. Sonra da askerlere görünmeden, araziden dolanırız. Görünsek bile bir türlü kaçarız sanıyorum. Ateş etseler de, nişan alamazlar nasıl olsa. Daha çok boğaz ve virajlarda kesmişlerdir yolu. Öyle yerlere yaklaşmadan önce, uzaktan iyice izleriz. Belki birden fazla araba olur yanlarında. Işıkları sönük de olsa, bu ay ışığında rahatlıkla görürüz onları... Tehlikeli olacak ama başka çaremiz yok artık."

"Erzincan-Gümüşhane il sınırında kesmişlerdir yolu. Aramalar genellikle il sınırlarında olur."

"Tabelaları kontrol eder, il sınırına yaklaşınca bir süre için araziye saparız. Aradan bir hafta geçti. Belki de seyrekleşmiştir aramalar. Kaldı ki yukarılarda mutlaka dik rampalar vardır. Bakarsın bir yük kamyonuna atlarız yolda."

Bekir'e göre de başka çare yoktu. Ertesi akşam yola çıkmaya karar verdiler.

Gündüzü yola yakın bir tarlada, öncekilere benzer bir şekilde geçirdiler. Karanlık tam çökmeden çıktılar tarladan. Bir kanalın kenarında, akşamdan kalma ekmeği yediler ikiye bölüp. Biraları gündüz tarladayken içmiş ama kutuları atmamışlardı. Kanala daldırıp bol bol su içtiler. Yine lazım olur diye, lokantadan kalma naylon torbaya koydular sonra onları. Birer tane de sigara içtikten sonra, kalkıp başlarını kanala soktular. Ellerini, yüzlerini, saçlarını uzun uzun yıkadılar. Mendilleriyle kuruladılar sonra. Birbirlerinin üstlerini silip, saçlarını taradılar elleriyle. Yol üzerinde lokanta, büfe gibi şeyler bulabilirlerdi. Ne kadar temiz olurlarsa o kadar iyi olurdu.

Derken ortalık tamamen karardı. 14 Haziran gecesi başlamıştı. Dışarıda geçirdikleri sekizinci geceydi bu. Ovadan öyle ya da böyle kurtulacaklardı o gece. Gerekirse çıplak dağda kalacak, kesinlikle geri dönmeyeceklerdi. Şahin, artık neredeyse ezberlediği harita kopyasını bir kere daha incelemişti o gün. Önce Kelkit, daha sonra da Kale isimli ilçelerinden geçiyordu yol, Gümüşhane'ye varmadan önce. Kelkit, fazla uzak değildi Erzincan'a, iki ya da üç gecede varırlardı. Oraya bir varsalar, ilçeye girip başka olanaklar sağlayabilirlerdi belki. Kalktılar.

Yine evleri izleye izleye geçtiler Yalnızbağ köyünü. Köyün üstünde, arabaları beklemiş oldukları yeri de geçince, hiç bilmedikleri bir yoldalardı artık.

Hemen oradayken başladı yol dağı sarmaya. Uzaktan ışıklarını gördükleri bazı köylerin yol ayrımlarından geçtiler. Akşamın ilk saatleri olduğundan, Erzincan'dan bu köylere doğru yoğun bir araba trafiği vardı. Seslerini duyunca ya da ışıklarını görünce hemen yoldan çıkıyor, birkaç metre uzaklaşıp yere yatıyorlardı. Arabalar geçtikten sonra tekrar çıkıyorlardı yola. Bol virajlı bir yoldu; iki yüz üç yüz metrede bir sağlı sollu virajlarla kıvrılıyordu. Bu da arabaları önceden görmelerine ve arkalarından takip etmelerine yarıyordu. Bazen dağın arka yamaçlarına girip kaybolan arabalar, bir süre sonra yukarılardaki başka bir virajı dönüp yeniden açığa çıkıyorlardı. Seslerini ve ışıklarını izleyerek, durup durmadıklarını, dolayısıyla yolun kesilmiş olup olmadığını anlamaya çalışıyor, ona göre yürüyorlardı. Bu yöntem işlerine yarasa da tehlikeyi büsbütün ortadan kaldırmıyordu. Bu yüzden, gözleri ve kulakları tetikte, mümkün olduğunca ilerileri görmeye, en küçük bir tıkırtıyı bile duymaya çalışıyor, her an için kaçmaya hazır bir şekilde, yolun hangi tarafı boşluğa geliyorsa o taraftan yürüyorlardı.

Yorgunluk, tedirginlik, düş kırıklığı, sevinç... Birbiri üzerine yığılı tepelerden oluşan göz alabildiğine yüksek bir dağın sonu gelmez rampalarını tırmanmak, hiç de kolay değildi. Hele hele, iki ince dal parçasıymış gibi onları neredeyse aşağıdaki ovaya fırlatacakmışçasına esen bir rüzgâr da varken. Göğüslerinde rüzgârı, sırtlarında dağı taşıyorlardı sanki. Her an askerlerle karşı karşıya gelecek olmanın tedirginliği içindelerdi. Birbiri ardına iki askeri pikap geçmişti yukarı doğru. Yol kesip arama yapacaklardı belli ki. Ama nerede? Büyük umutlarla iki kez yük kamyonlarının peşine düştülerse de ikisinde de düş kırıklığından başka

bir şey geçmedi ellerine. Yine de her adımda Erzincan'dan biraz daha uzaklaşıyor olmanın sevinci içindelerdi. Bu yüzden ne kadar yorulsalar, ne kadar tedirgin olsalar ve ne kadar düş kırıklığına uğrasalar da güçlerini, cesaretlerini, umutlarını yitirmeden, kalın ve ağır rüzgâr dalgalarını yara yara durmaksızın yürüyorlardı. Ay yine doğmuş, onlarla birlikte virajları dönüyor, tepeleri aşıyordu. Asfalt yolu ayna gibi parıldatan ay ışığında, askerleri içlerine düşmeden önce görebilecek olmanın güvenini duyuyorlardı.

Bir virajı daha dönmüş, düz bir yola girmişlerdi. Karşı karşıya duran iki yamacın kesiştiği çizgiye doğru uzanan yolun, karşı tepenin yamacında yeniden dik bir rampaya dönüştüğü görülüyordu. Virajı daha yeni dönmüş, iki üç adım ancak atmışlardı. Bekir, kuvvetli bir tramplene basmış gibi, yolun altındaki bayırlığa atladı birden. Bir şey görmemişti ama bir saniye bile beklemedi Şahin de hızla atladı Bekir'in arkasından. Düşe yuvarlana, büyük bir hızla iniyorlardı dimdik bayırı, telaş ve heyecandan soluk soluğa... Yüz metre kadar aşağıda, durup yukarı baktılar. Gölgeye, karaltıya benzer hiçbir şey görünmüyordu. Bir koşuşturma da olmamıştı arkalarından.

"Yahu Bekir ne gördün? Ben bir şey görmedim."

"Kesinlikle gördüm! Askerin biri sigarasını yaktı. Sonra da avucunda gizledi sanki."

"Ateşböceği falan olmasın?"

"Hayır! Kesinlikle askerdi."

Kendinden tamamen emin konuşuyordu.

"Askerler bizi göremediler o halde" dedi Şahin. "Ya da nasıl olsa ellerinden kaçırdıkları için harekete geçmediler."

İyice aşağılara indiler. Epeyce sakinleşmişlerdi artık. Sonra karşı yamaca geçip yukarı tırmanmaya başladılar. Yolu terk edemezlerdi, bu dağlar ve tepeler içinde kaybolurlardı yoksa. Yolu takip etmeye, daha doğrusu, uzaktan takip etmenin mümkün olmadığı bu doğa yapısı içinde, yolun üzerinden yürümeye mahkûmlardı. Sık sık yerlere kapaklanarak, sık sık da geri geri kayıp çıktıkları yerleri bir daha çıkmak zorunda kalarak, zor bela tırmandılar dimdik yamacı. Yolun arka tarafa döndüğü rampanın başındaki viraja çıkmışlardı tam. Nefes nefese kalmış, kan tere batmışlardı. Karşı tarafta, biraz alçakta kalmış olan düz yolu gözetlediler bir süre. Arkasındaki tepe yüzünden ay ışığı pek düşmüyordu yola. Hiçbir şey göremediler.

"Kesinlikle askerler var orada" diye yeniden söylendi Bekir.

"Her neyse, kurtulduk ya! Aslında bir arabanın geçmesini beklesek o zaman iyice anlarız. Askerler varsa durdururlar arabayı. Ama zamanımız yok."

"Kim bilir ne zaman geçer araba?"

"Evet, kim bilir ne zaman?"

"Az kalsın ellerine düşüyorduk."

"Az kalsın."

"Onlar da bizi görmüşler midir acaba?"

"Sanmam! Virajı dönmemizle yoldan atlamamız bir oldu. Görememişlerdir."

"O zaman önümüz serbest demektir. Bir bakıma iyi oldu bu desene. Daha rahat yürürüz artık."

"Evet! Arama yaptıkları yeri atlatmış olduk böylece. Ta Kelkit girişine kadar, başka bir yerde daha yolu kestiklerini sanmam."

"Erzincan-Gümüşhane il sınırı burasıydı belki de."

"Belki de."

"Bekleyip dursunlar artık bizi."

"Bekleyip dursunlar."

"Ah şu dağı bir çıksak!"

Yeniden yürümeye başladılar. Her ne kadar önlerinin artık serbest olduğunu düşünseler de başlarına gelen bu olaydan sonra daha bir açmışlardı gözlerini. Hemen atlamaya hazır bir şekilde, daha da kenarından yürüyorlardı yolun.

Dağı çıkmak da ovada yürümek gibiydi. Uzadıkça uzuyordu yol. Son rampayı çıkmakta olduklarını düşünürlerken, rampanın başındaki viraja vardıklarında, başka bir yamacı ya da başka bir tepeyi saran yeni bir rampa çıkıyordu önlerine. Gittikçe kesiliyordu bacaklarındaki derman. Öylesine de halsiz düşmüşlerdi ki! Epeyce zayıflamışlardı bir haftadır. Belindeki albüm olmasa, neredeyse düşüverecekti Şahin'in pantolonu. Albüm bile önünde durmuyor, bacaklarına doğru kayıyordu hemen. Bu yüzden arka tarafına sokuyordu onu. Arkada olunca, kalçalarına takılıp düşmüyordu.

Düşman ordusunun elindeki son dağı da ele geçiren muzaffer bir kumandan havası ile durdular dağın zirvesinde. Sevinçten rüzgâr önüne düşüp, ta aşağıdaki Erzincan ovasına uçuvereceklerdi neredeyse. Zirvede durmuş bir gökteki aya, bir ay ışığı altında gümüş bir tepsi gibi parlayan kocaman ovaya bakıyorlar-

dı. Gökteki yıldızlar gibiydi, ovadaki şehrin ışıkları da cıvıl cıvıl, alımlı. Hayran olmuş, kendilerinden geçmişlerdi.

"Ne kadar da büyük bir şehirmiş. İçinde yüzlerce kaçak gizlenebilirmiş gibi."

"Ve ne kadar da güzel. Kaçılacak bir yer değilmiş gibi."

Tekrar yürümeye koyulurken, şapkasını çıkarıp salladı Şahin. "Hoşça kal Erzincan" dedi içinden. "Hoşça kal! Mahpusunda yatıp, mahpusundan kaçtığım, bağlarında aç, ovasında açıkta kaldığım, dağlarına imrenip, dağlarını aştığım şehir hoşça kal!"

Her adımda biraz daha kayboluyordu şehir. Sonunda büsbütün görünmez oldu.

Dağın arka tarafındalardı şimdi. Bu kez, yine sağlı sollu virajlarla aşağı doğru iniyordu yol. Birkaç dakika yürüdükten sonra, yoldan çıkıp kuytu bir yere oturdular.

"Bir molayı hak ettik artık."

"Birer de sigara içelim keyifle."

Yeleklerinin içinde gizleyerek yaktılar sigaralarını.

"Saat biri geçiyor."

"Beş saate ancak çıkmışız dağı desene."

"Üstelik çok hızlı yürüdük."

"Müthiş yorulmuşum. Sen?"

"Ben de! Şimdi fark ediyorum."

"Ama bundan sonrası kolay. Bayır aşağı geçer gideriz."

"Dağı da aştık ya, Gümüşhane sınırını kesin geçmişizdir artık."

"Kelkit girişine kadar arama yoktur."

"Yoktur!"

"Orayı da bir türlü geçeriz!"

"Kurtulduk sayılır artık, kurtulduk! Bir hata yapmazsak, yakalanmayız artık."

"Yakalanmayız!"

Daha sigaralarını yarılamamışlardı ki titremeye başladılar. Esip duruyordu rüzgâr. Oturunca, üzerlerindeki terler hemencecik donmuştu. Yeleklerini başlarına geçirip yere kıvrılmış, avuçlarında gizledikleri sigaraların ateşiyle ısınmaya çalışıyorlardı. Bir de mahmurluk çökmüştü ki üzerlerine, neredeyse kendilerinden geçeceklerdi.

"Kalk yürüyelim Bekir, kalk. Soğuk uyuşturacak yoksa bizi. Sigaralarımızı yolda da içeriz artık."

Yolun üst tarafında tepeler ve tepelere doğru yükselen yamaçlar, alt tarafında ise bu yamaçların devamı bayırlıklar vardı. Bir süre sonra, bir de dere akmaya başladı bayırların altında. Yolla birlikte uzayıp gidiyordu o da aşağı doğru. Sıkı bir ormanlık takip ediyordu iki yanından. Ormanı görünce, bahara çıkmış kuzular gibi sevindiler.

"Sabaha kadar yürürüz. Sabah olunca da ormana girer gizleniriz. Artık bize karada ölüm yok!"

"Günlerdir o tarlalarda nasıl da boşu boşuna yuvarlanıp durmuşuz."

Birer sigara daha yaktılar, keyifle çekiyorlardı içlerine dumanı. Bazen ağızlarında bile bırakıyorlardı sigarayı. Avuçlarında gizlemeden sigara içmek ne güzeldi! Özgürlük bu olsa gerek! Hafif mi hafif hissediyorlardı kendilerini. İçleri neşeyle dolup taşıyor, arada bir de türkü söylüyorlardı. Hem de yüksek sesle:

Hadi gülüm yandan yandan yandan
Biz korkmayız ondan bundan
Hadi gülüm yandan yandan yandan
Biz korkmayız jandarmadan.

Birden, dünya başına yıkılır gibi oldu Şahin'in. Damarlarındaki bütün kanı kurudu sanki. Gözleri karardı. Aceleyle ileri baktı. Altmış metreden daha fazla görünüyordu içinde bulundukları boğazın uzunluğu. Sağlı sollu yüksek tümseklerle çevriliydi yol. Sol taraftaki tümseğin üzerinde, yirmi metre kadar yukarıda, kalın parkalarıyla karaltılar kıpırdamıştı. Karaltıların ellerinde tüfek gölgeleri. Nefesi tıkanır gibi oldu, soğukça terledi.

O önde, Bekir arkadaydı. Bekir de fark etmiş miydi acaba? Bilmiyordu. Bir an bile duraksamadı. Temposunu hiç bozmadan devam etti yürümeye. İki saniye geçmeden çın çın öttü ortalık. Sessiz karanlıkta bir bomba gibi patladı ses:

"Duur! Kimsin!"

Durmadı. Başını çevirip bakmadı bile. Aynı tempoyla devam etti yürümeye. Oyalayıp zaman kazanmak istiyordu.

Zaman tanımadan, yeniden gürledi ses:

"Duur! Nereye gidiyorsun!"

Keskin, sert bir tonu vardı sesin. Karanlığı yırtıyor gibiydi.

"Kelkit'e" diye bağırdı bu kez Şahin, mümkün olduğunca doğal, rahat bir sesle ve yürümesine devam ederek. Yan gözle izliyordu karaltıları.

"Duur! Yoksa ateş ederiz!"

Daha sert ve daha keskindi sesin tonu.

"Kimsin sen yahu?"

Yürüyüşünü sürdürürken, başını çevirip bağırdı bu kez Şahin. Yarı alaylı, yarı kızarcasına. Herhangi birine çıkışır gibi. Jandarma olduklarını anlamamış da durmak zorunda değilmiş gibi.

"Ateş edeceğiz, duur!"

Sesteki kararlılığı ölçtü. Hayır, oyalamak mümkün değildi artık. Askerlerin tam doğrultusuna gelmişlerdi. "Yazık, daha elli metre var önümüzde, en az elli defa vuruluruz." Çoktan vermişti kararını ama: Ölüm ya da Zafer!..

Uzun bir namluya sürülmüş bir kurşun hızıyla fırladı ileriye...

Bir Zamanlar Aybastı

Aralığın son günleriydi. Bir arkadaşıyla birlikte köylü bir aileye konuk olmuştu. Yemeklerini yemiş, çaylarını yudumluyorlardı ki akşam haberlerini okumakta olan spikerin Şavşat demesiyle irkildi. "Artvin'in Şavşat ilçesine bağlı Şalcı köyünde bir ihbarı değerlendirerek operasyon yapan güvenlik kuvvetleri, kendileriyle çatışmaya giren iki teröristi ölü olarak ele geçirmişlerdir. Ölen teröristlerden birinin Dev-Yol örgütünün Artvin askeri aparat sorumlusu Erkan Uzuneminağaoğlu olduğu bildirilmiştir." Canevinden vurulmuşçasına, acıyla inledi Şahin. Elinde çay bardağı, oturduğu yerde donup kaldı öylece...

Gece bir an olsun uyku girmedi gözüne. Erkan'la olan sohbetlerini, birlikte yaptıkları köy gezilerini, birlikte oldukları yürüyüşleri, mitingleri, birlikte Gönül'ü kaçırışlarını, daha pek çok şeyi anıyor, gözleri doluyor, nefesi tıkanıp boğulacak gibi oluyor, dışarı çıkmak ve kahrolası dünyaya bağıra bağıra lanet okumak istiyordu. Düşler kurup bütün karakolları kurşun yağmuruna tutuyor, cuntayı teslim alıp kurşuna diziyor, yine de acısına yetmiyordu. Yetmezdi ki! Dünya tatlısı, dünya güzeli, dünya delisi biriydi Erkan. Tanrı'nın özel yaratığı. Bütün insanları çamurdan yaratan Tanrı onu sevgiden, aşktan, mertlikten, dostluktan, türküden, şiirden, ırmakların coşkusundan, rüzgârların hızından, çiçeklerin özünden yaratmıştı. Bütün insanları kul eden Tanrı onu azat etmiş, hiçbir kulluğa gelmeyecek özgür bir yaratık kılmıştı... O böyle savaşmadan, orduları bozguna uğratmadan, zaferler kazanmadan göçüp gidecek biri miydi?

12 Eylül'e savaş naraları ata ata giren sol, savaşamayacağını ancak o gün fark etti. Kiminin ordusu varsa da ölen ya da esir düşen askerlerinin yerini doldurabilecek, askere yazabileceği

kitlesi yoktu, ordusu ise sadece beş on askerden oluşuyordu. Diğerlerinin ise hem askere yazabileceği kitlesi hem askerleri vardı ama ordusu yoktu. Kitlelere önem vermemiş, onları her zaman küçümsemiş olan birinciler bu anlayışlarıyla zaten kaybetmeye mahkûmlardı. Ama ikincilerin hatası, ihmalkârlığı bağışlanır gibi değildi! Abartılar bir yana bırakılsa bile, yine de askeri yeteneklere sahip, dövüşmeyi bilen, gözünü budaktan sakınmayacak kadar cesur, canını seve seve verecek kadar devrime inançlı yüzlerce kadroya sahiplerdi. Öyle kadrolar ki günlerce aç susuz kalabilir, her gün kilometrelerce yürüyebilir, yağmurda karda yatabilir, on beşi yirmisi bir araya gelse ve içinde seyyarca hareket edebilecekleri geniş bir alana sahip olsalar gerilla yöntemleriyle on beş yirmi bin askerle savaşabilirlerdi. Oysa bu kadrolar ülkenin dört yanına dağıtılıp kitle çalışmasına sokulmuş, şimdi de yaygın ve gevşek kitlesel ilişkiler içinde kimi bir ilçede kimi bir nahiyede, kimi bir ya da birkaç köyde hapsolmuş, etraflarındaki yeni, acemi, ürkek, soğuğa, açlığa, uykusuzluğa dayanamayan bir yığın insanla, üstelik bazı yerlerde de dövüşme sanatından hiç mi hiç anlamayan, askeri hiçbir yeteneği olmayan tiplerin sorumluluğu altında, "mevzilerini savaşsız terk etmemeye" çalışıyorlardı. Kıstırıldıkları yerde çatışa çatışa ölmekten başka yapabilecekleri bir şey yoktu ve avuç içi büyüklüğündeki bölgelerinde günün birinde kıstırılmaktan da kurtulamazlardı. Dünyaki bütün gerilla savaşları üzerine kitaplar devirip sayı sayı dergiler yazmış olan sol, 12 Eylül'e gerillasız girdiği gibi, 12 Eylül'den sonra da ordudan daha hantal davranarak, zamanı ve olanakları olduğu halde, yapısını değiştirme ve gerilla birliklerini oluşturma yönünde hızlı, atak bir inisiyatif kullanamadı. Sonuç, Erkan'lara rağmen, tek bir saldırıda bile bulunamadan yenilmek olacaktı ve bu sonuca doğru hızla gidiliyordu.

Ertesi akşam, yanındaki arkadaşıyla beraber Fatsa'ya doğru yola çıktı Şahin. Gidecek, kaç kişi kalmışsa hepsini bulacak, kopan bağlantılarını yeniden kuracaktı. Zaten günlerdir kahroluyordu, böyle her gün biraz daha erimelerine, darmadağın ve eylemsiz kalışlarına. Şimdi, o da vurulunca büsbütün çileden çıkmıştı. Hemen toparlanmalı, sönmeye başlamış devrim ateşi yeniden tutuşturulmalıydı.

Aybastı'daki operasyondan on kat daha büyüktü Fatsa'da başlayan operasyon. Dağ, taş, dere, tepe asker doluydu ortalık; en son

yaprağına dek soyunmuş ağaçlardan; her tarafı boylu boyunca kaplamış gazel yapraklarından bile çoktu sayıları. Yirmi bin kişilik bir ordu bütün köylere karakol kurmuş, Fatsa'yı karış karış tarıyordu. Devrim adına ne varsa her şeyi silip süpürmek, bir tek devrimci bile bırakmamaktı amaçları. Başarmışlardı da... Aralığın son haftasına girildiğinde, birkaç devrimci kalmıştı ancak yakalanmayan. Parmakla sayılamayacak kadar çok olan o büyük devrimci kitle tüketilmişti; lider kadrolar da dahil olmak üzere onlarcası vurulmuş, yüzlercesi yakalanmıştı.

Böyle bir Fatsa'ya doğru yola çıkmak, ateşin ortasına atılmak demekti. En kötüsü, askerlerin nerelerde ne şekilde mevzilendiğini bilmemekti. Yakalanmamaları mucize olurdu! Yine de yola çıkmaktan kendini alamadı Şahin...

Firardan Sonra

Başı öne eğik, sırtının orta yerine, kollarına, bacaklarına kurşunlar bekleye bekleye koşuyordu. Arkasından Bekir'in ayak seslerini duyuyordu. Elini arkasına atıp, belindeki albümü bir çırpıda eline aldı. Belindeyken koşmasına engel oluyordu. Elveda gülüm, elveda sevgilim! Gözünün önünde Gönül'ün hayali canlandı birden: "Vurulursun yahu, vurulursun. Kaç gün yaşarsın dağda? En fazla iki gün!"

Sağ taraftaki tümsek bitip de, kendilerini yolun altındaki bayırlığa fırlattıklarında, hâlâ ölmemiş olduklarına inanamıyordu Şahin. Ateş açılmamıştı arkalarından. Öte yandan dünya maraton rekorunu kırmış olmalıydılar, öyle hızlı koştular.

İki yüz metre aşağıdaki dereye doğru koşuyorlardı şimdi. Nereye düşeceklerini bilmeden kendilerini aşağılara atıyor, sık sık yuvarlanıyorlardı. Elleri, dirsekleri, dizleri taşlara çarpıp kanıyordu. Tehlikeyi büsbütün atlatmış olamazlardı! Askerler arkalarından koşuyorlardı mutlaka...

Dere kıyısına da sağ salim indiler. Dereyi geçip, karşı taraftaki ormana girmeleri gerekiyordu. Dar bir şeritte akan su derin değildi ama derenin yatağı oldukça genişti. Bembeyaz taşlar, bir ayna gibi parlıyordu ay ışığında. Askerler rahatlıkla görebilirlerdi yukarıdan. Nişan bile alabilirlerdi hatta.

"Koşarak, hızla geçelim. Ateş etseler bile belki tutturamazlar o zaman" dedi Şahin.

"Tamam" dedi Bekir.

Geniş dere yatağını bir ok hızıyla geçip karşı taraftaki ormana girerken, tek bir kurşun gelmedi yine üzerlerine.

O an için kurtulmuşlardı; ne yakalanır ne de kurşunlara hedef olurlardı artık. Ama ya sonrası? Ormanda kalamazlardı. Sabah-

la beraber yüzlerce askerin ormanı aramaya başlayacağı kesindi. Dere kıyısı boyunca uzayan dar bir şerit halindeydi orman; mutlaka yakalanırlardı orada. Saat 02:30 sularıydı. İki saat kalmıştı sabaha. Bu kadar kısa sürede ne kadar uzaklaşabilirlerdi ki bu bölgeden? Pusuyu sıyırmış, yüzde yüzlük bir ölümden kurtulmuşlardı ama önlerindeki tehlikeleri düşününce en ufak bir sevinç dahi duyamıyorlardı.

Ağaçlar öylesine sıkı, dallar öylesine birbirlerine geçmişti ki bir metrelik bir kısmı geçmeleri neredeyse bir dakikayı buluyordu. Ayaklarına, bacaklarına, göğüslerine, kafalarına takılan dalları eğip eğip öyle yol açıyorlardı kendilerine. Tek bir dal bile kırmamalıydılar. Yoksa iz bırakmış olurlardı. Ellerini, yüzlerini tırmalayıp duruyordu dallar. Pantolonunun ağının söküldüğünü söyledi Bekir, küfürle beraber. Küfredip duruyorlardı habire. Şahin kendilerine kızıyordu bir yandan da: Nasıl da düşünememişlerdi, askerlerin böyle yolun üzerinde pusuya yatacaklarını. Kocaman arabalarıyla barikat atıp, yolun ortasında bekleyeceklerini düşünmüşlerdi hep.

Acele etmelerine karşın yirmi dakikada ancak çıkabildiler, bu en fazla yirmi metre genişliğindeki ormanı. Önlerine çıkan ve yan taraftaki çayırlara doğru uzanan bir kanalın üzerinden koşmaya başladılar sonra. Beş dakika geçmemişti ki Erzincan tarafından aşıp gelen, "keşif uçağı" diye adlandırdıkları o aynı uçak üzerlerinde belirdi. Dere yatağı üzerinde uçuyor, tepeden tepeye gidip geliyor, bazen de tepelerin arkasında kayboluyordu. Gece sessizliğinde iki kat daha yüksek çıkıyordu vızıltısı.

"Hemen harekete geçti herifler."

"Bu a....na koduğum uçağı, geceleri de görüyor herhalde."

"Bizi görebildiğini sanmam. Yoksa çoktan görür, ateş ederlerdi. Sabahki operasyon için bölgeyi inceliyor galiba."

"Bölge de incelemeye değse bari!"

"Dinini s....im, her taraf çırılçıplak."

"Bu gidişle açıkta kalacağız."

Açıkta kalma korkusu içinde, üç beş santimlik otları olan çayırların içinde koşup duruyorlardı, telaşla. "Keşif uçağı" yaklaştığında yere yatıyor, uzaklaşınca kalkıp koşmaya başlıyorlardı yeniden.

Çırılçıplak tepelerden başka bir şey görünmüyordu etrafta. Aşağıda, dere kıyısında, küçük bir mahalleye ait olduğu izlenimini

veren birkaç ışık görünüyordu. Oraya gitseler? Ahırlara, samanlıklara girerlerdi belki. Askerler oraları da ararlardı ama. Hem, ev sahiplerince de görülebilirlerdi. Bir buğday tarlasına rastlasalardı bari. O da yoktu. Zaman ilerledikçe telaşları artıyordu. Belki tek tük çalılık vardır diye birkaç tepeye doğru umutla koştularsa da boşuna. İçlerine su salınmış çayırlara düştüler bu arada. Suya karşın yine de içlerinde yatarlardı ya, ayak bileklerine ancak çıkıyordu otlar. Ayakkabıları su çekti ikisinin de. Kayıp yerlere düştüler birkaç kez. Boydan boya ıslanmışlardı. Öyle rezil ve çaresiz bir durumdalardı ki küfürler eksik olmuyordu artık dillerinden.

Mahalleden gelen ve arkadaki çıplak tepelerin arkasına doğru uzanan bir arazi yolu çıktı önlerine.

"Yoldan gidelim. Tepelerin arkasında belki bir yer buluruz."

Saat dörde yaklaşmış, çok az zamanları kalmıştı...

Tepeye çıktıklarında, öylece, zavallı kalakaldılar. Gizlenmeye elverişli tek bir karaltı bile görünmüyordu. İlerilere doğru dümdüz uzayan yolun içinden geçtiği yamaçlar çırılçıplaktı. Sağ üst tarafta birbirlerine zincirleme bağlı tepelerden gelip, ta aşağılardaki bir dereye doğru uzayan dikine yamaçlardı bunlar. Derenin öbür tarafında, yüksek kayalıkların karaltıları görünüyordu. Bir kovuk içi, bir mağara bulabilirlerdi belki orada. Ama ortalık alacalanmaya başlamıştı. Yetişemezlerdi kayalıklara. Çaresiz bir şekilde etrafa bakınıyor, "Tüh be! Yakalanacağız!" diye yazıklanıp duruyorlardı soluk soluğa... Birkaç çalılık ya da bir ağaç dibi bulmayı umarak, durup dinlenmeden koşmuşlardı tepeye doğru.

Yeniden başladılar koşmaya, ileriye doğru. Ayrı ayrı tepelerden gelen yamaçlar arasındaki çukur kısımlarda uygun bir yer bulabilirlerdi belki... Bulamıyorlardı ama! Yamaçlar gibi çırılçıplaktı aralarındaki dereler de. Ortalık alacalanmaya başlamış, umutları tükenmişti. Umutsuzca koşuyorlardı artık. Az sonra sabah olacak, helikopterler tepelerine konacaktı. Yuvasız, duldasız kuşların çaresizliği içindelerdi.

Bir yamacı daha dönmüş ve karşı yamaçla arasındaki dereye girmişlerdi ki, küçük bir koruluğun içinde buldular kendilerini. Tek bir asker bile on dakikada arayabilirdi bütün koruluğu; o kadar küçüktü. Çoğu alçak ve birbirinden uzak olan ağaçların küçük küçük dalları diplerini kapatmıyordu. Yine de burada gizlenmeye çalışmaktan başka çareleri yoktu. Ortalık tamamen aydınlanmıştı çünkü. Helikopterler her an gelebilirdi artık. Yolun

üstündeki koruluğa dalıp, aceleyle uygun bir yer aramaya başladılar. Koruluğun en üstüne kadar çıktıkları halde bulamadılar böyle bir yer. Sonunda yan yana denebilecek kadar birbirlerine yakın duran, dalları az çok birbirine karışmış iki küçük fundalığın dibinde karar kıldılar.

"Hadi Bekir, şunların dallarını biraz daha geçirelim birbirine. Dip kısmı kapatmamız gerek. Yoksa, helikopterler rahatlıkla görürler."

Boylarını birazcık aşan alçak ağaçlardı bunlar. On dakika sonra, artık görünmeyeceklerinden emin olup diplerine oturdular. Doğal bir görünüm vererek birçok dalı birbirine bağlamış, üzerlerini bir şemsiye gibi örmüşlerdi.

Zemin bayırlıktı. Kalçalarıyla yere tutunmuş, dizleri göğüslerine dayalı, konuşmadan oturuyorlardı, yüzlerinden düşen bin parça... Yakalanma korkusu kuvvetli bir mengene gibi yüreklerini kavramış, sıktıkça sıkıyordu. Üşüyorlardı da. Çorapları, paçaları, sırtları ıpıslaktı. Sabah serinliğinde hafif hafif titremeye başlamışlardı.

Sessizliği bozdu Bekir:

"Yakalanır mıyız dersin?"

"Bilemiyorum. Ama tehlike büyük!"

"Saat daha beş. Karanlığa on dört saatten de çok var."

"Dünyanın yerini ararlar bu kadar zamanda. Hiç de uzaklaşamadık ki!"

"Evet hiç!"

"Zamanımız yoktu ki!"

"Yoktu!"

Yeniden sustular. Gözlerini önlerine dikip, daldılar yine. Yüzlerini buruşturmalarından, kara kara düşündükleri belli oluyordu.

"Çok fazla uzaklaşamamış olduğumuzu onlar da düşünürler."

"Düşünürler!"

"O yüzden yalnızca bu çevreyi ararlar."

"Evet, yalnızca bu çevreyi."

"Epeyce ters bir yöne uzaklaştık aslında."

"Ama çok uzaklaşamadık."

"Uzaklaşamadık."

"Bir saate rahatlıkla gelirler."

"Gelirler."

"En çok dere boyundaki ormanı ararlar. Orman sıkı. Epey uğraştırır onları."

"Kıyamet kadar zamanları var. Buraları da aramaları için yeter de artar bile."

"Sayıları da kum gibi nasıl olsa. Kimi ormana girer kimi de bu tarafa açılır."

"Bu tarafa açılınca da bakacakları tek yer burası."

"Gizlenilebilecek başka bir yer yok ki!"

"Evet yok."

"Tek bir asker bile bulur bizi burada."

"Bulur. Helikopterler olmasa, bir bölük asker de gelse kurtuluruz ellerinden ya.."

"Helikopterler yakamızı bırakmaz."

Bütün sözler soğuktu. Sesleri de üşüyordu. Ne deseler bitiyordu hemen. Düşlere yer yoktu.

"Helikopterler neredeyse gelir" dedi Bekir.

"Gelirler" dedi Şahin de.

"Göremezler ama."

"Göremezler. İyice kapadık üzerimizi."

"Onu iyi yaptık."

"Asıl korkum, koruluğu aramak için yere asker indirmeleri."

"İndirirler mi dersin?"

"Niçin olmasın?"

"Evet niçin olmasın?"

Başka bir şey demelerine fırsat kalmadan yer, gök helikopter sesleriyle doldu taştı. Geliyorlardı! Dalları başlarına geçirmeye, Özgürlüklerini silip süpürmeye... Kaçtıklarından beri ilk kez böyle büyük bir fırsat geçmişti askerlerin eline. Bu fırsatı değerlendirecek ve ne yapıp edip yakalayacaklardı işte!

Helikopterlerden biri, arkalarındaki tepeyi aşıp karşıdaki kayalıklara doğru yöneldi. Bir süre kayalıkları taradı. Sonra geri döndü, rotasını koruluğa doğrultarak yaklaşmaya başladı. Sağa sola bir milim bile sapmadan geliyordu. Dizlerini göğüslerine tamamen yapıştırıp, iyice büzüldüler. Gelip tam tepelerine çakılacaktı sanki helikopter. Altından üstüne, bir yanından öbür yanına karış karış taramaya başladı koruluğu. Geçip duruyordu üstlerinden. Sıçrasalar ayaklarından yakalayabilirlerdi, o kadar yakın. İçindeki pilotu görüyorlar, üzerlerini örten dallar pervanenin rüzgârıyla sallanıyordu. Koruluğun üzerinde son bir tur daha atıp, arkadaki

dağa doğru uzaklaştı sonra... Kelkit yolunun ve derenin olduğu taraflardan, başka helikopterlere ait başka sesler geliyordu. Beş dakika geçmeden yeniden üzerlerinde bitti az önceki helikopter. Yine önce karşıdaki kayalıklara, sonra koruluğa akına geçti.

"Kurtulamayacağız galiba!"

"Kurtulamayacağız!"

"Tüh! Yazık!"

Umutsuzca fısıldaştılar, dallar arasından helikopteri izleyen büzüşmüş gözlerini birbirilerine çevirerek. Boz bulanık bir hüzün oturmuştu gözlerine. Hüzünle, acı acı gülümsediler...

Bir Zamanlar Fatsa

Fatsa'nın Ilıca nahiyesine bağlı mahallelere ulaştıklarında sabaha az kalmıştı. Hemen bir ev bulmalıydılar. Arkadaşı buraları iyi tanıyordu; Aybastı'ya gelmeden önce birkaç ay kalmıştı. Ne var ki insanların son durumlarını düşünemiyordu. Güvenip de çaldığı kapıların hiçbiri açılmadı; yılgın bir korku sinmişti bütün evlere. "Gidin buralardan!" deniyordu kapı arkalarından, titrek seslerle. "Büyük zulüm altındayız, kusura bakmayın!" Bir ev sahibinden hiç olmazsa biraz bilgi vermesini rica etmişler, duyup da inanmadıkları pek çok ölüm ve yakalanma haberinin doğru olduğunu öğrenmişlerdi. Üç beş kişi kalmıştı yalnızca yakalanmayan. Onlardan da hiçbir haber yoktu: "Bulamazsınız!" demişti adam. Sabah olmuş açıkta kalmışlardı. Bir köprünün altında, köprünün döşemeleriyle ayağı arasında, gelen geçenin göremeyeceği bir boşluk buldular. Bütün gün hiç uyumadan o boşlukta gizlendiler. Akşam olunca, bir saat uzaklıktaki Kayaköyü'ne çıktılar; askerlerin köylerde kurdukları karakolları boşalttıklarını, artık sadece ihbar üzerine geldiklerini de öğrenmişlerdi bir gece önce. Şahin arkadaşının bu bölgeyi tanımasına güvenmişti daha çok ama arkadaşı Kayaköyü'nde de tanıdığı hiçbir eve kapıyı açtıramayınca, yakalanmamış olanları bu bölgeden bulma konusunda hiçbir umudu kalmadı. Başka bölgeleri, başka köyleri ise ne Şahin ne de arkadaşı tanıyordu.

Geri dönmek zorundalardı. Üstelik hemen. Yakalanmayanları bulmak bir yana, kendi başlarını sokabilecek bir delik bile bulamamışlardı. Saat ilerlemiş, gece yarısına yaklaşmıştı. Aybastı'ya, geldikleri yere, yürüyerek ulaşamazlardı artık; sabah olunca kim bilir nerede açıkta kalırlardı. Yolun kenarında durmuş, ne yapacaklarını düşünürken, ışıklarından taksi olduğu anlaşılan ve

kendilerine doğru gelmekte olan bir araba belirdi yolda. Hemen karar verip, tabancaları ellerinde yola çıktılar. Taksiye el koyacak, Fatsa-Aybastı karayoluna çıkıp öyle gideceklerdi. Buraya gelirken bu karayolundan yürümüş, hiçbir aramaya çatmamışlardı. Askerler köylerde ve köy yollarında operasyon yapıyorlardı esas olarak. Hem bir aramaya yakalansalar bile çatışarak kaçabilirlerdi.

Şoförden başka, arka koltukta oturmakta olan on sekiz yaşlarında bir genç vardı ayrıca takside, arkadaşıyla yakın tanıdık çıktılar. Elindeki tabancayı beline sokup arka koltuğa, gencin yanına oturmaktan başka yapacak bir şey kalmadı Şahin'e.

"Bravo, seni yakalayamayacaklarını biliyordum zaten, helal olsun sana! gibi sözler ediyordu taksici, ön tarafa, yanına oturmuş olan arkadaşına... Ama buralarda ne diye dolaşıyorsun böyle, hemen terk et buraları, yoksa yakalanırsın."

"Biz de bunun için yoluna çıktık zaten. Bizi Aybastı'ya götür, dedi arkadaşı."

"Olur ama eve gidip üstümü değiştirmem lazım önce. Gördüğün gibi pijamalıyım. Kısa bir kahveye uğramıştım, böyle pijamalarla. Yolda aramaya çatarsak siz kaçarsınız ve ben de, yolda aldığım tanımadık insanlar olduğunuz şeklinde bir yalan uydurabilirim belki ama böyle pijamalı olunca hiçbir yalanıma inanmazlar. Siz burada bekleyin, ben eve gidip geleyim."

Şahin'e kalsa silahı dayayıp devam diyecekti adama ama arkadaşının tam bir güven içinde arabadan inmesi karşısında, ona uymaktan başka bir şey yapamadı. Adamı iyi tanıyordu demek ki arkadaşı! Genç de onlarla birlikte indi. Yoldan biraz uzaklaşıp beklemeye başladılar. Yağmur çiselemeye başlamıştı, ıslanıyorlardı.

Aradan bir saat geçmiş, giden taksici gelmemişti. Oysa hemen orada, yakındaydı evi. Belli ki gelmeyecekti. Güvenip bırakmakla hata etmişlerdi. Yürüyüp evine vardılar. Kapıyı açan olmadı. Biraz daha vurunca karısı pencereyi açtı.

"Kocam gelmeyecek, rahat bırakın bizi!" dedi öfkeyle. Sonra pencereyi kapayıp perdeleri çekti.

Bu arada saat epey ilerlemiş, sabaha az kalmıştı. Çaresiz bir duruma düşmüşlerdi. Şahin arkadaşını azarladı biraz, arabaya zorla el koymaktan vazgeçmesi büyük hata olmuştu.

"Ne yapıp edip adamı evden çıkaracaksın şimdi!" dedi.

Arkadaşı pencereye yanaşıp tehditler savurdu. Önce arabayı yakmakla tehdit etti, sonra evi yakmakla... Ama tehditler de bir

sonuç vermedi. Genç hâlâ onlarla beraberdi. Evlerine götürüp götüremeyeceğini sordular ona.

"Bizim eve götüremem ama amcamların evi boş, kendileri ilçede kalıyorlar. O eve sokabilirim."

Gencin arkasına düştüler. Sabaha bir saat kala eve girdiler. Genç onları yatakların olduğu bir odaya sokmuş, iki yatak açıp sonra da gitmişti. Yatağa girmeden önce arkadaşına ciddi ciddi sordu Şahin:

"İyi tanıyor musun bunları, ihbar etmesinler?"

"Etmezler, iyi tanıyorum. Bu genç köydeki çalışmalara katılırdı, taksicinin evi ise bizim evimiz gibiydi. Aramaya takılırız" diye korkmuştur taksici ama ihbar etmeleri söz konusu olamaz.

En küçük bir ihtimal bile vermiyordu böyle bir şeye. Nöbet tutmaya bile gerek olmadığını söylüyordu. Yorgun ve uykusuzlardı. Yatağa girer girmez uyudular...

İki saat sonra evin etrafında ve içinde koşuşturan postal sesleri üzerine açtılar gözlerini. Şahin tabancasını eline alıp yeni doğrulmuştu ki odanın kapısını açan bir başçavuşla jandarma, tüfeklerini çevirmişlerdi bile. Çatışmaya girebilmek için birkaç saniyeleri olmuştu ya, uyku sarhoşluğu ve ani baskının şaşkınlığı içinde öylece kalakaldılar. Dışarı çıkarıldıklarında o gençle taksiciyi bir an için gördü Şahin, yüzbaşının yanında. Gerçekten muhbir oldukları için mi, yoksa akşamki tehditlerden korkup o anda güçlü olan orduya yaslandıklarından mı ihbar etmişlerdi? Bunu bilemiyordu. Bildiği ve içini yakan bir şey varsa, olup bitenlerden sonra yine de bu evde kalmakla ne büyük hata ettikleriydi!..

Oradayken başladı işkence. Birkaç saat sonra, Perşembe Askeri Gözetimevi'ne girerlerken, ayakları balon gibi şişmiş, yer yer derisi soyulan bacakları kan içindeydi ikisinin de. Bıyıkları ise tırnak makası ile yolunmuştu...

Firardan Sonra

Saat 19:00 olup da ortalık ağır ağır kararmaya başladığında, sevinçten kuduracak gibilerdi. Gözlerinde renk renk çiçekler, yüzlerinde alın her tonu, ağızlarında dolu dolu gülümsemeler... Yürekleri serçe yuvasıydı sanki, bir cıvıltı yatağı... On dört saat boyunca ölümü beklemişlerdi. Her an, her dakika, her helikopter akını, ölümle burun buruna geçmişti. Yarım saat vardı daha ortalığın tamamen kararmasına. Ama olsundu!

"Artık gelseler ne yazar! Yarım saat yüzünden ölen ya da yakalanan kim?"

Yarım saat sonra tamamen karardı ortalık. Özgürlük dolu bir karanlık; kaçakların gündüzü egemendi artık... Gülümseyen dudaklarının köpüğünde bir bir eriyip kayboluyordu kaygıları.

"Bekir, gerçekten yaşıyor muyuz?"

"Bilmem! Birbirimize çimdik atalım belli olur."

Sevinçten havalara zıplıyor, coşkuyla gülüyorlardı.

"Hiç inanmıyordum kurtulacağımıza."

"Ben de" dedi Bekir.

"Tam bir mucize oldu bu."

"Evet tam bir mucize."

"Az daha gümbürtüye gidiyorduk."

"Hele akşam! Az daha deldiriyorduk postu."

"Sorma! Ateş etseler yüzde doksan vururlardı!"

"Yüzde doksan dokuz!"

"Dar bir boğazı tarayacaklardı. Mutlaka tuttururlardı. Yüzlerce kurşun bekledim koşarken."

"Ben de. Yüzlerce kurşun. Kalbura dönerdik mutlaka!"

"Hayret! Ateş etmediler."

"Kimsin sen yahu demen çok iyi oldu. Sıradan insanlar olabiliriz diye, kuşku içinde kaldılar sanıyorum."

"Bence de! Sonradan ne çok pişman olmuşlardır ama."

"Tutuklanmışlardır mutlaka."

"Neyse! Biz şimdi kendi başımızın çaresine bakalım. İşimiz iyice sarpa sardı."

"Ne yapalım dersin?"

"Şu aşağıdaki dereye inelim. İleride Kelkit çayı ile birleşiyordur mutlaka bu dere. Böylece pusuya düştüğümüz yerin birkaç kilometre ilerisinden, yeniden Kelkit yoluna çıkmış oluruz."

"İyi ama askerler de anlamışlardır yolu takip edip Karadeniz'e inmek istediğimizi. Pek çok yere pusu kuracakları kesin."

"Doğru! Ama başka çaremiz var mı?"

"Yok!"

"Evet yok! Yoldan değil de nehir kıyısından yürür pusuları atlatırız."

Bayır aşağı uzanan çayırlarda koşmaya başladılar. Kurtulmuş olmanın sevinciyle kuş gibi hafiflerdi. Özgürlükleri hâlâ onlarındı. Çayırlarda koşmak da öyle güzel...

İpince akan suyun içindeki taşlara basa basa karşıya geçtiler dereyi. Sonra, onu takip ederek aşağı doğru yürümeye başladılar. Önlerini görebilseler de arada bir sendeleyip yere düşüyorlardı yine de. Ayın çıkmasına ise üç dört saat vardı daha.

İki saat sonra, ışıklar içinde yanan büyük bir binaya dayandılar. Binanın yanından akıp gelen ve biraz aşağıda takip ettikleri dere ile birleşen ikinci bir dere önlerini kesmişti. Yavaş yavaş yaklaştılar. Etrafındaki yüksek ağaçlar yüzünden ne binayı ne de pencerelerini görebiliyorlardı tam anlamıyla. Başka herhangi bir ev yoktu etrafta.

"İster misin karakol olsun bu!"

"Olur olur."

"Yine de yanından geçeceğiz. Yoksa çok zaman kaybederiz."

"Dikkatli ve sessiz olalım."

Sular derin görünüyordu. Belden aşağı soyunup girdiler. Düşmemeye çalışıyor, bir yandan da binayı izliyorlardı. Beş metreye kadar yaklaşmış oldukları halde yine de doğru dürüst göremiyorlardı onu. Dereyi geçince, binanın önündeki ağaçların içinden aşağı doğru süzülmeye başladılar. En küçük bir çıt sesi çok pahalıya mal olabilirdi. Yine de dalları elden geçirmeden edemediler.

Öylesine acıkmışlardı ki ne bulsalar saldırırlardı. Yapraklardan başka hiçbir şey takılmadı ama ellerine. Binadan yeteri kadar uzaklaşınca, iki derenin birleştiği yerde, durup elbiselerini giydiler yeniden.

Sağ taraflarında, dere yatağından biraz yüksekte bir köy yolu belirdi bir süre sonra. Çıkıp baktılar. Bir araba yoluydu bu.

"Bu yolda da pusu olur mu acaba?"

"Olur olur! Nereden bileceğiz?"

"Bütün köy yollarına pusu kuracak kadar güçleri yok ya!"

"Ya karakolu olan bir köyün yoluysa?"

Bu olasılığa karşı, dere yatağı bazen öylesine daralıyor ve yürümek öylesine zorlaşıyordu ki çıkıp yoldan yürüyorlardı. Hatta yoldan yürümenin rahatlığına kapılıp büsbütün yoldan yürümeye başladılar bir süre sonra. Bir gece önce düştükleri pusu nedeniyle oldukça tedirgin olsalar da köy yolu deyip umursamıyorlardı pek.

Bu kez sekiz on evden oluşan küçük bir mahalle çıktı karşılarına. Hemen hemen tüm evlerin kapılarında ışıklar yanıyordu. Yolun kenarlarına ve yol ile dere kıyısı arasına öyle serpilmişti ki evler, sanki günün birinde onların geçeceği hesaplanmış da özel olarak zorluk çıkarılmıştı! Bir kısmı yolun bir kısmı derenin kenarında, diğer bir kısmı ise bunların arasındaydı. Mahalleye doğru biraz daha yaklaştılar. Yol kenarındaki evlerin önünden, iki köpek olanca güçleriyle havlamaya başladı.

"Kesinlikle bize havlıyorlar."

"Herkesi ayağa kaldırır bunlar. Yoldan geçemeyiz."

Ay da çıkmış, yürüyüşlerine eşlik etmeye başlamıştı. Evlerin hemen yanında, yolun üzerinde, çok sayıda arı kovanının bulunduğu birkaç bahçe görülüyordu. Köpekler bu bahçelerin güvenliği için olmalıydı daha çok.

"Şu köpekler olmasa biraz bal çalardık."

"Çalardık."

"Ne güzel olurdu."

"Köpeklere rağmen yapamaz mıyız acaba?"

"Mümkün değil. Yanaştırmazlar."

"Havlama üzerine kovan sahipleri üşüşebilirler başımıza."

"Üşüşürler."

"Gel, şu dere kıyısındaki evlerin yanından geçmeyi deneyelim."

Yolun altına inip dereye doğru yürüdüler. Bu kez oradaki ev-

lerin yanından da havlamaya başladı köpekler. Ortalık tam bir gürültüye boğuldu.

"Ulan bunlar milleti dışarıya dökecek yahu."

"Köye pusu kurmuş askerler varsa, çoktan harekete geçmişlerdir."

"Dereyi geçip, karşı taraftan yürüyelim."

Başka çareleri yoktu. Suların derin olması yüzünden, bütün elbiselerini çıkardılar.

"Acele edelim!"

Suyun en geniş aktığı kısımdan girdiler dereye. Ortalara geldiklerinde göğüslerine kadar çıktı su. Yıkılmamak için var güçle direniyorlardı akıntıya. Sonunda başardılar... Aceleyle giyindiler karşıya geçince. Kıyıdan yürümenin olanağı yoktu, yukarıdan dik kayalıklar iniyordu suya. Yüksek bir tümseğin üzerine çıktılar. Kayaların başında, taşlı dikenli bir patikanın içinden yürümeye başladılar. Karşı taraftaki köpekler susmuştu artık. Öyle pis bir arazidelerdi ki doğru düzgün bir adım atmaları mümkün değildi. Hemen hemen her adımda düşüyor, bazen aşağılara yuvarlanıyorlardı. Taşlar derilerini soyuyor, dikenler oralarına buralarına batıp kanatıyordu. Küfredip duruyorlardı habire.

"Gel yahu! Dereye inip karşıya geçelim. Dinini s....im böyle yerin."

Karşı taraftaki mahalleyi geride bırakmışlardı.

"Geçelim. Yoksa bir yerimizi kıracağız burada."

"Hayatımda böyle rezil bir yer görmedim."

"Göreceğini de sanmam."

"Başımız yeteri kadar belada değilmiş gibi, bir de bu çıktı başımıza."

Dereye doğru uzanan kayalıkları inmeye başladılar. Ayakları birazcık kayacak olsa, tepetaklak yuvarlanırlardı ki sağlam kurtulmaları mümkün değildi...

Derenin öbür tarafına geçince, yeniden yol üzerinde yürümeye başladılar. Peş peşe buz gibi sulara girmiş, üşümüşlerdi. Duvarı delen bir matkap gibi takırdıyordu dişleri... Köy yolu nehirden uzaklaşmaya başladı bir süre sonra. Sürekli dere kıyısında yürüyorlardı artık. İçine su salınmış çayırlara, bataklıklara düşüyorlardı sık sık. Ne kadar sakınmaya çalışsalar da sulardan kurtulamıyor, ummadıkları bir anda diz boyu çamurlara batıyorlardı. Daha aşağılarda, ıpıslak otların içinde yol almaya başladılar. Belli

ki yağmur yağmıştı buralara. Bellerine dek ıslandılar. Neredeyse kaskatı kesileceklerdi soğuktan. Kramplar ise midelerini kırıp geçiriyordu açlıktan. Moralleri tükenmiş, sinirleri sonuna kadar gerilmişti. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi, sağanak bir yağmur başladı bir de...

Nihayet Kelkit çayının kıyısında buldular kendilerini. Karşıda, derenin biraz yukarısında asfalt bir yol uzanıyordu. Bir gece önce pusuya düştükleri Kelkit yoluydu bu. Şahin saatine baktı. İkiye geliyordu.

"Yürüyüşü burada noktalayalım, dedi Bekir'e. Hem yorulduk hem de bakarsın yine pusuya düşer, yeterince uzaklaşıp gizlenemeden sabah doğar üzerimize. Bu halimizle çok da hızlı kaçamayız zaten.

Bacaklarında derman kalmamış, yere yığıldı yığılacak kadar tükenmişlerdi.

Biraz ileride, nehrin hemen kıyısında, fundalıklara benzer karaltılar görünüyordu. Gidip incelediler. İçlerinde gizlenilebilirdi. Ama nasıl bir bölgedelerdi? Fazla gelen geçen olur muydu? Bilemiyorlardı. Çevreyi gezip incelemeye güçleri kalmamıştı. Sağanak devam ediyor, ıslanıyorlardı bir yandan da.

Fazla düşünmeden, fundalıkların eğri büğrü ıslak dallarını aralayıp, halsiz bir şekilde yığıldılar yaş yere. Yorgunluk ve soğuğun etkisiyle kendilerinden geçmeye başladılar hemen. Uyurlarsa donacaklarını düşündü Şahin. Ama zor tutuyordu gözkapaklarını. Buz gibi kaskatı kesilen ayaklarındaki keskin acı olmasa sızıp geçecekti kendinden.

Doğrulup, çoraplarını ve ayakkabılarını çıkardı Bekir.

"Üşürsün."

"Böyle daha iyi. Sen de yap."

Yaptığı mantıklıydı aslında ama Şahin cesaret edemedi. Çoraplarını çıkaracak olursa büsbütün donacağını düşünüyordu.

"Sabah olunca uyanık olmalıyız Bekir. Yerimiz iyi olmayabilir. Sabah gözüyle görmek lazım. İyi bir yerde değilsek, ortalık tamamen aydınlanıncaya kadar başka bir yer bulmamız gerekir."

"Kendiliğinden kapanıyor gözlerim. Açık tutamıyorum ki!"

"Sırayla uyuyalım öyleyse. Sen şimdi uyu, sabahleyin uyandırırım seni."

"Tamam!"

Sık sık kendinden geçmesine karşın uyumadı Şahin. Tir tir titreyerek sabahı bekledi. Şafak ağarmaya başlayınca, doğrulup başını çıkardı dışarı. Sağ tarafta, yirmi metre uzakta, kayalıklar vardı. Hemen arkalarında ise bir tarla. Bekir'i uyandırdı:

"Kalk, sen de bak etrafa. Bana göre burada gizlenebiliriz. Tabii yanımızdan köylüler geçebilir şu tarla yüzünden. Ama birimiz devamlı uyanık olur da gelen geçeni önceden görürse, tedbir alıp görünmeyebiliriz."

"Sırayla uyuruz" dedi Bekir, etrafa bakmak için kalkarken... "Fena değil" dedi sonra.

Uyuma sırası Şahin'deydi artık. Ayakkabı ve çoraplarını çıkarıp dallara dayadıktan sonra uyumaya çekildi. Bir buçuk saat sonra yeniden doğruldu. İnsanın içine huzur veren güzel bir sabah güneşi doğmuştu. Dallar arasından baktığında gözleri kamaşıyordu.

"Yat istersen Bekir. Uyku tutmadı gözlerim. Sonra uyurum ben."

Sabah güneşini seyretmek istiyordu canı. Süzülüp dere kıyısına indi. Kimsecikler görünmüyordu ortalıkta. Dere kıyısına inince, biraz yüksekte olan karşı taraftaki Kelkit yolu da görünmez olmuştu zaten. Olduğu gibi güneşin karşısına çıktı. Işıklar ve derenin şırıl şırıl sesi bütün sıkıntılarını silip süpürdü. Ayaklarını suya soktu. Dizden aşağısını olduğu gibi yıkadı pantolonunun. Sonra ayakkabı ve çoraplarını. Arada bir de taş atıyordu suya. Çocuk gibi gülüyordu sular sıçrayınca. Ellerini, yüzünü yıkadı sonra, yavaş yavaş, zevkini çıkararak... Geri dönüp fundalığa girdi yeniden. Çoraplarını ve ayakkabılarını, güneş görecek şekilde dallara dayadı. Helikopterler fark edememeliydi ama. Dere yüzünden seslerini önceden duyamazlardı helikopterlerin. Birdenbire biterlerdi üzerlerinde.

Öğleye doğru derenin karşı kıyısına gelip bir saat boyunca sularla oynayan iki küçük çocuktan ve ikindi zamanı sağ taraftaki kayalıklarda keçilerini otlatan bir çobanın dışında gelen geçen olmadı. Tek sıkıntıları, son iki saat içinde arada bir serpiştiren yağmur oldu.

Karanlık basmadan kalktılar. Ortalık tam kararmadan kayalıkları geçseler iyi olurdu.

Kayaları keserek uzayan beton bir kanalın üzerinden koşmaya başladılar. Dereden ve yoldan uzaklaşmış, iç kısımlara girmişlerdi. Karanlık tamamen bastırdığında kayalığı neredeyse tüketmiş,

ışıkları cansız yanan bir köyün karşısına gelmişlerdi. Yukarılara çıkıp, köyün üstünden dolanmaya karar verdiler. Köyün yollarına düşmeden edemediler ama. Diz boyu çamurlara belendiler yollarda. Köyü geçtiklerinde, yüksek bir tepenin üzerinde buldular kendilerini. Aşağı doğru inmeye başladılar. Yarım saat sonra, yeniden Kelkit yolunun üzerindelerdi. Nehrin bu tarafına geçmişti yol bu arada ve üst tarafında, az önce indiklerine benzer, çakıllı, kayalıklı dik etekler uzanıyordu. Alt tarafta ise, aynı eteklerin devamı olan uçurumlar vardı. Daha aşağıda, nehir kıyısında tarla ve çayırlar görünüyordu ama nehir gittikçe yoldan uzaklaşıyor ve ileride iki yüksek karaltı halinde görülen dağların arasında kayboluyordu.

Nehri mi takip etseler, yoldan mı yürüselerdi? Yolun üzerinde durmuş, düşünüp duruyorlardı. Nehri takip etmek elbette daha güvenceliydi ama en fazla bir gece dayanabilirlerdi o son derece güç olan yürüyüşe, öylesine halsiz düşmüşlerdi açlıktan. Oysa yolu takip ederlerse, yiyecek bir şeyler alabilecekleri lokanta ya da büfe gibi yerlerle karşılaşabilirlerdi. Belki de çok çok yakınlarında vardı böyle bir yer. Sonunda yoldan yürümeye karar verdiler. Yiyecek bulur bulmaz hemen ayrılacak, araziye gireceklerdi ama.

Yürümeye başladılar. Bir tehlike anında, alt taraftaki uçurumlara atlayacaklardı hemen.

"Gözümüzü dört açalım."

"Ta ilerilere baka baka yürüyelim."

"En küçük bir kıpırtıda hemen atlayalım aşağı."

"Birimiz önden, diğerimiz biraz geriden yürüyelim. Pusuya düşersek, arkada olanımız kurtulur en azından."

Bazen biri bazen diğeri geçiyordu öne. Arabaların seslerini duyunca yolun altındaki uçuruma kayıyor, birtakım taşlara ya da otlara tutunarak arabalar geçinceye kadar gizleniyorlardı. Sık sık durup, ileride görünen birtakım karaltıların ağaç mı, kaya mı, yoksa pusuda bekleyen asker mi olduğunu anlamaya çalışıyorlardı. Dikenlik ve fundalıklar yere çömelmiş insanlar gibi görünüyor, tedirgin ediyorlardı. Heyecandan yüzleri yanarak, ağır adımlarla ve hemen aşağı atlamaya hazır bir şekilde yaklaşıyorlardı karaltılara. İyice yanaşmadan önce büyük büyük taşlar atıyorlardı hatta üzerlerine.

İki saattir yürüdükleri halde, ne bir lokanta ne bir büfe ne de küçük bir yerleşim yeri çıktı karşılarına. Durum tehlikeli olmaya

başlamıştı. Askerlerin pusu kurmamış olması mümkün değildi. Bu kadar yürüdükten sonra önünde sonunda düşeceklerdi pusuya. Ne var ki bir lokantaya belki de çok yaklaşmış olduklarını düşünüp, yoldan yürümeye devam ediyorlardı yine de.

Eğer kaybederlerse aç mideleri yüzünden olacaktı bu. "Keşke sırt çantalarımızı bırakmasaydık" diye söylenip duruyorlardı. "Yiyeceğimiz olsa dağlara vurur, ta Karadeniz'e kadar inmezdik yollara." Karınları iyice içeri gömülmüştü. Ellerini ceplerine sokup tutmasalar pantolonları düşecekti. Albüm, kalçalarının üzerinde bile durmuyordu artık Şahin'in. Sık sık yukarı çekiyor, bazen de eline alıyordu.

Bir süre sonra, bir kilometre kadar uzakta, göğe doğru az çok güçlü bir aydınlığın yükseldiğini gördüler. Çukurluk bir yerden yükseldiği için, ne ışıkları ne de binaları görebiliyorlardı.

"Aydınlığa bakılırsa büyük bir yer olmalı."

"En azından otel, lokanta, benzinlik gibi bir istasyondur."

"Askerler olsa bile, ne yapıp edip becermeliyiz yiyecek almayı!"

"Becermeliyiz!"

Üç yüz metre kadar daha yürüdüler. Sonra, yolun üzerindeki çayırlara girdiler; tepeler iyice yukarıda kalmıştı. Biraz ilerleyince, aşağıdaki vadide, yolun tam üzerinde, ışıkları yanan birkaç elektrik direği, direklere asılı renkli levhalar ve ikisi yolun bu tarafında ışıklı, biri ise öbür tarafında karanlık, üç beton binadan oluşan küçük bir bölge belirdi. Daha da ilerleyip, ışıklı binalara yaklaştılar. Aralarında yetmiş metre kadar bir uzaklık kalmıştı. Renkli levhaların, tahmin ettikleri gibi benzin firmalarının levhaları olduğunu iyice seçebiliyorlardı artık. Binanın biri benzin istasyonu diğeri de lokanta olmalı, diye fısıldadılar. Bir arabanın geçmesini beklediler. Az sonra bir taksi geçti. Taksinin ışığında daha da iyi görebildiler yolu. Herhangi bir asker ya da polis yoktu görünürde. Taksiyi durduran falan da olmamıştı. Ortalık serbestti galiba. Ama lokantada asker ya da polis varsa?

Binaları ve yolu izleye izleye ağır ağır alçalmaya başladılar. Az sonra binaların tam arkalarındalardı. Küçük bir çıt sesi bile yoktu içlerinde. Yola ve binaların önlerine doğru çıkmaya başladılar. Ne bir ses ne de bir hareket vardı hâlâ. Birkaç adım daha atınca tamamen önlerine indiler binaların. İkisinin de içlerinde cansız lambalar yanıyor ama kimseler görünmüyordu. Önlerindeki benzin pompalarına bakılırsa ikisi de benzinlikti bunların. Uyuyan

bir nöbetçileri vardı mutlaka içeride. Binalardan uzaklaşıp yola çıktılar. Karşı taraftaki bina, uzaktan da gördükleri gibi tamamen karanlıktı. Ne binası olduğu anlaşılmıyordu.

Yolun ortasında durmuş, umutsuzca bakıp duruyorlardı binalara. "Askerler bile olsa ne yapıp edip karınlarını doyuracaklardı" ya, görünüşe bakılırsa benzinden başka bir şey yoktu burada. Büyük bir düş kırıklığına uğramış, yüzleri asılmıştı.

"Ulan öyle bir memleket ki benzin istasyonlarında bile küçük bir büfe yok yahu."

"Hay içine tüküreyim ben böyle memleketin!"

"Sen biraz daha ileri gidip, yolun kenarında görünmeden bekle Bekir! Gidip şu benzinliklerden birinin kapısına vuracağım. Belki içeride bir şeyler bulunur."

Bekir yolun çıkışına, karanlığa doğru ilerlerken, Şahin de çıkış tarafındaki benzinliğe yaklaşmaya başladı. Üzerini düzeltip sildi ve şapkasını arkaya doğru kaydırdı biraz. Albümü, yeleğinin altından beline soktu yine.

Kapıya varıp zile bastı. Üçüncü basışında, pijamaları içinde otuz beş yaşlarındaki bir adam kapıyı yarı araladı.

"Selamünaleyküm usta" diye selam verdi Şahin, rahat, sakin bir sesle.

"Aleykümselam!"

"Bizim otobüs yolda kaldı usta. Kelkit'e haber gönderdik parça getirsinler diye. Ama yolcular acıktı. Küçük çocuklar da var. Ben otobüsün muaviniyim. Yiyecek bir şeyler bulmam için kaptan gönderdi beni. Buralarda bulamaz mıyım acaba?"

Rahat, muavin aksanıyla konuşuyordu. Adamın bakışlarında hiçbir kuşku belirtisi olmamıştı.

"Vallahi kardeşim, bizde bir şey yok. Ama şu arkada bir köy var. Oradaki bakkaldan bir şeyler alabilirsin. Bisküvi gibi şeyler vardır herhalde."

"Kolay bulabilir miyim bakkalı?"

"Tabi tabi" dedi adam.

Eliyle yolun öbür tarafındaki karanlık binayı işaret ederek:

"Şu okulun yanındaki yoldan yürüdün mü hemen köye girersin. Altıncı ev bakkalın evidir. Kapısına vurursan kalkar."

"Sağ ol usta! Gidip bir bakayım. Rahatsız ettiysem kusura bakma, çocukların hatırına say."

"Estağfurullah! Ne demek!"

"İyi geceler!"

"Sağ ol, sana da!"

Yola doğru acele etmeden ilerledi. Ay doğmuştu yine. Yola çıktığında dönüp arkaya, benzinliğin camlarına baktı. Adam görünmüyordu, arkadaki odasına girmiş olmalıydı. Bekir'e doğru el salladı. Yaklaştı Bekir:

"Ne oldu?"

"Şu arkada bir köy, köyün içinde de bir bakkal varmış."

Yarım dakika bile sürmedi düşünmeleri. Yiyecek bulmaları şarttı. Yoksa yiyecek derdi ile yollarda yürüyecek, pusuya düşeceklerdi.

Okulun yanındaki dar yoldan yürüdüler. Elli metre sonra evlerin yanındalardı. Biri hariç, tümü tahtadan yapılmış ahşap evlerdi. Küçük bir meydanın etrafında öylesine içlidışlı dizilmişlerdi ki altıncı evin hangisi olduğunu anlamak mümkün değildi. "Budur!" deyip birisinin kapısına yaklaştılar.

Birkaç kez vurdularsa da hiçbir yanıt gelmedi içeriden. Yandaki evin kapısına vurmaya başladılar. Yine bir yanıt yoktu. Durum hoşlarına gitmemeye başladı. Bu kadar gürültü karşısında tüm evlerin ayağa kalkması gerekirdi. Yoksa, "mahpushane kaçaklarından" mı korkuyorlardı? Ortalığı da amma velveleye vermişlerdi! Yoldan bir merdivenle çıkılan, yeni yapılı, beton bir eve yaklaştılar bu kez. Merdivenden çıkıp zile bastı Şahin. İkinci basışında evin dış lambası yandı. Aynı anda kapı da açıldı.

"Kimsiniz? Ne istiyorsunuz?"

Titrek, korkulu bir kadın sesiydi bu. Kapıyı yarı aralamış, arkasından sesleniyordu.

Tatlı bir sesle, aynı otobüs yalanını anlattı Şahin ona da. Sonra sordu:

"Acaba bana bakkalın evini tarif eder misiniz?"

"Bakkal burada değil. İleride köyün içinde. Bulamazsınız!"

"Bana yol gösterecek biri yok mu acaba evinizde? Zahmet olacak ama otobüsteki çocukları düşünün."

"Vallahi... Bilmem ki... Oğlum var ama.."

Tereddüt ve kuşku içindeydi kadın. Şahin, iyice tatlılaştırdı sesini.

"Lütfen teyzeciğim! Çocuklar çok perişan!"

Kadın yüreği fazla dayanamamış olacaktı ki, yumuşadı.

"Gidip kaldırayım o halde" deyip uzaklaştı.

Birkaç dakika sonra, yirmi yaşlarındaki genç bir adamla birlikte yeniden döndü kadın.

"Oğlumu gönderiyorum ama korkuyorum yavrum."

"Niçin teyzeciğim?"

"Kaçaklardan olmayasın? Kaçaklar varmış buralarda."

Son sözleri söylerken telaşlı ve korkulu bir hal almıştı yine sesi.

"Merak etme teyzeciğim. Hiç korkmana gerek yok" dedi Şahin tatlı bir tebessümle.

Kadının rahatladığını hissetti. Genç adamla birlikte merdivenlerden aşağı inerlerken, kapı sessizce kapandı arkalarından.

Yolun kenarında, karanlığın içinde beklemekte olan Bekir'e:

"Sen burada bekle kardaş! Ben bu arkadaşla gider gelirim" dedi Şahin.

Kim bilir nelerle karşılaşacaktı. Aksi bir iş de gelebilirdi başına. Birlikte olmamak daha iyiydi.

"Kimdi o?" diye sordu genç hemen, yürümeye başlar başlamaz.

"Yolda bana arkadaşlık yapsın diye yolculardan birini yanıma aldım."

Beş dakika sonra, büyükçe bir mahallenin içine girdiler. Eski, ahşap evlerin içinde bir saray gibi duran iki katlı, beton bir eve yanaştılar. Benzincinin dediği gibi altıncı evdi bu gerçekten.

"Dükkân alt katta. Kendisi üstte oturuyor" dedi genç.

Üst kata çıkan merdivenden çıktılar. Genç adam kapıya vurmaya başladı. "Hacı Emmi" diye bağırıyordu bir yandan da. Ne kapı açılıyordu ne de bir ses geliyordu içeriden. Devamlı vuruyordu genç. Şahin kaygılanmaya başladı. Bu kadar gürültü etmek hiç de iyi değildi. Ya köyde karakol varsa? Gürültü üzerine asker falan gelirse? Bu köyün insanlarının da amma derin uykuları vardı. Top bile bu kadar sesli patlamazdı, öylesine şiddetle vuruyordu genç. Ama "Hacı Emmi"den ses seda yoktu hiç. Şahin de başladı "Hacı Emmi" diye bağırıp, kapıya vurmaya. Şu kapı açılsa da alışverişini yapıp bir an önce uzaklaşsaydı buradan. Bu gürültünün sonu iyi olmayacaktı yoksa. Alışverişten vazgeçtiğini söylemek bile geçiyordu içinden ama gencin kuşkulanmasından çekiniyordu. Kaçak olduğunu hemen anlardı o zaman. Bir kaçaktan başka kim kaçınırdı ki gürültüden?

Tam on beş dakika sonra ancak açıldı kapı. Seksen yaşlarında, dinç, bir karış uzunluğunda sakalı olan bir adam belirdi kapıda, uzun beyaz geceliğiyle.

"Selamünaleyküm Hacı Emmi! Sana müşteri getirdim."

Hacı, uykulu gözleriyle tepeden tırnağa süzdü Şahin'i.

"Otobüsümüz yolda arıza yaptı. Yolcular için bir şeyler almaya geldim Hacı Emmi. Ben muavinim."

Bir şey demeden içeri gitti Hacı. Üç dakika sonra giyinik bir şekilde geri döndü. Birlikte aşağı indiler.

Klasik bir köy bakkalıydı. Renkli renkli basmalar, tülbentler, naylon kazaklar, lastik ayakkabılar, yiyecek kutularına benzer kutular...

"Neler var Hacı Emmi yiyecek?"

Rahat ve sakindi Şahin. Muavin aksanıyla konuşmaya devam ediyordu. Çamurları kuşku yaratmasın diye şapkasını pantolonunun arka cebine sokmuştu içeri girerken.

"Sadece bisküvi var. Biraz da leblebi, dedi Hacı."

"Şeker falan yok mu? Çocukların hoşuna gider."

"Şeker kalmadı."

"İki kutu bisküvi alayım. İyi bir naylona koy ki kolay taşıyayım. Leblebinin de hepsini tart."

Yarım kilo kadar ancak görünüyordu saydam bir kabın içindeki leblebiler.

Hacı ısmarladıklarıyla ilgilenmeye başlarken, kazaklara yanaştı Şahin. Kadın kazaklarıydı hepsi de. Karısına aldığını söylese? Belli olmaz yine de dikkat çekerdi. Vazgeçti...

"Çok çamurlanmışsın" dedi genç adam.

"Muavinlik kardaş. Ne yapalım. Arabaların altına yata yata çıkarıyoruz ekmek paramızı."

Hacı, bisküvi kutularını ve leblebiyi büyük bir naylon çuvala koyup, paketledi.

"Sigaran yok mu Hacı Emmi? Yolda sigaram bitti."

Son sigaralarını önceki sabah, helikopter akınları başlamadan önce içmişlerdi.

"Yok! Ama bir oğluma sorayım. Belki onda vardır."

"Bunlar kaç para?"

Oldukça fazla geldi fiyat Şahin'e. "Hacı bu!" dedi içinden gülümseyerek, istediği parayı verirken.

Naylon çuvalı omuzladı sonra. Birlikte dışarı çıktılar. Yukarı çıkan Hacı, bir paket Marlboro getirdi az sonra.

"Bin lira" dedi uzatırken.

Bu kadarı da fazlaydı artık: "Fukara köylüleri kazıklaya kazıklaya, bu saray yavrusu evi dikmişsin, neyine yetmiyor?"

"Bak 800 lira yazıyor" dedi Şahin, kapı lambasının ışığında, paketin üstündeki etiketi göstererek.

"800 ver öyleyse!"

Çıkarıp verdi.

"Hadi eyvallah Hacı Emmi. Rahatsız ettik ama büyük sevap kazandın."

"Tabii bol da para!"

Öylesine sevinçliydi ki göbek atıp oynayacaktı neredeyse yolda... Genç adamın soru sormasını engellemek için, gelirken olduğu gibi daha çok kendisi soru soruyor, aldığı yanıtlardan yeni sorular üretiyordu. Lise mezunu olduğunu, iki kez sınavlara girdiği halde herhangi bir üniversiteyi kazanamadığını falan öğrenmişti bu arada.

"Aman gayret et yine de! Biz okumadık da ne oldu, arabaların altında canımız çıkıyor" diye tavsiyelerde bulunuyordu.

Bekir, evin yanında bekliyordu hâlâ. Şahin, genç adamın elini sıktı:

"Çok sağ ol kardaş! Büyük iyilik ettin."

"Bir şey değil. Güle güle. Yolunuz açık olsun!"

Bekir'le birlikte ayrıldılar. Asfalta çıkıp, benzinlikleri de geride bırakınca, içinde birikmiş sevinçli kahkahayı bırakıverdi Şahin.

"Neler aldın?"

Naylon çuvala bakıp bakıp gülümsüyordu Bekir.

"İki kutu bisküvi. Yarım kilo da leblebi."

"Oooh!"

"Bir paket de Marlboro."

"Gel keyfim gel!"

"Gel ki gel!"

Hoplayıp zıplıyorlardı havalara. Naylon çuvalı havada çevirip, daireler çizdiriyordu Şahin.

"Kuytuluk bir yer bulup karnımızı bir güzel doyuralım Bekir!"

"Üstüne de Amerikan cigarası!"

"Hey be!"

Üç yüz metre kadar yürüyünce, yolun sol tarafında, küçük bir düzlük çıktı karşılarına. Dipleri karanlık birkaç tane de ağaç vardı düzlükte. Ağaçların hemen arkasında, yüksek bir dağın eteği başlıyordu.

"Gel şu ağaçların dibine çökelim."

"Çökelim."

Dağ yüzünden, ay ışığı vurmuyordu düzlüğe. Yeteri kadar karanlıktalardı. Yoldan gelen geçenler olsa bile göremezlerdi. Bisküvi kutularından birini açtılar. Üçer beşer bisküviyi birden ısırıyorlardı.

"Çankaya Köşkü'nde bile böyle lezzetli yemek yenmiyordur!"

"Beyaz Saray'da bile!"

"Yiyebildiğimiz kadar yiyelim şimdi. Ama sonra, azar azar yememiz lazım."

"Hemen bitirmemeli!"

"Bundan sonra işimiz iş."

"Artık kurtulduk."

"Askerler avuçlarını yalasınlar artık."

"Yoldan yürümeyiz daha."

"Yiyeceğimiz olduktan sonra!"

Kutunun yarısına kadar yediler neredeyse. Tıka basa doymuşlardı.

"Sigaralarımızı da içip kalkalım Bekir. Şu arkamızdaki dağa vuralım. Zaten saat ikiye geliyor, gündüzü geçirebileceğimiz bir yer ancak buluruz."

Ateşlerini avuçlarında gizleyerek, ikişer sigara içtiler üst üste. İzmaritleri toprağa gömdüler her zamanki gibi. Kutunun ağzını kapatıp çuvala koydular. Kalktılar.

Tam yürüyeceklerken, yirmi metre kadar ileride, yolun öbür kenarında, ay ışığında parlayan bir tabela ilişti Şahin'in gözüne.

"Şurada bir tabela var. Kilometre tabelasına benziyor. Gidip bir bakalım. Kelkit'e kaç kilometre kaldığını öğrenmiş oluruz" dedi Bekir'e.

Ay ilerlemiş, dağın ve ağaçların gölgesi yolun üzerinden çekilmişti. Işığa gömülü asfalt göz kamaştırıyordu. Asfalta doğru beş altı adım ancak atmışlardı ki birden zınk diye durdu Şahin. Aceleyle fısıldadı:

"Bekir dur!"

"Ne var?"

"Asker gördüm!"

Yüreği küt küt atıyor, yüzü kızgın bir alevle yanıyordu. Gözlerini dikmiş, asfaltın kamaştırıcı ışığının perdelediği yolun öte kıyısına bakıyordu. Bekir de öyle. Çıt çıkmıyordu! Tabelanın arkasında, tabela direği gibi ipince bir şekilde gözüne ilişmiş olan asker gölgesi görünmüyordu artık. Görünmesi ile kaybolması bir

olmuştu! Hayal mi görmüştü yoksa? Hayır, sanmıyordu! Heyecanla fısıldadı:

"Geri Bekir, geri!"

Öylece geri geri gitmeye başladılar. Tabelanın etrafından bir an bile ayırmıyordu Şahin gözlerini. Dört beş adım ancak gerilemişlerdi ki birden, boz, kara gölgeler üzerlerine doğru ayaklandı. "Duur! Kaçma! Ateeş!" bağırtılarıyla beraber kurşun sesleri...

Kurşunlar geceyi delik deşik ettiğinde, ağaçların iki metre arkasındaki, dağın tepesinden gelen ve içinden incecik su akan, dar, derin bir derenin çukuruna atlamışlardı tesadüfen... Kocaman kocaman taşlar, üst üste bir raf gibi diziliydi derede; kafalarını, dizlerini, bacaklarını çarpa çarpa, büyük telaş içinde, hızla çıkmaya çalışıyorlardı. Kurşunlar ıslık çalıp geçiyordu üzerlerinden. Şahin bir taşın daha üstüne sıçramıştı ki arkadaş hatırası şapkası kenardaki bir dala takılıp kaldı aşağıda. Geri dönmenin zamanı değildi. Albüm düşmesindi bari! Sırtındaki naylon çuval kocaman bir kayaymış gibi ağırlık veriyordu. Bırakmayı düşündü bir an, sonra vazgeçti.

Yüz elli metre kadar yükselince, dereden çıkıp, yamaç üzerinden tırmanmaya başladılar. Nasıl olsa göremez, nişan alamazdı artık askerler. Silah sesleri de giderek azalıyordu zaten. Dağın zirvesi, gökyüzüne değiyormuş gibi ta yükseklerde görünüyordu. Şimdiden soluk soluğaydılar oysa...

"Şu çuvalı al Bekir! Al, yoksa yere yığılacağım."

Çuvalı aldı Bekir. Ama bir süre sonra o da taşıyamaz oldu. Tekrar geri verdi. Kan ter içindelerdi. On adım ancak gidebildi Şahin. Yere yığılıp kaldı sonra. Bekir tekrar aldı çuvalı:

"Hiç olmazsa kutulardan birini atalım" dedi nefes nefese.

"Olmaz! Aşağıda atsaydık olurdu ama şimdi iz bırakmış oluruz."

Biraz daha yükselince, sağ tarafta bir tepe belirdi. Bulundukları yer ile tepe arasında çukur bir yamaç vardı. Tepenin aşağı eteklerine bakılırsa, arkalara doğru ormanlık bir kesim uzanıyordu. Hemen yöneldiler. Ne var ki çukur yamaç üzerindeki ardı arkası gelmeyen kaygan taşlar fazla geçit vermedi. Vazgeçip, yeniden dağı tırmanmaya başladılar. Gittikçe dikleşiyordu dağın eteği, dik bir duvardı sanki. Zaman ise hızla ilerliyordu. Neredeyse sabah olacak, dağın çıplak eteği üzerinde kalacaklardı...

Önceki gece dünya maraton rekorunu kırmışlardı ya, bu kez de dağcılık rekorunu kırmış olmalıydılar! Yine de yararsızdı. Şa-

fak ağarmaya başlamıştı bile zirveye çıktıklarında. Daha da kötüsü, rüzgârda sallanan kendi bedenleri dışında, dikili hiçbir şeyin olmayışıydı dağın arka yüzünde de. İnce derelerle birbirinden ayrılmış, aşağılardaki bir dereye doğru uzanan çırılçıplak yamaçların dışında hiçbir şey. Karşıda, derenin öbür tarafında, yüksek dağlar, kayalıklar vardı; eteklerinde uzayan bir yoldan, arka arkaya dizili üç büyük araba ilerliyordu, sarı ışıkları yanık. Sesleri yanlarına kadar geldi. Şahin hemen tanıdı, askeri Reo'ların o çirkin homurtularını.

"Geliyorlar Bekir."

"Geliyorlar" dedi Bekir de.

"Her taraftan asker dökülecek bugün buraya."

Hüzün içindeydiler. Bomboş gözlerle bakıp duruyorlardı, gittikçe ışığa çıkan çırılçıplak yamaçlara... Bitkin, tükenik, cansız... Beterin de beteri, umutsuzlardı...

Elli metre kadar aşağıda küçük küçük lekeler görünüyordu. Yanlarına indiler. Yükseklikleri bellerine ancak çıkan, yapraksız iki küme çalılıktı bunlar. Başka çareleri yoktu, ilkine girdiler. Kutularla birlikte olunca sığamadılar. Helikopterin hemen görebileceği şekilde, açıkta kalıyordu kutular. Henüz açılmamış olan kutuyu, diğer kümenin içine soktular. Yine olmadı. Tek başına bile sığmamıştı kutu. Dallar örtmemişti üzerini. Elleriyle kazıyıp, toprağa gömdüler. Açık olan kutuyu ise yanlarına aldılar.

Tamamen aydınlanmıştı artık ortalık. Dalların altında büzülmüş, bekliyorlardı. Yukarıda gökyüzü mavileştikçe, onların yüzleri kararıyordu aşağıda. Bakışları kırıktı, ölgün!

"Bu kez yakalanırız artık!"

"Yakalanırız!"

"Tüh!"

"Tüh ki hem de nasıl!"

"Ne şanssızız yahu."

"Bir gece arayla üst üste iki pusu."

"Birinden kurtuldum derken ikincisi."

"Dünyanın en tehlikeli şeyi demek olan pusudan kurtul ama gizlenecek bir yer bulama."

"Dağa doğru kaçtığımızı biliyorlar."

"Zirveye kadar da aramalarını gerektirecek tek bir yer yok."

"Zirveye çıkınca da bakacakları tek yer burası!"

"Burası!"

Sesleri de kırık, acılıydı...

"Az daha üzerlerine basacaktık heriflerin. Şükür ki biri bir an için kıpırdadı da görebildik."

"Gözlerin çok keskin."

"Senin de bacakların çok güçlü. Nasıl taşıdın o çuvalı, hayret ediyorum."

Dağın arka tarafından helikopter sesleri gelmeye başladı. Bir heyecan dalgasıyla gerildiler. Yüzlerine, bakışlarına tedirginlik tünedi. Çaresizlik ne kötüydü!

"Kaçmak, kurtulmak, hayatta kalmak!" Çorum Askeri Cezaevi Müdürü Binbaşı Fehmi Kalemkaş'ın sözleri geldi Şahin'in aklına yine. Kaçtıklarından beri sık sık anımsıyordu bu sözleri. Binbaşıyı da!

Binbaşı ne düşünmüştü acaba kaçtığını duyunca? Survival'ı bildiğini mi? Biliyor muydu ki ama? Kaçışı becermişlerdi. Ya gerisi?

"Sen survival diye bir söz duydun mu Bekir."

"Duymadım. Ne demek?"

"Kaçmak, kurtulmak, hayatta kalmak demek."

Dağın arkasındaki helikopter sesleri gittikçe artıyor, yaklaşıyordu.

Zoraki gülümsedi Bekir.

"Kurtulamayız bu kez" dedi.

"Kurtulamayız" dedi Şahin de, aynı zoraki gülümsemeyle. "Dereye bile inemeden, cansız sererler yere."

"Sererler!"

Bir Zamanlar Çorum

1983 Mayıs'ında, güzel bir bahar gününde götürülmüşlerdi Çorum'a, Amasya Askeri Cezaevi'nden alınıp. Aybastı davasının duruşmaları Çorum'da devam edecekti artık. Kalabalık oldukları için, belediye otobüsleriyle yapılmıştı sevkiyat. Bileklerinde zincirler, yanı başlarında parmakları tetikte komandolar, bakıp durmuşlardı yol boyunca, çiçekler ve yeşillikler içindeki dağlara, ovalara, derelere. Şehirlerden de geçmişlerdi tabii. Lise formaları içindeki kızlar, avare avare gezinen delikanlılar, evlerinin önünde misket oynayan çocuklar... Onlarınsa başlarına neler gelecekti kim bilir? Biliyorlardı aslında. Önce Ordu sonra Amasya Askeri Cezaevi'nde neler geldiyse o. Başta geleneksel "Hoş geldin dayağı!" sonra da kurallara uymaları için çeşit çeşit işkence. Kötü haberler duymuşlardı Çorum Cezaevi hakkında. İşkenceyle başlayıp, işkenceyle biten haberler...

Kalabalık bir asker kordonu altında indirilmişlerdi otobüslerden. En dışta, cezaevi çevresindeki geniş bir bölgeyi çember altına almış elleri silahlı komandolar, bu halkanın içinde ise, elleri coplu askerlerden oluşan halkalar.

"Yürü!"

"Daha hızlı! Daha hızlı!"

"Sağa sola bakma lan!"

Coplarla dürtüklemeye kalkıyordu bazıları. Bazıları ise laf atıyorlardı:

"Kaç asker öldürdünüz bakalım?"

Karşı geliyor, itişip kakışıyorlardı.

İki katlı müşadiye kısmının önündeki küçük beton bahçeye alınmış, duvar dibine dizilmişlerdi. Devrimci tutuklular olarak, yetmişin üzerindeydi sayıları. Aynı davada yargılandıkları yirmi

kadar Aybastılı MHP'li, biraz ayrı duruyorlardı onlardan. Ayrı bir otobüsle getirilmişlerdi zaten. Onlarla bir araya getirilmeyi hiçbir zaman kabul etmiyorlardı. Aynı davada yargılanmayı da kabul etmemiş, karşı çıkmışlardı başlangıçta ama sonradan, "resmi-sivil faşist işbirliğini" ve bu işbirliği temelinde yapılmış katliamları kanıtlamada daha yararlı olacağı için kabul etmişlerdi.

Hava subayı üniforması içinde, binbaşı rütbesinde, uzun boylu, yakışıklı bir adam karşı duvara dayanmış, duruyordu. Yarı sert, yarı kinayeli gözleriyle, başçavuşları ve askerleri tarafından karşısına dizilenleri izliyordu... En son tutuklular da duvar dibine alınınca konuşmaya başladı. Düzgün, akıcı bir konuşması vardı. Sesi yumuşak. Ama sözleri!

"Biliniz ki bu cezaevinin altı mayınlarla döşelidir. Kafamı kızdırdığınız an, düğmeye basarım. Allahla benim aramda çok az bir mesafe var. Kurallarıma aykırı en küçük bir hareket istemem."

Kurallardan söz etmişti sonra:

Sağcısıyla solcusuyla herkes aynı koğuşlarda kalacaktı, askerlere komutanım diye hitap edilecekti, askerlerin komutasında her gün askeri eğitim yapılacaktı, sayımlarda askeri tekmil verilecekti... Tehditlerle başladığı konuşmasını, tehditlerle bitirip susmuştu.

O susunca, el kaldırıp söz almıştı Şahin:

"Bizler adi mahkûmlar değiliz. Politik tutuklularız. Bir dünya görüşünün, bir mücadelenin savunucularıyız. Şu an hapiste bulunuşumuzun nedeni de budur. Dünya görüşümüze ters gelen askeri kuralları hiçbir yerde kabul etmedik. Burada da etmeyeceğiz. Daha önceki cezaevlerinde, bu kurallara uymamız için çok uğraştılar. Bu yüzden işkencelere maruz kaldık ama asla kabul etmedik. Ne faşistlerle aynı koğuşlarda kalmamız ne de saydığınız askeri kurallara uymamız söz konusudur. Siz istediğiniz gibi davranmakta kendinizi nasıl özgür görüyorsanız, biz de siyasi onurumuzu korumada kendimizi aynı şekilde özgür görüyoruz. Doğacak olayların sorumluluğu ise tamamen size ait olacaktır."

MHP'lileri alıp koğuşlara götürmüşler, onları ise müşadiyenin alt ve üst katlarındaki hücrelere yerleştirmişlerdi. İki saat sonra, yeniden gelmişti binbaşı. Tatlı, yumuşak, babacan bir sesle konuşuyordu bu kez. "İyi insan" pozuna bürünmüştü:

"Dosyalarınızı okudum arkadaşlar. Hepinizin dosyası kırmızı işaretlerle dolu. Anlaşılan bizi epey uğraştıracaksınız... Ama

bizden her zaman insanlık göreceksiniz. Sizleri burada insanca yaşatacağız. İşkenceden nefret ederim. Size el kaldıracak askere dünyayı zindan ederim. Hastalandığınızda, gerekirse sırtımızda taşıyıp hastaneye götüreceğiz sizi. Size karşı daima efendice davranacağımızı göreceksiniz. Ama sizden de aynı efendiliği, aynı saygıyı bekliyoruz. Yeteri kadar sabrımız var. Bizi tanıdıkça, isteklerimizi kendiliğinizden seve seve kabul edeceksiniz. Anlıyorum, şimdiye kadar hep işkenceci müdürler tanıdınız. Kininiz büyük. Ama bizi farklı tanıyacaksınız."

Sopayla kazanamayacağını anlayınca, muz göstererek kazanmayı deniyordu binbaşı. Efendilik dediği ise, kölelikten başka bir şey değildi. Efendilik nerede, askeri kurallara uymak neredeydi!

İşte böyle başlamıştı, Binbaşı Fehmi Kalemkaş'la tanışmaları.

Askeri kurallara uymaksızın, bildikleri gibi yaşıyorlardı. İdare ise isteklerini her fırsatta dile getirmeye devam ediyordu. Yemekleri bir kaşık artırmasın ya da görüş süresini beş dakika uzatmasınlar, ardından askeri kurallara uyulmasını istiyorlardı hemen. Bu arada, binbaşıyı daha iyi tanımışlardı. Hemen hemen her gün gelir, birtakım tartışmalara girerdi. "Vatan, millet, sakarya" sözlerini papağanlar gibi tekrarlamaktan başka bir şey bilmeyen daha önce tanıdıkları subaylardan farklıydı. Okumuş, kültürlü bir adamdı. Onunla tartışmaktan zevk alıyordu Şahin. Hiç okumadığı, hiç duymadığı şeyler dinliyordu bazen ondan. Politikadan sanata, felsefeden mitolojiye hemen hemen tüm dallarda belli bir birikime sahipti. Tatlı bir sesi, güzel, akıcı bir konuşması vardı. Konuşmasını bildiği gibi dinlemesini de biliyor, doğru bulmasa da karşıt düşüncelere saygılı davranmaya özen gösteriyordu. Gençliğinde 1968 olaylarına katıldığını ama sonradan "devrimin bir çıkmaz sokak olduğunu" anlayıp vazgeçtiğini söylüyordu ya, bunun doğru olup olmadığı kuşkuluydu. Çünkü bu tekerleme Şahin'in tanıdığı subayların hemen hemen tümünün ağzında vardı. Bütün bu ileri ve kültürlü yanlarına karşın, binbaşı, cezaevi müdürlüğü yapmaktan da zerre rahatsızlık duymuyordu.

Duruşma günü yaklaşmış, "muz politikası"nın bir yarar sağlamadığını gören idare, aba altından sopa göstermeye başlamıştı. Bütün konuşmaları ve davranışları, duruşmadan sonra saldıracaklarını gösteriyordu. Binbaşı, açık açık söylemişti bunu bir keresinde: "Duruşma bitsin o zaman hesaplaşacağız. Ben içeri gireceğim de kimse ayağa kalkıp önünü iliklemeyecek öyle mi?

Bizde bir adam vardır, şöyle şöyle atar yumruklarını" demiş, ileriye doğru direkt bir yumruk çıkarmıştı.

Cezaevi idareleri ile tutuklular arasındaki çatışmalarda duruşmaların ayrı bir önemi vardı. Askeri yargıçlar, "cezaevlerinde olup bitenler bizi ilgilendirmez, cezaevi idarelerine karışmaya yetkimiz yoktur" deyip hemen işin içinden çıkmak istiyorlardı gerçi ama tutukluların itirazları ve tepkileri karşısında rahat rahat yargılamada da bulunamıyor, bazen cezaevi yöneticileri hakkında "suç duyurusunda" bulunmak zorunda kalıyorlardı. Öte yandan avukatlar, tutuksuz sanıklar ve duruşmaları izlemeye gelen tutuklu yakınları cezaevlerinde olup biten işkencelerden haberdar oluyor, bu haberleri dışarı taşıyorlardı. Bütün bunlar nedeniyle, Çorum Askeri Cezaevi idaresi de duruşmanın gelip geçmesini bekliyordu işte. Tutuklular ise, yine aynı nedenlerden ötürü kavganın duruşmadan önce başlamasını istiyorlardı. Ayrıca:

"Onlara alacaklı değil verecekli olduklarını da gösterelim" diyorlardı.

İnsanca yaşamın gereği sayılan pek çok hak, askeri cezaevlerinde yok sayılıyordu. Öte yandan politik tutuklular, yoğun işkence ve baskı koşulları altında ancak siyasal onurlarını korumakla yetinmek durumunda kalıyorlardı henüz. İleri sayılabilecek başka taleplerin dile getirilmesi ve bu uğurda mücadele verilmesi ya yalnızca birkaç cezaevi ile sınırlıydı ya da yeni yeni başlıyordu. Çorum Cezaevi'nin müşadiyesinde işte bu talepler ele alındı...

Duruşmadan bir hafta önce, akşam sayımına gelen bir başçavuş, sıraya girilmemiş olduğunu görünce şaşırdı. Tutuklular olarak aldıkları kararları ilettiler ona:

"Bundan sonra sayımlarda sıraya geçmeyeceğiz. Sayım, bizim değil sizin sorununuzdur. Gelirsiniz ve ranzasında olanı ranzasında, maltasında olanı maltasında, voltasında olanı voltasında sayar gidersiniz. Sayım yapmakta güçlük çekmeyeceksiniz. Saydığınız insan, sayım bitinceye kadar sayıldığı yerden ayrılmayacak. Bu konuda size söz veriyoruz. Ama bundan böyle, celeplik koyunlar gibi sıraya dizilmeyeceğiz. En az sizin kadar insanız çünkü biz de. Öte yandan son günlerde, saç ve sakal tıraşımıza fazlasıyla karışmaya, bu konuda bizlere baskı yapmaya kalkışıyorsunuz. Oysa üç dört günde bir hepimiz tıraşımızı oluyorduk. Asker usulü günlük sakal tıraşı ve üç numara saç tıraşını kabul etmeyeceğimizi, ta ilk günden söylemiştik zaten. Ama bundan sonra bu konuda da tav-

rımızı değiştiriyoruz. Saç sakal konusunda herkes serbest olacak. Kim ne zaman ve ne şekilde tıraş olmak istiyorsa, o zaman ve o şekilde tıraş olacak. İsteyen sakal bırakır, isteyen günlük tıraş olur. İsteyen omuzlarına kadar saçlarını uzatır, isteyense usturayla tıraş olur. Hiç kimsenin bir başkasının saç ve sakal tıraşına karışmaya, hiçbir yerde ve hiçbir zaman hakkı yoktur."

İki gün, hiçbir tepki gelmemişti idareden. Günde üç posta yaptıkları sayımlara bile gelmez olmuşlardı. Binbaşı günlük ziyaretlerini kesmiş, görünmüyordu. Üçüncü gün, bir öğle saatinde, içeri girmelerini, binbaşının gelip kendileriyle konuşacağını bildirmişti nöbetçi asker. Alt katta kalanlar alt kata, üst katta kalanlar üst kata çekilmiş bekliyorlardı. Birden çığlıklar, cop sesleri, küfürler, sloganlar, kilit şangırtıları yükseldi alt kattan. Üst kattakiler pencerelere koşuştular hemen. Bahçe, komando askerleri ile tıklım tıklım doluydu. Alt katın pencerelerinden, arkadaşlarının dövüldüğüne ve hücrelere kapatıldığına dair sesler yükseliyordu. Binbaşının emredici talimatları seçiliyordu bu sesler arasından. Üst kattakiler hazırlıklıydı. Giriş kapısı ile karşısındaki duvarın arasına, uzun yemek masasını dayadılar hemen. Tüm cezaevlerinin aksine içeri doğru açılan bir kapıydı bu, artık açılması mümkün değildi. "İsyan"a geçmişlerdi! Sonra tekrar pencerelere yanaşmış, alt kattaki arkadaşlarının attıkları sloganlara katılmışlardı var güçleriyle. Alttan ve üstten, yetmiş kişi birden bağırıyor, "İnsanlık Onuru İşkenceyi Yenecek!" şeklinde sloganlar atıyorlardı. Coplarla, küfürlerle karşılık veriyordu askerler alt katta. Kimi copların, şiddetli vuruşlar sonucu kırıldığına dair sesler geliyordu. Nihayet, tümünü hücrelere kilitlemiş olacaklardı ki üst kata çıkmaya ve kapıyı zorlamaya başladılar.

"Kapıyı açın! Barikatı kaldırın!" diye bağırıyordu binbaşı.

"Savcı ile görüşmek istiyoruz. Savcı gelmeden kapıyı açmayacağız."

Binbaşı, bahçeye, pencerelerin önüne çıktı. Şahin, pencerelerin demir parmaklıkları arasından bağırarak taleplerini tekrarladı.

"Savcının gelmesini istiyoruz!"

Kestirip attı binbaşı.

"Size beş dakika süre veriyorum. Kapıyı açmazsanız içeri bomba atacağım."

"Yine de açmayacağız."

Binbaşı, "Kahrolsun İşkenceciler" sloganı arasında bahçeden çıkıp gitti.

Pencerelerin karşısına düşen kule ve duvarlara, silahlı komandolar mevzilenmeye başladı sonra. Tetiklere asılmaya hazır, emir bekliyorlardı. İçeridekiler sloganlarını aralıksız sürdürüyor, bir yandan da gaz bombalarına karşı hazırlık yapıyorlardı. Çamaşır leğenleri içinde tuzlu su hazırlıyor, havlu ve mendilleri ıslatıp, yüzlerini kapamaları için herkese dağıtıyorlardı. Koğuşların bulunduğu bloklardan da sesler yükselmiş, ortalık slogandan geçilmez olmuştu.

Binbaşı, yarım saat sonra, yanında sivil giyimli, kırk yaşlarında bir adamla birlikte yeniden göründü. Bahçede, pencerelerin önünde durdular.

"Ben Çorum cumhuriyet savcısıyım, diye konuşmaya başladı sivil giyimli adam. Benimle görüşmek istemişsiniz. Ama ben askeri savcı değilim. Dolayısıyla sizlerin sorunları üzerinde yetkili değilim. Sadece aracılık yapabilirim.

"Siz çıkın binbaşı!" diye seslendi Şahin önce. "İşkenceye başvuranları muhatap olarak kabul etmiyoruz. Savcı ile yalnız konuşmak istiyoruz."

Gülümsemiş, hiçbir şey demeden çıkmıştı binbaşı bahçeden.

"Cezaevi idaresi işkenceye başvurmuş bulunuyor. Az önce, alt kattaki arkadaşlarımızı döve döve hücrelere kapadılar. İnsanca yaşam bakımından tamamen meşru taleplerde bulunduk. İdare ise, işkence yöntemleriyle karşılık verdi taleplerimize. Bir savcı ve hukukçu olarak müdahele etmenizi istiyoruz. İşkence hemen durdurulmalı, komandolar cezaevi dışına çekilmeli, arkadaşlarımızın kapıları derhal açılmalıdır."

"Sizler askeri cezaevindesiniz ve askeri mahkemede yargılanıyorsunuz. Bir sivil savcı olarak sizlerle ilgili yetkimin olmadığını biliyorsunuz. Askeri cezaevleri ile yalnızca sıkıyönetim adli müşavirliği yetkilidir."

Parmaklıklar arasından kızgın bağırtılar yükseldi:

"Ne biçim hukukçusunuz?"

"İşkence karşısında nasıl böyle sessiz kalabilirsiniz?"

"Bütün ülke işkenceden geçiriliyor da, gıkınız bile çıkmıyor."

"İşkenceye seyirci kalmakla, insanlık önünde sizler de suçlu duruma düşüyorsunuz."

Savcı karşılık vermedi. Bahçeyi terk ettikten birkaç dakika sonra yeniden geri döndü.

"Taleplerinizi binbaşıya ilettim beyler. Kabul etmiyor. Kapıyı açmanızı istiyor. Benim yapabileceğim başka bir şey yok."

Savcı, protesto ve tepkiler arasında, çekip gittikten sonra, binbaşı, başçavuşlar, askerler, giriş kapısının önüne yığıldılar.

"Kapıyı açın arkadaşlar! İşkence yapmayacağız. Hücre kapılarını açacağız. Sorunları, yine eskisi gibi, konuşarak çözmeye çalışacağız."

Tatlı, yumuşak, gönül alıcıydı sesleri.

"Söz veriyor musunuz?"

"Asker sözü!"

Tutmamışlardı sözlerini. Üsttekileri de kapamışlardı hücrelere. Altlı üstlü, yetmiş devrimci tutuklu, süresiz açlık grevi ilan etmişlerdi hemen. Kavga, böylece başlamıştı!

Tam kır iki gün sürmüştü. Mektupları, resimleri, şiir defterleri, kitapları, savunmaları ellerinden alınmış, mektup, görüş, kantin, çay, sigara, havalandırma hakları ilk günden yasaklanmıştı. Pencereleri betonlarla örülmüş, tek bir gün sızıntısından, tek bir hava dalgacığından bile yoksun bırakılmışlardı. Sonra fiziki saldırılara geçmişti askerler. Teker teker dışarı çıkarmış, sürümüşlerdi yerlerde hepsini. Döve döve, kollarını, bacaklarını bağlayarak, zorla kesiyorlardı saç ve sakallarını. Kanlar içinde yüzüyorlardı. "Faşistim ulan var mı bir diyeceğiniz? Size faşistliğin ne demek olduğunu göstereceğim! Ya devlet başa, ya kuzgun leşe!" diye avaz avaz bağırıyordu Başçavuş Kamer Tekin! Sloganlarla, marşlarla, ayakkabılarının topuklarını demir kapılara vurarak karşılık veriyorlardı saldırılara. Gece yarıları, yetmiş kişi birden marş söylediklerinde tüm Çorum'u ayağa kaldırıyorlardı. Seslerini boğmak için, dışarıda bir elektrik jeneratörü çalıştırmaya başlamıştı idare. Başka türlü kapatamamışlardı ağızlarını. İki kez açlık grevine gitmiş, öyle karşılık vermişlerdi saldırılara. İlki bir hafta, ikincisi on gün sürmüştü.

Son saldırıda Şahin'i ve dört kişiyi alıp, "zindan" denilen, yeraltındaki penceresiz, rutubetli, karanlık hücrelere atmışlardı ayrı ayrı. Ne tuvalet vardı bu hücrelerde ne lavabo ne ışık ne de yatak. Nem yüzünden vıcık vıcık çamurla kaplıydı beton zemin. Yirmi santim genişliğinde, bir buçuk metre uzunluğunda, iki santim kalınlığında birer tahta vermişlerdi üzerlerinde yatmaları için.

Hücrelerin önündeki daire biçimindeki avluda, Osmanlı döneminden kalma, bacak kalınlığında prangalar asılıydı demirlere. Birinin kapısında "Ölüm Hücresi", diğerinde ise "Pranga Hücresi" yazan iki hücre daha vardı bu avlunun etrafında. Bulundukları hücrelerin karşısına düşen ve ileriye doğru uzanan bir koridorda, yeni yapılmış başka hücreler vardı. Koridorun girişinde, duvara asılı küçük bir şildin üzerinde "Gözetimevi" yazıyordu. Şahin'lerin, gündüz ve gece, birer kez çıkarıldıkları tuvalet bu koridorun başındaydı. "Fısıltı gazetesi"nden, Çorum'un köylerinde yapılmış yeni bir operasyon sonucu getirildiklerini öğrendikleri kırka yakın insan vardı bu hücrelerde. Yaşlıydı çoğu. Ellisinin üzerinde ihtiyarlar bile vardı aralarında. "Devrimcilere yataklık yapmaktan" suçlanıyor, çığlıkları kesilmiyordu bir türlü. Nöbetçi askerlerin cop ve tekmeleri altındalardı devamlı. Günde üç posta yapılan sayımlar ise, tam bir işkenceydi onlar için. Koca cezaevi binasını titretecek kadar var güçleriyle bağırıyorlardı sayılarını. Yine de "yeteri kadar bağırmadıkları" gerekçesiyle sıra dayağına çekiliyor, sayılarını yeniden bağırmak zorunda bırakılıyorlardı. Günde birkaç kez, toplu olarak ortadaki avluya çıkıp sigara içmelerine izin veriliyordu. Şahin, bulunduğu hücre kapısının deliklerinden izleyebiliyordu onları. Kafaları sıfıra kazınmıştı tümünün. Konuşmaları yasak olduğu için, birbirleriyle hiç konuşmuyorlardı bu sırada. Yerlere baka baka, öyle içiyorlardı sigaralarını. Yaşayan birer ölü gibiydiler. Ne gözlerinde ne de dudaklarında küçücük bir tebessüm vardı. Yanlarından askerler geçecek oldu mu, hemen esas duruşa geçiyorlardı. Yine de bir ikisine cop ya da tekme sallamadan geçmiyordu askerler. Başçavuş Kamer Tekin'in, babası yaşlarındaki iki ihtiyarı kıyasıya dövdüğünü izlemişti bir keresinde de. Yumruk, tekme, diz, tokat... Bunlarla da yetinmeyip, beton duvarlara vuruyordu kafalarını.

İşte böyleydi, ilk gün, "İşkenceden nefret ederim" diye ahkam kesmiş olan Binbaşı Fehmi Kalemkaş'ın yönetimindeki cezaevi!

Nitekim bu hücrelere atıldıktan sonra, üst üste üç gün, avluda binbaşının karşısına çıkarılmıştı Şahin. "Şöyle şöyle yumruk atar" dediği adamın kendisi olduğunu göstermişti üçünde de. O gün yaptığı harekete benzer bir şekildeydi yumruk atışı. Geceleri ise, Başçavuş Kamer Tekin ziyaret ediyordu hücrelerini. Beşinin hücrelerine de giriyor, uzun uzun işkence yapıyordu. Bir hafta kalmışlardı bu hücrelerde. Yedinci günün sabahı, binbaşı gelmişti

yine. Son üç gündür görünmemişti. Kapısını açtırıp dışarı çıkarttırmıştı Şahin'i.

"Gidiyorsun. Bana kalsa göndermezdim ya, emir yukarıdan geldi" demişti.

İlk üç gün, her gelişinde dayağa başvurduğu için tek kelime konuşmamıştı Şahin onunla. Ne konuşmalarına karşılık vermişti ne de sorularına yanıt. Elleri arkasında, bacakları iki yana açık, gözlerini gözlerine dikerek öyle karşılık vermişti yumruklarına. Ama bu kez, yine o uygar, nazik, saygılı görünümü içindeydi. Konuşmak istiyordu. Hem dediğine bakılırsa, bu cezaevindeki son dakikalarıydı Şahin'in.

"Bir şeyi merak ediyorum" dedi Şahin, "kültürlü bir insansınız. Neyin insanca, neyin insanlık dışı olduğunu biliyorsunuz. Buna karşın nasıl oluyor da işkence gibi son derece ilkel ve insanlık dışı yöntemlere başvurabiliyorsunuz?"

Cevap vermedi binbaşı. Kültürlü ve uygar yanıyla asker yanı arasında bocalayan biri gibi geliyordu Şahin'e. Müşadiyedeki hücrelere kapatıldıktan sonra da, saldırı günleri dışında her gün gelmiş, sohbet ve tartışmalara devam etmişti onlarla. Saldırı sıralarında görünmemişti. Düşüncelerine katıldığı, haklı bulduğu da oluyordu onları. "Bana kalırsa ne hücrelerinizi kapatırım ne de saçınıza sakalınıza karışırım. Ama emir sıkıyönetim komutanından geliyor" diyordu. Haksız da değildi. Hücrelere yapılan ilk saldırı emrini, güya onları dinlemek için geldiğini söyleyen "adli müşavir" vermişti kendi gözleri önünde. Sıkıyönetim Komutanlığı kabul edecek olsa, binbaşı hemen razı olacaktı taleplerine. Direniş karşısında, eski istemlerinden de vazgeçmişti. Kuzu kuzu boyun eğecek olsalardı askeri yaptırımlar altında ezilmelerinden zerre kadar rahatsız olmayacaktı ama direnişlerinden ve devamlı Çorum'u ayağa kaldırışlarından da bıkıp usanmıştı. Öte yandan duruşmalar yapılamamış, olaylar İngiliz haber kurumu *BBC*'ye kadar ulaşmıştı.

Küçük bir grup orada alıkonulmuş, Şahin'in de içlerinde olduğu bir grup gerisin geriye yine Amasya'ya, bir grup da Samsun Askeri Cezaevi'ne gönderilerek öyle bitirilmişti direniş. Başka türlü kırılamamıştı.

Direnişin en kızgın günlerinde, ikinci açlık grevine başladıklarının üçüncü gününde, öğle vakti, ranzasına uzanmış, bir şeyler düşünerek açlığını unutmaya çalışırken, hücresinin önünde bin-

başı belirmişti birden. Durmuş, hafif bir gülümsemeyle bakıyordu. Kıpırdamamıştı Şahin. Soğuk davranıyor, tepkisini belirtmeye çalışıyordu.

"Ne o, selamı sabahı da mı kestin yoksa? Gel de biraz sohbet edelim."

Nazikçe davet etmişti. Kalkıp, demir parmaklıklı kapının yanına gitmişti Şahin.

"Ne üzerine sohbet etmek istiyorsunuz?"

"Sen bana sosyalistliği öğret, ben de sana survival'ı. Var mısın?"

Gülüyordu. Konuşmasını güzel ve anlamlı esprilerle süslemeyi iyi becerirdi. Survival'ın ne demek olduğunu bilmediği için karşılık veremiyordu Şahin. Bakışından anlamıştı binbaşı bilmediğini.

"Survival'ın ne demek olduğunu bilmiyor musun?"

"Hayır, bilmiyorum."

"Kaçmak, kurtulmak, hayatta kalmak demektir. Askeri bir terimdir. Bunu ben biliyorum, sen de sosyalistliği biliyorsun. Bildiklerimizi karşılıklı birbirimize öğretelim. Var mısın?"

Şahin, "Varım binbaşı" demiş birlikte gülmüşlerdi.

Yargılandığı kocaman suçlar dururken, Şahin'in kimlik kartına yalnızca, "cezaevinden firar" diye yazdıran da yine kendisiydi aslında.

"Siz bana survival'ı öğretir misiniz bilmem ama ben size sosyalistliği öğretmeyi gerçekten isterim, demişti sonra Şahin. Arkanıza bakın, yerde tepsi içinde yemekler duruyor. Açlık grevindeyiz ve siz işkence olsun diye karşımıza yemek koyduruyorsunuz. Vicdanınız nasıl rahat olabiliyor böyle şeyler yapınca?"

"Vicdanımı karıştırma şimdi" deyip uzaklaşmıştı binbaşı.

Askeri cezaevlerinin müdürleri içinde onun kadar kültürlü, konuşmaya, diyaloğa açık biri yoktu belki de. Yönetiminin de bir parçasının işkence olması gerçeğinden, vicdanını kurtarabilmek için o kendine göre survival yapıyor ve belki binbaşı da, kendisinden böyle kaçıp kurtulabiliyordu.

Firardan Sonra

Bakıp duruyorlardı saatlerine. Yüksek tepeler önüne düşmüş topal bir karınca gibiydi yelkovanlar, dakikaların birinden diğerine aşması saatler sürüyordu. Akreplerse, gözbebeklerine çakılı, ağır ağır, kanatarak dönen birer paslı çivi. Kaygıyı, hüznü, acıyı çoğalta çoğalta kendi yerinde dönüp duruyordu zaman. Sevinç, kırk karanlık kapının arkasına kapanmış bir masal sözüydü. Gönül'ün gözleri dikilip duruyordu ikide bir Şahin'in yüzüne, sitemli bakışlarıyla: "Ben sana demedim mi? Vurulursun diye demedim mi? Demedim mi demedim mi?"

Helikopter seslerine gök gürültüsü karıştı, öğleden sonra. Ardından yağmur çiselemeye başladı. Islandılar. Yüreklerinde birer damla sevinç kabardı, yanaklarında birer gül yaprağı açtı. Kırk karanlık kapının birinden birer kıvılcım ışık süzüldü gözlerine.

"Yağmur operasyonu biraz yavaşlatır belki. Değil mi?"

"Olabilir. Umarım..."

Saatlerinin topal karıncası altı yüzüncü tepeyi de aşınca, kırk karanlık kapının ardındaki sevinç, kırk elin kırk tezgâhtan geçirdiği bir kilimin nakışları gibi nokta nokta yayıldı yüzlerine. Yaprak yaprak açılmış taze iki gül fidanıydılar şimdi çalılıklar içinde. Keyifle öten iki gece kuşu.

"Yaşıyoruz!"

"Yaşıyoruz!"

"Ne acemi adamlar yahu. Bunlara yakalanırsam yanarım vallahi."

"Hem de nasıl!"

"Aşağıda gördüğümüz o ormanda zaman kaybettiler mutlaka."

"İyi ki taşlar yüzünden inememişiz o ormana."

"Madem bu kez de kurtulduk, bari sonunu getirelim bu işin."

"Bir daha yola çıkmak yok."

"Yol demek mezar demek."

"Tepelerden yürüyelim hep. Yolu öyle takip edelim."

"Nasıl olsa yiyeceğimiz de var."

"İyi ki atmamışız bisküvileri."

"İyi ki!"

Yanlarındaki bisküvit kutusu boşalmak üzereydi. İçinde kalanları yeleklerinin, gömleklerinin, pantolonlarının ceplerine doldurduktan sonra, boş kutuyu toprağa gömdüler. Diğer sağlam kutuyu ve leblebi torbasını, kaçmadan önce kemer niyetine beline sardığı uzun bir kuşağa dolayarak, çuvalla birlikte sırtına yüklendi Bekir.

Hava kararmıştı. Yukarı çıkıp tepenin üzerinden yürümeye başladılar. İleride başka tepelerin karaltıları görünüyordu. Islaklardı. Yağmur yüklü çimenler yüzünden daha çok ıslanıyor, üşüyorlardı. Ama umurlarında değildi. Tepeler boyu özgürlerdi artık. Kim bilir kaç askerin kaç yerinde pusu kurmuş olduğu yol, ta aşağılarda kalmıştı. Şahin başını çevirip arada bir aşağı bakıyor, "Survival'ı başaracağız binbaşı. Göreceksin başaracağız!" diyordu içinden.

Ay çıkmıyordu artık ama o kadar çok yıldız vardı ki önlerini görmekte zorluk çekmiyorlardı. Hafif çukurluklarla birbirine bağlı, bir zincir gibi uzanıyordu tepeler birbiri ardı sıra. Hiç mola vermeden sabaha kadar yürüdüler. Gündüzü, yola ve yolun üzerindeki bir köyü kuşbakışı gören küçük bir korulukta geçirdiler. Köy yolunda gidip gelenler hareket eden bir nokta gibi görünüyorlardı, o kadar yüksektelerdi. Akşamla birlikte yeniden yürümeye koyuldular. Bir süre sonra arazinin şekli değişmeye başladı. Tepeler arasında dik boğazlar, derin dereler belirmeye başlamış, yürüyüşleri zorlaşmıştı.

Üç saat sonra, susuz bir derenin çöküğünü geçmiş, bir tepenin yamacına dayanmışlardı. Tepeye çıktıklarında bir an neye uğradıklarını şaşırdılar. Şaşkınlıkları geçince sevinçle zıplamaya başladılar havaya.

"Yaşasın! Kelkit bu! Sonunda geldik işte."

Aşağıdaki vadide, ışıklar içinde bir şehir yatıyordu. Şehir değil de başka bir şey, bir yeryüzü cenneti sanki! Tepenin başında durmuş, hayran hayran bakıyorlardı, bu hiç beklemedikleri bir anda karşılarına çıkmış olan güzelliğe. Mahpustaki yıllardan ve binbir türlü sıkıntıyla geçen şu son on günden sonra, yüzlerce insanın

yaşadığı bir şehrin kıyısına varmak sarhoş edercesine mutlandırmıştı ikisini de. Önlerinde, ardına kadar açık kocaman bir umut kapısı vardı sanki. Eşiğinden geçip, insan kalabalıklarına ve güneşli sokaklara karışabilecekleri bir kapı. Ne çok insan olmalıydı şimdi orada! Yüzlerce. Binlerce hatta. Analı kızlı, babalı oğullu, evlisi bekarı, sözlüsü nişanlısı, sevdalısı kara sevdalısı, dertlisi divanesi, delisi avaresi, zengini fukarası... İnsanlar... Yıllardır ayrı oldukları, hâlâ bir türlü kavuşamadıkları...

"İşte şehirler de çıkmaya başladı önümüze."

"Başladı."

"Kurtulacağız galiba."

"Kurtulacağız!"

"Hele bir sabah olsun, hele bir gündüz gözüyle görelim etrafı!"

"Burada konaklayalım bu gece. Hazır ağaçlık bir yer bulmuşken."

Yanı başlarında irili ufaklı çam ağaçları vardı. Biraz aşağılara inince ağaçlar sıklaştı.

"Daha fazla inmeyelim. Ne olur ne olmaz!"

"Evet, ne olur ne olmaz!"

"Çok susadım."

"Ben de."

"Sağa doğru kayarsak, yukarıda geçtiğimiz dereye varırız. Mutlaka su vardır o derede. Susuzluğumuzu giderir, gündüz için de bira kutularını doldurmuş oluruz."

İki saat sonra ancak dönebildiler geriye... Dereye doğru birkaç adım atınca, balta girmemiş Afrika ormanlarına düşmüşlerdi sanki! Çam ve meşe ağaçları, fundalıklar, dikenlikler... Yüzlerine, boğazlarına, göğüslerine, kol ve bacaklarına birer yılan gibi dolanıyordu dallar. Bir adım atabilmek için bir filin kuvvetini harcıyorlardı. Neredeyse Kelkit'ten duyulabilecek kadar hışırdayıp çatırdayan dallar ve neredeyse gözlerini çıkaracak kadar amansız olan dikenler yüzünden çoktan bin pişman olmuşlardı ama geri dönmek de mümkün olmaktan çıkmıştı. Ardı arkası kesilmiyordu küfürlerinin. Yara, bere ve kan ter içinde kalmışlardı.

Dere çukuruna varınca yukarı doğru tırmanmış, bulmuşlardı suyu. Köylülerin ağzına oluk, altına da yalak yaptıkları soğuk bir dağ pınarıydı bu. Bira kutularını doldurup, yanı başına oturmuşlardı. Beş altı bisküvi yiyor, yarım kutu su içiyorlardı üstüne. Keyifli bir yemek olmuş, moralleri yeniden düzelmişti...

Çam ağaçlarının dibine oturmuş arabaların ışıklarını takip ediyor, ilçeye girip çıkan yolların durumunu, arabaların herhangi bir yerde durdurulup durudurulmadıklarını anlamaya çalışıyorlardı. Tek bildikleri, Erzincan yolunun bulundukları tepenin hemen altından geçtiğiydi... Yorgunluk ve rüzgâr ikisini de yere serdi az sonra. Kendilerinden geçip dalıyor, ama ince bir ustura ağzı gibi bedenlerine değen rüzgâr nedeniyle sık sık uyanıyorlardı. Dallar bile onlar kadar titremiyor, altlarındaki toprak bile onlar kadar soğumuyordu.

Şafağın ağarmasıyla birlikte doğruldular. Gündüzü geçirebilecekleri daha uygun bir yer aramaya koyuldular. Epeyce uzun, dik, ormanlık bir yamaçtaydılar. Otuz adım kadar aşağıda, etrafı çam ağaçlarıyla çevrili küçük bir düzlüğe indiler. İner inmez, birkaç tavşan ağaçlara doğru kaçıştı ürkerek. "Bizden kaçanlar da var!" diyerek gülüştüler. Yemyeşil çimenlerle, çimenler arasında boy vermiş sarı, mavi, beyaz renkte küçük kır çiçekleriyle kaplı bir düzlüktü. Tam bir piknik yeri. Gündüzü orada geçirmeye karar verdiler. Yalnız rahat ve güzel bir yer değil, etrafa da hâkim bir yerdi. Asker ya da sivil, herhangi biri gelecek olursa önceden görebilir, kenardaki ağaçların içinde gizlenebilirlerdi.

Düzlüğün etrafında birkaç tur attılar koşarak, ısınmak için. Tatlı bir hafiflik vardı üzerlerinde. Bu rengarenk kır çiçekleri, bu bir ağaçtan diğerine pırr diye uçuşan ve tatlı tatlı şakıyan serçe kuşları, bu taze gün ışığına karışan çam kokuları, hepse birden büyük bir sevince, coşkuya yolaçmışlardı. Kabardıkça kabarıyordu umutları da.

"Sanki kurtulduk gibi yahu."

"Gibisi fazla. Kurtulduk artık."

Ortalık tamamen aydınlandı az sonra. Görebildikleri bütün dağlar, birkaç ufak tefek koruluğun dışında çırılçıplaktılar. Şehrin ismi, bu yüzden "Kel" diye başlıyor olmalıydı. Tek orman, kendi bulundukları ormandı. O da bir yamacın genişliği kadardı işte ancak. Karşı taraftaki dağlarla bulundukları taraftaki dağlar arasında güneye doğru yemyeşil bir deniz gibi göz alabildiğine uzanan ova, coğrafya derslerinden bildikleri Kelkit ovası olmalıydı.

Yüz adımda inerlerdi ovaya. Bulundukları yamacın dibi ovanın başlangıç kısmıydı aynı zamanda. Biraz ileride küçük bir mahalle vardı. Erzincan'dan gelen yol bu mahallenin önünden geçiyor, ilçe merkezine doğru dümdüz uzanıyordu. Yolun iki yüz metre kadar

ötesinde ona paralel bir şekilde akan Kelkit nehri, zaman zaman yoldan uzaklaşıp ovanın içlerinde kaybolsa da, ilçe merkezinin girişinde yeniden yola yaklaşıyor, onunla birlikte şehre giriyordu.

Kuş uçuşu üç kilometre kadar uzakta olan ilçe merkezi, karşı taraftaki dağların dibi boyunca güneye doğru uzanmış ince, uzun bir gövdeyi andırıyordu. İki yana açık kol ve bacaklar, ince şeritler halinde sağa sola uzanan şehrin bazı semtlerine aitti. İlçe merkezine bağlı gibi görünen irili ufaklı mahalleler ovanın şurasına burasına dağılmışlardı.

Harita kopyasına bakılırsa, dört anayolu vardı ilçenin. Erzincan, Bayburt, Şiran ve Gümüşhane yolları. Harita, yolların çıkış yönlerini de gösteriyordu ama aynı yöne giden başka yollar da olduğu için, hangilerinin haritadaki anayollar olduğunu anlayamıyorlardı.

"Trafiğe göre tespit edebiliriz yolları" dedi Şahin. "İl ve ilçe yolları, mahalle ve köy yollarına göre daha kalabalıktır. Trafiği en yoğun olan yol ise, Gümüşhane yolu olacaktır."

Nöbetleşe bir şekilde trafiği izlemeye karar verdiler. Şahin'in uykusu yoktu. Merak büsbütün kaçırmıştı uykusunu. Bekir kenardaki ağaçlardan birinin altına uzanırken, o da haritayı cebine koyup gittikçe kalabalıklaşan sabah servislerine dikti gözlerini.

Öğleye doğru Bekir'i uyandırdığında, Gümüşhane yolunu tespit etmiş olduğundan emindi. Şehrin güney çıkışında, bir süre ovanın içinde ilerledikten sonra dönüp karşı dağların etekleri boyunca uzayan, daha sonra ise dağları tırmanışa geçerek gözden kaybolan bir yoldu bu. En yoğun trafik akışı bu yolda yaşanıyordu. Parmağıyla Bekir'e de gösterdi yolu. Sonra, nöbeti ona devrederek yatmaya çekildi. Açık bir gökyüzü, insanın içine işleyen sıcak bir güneş vardı. Yer zaten güzeldi. Kurtuluşa ise çeyrek kalmıştı. Nihayet rahat bir uyku uyuyabilirdi.

İki saat sonra kalktı.

"Ormana uğrayan falan olmadı değil mi?"

"Yok, olmadı."

"Epeyce sakin bir yer burası galiba."

"Öyle gibi."

"Helikopterler de iki gündür görünmüyorlar."

"Bizi hâlâ yukarılarda arıyorlardır. Bu kadar yol alabileceğimizi düşünmüyorlardır belki de. Kelkit yönünden vazgeçmiş olabileceğimizi de zannedebilirler."

"Ya da bizi gevşetip yeni bir açık vermemizi bekliyorlardır. Neyse. Yol konusunda bir düşüncen var mı?"

"Seninle aynı düşünüyorum. Dediğin yol, bana göre de Gümüşhane yolu olmalı."

"Şehre hiç yaklaşmadan, ovanın içinden dolanıp öyle çıkalım yola. Görünüşe bakılırsa, ileride dağları sarmaya başlıyor yol. Başka türlü de olamaz zaten, ovadan çıkması için dağları aşması gerek. Uzaktan takip eder, dik rampalara varıncaya kadar yürürüz. Sonra da yük kamyonlarına binmeye çalışırız yine. Bu kez başarırız. Başarmalıyız da; en güvenilir yol bu. Şehre uğrayamayız. Uğrasak da bir şey elde edemeyiz zaten."

"Evet ama kenar mahallelere bari uğrayalım. Karanlıkta girer çıkarız hemen. Bir inşaat binası bulur, inşaatçıların kullandığı giysileri alırız hiç olmazsa. Bu gidişle donacağız yoksa."

"Çok tehlikeli olur bu. Elbise için değmez. Üst üste iki kez pusuya düştük. Tüm güçleriyle Kelkit'e bekliyorlardır şimdi bizi. Akşam olunca, şehrin etrafına pusu kuruyorlardır mutlaka. Bir mucize ile bir kez daha kurtulsak bile, en azından yeni bir iz vermiş oluruz. Oysa izimizi ne kadar kaybettirirsek bizim için o kadar iyi olur."

"Yahu, karanlıkta girer çıkarız hemen. Her yerde pusu olacak değil ya!"

Bekir önerisinde diretince, kısa bir tartışma çıktı aralarında. Kısa, sert bir tartışma. Vazgeçti Bekir. Ne var ki tartışmak ikisinin de moralini bozmuştu. Bisküvi ve leblebiye daha fazla saldırıyorlardı artık. Ölçüsüz bir şekilde, yarını düşünmeden. Neredeyse bitecek kadar azalmıştı. İkindi saatlerinde birkaç çoban, hayvanlarıyla birlikte bulundukları yamacın altına kadar geldiler. Yukarı çıkmadılar ama. Oralarda oyalandılar. Hava kararmaya başladığında da çekip gittiler.

Ormanı, hava kararmadan önce çıksalar iyi olurdu, akşamki sıkıntıya düşmek istemiyorlardı bir daha. Kalktılar... Leblebi bitmişti. Yalnızca bir kat kalmış olan bisküviyi naylon çuvalın içine boşalttılar. Boşalan bisküvi kutusunu köşelerinden dörde böldüler. Birer parçasını gömleklerinin altından sırtlarına sardılar. Üşümelerini önlerdi biraz. Diğer iki parçayı çuvalın içine soktular. Yatarken altlarına sereceklerdi.

Ovaya indiklerinde hava tamamen kararmıştı. Bir kısım ağaçlarla elektrik direklerini birtakım ayırt edici özellikleriyle kafalarına

yerleştirmiş, onların yanından geçen bir hat belirlemişlerdi. Pusu olmazdı bu hattın üzerinde, rahatlardı... Ve mutlu; üç dört saat sonra Kelkit'i arkalarında bırakmış, Karadeniz'e biraz daha yaklaşmış olacaklardı. Hatta şansları iyi gider de erkenden rampalara ulaşabilirlerse, bir arabanın arkasına atlar, o geceden inebilirlerdi Karadeniz'e.

Ertesi sabah saat yediyi geçerken, ıslak çimenlerin üzerine cansız yığılıverdiler. Tepeden tırnağa ıslak, dizlere kadar çamur içinde... Güneş, gece yarısına doğru gökyüzündeki bütün yıldızları hapsetmiş olan kara, kalın bir bulut tabakasının arkasına gizliydi. Gece boyunca yağıp durmuştu bulutlar.

"Hayatımda böyle rezil bir gece yaşamadım."

"Yaşayacağını da sanmıyorum."

Boylu boyunca uzanmış, gergin bir sinirle konuşuyorlardı. On iki saat önce terk ettikleri yamacın dibinde, derenin kenarındaydılar. Aynı yere geri dönmüşlerdi.

"Koca ovada ayak basmadığımız bir yer kalmamıştır herhalde."

"Kalmamıştır."

"Dolap beygiri gibi dönüp durduk ovada."

"Döndük de durduk."

"Sanki tapu kadastro memuruymuşuz da ovayı keşife çıkmışız gibi."

Yürümeye başladıktan bir saat sonra, hangi ağacı, hangi direği belirlediklerini şaşırmış, yollarını kaybetmişlerdi. Askerlerin pusu kurmuş olabileceği bazı yerlerle karşılaşmış, bunun üzerine yaptıkları meyiller sonucunda büsbütün başka yönlere düşmüşlerdi. Şaşırıp kalmış, nerede olduklarını, ne yöne yürümeleri gerektiğini kestiremez olmuşlardı. Akşamdan beri akın edip duran bulutlar da ortalığı büsbütün karartmıştı. Yirmi metre uzaktaki gölgeleri bile göremiyorlardı artık. Sonra fırtınayla karışık bir yağmur başlamış, büsbütün perişan olmuşlardı. Sığınacak bir yer bulmak için koşturup durmuşlardı rastgele. Sonuçta şehrin bile ne tarafta kaldığını anlayamaz bir duruma düşmüşlerdi. Sular saçlarından oluk oluk akıyor, boyunlarından süzülüp içlerine boşalıyordu. Yapış yapış olan elbiselerine fırtına vurunca, tir tir titriyorlardı. Hepsinden kötüsü, ne yana gitseler karşılarına Kelkit nehrinin çıkmasıydı. Sayısız kıvrımlarla tüm ovaya yayılmış bir yılan gibiydi nehir! Bekir, yüzme bilmediğini söylüyordu. Şahin onu sırtına alıp yüzmeyi düşünmüştü ya, bir değneyi sokup suların yüksekliğini ölçtüklerin-

de bunun mümkün olmadığını görmüşlerdi. Kıyıda bile boylarını aşan bir derinlikteydi sular. Kelkit nehri sel içinde, taşabildiğince taşmıştı. Saat üç sıralarında nasıl olduğunu anlamadan kendilerini ilçe merkezinin altında bulunca, sabahla birlikte düz ovada kalakalmaktan korkmaya başlamışlardı. Erzincan ovasındaki gibi saklanmaya elverişli değildi bahçe ve tarlalar. Geldikleri ormanlık yamaç ise çok uzaklarda kalmıştı. Gümüşhane yoluna çıkmayı bir yana bırakıp, en yakın tepeye doğru koşmuşlardı. Arka yüzü ormanlık olurdu belki. Zaman hızla ilerlese de patates tarlalarına bakmadan edemiyorlardı. Bir tarladan bir kiloya yakın eski patates sökmüştü Bekir. Bataklıklar içine düşmüşlerdi o arada. Ovanın içindeki geniş, uzun bataklıklara. Dizlerine kadar çamura gömülmüşlerdi her adımda. Tepenin başına çıktıklarında şafak ağarmaya başlamıştı. Arka yüzü de ön yüzü gibi çırılçıplaktı tepenin. Koşa koşa inip, onun yanındaki bir başka tepeye tırmanmışlardı sonra. Ne var ki orada da durum değişmemişti. Ortalık tamamen ağarmış, ortada kalakalmışlardı. Helikopterin biri gelecek olsa, rahatlıkla görülürlerdi artık. Etrafa pusu kurmuş olan askerlerin dürbünlerine takılmaları bile işten değildi. Koşa koşa ovaya inmişlerdi yeniden. Geldikleri yamaca dönmekten başka çareleri yoktu. Bir tek orada orman vardı. Bir mahallenin içinden geçmek zorunda kalmışlardı. İyi ki daha yataklarından kalkmamıştı hiç kimse, yoksa kim görse kuşkulanırdı tiplerinden. Epey sonra, ölesiye yorgun, yaş ve çamur içinde, yamacın altındaki ağaçlara ulaşmış, derenin kıyısına yığılıvermişlerdi işte.

Yarım saat kadar dinlendikten sonra doğruldular. Bulutlar hızla dağılıyor, gök gittikçe mavileşiyordu. Ortalığa güneş ışıkları düşmeye başlamıştı. Ayakkabılarını, çoraplarını, paçalarını, ayaklarını yıkadılar. Ardından el ve yüzlerini. Sonra da düzlüğe çıkmak üzere ağaçlar arasındaki ince patikadan yukarı doğru yola koyuldular.

Öğleden sonra iki sularında Erzincan tarafındaki dağlardan gelen helikopter sesini duyduklarında, her ikisi de uyukusunu almış, bir ağacın dibinde oturuyorlardı. Dalları daha sıkı olan ağaçların altına kaydılar hemen. Çok geçmeden göründü helikopter. Bulundukları yamacın üzerinde birkaç kez dolanıp ovaya kaydı. Güneye doğru süzüldü ve sonra güneydeki dağların arkasında kayboldu. Yarım saat sonra karşı dağların arkasından çıktı bu kez. Ovanın üzerinde birkaç tur daha atıp Erzincan'a doğru uzaklaştı.

"Bir gören oldu da ihbar mı etti acaba?"

"Sanmam! Gören falan olmadı. Ama ovadaki tarlalarda çok iz bıraktık. Belki de izlerimizden kuşkulanıp ihbar ettiler."

"İhbarsız da gelmiş olabilir. Bu taraflara doğru yürüdüğümüzü biliyorlar ne de olsa."

"Tabii, olabilir!"

Ne yapacaklardı şimdi? Bunu tartışmaya başladıklarında farklı şeyler düşünmekte oldukları ortaya çıktı. Yorgunluktan ve içinde bulundukları belirsiz ortamdan ötürü sinirleri öyle yıpranmıştı ki sakince başladıkları tartışmalar kısa zamanda sertleşiyor, birbirlerine bağırmaya başlıyorlardı. Şahin, bulundukları taraftaki dağların üzerinden yürümeyi öneriyordu. Ovayı geçememişlerse de dağları aşabilirlerdi. Bekir, bağırarak karşı çıkıyordu buna:

"Güç mü kaldı ki yürüyelim? Dağlara baksana! Bunları aşmak günler sürer. Geçen akşam, yarım saatte bir dinlenen sen değil miydin?"

Bekir'in bağırmasına Şahin de aynı şekilde karşılık veriyordu:

"Yarım saatte bir dinlensek bile, yürümek yine de en iyisidir. Sen ne öneriyorsun peki? Yola inip arabalara el kaldırmayı ya da şehre girip servis arabalarına binmeyi. Bütün bunlar çılgınlıktır yahu! Bu dediklerin ancak büsbütün çaresiz kalınca yapılır. Henüz ayakta durabiliyoruz. Yerlerde sürünmeye başlamadık daha."

Bağrışma bir süre devam etti. Sonra, kestirip attı Şahin.

"Ben senin dediklerini yapmam arkadaş. Yıllarca uğraştım ve ancak kaçabildim. Kolay kolay yakalanmak istemiyorum. Birlikte kalmak zorunda değiliz. İlle de dediklerini yapmak istiyorsan ayrılabiliriz."

Ayrılmak istemediğini söyledi Bekir. İkisi de sustular. Sessiz geçen bir yarım saatten sonra durulmuş, sakinleşmişlerdi.

"En iyisi birkaç gün bu ormanda kalıp, iyice unutturalım kendimizi. Bu arada bol bol düşünür, belki daha iyi bir yol buluruz" dedi Şahin.

"Olur" dedi Bekir kısaca.

"O halde rüzgârdan korunabileceğimiz küçük bir sığınak yapalım. Geceleri üşümekten biraz kurtuluruz bu sayede."

Helikopterlerin ve etraftan gelip geçebilecek olanların göremeyecekleri kuytuluk bir yer buldular önce. Sonra dal ve gazel yaprakları topladılar. İki metre uzunluğunda, yarım metre genişliğinde, otuz santim yüksekliğinde bir sığınak ördüler dallardan.

Üstüne bol miktarda gazel yaprağı döküp tamamen kamufle ettiler sonra sığınağı.

Karanlık basmaya başlayınca o gün bulmuş oldukları patikadan aşağı doğru inişe geçtiler. On tane bisküvileri kalmış, bütün gün dokunmamışlardı onlara. Suyun yanında yemek istiyorlardı...

İki saat sonra düzlüğe geri döndüler. Bisküvi kutusunun kartonları üzerine oturup, şehri seyretmeye başladılar. Aklına, Şavşat'taki gecelerin anısı üşüştü Şahin'in. Hüzünle iç çekti. Nasıl da sevgiyle kaynaşmış bir arkadaş topluluğuydu. Halkevi binasının rengarenk ışıklarla aydınlık terasında oturur, bir yandan çaylarını yudumlar bir yandan da saz çalan arkadaşlarına eşlik ederek türküler söylerlerdi. Kavga, umut, özgürlük, sevda türküleri. Coştukça coşarlardı. Caddelere, sokaklara düşüp gece gezintilerine çıkarlardı sonra. Kahkahalar ve neşeli şamatalar içinde gezer dururdulardı saatlerce. Afişler asar, duvar gazeteleri yazarlardı sonra; özgürlükten, aydınlık yarınlardan söz eden... Kimilerine fazla gelmişti işte böylesine coşkulu, böylesine uyanık, halkına ve ülkesine karşı böylesine sorumlu, özgürlüğe böylesine düşkün bir gençlik; sokaklardan, caddelerden, köylerden, şehirlerden toplamış, dertop etmişlerdi hepsini... Yıllardır adım atmaları bile yasaktı insanların içine, güneşin, yıldızların altına. İnsana yaraşır ne varsa hepsinden mahrumlardı yıllardır...

"Şimdi şehire girip, Tanrı misafiriyiz diye evlerden birinin kapısını çalacaksın" dedi Bekir, yarım saattir süren suskunluğu bozarak.

Aynı duygular içindeydiler. Birlikte düş kurmaya başladılar:

"Sevgiyle içeri buyur edecekler."

"Banyoyu gösterecekler."

"Girip iki saat çıkmayacaksın banyodan."

"Tertemiz çamaşırlar verecekler. Onları giyecek ve balkona kurulu türlü türlü yemeklerin başına oturacaksın."

"Sonra çaylar gelecek önüne."

"Bembeyaz çarşaflarla kaplı, yumuşak yataklar gösterecekler daha sonra."

"Güneşin ilk ışıklarıyla birlikte caddeye çıkacaksın."

"Fırınların ilk müşterisi sen olacaksın. Fırından daha yeni çıkmış sıcak bir ekmeğe tereyağı koymalarını isteyeceksin."

"Çıkıp bir kahveye gideceksin sonra. Yol kenarında, üzerine güneş düşen bir masaya oturacaksın. Bir semaverle çay getirmesini söyleyeceksin garsona."

"Gelip geçen insanlar kuşkulu kuşkulu bakmayacaklar. Selam verecekler, ilçelerine gelmiş bir yabancıya 'Hoş geldin' " der gibi.

"Beyaz bluzlu bir kız geçecek sonra. Göğsü bir deniz dalgası gibi yükselip inen. Kısa, mavi etekli. Gözlerinden yalımlar saçarak, aşkla bakacak sana."

"Kalkıp, akşam için sinemaya davet edeceksin onu."

"Açıkhava sinemasına."

"Akşama kadar orada burada oyalanacaksın."

"Misket oynayan çocuklara karışacaksın."

"Top oynayan çocuklara."

"Caddelerde gezineceksin gençlerle."

"Polisler, jardarmalar, yabancısın diye kimlik sormayacaklar hemen."

"Ne de silahlarına davranacaklar."

"Bu kadar düş yeter artık! Ne dersin?"

"Yeter olsun!"

"Şehirler yasak bize!"

"Yasak!"

"Şehirler bir tuzak!"

"Tuzak!"

"Bizimkisi bağ başı özgürlüğü artık!"

"Kaçak özgürlüğü!"

"Yasadışı özgürlük!"

"Üşüdüm. Sen?"

"Ben de. Kalkalım mı?"

"Kalkalım. Gidip girelim sığınağımıza."

"Girelim."

"Böyle sigarasız cekilmiyor zaten gece."

Ertesi gün öğleden sonra, sığınağın yanındaki ağaçların dibine oturmuş dalgın dalgın düşünüyorlardı. Gecenin soğuğunu ancak yeni atabilmişlerdi içlerinden. Sığınak da kâr etmemişti soğuğa. Etleri sızlamış durmuştu yine sabaha kadar. Gece yarısından sonra akıl edip, kafalarını naylon çuvalın içine sokmuşlardı da nefeslerinin buğusunda biraz olsun rahatlamışlardı ama o da bir yere kadar.

Bisküvi kutusunun karton kâğıdına ağaç kabuklarını ufalayıp sigara gibi sardı Bekir. Sonra çakmağıyla yakıp kalın kara bir dumanı tüttürmeye başladı.

"Yahu nasıl içebiliyorsun şunu?"

"Ne yapayım? İçiyorum işte. Sen de iç."

"Tadı nasıl?"

"Tadını boş ver! Duman işte."

Başlangıçta hiç istek duymadıysa da, sonra dayanamayıp kendi de sardı Şahin. Yarısına kadar zor içebildi. İçini kavuran, pis kokulu, zehir gibi bir dumandı. Bekir, devam ediyordu yine de içmeye. Sigarasızlığın her şeyden beter olduğunu söylüyordu:

"Yakalanırsak, önce bir sigara vermelerini isteyeceğim. Bir sigara verin de sonra istediğiniz kadar işkence yapın diyeceğim."

"Tek yakalasınlar kilo kilo sigara vermeye hazırdırlar ama yakalayınca da izmarit bile vermezler."

"Vermezler. İşkence yapmaktan fırsat bulamazlar zaten."

"Bulamazlar. Sigara içirmelerini bir yana bırak, vücudumuzu küllük yerine kullanmasalar iyi. Şimdi askerleri de bir doldurmuşlardır ki! 'Onların yüzünden uykusuz kalıp, yoruluyorsunuz' diye şişirmişlerdir hepsini. Her gören asker bir tekme atar en azından."

"Hele Erzincan'dakiler. Bütün hınçlarını bir güzel çıkarırlar."

Mideleri isyana geçmişti yine. Açlıkları giderek büyüyordu. Ovada söktükleri patatesler vardı ama ne gece ne de gündüz ateş yakabilirlerdi.

"En iyisi çiğ çiğ yiyelim" dedi Bekir.

"Bilmem. Boğazımızdan geçer mi ki?"

Bir tanesini alıp ısırdı Bekir. Çiğneyip yuttu sonra. Şahin'in ağzı sulandı. Birini alıp ısırdı o da.

"Tadı fena değil, ne dersin?"

"Güzel. Hem sulu hem de biraz tatlı. Bunları bari hemen bitirmeyelim."

"İlkel insanlar gibiyiz."

"Tipimiz de öyle."

"Tipimize bakarsan tam mahpushane kaçkınlarına benzedik artık."

Gülüştüler. Gerçekten de berbat bir görünümleri vardı. Sakalları hayli uzamış, saçları sakalları birbirine karışmıştı. Yüzlerinde renk diye bir şey kalmamıştı. Dalların, dikenlerin açtığı eski, yeni çiziklerle doluydu yüzleri. Eskiler kabuk bağlamıştı. Elbiseleri, özellikle pantolonları delik deşik olmuştu. Bekir'in pantolon ağındaki sökük daha da büyümüş, külotu görünüyordu oturduğunda. En çok, bu sökükten giren rüzgârdan şikâyet ediyordu.

"Bir an önce kurtulmalıyız yahu!"

"Ama nasıl?"

Dönüp dolaşıp, bu konuya geliyorlardı.

"Gece değil de gündüz girsek şehire. Yiyecek, jilet, tarak, giyecek gibi şeyler alır, çıkarız hemen."

"Olur" dedi Bekir hemen. "Ovadaki mahalle yollarının birinden, sanki mahalleden geliyormuşuz gibi gireriz."

"Gündüz gündüz şehire gireceğimizi polisler de beklemez."

Görseler bile kuşkulanmazlar. Köylü sanar, geçerler. Gel şu derenin öbür tarafındaki ağaçlar arasından mahalle yollarını izleyelim.

Yan tarafa geçip, hangi yoldan giriş yapmanın daha uygun olacağını tartışmaya başladılar. Şahin yalnız başına girmeyi düşünüyordu şehire. İki kişi olunca daha çok dikkat çekerlerdi. Güneş altındaki ovanın durgun görünüşü içine işliyor, "bir şey olmaz" düşüncesi yerleşiyordu kafasına. Ayaklarındaki kışlık botları Bekir'in yazlık mekaplarıyla değiştirdi.

Sonra yeniden yeniden tartmaya, gözden geçirmeye başladı kararını. Kuşku ve korku duydu. Şüpheli bakışlar, fısıltılar, üzerine çullanan asker ve polisler görünmeye başladı gözüne. Hayır! Bu işin sonu iyi görünmüyordu.

"Vazgeçtim! Çok tehlikeli olur bu. Gündüz gündüz kaçmak da mümkün olmaz üstelik."

"Ben gideyim mi?"

"Gitmek istersen sana dur diyemem. Ama tavsiye etmem. Bana sorarsan gitme. 'İki kaçak bu tarafa doğru geliyor' diye bütün Kelkit'e yayın yapmışlardır çoktan. Şimdi orada herkes bizi konuşuyordur. Bu tipimizle her gören kuşkulanır bizden."

Güneş batmaya hazırlanıyordu. Akşam yaklaştıkça, belirsizliğin verdiği sıkıntı daha da artmış, bir çare bulmanın ve rahatlamanın aceleciliğine düşmüşlerdi. Dudaklarını çiğneye çiğneye durmadan düşünüyor, türlü türlü düşünceler atıyorlardı ortaya. Yorgunluk, soğuk, ileriye doğru yürümenin güçlüğü ve yeniden başlayan açlık... Bütün bunlar, bir an önce kurtulma psikozuna sürüklemişti ikisini de. Şahin dağları aşıp güneydeki dağlara varmayı ve bu şekilde Gümüşhane yoluna kavuşmayı hâlâ düşünüyorsa da, her biri gökyüzüne yükselen dağlara baktıkça içini bıkkınlık kaplıyor, çok daha kolay yöntemleri arzuluyordu.

"Erzincan'a geri dönelim" dedi Bekir.

"Erzincan'a mı?"

"Evet. Orada aramıyorlardır artık bizi."

"Peki nasıl döneceğiz? Geldiğimiz dağları aşmaktansa buradaki dağları aşıp ileri doğru yürümek daha kolay."

"Arabalara binelim. Şu aşağıdaki yola inip, el kaldıralım arabalara."

"Bu tipimizle mi? Her görenin kuşkulanması bir yana, yollardaki aramaları nasıl atlatırız?"

"Erzincan-Sivas yolundaki kavşağa kadar arama olacağını sanmam. Olsa olsa pusu vardır ki pusudaki askerler de arabaları aramıyorlar nasıl olsa. Kavşağa çıkmadan, Yalnızbağ köyünde ineriz. Yalnızbağlı olduğumuzu, bir aydır burada gündelikçi olarak çalıştığımızı söyleriz arabadakilere. Böylece tipimizden kuşkulananları da yanıltmış oluruz."

"Yalnızbağ'da indikten sonra ne yaparız?"

"Araziden yürüyüp Erzincan şehir merkezinin yanına kadar varırız. Sabah olunca da iki köylü gibi şehre gireriz. Bunca zamandan sonra il merkezinde bizi aradıklarını sanmıyorum. İki yıl önce aynı cezaevinde yattığım birkaç Erzincanlı vardı. Adreslerini bilmiyorum ama bir türlü buluruz onları."

"Yardım ederler mi?"

"Bilemiyorum. Kapılarına vardıktan sonra herhalde kovmazlar bizi."

"Hiç belli olmaz! Ama yine de kabul!"

"O halde beklemeye gerek yok. Akşam olur olmaz inelim yola, dedi Bekir bu kez."

"Peki inelim. Ya batarız ya çıkarız!"

Akşam olurken dere kıyısına indiler. Naylon çuvalı, bisküvi kartonlarını, bira kutularını toprağa gömmüş, kalan altı patatesi üçer üçer paylaşıp ceplerine sokmuşlardı. Ellerini, yüzlerini uzun uzun yıkadılar. Sonra, üzerlerindeki toz ve çamurları sildiler, saçlarını düzelttiler birbirlerinin. Sakinlerdi. Neşeli hatta. Gülüyor, espriler yapıyorlardı. Açlıktan, soğuktan, yürümekten, pusulardan kurtulacaklardı artık. Temizlenmeleri bitince dereden çıkıp ovadaki tarlalara girdiler. Hava tamamen kararmıştı. Az sonra, sol taraftaki küçük mahalleden gelip asfalta doğru uzayan şose yoldalardı. Birkaç dakikada asfalta çıktılar. Heyecan başlamıştı. Mahalle yolunun ayrıldığı kavşakta bulunan alçak, beton bir blok üzerine oturdular. Görenler, mahalleden gelmiş olduklarını düşünürlerdi böylece. Yolun tam öbür tarafından, yüz metre kadar ilerideki küçük bir tepenin arkasına doğru dolanan bir başka köy ya da mahalle yolu ayrılıyordu.

"Arabalara ben el kaldırırım Bekir. Duran olursa da yanaşır konuşurum. Bu arada sen hiç yerinden kalkma. İkimizin yüzünü

birden görürlerse kuşkulanıp almayabilirler arabaya. Bindikten sonra ise, yalanlarımıza nasıl olsa inandırırız."

Birkaç dakika arayla iki taksi ve bir yolcu otobüsü geçti Erzincan'a doğru. Üçüne de el kaldırdı Şahin, ama hiçbiri durmadı. Yola çıkalı yedi sekiz dakika olmuştu. Bir an önce binmeliydiler. Gelen geçen arabalara teşhir olmak iyi değildi. Kaldı ki her an bir polis ya da askeri devriye arabası gelebilir, başları belaya girebilirdi. Kelkit tarafından gelmekte olan bir arabanın ışıkları daha görününce, umut ve heyecan içinde, asfalta doğru birkaç adım attı Şahin yine. Bir taksi tam önüde durdu. Pencereye doğru eğildi. Yalnızca şoför vardı içeride. İç lambayı yakıp pencere camını açmış, kafasını Şahin'e doğru uzatmıştı.

"İyi akşamlar usta. Ne tarafa gidiyorsunuz?"

"Ne yapacaksın?"

Otuz yaşlarında, insana güven vermeyen tipte bir adamdı.

"Erzincan'a gideceğiz de."

Hafifçe arkaya dönüp, eliyle Bekir'in gölgesini işaret etmek istedi bunu söylerken. Ne var ki çoktan yerinden kalkmış olan Bekir yanına gelmiş, eğilip Şahin'le birlikte şoföre bakmaya başlamıştı. Adamın bakışları birden değişti. Kuşkuyla süzdü bir süre.

"Ben Erzincan'a gitmiyorum" diye kesip attı sonra.

"Peki usta. Yolun açık olsun!"

Ne "Sağ olun" ne de "Hoşça kalın" dedi adam. Kuşkulu ve düşünceli bir şekilde gaza basıp karşı tarafa ayrılan mahalle yoluna girdi.

"Adamın bakışları hiç hoşuma gitmedi Bekir. Kesinlikle kuşkulandı bizden."

Yeniden betona oturdular. Canı sıkılmış, sinirli sinirli söylenip duruyordu Şahin. Yüreğinde tehlike çanları çalmaya başlamıştı.

"Ne yapalım şimdi? Bu adam hemen bir telefon bulabilir mi acaba ihbar etmeye? Hemen uzaklaşsak mı, yoksa başka arabaları beklemeye devam mı etsek?"

Büyük bir tehlikenin yaklaşmakta olduğunu hissederken Şahin, "Bir şey olmaz, bekleyelim" dedi Bekir. Sakindi.

Beş dakika geçmeden, yeniden göründü aynı taksi. Geri geliyordu. Asfalta çıkıp Kelkit'e doğru döndü bu kez. Arka koltukları doluydu. Yakındaki bir mahalleden çağrılmıştı demek ki. Kelkit'e doğru dönerken, başını çevirip baktı şoför. Hızla uzaklaştı sonra. Acelesi varmış gibi geldi Şahin'e.

"Kalk hemen kaybolalım buradan Bekir. Bu adam Kelkit'e girer girmez doğruca karakola gider. Kesinlikle kuşkulandı bizden."

Bekir hiç oralı değildi. Şahin'in koluna girmiş çekiştiriyordu:

"Hadi biz de şehre gidelim. İhbar yesek bile bir şey olmaz. Onlar bu taraflara üşüşürken, biz de bir taksi tutar Gümüşhane'ye doğru yola düşeriz."

"İhbar edileceğimizi bile bile şehre girip yollara düşülür mü yahu?"

"Sen biraz abartıyorsun. Bir şey olmaz."

Bekir'in kolunda yürümeye başlamıştı bile Şahin, Kelkit'e doğru. Belki de haklıydı Bekir. Boşuna kaygılanıyor, abartıyordu belki de. Kendini bu şekilde teselli etmeye çalışıyorsa da olmuyordu. Ayakları geri geri gidiyordu. İhbar bir yana, az ileride pusu vardı belki de.

"Hiç olmazsa yoldan yürümeyelim yahu!"

"Şu mahalleyi de geçelim bari. Ondan sonra ovaya gireriz."

"Hadi koşalım öyleyse."

70-80 metre kalmıştı mahalleye. Yol, mahallenin 30 metre kadar önünden geçiyordu. Tam mahallenin doğrultusuna geldiklerinde, bir arabanın ışıkları daha göründü Kelkit tarafından. Büyük bir araba olmalıydı ışıklarına bakılırsa. Minibüs, kamyon ya da otobüs belki.

"Bari buna da el kaldıralım" dedi Şahin. "Hiç olmazsa Erzincan'ın arkasındaki dağa kadar gideriz. İhbar yemiş olsak bile oradan sonra olur aramalar."

"Tamam kaldıralım."

"Sen şu arkadaki bahçenin içine gizlen. Bu kez gölgen bile görünmesin!"

Yol ile evler arasında sebze ve meyve bahçeleri vardı. Yolun iki üç metre arkasına, ağaçların dibindeki yüksek otların içine çömeldi Bekir. Görünmüyordu. Şahin arabaya çevirdi gözlerini. Otuz kırk metre kalmıştı en çok ama ışıkları gözünü alıyor, ne tip bir araba olduğunu hâlâ anlayamıyordu... Albümü sol koltuğunun altına sıkıştırıp, sağ elini kaldırdı. On metre kala hafifçe yavaşlamaya başladı araba. Tam önüne gelince ani bir fren yaparak zınk diye durdu. Şahin ancak o zaman fark edebildi bunun bir askeri pikap olduğunu...

Bir Zamanlar Erzincan

1984 Haziran'ıydı. Aybastı davasının tutukluları, Amasya, Çorum ve Samsun Askeri Cezaevi'nden alınarak, üçüncü Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı'nın merkezi olan Erzincan'a getirildiler. Üç yüz elli sanıklı dava son aşamasına gelmişti. Sanıkların savunmaları alınacak, karar verilecekti. Gelir gelmez, kıyasıya bir dayaktan geçirildiler önce. Bu arada Şahin'inki de dahil, bazılarının savunma hazırlık notlarına el konuldu ve bir daha da geri verilmedi.

Hafta sonları dışında, her gün duruşmalara götürülüyorlardı. Cezaevi binasına on dakika mesafedeydi mahkeme salonu. Yolda gidip gelirken askerler sataşıyor, copluyorlardı. Tugaydaki 2 No'lu Cezaevi'ne konulanlar ise daha kötü koşullar içindeydiler; duruşmalardan her geri dönüşlerinde cezaevi askerleri tarafından acımasızca dövülüyor, çeşitli işkencelere tabi tutuluyorlardı. Öncelikle, tutuklu oldukları içindi bütün bu dayaklar, cezaevinin normal işleyişi böyleydi zaten. İkinci olarak da, savunmalarında cezaevindeki işkenceyi dile getirdikleri, 12 Eylül iktidarından "Faşist Cunta" diye söz ettikleri için. İçi boş bir laftan başka bir şey değildi bu koşullarda savunma hakkının kutsallığı.

Şahin, savunmasını yapmak üzere kürsüye geldiğinde, arkadaki dinleyici sandalyelerinde iki kişi vardı. Birisi, Gönül'dü bunların. Henüz yeni çıkmıştı cezaevinden, bir buçuk ay olmamıştı daha. 1981 Mayıs'ında yakalanmış, üç yıl tutuklu kalmıştı Erzurum'da. Bin kişilik Artvin Dev-Yol davasında yargılanmıştı, askeri bir mahkemede.

Yıllardır birbirlerini görmemiş, çoğu zaman birbirlerinden küçük bir haber bile alamamış iki yitik sevgiliydiler... Tahliye olur olmaz Amasya Askeri Cezaevi'ne gelmiş, görüşmüştü Şahin'le. En

son, yine tel örgüler ardında görmüşlerdi birbirlerini, yıllar önce. Yıllar sonra yine tel örgüler arkasında buluşmuşlardı işte.

"Nasılsın?"

"İyiyim! Ya sen?"

"Ben de!"

Neredeyse başka bir şey bulamıyorlardı konuşmak için. Yıllarca süren bir kar yağışı altında çırılçıplak üşümekti ayrılık. Yıllarca süren bir yangında cayır cayır yanmaktı hasret. Konuşacak çok şeyleri vardı ama hangi birinden başlayıp hangi birini sığdırabilirlerdi ki beş dakikalık görüşmeye? Bağ başlarında, süngü takmış askerlerce nasıl adım adım kovalandıklarını mı? Mağaralarda, ağaç kovuklarında nasıl dayanılmaz bir istekle aradıklarını mı birbirlerini? Kaçak aylarını mı, yoksa bitmez tükenmez günler ve geceler boyunca resimlerine bakıp isimlerini sayıkladıkları mahpushane yıllarını mı? Şiir okuyan gözlerle bakıp durmuşlardı birbirlerine:

Seni seviyorum. Kilometrelerce derin, kilometrelerce düz. Yüzde yüz, yüzde bin beş yüz, yüzde hudutsuz kere yüz.

Arkada, tahta bir sandalyede oturuyordu Gönül. Üzerinde Şahin'in sevdiği giysiler vardı. Açık mavi bir etek üzerine beyaz bir bluz. Yüzü, yılların acısıyla hafif bulutlanmışsa da, güneş pırıltısı kaybolmamıştı.

"Marksist-Leninist bir devrimciyim. Emperyalizme, faşizme, ırkçılığa, şovenizme, kısacası toplumların mutsuzluğuna neden olan her türlü sömürü ve baskı rejimine karşıyım. Politik yaşamım boyunca, sadece ve sadece, kimsenin kimseyi ezip sömüremeyeceği, herkesin sonuna kadar özgür olacağı bir dünya için mücadele ettim. Yaşadığım sürece de bu yolda mücadele etmeye devam edeceğim."

"Sayın yargıçlar" demeden, doğruca başlamıştı savunmasına. 1981 yılında başlayan davanın ilk birkaç duruşmasından sonra, bir daha kullanmamıştı bu sözü. Ne sayın ne de yargıç demeye dili varıyordu onlara.

"Türk milleti adına yargılamada bulunan bağımsız bir mahkeme olduğunuzu söylüyorsunuz. Doğru değil bu! Ne zaman ve hangi yasayla millet tarafından siyasal davalara yetkili kılındınız? Hiçbir zaman ve hiçbir yasayla! Milletin askeri mahkemelere verdiği yetki yalnızca askeri suçlar üzerine yargılamada bulunmasıdır. Oysa siz burada ve başka yerlerde binlerce sivil insanı kapsa-

yan siyasal davalara bakmaktasınız. Ne zaman ve hangi yasayla millet iradesi bu ülkenin tümünde sıkıyönetim ilan etti de, sizi sıkıyönetim mahkemesi olarak görevli kıldı. Yine hiçbir zaman ve hiçbir yasayla! Millet iradesi tarafından değil askeri cunta tarafından yetkili kılındınız. 12 Eylül 1980 günü bir darbe ile ülke yönetimini ele geçiren generaller yasama ve yürütme yetkilerini kendi ellerine almış, yargı yetkisini de sizlere vermiştir. Generallerin bu eylemi de milletin kendilerine verdiği yetkinin dışındadır. O halde mahkemeniz meşru değil, gayri meşru bir yargı organıdır. Öte yandan bağımsız ve tarafsız da olamazsınız çünkü bir iktidar tarafından yetkilendirilmiş durumdasınız. Üstelik, "bizi tamamen ezmek, kökümüzü kazımak" isteyen bir iktidar tarafından. Mahkeme başkanının bir yargıç değil, Kara Kuvvetleri'nden gelme bir albay olması da askeri iktidara olan bağımlılığınızın bir başka açık kanıtı değil midir?"

Türk Ceza Kanunu'nun 146. Madde'si gereğince cezalandırılmamızı istiyor savcı. "Yasadışı örgüt kurarak, anayasal düzeni silah zoruyla yıkmaya kalkışmak"tan suçlu olduğumuzu söylüyor. Kabul edelim ki biz böyle bir kalkışma içinde yer alıp bu suçu işledik. Peki ama bu işi kalkışmadan da öte gerçekleştirenler var. Beş general, Türk ordusunun silahlı gücünü kullanarak yasadışı bir şekilde ülke yönetimini ele geçirmiş, Anayasayı iptal etmiş, başta parlamento olmak üzere tüm anayasal kurumları lağvetmiş, sonuç olarak anayasal düzeni yıkmışlardır. Kalkışmak suç oluyor da, gerçekleştirmek suç olmuyor mu? Yoksa generaller yapınca bu eylem suç olmaktan mı çıkıyor? Görülmektedir ki başta savcı sonra da siz, generallerin suçunu görmezdien geliyor, bizleri yargılarken onlara dokunmamakla, "yasa önünde herkesin eşitliği" gibi adaletin en temel ilkelerinden birini çiğnemiş bulunuyorsunuz.

Savcı iddianamesinde, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin İç Hizmet Kanunu'nun kendisine vermiş olduğu "Cumhuriyeti Koruma ve Kollama" yetkisini kullandığını ifade etmekte, böylece hem askeri iktidara hem de o iktidar tarafından yetkili kılınmış olan kendisine ve dolayısıyla da açmış olduğu bu davaya meşruiyet kazandırmak istemektedir. Generaller de 12 Eylül eylemini bu şekilde yorumlamakta, meşru bir eylemde bulunduklarını savunmaktadırlar. Oysa, söz konusu yasada bu yetkinin ülke yönetimini ele geçirme şeklinde kullanılacağı doğrultusunda en küçük bir kayıt

yoktur. O halde bu bir yorumdur, generallere ait siyasal bir yorumdur. Savcıların ve yargıçların görevi anayasa ve yasalara göre hareket etmektir, yoksa herhangi birilerinin siyasal yorumuna göre değil. Ama siz bu davayı kabul ederek, savcıyla beraber ikincisini yapmaktasınız.

Savcının iddianamede sunmuş olduğu deliller arasında emniyet ifadelerimiz birinci sıradadır. Oysa gerek ben gerek tüm sanıklar işkence altında alındıklarını iddia ederek bu ifadeleri reddettik. İddiadan da öte, kimimiz bedenlerimizde taşıdığımız işkence izlerini gösterdik, kimimiz hâlâ tutmayan parmaklar ve kollarla gözlerinizin önündeyiz. Kaldı ki bu ülkenin tüm polis karakollarında ve askeri gözetimevlerinde işkence yapıldığını, buralara düşen herkesin işkence gördüğünü bu ülkede yaşayan herkes gibi siz de kesin olarak biliyorsunuz. Sizlere, işkencelerine maruz kaldığımız polislerin, komiserlerin, subay ve askerlerin isimlerini de verdik. Kaçı hakkında suç duyurusunda bulundunuz? Maalesef hiçbirinin! Bunu yapmamakla beraber, işkence altında alınmış ifadeler temelinde hazırlanmış olduğunu kesin olarak anlamış bulunduğunuz bir iddianameyi kabul ettiniz. Bu tutumunuzla hem engizisyon hukuku düzeyine düşmüş hem de işkencecileri korumuş oldunuz.

Böyle bir mahkemeyi tanımıyorum. Bağımsız, meşru ve tarafsız olmayan, işkence altında alınmış ifadelerle dolu bir iddianameyi kabul eden mahkemenizi reddediyorum. Temsil ettiğiniz şey adalet değil, askeri adalet, 12 Eylül adaleti, generaller cuntasının adaletidir. Ama tarihe karşı bir sorumluluk olduğunu düşünerek yine de savunmamı yapacağım...

Firardan Sonra

Nasıl savunsun şimdi kendini, nasıl kurtulsun, içi asker dolu bir araba böyle tam önünde durmuşken?

Saniye bile geçirmeden fırladı yerinden. Hızla, karşıya doğru, yüreği çarparak. Pikabın arkasını yeni dolanmıştı ki asfalta atlayan patır patır ayak sesleri doldu kulaklarına... Namluya sürülen mermi şakırtıları... "Duur! Kaçmaa!" haykırışları... Asfalt da ne kadar genişti! Asfaltın sonrası da dümdüz! İşte şimdi vuruldum gülüm, işte şimdi bittim! Kurşun gibi hızlı, kurşun gibi acı düşünceler delip geçti beynini... Asfaltı bitirip ovaya girerken arkaya doğru hızla baktı bir an. Peşinde koşuşturan tüfekli asker gölgeleri saplandı gözbebeklerine. Elinde albüm, beli hafifçe bükülü, üzerine yağmur gibi boşanacak kurşunların beklentisiyle, bin kanatlı bir kuş gibi uçuyordu tarlaların içinde. Elveda gülüm! Gülün ömründen de kısa süren özgürlüğüm elveda!

Neden hâlâ patlamıyordu tüfekler? Arkadan yetişip, sağ salim ele geçirmek istiyorlardı galiba. Yetişemezlerdi ama. Bunu anlayıp taramaya başlarlardı şimdi. Dümdüz ovada olmak da ne şanssızlıktı! Birkaç kurşun mutlaka gelirdi! Hızı kesilmesin diye arkasına bakmıyordu...

Önüne çıkan Kelkit nehrine o hızla daldı. Sel yoktu artık. Yine de göğsüne kadar çıktı sular. Suların içinde bile koşuyordu. Ortaya geldiğinde boyunu aştı sular. Yüzdü. Karşı kıyıdaki geniş bataklığı da bata çıka geçti. Üzerinde tarlaların uzadığı bir tümseğe fırlattı kendini. Çit niyetine yığılı dikenliklere gömüldü o an. Her yanına dikenler battı. Yara bere içinde çıktı nihayet. Tümseğin üzerindeki tarlaların içindeydi artık. Arkaya doğru dönüp, durdu. Bir körük gibi inip çıkıyordu göğsü. Soluk soluğaydı. Ne bir gölge ne de bir ses vardı arkasında. Kurtulmuştu! Kurtulmuştu!

"Peşime düşmekle hata ettiler. Karanlıkta birbirlerini vurma korkusuyla ateş edemediler sonra." Uzaktaki asfaltı aradı gözleri. Pikabın ışıklarını buldu. Hâlâ oradalardı. Birkaç feryat sesi duyar gibi oldu. İyice dikti kulaklarını. Zayıf, zor duyulur çığlık sesleri vardı sanki. Nehrin sesi yüzünden iyi duyamıyordu. "Bekir'i yakaladılar mı yoksa?" Asfalttan çıkarken geriye baktığında, itişmeye benzer bazı kıpırtılar görmüştü. Demek, Bekir'i yakalıyorlardı o anda. O halde, arkaya doğru değil, kendisinin peşine düşmüştü Bekir. "Düşünce de, biraz geride olduğu için, arabadan atlayan askerlerle kucak kucağa geldi tabii. Yüz kat daha şanslıydı oysa, arkaya kaçsaydı." Müthiş bir acı duydu içinde. Ne yapacağını, ne edeceğini bilemeden öylece kalakaldı. Kurtulmanın bir anlamı kalmamış gibiydi!

Kendine geldiğinde tarlaların içinde koşmaya başladı... Tam emin olmasa da, yakalandığına inanıyordu Bekir'in. İşkence edilen birinin çığlıklarına benziyordu o sesler. Hemen oradayken başlamışlardı işkenceye demek ki! "Kaçan kimdi?" "Nereye, ne tarafa gidebilir?" "Hangi yöne doğru gitmeyi planlamıştınız?" Bunları öğrenmeleri gerekirdi tabii hemen. Ovanın içindeki bütün yollara pusu kuruyor, ellerinden geldiğince sarıyor olmalıydılar şimdi etrafı. "Aman dikkat edin! Her tarafı iyice sarın! Elimize düşmüşken kaçırmayalım!" diye çalışıyordu mutlaka bütün telsizler.

Uzakta görünen bir dağın karaltısını hedef almış, o yöne doğru koşuyordu. İlçenin arkasındaki dağ olmalıydı bu. İlçe, dağın ön yüzünde olduğu için ışıkları görünmüyordu. Önüne pusu bile çıksa meyil vermeyecekti. Yoksa, bir gece önceki duruma düşer, dolap beygiri gibi döner dururdu yine ovada. Sürekli karaltının üzerine yürürse, o zaman geçebilirdi ovayı. Tabii askerler, polisler izin verirse! Kim bilir kaç adım, kaç metre sonra üzerine üşüşeceklerdi yine?

Su dolu ayakkabılarıyla ıslak paçaları çok ses çıkarıyordu. Koşmasını da engelliyorlardı üstelik. Durup ayakkabılarını çıkardı. İçindeki suları boşalttı. Çoraplarını çıkarıp sıktı çarçabuk. Paçalarını da. Sonra aceleyle giyindi yeniden. Ayakkabılarını bağlarken, cız diye yandı içi. Gözleri doldu. Bekir'in ayakkabılarıydı bunlar. Onda kalmışlardı. Yeniden koşmaya başlarken, işkence altında kıvranan Bekir'in hayali canlandı gözlerinin önünde. Coplar, dipçikler ardı arkası kesilmeksizin iniyordu bedenine. Dişleri kırılı-

yor, ağzı burnu kanıyor, kaşı gözü yarılıyordu. Çıplak eti, sigara ateşleriyle yanıyordu. "Sevgili dostum benim! Ancak on beş gün sürdü özgürlüğün! Açlıkla, soğukla, pusularla, helikopter kovalamalarıyla dolu on beş günlük bir özgürlük!" Müthiş bir kin ve öfke kabardı içinde. "Sığar mı ulan mertliğe? Böylesine büyük bir firarı başarmış bir adamı, böylesine çaresizken yakalamanın hangi kitapta yeri var ha?" Taksici geldi aklına. Bildiği en büyük küfürleri yağdırdı peş peşe. Ne kazanmıştı, ne geçmişti eline ihbar etmekle, adi herifin?

Uzaklarda, sarı ışıklarıyla arabalar geçiyordu. Yollara, kanallara, nehir kıyılarına, araziye pusular kurulduğunu düşündü. Bu ovanın kaç yerinde kaç asker ve polisin parmakları tetikteydi şimdi kim bilir? Kaç kara namlunun deliği kaç mermi ile doluydu? Durup durup etrafına bakınıyordu. Bir de gökyüzüne. Yıldızlar ne kadar kalabalıktı. O ise ne kadar yalnız! Asla kaldırmayacaktı ellerini, asla! Göğsüne namlular dayansa da kaçacaktı. Son nefesine kadar vermeyecekti özgürlüğünü. Tarasınlardı tarayabildikleri kadar. Bacakları kopsa, sürünecekti. Koşturup duracaktı onları peşinden. Sabahlara kadar pusular kurduracak, rahat uyku uyutmayacaktı onlara...

İki saat sonra dağın eteğini tırmanmaya başladığında, ilk kez sevince benzer bir şeyler duydu yüreğinde: Ovayı ve nehri geçmişti... Nehir iki kez çıkmıştı önüne. Elbiselerini çıkarmadan, öylece dalmıştı sulara. Üç kez de mahalle yollarını geçmişti. Heyecanını boğazında düğümleyerek, ağır ama kaçmaya hazır adımlarla yaklaşmıştı yollara... Sevincin yanı sıra müthiş yorgun ve bitkin düştüğünü hissediyordu. Her an pusuya düşecek olmanın tedirginliği hayli yorucu olmuştu.

Tehlikeyi büyük ölçüde atlatmıştı. İstese dağın tepesine doğru tırmanır, bütün pusulardan uzaklaşabilirdi. Ne var ki Gümüşhane yolunu bulmaya mahkûmdu. Eteğinden dolanarak dağın arka yüzüne geçmeye karar verdi. Böylece Kelkit'i geride bırakır, şehrin güney çıkışındaki Gümüşhane yolunu yakalayabilirdi.

Yirmi metre kadar yukarı tırmanınca geniş bir su kanalı çıktı önüne. Dağın eteğini bir kuşak gibi sarıyor görünüyordu. Karşı tarafına atladı. Kanal kenarlarına da pusu kurabileceklerini göz önüne alarak, on metre daha yukarı çıktı. Sonra kanala paralel yürümeye başladı. Ne kadar bitkin olsa da sabaha kadar yürümeli, Kelkit'ten mümkün olduğunca uzaklaşmalıydı.

Dağın ilçe merkezine bakan yüzüne döndüğünde, bir kilometre kadar aşağıdaki şehrin ışıkları göründü. Yüreği şenlenmedi bu kez. Kınayarak, yargılayarak baktı şehre; yollarında askerler kaynıyor, geçit vermiyordu. Işıklarından utansın bu şehir. Bahçelerinden utansın. Odalarında mışıl mışıl uyuyan bebelerinden utansın. Kim bilir neresindeki bir karakolda, kim bilir ne acılı çığlıklar atıyordu Bekir. Karakolundan utansın bu şehir.

Yürüdükçe geride kaldı şehir, dağın arka yüzüne dönünce büsbütün görünmez oldu. Saat üçü gösterirken, tek tük ışıkları yanan bir mahalle çıktı karşısına. Durup baktı. Dosdoğru ilerlerse tam mahallenin içine girerdi. Biraz daha yaklaştı. Köpek seslerini daha yakından duydu. Ara vermeden, var güçleriyle havlıyorlardı. Mahalle askerlerle dolu olmalıydı. Bu havlamaların başka bir nedeni olamazdı. Yukarı doğru yükselip uzaklaştı biraz. Asfalt bir yolun mahalleye giriş ve çıkış kısımları beyaz beyaz parlıyordu. Ne yoluydu bu acaba? Gümüşhane yolu olmasın? Daha güneyde, eteğinde bir araba ışığının yol aldığı bir dağın karaltısı görünüyordu. Gümüşhane yolu orada olmalıydı. Oraya varmak için ise karşıya geçmesi gerekiyordu. İyi ama nasıl? Askerleri nasıl atlatacaktı? Yola doğru ilerlerken düşünüp duruyordu boyuna. Durdu. Karşıya geçmekten vazgeçti. Köpek havlamaları uğursuzluk doluydu. Mutlaka pusuya düşerdi. En doğrusu gizlenecek bir yer bulmak ve gündüz gözüyle etrafı bir güzel incelemekti. Bu arada iki üç kamyon geçti yoldan. Bunun Gümüşhane yolu olduğundan kuşkulanmaya başladı. Sağa sola bakınırken elli metre kadar ötede tek tük ağaç karaltıları çarptı gözüne. Yanlarına vardı. Yukarı, dağın tepesine doğru yükselen bir ormanın kıyısındaydı sanki. Gözleri uykusuzluktan bulanık, kafası uğultu dolu, beyni uyuşmuş gibiydi. Çok iyi göremiyor, gördüklerini yorumlayamıyordu. Sabaha az kaldığını, gizlenmek için buradan daha iyi bir yer bulamayacağını düşünebiliyordu sadece. Bacakları da daha fazla tutmuyordu zaten. Bir ağacın dibine yığılıverdi. "Hayır, uyumamalıyım. Derin dalmamalıyım. Şafak söktüğünde uyanık olmalıyım. Kim bilir ne kadar tehlikeli bir yerdeyim. Sabah olur olmaz helikopterler üşüşecek. Ona göre tedbir almalıyım." Kapanan gözlerini uykuya teslim etmemeye çalışıyordu var gücüyle. Ağacın dibine kıvrılmış, ıslak elbiseler içinde tir tir titriyor, uyuşmamaya, kendinden geçmemeye zorluyordu kendini. Dalıp dalıp uyanıyordu. Ağır bir tank gibi geçiyordu düşünceler beyninden.

Eti kırağı tutuyor, ıslak elbiseleri buzdan bir tabakaya dönüşüyordu giderek. Bedeni kaskatı kesilmişti, en küçük bir titreme bile yoktu artık. Yalnızca sızlıyor sızlıyor sızlıyordu.

Şafak sökerken gözlerini açtı. Güçlükle doğruldu. Dağın tepesine doğru yükselen ormanı görüp, yanılmadığını anlayınca sevindi. Helikopterleri atlatabilirdi bu ormanda. Fazla büyük olmayan, yalnızca bulunduğu yamacı örten bir ardıç ormanıydı bu. Ağaçlar seyrek ve alt kısımları dalsızdı. Ama saklanmak için yeterliydi. Askerlerin daha çok ovanın kuzey tarafını arayacakları bulunduğu tarafa geçemeyecekleri şeklinde akıl yürütünce umutlandı biraz. Ormanın içine biraz daha girdi. Bir süre aranıp, alt kısmı en az açık olan bir ağaç seçti önce. Sonra çevredeki ağaçlardan hızla dal kırmaya başladı. En gizli yerlerinden kırıyordu. Yanından geçecek olanlar bile dalların kırılmış olduğunu fark edememeliydiler. Kırdığı dalları toplayıp az önceki ağacın dibine geldi yine. Sonra, sanki ağacın kendi dallarıymış gibi bir görünüm vererek, kırdığı dalları ağacın dallarına taktı ve alt kısımları kapattı. Dalların içine girip ağacın gövdesine sırtını verdi sonra. Helikopterlere görünmezdi artık. Rahattı.

Tek korkusu mahalledeki askerlerin ormana girip operasyon yapmasıydı. O zaman kurtulamazdı. Dallar arasından gözlerini dikmiş, iki yüz metre aşağıda, yamacın dibindeki mahalleye bakıyor, askerlerin hâlâ orada olup olmadıklarını anlamaya çalışıyordu. Ne var ki mahallenin içini göremiyordu. Dikkati giderek yola kaydı. Mahalleden çıkan yol, iki yüz metre sonra sola dönüp karşı yamacın arkasında kayboluyordu. Her geçen dakika daha da yoğunlaşıyordu trafik. Diğer tepelerin eteklerindeki ve ovanın içindeki yollara bakılırsa en yoğun trafik burada vardı. Sabah servislerine benzeyen minibüs ve otobüsler de katıldı trafiğe. Sonra TIR'lar, kamyonlar, taksiler... Derken, bu yolun Gümüşhane yolu olduğunu anladı. Taze bir sevinç yayıldı içine. Yorgunluğun, soğuğun, ölüm tehlikesinin üstüne çıkan bir sevinç. Karşı dağın ardından uç veren güneşin kamaştırdığı gözlerini mutlu mutlu kırptı. Güldü. Kurtulacaktı! "Varsın ordu her yere, her şeye hâkim olsun gülüm. Yine de kurtulacağım. Kurtulacağım.."

Birden mahalleden gelen metalik bir ses doldu kulaklarına. Bir hoparlör konuşması. Heyecanla kulak kabarttı: Dün gece teröristler... Bölgemize... Kimse bir tarafa gitmesin. Altından girip üstünden çıkacağız... Yakalayalım ki rahat edelim...

Ne yüreğinde sevinç ne de gözlerinde gülümseme kaldı. Uçup gittiler. Ne yapsındı şimdi? Sitemle baktı mahalleye. Uğruna yıllarca hapis yattığı halk onu yakalamak istiyordu. Nice arkadaşı, nice insan onlar için mahpuslarda ömür tüketiyordu hâlâ. Nice arkadaşı, nice insan onlar için gencecik canlarını ölüme yatırmıştı. Sesin sahibine için için kızdı: Rahat edeceklermiş! Ne yaptım da rahatsız oldunuz? Beni yakalamakla ne geçecek elinize? Kendi kolunuzu, kendi dilinizi kesmekten başka ne anlamı olur bunun? Bizi yakalayasınız diye askerler baskı yapıyor size değil mi? Madem rahat etmek istiyorsunuz onlara karşı çıksanız ya! Bize ne; biz jandarma, polis değil sivil insanlarız deseniz ya hiç olmazsa! Ah şimdi bir megafon olsaydı elinde. Olsaydı da bütün bunları bağırsaydı mahalleye doğru. Baskıya boyun eğmenin kölelik olduğunu anlatsaydı onlara. Onursuzluk olduğunu... Baskıya boyun eğdikleri sürece, mahpus olmasalar da özgür sayılamayacaklarını... Nazım'ın şiirini okusaydı onlara:

Koyun gibisin kardeşim,
gocuklu celep kaldırınca sopasını
sürüye katılıverirsin hemen
ve adeta mağrur koşarsın salhaneye...

"Altından girip üstünden çıkacağız" demişti adam. Bulunduğu ormanı kastetmişti mutlaka! Etrafta bu söze uygun başka bir yer daha yoktu. Mahalleden uzaklaşmalıydı ama ormanı terk edemezdi. En iyisi tepeye çıkmaktı. Tepenin ardında başka ormanlar bulabilirdi belki. Acele etmeliydi, helikopterler neredeyse gelirdi. Güneş çoktan doğmuştu. Ya yukarı doğru çıkarken mahalleden gören olursa? Ağaçlar seyrek, orman dikti. Rahatlıkla görülürdü mahalleden. Kırdığı dalları saplarından kavradı ve kaldırıp başından aşağı, bacaklarına doğru uzattı. Sonra mahalleye arkasını dönüp yukarı doğru yürüdü. Mahalleden bakanlar, bunca ağacın içinde dalların yürüdüğünü fark edemezlerdi.

Yarım saat içinde vardı tepeye. Umudu boşa çıkmış, tepede orman bitmişti. Çırılçıplak yamaçlardan başka bir şey yoktu arka tarafta. Helikopterlerin gelmesi an meselesiydi, tek bir adım bile atamazdı daha. Dip kısmı en az açık olan ağacı seçip, dalların içine oturdu. Eğer köylüler dediklerini yaparlarsa mutlaka bulurlardı. Yakalanacağını düşünüyor, yüzü acıyla buruştukça buruşuyordu.

Fazla sürmedi. Her zamanki gibi önce sesi duyuldu helikopterin. Sonra kendisi göründü. Nehri takip ediyor gibiydi. Bulunduğu yamaca gelince alçaldı. Yere asker mi indirecekti yoksa? "Yazık! Yakalanacağım!" dedi içinden, ölesiye üzgün...

Bir Zamanlar Erzincan

Sözlerini kesmeden, dikkatle dinliyordu yargıçlar.

"Savcının, yasadışı örgüt kurarak silahlı eylemlerle yıkmaya kalkıştığımızı iddia ettiği anayasal düzen, 1961 Anayasa'sı ile belirlenmiş olan düzendir. Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsız, laik, sosyal ve demokratik bir hukuk devleti olduğunu belirliyordu bu anayasa. Peki ama Türkiye Cumhuriyeti gerçekten böyle bir devlet miydi? Ülkeyi yöneten siyasal iktidarlar 1961 Anayasa'sının bu en temel ilkelerine uydular mı gerçekten?"

Şahin ülkenin 1961'den sonraki tarihini ele aldı. Kendi yorumundan çok, savcı ve yargıçlar da dahil bütün kamuoyunun bildiği yaşanmış olayları, kimsenin inkâr edemeyeceği tarihsel belgeleri ve kaynakları esas alıyordu. Emperyalist devletlerle yapılmış ekonomik, politik ve askeri antlaşmaları, Dünya Bankası'na ve Uluslararası Para Fonu'na verilen tavizleri, çokuluslu tekellerin ülke ekonomisindeki hâkimiyetlerini, ülkenin nasıl bu tekellerin otlağı durumuna getirildiğini, nasıl Amerika başkanlarının ve Uluslarası Para Fonu'nun talimatlarına göre yönetildiğini, ülkedeki Amerika ve Nato üslerini ve ülkenin nasıl NATO'nun Ortadoğu ülkelerine ve SSCB'ne yönelik bir ileri karakolu durumuna sokulduğunu, cunta üyesi generallerden Tahsin Şahinkaya'nın 11 Eylül'de Amerika'da bulunduğunu ve darbenin saatinden çok önce Pentagon tarafından "Bizimkiler Türkiye'de yönetime el koydular" şeklinde Beyaz Saray'a bildirildiğini, ekonomide, politikada, eğitimde ve sosyal alandaki eşitsizlikleri, uygulanan ekonomik politikalarla on milyonlarca emekçi insanın açlığı, işsizliği, yoksulluğu pahasına bir avuç tekelci holdinge nasıl büyük ve haksız servetler kazandırıldığını, gelir dağılımında kapitalistlerin lehine olan adaletsizliği, emekçi kitlelerin nasıl insafsızca sömürüldüğü-

nü, toprak ağalarını ve topraksız köylüleri, sonra okulsuz, yolsuz, elektriksiz, hastanesiz köyleri, sigortasız, sendikasız çalışanları, eğitimdeki fırsat eşitsizliğini, konutsuz, hâlâ mağaralarda yaşayan binlerce insanı, emperyalizme bağımlı, çokuluslu ve yerli tekellerin büyük sömürüsüne dayalı böyle bir sistemin kitleleri uyutmak için dinin uyuşturucu gücüne ihtiyaç duyduğunu, bu amaçla bütün ülkenin devlet tarafından imam hatip liseleri ve Kuran kurslarıyla donatıldığını, buralarda eğitilen yüz binlerce cocuk ve gençten şeriatçı "akıncılar"ın yetiştirildiğini, devletin sünni mezhebinden yana taraf tutup alevi olanları baskı altına aldığını, sünni-alevi çatışmalarını körükleyerek kitleleri kendi sorunlarından uzaklaştırdığını, yine böyle bir sistemin demokratik ilkeleri, hukukun üstünlüğünü, kişi hak ve özgürlüklerini büyük ölçüde içeren 1961 Anayasa'sına tahammül edemediğini, 1965'ten sonra birkaç kısa dönemin dışında ülkenin başbakanlığını yapmış olan Demirel'in, siyasi yaşamının ilk gününden itibaren anayasayı hedef aldığını, bu anayasanın "ülke için lüks" olduğunu hemen her vesileyle ifade ettiğini, 12 Mart 1971 askeri darbesinden sonra, Demirel ve partisinin darbecilerin gücüne dayanarak anayasanın üçte birinde değişiklik yaptıklarını ve özellikle kişi hak ve özgürlüklerini düzenleyen maddelerine önemli kısıtlamalar getirdiklerini, 12 Mart 1971 darbesi sırasında generallerin silah kullanmaya ve parlamentoyu dağıtmaya bile gerek duymamış olduklarını, generallerin bir muhtırası karşısında hükümetin çekildiğini, parlamentonun ise generallerin iradesi altında varlığını sürdürmeyi içine sindirmiş olduğunu, yine bu sistemin sosyalist düşüncelere ve kitlelerin hak taleplerine tahammül edemediğini, bir yandan milliyetçi ideolojiler pompalanarak kitlelere sömürüldükleri ve en temel haklardan yoksun bırakıldıkları unutturulurken diğer yandan da baskı ve terör yöntemlerinin kullanıldığını, MC hükümetleri döneminde sosyalist insanların, bağımsızlıktan, demokrasiden, eşitlikten, sosyal adaletten, özgürlüklerden yana olan her türlü devrimci, demokrat ve ilericinin nasıl devletin baskılarına maruz kaldığını, işten atılmaları, açığa alınmaları, sürgünleri, danıştayın yürütmeyi durdurma kararlarının hükümet tarafından uygulanmayıp yargı denetiminin nasıl işlemez hale getirildiğini, bu baskılar yetmeyince hükümet ortağı MHP'li militanların başlattığı cinayetleri, bunlar da yetmeyince geliştirilen iç savaş politikalarını, MHP militanlarınca düzenlenen kitlesel katliamları,

başbakanın "bana sağcılar cinayet işliyor dedirtemezsiniz" sözlerini, başta 1 Mayıs 1977 katliamı olmak üzere devletin güvenlik güçlerinin giriştiği katliamları, polis karakollarındaki işkenceleri, demokratik kitle örgütlerinin kapatılmasını, üyelerinin uğradığı soruşturma ve tutuklamaları, grevlerin, miting ve yürüyüşlerin yasaklandığını ya da silahlı saldırılarla kana bulandığını, anayasaya aykırı yasaları, anayasaca tanınmış olan düşünce özgürlüğünün ceza yasasının 141. ve 142. maddeleri ile nasıl yok edildiğini, memurların sendika ve grev haklarının tanınmayışını, başta Kürt halkının onun yanı sıra da Laz, Gürcü, Çerkez gibi azınlıkların Türk sayılarak en temel demokratik haklarının bile ellerinden alınmış olduğunu, bu doğrultudaki taleplerin nasıl acımasızca ezildiğini söyledi.

"Siyasal iktidarlar, bu anayasanın öngördüğü bir düzen değil, tersi bir düzen kurup sürdürmüşlerdir. Anayasanın öngördüğü gibi bağımsız bir düzen değil, ekonomisinden politikasına, maliyesinden askeriyesine kadar emperyalizme bağımlı bir düzen; sosyal bir düzen değil, kapitalistlerin, tefecilerin, toprak ağalarının sınıf tahakkümüne dayalı bir düzen; laik değil, sünni şeriatçılar yetiştiren ve alevi düşmanlığı yapan bir düzen; kişi hak ve özgürlüklerini esas alan, hukukun üstünlüğüne dayalı demokratik bir düzen değil, devlet egemenliğini esas alan, temel hak ve özgürlüklerin baskılarla, yasaklarla, cinayet ve katliamlarla yok edildiği bir düzen... Ve bu düzen ya kılıfına uydurulmuş antlaşmalarla ya 12 Mart darbecisi generallerin iradesiyle anayasa değiştirilerek, ya anayasanın ruhuna aykırı yasalarla ya da sivil ve resmi faşist güçlerin yasadışı silahlı eylemleriyle sürdürülmüştür. 12 Eylül darbesiyle ise generaller yasal yetkileri dışına çıkmış, ordunun silahlı gücüne dayanarak söz konusu anayasayı tüm kurumlarıyla birlikte lağvetmişlerdir. O halde, anayasal düzeni yasadışı ve silah zoruyla yıkmaya kalkışmak suçundan, ülke yönetiminde bulunmuş siyasal iktidarların ve 12 Eylül generallerinin değil de bizim yargılanmamız ne demek oluyor? En usta komedyenleri bile güldürecek kadar komik bir durumdur bu! Eğer gerçekten böyle bir suçun sorumlularını cezalandırmak istiyorsanız, adalet heykelinin elindeki kılıcı bu salondan dışarıya, Çankaya Köşkü'ne doğru, devletin bu en tepe noktasını silah gücüyle ele geçirerek 1961 Anayasa'sını iptal eden generallere doğru uzatmalısınız! Ve onların yanı sıra da, uzun iktidarları döneminde 1961 Anayasa'sı-

nı hiçbir zaman uygulamamış olan MC hükümetlerinin ve diğer siyasal iktidarların sorumlu kadrolarına. Ayrıca başka suçlamalarda da bulunuyor savcı: Vatan haini olduğumuzu, sınıf tahakkümüne dayalı bir düzen kurmak istediğimizi, terörist olduğumuzu iddia ediyor... Ülkeyi emperyalist devlet ve kurumların eline teslim edenler, Amerika'nın icazetiyle ülkede darbe yapanlar vatan haini olmuyor da hiçbir zaman hiçbir dış güçle hiçbir antlaşma imzalamamış olan, Amerikan 6. Filo'su geldiğinde eylem yapan, Amerikan ve NATO üslerine karşı eylemlerde bulunan bizler mi vatan haini oluyoruz? Bir avuç kapitalistin milyonlarca emekçi halk üzerinde tahakkümünü sürdürenlere en küçük bir soruşturma bile açılmazken, bir sınıfın diğer sınıflar üzerinde tahakkümünü kurmayı amaçlamaktan ötürü bizlerin suçlanması, yargılanması adaletle nasıl bağdaşabilir? Bu ülkede yaşayan herkes gibi sizler de biliyorsunuz ki ilk silaha başvuran, ilk cinayetleri işleyen faşistler olmuştur. Olaylarla sabit bir gerçektir bu. Daha sonra bunlara devletin polisleri, gizli militarist güçleri eşlik etmiştir. İşte 1 Mayıs 1977 katliamı. Bütün İstanbul polisi miting alanında bulunduğu halde, 34 kişinin ölümüyle sonuçlanan bu saldırı sırasında nasıl olmuş da bir tek kişi bile yakalanamamıştır? Koca koca binaların üstünden ateş açanlar, binlerce polisin elinden nasıl kaçabilmişlerdir? Sıkıyönetim savcıları açtıkları davalarda, ülkenin en ücra köşesindeki bir solcunun fi tarihinde atmış olduğu bir yumruğu bile saptayacak kadar hüner gösterirken, neden hâlâ 1 Mayıs 1977 katliamının suçlularını bulamamışlardır? Çok açık! Çünkü bu işin içinde devlet vardır, devlet içinde örgütlü gizli güçler vardır. Devletin bir organı yürüyüşe izin vermiş, gizli birtakım organları ise yürüyenlere ölüm yağdırmıştır. MHP hakkında göstermelik bir dava açmak, şurada burada üç beş MHP'liyi yargılamakla gerçekler örtbas edilemez; bu ülkede devlet, sivil ve resmi cinayet örgütlerini kullanarak iç savaşın başlıca sorumlusu olmuştur. Eylemlerimizin mahiyeti ise terörizm değil, hukukun da kabul etmiş olduğu meşru savunma hakkının kullanımıdır sadece. Düşüncelerimizden ötürü türlü baskılara uğrarken, cinayetlere, katliamlara kurban giderken başka ne yapabilirdik?"

Evet, biz sosyalistler, kendine özgü sosyalist anayasasıyla birlikte sosyalist bir düzenin kurulması için elbette mücadele ettik. Ne yazık ki propaganda ve ajitasyon çalışmalarının ötesine geçememiştir bu mücadele. Keşke, bu her tarafından sömürü ve zulüm

akan kapitalist düzeni yıkıp, onun yerine baskısız, sömürüsüz, özgür bir sosyalist düzen kurabilseydik! Ne yazık ki başaramadık! Tarih bizi, sosyalist bir düzen kurmak için örgütlenmekten çok, faşizme, faşist teröre karşı savaşmakla karşı karşıya bıraktı. Bu ise suç değil, her insanın yapması gereken bir insanlık görevidir.

Savcının iddiası doğrudur, Alankent Jandarma Karakolu'nun basılması eylemine katıldım. Meşru bir suç olduğunu düşünüyorum. Siz hiç delik deşik edilmiş kanlı bedenleri omuzlarınızda taşıdınız mı? Ben taşıdım. Siz hiç kanlar içindeki cesetlerin ardından ağlayan anaları, kadınları, çocukları gördünüz mü? Ben gördüm. Aybastı'da olup bitenleri bilmek için, orada yaşamış olmanıza gerek yok. Önünüzdeki iddianameleri açınız ve olay tarihlerine bir kez daha bakınız. O zaman göreceksiniz ki tüm ülkede olduğu gibi Aybastı'da da silahlı çatışmaların başlatıcıları her zaman faşistler olmuştur. Ve ayrıca göreceksiniz ki faşistler, "Nokta Operasyonu"nun başladığı 21 Ağustos tarihinden itibaren, 12 Eylül'den sonra da süren bir şekilde hemen hemen her gün cinayet ve katliamlarda bulunmuşlardır. Peki devletin, can güvenliğini tesis etmekte adına onca asker ve polisini bölgeye yığdığı ve ardından yine aynı gerekçeyle devlet yönetiminin ordu tarafından ele geçirildiği bu günlerde, nasıl oluyor da her gün adam öldürebiliyor faşistler? Resmi güçlerin desteği olmaksızın mümkün mü bu? Faşistlerin vermiş olduğu ifadeleri hatırlayınız ya da tutanaklarınızı açıp bir kez daha okuyunuz bu ifadeleri. Huzurunuzda ve hepimizin önünde, resmi güçlerin kendilerini nasıl açıktan açığa desteklemiş olduğunu uzun uzun açıklamışlardır. Karakollar, devrimci ve demokratların işkencelerden geçirildikleri yerler olmanın ötesinde, bütün halka yönelik katliamlarıyla faşistlerin barındıkları, korunup desteklendikleri odaklar durumuna gelmişlerdi. Güvenlik kuvvetleri, yasal görevleri gereği halkın can güvenliğini korumaları gerekirken, tam tersine halkın canına kastedenleri koruyan güçler durumundalardı. İşte bu durumu protesto etmek için bastık Alankent Jandarma Karakolu'nu. Halkın can güvenliği, güvenlik kuvvetlerini etkisiz kılmaktan geçtiği için. Bakınız yine olay tarihlerine! 14 Ekim'den, yani baskın gününden sonra tek bir kişi bile ölmemiştir Aybastı'da. Faşistlerin tek bir cinayeti bile yoktur bu tarihten sonra. Peki niçin? O güne kadar her gün adam öldüren faşistler, ne olmuştur da o günden sonra cinayetlerine bir anda son vermişlerdir? Çok açık! Tepkinin kendile-

rine yöneldiğini gören güvenlik kuvvetleri, faşistlerin dizginlerini çekmek, onlarla olan işbirliklerini en azından gizlemek zorunda kalmışlardır. Nitekim o güne kadar resmi elbiseler giydirilerek operasyonlara götürülen, karakollarda yatıp kalkan faşistler, karakol baskınından sonra gözaltına alınmış, tutuklanmışlardır. Bu durum karakol baskınının sonucu değil de nedir? Bu baskın sayesinde resmi güçlerle sivil faşistler arasındaki işbirliğini bozarak cinayet ve katliam zincirini parçaladık. Ve böylece nice insanın daha ölmesini, nice kadının daha dul, nice çocuğun daha öksüz kalmasını önlemiş olduk. Eylem sırasında bir gece bekçisinin ölmüş iki jandarma erinin yaralanmış olmasından büyük bir üzüntü duymaktayız. Telafisi mümkün olmayan bir üzüntü. Tek teselimiz, bu eylem sonucu onlarca insanın yaşamının kurtarılmasıdır.

Neden savcı, Aybastı jandarma birlik komutanı hakkında en küçük bir soruşturma bile yapmamıştır? Neden mahkemeniz bunca kesin kanıttan sonra söz konusu kişi hakkında suç duyurusunda bulunmamıştır? Bu açık bir taraflılıktır ve adaletle bağdaştırmak asla mümkün değildir.

Bağımsız, meşru ve tarafsız bir mahkeme olmadığınızı savunmamın başında söylemiştim. İstediğiniz kadar ceza verin, bunun tarih karşısında bir geçerliliği olmayacaktır. Hatta ne kadar çok ceza verirseniz benim için o kadar iyi! Bu demek olur ki faşizme karşı o kadar iyi mücadele etmişim. Tarihin hükmünün bizden yana olacağına ve bizi beraat ettireceğine ise inancım tamdır.

Karar günü geldiğinde askerler duruşma salonunun içinde ve etrafında olağanüstü önlemler aldılar. Salonun dinleyicilere ait bölümü tıklım tıklım doluydu. Mahkeme heyetinin içeri girip yerini almasıyla duruşma başladı. Şahin, bir numaralı sanıktı. İlk onun ismi okundu. Ayağa kalktı ve dinlemeye başladı:

"Yasadışı Dev-Yol örgütünü Aybastı'da kurduğu, örgütün faaliyetlerini yönettiği ve bu örgüte ait silahlı eylemlere katıldığı sabit görüldüğünden, Türk Ceza Kanunu'nun 146. Madde'sinin birinci fıkrasına göre idamla cezalandırılmasına..."

Sonra diğer sanıklar.

"İdam!"

"Müebbet!"

"36 yıl!"

"Müebbet!"

"15 yıl!"

"İdam!"
"..."
"..."

İdam kararları çoğunluğun oylarıyla çıkmıştı. Mahkeme heyetinde bulunan sivil bir yargıç, "çağdışı olduğu gerekçesiyle" idam kararlarına muhalefet etmişti. Şahin'in içinden hemen bu yargıcı alkışlamak geldiyse de, asıl yapacakları şey başkaydı! Duruşma yargıcı idam kararları nedeniyle kalemini kırarken tüm sanıklar ayağa kalktı:

"Kahrolsun Faşizm, Yaşasın Mücadelemiz!"

"İdamlar, Zindanlar Bizi Yıldıramaz!"

"Tarih Bizi Beraat Ettirecektir!"

Hep bir ağızdan bağırıyorlardı. Mahkeme heyeti apar topar salonu terk ederken, görevli askerler tutukluların üzerine yürüdü. İtişip kakışmaya başladılar. Şahin arkaya, dışarı çıkarılmakta olan dinleyicilere baktı aceleyle. Gönül'le göz göze geldiler. Gülümseyerek el salladı. Aynı şekilde karşılık verdi Gönül de.

Ertesi gün, başında tırnak söken bir yüzbaşının bulunduğu, her gardiyan askerin istediği tutukluya istediği an istediği kadar dayak atmakta serbest olduğu Samsun Askeri Cezaevi'ne sevk edildiler...

Burada aldığı hücre cezalarını kendisi de sayamaz olmuştu... İki yıl sonra, gardiyanların koridorunu paspaslamayı reddettiği ve bu yüzden art arda hücreye atıldığı günlerden birinin sabahında, arkasında bir manga askerle birlikte gelen bir subay tarafından erkenden uyandırıldığı zaman yine hücreye atılacağını sandı. Halbuki durum başkaydı. Sürgüne gidiyordu.

Altı kişiydiler. Sevk arabasına bindirildikleri zaman, nereye götürüldüklerini öğrenmek istedi Şahin hemen.

"Erzincan'a, dedi sevk komutanı,"

"Erzincan'da hangi cezaevine?"

"1 No'luya!"

Canı sıkıldı. Morali fena halde bozuldu. Kim bilir ne kadar süre ara vermek zorunda kalacaktı firar düşlerine? Bütün cezaevlerinden kaçılırdı da o cezaevinden kaçılamazdı doğrusu! Ama tersi oldu. Bırakmadı düşlemeyi ve yıllardır düşünü kurduğu firarı yine de bu cezaevinde gerçekleştirdi işte.

Firardan Sonra

Saat 18:30'da ortalık yavaş yavaş kararmaya başladığında derin bir nefes aldı. Rahat, yaşam dolu, can katan bir nefes. Helikopter sesi bir saattir duyulmuyordu, çekip gitmişti belli ki. Köylüler başka yerleri aramış olmalıydılar, ormana gelmemişlerdi. Hayvanlarıyla birlikte bir çoban çıkagelmişti sadece. Yanındaki köpek fark edecek diye ödü kopmuştu Şahin'in. On on beş metre ötesinde oturmuş, yarım saat kalkmamıştı çoban... Bir kez daha kurtulmuş, ölümün kıyısından geri dönmüştü. Sabahki hoparlör sesini, helikopterin tam sekiz kez ormanı tarayışını anımsadıkça hâlâ soğuk soğuk ürperiyordu.

Kurtulduğunu anlayınca midesindeki açlığı daha kuvvetli hissetti. Yiyeceği yoktu, yalnızdı ve ne tarafa gideceğini ne yapacağını bilmiyordu. Durumunu düşününce ortalıkla beraber içi de kararıyordu.

Saat 19:00 olunca kalktı. Hava tamamen kararmadan biraz yol alsa iyi olurdu. Kendisini görecek kimseler olmazdı nasıl olsa bu saatte, bu dağ başında. Tepenin üzerinden hızla yürümeye başladı. Bir süre böyle yükseklerden yol alıp Kelkit'ten mümkün olduğunca uzaklaşmayı, sonra Gümüşhane yoluna inmeyi düşünüyordu.

Karanlık bastırdığında iki tepe arasındaki bir deredeydi. Üç metreden ötesini göremiyordu artık. Susuz dereyi geçip önündeki tepeyi tırmanmaya başladı. Kendini müthiş aç ve halsiz hissediyor, adım atmakta zorlanıyordu. Tepeye çıktığında gücünün son sınırındaydı. Yana doğru yürümeye başladı. Tek bir ışık bile görünmüyordu hiçbir tarafta. Neredeydi, ne tarafa gidiyordu; bir düşüncesi yoktu. Düşünemiyordu bile. Başı dönüyor, gözleri kararıyor, yere düşecek gibi oluyordu.

Boş bir çuval gibi yığıldı yere sonra. Gözlerini açtığında kendinden geçmiş olduğunu anladı. Hemen kalktı. Beş on adım sonra yine yalpalamaya başladı. Lanet olsun, yürüyemiyordu! Gözleri karardı ve yeniden yığıldı yere.

Bir saat kadar sonra burnuna dolan süt kokularıyla bir parça canlandı. Beş yüz metre ileride, birkaç cansız gaz lambası ışığı parlıyordu. Ahşap ev karaltıları çarptı, zar zor açık tutabildiği gözlerine. Bir yayla ya da kışla olmalı burası diye geçirdi kafasından. Süt ve hayvan gübresi kokuyordu ortalık. Gidip varsa mıydı şu evlere? Birinin kapısını çalsa! Aç olduğunu, yürüyemediğini söylese! Bir parça ekmek, bir bardak sıcak süt istese! Bir de eski bir ceket, onu birazcık ısıtacak... Yo, hayır! Gitmemeliydi! Hiçbiri yardım etmezdi, hiçbiri! Sabahki metalik sesi anımsadı: Bunları yakalayalım ki rahat edelim... Bu kışlanın ne farkı olurdu o köyden? Elini kolunu bağlar askerlere teslim ederdi bunlar. Gönül'ün sözleri geldi aklına: Kim yardım eder sana dışarıda, kim?.. Peki ama neden? Uğruna kurbanlar verdikleri, mahpuslar eskittikleri o emekçi halktan değil miydi bu kışladakiler? "Zavallı halkım benim!" diye geçirdi içinden. Bu cahillikleri, ürkeklikleri, vurdumduymazlıkları ve kölece boyun eğişleriyle kendisinin şu anki durumundan daha zavallıydı bu insanlar!..

Bazen yalpalayarak, bazen elleri ve dizleri üzerinde emekleyerek, bazen yine kendinden geçerek dört saat daha devam etti yoluna. Kelkin nehrinin kıyısında gözlerine çarpan ardıç ağaçlarından birinin dibine cansız serildi. Artık bir adım bile atması mümkün değildi! Can diye bir şey kalmamıştı bedeninde! Hem sabaha da az vardı. Hazır ağaç da bulmuşken... Gümüşhane yolu nehrin ötesindeydi. Tepedeyken görmüştü arabaların ışıklarını. Tepeleri bırakıp aşağı inmişti bunun üzerine. Biraz ileride dik rampaların başlaması gerekiyordu. En iyisi gündüzü burada geçirmek, akşam olunca da o rampalara varmaktı. Daha fazla düşünmedi. Düşünmesine de gerek yoktu, kalkamıyordu zaten yerinden. Gittikçe kendinden geçiyordu. Dizlerini karnına gömmüş, yeleği başına çekmiş, elleri bacaklarının arasında, uyuştukça uyuşuyordu. Ah, şu soğuk olmasaydı bari!..

Ortalık alacalanırken açtı gözlerini. Ekinleri yeni çıkmış bir tarlanın içindeydi. Burada saklanamazdı. Hemen yukarısında bir köy olduğunu, buraya inerken duyduğu köpek seslerinden biliyordu. Köylüler tarlaya gelebilirlerdi. Daha uygun bir yer bulma-

lıydı. Kaskatı kesilmiş bedenini kımıldatmaya çalıştı. Kırılacak gibi sızladı her yanı. Zorlukla doğrulabildi. Su sesinin geldiği yöne, tarlaların kenarına doğru koştu. Bayırın başına geldiğinde nehir göründü. Bayırın dibindeki tarlaların hemen yanında akıyordu. Gümüşhane yolu ise karşıda, kendisiyle aynı yükseklikteydi. Köylülerin uğramayacağı bir bayırlığa benziyordu. Birkaç ağaç da vardı üstelik, helikoptere karşı korunabileceği. Birinin dibine uzandı, orada kalacaktı.

Gittikçe sabah oluyordu. Uyumak iyi gelmiş, kendini biraz toparlamıştı. Gıpta ile bakıyordu yoldan geçen arabalara. Kim bilir ne güzeldi onların içinde olmak? Derken, peş peşe giden iki askeri pikap göründü. Gümüşhane yönüne doğru uzaklaştılar. Ya yol kesmeye ya da pusudakileri almaya gidiyor olmalıydılar. Durgun, donuk gözlerle baktı peşlerinden...

Güneş doğduğunda bir hoş oldu içi. Umut verircesine ışımıştı güneş. Nehrin sularında rengarenk parıltılar oluşmuştu. Mutluluğa benzer bir şeyler kıpırdadı içinde. Sağında ve solundaki küçücük çiçekleri fark etmeye başladı. Mavi, sarı, kırmızı renklerin güzelliği doluydu etrafında. Bir adam, yüz metre kadar öteden bayırı inmeye başladı. Aşağı indiğinde Şahin'in bulunduğu tarafa döndü ve tam altındaki tarlaya geldi. Kenardaki kanalla ilgilendi bir süre. Sonra tarlaya girip içindeki taşları temizlemeye başladı. Bir süre sonra iki küçük çocuğuyla birlikte karısı da geldi adamın. Daha yukarıdaki tarlalara da doluyordu insanlar. Erkekler, kadınlar, çocuklar... Birinde, rengarenk giysiler içinde sekiz on kadın bir arada çalışıyordu. İmece vardı mutlaka. Ne kadar şenlerdi kim bilir?

Helikopter gelmedi. Yine de sıkıntı içinde geçiyordu zaman. Geçmiyordu daha doğrusu! Yerin bayır oluşu yüzünden doğru dürüst oturamıyor, gelen geçen olur diye uyuyamıyordu. İnsanlara bu kadar yakın ama onlardan bu kadar ayrı ve yapayalnız olmak da ayrıca sıkıntı veriyordu. Öğle saatlerinde bütün tarlalarda sofralar kuruldu. İki kat daha arttı içindeki sıkıntı. Ağaç diplerinde halka olmuş, elleri ağızlarına gidip gelen insanlara imrenerek bakıyordu. Altındaki tarlada çalışan adam, karısıyla birlikte bir saattir yemek paydosundaydı. Bir ağacın gövdesine sırtını vermiş sigara içiyordu yemeğin ardından... Daha fazla dayanamadı. Midesi büsbütün isyan etmişti. Çevresindeki otlara uzandı eli. Ömründe ilk kez ot yiyecekti. Pek geçmediler boğazından. Çiçekleri

denedi. Onları yemek daha kolay geldi. Bazıları acı olsa da çoğu tatlıydı. Arıların konduğu çiçekleri seçiyordu daha çok...

Ortalığın kararmasına yarım saat kala kalktı. Tarlalardaki son insanlar da gitmişti. Aslında aşağı inip onlardan kalma ekmek kırıntıları ve sigara izmaritlerini aramayı düşünmüştü ama vazgeçti bundan. Zaman kaybetmekten başka bir işe yaramazdı bu. Bir an önce rampalara ulaşmak ve onu kurtaracak olan çareye başvurmak en doğrusu olacaktı. Mademki yük kamyonlarına atlamaktan başka çaresi yoktu, o halde elini çabuk tutup o gece denemeliydi. İki üç saate ulaşırdı rampalara. Ondan önce yola yanaşmayacaktı. Askeri pikapların biri geri dönmüş, diğeri dönmemişti. Pusuya yatmış olmalıydı bir yerlerde.

Dinlendiğinden olacak, bir gece önceki gibi halsiz değildi. Başı dönmüyor, yalpalamıyordu. Hızlı bile yürüyebiliyordu hatta. Nehir kıyısına ve karşıdaki asfalta paralel uzanan bir patika bulmuştu. Ama iki saat sonra nehir, bulunduğu tarafa doğru kavisler çizmeye ve asfalttan uzaklaşmaya başladı. Bir süre sonra patikayı bırakıp nehir kıyısına indi. Yoksa büsbütün uzaklaşacaktı asfalttan. Belden aşağı soyunup karşıya geçti nehri. Giyindi ve sulak bir arazide yürümeye başladı. Kulakları kurbağa sesleri ile dolup taşıyordu. Elli altmış adım sonra yeniden karşısına çıktı nehir. Bir kez daha soyundu. Karşı kıyıya çıkınca avaz avaz bağırıp suya atladı kurbağalar. Giyinip yürüdü yine. Çayırlar, tarlalar içindeydi. Asfaltı göremiyordu artık ama ona paralel bir şekilde yürüdüğünü düşünüyordu. Su salınmış çayırlar, geniş kanallar çıktı önüne. Yürüyüşü illet bir hal almıştı. Beynini kazıyorlarmışçasına viyaklayıp duruyordu kurbağalar. Çok geçmeden bir kez daha önünü kesti nehir. Belli ki kavisler çizerek bütün arazide dolanıyordu bu nehir. İkide bir soyunup giyinmekten bıkmış, canı sıkılmaya başlamıştı. Beş dakika geçmeden bir kez daha nehri geçmek zorunda kalınca sesli sesli küfürler sıralamaya başladı. Kurbağa sesleri de büsbütün sinirlerine dokunuyordu artık. Sağından, solundan, önünden, arkasından viyaklayıp duruyorlardı. Büyük bir kurbağa ordusunun içine düşmüştü sanki. Yana yürümeyi bırakıp yola doğru yürümeye başladı.

Tahmininden daha fazla uzaklaşmıştı yoldan. Tarlalar, çayırlar bitmek bilmiyordu. Yarım saat sonra ancak duyabildi arabaların seslerini. Seslerine bakılırsa hızla gidiyorlardı. Demek rampalara gelememişti daha. On dakika daha yürüyünce yol göründü, yüz

metre kadar ilerideydi. Durup baktı. Bir şey göremiyordu. Sağ tarafta, iki yüz metre kadar ileride, asfaltla geldiği tepeler arasındaki düz ovada bir köyün ışıkları görünüyordu. Işıklara bakılırsa hayli büyük bir köy olmalıydı. Köyün içinden geçemezdi. Ya asfaltın kenarından yürümesi ya da yine karşı tepelere geçip uzaktan dolanması gerekiyordu. Bu ikincisi epeyce zamanını alırdı. Ve kim bilir kaç kez daha nehri geçmesi, kaç kurbağa taburunu daha yarması gerekirdi? Ne yapacağını düşünürken Kelkit yönünden gelmekte olan bir arabanın sesini duydu. Az sonra da ışıkları göründü arabanın. Geçişine bakılırsa hafif bir rampanın yanındaydı sanki. En iyisi asfalta yanaşıp gözleriyle görmesiydi yolun durumunu. Etrafı sürekli gözleyerek, ağır adımlarla yanaşmaya başladı. Tam asfaltın kıyısına geldiğinde yere yatıp uzandı. Yolu görebilmesi için başını kaldırması yetiyordu. Hayır, rampa diye bir şey yoktu. Hafif bir meyil vardı o kadar, bu da arabaları yavaşlatmazdı. Ama mutlaka yaklaşmış olmalıydı rampalara. Asfaltın kıyısından yürüse hızlı yol alır, yarım saat sonra ulaşırdı belki de. Pusu olur muydu acaba bu arada? Hiç olmazsa şu köyü geçinceye kadar yürüseydi. Birkaç yüz metre. Sonra uzaklaşırdı yine yoldan. Karşı tepelerden dolanmak istemiyordu. Bir arabanın daha geçmesini beklemeye karar verdi. Onun ışıklarında yolun durumunu anlardı biraz. Pusu varsa görürdü. Eğer yoksa yolun kıyısından yürüyecekti köyü geçinceye kadar.

Beş dakika geçmeden Gümüşhane yönünden gelmekte olan bir arabanın ışıkları doldurdu yolu. Başını hafifçe kaldırıp aydınlık asfaltı incelemeye çalıştı. Görebildiği kadarıyla boştu yol. Araba yaklaştıkça başını indiriyordu. Otuz metre kadar sağında birdenbire durdu araba. Bütün ışıklarını söndürdü. Açılıp kapanan kapı sesleri duydu. Köye yolcu indiriyor galiba, diye düşündü. Gözlerini dört açmıştı ama bir şey göremiyordu. Neden tüm ışıklarını söndürmüş, motorunu stop ettirmişti peki? Belki de bu köyden birinin arabasıydı bu ve orada park edecekti. Böyle düşünmüştü ki bir iki kapı sesi duydu yeniden. Ardından motor çalıştı ve arabanın ışıkları yeniden yandı. Geliyordu. Önünden geçerken başını hafifçe kaldırdı. Kaldırmasıyla hızla eğmesi bir oldu. Askeri pikaptı bu. Yüreği çarpmaya başladı. Yere iyice yapışıp, gözlerini arabanın az önce durduğu yere çevirdi. Ne bir karaltı ne bir kıpırtı ne de bir ses vardı. Niçin durmuş olabilirdi acaba orada? Pusuda askerler vardı da onları mı almıştı? Öyle olsa buraya yanaşırken

mutlaka görürlerdi kendisini. Saatine baktı, 22:30'u gösteriyordu. Daha erkendi. Bu saatte olsa olsa pusuya adam bırakmış olabilirdi. Yüreğinin atışları daha bir hızlandı. Niye hiçbir şey görünmüyordu ama? Merak, kuşku ve kaygı içindeydi. İki dakika sonra Kelkit yönünden gelen bir taksi belirdi yolda. Önünden geçer geçmez başını kaldırdı. Buz gibi soğudu içi o an. Taksi, silahlı bir asker tarafından durdurulmuştu. Yolun altına ve üstüne vuran ışıklarda, dizleri üzerine doğrulmuş, parmakları tetikte komando askerlerini gördü. Fazla durmadı taksi. Otuz saniye sonra hareket edip gitti. Ne bir gölge görünüyor ne de bir çıt sesi duyuluyordu yine. Nasıl da gizleniyorlardı! Ortalarına düşmeden fark etmek mümkün değildi. Demek, on dakika sonra gelse avuçlarına düşecekti adamların. Mümkün değil, vurulurdu bu kez! Kelkit yönünden gelen bir taksi daha geçti önünden. Bu kez durduran olmadı. Görünmediler bile. Az öncekini başka bir amaçla durdurmuşlardı demek. Arabalara binmeyeceğini onlar da biliyorlardı ne de olsa. Ne yapacaktı şimdi? Gezinmeye kalkıp üzerine gelmesinlerdi sakın? Canına, özgürlüğüne kastedenlerle arasında yalnızca otuz metre vardı. Yüreği küt küt çarpıyor, yüzüne bir soğuk, bir sıcak basıyordu...

Sola doğru sürünmeye başladı. En küçük bir çıt sesi bile çıkarmamalıydı. Bir kaplumbağadan yüz kat daha yavaş, otuz metre kadar süründü. Bu kadar yeter diye düşündü. Sürünerek asfalta çıktı sonra. Yılan gibi yapışmıştı yere. Ve yine yılan gibi hızlı, sessiz, asfaltın karşı tarafına geçti. Üç beş santim yüksekliğinde otları olan bir çayırın içindeydi. Yukarı doğru yükselen çayırda elli metre kadar daha devam etti sürünmeye. Artık göremezlerdi. Doğrulup kalktı. Tehlikeyi atlatmıştı. Durmuş, aşağı bakıyordu. Ah, gidecek bir yeri olsaydı da taşlasaydı şunları! Canı müthiş istiyordu bunu. Nasıl da haince pusu kuruyorlardı. Yollara elveda demeliydi. Her bir adım pusu doluydu. Yolu izleyeyim derken geberip gidecekti bu gidişle. Yol da onların olsundu, iz de! Beklesinlerdi bakalım sabahlara kadar. Döndü ve ta yukarılarda karaltıları görünen dağlara, tepelere çevirdi yüzünü.

Şafağın sökmesine yarım saat kala uzun bir kavak ağacının dibine yığılıverdi. Bitkin ve umutsuzdu. Rüzgâr esiyor, hafif bir yağmur çiseliyordu. Gözkapakları dahil hiçbir organı itaat etmiyordu artık. Ne kadar umutsuz ve şansız durumda olduğunu düşünebiliyordu yalnızca. Bir arazi nasıl bu kadar çıplak olabilirdi? Hiç

durmadan yürümüş, gündüzü geçirebileceği bir çalılık bile bulamamıştı yine de. Birbiri üstüne yığılı birkaç tepe aşmış ama tek bir ağaca bile rastlayamamıştı. Sonra aşağılara vurmuştu kendini. Taşlı bayırlarda yuvarlanıp durmuştu. Umutla yanaşmıştı bütün gölgelere. Boşa çıkmıştı hepsi de. Sonra buraya doğru yönelmişti işte. Buradaki ağaç karaltılarına. Kırk elli metre yukarıdaki küçük bir mahalleye ait bir bahçeye dikili, birkaç kavak ağacından başka bir şey bulamamıştı burada da.

Gözlerini açamıyor, ayağa kalkamıyordu. Gücü kalmamıştı. Sağanak yağmur altında büzüşmüş, kendinden geçmek üzereydi. Az sonra sabah olacak, köylüler bahçeye geleceklerdi. Sonra ihbara koşacaklardı. Belki de yaka paça bağlayıp karakola teslim ederlerdi. "Sakın uyuma! Kalk git, uzaklaş buradan!" Ama nereye? Her taraf çırılçıplaktı. Yarım saat sonra ışıyacaktı hava; etrafa görünür, helikopterler tepesine konardı.

Gözlerini açtığında ortalık yeni ağarmaya başlamıştı daha. Hemen fırladı yerinden. Bahçenin bir kenarında küçük, tahtadan yapılı bir kulübe vardı. Bin umut içinde koştu kulübeye. İçeride gizlenebileceği bir şeyler bulabilirdi belki. Bomboştu oysa. Bomboş. Teneke bir kova dışında hiçbir şey yoktu. Tahta duvarlardan birine dayandı. Tahtaların arasından dolan rüzgâr, kulübenin içinde tozu dumana katıyordu. Bir dal parçası gibi titriyordu bedeni. Köylüler mutlaka gelirlerdi bahçeye. Çıksa, nereye gidebilirdi ki? Hiçbir yere! Yere çöktü. Sonra toprak zemin üzerine kıvrıldı. Açtı, ıslaktı, uykusuz ve yorgundu. En önemlisi de umutsuz. Uyuşturucu bir atmosfer içine düşmüştü sanki. Gözleri kapandı yine. Dalmak üzereydi.

Bu kez gözlerini açtığında kendini dinç hissediyordu. Bir saatten daha fazla uyumuş kendine gelmişti. Canlı bir gün ışığıyla birlikte tatlı kuş cıvıltıları doluyordu kulübenin içine. Kalkıp, kapıya yanaştı hemen. Yağmur ve rüzgâr durmuş, bulutsuz, masmavi gökyüzünde güzel bir sabah güneşi doğmuştu. Çimlerin yeşilinde sarı güneş ışıkları tozutuyor, yeni açmış birkaç gül ağacı tüm bahçeye kokular salıyor, bütün dallardan, bütün yapraklardan kuşların cıvıltısı dökülüyordu. Yaşamak ne kadar güzeldi! Gün ne kadar güzel! Böyle güzel bir günde kelepçeye yatılır mıydı hiç? Can ateşe atılır mıydı? Daha fazla beklemeden çıktı kulübeden. Yeni bir güç, yeni bir coşkuyla atmaya başlamıştı yüreği. Kulübenin arkasındaki kanalı ve kanalın üstündeki tümseği geçip tarla-

lara girdi. Elini gözlerine siper edip çevreye baktı. İki üç kilometre ötede, zirvesinde ağaçlar, yamacında ise çalılık kümelerine benzeyen lekeler görünen yüksek bir tepe vardı. İki saatte çıkardı tepeye. Bu arada helikopter gelmezdi belki! Gelse de, tarlasına giden bir köylü sanabilirlerdi belki! Başka çaresi yoktu zaten. Şansıma, deyip yürüdü...

İki saat sonra tepedeydi. Ne helikopter gelmiş ne de kimseyle karşılaşmıştı yolda. Ağaçlar arasındaki yeşil çimenler üzerine sevinçle uzandı. Gizlenebileceği birkaç ağaç bulduğundan değildi sevinci. Gözünün önünde yüzlerce ağaç vardı artık, göz alabildiğine uzanan bir orman. Çam, meşe, çınar ağaçları ormanı... Gerek bulunduğu tarafta gerek karşı tarafta, tepeleri ve yamaçları ormanlarla kaplı dağlar uzanıyordu arkaya doğru. Bu ormanlarda kim yakalayabilirdi ki onu? Hiç kimse! Kaç ağacın dibine, kaç dağın başına pusu kurabilirlerdi ki? Ordunun bütün helikopterleri üzerine gelse umurunda değildi artık.

Geldiği yerlere çevirdi gözlerini. Buğday tarlalarına, yeşil çayırlara. Kuşbakışı bakıyordu hepsine. Üç kilometre kadar ileride, düz ovanın üzerinde, yaklaşık yüz hanelik bir yerleşim yeri görünüyordu. Kimi tuğladan örülü, kimi beyaz badanalı evlerine bakılırsa, küçük bir kasaba olmalıydı bu. Tam ortasında dört yol birleşiyordu. Bunlardan biri Kelkit'ten gelen, canını zor kurtardığı yoldu. Diğer iki yolun üzerinde pek durmadı. Asıl üzerinde durduğu, kasabadan ayrılıp bulunduğu tarafa doğru uzanan ve karşı taraftaki tepelerle bulunduğu taraftaki tepeler arasına giren yoldu. Bir de dere akıyordu tepelerin arasından, yolun hemen altında. Arkadaki yüksek dağlardan geliyor olmalıydı bu dere. Yol da, yine o dağları tırmanıyor olmalıydı. Yolun üzerinden TIR'ların ve yolcu otobüslerinin geçtiğini görünce sevindi. Harita kopyasını çıkarıp anlamaya çalıştı. Sonunda Şiran yolu olduğuna karar verdi.

Arabalara atlayamazsa Şiran'a kadar yürürdü. İki üç güne varırdı herhalde, nasıl olsa gündüzleri de yürüyebilirdi artık bu ormanlarda. Bu arada pusuya da düşmeyeceğine göre izini kaybettirmiş olacaktı. Karadeniz hattı üzerinde değil, iç taraflardaydı Şiran. Ama Giresun'a sınırdı, ilçeye girip insanlara karışır, bir çare bulur, oradan inmeye çalışırdı Karadeniz'e. En iyisi yük kamyonlarının arkasına atlamaktı yine. Dağların gittikçe yükselmekte oluşuna bakılırsa, ileride çok dik rampalar olmalıydı. Geceleri bu

rampalarda pusuya yatar, arkalarından koşup yetişirdi kamyonların.

"Kurtulacağım gülüm! Sevgilim kurtulacağım!" Albümü açıp Gönül'ün resimlerini çevirdi. Nasıl da terlemiş, toza toprağa belenmişlerdi naylonların içinde. Şu an kendisi de böyleydi mutlaka, ha yakalandı ha vuruldu derken kan ter içinde kalmış olmalıydı günlerdir. "Kaçarsan boşanırım!" demişti önce. Boşanmış mıydı acaba? Bir daha beraber olamayacak mıydı onunla? Etrafındaki papatyaların yapraklarını koparmaya başladı. Boşandı, boşanmadı, boşandı... Kimi boşandı ile bitti papatyaların, kimi boşanmadı ile. Boşanmış olduğunu düşününce hüzün doldu içi. Bomboş gözlerle baktı güneşe. Kara bir taşa bakar gibi... Ya kendisine bir şey yapmışsa? Güneş kana bulandı bu kez. Göğün mavisine kanlı çizgiler yayıldı...

Aşağıdan gelen, on dakikadır duymakta olduğu koyun melemelerinin yaklaşması üzerine düşlerinden sıyrıldı. Kalkıp, arkadaki dağlara döndü yüzünü. Ormanın içinde yürümeye başladı. Karşı taraftaki tepelerin eteğinde uzayan yolu kaybetmemeliydi. Yoldan geçen arabalar onu göremezdi. Gündüz gözüyle, korkmadan yürümek ne rahattı! Çam kokularını solumak ne güzel! Dallara tutunup sallanmak, çınar ağaçlarına yaslanmak ne büyük mutluluk! Güzel otlar gördükçe boğazına atıyordu. Bazen yaban güllerine de rastlıyordu ki beyaz, pembe yapraklarını avuç avuç yiyordu...

Üç gün sonra, 27 Haziran sabahında, diplerine kıvrılmış olduğu çam ağaçlarının arasından doğruldu. Ellerini ceplerine sokup, artık neredeyse kalçalarının üzerinde bile durmayan pantolonunu beline çekti. Durup, düşünmeye başladı. Gözlerini kamaştıran ve soğuktan diken diken olmuş tüylerini usulca yumuşatan sabah güneşine baktıktan sonra hemen karşısında on metre ötesindeki yola dikti gözlerini. Bütün gece boyunca bekleyip durmuştu karşıdaki rampanın dibinde, midesinin gurultularını dinleyerek ve esip duran rüzgârda tir tir titreyerek. Yalnızca üç kamyon geçmiş, üçüne de yetişememişti. Ortalık ağarırken ayrılmış, dereyi geçip hemen kıyıdaki bu ağaçların dibine yığılıvermişti işte. Dalmadan önce kararını vermişti ama: Yola çıkıp arabalara el kaldıracaktı. Yeterdi artık. Bitmiş, tükenmişti. Adım atacak hali kalmamıştı. Altı gündür kimselere görünmemiş, Kelkit girişindeki pusudan bu yana en küçük bir iz vermemişti askerlere. Daha fazla dayana-

cak gücü kalmadığını hissediyordu. Üç gündür nereden bulduğunu kendisinin de anlamadığı bir güçle, gece gündüz demeden yürümüştü. Kaç tepeyi aşmış, kaç ormanı geçmiş, tepeler arasından akan kaç dereyi geride bırakmıştı. Bir rampa görünce hemen yola yanaşmış, nice uzun saatler pusuya yatmıştı soğuktan tir tir titreyerek. Hiçbirine yetişememişti peşlerine düştüğü arabaların. Can mı kalmıştı ki? Beş altı adım koşunca bacaklarının tüm kasları yırtılıyor, boğazına hançerler saplanmışçasına nefesi kesiliyordu. Sekiz gündür, bir avuç ot ve birkaç avuç gül yaprağından başka bir şey geçmemişti ki boğazından. Yolun durumuna bakılırsa yukarılarda daha dik rampaların olması gerekirdi. Ama hayır, tükenmişti artık. Yalnızlık da canına tak etmişti üstelik. Ah bir arkadaşı olsaydı! "Ne yapalım" diye sorabileceği, "ne tarafa gidelim" diye akıl danışabileceği, hatta kavga edebileceği biri olsaydı yanında! Şehirlerden gelip şehirlere giden arabaları gördükçe, ormanların ıssız kuytuluklarında nasıl da çekilmez oluyordu yalnızlığı!..

O gün sondu. Ya kurtulacak ya da diye mırıldandı sonra, kurtulacaktı.

Elleri ceplerinde öylece ayakta duruyor, gözlerini ne sabah güneşinden ne de ormanların yeşilinden ayırabiliyordu. Gittikçe vazgeçmeye başlıyordu yola çıkmaktan. Yola baktıkça, mahpushane duvarları görünüyordu gözüne. Bu dağlar bırakılır da o duvarlar arasına gidilir miydi bile bile? Bu çatısı masmavi gökyüzünden örülü, sınırsız ve duvarsız doğa bırakılır da, o birkaç adımlık beton yığınına dönülür müydü hiç! Mutlaka aramaya çatardı. Arabanın içinden de kaçamazdı ki! Hem, el kaldıracağı bütün şoförler tanırdı onu mutlaka. Bu tipi ve kılığıyla kim olsa kuşkulanırdı. Kaldı ki bütün yazıhanelere resmi asılmış, bütün şoförlere tipi tarif edilmiş olmalıydı. Elbiselerinin rengi, biçimi bile. Hayır, hayır! Bu yol onu mahpushaneye götürürdü. Böyle kolay yenilmemeliydi. Böyle hemen yıkmamalıydı kendini. Daha yerlerde sürünmüyordu ne de olsa. Zor da olsa adım atabiliyordu daha. Yürümeliydi. Bilincini de kaybetmiş değildi üstelik, usanmadan devam etmeliydi düşünmeye. Başka bir yol bulmalıydı, bir çıkar yol. Böyle kolay pes ederse güneşe ne derdi sonra? Nasıl da ısrarla gözlerine dikmişti bütün ışıklarını. "Mahpusta ışıklarımı bulamazsın ey oğlan" dercesine sanki! "Bakma öyle geceleri kaybolduğuma. Gecelerin de başka fırsatları var. Bu yüzden kayboluyorum geceleri. Her sabah yeniden doğuyorum sonra yoluna.

Bütün doğayı gözlerinin önüne seriyorum. Düşün ey oğlan, düşün! Kurtuluşun yolunu bul, ne olur! Benim gönlüm senden yana. Sen ki yıllarca beni unutmadın. Hep benim adımı haykırdın, hep güneşli günleri savundun, bensiz kalasın istemiyorum. Dayan oğlan dayan!"

Paçalarını çoraplarına soktu ve sırtını yola dönerek tepeye doğru yürümeye başladı.

Tepedeki düzlüğe çıktığında, karşı taraftaki bir yamacın üzerinde, evlerinin çoğu kerpiçten yapılı olan bir köy göründü. Yoksul bir köy! Bir ağaca dayanıp bakmaya başladı. Bu köydekilerin de gönlü ondan yana mıydı peki? Ne halde olduğunu düşünen, kurtulması için dua eden, bir yerlerde rastlayıp da yardım edebilmeyi dileyen var mıydı acaba içlerinde? Gidip girse köye, devrimci olduğunu söylese, onlar için güneşli günleri savunduğunu, bu yüzden yıllarca güneşten, güneş yüzlü sevdiğinden olduğunu, şimdi de neredeyse canından olacağını söylese... Birkaç kişi çıkardı mutlaka yardım etmek isteyen. Ama açıktan yapamazlardı. Çoğunluktan korkarlardı, çoğunluğun kendilerini ihbar etmesinden. Çoğunluk böyleydi işte şimdi: muhbir, sivil polis, sivil jandarma...

Köyden gelen bir araba yolu, bulunduğu tepeyi aşıp aşağıdaki dereye doğru uzanıyor, derenin üstündeki bir köprüden geçip asfalt yola çıkıyordu. Az sonra, birkaç dakika arayla bir kamyon, bir minibüs, bir de pikap köyden ayrılıp aşağı doğru uzaklaştı. Üçü de yolcularla doluydu. Saat dokuza yaklaşıyordu. Köyün erkeklerinin büyük bir bölümü gitmişti işte. Daha çok kadınlar kalmış olmalıydı köyde. Gitse, başına bir şey gelir miydi acaba? Karakolu olan bir köye benzemiyordu pek. Görünürde karakola benzer bir bina yoktu. Yeter ki köyden ayrılıncaya kadar bir iş gelmesindi başına, sonradan ihbar edilmeyi fazla önemsemiyordu.

Yiyecek bulması şarttı! Daha fazla düşünmeden yola çıktı ve kesin adımlarla köye doğru yürümeye başladı. On dakika sonra bir çeşmenin yanındaydı. Ellerini, yüzünü uzun uzun yıkadı, üstünü başını sildi, saçlarına çekidüzen verdi. Birkaç gün önce bir ağacın dibinde bulduğu beyaz ama kirden kapkara kesilmiş mendili yıkadı, iyice sıktıktan sonra boğazına bağladı. Albümü koltuğununun altına sıkıştırdı ve yeniden yürümeye başladı.

Yaşlı bir kadın, köyün girişinde, yolun üstündeki çimenlikte hayvanlarını otlatıyordu. Sesini yumuşatarak seslendi.

"Teyzeciğim, bu köyde bakkal var mı?"

"Var."

"Nerede?"

"İleride, köyün ortasında. Dümdüz git bulursun."

"Sağ ol teyze."

Kerpiç evlerin arasındaki dar bir sokaktan köye girdi. Güya önüne bakıyor ama çaktırmadan etrafı gözlüyordu. Bir evin önünde çocuklarıyla ilgilenmekte olan bir kadın, onu görünce hemen yüzünü kapatıverdi. Kapısının önünü süpürmekte olan bir başka kadın ise aceleyle içeri koştu. Şahin ürktü! Görür görmez anlamışlardı "kaçaklardan biri" olduğunu! Ya başına bir iş açarlarsa? Buna yanardı işte ama ok yaydan çıkmıştı artık!..

Birkaç dakika sonra, etrafı evlerle çevrili orta büyüklükte bir meydana girdi. Kenarda, küçük bir erkek çocuğuyla oturmakta olan on altı yaşlarındaki bir delikanlıyı görünce seslendi:

"Delikanlı, bakkal nerede burada?"

Sese doğru başını çeviren genç, meraklı ve kuşkulu bakışlarla ayağa kalktı.

"Ne yapacaksınız?"

"Biraz alışveriş."

Bir süre duraksadı genç. Sonra, yanındaki çocuğa döndü:

"Git, söyle anahtarı getirsinler" dedi duyulur bir sesle.

Çocuk koşarak uzaklaşırken, kendisi de Şahin'in yanına geldi.

"Hoş geldiniz ağabey."

"Hoş bulduk."

"Nereden geliyorsunuz?"

Bakışlarında olduğu gibi sesinde de merak ve kuşku vardı. Şahin, geldiği tarafı işaret ederek:

"Şu karşıdan" dedi rahat bir ifadeyle.

"Ne oldu da yolunuz buralara düştü?"

"Haritacıyım ben! Arkadaşlarla birlikte dağlara direkler çakıyoruz. Kumanyamız bitti de yiyecek bir şeyler almaya geldim."

"Nerelisiniz?"

"Gümüşhaneli!.. Dükkân nerede?"

Delikanlı, on adım ötedeki küçük bir binayı gösterdi.

"Şu bina... Sahibi amcam olur. Kendisi şehre gitti ama anahtarları evde bırakmıştır, az sonra getirirler."

Birlikte dükkâna doğru yürümeye başladılar. Şahin sakin görünmeye çalışıyor, davranışlarını ve ses tonunu sürekli kontrol ediyordu. Genç ise, sorularını yağdırıp duruyordu peş peşe:

"Hep dağlarda mı dolaşıyorsunuz?"

"Genellikle öyle. İşimiz arazide ne de olsa."

"Yabancılara rastlamadınız mı peki hiç?"

"Bizim için herkes yabancı."

"Öyle demedim. Kaçaklara demek istedim."

"Ha onlar mı? Vallahi pek çok adamla karşılaşıyoruz ya, kimsenin alnında kaçak diye yazmıyor. Hem onların Sivas taraflarında oldukları söyleniyor."

"Yo, bazıları bu taraflardaymış. Askerler söyledi. İki kez köyü kontrole geldiler. Yabancı birini görürseniz hemen haber verin, kaçaklar bu tarafta dediler. Peki dağlarda gezdiğinizi görünce size bir zorluk çıkarmıyor mu askerler?"

"Bize ne diyebilirler ki? Başımızda şefimiz, elimizde Gümüşhane valisinin izni var."

Gencin gözleri yine albüme kaydı, ikide bir gözlerini dikip durmuştu zaten başından beri.

"O ne ağabey? Albüm mü?"

Ses tonuna bakılırsa, askerler köylülere, "üzerinde bir de albüm taşıyor" şeklinde bir bilgi vermiş gibiydi. Şahin'in hoşuna gitmedi.

"Yo yo. Bu bizim puantaj defteri. Ama bir iki resim de yok değil içinde. Benim ufaklıkların resimleri."

Elinde anahtarlar olan bir kadın gelip dükkânı açtı. Şahin, derin bir oh çekti içinden, nihayet sorulardan kurtulacaktı...

Giyecek ve yiyeceklerin birbirine karışmış olduğu klasik bir köy bakkalıydı bu. Rahat ve aldırmaz bir şekilde sordu:

"Neyiniz var?"

"Bisküvi, lokum, incir, şeker, zeytin... Ne almak istersiniz ağabey?"

Genç de kadınla birlikte tezgâha geçmişti. Yüzünün büyük bölümü tülbentle kapalı olan kadın konuşmuyor, otuz yaşlarında olduğunu gösteren gözleriyle merak ve dikkat içinde süzüp duruyordu Şahin'i.

"Şu piknik bisküvilerinden sekiz tane. Dördü susamlı olsun. Bir kilo lokum. Yarım kilo zeytin. Yarım kilo akide şekeri..."

Kadınla genç söylediklerini paketlemeye başlarlarken, başka neler alabileceğini düşünüyordu. Birden, dükkânın kapısında biriken yedi sekiz kadar kadının kuşkulu, çekingen, meraklı bakışlarla kendisine baktıklarını fark etti. Bakışları karşılaşınca yana

çekilip gizlenir gibi oldular. İçini sıkıntı kapladı. Bütün köye yayılmıştı demek, "kuşkulu biri"nin geldiği.

"Şu kadınlara benden çekinmemelerini söyler misin delikanlı."

Başlarını uzatıp uzatıp bakıyorlardı kadınlar... Genç, tezgâhtan çıkıp kapıya yanaştı.

"Merak etmeyin. Resmi görevliymiş, dağlarda direkler çakıyormuş."

Açıklama yeterli gelmedi; dağılmadılar. Son siparişlerini verip bu kez kendisi çıktı kapıya. Hafif bir hareketlenme oldu kadınların arasında, bazıları yüzlerindeki tülbentleri daha da yukarı çektiler. En önde duran, yüzü açık, yaşlı kadına bakıp gülümsedi Şahin.

"Ne o teyzeciğim. Beni çok yabancıladınız galiba."

"Kimsin oğul sen?"

"Haritacıyım teyze! Tepelere direkler çakıyoruz. Kumanyamız bitti de yiyecek almaya geldim."

Tatlı, yumuşak, güven verici bir sesle konuşuyordu.

"Öyle ol da oğul, biz sana evimizde bile yemek veririz. O kaçaklardan olma yeter ki!"

"Kaçakla maçakla işim yok benim teyzeciğim. Valinin adamıyım ben. Gönlünüz rahat olsun."

"Korkuyoruz oğlum. Askerler gelip sıkıştırıyorlar bizi de, kaçakları görmediniz mi" diye.

"Korkmayın korkmayın! Yakında yakalanırlar nasıl olsa. O zaman siz de rahat edersiniz."

Güven içinde ayrılıp gitti kadınlar bu konuşmadan sonra.

"Hepsi tamam ağabey."

Tezgâhtaki kadındı bunu söyleyen. Ona da güven gelmiş, konuşmaya başlamıştı.

"Hepsini bir çuvala koyup ip de verirseniz iyi olur. Sırtımda daha kolay taşırım."

Genç, naylon bir çuval bulup paketleri içine yerleştirirken, kadın da hesap yapmaya başladı. Az sonra bu işler de bitti.

"Haydi allahaısmarladık."

Çuvalı sırtına almış, vedalaşıyordu.

"Güle güle ağabey. Kesenize bereket" dedi diğerleri.

Büyük bir sevinçle çıktı kapıdan, içi içine sığmıyordu. Başına bir şey gelmemiş, üstelik paketler dolusu yiyeceğe sahip olmuştu.

On dakika sonra, geldiği tepediydi. Köy arkasında görünmez olunca, hemen ormana daldı. Çam ağaçları arasındaki küçük bir düzlüğe oturdu ve çuvalı açtı.

On gün sonra, 7 Temmuz sabahı, kulağına gelen sesler üzerine uyandı. Bir fundalığın dibindeydi. Sabaha doğru gelmişti ve yatarken biraz yukarısında bir mahallenin bulunduğunu fark etmişti... Seslere iyice kulak verince köylülerin hayvanlarını otlatmaya çıkarmakta olduklarını anladı. Bulunduğu yere de gelirler miydi acaba? Neyse ki fundalık epeyce büyüktü. Bir gün önce aldığı kararı anımsayarak gülümsedi. Arazideki son günüydü o gün. Ertesi gün yola çıkacak, arabalara el kaldıracaktı. Alışveriş yaptığı günden sonra on gün geçmişti. On gündür nice dağı, nice tepeyi, nice kayalıkları daha aşmış, nice ormanlardan, derelerden daha geçmiş ama Şiran diye tutturduğu ilçeye yine de varamamıştı. Artık yeterdi, yola çıkacaktı!

Bir dere bulup bir kez daha temizlik yapması yararlı olurdu! Yarım saat sonra kalktı. Üstünü başını silkeledi ve artık içinde yiyecek paketlerinden kalma bir gazete parçasına sarılı resimlerle, resim albümünün kapaklarından yaptığı bir çift ayakkabıdan başka bir şey bulunmayan çuvalı katlayıp, her zamanki gibi iplerle sırtına bağladı. Yere serili eski, orasından burasından lime lime parçalar sarkan siyah ceketi de omuzlarına atınca, yürümeye hazırdı. Fundalıkların arasından ilerleyip tepeye doğru yükselmeye başladı. Az sonra mahalleyle karşı karşıyaydı. Sık sık duruyor, mahalleden görülüp görülmeyeceğini kontrol ediyordu. O gün de kimseye görünmemeliydi. Yoksa ertesi gün yola çıkamaz, izini kaybettirmek için yine günlerce uğraşmak zorunda kalırdı.

O gün karnını bir güzel doyurup da yiyecek dolu çuvalla birlikte yeniden yola koyulduğunda, "İsterse iki üç ay sürsün, ta Karadeniz'e kadar yürüyeceğim!" demişti kendi kendine. Gönül'ü, dostlarını, tutuklu ailelerini anıp, "Sevinciniz kursağınızda kalmayacak" diye söylenmişti bir kez daha. Oysa ne yiyeceği öyle çok fazlaydı ne de yürümek öyle kolaydı!..

Bu kez tam bir disiplin içinde kullanıyordu yiyeceğini. Sabah, öğle, akşam ikişer bisküvi, birer lokum, birer incir, dörder tane zeytin. Bu öğünler arasında ikişer tane şeker. Geceleri dört şeker daha. Gece soğuğunda ısıtıyordu şeker yemek. Üstelik, can sıkıntısına da iyi geliyordu. Hiçbir zaman doyamadığı halde yiyecek sınırını aşmıyor, fazladan yemek yerine psikolojik tatmin yollarına

başvuruyordu: Yeme süresini uzatmak, küçücük bir kırıntıyı bile iki üç dakika gibi uzun bir zamanda yemek gibi...

Bütün bu disipline karşın, yine de yiyeceği bitivermişti işte. Yeleğinin cebindeki bir incir ve iki şekerden başka bir şeyi yoktu şimdi. Bir avuç kadar da misket büyüklüğünde elma vardı ceplerinde. İki gün önce nahiye mi yoksa ilçe mi olduğunu ayırt edemediği bir şehrin bahçesinden geçerken toplamıştı.

Nasıl da sevinmişti şehri görünce. Evlerin önünde minibüsler, kamyonlar duruyordu. Küçük bir de çimento fabrikası vardı, bulunduğu tepenin tam dibinde. Kamyonlar gelip gelip gidiyordu fabrikaya. Asfalt yol tam ortasından geçiyordu şehrin. Türlü umutlar kabarmıştı içinde: Gizlice bu arabalardan birine binebilirdi belki ya da geceleyin şehre girer, evlerin önündeki çöp bidonlarından ekmek kırıntıları toplayabilirdi. Daha neler de neler... Hiçbirini deneyemedi oysa! Hiçbiri mümkün değildi düşlediklerinin.

Gece olunca bulunduğu tepeden aşağı doğru süzüldü. Şehrin tam girişinde asfalta indi. İner inmez yolun altına atladı. Son pusudan sonra yolun üzerinde bir metre bile ilerlemiyordu. Yalnızca karşıdan karşıya geçmek zorunda olduğu zamanlar iniyordu yola, şimdiki gibi... Yolun altında, ona paralel bir şekilde akan ve daha önceden de kaç kez bir o tarafına bir bu tarafına geçmiş olduğu dereye indi sonra. Karşıya geçip sola doğru yürüdü. Az sonra şehrin bahçeleri içindeydi. Evler derenin öbür kıyısında, hemen karşısındaydı. Bazen o kadar yakınlarından geçiyordu ki mutfaklardan çıkan yemek kokularını, oturma odalarından gelen sesleri alabiliyordu... Bir ağacın dallarına elini uzattığında, misket büyüklüğünde elmalar takıldı parmaklarına. Pantolonunun ve yeleğinin bütün ceplerini şişirdi, bir miktar da sırtındaki çuvala doldurdu. Günlerdir şekerli şeyler yemekten bıkmıştı. Kimse ile karşılaşmamak için daha fazla oyalanmadı ama. Bahçelerin kenarındaki bir su kanalını takip ederek, şehri iyice geride bırakıncaya kadar yürüdü. Sabaha doğru ise, asfaltın tam karşısındaki bir bayırlıkta bulunan birkaç küme dikenliğin içine girip oturdu. Gündüzü orada geçirecekti.

Gün boyunca asfalttan gelip geçen arabaları ve yayaları izledi. Ne bir polis arabası ne de bir askeri araç görmüştü. Yola çıkıp otostop yapmaya orada karar verdi. 5 Temmuz pazar günüydü. En iyisi salıyı beklemekti. Pazartesi hafta başı olduğundan yollardaki

kontroller fazla olabilirdi. Hem bir dere bulup, bir kez daha tıraş olmasında ve temizlik yapmasında yarar vardı.

Beş gün önce, asfalt yolun üç dört yüz metre uzağında, tepeler arasından akan ve daha sonra yolun altındaki dere ile birleşen ince bir derenin kıyısında üç gün mola vermiş, tıraş olmuş, "mahpushane kaçkını" olduğunu hemen ele veren sakallarından kurtulmuştu. Gelip geçenin olmadığı, kuytuluk bir yerdi. Hem biraz dinlenip toparlanmak hem de iki gündür kafasında tasarladığı bazı denemelerde bulunmak istiyordu. Kimseye görünmeden zaman geçirmiş, izini biraz daha kaybettirmiş olacaktı üstelik.

İlk gün gömleğini, atletini, pantolonunu, ayakkabı ve çoraplarını yıkamıştı sırasıyla. Güneşin altına sermiş, kurutmuştu hepsini. Ayrıca ayaklarını, bacaklarını, kollarını, gövdesini yıkamış, rahatlamıştı. Yiyeceklerin yanı sıra bir kutu jilet, bir makara siyah iplik, bir de iğne almıştı bakkaldan. Jiletlerden biriyle, parmak uçlarındaki yıpranmış ve kütleşmiş deri tabakalarını da temizledi o gün. Yakında insan içine çıkacağını hissediyordu. Temiz görünmesi, dağlarda yaşamış bir insan görünümünden çıkması gerekiyordu mümkün olduğunca. Bu yüzden, dalların yüzüne ve ellerine yeni yeni çizikler atmaması için elinden gelen tüm dikkati gösteriyor, eski çiziklerin kaybolması için ise nerede bir su bulsa ellerini ve yüzünü uzun uzun yıkıyordu son günlerde... Akşam olunca derenin üzerindeki bayırlıkta duran iki küçük çam ağacının yanına çıktı. Onların dibinde yatacaktı. Dallar sayesinde rüzgârdan biraz olsun kurtulabilirdi. Rüzgâr hâlâ peşini bırakmamış, geceleri dondururcasına üşütüyordu. Bayırlıkta, ağaçların yanında, beş altı adımlık bir volta yeri yaptı kendine. Erkenden yatarsa hem daha çok üşür hem de canı sıkılırdı. Geç saate kadar volta attı. Sonra dalların altına girdi ve ceketini başına çekerek büzüldü. İki gün önce edinmişti bu ceketi. Gündüz yürürken farkına varmadan bir köyün tarlaları içine düşmüş, etrafta çalışan köylülere görünmemek için tarlalar arasında akan bir derenin çukurunda sakına sakına ilerlerken, içinde birkaç korkuluğun bulunduğu bir tarlanın altına gelmişti. Korkulukların birinde siyah bir ceket asılıydı ama hemen yanı başındaki bir tarlada birkaç köylü çalışıyordu. Derenin çukurundan kafasını uzatıp bir cekete bir köylülere bakıyor, karar veremiyordu. Sonunda dayanamadı. Tarlaya fırladı ve ceketi kaptığı gibi, gerisin geriye yeniden derenin çukuruna attı kendini. Her şey bir çırpıda, sessizce olup bit-

miş, köylüler görememişlerdi. Biraz büyük gelmişti ceket bedenine. Yıllanmış, üzerinden kaç mevsimin yağmuru, karı geçmişti. Kimi yerleri küflü kimi yerleri yırtıktı. Kimi yerlerinden ise yırtık parçalar sarkıyordu. Yine de büyük bir ganimetti. Onun sayesinde daha az üşüyordu şimdi geceleri. Her giyişinde kendini ilkel mağara insanına benzetiyor, birisiyle karşılaşacak olsa adamın ödünü patlatacağını düşünüyordu.

İkinci gün işe tıraş olmakla başladı. Alışveriş yaptığı gün bir tıraş aleti yapmıştı dallardan; T şeklinde bir dal kırıp üstteki yatay kısmı jiletle ortadan ayırmış, sonra da jileti araya sıkıştırarak iki parçayı uçlarından iplikle birbirine bağlamıştı... Sakallarını iyice ıslattı ve saatinin arkasını ayna gibi kullanarak, yapmış olduğu tıraş aletini yüzüne sürtmeye başladı. Kırk beş dakika sonra, "hem de sinek kaydı oldu" dediği tıraşını bitirdi. Tanınmamak için bıyıklarına dokunmadı. Ne askerde ne de poliste bıyıklı bir resmi vardı. Tıraş aletinden sonra bir de tarak yapmıştı o gün. İnce bir dalı yontmuş, sonra da sekiz on kadar diş açmıştı kenarından. Tıraştan sonra, saçlarını taradı ıslatarak. Saatinin arkasına bakarken insana benzediğini düşünüyordu artık.

Tıraş bitince atletini çıkarıp eline aldı. Askıların ikisini de sırtına gelen yerlerinden katladı ve katladığı bu yerleri iğne iplikle dikti. Yeniden giyindiğinde istediği olmuş, atlet, simit yaka bir tişörte dönüşmüştü. Üzerine yeleğini giyeceği için sırtındaki katlı yerler görünmeyecek, kareli gömlekli biri olarak değil de, açık mavi tişörtlü biri olarak çıkacaktı insan içine. Şimdi sıra ayakkabı yapımındaydı. Askerlerin tüm şoförlere resmini gösterdiğini, üstelik Bekir'den öğrenmiş olabilecekleri kıyafeti tarif etmiş olduklarını düşünüyor, sarı mekap ayyakkabıların kendisini hemen ele vereceğinden korkuyordu.

Kadife pantolonunun beş altı santim genişliğindeki içe katlı paçalarını kesti. Ardından arka ceplerini söktü. Albümü açtı ve içlerine resimlerin sokulu olduğu naylon kısımları jiletle kesip aldı. Kahverengi meşin kaplı dış kapaklarla, beyaz meşin kaplı iç kapaklar kaldı albümden geriye. Dükkânlarda satılana benzer, yazlık, bez bir ayakkabı yapmak istiyordu. Kapaklar taban, pantolon parçaları ise üst olacaktı. Fazla dayanıklı olmaları önemli değildi. Yola çıkıp arabalara el kaldıracağı zaman ayağında dursunlar yeterdi. Şehre varınca bir ayakkabıcıya girer, yeni bir ayakkabı alırdı nasıl olsa. Dikişe geçmeden önce resimleri temizledi.

Naylonların içlerini, resimlerin üzerini tek tek sildi. Her birini öpüp yeniden naylonlara soktu ve yiyeceklerden kalma bir gazete parçasına sarıp çuvala koydu.

Kendini bildi bileli el işlerinde beceriksiz olmuştu. Buna her zaman üzülür, kızar, on parmağında on marifet olan arkadaşlarına imrenirdi. Bu kez ise hırsından kuduracak gibiydi. Ellerine bakıp bakıp küfrediyor, parmaklarını kırası geliyordu. Beceremiyordu! Oysa ne malzemesi eksikti ne de düşündüğü olmayacak bir şeydi. İğnenin ince ve zayıf oluşu ayrı bir sorundu; kırılmaması için aşırı dikkat etmek zorunda kalıyordu. İki gün boyunca saatlerce uğraştı. Sonuçta başardı ama! Birkaç kez giyinip denedikten sonra, "Bu iş de tamam!" diyerek, yaptığı ayakkabıları çuvala yerleştirdi. Ardından, pantolonu ve yeleğindeki dikenlerin açmış olduğu delikleri dikti ve üçüncü günün akşamı molayı bırakıp yeniden yola koyuldu. Dinlenmiş, tıraş olmuş, temizlenmiş, bir tişörtle bir çift ayakkabı yapmıştı...

Ormanlar bitmişti! Bu yüzden geceleri daha rahat yürüyor, daha çok mesafe alabiliyordu ama gündüzleri çok az ilerliyebiliyordu. Her iki tepenin arasında önüne çıkmaya başlayan köyler yüzünden, tepeleri tırmanması ve dağların ta arkalarından dolanması gerekiyordu gündüzleri. Bir keresinde takip ettiği asfalt yolu kaybetmiş, onu yeniden bulabilmek için tam bir gününü vermek zorunda kalmıştı bu yüzden. Bunun üzerine gündüz yürüyüşlerini azaltmış, daha çok geceleri yürüyerek, köyleri kestirmeden geçmeye başlamıştı. Bunun da başka sakıncaları vardı ama: Bazen öylesine sarp ve dik kayalıkları aşmak zorunda kalıyordu ki paramparça olması için ayağının hafifçe kayması yeterdi.

"Gerekirse iki üç ay yürürüm" düşüncesini çoktan bırakmıştı. Genel bir bitkinlik çökmüştü bedenine artık, adım atacak gücü zor bulabiliyordu. Aslında yiyecekten çok moralinden almıştı gücünü. Nasıl yıllar süren mahpushane yaşamında hep firarı düşünmüş, onu düşünmekten hiçbir zaman vazgeçmemişse, şimdi de zafere ulaşmak için yürümekten bıkmıyor, bıkmamaya özen gösteriyordu. Başarmalıydı! Hapisten kaçmak yarım başarıydı, tam başarı yakalanmadan güvenliğe ulaşmakla olurdu. Dondurucu soğuğa, açlığa, can alıcı yorgunluğa rağmen dayanmış, bir iki defanın dışında kolay ama sonu kötü olan çözümlere başvurmamıştı. Hele yalnızlık hepsinden beterdi! Hiçbir yerden tek bir ışığın bile görünmediği dağ başlarında, uçsuz bucaksız karanlık-

lara gözlerini dikip, "Bu dünyada benden başka insan yaşamıyor sanki!" diye kaç kez iç geçirmişti acı acı. Hiç olmazsa kendi sesini duymak için ne zaman bir şarkı mırıldanacak olsa, sesi gıcırdayarak çıkardı. Konuşmaya konuşmaya gırtlağı pas tutuyordu sanki! Ne çok hayal kurmuştu yalnızlığını gidermek için. Tanıdığı herkesi anmış, onlarla yapmış olduğu tüm sohbetleri yeniden yapmıştı. Ne çok arkadaşı vurulmuştu meğer! Yakından tanıdıklarının sayısı bile kırka yakındı. Erkan, Özgüç, Necmi, Ensar, Feridun, Ekrem... İlk anda çemberi yarıp kurtulmuş Erkan ama yaralanıp çemberin içinde kalan bir arkadaşını kurtarmak için yeniden geri dönmüş. Sloganlar atıp marşlar söyleyerek, son nefesine kadar çatışmış sonra. Yanındaki resimlerin içinde, Erkan öldüğü anda üç aylık olan kızının resmi de var. Adı, Diren. Diren! İsmi gibi yüzü de babasına benziyor... Özgüç ve Necmi! Birinci firarından arkadaşları. Yakalanmadan on gün kadar önce duymuştu Özgüç'ün öldürüldüğünü. İnanmamış, inanamamışlardı. Haberi veren köylüler bile inanmıyorlardı; onu öldürebilmeleri mümkün değildi! Tam bir efsane kahraman olmuştu Özgüç Fatsa'da. "Kör Namık" ismiyle anılıyordu. Ne inanılmaz şeyler anlatırdı köylüler onun hakkında: Tek başına bir tabur askerin hakkından geldiğini; sırtında kocaman bir mermi sandığı, omzunda şeritli makineli tüfeğiyle otuz cemselik askeri bir konvoyu çil yavrusu gibi dağıttığını; bir operasyon sırasında, bir ağacın dibinde onun şapkasını bulan asker ve subayların korkudan nasıl gerisin geri kaçıştığını... Ölüsünü tam üç gün Fatsa şehir merkezinde tutmuş, teşhir etmişti askerler!.. Necmi ise, daha iki yıl önce vurulmuştu. Ünye topraklarında, iki arkadaşıyla birlikte. Ordu bölgesinde yakalanamayan üç dört kişiden biriydi Necmi. Ülke çapında yakalanmayan Dev-Yolcu kadrolar daha sonra bir araya gelmiş ve 1982'de, bir gerilla savaşı başlatmak için harekete geçmişlerdi. Sonu, yenilgiyle bitmişti bu girişimin de. Katılanların bazısı vurulmuş, bazısı yakalanmış, geri kalanlar ise ülkeyi terk etmek zorunda kalmışlardı. Necmi vurulanlardan biriydi işte. Ensar'ın ölümünü Ordu Cezaevi'nin görüş yerinde öğrenmişti. 1981 yılının temmuz günleriydi. "Gönül'den bir haber var mı?" diye sormuştu görüşçülerine, fısıltıyla. Bir buçuk ay önce yakalanmıştı ve daha gözetimdeydi Gönül. "Erzurum'a, cezaevine götürdüler, durumu fena değil." Sevinmişti Şahin. Demek gözetimden çıkmıştı Gönül. Sevinci kısa sürmüştü ama! "Ensar öldü, işkencede!" Görüş yeri-

nin tel örgüleri gibi yüreği tel tel olmuş, sessiz, cansız kalakalmıştı Şahin. Gönül'le birlikte yakalanmıştı Ensar. Şavşat'ın bir dağında, bir yeraltı sığınağında. Yakalandığının ertesi günü ölmüştü. "En çok ona vuruyorlardı. Durmadan dövüyorlardı" diye anlatmıştı Gönül, ilk açık görüşlerinde...

Ölen ve yaşayan, içeride ve dışarıdaki tüm arkadaşlarını andı böyle birer birer. Bütün aşklarını da. Sevmiş olduğu bütün kızları yanına çağırdı geceleri. Rüzgârın buz gibi soğuğunda onların düşüyle ısındı... Bildiği özgürlük mücadelelerinin öykülerini kaç kez anlattı kendi kendine. Yeryüzündeki tüm özgürlük kavgaları ne kadar zorlu geçmişti. Güzelliği zorluğundan geliyordu işte özgürlüğün! Şahin, içinde bu "güzelliği" yaşıyordu. Bir ağacın dibinde büzülmüş tir tir titrerken; bisküvi jelatinlerinin içindeki tozları yalarken; inin cinin top oynadığı karanlık dağ başlarında tek başına gezerken... İçine bir hoşluk yayılıyor, gözleri ışıl ışıl parlıyordu. Özgürlük için direnmek, tarifsiz bir güzellikti!

Bir de ay ışığı vardı moralini güçlendiren. Yine çıkmaya başlamıştı ay. O üç günlük moladan sonra yola koyulduğu akşam, taze bir ay parlamıştı gökyüzünde. Nasıl da sevinmişti! Kımıldamadan, dakikalarca bakıp durmuş; yakın bir dostuyla konuşur gibi konuşmuştu:

"Nerelerde kaldın ay ışığı? Beni niçin yalnız bıraktın?"

"Başka insanlara yoldaşlık ettim ey oğlan."

"Benim gibi yalnız, benim gibi yoluna pusular kurulmuş başkaları da var mı yeryüzünde ay ışığı?"

"Var ey oğlan! Yalnız değilsin. Özgürlük kavgası veren daha niceleri var yeryüzünde."

"Ülkemde ay ışığı? Ülkemde beni düşünen, kurtuluşum için dua eden, ne durumda olduğumu merak edenler de var mı?"

"Olmaz mı! Kaçtın diye bayram etti dostların. Evlerde, kahvelerde, sokaklarda dillerdesin. Kaç insanın kızgın yüreğine su serptin. Kaç insan sana yardım edebilmek istiyor."

"Ya Gönül? Gönlümün Gönül'ü nasıl ay ışığı?"

"Bilmem!"

"Bilirsin!"

"Onu sen benden daha iyi bilirsin!"

"

"Bittim ay ışığı. Gücüm kalmadı."

"Şansın açık olsun ey oğlan!"

Artık her şey şansa kalacaktı. Ertesi gün yola çıkıyordu. İnsan sırf moralle dünyayı dolaşamazdı ki! Biraz da güç lazımdı. Ama yoktu, kalmamıştı işte. Hapishaneden kaçalı tam bir ay olmuş, bir aydır yürümüş durmuştu. Dağlar, tepeler bitmek bilmiyordu ki! Kim bilir daha kaç dağın, kaç tepenin ardındaydı Şiran. Yürümeye devam edebilmesi için yeniden yiyecek bulması gerekiyordu. Bu ise iz bırakmasına ve izini kaybettirebilmesi için yine günlerce uğraşmasına neden olacaktı. Hem bulacağı birkaç bisküvi ile bedenindeki bu genel bitkinliği gidermesi de mümkün değildi. Hazır on gündür kimselere görünmemişken, en iyisi yola çıkmaktı.

Bir dere bulayım derken dağların, tepelerin, kışlaların içine düştü. Kimsesiz sandığı bir kışlanın girişinde, aniden, eşek üstünde gelmekte olan bir adam karşısına çıktı. Kışlanın içinde ise çayır biçmekte olan bir başka adama göründü. Başka bir yerde, çobanların gözüne takıldı uzaktan. Canı sıkılmış, morali bozulmuştu. Şanssızlığına küfrediyor, tedbirsiz davrandığı için kendi kendine kızıyordu. Olacak iş miydi tam da izini kaybettirmişken, yola çıkacakken yeniden iz bırakmak? Tepeleri bırakıp hızla aşağı doğru inmeye başladı. Önüne çıkan bir köyün üstünden dolanıp, köyün arkasındaki tepeye geçti. Köyden gelen patika bir yol, tepeyi aşarak ileri doğru uzanıyordu. Biraz ilerleyince şırıl şırıl akan bir çeşme çıktı önüne. Hemen tıraş olmaya başladı. Bir yandan da düşünüyordu. Kuşkulanmış olabilirler miydi acaba görenler? İşin kötüsü, şu korkuluk ceketiyle görülmüştü. Çevre köylerden gelen fukara biri sanmış olamazlar mıydı peki? Ama hayır! Bu köylerde herkes birbirini tanırdı. Nasıl da kuşkulu kuşkulu bakmışlardı öyle yan gözlerle. Tıraşını bitirmiş, sıra pantolonunu ve atletini yıkamaya gelmişti. Hızla soyundu. Tam o anda köy tarafından gelen bir ses duydu. Aceleyle dönüp baktı. İki kadınla bir çocuk, patikaya çıkmış, kendisine doğru yaklaşıyorlardı. Kadınlardan biri eşeğin üzerindeydi. Bütün eşyalarını kucaklayıp, yolun kenarındaki bir dikenliğin arkasına hızla attı kendini. İçinden ahlaya vahlaya dövünüyor, dikkatsizliğine, şanssızlığına küfürler yağdırıyordu. Görülmüş olmalıydı. Aksi gibi, gizlenebileceği daha başka bir yer de yoktu bu dikenliğin dışında. Dikensiz, ağaçsız çayırlarla kaplıydı ortalık. Tam karşısındaki çayırın kenarına gelip durdular diğerleri. Eşeğin üstündeki kadın yaşlıydı. Diğeri, genç olanı, yaşlı kadının eşekten inmesine yardım ederken, bir yandan

da etrafa göz atıyordu, kuşkulu kuşkulu. Arıyordu! Şahin'in yapabileceği bir şey yoktu. Aralarında on metre ancak vardı ve sığındığı dikenlik onu gizleyemeyecek kadar küçüktü. Yarım dakika geçmeden kadınla göz göze geldiler. Şahin, üzerindeki külotla doğruldu. Ağır ağır giyinmeye başladı. Giyinmesini bitirince çuvalını eline aldı ve çayırların içinden aşağı doğru yürümeye başladı. Kararını vermişti. Yola inecek, arabalara el kaldıracaktı. Artık ertesi günü bekleyemezdi. Akşama kalmaz bütün bu arazi askerle dolardı. Oysa hemen bir arabaya binebilirse, ihbarlar karakollara ulaşıncaya dek kilometrelerce uzaklaşabilirdi.

Gözden kaybolunca koşmaya başladı. Aşağı doğru akan küçük bir derenin kıyısında durdu ve ceketini, tarağını, tıraş aletini taşların altına gizledi. Sonra derenin karşısına geçip, biraz ötedeki köy yoluna çıktı. Aşağıdaki asfalttan gelen bir araba yoluydu bu. Yeleğinin kollarını dirseklerine kadar çekip, çuvalı elinde, sallana sallana yürümeye başladı... On dakika sonra asfalt göründü, yüz metre kadar ötesindeydi. Çuvalın içinden kendi imalatı olan yazlık ayakkabıları çıkarıp, ayağındaki mekaplarla değiştirdi aceleyle. İçinde gömleği, resimleri ve mekapları olan çuvalı güzelce katlayıp, küçük bir paket halinde eline aldı. Bir dakika sonra asfalt yoldaydı. Tam köy yolunun ayrıldığı kavşakta durdu ve köyden inip şehre gitmek için araba bekleyen biri gibi beklemeye başladı.

Yirmi dakika geçtiği halde hâlâ bekliyordu. Birkaç arabaya el kaldırmışsa da hiçbiri durmamıştı. Oysa, bir an önce uzaklaşmalıydı buradan. Morali bozulmuş, umutsuzluğa kapılmıştı. Vazgeçmeyi ve yeniden araziye çıkmayı düşünüyordu ki el kaldırdığı özel bir otomobil biraz ilerisinde duruverdi. Koşup, ön kapısını açtı. Direksiyonda iyi giyimli, otuz beş yaşlarında biri vardı.

"Nereye gidiyorsunuz beyefendi?"

" "

Hiç beklemediği bir yanıt aldı. Şiran tarafına doğru gittiğini düşünmekle ne kadar yanılmıştı meğer! Şaşkınlığını gizledi yine de.

"Beni de alır mısınız?"

"Buyurun!"

Şahin oturur oturmaz hareket etti adam. Yıllardır ilk kez, kelepçesiz ve jandarmasız yolculuk yapıyordu.

Kurtuluş

Şahin, aylar sonra İstanbul'a ulaştı. Arkadaşlarıyla bağlantılar kurmayı başarmış, yurtdışına çıkması için pasaportu temin edilmişti.

Güvenlik güçlerine göre, Şahin Şavşat'a mutlaka gidecek, Gönül'üde mutlaka görecekti! Bu yüzden evi sürekli gözaltında tutuluyor, nereye gitse takip ediliyor, telefonu dinleniyor, evine girip çıkanlar sorguya çekiliyor, iki günde bir karakola çağrılıp Şahin'den haber soruluyordu. Her zamanki gibi başı dik, onurluydu. Gazetelerin ve televizyonun mahpushane kaçakları ile ilgili operasyon haberlerini, yakalananların isimlerini, geride kalanların yakalanmalarının an meselesi olduğu şeklindeki duyurularını soğukkanlılıkla izliyor, kimseye içindeki yangını zerre fark ettirmiyordu.

Yurtdışına çıkacağı gün, bir çay bahçesinde Gönül'e mektup yazdı. Garsonu çağırıp bir çay daha söyledi sonra. Güzel bir eylül gününün ikindi vaktiydi. Güneş, bütün gün yanmaktan kızıla dönmüş, ufukta, veda etmeye hazırlanıyordu. İğde ve menekşe kokularının sindiği çay bahçesinin bütün masaları doluydu. Çoğu gençti, sevgili olanlara kavuşmalarını diledi. Kokuları damarlarının en incesine dek soludu. Güneşi son ışığına dek seyretti. Çayından son bir yudum daha alıp hesabı öyle ödedi. Çıktı, çevresine göz atıp çay bahçesinin yakınındaki postaneye girdi. "Canım sevgili, hoşça kal! Seni her şeyden çok seviyorum ve hiç unutmayacağım" diye biten mektubu postaladıktan sonra dışarı çıktı. Yaklaşmakta olan bir taksiye el kaldırdı.

"Havaalanına" dedi şoföre.

Üzerinde yepyeni birtakım elbise, boynunda kravat, bir elinde valiz, diğer elinde adına düzenlenmiş sahte pasaportla havaala-

nı kapısındaki polise yaklaştı. Saçları daha o gün berber elinden geçmişti.

Bütün korkuları boşa çıktı, bütün kapılardan kolayca geçti. Uçuş saati de geldi... Ağır ağır uçağın merdivenlerini çıkmaya başladı. Son basamakta durdu ve başını çevirip baktı. Karanlık bastırmak üzereydi, erkenden çıkmış taze bir ay yanmaya başlamıştı bile. Nedense en sevinçli ve en hüzünlü gecelerinde ay oluyordu hep! Şimdiki gibi! "Aylı gecelerimi unutma oğlan!" diye seslenir gibiydi memleketi. Sulandı gözleri. Neredeyse bağıra bağıra ağlayacaktı. Memleketini terk ediyordu...

"İnsan unutulursa ölmüş olur."
Bir Musevi Atasözü

Çağla Keskin'in çocukken yazdığı doğum günü kartı

Kelkit Yolundan Sonra

Neşe Keskin'in anlatımıyla
(kaleme alan Doğan Akhanlı)

Gücünün tükendiği ve çok sayıda insan tarafından görüldüğü gün Şahin, yeniden araziye çıkmayı kafasından geçirdiği an, el kaldırdığı özel bir otomobil biraz ilerisinde durur. Şahin, koşup ön kapıyı açar. Şiran yolu üzerinde olduğunu sanmaktadır. Amacı da zaten Şiran'a ulaşıp, bölgeden uzaklaşmanın yollarını aramaktır. Direksiyonda iyi giyimli, otuz beş yaşlarında biri vardır. Nereye gittiğini sorar. Aldığı cevabı öğrenemeyiz. Şahin arabaya biner.

1987 Şubat'ında, Erzincan Cezaevi'nde başlayan kitap, Şahin Kelkit Yolu üzerinde arabaya bindikten bir sayfa sonra, aynı yılın sonbaharında Türkiye'yi terk edişiyle sona erer.

Şahin'in cezaevinden kaçtığı gün, Şavşat'ta evler basılır, gözaltına alınanlar olur. Ailesinden pek çok insan, aslen okul olarak inşa edilip, askeriyenin kullandığı karakola götürülüp sorgulanır. Şahin'in annesi sorguyu tersine çevirir. "Siz nasıl devletsiniz de, oğlumu siz kaçırdınız da, şimdi de öldürüp kaçarken vuruldu diyeceksiniz de" diyerek karakolu birbirine katar. Gönül de gözaltına alınır. Şahin'in hapisaneden Gönül'e yazdığı mektuplara el konulur. Karakol komutanı tüm vaktini, Şahin'in Gönül'e yazdığı aşkını ve hasretini dile getirdiği mektupları okumaya adar. Mektuplar bittiğinde, Şahin'in, yolda ele geçirilmezse, mutlaka Şavşat'a geleceğini ve Gönül'le bağlantı kuracağını doğru tahmin eder.

Gerçekten de Şahin, tahmin edileceği üzere batıya değil, Şavşat'a, Gönül'e gitmeyi daha kaçmadan önce kafaya koymuştur. Gönül de, Şahin'in, o sessiz inatçılığının farkındadır ve onun Şavşat'a geleceğini tahmin etmekte ve korkmaktadır.

Kelkit yolunda el kaldırdığı özel otomobile binmeden önce Şahin, kendisine yeni bir geçmiş ve iş uydurmuştur çoktan. Onu Rize yakınlarında bir ilçeye kadar getiren iyi giyimli, otuz beş yaşlarındaki şahıs İspirlidir. Şahin kendini Mehmet diye tanıtır. Babasının adıdır. İspirli kibar beyefendi o dağlarda ne işle meşgul olduğunu sorar. Arıcılık yaptığını söyler Şahin. Arıcılık, babasının öğretmenliğinin yanı sıra hastalık derecesinde düşkün olduğu bir meşgaledir. Şahin, babasına yardım ederken arıcılık hakkında kaba saba bilgiler edinmiş, hapishane hayatı boyunca, arıcılıkla ilgili gazetelerde çıkan her haberi okumuştur. Yol boyu arıcılık üzerine sohbet ederler. Şahin, arıcılığa erikleri çiçek açtığında başlamanın daha iyi olduğunun yaygın bir düşünce olduğu iddia edilse de sonbaharda başlayanların da başarılı sonuçlar aldığını söyler. Kovanlar, kasnaklar, petekler, mumlar hakkında bilgi verir. Kayın ağacından yapılan kasnakların en kalitelilerinin Mustafakemalpaşa'da üretildiğini, ballar ve hastalıklar hakkında edindiği bütün ansiklopedik bilgiyi aktarmakla kalmaz, arıcılığın tarihine de sık sık gönderme yaparak, ana arının bir dişi olduğunu ve havada çiftleştiğini, Fatih Sultan Mehmet döneminde Topkapı Sarayı'nda bir ayda üç ton bal tüketildiğini, Kanuni Sultan Süleyman döneminde ise, hem kovanlardan hem de ballardan vergi alındığını aktarır ve zamanın diliyle yasanın nasıl formüle edildiğini de aktarır: "Âlâ kovandan iki akçe, ednâ kovandan bir akçe alına..."

O andan itibaren, İspirli sürücünün Şahin'in arıcılık hakkındaki bilgisine hayranlığı arttıkça artar ve her yeni bilgide hayranlığını "ne müthiş bir şey bu Mehmet Bey kardeşim!" diye dile getirir. Onu her kilometrede tehlikeden uzaklaştıran İspirli yoldaşının açık verebileceği sorularını engellemek için Şahin, Mısır'da Firavun mezarında bir kapta bulunan balın 3800 yıldan beri bozulmadığını da aktarır. "Olacak iş değil Mehmet Bey kardeşim" der sürücü. "Yunanlılar arıcılığı Mısırlılardan öğreniyorlar ve Makedonyalılar, Büyük İskender'in naaşını bal içinde saklıyorlar" der Şahin. "Vay anassını Mehmet Bey kardeşim" diye şaşırır sürücü. Şahin, dinlerden de haberdar olduğunu sezdirmek için, Eski Ahit ve Yeni Ahit'te ve hatta Kuran'da da baldan söz edildiğini söyler. "Ansiklopedi gibisiniz Mehmet Bey kardeşim" der İspirli.

Rize sapağına ulaştıklarında yıllardan beri birbirini tanıyan iki dostturlar artık ve vedalaşma zamanı geldiğinde, Şahin'i evine davet eder. Aynı akşam ablası ve eniştesini ziyaret etmek istediğini

ileri sürerek bu kibar daveti reddeden Şahin, kendisini tehlikelerden oldukça uzaklara taşıyan, yıllar sonra da sevgiyle anacağı ve Türkiye'ye dönerse arayıp bulmak istediği kurtarıcısıyla vedalaşır. Rize'ye ulaşmak için daha gideceği yol yüz kilometreden fazladır. Şahin'in bu yolu yürüyerek mi, yoksa arabayla mı aştığı Neşe'nin hafızasından silinmiş durumda. İkindi vakti ulaştığı Rize'de, bir çay bahçesinde karnını doyurur. Hava güneşlidir. Deniz ve gökyüzü masmavidir. Çay içtiğini ve hatta kavrulmuş fıstık yediğini biliyoruz.

Rize'de, önce Arhavi'ye gitmeye karar verir. Hikâyede, Şavşat'ta yaşayan ablası aslen Arhavi'de yaşamaktadır. Ablası ve eniştesine ulaşırsa onların her türlü yardımı yapacaklarından emindir. Şavşat'a gidişi sorun olmaktan çıkacak, düşlerindeki gibi, Gönül'üne ulaşabilecektir.

Arhavi'ye hava kararırken ulaşan Şahin'e kapıyı açan olmaz. Bir komşusu, ablasının ve eniştesinin Şavşat'a köye gittiklerini söyler. Geceyi Arhavi'de arazide geçirir.

Ertesi gün Arhavi Meydanı'ndan Artvin'e giden bir taksi-dolmuşa biner. Yolda sohbet ederler.

Taksici nereden geldiğini sorar. "İstanbul'dan" diye cevap verir Şahin?

"Kaça geldin?" diye sorar taksici. Şahin hayatın yedi yıl içinde ne kadar pahalılaştığını da hesaplayarak bir rakam söyler.

"Yok canım!" der taksici, "hayatta gelemezsin o fiyata".

Ne iş yaptığını sorar. Şahin otelde çalıştığını söyler. Resepsiyonda. Kaç yataklıdır otel diye sorar adam, Şahin 100 yataklı olduğunu söyler.

"Olmaz" der adam, "o kadar yataklı otelde çalıştırmazlar seni".

Maaşını sorar sonra. Şahin'in, hapisaneye girerken bir ekmeğin 40 ile 50, kaçtığında ise 600-650 lira arasında olduğunu bilmesi maaşını az çok doğru söylemesine kâfi gelmez. Çünkü maaşlar, ekmek fiyatlarıyla aynı oranda bir artış göstermemiştir. 150.000 diye cevap verince;

"Olmaz öyle şey kardeşim! Böyle işe, böyle maaş olmaz!" diye köpürür adam.

Böyle sürüp gider. Her cevapta adam, Şahin'e daha şüpheyle, giderek de ters ters bakmaya başlar. Yedi yıl içinde hayatın ve rakamların altüst olduğunun, cevaplarının zaman aşımına uğradığının farkına varan Şahin saf saf gülümsemeye çaba gösterir.

Hopa'da arabadan iner. İhbar ihtimalini de dikkate alarak Artvin yoluna çıkar. Bir minibüse el kaldırır. Artvin'de, Köprübaşı denilen mevkide iner. Köprübaşı adını, Çoruh nehri üzerine kurulu Artvin'e kıvrılarak çıkan virajlı yolun başladığı köprüden alır. Köprünün girişinde mavi bir tabela "Artvin'e hoş geldiniz" yazısı karşılar sizi ama ortada şehre benzer bir görüntü söz konusu değildir. Köprüyü geçip de rampanın başladığı yerde bir tabela daha vardır. Üzerinde "Artvin 5 kilometre" yazar. Şahin'in dokuz yıl önce kaçtığı, bir uçrumun tepesine kurulu cezaevi birkaç kilometre yukarıdadır. Köprübaşı denilen yerden de görülür.

Şavşat'a o saatte giden araba yoktur. Ancak şansı Şahin'i, ille de memleketine, Gönül'e götürmeye kararlıdır. Yıllar öncesinden, geçenlerde vefat eden çocukluk arkadaşıyla karşılaşır. Arkadaşı araya giren yedi yıla rağmen onu tanımakta güçlük çekmez. Önce gözlerle, sonra sözlerle anlaşırlar. Arkadaşı bir taksi ısmarlarken, Şahin'i tanıyan karısı, "sen bize zarar verirsin, arabaya binme" diye fısıldar. Arkadaşı müdahale ederek, karısını sakinleştirirken araba gelir, binerler.

Sağanak yağmur başlar. Köprübaşı'ndan çok uzaklaşmadan arabanın motoru tekler, bir süre sonra da durur. Köprübaşı karakolunun polisleri yardıma koşarlar. Şahin de arabadan inip, polislerle beraber arabayı iter.

Araba yeniden çalıştıktan sonra akşama doğru Şavşat'a ulaşırlar.

Şahin'in asla ele geçirilemeyeceğine duyduğu inanç Şavşat'a ulaşınca kesinleşir. Şavşat'ta onu saklamak ve korumak için güçlü bir yardım ağı oluşur. Şahin, evinin yirmi dört saat gözetim altında tutulduğu bilgisine rağmen, ille de Gönül'le buluşmak ister. Karakolun elli metre ilerisindeki evinin önünde bir polis arabası sürekli nöbet tuttuğunu, birkaç saat kaybolsa şüpheleneceklerini ve Şahin'in saklanabileceğini tahmin ettikleri her yere, köylere, kasabadaki evlere baskın düzenleyeceklerini bilen Gönül çileden çıkar. "Delirdin mi sen?" diye haber yollar Şahin'e. "Benimle görüşme çılgınlığı yüzünden yakalanırsan, ben nasıl yaşarım, kardeşlerin, annen, baban nasıl yaşar?" diye ikna edebileceğini sandığı argümanları sıralar, yalvarıp yakarır ama Şahin ısrar etmeyi sürdürür. Sonunda, Gönül'ün direnişini kırabileceğini umduğu bir metoda başvurur. Aşkından ve özleminden söz ettiği bir kaset doldurarak Gönül'e yollar. İnadı, Gönül'ün sağduyusunu kırmaya kâfi gelmez.

Şavşat'ta Şahin'i korumak için kurulan koruma ağı, Türkiye çapında da kurulur. Şahin'e gereken evraklar ve olanaklar sağlanır. Herhangi bir tehlike atlatmaksızın İstanbul'a ulaşır. İstanbul'da onu saklayan dostları, Şahin'e Akdeniz kıyılarında tatil olanağı da sağlar.

Şahin ile *İlle de Mavi* adlı hikâyede Gönül olarak anılan Neşe Keskin'in kavuşmaları, on ay sonra, 29 Temmuz 1988'de, daha sonra hayatlarını sürdürecekleri Almanya'nın Köln şehrinde gerçekleşir.

Sürgündeki Kızıl Güller*

Alexandra Ringendahl

Elinde küçük bir su ibriği ile çalıştığı işyerinin, Bütün Dünya Evi'nin önündeki gülünün önünde öylesine dururdu Adnan Keskin. Sonra o gülün tohumlarından yetiştirdiği, özenle büyüttüğü Köln-Zündorf'taki evinin bahçesindeki gülleri de itinayla, adeta saygıyla sulardı. Halen o sevdiği mekânları renk renk açan güllerinin kokusu doldurur. Adnan için, gülleri ziyaretin yazı kışı yoktu. Bir elinde sarma tütün sigara, ötekinde bir bardak çay. Gülleri de kendine benzerdi. Gururlu, dikenli, incinmeye hazır, yumuşak. Vatandaşlıktan atılmış, Türk. Almanya'da yaşayan kimliksiz bir Köln yurttaşı. Dünya vatandaşı.

Adnan, başına istemeden gelen vatansızlık konumunu giderek bilinçli bir tutuma dönüştürdü. "Bana en yakışanı budur" derdi ama esasen bu vatansız yurttaşın zihni sürekli memleketindeydi, 1957 yılında doğduğu Gürcistan sınırındaki Şavşat'ta. Alçak sesle konuşan, yumuşak elli ve mutlaka en iyi notu almaya azimli bir çocuktu. Belki de 68 hareketi Türkiye'ye kadar ulaşmasaydı, bir doktor ya da mühendis de olabilirdi. Hızla politize olan bu hassas ruhlu delikanlı, devrimci radikal sol bir harekete katıldı. O zamanlar devlet keyfine göre istediğine istediğini yapardı, diye hatırlayan yakın arkadaşı Doğan Akhanlı, "olup bitenlerin hukuk devletiyle alakası yoktu" diyor. Adnan Keskin'in değiştirmek istediği tam da buydu işte. Onun hayali, insanların eşit olduğu bir dünyaydı. "Gerçekçi ol, imkânsızı iste" şiarını benimsemiş, en üst düzeyde uygulamayı kendine rehber edinmişti. Safça bulunabilir, hayalci ya da ütopik. Gençliğinde insanları bilinçlendirmek

* Adnan Keskin için *Kölner Stadt-Anzeiger* gazetesinin 26/27 Nisan 2014'te yayınladığı taziye yazısı.

için köyden köye dolaşırdı. 1979 yılında ilk kez tutuklandı. İkinci tutuklanışı Aralık 1980'de askeri darbeden sonra oldu. Yığınsal baskı ve işkence zamanıydı. Yedi yıl içeride kaldı. Güçlüğe boyun eğmek ona göre değildi. Sabah sayımlarında İstiklal Marşı okumayanı işkence beklese de Adnan göze alırdı bunu. Zorbalık ve işkenceye karşı tutumu içselleştirmişti. "Adnan kendini yıldırılmış bir kurban değil, amaçları için mücadele eden biri olarak görürdü" diyor arkadaşı Doğan. Yaşadığı travmalar onu felç etmemişse nedenini bu onurlu tutumunda aramak gerekirdi. Aynı zamanda kahraman da olmak isteyen bu mücadeleci insan, ona yakın arkadaşıyla beraber aylarca çıplak elleriyle tünel kazdı sonra. Çıkan topraklar bir biçimde tuvaletin damından açılan bir delikten çatı katını boyladı. Tünel 80 metreye ulaştığında kaçmaya hazırdı artık. Sadece cesareti değil, aynı zamanda büyük hasretiydi onu kaçmaya iten. Neşe'ye gidecekti, büyük aşkına. Bir tarla faresi gibi, köklerle yaşayarak, dağları aşıp önce Karadeniz kıyılarına, sonra da Neşe'ye ulaşabildi sonunda. Aylarca kaçak yaşadı. 1987 sonbaharında yurtdışına çıktı, Köln'e iltica için başvurdu. İlk günden Almanca öğrenmeye başladı. Sekiz saat Almanca çalıştığı günler oldu. Köklerinden koparılmış hayatına bir anlam verecek bir işe girişti sonra. Sürgünde de olsa insan hakları için mücadeleye devam edecekti. Hapisanedeki, işkencedeki deneyimlerini arkadaşlarıyla paylaştı, daha sonraları Köln'e ulaşacak olan Neşe'yle, Doğan'la. Geçmişten, o zorlu günlerden söz açıldığında daha çok gülünç olayları hatırlamayı yeğler, gülerlerdi. Mesela hapiste tutuklulara bıyık yasağı koyulduğunda, bıyıklarının yarısını tıraş eder, egemenlerle böylelikle dalga geçerlerdi. Geçmişe gülümseyerek bakmanın özgürleştirici, iyileştirici, korkunç olaylara karşı uğraşta koruyucu bir yanı vardı. Geleceğe bakmayı yeğleyen Adnan Keskin, insan hakları ihlallerinin vahşi değirmen çarklarına karşı mücadele eden Don Kişot rolünü benimsemiş, gerçekleri, hayalleri ve barışı aramaya koyulmuştu. TÜDAY'ın kurucuları arasında yer alarak, Türkiye'de insan hakları ihlallerini belgelemiş, Allerweltshaus'da (Bütün Dünya Evi) geliştirdiği "Erinnern und Handeln für die Menschenrechte" (İnsan Hakları için Anımsama ve Mücadele) adlı proje ile gençlerin insan hakları konusuna ilgi duymalarına çaba göstermeye devam etmişti. Ruanda soykırımından, Guatemala'daki katliamlara, Çin'deki tekstil işçilerine kadar yeryüzündeki bütün insan hakları konusunda filmler

gösteriyor, uzman konuşmacıları davet ediyor, olay tanıklarıyla toplantılar yapıyordu. İş arkadaşı Sophie Hennis "Adnan gençlerle çok iyi anlaşır, onlara güvenir ve müthiş çoştururdu". Onunla beraber çalışanlar, onun geçmişini bilmezlerse de çekimine kapılırlardı. Otantik olduğu, kendine benzediği, kendine acımadığı için. "Barış onun kâbesiydi" diyor arkadaşı Doğan Akhanlı, "insana olan inancını asla yitirmedi". Devleti şiddetle yıkmaya çalışan genç bir delikanlı, şiddetsiz bir hayata özlem duyan kırılgan bir insana dönüşmüştü. Deneyimleri onu öyle bir hayata bağlamış olmalı ki "çalışmak eğlenmek içindir" derdi. Allerweltshaus için düzenleği danslı, müzikli eğlence partilerinin, şarap akşamlarının efsaneleşmesi boşuna değildi. Bu sevincinin içinde bir yerlerde, gücünü tüketen sürgün acısı asılı dururdu. Bahar geldiğinde, "Buraların yeşili niye bizim oralara benzemez" der, şaşar kalırdı. "Sıla hastalığına tutulmuştu" diye açıklıyor arkadaşı Doğan, "2017'de geri döneceği günü belkiyordu. Daha şimdiden geri döndüğünde yapacaklarını, kimlerle buluşacağını filan planlıyordu". Ailesi ve arkadaşlarının baskısıyla habire ertelediği doktor muayenesi için nihayet 20 Ocak'ta bir randevu almıştı ama kalbi 3 Ocak'ta durverdi. Bu kez Türk makamları zaman aşımının dolmasını beklemediler. Köln'den bir grup arkadaşı, Neşe ve kızı Çağla'nın eşlik ettiği naaşı 1000 kişinin katılımıyla memleketinde, köyünde toprağa verildi. Soğuk, ayaz bir gündü. Her yer karla kaplıydı. Gökyüzünde tek bir bulut parçası bile yoktu. Masmaviydi. Neşe'nin elinde, Köln'den beraberinde getirdiği Adnan'ın gülleri vardı.

Albüm ve Haberler

Çocukluk

LUBUY

Adnan Keskin'in Taşköprü köyündeki evi

Artvin Cezaevi'nde

Artvin Cezaevi'nde arkadaşlarıyla

Artvin Cezaevi'nde Necmi Karagülle ile

Samsun Cezaevi'nde annesi ve eşiyle

Erzincan Cezaevi'nde arkadaşlarıyla

Adnan Keskin'in eşi
(ölümünden 2 gün önce)

Almanya'da düzenlenen
bir gecede yaptığı
konuşma sırasında

Enver Karagöz, Kemal Uzun, Müfide Işık, Aysel Uzun, Işılay Karagöz ve Neşe Keskin

Almanya'da yakınlarıyla

Adnan, Neşe ve Çağla Keskin

Adnan Keskin küçük kızıyla

Cenaze töreni

İstanbul TAKSAV'daki anma toplantısı

Adnan Keskin memleketinde

Erzincan Askeri Cezaevi'nde firar

8 mahkûm tünel kazarak kaçtı

Aralarında idam cezasına hükümlülerin de bulunduğu 8 ağır cezalı mahkûm, 2-3 yıldır kazdıkları sanılan tünelle cezaevi kanalizasyonuna, oradan da açık araziye çıkarak kayıplara karıştılar.

ERZİNCAN (Cumhuriyet) — Erzincan 3. Ordu'ya bağlı (1) Nolu Askeri Cezaevi'nden 8 mahkûmun tünel kazarak kaçtıkları belirtildi. Kaçış sanrası Erzincan ve yöresinde olağanüstü güvenlik önlemleri alınırken, cezaevinde görevli askerlerin ve dışarıyla ilişkilerinin araştırılmaları başlatıldı.

Aktısı bilgiye göre, Erzincan (1) Nolu Askeri Cezaevi'nde dün sabah yapılan sayım sırasında ortaya çıkan kaçış olayı şöyle gerçekleşti: Adları belirlenemeyen, ancak ölüm cezasına çarptırılanların da aralarında bulunduğu 8 ağır cezalı mahkûm, 2-3 yıldır kazdıkları sanılan bir tünelle cezaevi kanalizasyonuna ulaşmayı başardılar. Oldukça geniş olan tünelden geçerek askeri hava alanından bırakılan kâğıtlara yardım ve müşteki aradıkları çıkarılmıştır.

(Arkası Sa.10, Su.4'de)

FİRARİLERDEN "ALTIN" ÖĞÜTLER

ADNAN KEŞKİN:

- Kafanı çalıştıracaksın. Her cezaevinin bir kör noktası vardır.
- Yaratıcı olacaksın. Kullandığın her eşya, firarda mutlaka işe yarar.
- İnancın ve azmin sürekli olacak. Umudunu yitirmeyeceksin.
- Heyecan yok, soğukkanlı olacaksın.

TANER AKÇAM:

Firarı sınırlı sayıda insan bilmeli.

- Cezaevinde firar senaryosu çoktur ama, asıl plan saklanmalı.

CEMAL ÖZKAN:

- Cezaevinde sıradan bir insan olmaya çalışacaksın. Dikkat çekmeyeceksin.
- Planından emin değilsen, firara asla kalkışmayacaksın. Yakalandın mı, insanı haşat ederler. Bir daha da zor kaçarsın.
- Kaçtıktan sonrası zor. Türkiye dışına çıkmazsan, her an yakalanacağını bileceksin.

Kaçan 8 siyasi mahkûm için Munzur dağları sarıldı

Firara büyük gözaltı

MEHMET GÜTEKİN

ERZİNCAN (Cumhuriyet) — Ordu Komutanlığı (3) Numaralı Cezaevi'nden 8 mahkûmun tünel kazarak kaçmaları üzerine 8 sayılı mahkûm, Erzincan, Kuşdemir bölgesinden sınırdışı edilmeye çalışılırken, Fırat Nehri'ni geçerek Çağlayan'ın üstündeki Munzur dağlarına çıktıkları ileri sürüldü.

Bu arada ilerisi gün geri bir olduğu hâlde, mahkûmlar hava alanından askeri şeritle bölgeyi geçtiğini, Hava alanında yakın bir yerde Uova isminde yeşilova mevkii Kürdistan'dan değil, kendisinde faaliyet gösteren yasadışı Partizan ve PKK örgütlerinin yardımıyla başarılı bir şekilde Munzur dağlarına çıktıkları belirtiliyor.

Çok sıkı bir şekilde korunan cezaevinde, nasıl firar ettikleri henüz anlaşılamayan mahkûmların tünelden kaçmasının olanaksız olduğu bildirilirken bir kısım üzgüler de tünelden geçilse bile askeri havaalanından yardım görmeden dışarı çıkılamayacağına işeri sürdüler.

Mahkûmlar, bir başka iddiaya göre, Tunceli'nin dağlık kesiminde faaliyet gösteren yasadışı Partizan ve PKK örgütlerinin yardımıyla Fırat Nehri'ni geçerek Çağlayan'ın üstündeki Munzur dağlarına çıktılar.

8 Mahkûmun kaçışını Mahir Çayan'ın kaçışına benzetenler var. Mahkûmların nereden kaçmalarının olanaksız olduğunu, mahkûmların havadan nasıl kaçırılacaklarını bilmediklerini" belirtiyor ve "Böyle bir kaçış cesaretinden söz edilmesi" dikkati, cezaevinin sıkı güvenliğine sahip olduğunu belirtiyor.

Bölgedeki raporlara göre, bir hafta içinde, perşembe günü yapılan Bayar ve Savaklarda çıkan çatışmalarda, Kılıç'a göre, 10 kişi öldürülmüş ve yerleşim yerlerinden "yabancılara bildirim" zorunluluğu getirilmiş.

Dünkü kaçak Cumhuriyet Fatih Bayar ve Ali Ortak gibi 2 olmuştur. Kaçmalardan sonra, ölüm cezasına çarptırılan 2 kişinin aramaya devam edildiği, Ordu Komutanlığından öğrenildi. Öte yandan, mahkûmların kaçmalarından sonra, Sıkıyönetim Komutanlığı'nca yapılan değerlendirmelerde, 12 Eylül öncesi MHP Ocaklarının sorumlusu olduğu belirtilen Fatih Bayar ve Ali Ortak'ın kaçaklardan sayılmaları ise hafta sonunda Kayseri Cumhuriyet Savcılığı'nca kabul edildi. Kaçak sayılan, ölüm cezası aldıklarının, "Firar edebilecek Yasaklara ilişkin edeceği" denetimi üzerine gerekli önlemlerin alındığı belirtildi.

Polis otosuyla otostop yapan 2 firari yakalandı

ERZİNCAN, (hha)- Askeri Cezaevi'nden tünel kazarak 3 gün önce kaçan siyasi hükümlü 8 kişiden 2'si yakalanırken, büyük firar olayıyla ilgili olarak haklarında soruşturma açılan 2 subay, 1 astsubay ve 8 er, görevlerini ihmal ettikleri iddiasıyla Askeri Mahkeme'ce tutuklandı. Cezevi Komutanı **Yarbay Binal Dizdaroğlu'** nun da tutuklananlar arasında olduğu bildirildi. 25 subay ve astsubaya da işten el çektirildi. Bu arada Kara Kuvvetleri Komutanlığı'ndan bir heyet soruşturma yapmak için Erzincan'a geldi.

Yetkililerden alınan bilgiye göre, cezaevinden kaçan **Selim Ünay** ile **Hüseyin Özpınar,** önceki gün önce ekmek almak için Merkez İlçeye bağlı Ulalar Köyü'ne gittiler. Daha sonra Sakaltutan mevkiinde araçlara el kaldırarak otostop yapmak isteyen firarileri, yoldan geçen araçlar almadı. Bu arada bir kamyon şoförü, Refahiye Emniyet Amirliği'ne başvurarak 2 şüpheli kişi gördüğünü, bunların Erzincan Askeri Cezaevi'nden kaçan kişiler olabileceğini ihb r etti. Bunun üzerine durum, telsizle Erzincan Emniyet Müdürlüğu'ne bildirildi.

Erzincan Emniyet Müdürlüğü, Siyasi ve İstihbarat Şubesi'nde görevli ekipler alarma geçirildi. Yörede geniş çaplı önlem alınırken, Emniyet Müdürlüğu'ne ait sivil plakalı otomobil, Sakaltutan'a doğru yola çıkarıldı. Otomobilde bulunan 2'si erkek 1'i bayan 3 sivil polis, firarileri otomobile aldı. Emniyet Müdürlüğü'ne ait diğer araçlar ise bu otomobili güvenlik açısından uzaktan izledi. Bu arada polisler, kaçaklara kimliklerini göstererek teslim olmalarını sağladılar. Yoldan alınan 2 kişi Refahiye Emniyet Amirliği'ne götürüldü. Burada gerekli güvenlik önlemleri tamamlandıktan sonra Fatsa Dev-Yol Davası'ndan ömür boyu hapse hükümlü **Hüseyin Özpınar** ile **Selim Ünay** olduğu belirlenen kaçaklar, Erzincan Jandarma Alay Komutanlığı'na teslim edildiler.

Kırsal alanda yakalanan 2 kaçağın verdikleri ifadeler doğrultusunda kaçak 6 sanığın yakalanması için geniş çapta operasyonlara başlandı. Yakalanan hükümlülerin sivil elbiseli oldukları, saç ve sakallarının hapishane kurallarına uymadığı dikkati çekti. Vali **Metin İlyas Aksoy,** diğer kaçaklar **Fehmi Uzal, Şakir İpek, Aydın Mandak, Selim Erhan, Adnan Keskin** ve **Nejat Övet'**in de kısa sürede yakalanacağını bildirdi. Vali **Aksoy, "Havadan ve karadan kaçakların yakalanması için operasyonları aralıksız sürdürüyoruz"** dedi. Kaçakların firarlarını, haklarında kararın verildiği 6 Haziran 1986 yılının yıldönümünde gerçekleştirdikleri öğrenildi.

Öte yandan Hava Alayı içindeki Askeri Cezaevi'nden 5'i idamlık 3'ü ömür boyu hapse hükümlü 8 kişinin kaçışıyla ilgili olarak soruşturmanın ilk bölümü tamamlandı. 7 Haziran gecesi 133 metre uzunluğunda tünel kazarak büyük firarın gerçekleşmesinde kusuru olanları belirlemek amacıyla yaklaşık 250 kişinin ifadesi alındı. Görevlerini ihmal ettikleri belirlenen başta Cezaevi Komutanı Yarbay Binal Dizdaroğlu olmak üzere 1 üsteğmen, 1 astsubay çavuş ve 8 er çıkarıldıkları Askeri Mahkeme'de tutuklanarak cezaevine konuldu. Ayrıca 25 subay ve astsubaya da işten el çektirildi. Bu arada Kara Kuvvetleri Komutanlığı'ndan bir heyet Erzincan'a geldi.

TÜNELCİLERDEN İKİSİ YAKALANDI

Büyük firarın öyküsü

Erzincan Askeri Cezaevi'nden tünel kazarak kaçan sekiz kişiden ikisi otostop yaparken kendiliklerinden polis arabasına bindiler. 85 metrelik tüneli nasıl kazdıklarını anlattılar.

Uzun bir süre yola paralel yürüdüler. Ama artık gece karanlığında yürümenin bir anlamı kalmamıştı. Üstelik daha tehlikeli olabilirdi. Kısa bir tartışma sonucu karayoluna çıkıp otostop yapmaya karar verdiler. Çünkü paraları da yoktu. "Hem onlar bizim çoktan Erzincan sınırlarından çıkmış olduğumuzu düşünürler" şeklinde iyimser bir tahmine sığınmaktan başka çareleri kalmamıştı.Gecenin karanlığında arabalara kendilerini fark ettirmek oldukça güç bir işti. Ama işte nihayet ağır ağır gelen bir araba yanlarında durmuştu.

"Ne tarafa gidiyorsunuz?"

"Refahiye'ye doğru. Bizi oraya bırakabilir misiniz?"

"Tabii, tabii geçin."

Rahatlamışlardı. Ama birden böğürlerinde ve enselerinde tabanca namlularını hissettiler ve neye uğradıklarını şaşırdılar. Bu kadar olamazdı. Bindikleri siyah renkli Renault Erzincan Emniyet Amirliği'ne bağlı bir sivil ekip otosuydu. Oysa, bu bir raslantı değildi. Bir süre önce, "madenciyiz, kamyonumuz az ilerde bozuldu" diyerek Seluke köyüne ekmek istemek için gittiklerinde "durumları" ilgililere bildirilmişti bile. Böylece polis bir bayan memurun da içinde bulunduğu arabayı Erzincan-Refahiye arasındaki 70 kilometrelik yolda "turlatma"ya başlatmıştı "otostopçuları" almak üzere.

Sigara paketinden elektrik kablosu. Kendi ayaklarıyla ekip otosuna binenler ya da polisin devriyle "yuvaya dönenler" Samsun Kurtuluş örgütü üyesi Hüseyin Özpınar ile Toka-TKEP davasından ömür boyu hapis cezası alan Selim Ünay'dı. Büyük firarın öyküsünü işitmek için polisler sabırsızlanıyordu. Kaçılmaz denilen askeri havaalanı sahasından kaçışı gerçekleştiren ve bu yüzden içinde subayların da olduğu 50 kişinin gözaltına alınmasına, tüm asker ve polisle izinlerin kaldırılmasına neden olanlar işte buradaydı. "Ör"sünlerdi bakalım...

Fehmi Uzal, Şakir İpek, Aydın Mendak, S. Selim Erhan ve diğer arkadaşları iki yıl boyunca düşündüler, toprağı kazdılar ve kimse kaçamaz denilen yerden kaçtılar

"Çoğu ölüm cezasına mahkûm edilmişlerdi zaten. Erzincan 1 No'lu Özel Askeri Cezaevi de hava alanı sahası içinde olduğu için zaten "kimse kaçamaz" mantığıyla çok sıkı denetlenen bir cezaevi değildi. Kumlu toprak üzerine inşa edilmiş beton tek katlı bir binaydı işte.

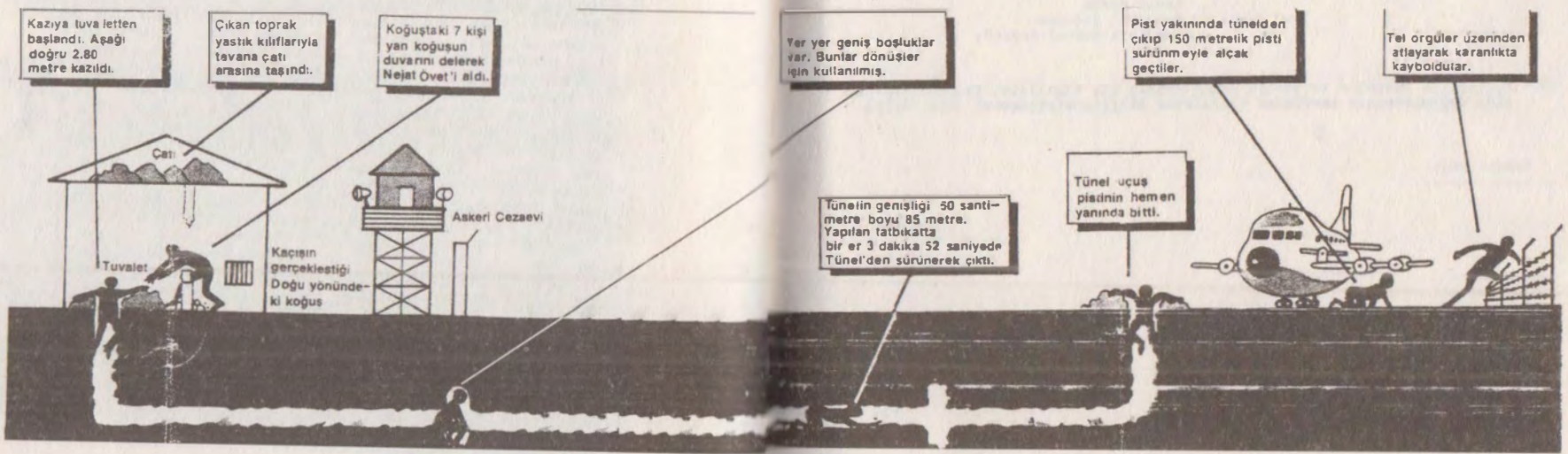
7 kişi karar almıştı.Bir de bitişik koğuşta yatan Samsun Kurtuluş örgütü lideri Nejat Övet olacaktı ama onu kaçarken duvarı delip alacaklardı. Tünel kazma şeflerini Adnan Keskin olacaktı, çünkü daha önce Artvin Cezaevi'nden de tünel kazarak kaçma tecrübesine sahipti. Yöntem belirlendi önce. Beton zemin ve beton tavan aynı anda delinecekti. Altran çıkan toprak-kum tavana çatı arasına yerleştirilecekti.

Ellerine geçirdikleri madeni olan ne varsa uçlarını ranza ayaklarında sivriltiler ve kazma eylemi başladı. Tuvaletten aşağı doğru 2 metre 80 santim kadar indiler, ondan sonra güney istikametine yöneldiler. Tuvaletteki deliği plastik leğenle, tavandaki deliği de kağıt yapıştırarak gizliyorlardı. Kazı aylarca geceler boyu sürdü gitti. 8 ay her gece çalışmışlardı ama proje 2 yıllıktı. Artık neredeyse gece vardiyasında çalışan işçiler gibi belirli bir düzen ve disiplin kazanmışlardı. Önce aydınlatma sorununu çözmeleri gerekiyordu. Bunun için sigara paketlerindeki alüminyum ilteken kağıtları elektrik kablosu gibi kullandılar. Koğuşun ampulünü gece herkes yatıp ışıklar sönünce söküyorlar ve tünele taşıyorlardı. Bir süre sonra tünel ilerledikçe oksijen yetersizleşti ve tünelde çalışmak neredeyse imkânsız hale geldi. Bunun üzerine kağıtları rulo haline getirip seloteyple birbirine ekleverek bir boru meydana getirdiler ve tünel-deki hava sorununu da böylelikle hallettiler. Eh bundan sonra geriye bir şey kalmamıştı. Kazdılar, kazdılar, kazdılar, tam 85 metre. Kendi hesaplarına göre tel örgü hizasında yukarı çıktılar. Ama uçak pistinin yanına çıkmışlardı. Alçak sürünmeyle 150 metrelik pisti geçtiler ve telörgülerin yanına ulaşıp çitlerden atlayarak "öte taraf"a özgürlüğe ulaştılar. Bundan sonrası artık şansa kalmıştı. Dağıldılar. Şimdi onların yerine başka tutuklananlar vardı. Bunlar duruşmaları gizli yapılan Cezaevi Komutanı Binal Dizdaroğlu, Üsteğmen Mehmet Cengiz, Astsubay Seydi Ay ve 9 erdi.

Aramalar sürüyor. Erzincan ve çevresinde öteki 6 kaçağın yakalanması için arama çalışmaları yoğun bir şekilde sürerken, görevliler "dikkat" ve "ihtimam"larını yakalanan iki kişinin üzerinde yoğunlaştırmış durumdalar. Adnan Keskin, Selim Erhan, Şakıp İpek, Nejat Övet, Aydın Mendak ve Fehmi Uzal'ın nerelere doğru kaçtıkları konusunda ipucunun onlardan da çıkabileceğini düşünüyorlar olsa gerek. Bu arada Gümüşhane'nin Heybeli Köyü çevresinde şüpheli üç kişinin görülmesi, aramaların buraya doğru kaydırılmasına da yol açtı. Kaçakların silahsız, parasız, aç ve yorgun oldukları sanılıyor.

Övet ikişinin beklenmedik şekilde yakalanması, devriye gezen ekipleri bir süre için umutlandırmıştı ama bu arada tüm bölgede yerli otostopçular da birdenbire ortadan kayboluyordu. Hani belki bir benzerlik yüzünden karakolda dert anlatmak uzun sürebilirdi de.

Hakkı DEVECİ

TASNİF DIŞI

TASNİF DIŞI

T.C.
MİLLİ SAVUNMA BAKANLIĞI
ASKERLİK ŞUBESİ BAŞKANLIĞI
08700-M/ŞAVŞAT

AS.Ş.: 0913-638-01/(1957-777) 3065 27 MAYIS 2001

KONU : Askerlik Durumunuz.

SAYIN : Şevket AYDIN
Yeniköy Mah.Atatürk Cad.Diş Teknisyeni
ŞAVŞAT-ARTVİN

1. Yapılan tüm çağrılara ve aramalara rağmen, askerlik hizmetinizi yapmadığınız için Türk Vatandaşlığını kaybetmiş bulunmaktasınız.

2. Askerlik Kanununa eklenen geçici 34 ncü madde ile yeniden dövizle askerlik hizmetinden yararlanabilmeniz için siz ve sizin durumunuzda bulunanlara son bir hak verilmiştir.

3. Konu hakkında, daha ayrıntılı bilgi almak için şubemize ait 0 466 517 10 10 numaralı telefonu arayabilir veya bağlı bulunduğunuz konsolosluğa müracaat edebilirsiniz.

4. Kanun hükümlerinden yararlanabilmek için en geç 29 TEMMUZ 2001 tarihine kadar Türk Vatandaşlığına alınmak üzere müracaat etmeniz gerekmektedir.

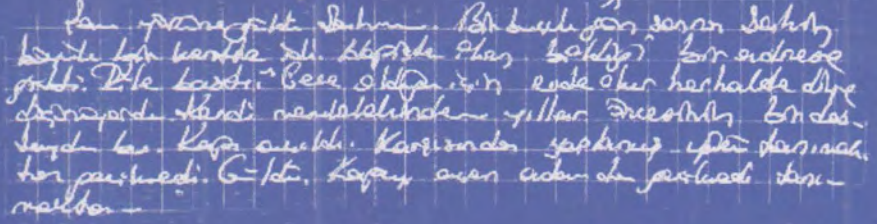
Bilgilerinizi rica ederim.

Sedat DEMİR
Personel Üsteğmen
Askerlik Şubesi Başkanı

NOT: Yukarıdaki hususlar Enişteniz Adnan KESKİN ile ilgilidir. Yazımız içeriği doğrultusunda kendisine ulaşılarak bilgilendirilmesini rica ederiz

TASNİF DIŞI

TASNİF DIŞI

Bize yadigâr kalan kitabıyla, geçmişimize ve hayallerimize renk veren Adnan Keskin'in karanlık dehlizlerdeki macerasına eşlik ederken bizler, renkten renge akan hikâyenin sonunda, hasretin, özgürlüğün ve aşkın renginin İLLE DE MAVİ *olması gerektiğine hak verir, duran kalp atışlarının da aynı renkte olduğunu içimiz burkularak hatırlarız.*

Doğan Akhanlı

Erzincan Cezaevi
GÖRÜLMÜŞTÜR
THG 0581067 CRR

9 "789755" 399577"
30 TL